



วารสารเสียงธรรมจากมหายาน

ISSN 2985-2706 (PRINT),

ISSN 2985-2717 (ONLINE)



JOURNAL OF MAHAYANA VOICE

ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 :

พฤษภาคม – มิถุนายน 2568



วารสารเสียงธรรมจากมหายาน

Journal of Mahayana voice

(สาขาพระพุทธศาสนาปรัชญา ศีลศาสตร์ ด้านนิติศาสตร์ และรวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ)

ISSN 2985-2706 (Print) : ISSN 2985-2714 (Online)

ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 พฤษภาคม – มิถุนายน 2568 | Year 11, Issue 3, May – June 2025

กำหนดออกวารสารทุก 2 เดือน (ปีละ 6 ฉบับ)

ฉบับที่ 1: มกราคม – กุมภาพันธ์

ฉบับที่ 2: มีนาคม – เมษายน

ฉบับที่ 3: พฤษภาคม – มิถุนายน

ฉบับที่ 4: กรกฎาคม – สิงหาคม

ฉบับที่ 5: กันยายน – ตุลาคม

ฉบับที่ 6: พฤศจิกายน – ธันวาคม

Issue 1: January – February

Issue 2: March – April

Issue 3: May – June

Issue 4: July – August

Issue 5: September – October

Issue 6: November – December

เกี่ยวกับวารสาร

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน เป็นวารสารวิชาการที่มุ่งเป็นศูนย์กลางเผยแพร่ผลงานวิชาการสู่สาธารณชน ทั้งยังมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ทางวิชาการในระดับบัณฑิตศึกษา โดยเน้นบทความวิจัยและบทความวิชาการที่ครอบคลุมหลากหลายสาขา ได้แก่ พระพุทธศาสนา นิติศาสตร์ ศีลศาสตร์ สังคมศาสตร์ และการศึกษาเชิงประยุกต์ รวมถึงสหวิทยาการอื่นๆ

บทความที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารนี้ต้องผ่านการพิจารณาโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างน้อย 3 ท่าน และเปิดรับบทความทั้งในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน โดยพิจารณาต้นฉบับจากนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาทั้งจากภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย บทความที่ส่งมาจะต้องเป็นผลงานที่ไม่เคยเผยแพร่ หรืออยู่ระหว่างการศึกษาตีพิมพ์ในวารสารวิชาการอื่นมาก่อน

วัตถุประสงค์ของวารสาร

1. เป็นแหล่งเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการที่มีคุณภาพในสาขาต่าง ๆ ได้แก่:
 - 1) พระพุทธศาสนาและปรัชญา
 - 2) ศีลศาสตร์
 - 3) นิติศาสตร์ และสหวิทยาการอื่น ๆ
2. สนับสนุนการเผยแพร่ผลงานของคณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป เพื่อสร้างองค์ความรู้ เสริมสร้างความเข้าใจ และกระตุ้นการแลกเปลี่ยนแนวคิดใหม่ ๆ ในแวดวงวิชาการ
3. ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และองค์ความคิดเชิงวิจัย เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา การพัฒนาสังคม และสร้างผลกระทบเชิงบวกในระดับชุมชน สังคม และระดับสากล

นโยบายการพิจารณาบทความ

กองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ในการคัดเลือกบทความเพื่อลงตีพิมพ์โดยไม่ต้องแจ้งให้ทราบล่วงหน้า และขอสงวนสิทธิ์ในการปรับปรุงบทความเพื่อให้เหมาะสม โดยยังคงรักษาหลักการและแนวคิดของผู้เขียน บทความที่ดีพิมพ์ถือเป็นทัศนะส่วนบุคคลของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่มีความจำเป็นต้องเห็นด้วยและไม่ขอรับผิดชอบต่อนี้อาหา

วารสาร **เสียงธรรมจากมหายาน** ไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ขอให้มีการอ้างอิงแสดงที่มาให้ถูกต้อง โดยมีกำหนดออกวารสารปีละ 6 ฉบับ (รายสองเดือน) เพื่อรองรับและเผยแพร่งานวิชาการที่มีคุณค่าให้แก่สังคมและแวดวงวิชาการในระดับนานาชาติ

ที่ปรึกษา วารสารเสียงธรรมจากมหายาน

1. พระมหาคณานัมธรรมวชิราวุธ	เจ้าคณะใหญ่อนัมมิกายแห่งประเทศไทย
2. พระคณานัมธรรมวชิรเมธาจารย์	รองเจ้าคณะใหญ่อนัมมิกาย
3. พระคณานัมธรรมวชิรวิธานาจารย์	ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่อนัมมิกายฝ่ายขวา
4. พระสมณานัมราชวชิราจารย์	ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายขวานัมมิกาย
5. พระสมณานัมราชวชิราจารย์	ผู้ช่วยเจ้าคณะใหญ่ฝ่ายซ้ายอนัมมิกาย
6. พระสมณานัมวชิรธีราจารย์	ปลัดขวานัมมิกาย
7. พระวิเทศโพธิคุณ, ดร.	เจ้าอาวาสวัดสมานราษฎร์ จังหวัดชลบุรี
8. พระมหาปราโมทย์ ปโมทโยม, ดร.	ผู้อำนวยการ สถานีวิทยุโทรทัศน์ธรรมาธิปไตย DDTV
9. พระครูปลัดณรงค์ฤทธิ์ อุปรกขิโต	พิธีกรรายการ “ตระเวนคน ตระเวนธรรม”

บรรณาธิการบริหาร

องพจนกรโกศล ดร.)

(พิสิษฐ์ ศรีวิชา/เถียนบัว

ผู้ช่วยปลัดขวานัมมิกาย,
 ประชาสัมพันธ์คณะสงฆ์อนัมมิกายแห่งประเทศไทย
 เจ้าอาวาสวัดธรรมปัญญารามบางม่วง
 ผู้อำนวยการกองเทคโนโลยีสารสนเทศ สำนักงานการศึกษา
 พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
 ประธานเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 14
 ผู้จัดการโรงเรียนกุศลสมาครวิทยาลัย
 ประธานมูลนิธิพระยุคล์ไภษัชยสังเคราะห

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

ดร.สุริยา แสงอินตา

ผู้อำนวยการ กองเทคโนโลยีสารสนเทศ
 สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขต 14

กองบรรณาธิการ

ด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา

1. ศ. ดร. ประยงค์ แสนบุราณ
วิชาปรัชญาและศาสนา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
2. ศ.(พิเศษ) ร.ท. ดร. บรรจบ บรรณรุจิ
ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และราชบัณฑิต
3. พระมหามหวินทร์ ปุริสุตโตโม ผศ.ดร.
รองอธิการบดี ด้านวิจัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. พระครูสุภัทรสีลโสภณ ผศ.ดร.
ผู้อำนวยการวิทยาลัยศาสนศาสตร์ มมร. วิทยาเขตมหาวชิราลงกรณราชวิทยาลัย
5. พระมหาปัญญา ฉายา ปญญาสิริ
ผู้อำนวยการกองคลังและทรัพย์สิน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ด้านศึกษาศาสตร์ และครุศาสตร์

1. พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี, ดร.
คณบดีคณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
2. รศ.ดร.อินตา ศิริวรรณ
อาจารย์พิเศษ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
3. รศ.ดร.สุทธิพงษ์ ศรีวิชัย
อาจารย์พิเศษ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. รศ.ดร.สิน งามประโคน
อาจารย์พิเศษ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
5. พระศรีวิจิรวาที, ผศ.ดร.
รองอธิการบดี ด้านวิชาการและพัฒนาคุณภาพ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
6. พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฺฒโน, ผศ.,
อาจารย์ประจำ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
7. ผศ. ดร. อุทัย สติมัน
อาจารย์พิเศษ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
8. พระมหาสมบัติ ธนปญฺโญ, ผศ.ดร.
อาจารย์ประจำ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
9. ผศ.ดร.บุญเชิด ชำนิศาสตร์
อาจารย์ประจำ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
10. ผศ.ดร.ระวีง เรื่องสังข์
อาจารย์ประจำ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
11. ดร.วารีย์ ไชกเตี้ย
อาจารย์ประจำ วิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
12. พระมหาเอกพันธ์ วรธมมณฺญ,ดร.
อาจารย์ประจำวิชาการสอนสังคมศึกษา วิทยาลัยสงฆ์สุรินทร์ มจร วิทยาเขตสุรินทร์

13. พระครูนันท์กิตติคุณ, ดร.
ผู้อำนวยการโรงเรียนกุศลสมาครวิทยาลัย
14. พระมหาพิเชษฐ์ อดตานุกรกชี, ดร.
อาจารย์ประจำวิชาบริหารการศึกษา, การสอนภาษาไทย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
15. ดร.จรัส มุ่งเผือกกลาง
อาจารย์พิเศษประจำ วิชาการบริหารการศึกษา วิทยาลัยนครราชสีมา
16. ดร.จักรพงษ์ ทิพสุนะนิน
นักวิชาการศาสนา สำนักเขตการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา
17. ดร.กุศล บอกรบุญ
ครูสอนวิชาพระพุทธศาสนา โรงเรียนศรีวิชาวินยา สศปส. เขต 14

ด้านนิติศาสตร์ และสหวิทยาการ

1. นายอรชุน ธรรมาวรรณะ
ทนายความ ที่ปรึกษาฝ่ายกฎหมาย คณะสงฆ์อันมัยแห่งประเทศไทย
2. นายภาสกร ตมหอม
ทนายความ หัวหน้าสำนักงานผดุงภักดีทนายความ
3. ดร.วุฒิพงษ์ รอดบำรุง
อาจารย์พิเศษ สาขาวิชานิติศาสตร์แนวพุทธ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
4. รศ.ดร.ภูสิทธิ์ ภูคำชะโนด
อาจารย์ประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
5. ผศ. ดร.วรากรณ์ พูลสวัสดิ์
อาจารย์ประจำวิชาสังคมศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม
6. ดร.ชัยมงคล สุพรมอินทร์
อาจารย์ประจำ สาขาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายวัชร เกษทองมา

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

นางสาวธีร์วี เดชดวง

นางสาวนวรรตน์ เดชดวง

ออกแบบปก

นางสาวนวรรตน์ เดชดวง

พิสูจน์อักษร

นางสาวธีร์วี เดชดวง

จัดรูปเล่ม

ดร.สุริยา แสงอินตา

บทบรรณาธิการ

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน (Journal of Mahayana Voice) ได้ดำเนินการเผยแพร่อย่างต่อเนื่อง โดยเริ่มต้นในรูปแบบของ “หนังสือเสียงธรรมจากมหายาน” ก่อนที่จะได้รับการจดทะเบียนเลขมาตรฐานสากลประจำวารสาร (International Standard Serial Number - ISSN) และตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในชื่อ “นิตยสารเสียงธรรมจากมหายาน” ซึ่งจัดพิมพ์ครั้งแรกใน ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 (พฤษภาคม-สิงหาคม 2558) ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักหอสมุดแห่งชาติ ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อเป็น “วารสารเสียงธรรมจากมหายาน” โดยมุ่งหวังให้เป็นศูนย์กลางในการเผยแพร่ผลงานวิชาการของคณะสงฆ์ มหายานฝ่ายอนันตนิายกในประเทศไทย ตลอดจนเป็นเวทีสำหรับนักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ในสาขาวิชาศิลปศาสตร์ สหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้สู่สาธารณชน อีกทั้งยังมีเป้าหมายในการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมถึงผลงานวิชาการด้านต่าง ๆ ที่มีคุณค่าต่อสังคม

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน เป็นวารสารที่มีความสมบูรณ์ทั้งในด้านเนื้อหาและกระบวนการดำเนินงาน โดยได้รับความเมตตาและการสนับสนุนจากผู้ทรงคุณวุฒิที่ให้คำแนะนำและตรวจสอบคุณภาพของบทความอย่างเคร่งครัด บทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้จะต้องผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิอย่างน้อย 3 ท่าน เพื่อให้มั่นใจว่าเนื้อหาที่มีคุณภาพและเป็นไปตามมาตรฐานทางวิชาการ วารสารเปิดรับบทความทั้งในภาษาไทย ภาษาอังกฤษ และภาษาจีน รวมถึงรับพิจารณาต้นฉบับจากบุคคลภายในและภายนอกมหาวิทยาลัย ตลอดจนนักวิชาการอิสระที่มีผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

คณะกรรมการบรรณาธิการวารสารเสียงธรรมจากมหายาน ขอขอบพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการสนับสนุนและเผยแพร่องค์ความรู้ผ่านวารสารฉบับนี้ รวมถึงขอขอบคุณในความไว้วางใจและการให้ความเชื่อมั่นแก่ทีมงานตลอดมา หวังเป็นอย่างยิ่งว่าวารสารเสียงธรรมจากมหายานฉบับนี้จะสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้และเป็นประโยชน์ต่อสังคมเพื่อพัฒนาปัญญาให้เจริญยิ่งขึ้นสืบไป

บรรณาธิการ

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน

สารบัญ

//บทความวิจัย

เรื่อง	ที่
การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาพหุศาสตรคาม.....	1
กมลภรณ์ ยุววิทยพานิช, สุรเชต น้อยฤทธิ์	
การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร.....	14
พระครูสวัสดิ์กาญจน์ภาส (ทัตพล จันทวิโส), ดร., พระครูวินัยธรรมรังวิทย์ สิริเมธี (ทองใหญ่), ดร., ดร.วันชัย กิ่งแก้ว, รศ.ดร.มานิตย์ เพ็ญผล, ดร.วีระพงศ์ เกียรติไพบรยศ	
การผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา.....	27
พระครูปลัดจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา), พระราชสุทธีวชิรเมธี ชัยยันต์ จิตตาลัย (สืบกระพันธ์)	
ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การ ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2.....	42
ปิยะธิดา พ้อยันต์,สมคิด สกุลสถาปัตย์	
การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์การกุศลจังหวัดกาญจนบุรี.....	54
พระสมุห์วิโรจน์ วิโรจโน (ไหลวรินทร์), พระธรรมวชิราวุธวัตร2, พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี, พระมหาประภาสิต สิริเมธี, ประเสริฐ บุญผาสุข	
การปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน ในชุมชนหมู่บ้านไผ่มอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม.....	65
พระธีรพงษ์ สิริโร (โพธิ์หอม), พระมหาศุภวัฒน์ จานจุฑาโณ, ดร., ผศ.ดร.โยตะ ชัยวัฒน์กุล, ดร.วันชัย กิ่งแก้ว4, พระพัฒนวัชร ญาณสิริ	
การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร.....	75
พระครูสมุห์นรินทร์ กตสาโร (เปรมชื่น), ผศ.ดร.โยตะ ชัยวัฒน์กุล, พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, ผศ.ดร.	
การพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของประชาชน ในชุมชนหมู่บ้านไผ่มอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดนครปฐม.....	88
พระสิริวัชรเวที (ไพสาร์ วรสาโร), ผศ.ดร.นพ.บรรพต ดันธีรวงศ์ , พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, ผศ.ดร.	
นาฏยประดิษฐ์ ชุต องค์กรศยง.....	99
ว่าที่ ร.ต. จตุพร ภักดี	

สารบัญต่อ

//บทความวิจัย

เรื่อง	ที่
แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี.....	113
ภัทรกันย์ อักษร, นิษฐา พรสุริวงษ์	
ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21	
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร.....	128
วราจินต์ สุนทรายน , ทับทิมทอง กอบัวแก้ว	
การประเมินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	142
ณัฐธราภรณ์ เทียงธรรม, ผศ.ดร.ธัญญา รัตนพันธ์, รศ.ดร.นพรัตน์ ชัยเรือง	
อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช.....	153
นรากร ชินพิมาย, พิษญาวี ทองกลาง	
ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ	
ในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร : กลุ่มกรุงเทพใต้.....	169
สุภัตรา สกุลแก้ว, ทับทิมทอง กอบัวแก้ว	
กระบวนการนำแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมมาสู่การพัฒนาพระสงฆ์เพื่อสร้างเกษตรชุมชน.....	183
พระครูศรีปริยัติการ, ณลินควรรครู	
การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1	
ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์.....	192
ภรณ์ทิพย์ มีสุวรรณ, และนนทียา จันทรเนตร์	
ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน	
ในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร.....	203
ทัตพงศ์ สีทองเหลือง , ทับทิมทอง กอบัวแก้ว	
หลักธรรมทางพุทธศาสนาและแนวคิดปรัชญาจีนกับภาวะความเหงาในสังคมปัจจุบัน.....	220
วัชร เกษทองมา	
การศึกษาผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการจัดการศึกษาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา	
ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3.....	230
บรรพต สรวนรัมย์	
การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร.....	247
กฤษฎีณพัชร พงศธรไพบูลย์	
พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป, ผศ.ดร., ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล	

สารบัญต่อ

//บทความวิจัย

เรื่อง	ที่
ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1.....	260
นิษรา พรสุริวงษ์, เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต, สมนึก การีเวท, สุวรรณ ฤทธภักดิ์, ครุศิลป์ อวนศรี	

//บทความวิชาการ

แก่นางบัวคลี: การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเชื่อของชุมชนวัดบ้านถ้ำ ตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี.....	279
พระครูกาญจนสุตคุณ (บุญเชิด ดวงแก้ว)	
การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนในการแก้ไขปัญหา ความขัดแย้งในสังคมยุคปัจจุบัน.....	291
พระปลัดมานะ ฐิตสีโล (ประพุดิธรรม), พระมหาดนัยพัชร คมภิรปญโญ (ยุริรัมย์), พระธงชัย อภกวีโร (มอญัน), พระครูสมุห์อานนท์ อานนโท (บุญรอด), สุพัฒน์ ชัยวรรณ	
ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน: การบริหารบุคลากรด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7.....	300
พระครูกาญจนกิจโสภณ, พระสมุห์นพดล อตถยุตโต (สุทนต์) บรรพต ต้นธีรวงศ์, รัตกร แสงสุด, ธนวิชัย กิจเดช	
ญาณวิทยากับการศึกษาพระพุทธศาสนา.....	310
พรรณภา รัตนพันธ์, พระสิทธิพงษ์ ธิรปญโญ (รุ่งกลับ), กฤตสุขิน พลเสน	
หลักสัปายะ 7 กับแนวทางการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	320
พระครูกาญจนธรรมาภรณ์, พระครูวินัยธรรมรังวิทย์ สิทธิเมธี (ทองหุ่ย), พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนต์ (สุทนต์) , พระมหาสุรศักดิ์ ธีรกุลโร (เกื้อรัมย์), พระพัฒนวัชร ญาณสิริ (พูลสวัสดิ์)	
ความสมเหตุสมผลของความรู้.....	330
พระไพฑูรย์ อนุทกามา (ห้าวหาญ), พระสุริยน นริสโร (ผิงผาย), กฤตสุขิน พลเสน	
ทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาตะวันออก.....	342
พระมหานิติ ธิธรรมโม (พรมขาว), พระมหาวสันต์ วสนโต (พลเสน), ไพสิน ป้องภา, กฤตสุขิน พลเสน	
การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์ประสันนปทา.....	353
ทิวา สุขุม, สมบัติ มั่งมีสุขศิริ	
การพัฒนาสมรรถนะของครูสถาบันอาชีวศึกษาไทย.....	363
XIAOLI QIN, ดระกุล จิตวัฒนากร, ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร, สยาม อัจฉริยประภา	

การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

DEVELOPMENT OF PROGRAMS TO ENHANCE IN DIGITAL LEADERSHIP OF SCHOOL
ADMINISTRATORS UNDER MAHASARAKHAM SECONDARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE

กมลภรณ์ ยูววิทยานิข¹, สุรเชต น้อยฤทธิ์²

หลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาการบริหารและการพัฒนาการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

Kamonporn Yuwawitthayapanich¹, Surachet Noirit²

Master of Education Program in Educational Administration and Development, Mahasarakham University

Corresponding Author E-mail : kamonporn.luotianjing@gmail.com

(Received : March 22, 2025; Edit : April 5, 2025; accepted : April 7, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายดังนี้ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา 2) เพื่อพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม การดำเนินการวิจัยมีลักษณะเป็นการวิจัยแบบวิธีผสม แบ่งออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม จำนวน 393 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ระยะที่ 2 การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูจำนวน 6 คน จากโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และผู้ทรงคุณวุฒิประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรม จำนวน 5 คน โดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น

ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในปัจจุบันอยู่ในระดับมาก ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ความต้องการพัฒนาเรียงลำดับจากมากไปน้อย ได้แก่ การเรียนรู้เชิงดิจิทัล วิสัยทัศน์ผู้นำ สมรรถนะทางเทคโนโลยี และจริยธรรมและกฎหมายดิจิทัล สำหรับโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัล ประกอบด้วยหลักการ วัตถุประสงค์ เนื้อหาที่แบ่งเป็น 4 โมดูล ได้แก่ การเรียนรู้เชิงดิจิทัล วิสัยทัศน์ผู้นำ สมรรถนะทางเทคโนโลยี และจริยธรรมและกฎหมายดิจิทัล พัฒนาโดยใช้แนวทาง 70-20-10 และมีการประเมินผล ซึ่งผลการประเมินพบว่า โปรแกรมมีความเหมาะสมและเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : การพัฒนาโปรแกรม, ภาวะผู้นำดิจิทัล, การเสริมสร้างภาวะผู้นำ

Abstract

The objectives of this research are as follows: 1) To study the current conditions. 2) To develop a program to strengthen the digital leadership of school administrators under the Mahasarakham Secondary Education Area Office. This research employs a mixed-method approach and is divided into two phases: Phase 1: This phase examines the desirable conditions and necessary needs for digital leadership among school administrators affiliated with the Mahasarakham Secondary Education Area Office. A total of 393 participants were selected using stratified random sampling. The research tool used in this phase was a questionnaire. Phase 2: This phase focuses on developing a program to strengthen digital leadership. The research tools included semi-structured interviews and an assessment of the program's suitability and feasibility. The statistical methods used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, and the essential demand index.

Results: 1) The findings indicate that the current digital leadership level of school administrators is high, while the desirable level is the highest. The development needs, ranked in descending order, are as follows: Digital Learning, Leadership Vision, Technology Competency, and Digital Ethics and Law. 2) The Digital Leadership Program comprises principles, objectives, and content structured into four modules: Digital Learning Leadership Vision Technology Competency Digital Ethics and Law. The program was developed using the 70-20-10 approach and was subsequently evaluated for its effectiveness.

Keywords : Program Development, Digital Leadership, Leadership Enhancement

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาไทยในปัจจุบันกำลังเผชิญกับความท้าทายที่มาพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล ซึ่งมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพในการเรียนการสอนและการบริหารจัดการการศึกษา ตามแนวทางของยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2580) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลและการใช้เทคโนโลยีเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยยุทธศาสตร์ชาติได้กำหนดเป้าหมายให้การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลในภาคการศึกษามีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพของคนในประเทศอย่างครอบคลุมและมีประสิทธิภาพ (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2560) รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) มีการเน้นการพัฒนาการศึกษาด้วยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างทักษะดิจิทัลให้กับเยาวชนและบุคลากรการศึกษา เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในตลาดแรงงานที่ต้องการผู้มีความรู้ในการใช้เทคโนโลยีในระดับสูง การพัฒนาเทคโนโลยีการศึกษาไม่เพียงแต่จะช่วยปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนในห้องเรียน แต่ยังเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการโรงเรียนและสถานศึกษาให้มีความยืดหยุ่นและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วได้อย่างมีประสิทธิภาพ เทคโนโลยีในระบบการศึกษาของไทยจึงไม่ใช่แค่การใช้อุปกรณ์หรือแพลตฟอร์มต่าง ๆ เพื่อการเรียนการสอน แต่ต้องสามารถบูรณาการกับวิธีการจัดการที่ทันสมัยเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเครื่องมือดิจิทัลที่จะช่วยในการบริหารจัดการโรงเรียนและกระบวนการเรียนการสอนให้มีความทันสมัยและมีประสิทธิภาพมากขึ้น สิ่งนี้จึงเป็นการตอบสนองต่อความต้องการของทั้งภาครัฐและภาคเอกชนที่ต้องการบุคลากรที่มีทักษะการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงและเติบโตในยุคเศรษฐกิจดิจิทัล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

การศึกษาในยุคดิจิทัลจะประสบความสำเร็จได้นั้นจะต้องอาศัยความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ของผู้บริหารสถานศึกษาในการบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพในยุคดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษาในประเทศไทยมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาตามความต้องการของสังคมและเศรษฐกิจในยุคดิจิทัล โดยจะต้องสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลได้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2561) ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะและความรู้ที่ทันสมัยในด้านการบริหารจัดการ รวมถึงการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมการศึกษา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการขับเคลื่อนการศึกษาของประเทศให้ไปในทิศทางที่ตั้งไว้ ดังที่ รศ.ดร.จินณวัตร ประโคทังได้กล่าวว่า การบริหารสถานศึกษาผู้บริหารควรมีภาวะผู้นำ หลักการ และแนวคิดในการบริหารที่ต้องมีความทันสมัย รู้เท่าทันโลกที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะยุคนี้เป็นยุคของโลกดิจิทัล ผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องของโลกดิจิทัลเป็นอย่างดี เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพสูงสุด (จินณวัตร ประโคทัง, 2561) ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาจึงเป็นตัวแปรสำคัญในด้านการจัดการศึกษาให้มีคุณภาพ ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจึงไม่ใช่แค่การให้ความรู้ทางวิชาการ แต่ยังต้องเน้นการฝึกอบรมและพัฒนาในด้านทักษะดิจิทัลเพื่อให้สามารถบริหารงานและพัฒนาการศึกษาในทิศทางที่ทันสมัยและมีคุณภาพ ซึ่งเป็นการเตรียมพร้อมสำหรับการปรับตัวและการพัฒนาของสถานศึกษาในอนาคต

ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการศึกษาในยุคที่เทคโนโลยีมีบทบาทสำคัญในทุกด้าน โดยเฉพาะในบริบทของประเทศไทยในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการยกระดับการศึกษาผ่านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ตามจุดเน้นของแผนการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ที่มุ่งให้ผู้บริหารสถานศึกษามีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการและพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาของนักเรียนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงในยุคสมัยที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทมากขึ้น ผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำดิจิทัลจะสามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อปรับปรุงการสอน การประเมินผล และการบริหารจัดการโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562) การพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาในด้านภาวะผู้นำดิจิทัลไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างทักษะการใช้เทคโนโลยี แต่ยังรวมถึงการปรับวิธีคิดและทัศนคติของผู้บริหารที่สามารถนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการวางแผนและตัดสินใจในการบริหารจัดการการศึกษาภายในสถานศึกษา ด้วยความเข้าใจในบทบาทของเทคโนโลยีดิจิทัลที่เป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ การพัฒนาเครื่องมือดิจิทัลในระบบการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการตอบสนองต่อความต้องการของสังคมในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการเสริมสร้างทักษะการเรียนรู้ที่ไม่จำกัดแค่ภายในห้องเรียน แต่ยังสามารถขยายการเรียนรู้ไปสู่สื่อการศึกษาภายนอกห้องเรียน เช่น การเรียนออนไลน์และการใช้แอปพลิเคชันต่างๆ ที่ช่วยให้

การศึกษาสามารถเข้าถึงได้อย่างทั่วถึง การพัฒนาผู้นำดิจิทัลจึงเป็นหนึ่งในภารกิจสำคัญในการพัฒนาการศึกษาภายในประเทศ โดยมุ่งหวังให้ผู้บริหารสถานศึกษามีการเรียนรู้เชิงดิจิทัลและวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนเกี่ยวกับการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา ซึ่งเป็นการตอบสนองต่อเป้าหมายของการสร้าง “การศึกษายุคใหม่” ที่สามารถปรับตัวได้ทันกับการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วของเทคโนโลยีและการบริหารจัดการภายในสถานศึกษา การพัฒนาผู้บริหารในด้านนี้จึงไม่เพียงแต่ช่วยให้สถานศึกษาสามารถจัดการศึกษาในรูปแบบที่ทันสมัยและมีคุณภาพสูงขึ้น แต่ยังช่วยเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ และสามารถรับมือกับความท้าทายในอนาคตได้ (สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ดำเนินการตามกรอบวิสัยทัศน์ “สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม สร้างคุณภาพผู้เรียน บนพื้นฐานหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สู่สังคมอนาคตอย่างยั่งยืน ” มีเป้าประสงค์หลักในการพัฒนาศักยภาพผู้บริหารสถานศึกษาให้เป็นมืออาชีพโดยใช้เน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล (Digital Technology) ในจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาสู่ Thailand 4.0 มีการบริหารจัดการเชิงบูรณาการ มีการกำกับ ติดตาม ประเมินผล มีระบบข้อมูล สารสนเทศที่มีประสิทธิภาพ และการรายงานผลอย่างเป็นระบบโดยใช้ SPACER Process ใช้งานวิจัย เทคโนโลยี และนวัตกรรม ในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษา ดังคำนิยามขององค์กรที่ว่า สร้างคุณภาพที่ดี มีธรรมาภิบาล บริการด้วยใจ และนำสมัยด้วยเทคโนโลยีนวัตกรรม (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม, 2566) จากรายงานผลการดำเนินงานในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 โครงการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ได้รับความรู้และอุปสรรคที่พบในการส่งเสริมการบริหารจัดการสถานศึกษาด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ การผลิตสื่อดิจิทัล และการเรียนการสอนออนไลน์ของสถานศึกษาในสังกัด คือ บุคลากรทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศไม่เพียงพอต่อภาระงานจริง ก่อให้เกิดปัญหาในการรายงานผลการประเมินด้านต่างๆ ผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์ของสถานศึกษา สะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามจำเป็นต้องมีทักษะในด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และมีการอบรมเสริมสร้างทักษะ ความรู้และประสบการณ์ ในการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการปฏิบัติงาน

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ที่มีความเหมาะสม สอดคล้องกับการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล เพื่อให้ผู้บริหารสถานศึกษาสามารถนำประสบการณ์ เทคนิคกระบวนการที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษา การประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล การวางแผนพัฒนาคุณภาพสถานศึกษา การเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการ ซึ่งจะส่งผลเชื่อมโยงไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการพัฒนาทักษะของผู้เรียนต่อไปและพัฒนาส่งเสริมบุคลากรในสถานศึกษาอันจะส่งผลให้การดำเนินงานต่าง ๆ ภายในสถานศึกษามีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม
2. เพื่อสร้างและประเมินโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research Design) ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดระยะดำเนินการวิจัยออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม จำนวน 1,820 คน
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 76 คน และครูผู้สอน จำนวน 317 คน รวมทั้งสิ้น 393 คน โดยการเทียบจำนวนประชากรทั้งหมดกับตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie & Morgan (1970) ผู้วิจัยจึงดำเนินการสุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

ตอนที่ 2 ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ได้แก่ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวทางเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัล

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความ ตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน นอกจากนี้ ได้ทำการทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่างนอกเหนือจากการศึกษา เพื่อตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ด้วยการวิเคราะห์ค่าความสอดคล้องภายใน (Cronbach's Alpha) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นในระดับ 0.93

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยแจกแบบสอบถามไปยัง ผู้บริหารสถานศึกษาและครูผู้สอนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา มหาสารคาม

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้ถูกวิเคราะห์ด้วยสถิติ ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean), ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index หรือ PNI)

ระยะที่ 2 สร้างและประเมินโปรแกรมเสริมสร้างการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของครูผู้สอนภาษาอังกฤษ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา มหาสารคาม เขต 3

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลในการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 6 คน จากโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice)
2. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในการประเมินโปรแกรม ประกอบด้วย ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหารการศึกษา จำนวน 5 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview)
2. แบบประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรม โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

แบบสัมภาษณ์และแบบประเมินได้รับการตรวจสอบความ ตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และคำนวณค่าความสอดคล้องเชิงเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence หรือ IOC) ซึ่งค่าที่ได้ต้องอยู่ในช่วง 0.67-1.00 เพื่อพิจารณาแก้ไข และปรับปรุงให้เหมาะสม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการสัมภาษณ์กลุ่ม Best Practice เพื่อรวบรวมข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยการ วิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อ สรุปประเด็นสำคัญและแนวทางการพัฒนาโปรแกรม
2. ข้อมูลจากแบบประเมิน ใช้วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรมที่พัฒนาขึ้นตามข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ

ผลการวิจัย

การวิจัย เรื่อง การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม สรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น และลำดับความต้องการจำเป็น

องค์ประกอบ	สภาพปัจจุบัน		สภาพที่พึงประสงค์		PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
1. วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล	3.79	0.69	มาก	4.56	0.62	มากที่สุด
2. การเรียนรู้เชิงดิจิทัล	3.68	0.65	มาก	4.60	0.64	มากที่สุด
3. สมรรถนะทางเทคโนโลยี	3.86	0.70	มาก	4.59	0.62	มากที่สุด
4. จริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล	3.93	0.66	มาก	4.58	0.63	มากที่สุด
รวม	3.82	0.68	มาก	4.59		

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.82) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ จริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล ($\bar{X}$ = 3.93) รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะทางเทคโนโลยี ($\bar{X}$ = 3.86) ด้านวิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล ($\bar{X}$ = 3.79) และด้านการเรียนรู้เชิงดิจิทัล ($\bar{X}$ = 3.68) ตามลำดับ สภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการเรียนรู้เชิงดิจิทัล ($\bar{X}$ = 4.60) รองลงมา คือ ด้านสมรรถนะทางเทคโนโลยี ($\bar{X}$ = 4.59) ด้านจริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล ($\bar{X}$ = 4.58) และด้านวิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล ($\bar{X}$ = 4.56) ตามลำดับ ลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม เรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การเรียนรู้เชิงดิจิทัล (PNI_{modified} = 0.252) วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล (PNI_{modified} = 0.203) สมรรถนะทางเทคโนโลยี (PNI_{modified} = 0.189) และจริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล (PNI_{modified} = 0.165) ตามลำดับ โดยสรุปเป็นแผนภาพโครงสร้างของโปรแกรม ดังนี้



ภาพที่ 1 โครงสร้างโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา

2. ผลการสร้างและประเมินโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม มีรายละเอียด ดังนี้

2.1 ผลการสร้างโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม มีรายละเอียด ดังนี้

1) หลักการของโปรแกรม

โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม พัฒนาขึ้นโดยยึดหลักการที่สำคัญในการเสริมสร้างภาวะผู้นำให้มีความสามารถด้านดิจิทัลสอดคล้องกับการบริหารการศึกษาในยุคปัจจุบัน หลักการสำคัญของโปรแกรมนี้ออกแบบมาเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลกับการบริหารการศึกษา โดยให้ความสำคัญกับ 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ (1) วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล (2) การเรียนรู้เชิงดิจิทัล (3) สมรรถนะทางเทคโนโลยี และ (4) จริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล โปรแกรมถูกออกแบบให้เอื้อต่อการพัฒนาองค์ความรู้และทักษะของผู้บริหาร ผ่านการฝึกอบรม การเรียนรู้ด้วยตนเอง และการประชุมเชิงปฏิบัติการ นอกจากนี้ โปรแกรมยังยึดหลัก การพัฒนาแบบ 70-20-10 ซึ่งเป็นแนวคิดที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงเป็นหลัก (70%) เรียนรู้ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น (20%) และเรียนรู้ผ่านหลักสูตรหรือโปรแกรมฝึกอบรม (10%) เพื่อให้การพัฒนาทักษะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

2) วัตถุประสงค์ของโปรแกรม

วัตถุประสงค์หลักของโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา คือการพัฒนาและเพิ่มขีดความสามารถของผู้บริหารสถานศึกษาให้สามารถนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมุ่งเน้นให้ผู้บริหารสามารถปรับตัวและนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานทั้งด้านวิชาการ บริหารงานบุคคล การบริหารงบประมาณ และการบริหารทั่วไป โปรแกรมนี้ยังมีเป้าหมายในการเสริมสร้าง วิสัยทัศน์ด้านดิจิทัล เพื่อให้ผู้บริหารสามารถกำหนดทิศทางและนโยบายด้านเทคโนโลยีของสถานศึกษา รวมถึงส่งเสริม การเรียนรู้เชิงดิจิทัล ที่ช่วยให้ครูและนักเรียน

สามารถใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ นอกจากนี้ โปรแกรมยังมุ่งเน้นให้ผู้บริหารมี สมรรถนะด้านเทคโนโลยี ที่สามารถเลือกใช้และบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม และส่งเสริม จริยธรรมและการปฏิบัติตามกฎหมายดิจิทัล เพื่อให้เกิดการใช้งานเทคโนโลยีอย่างถูกต้องและมีความรับผิดชอบ

3) เนื้อหาของโปรแกรม

เนื้อหาของโปรแกรมถูกออกแบบให้ครอบคลุมองค์ประกอบสำคัญของภาวะผู้นำดิจิทัล ผ่าน 4 โมดูลหลัก ได้แก่

Module 1: Digital Learning (การเรียนรู้เชิงดิจิทัล) เน้นการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้และบริหารจัดการสถานศึกษา

Module 2: Digital Leadership Vision (วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล) มุ่งเสริมสร้างความสามารถในการกำหนดทิศทางและกลยุทธ์การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในสถานศึกษา

Module 3: Technological Competency (สมรรถนะทางเทคโนโลยี) เน้นให้ผู้บริหารสามารถใช้งานและบูรณาการเทคโนโลยีที่เหมาะสมในการบริหารงาน

Module 4: Digital Ethics and Law (จริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล) เน้นเรื่องกฎหมายและจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล เพื่อลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจในการใช้เทคโนโลยีอย่างปลอดภัย

นอกจากการเรียนรู้จากเนื้อหาในแต่ละโมดูลแล้ว โปรแกรมยังมี กิจกรรมเชิงปฏิบัติการ และ แบบฝึกหัดประเมินผล เพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถฝึกปฏิบัติและนำความรู้ไปใช้ในบริบทของตนเอง

4) วิธีการพัฒนา

กระบวนการพัฒนาโปรแกรมนี้ดำเนินการตามแนวทางของ การพัฒนาแบบ 70-20-10 ซึ่งเป็นแนวคิดที่ได้รับการยอมรับในระดับสากลในการพัฒนาผู้นำ โปรแกรมใช้วิธีการฝึกอบรมและกิจกรรมเชิงปฏิบัติการที่เน้น การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริง โดยให้ผู้เข้าร่วมได้ทดลองใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารงาน นอกจากนี้ โปรแกรมยังเน้น การเรียนรู้จากเครือข่าย (Social Learning) ผ่านการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ระหว่างผู้บริหารสถานศึกษาด้วยกันเอง รวมถึงการเรียนรู้จากกรณีศึกษา (Case Study) ของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี (Best Practice) เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นระบบและนำไปใช้ได้จริง กระบวนการพัฒนาโปรแกรมยังอาศัยข้อมูลที่ได้จากการศึกษา สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น ของผู้บริหารสถานศึกษา เพื่อให้โปรแกรมมีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างแท้จริง

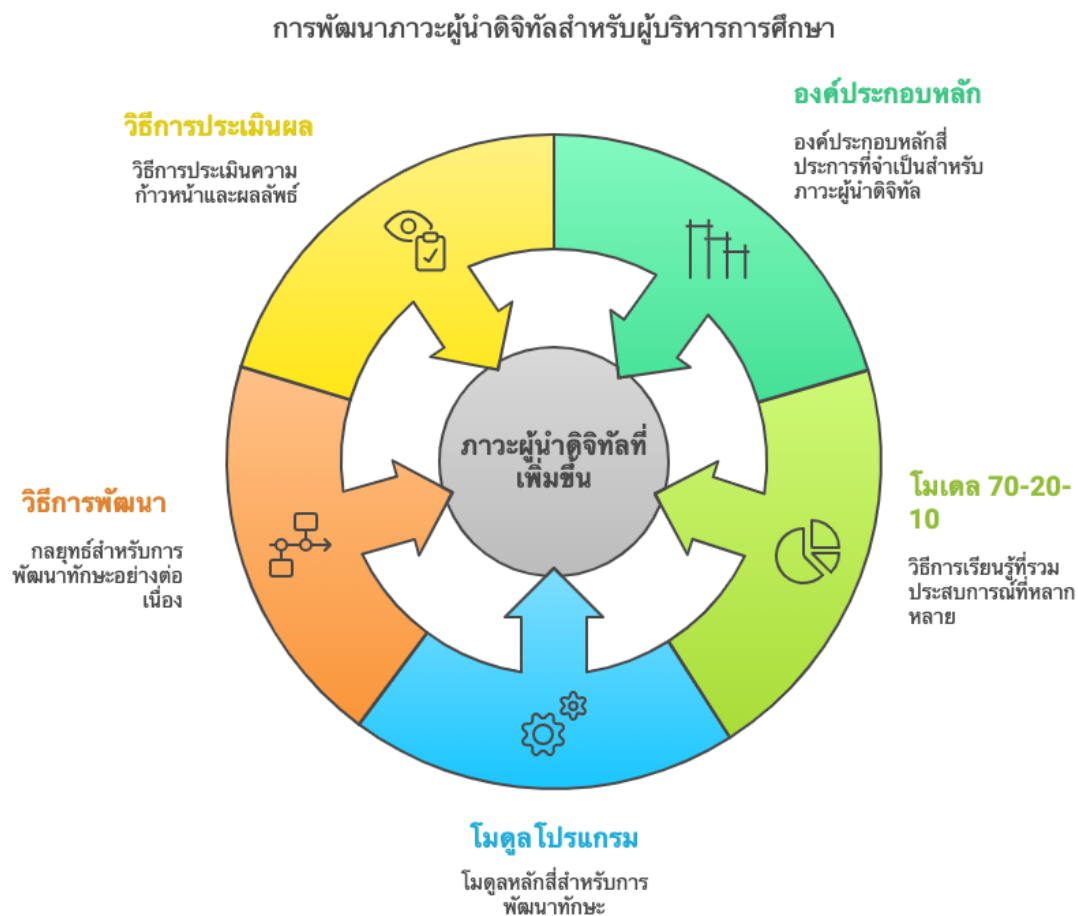
5) การวัดและประเมินผล

โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลนี้ได้รับการประเมินผลผ่านกระบวนการที่เป็นระบบ โดยใช้ 2 วิธีหลัก ได้แก่

1) การประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรม ดำเนินการโดย ผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ทรงคุณวุฒิทำการประเมินผ่านแบบสอบถามมาตราส่วน 5 ระดับ เพื่อวัดระดับความเหมาะสมของเนื้อหา วิธีการพัฒนา และโครงสร้างของโปรแกรม

2) การประเมินผลลัพธ์ของผู้เข้าร่วมโปรแกรม ใช้การประเมินผลก่อนและหลังเข้าร่วมโปรแกรม (Pre-test และ Post-test) โดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เพื่อวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของระดับความรู้และทักษะทางดิจิทัลของผู้บริหาร นอกจากนี้ โปรแกรมยังใช้ การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำเสนอข้อเสนอแนะและแนวทางปรับปรุงโปรแกรมให้เหมาะสมยิ่งขึ้น

โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบ โดยมุ่งเน้นให้ผู้บริหารสามารถพัฒนา วิสัยทัศน์ทางดิจิทัล สมรรถนะทางเทคโนโลยี การเรียนรู้เชิงดิจิทัล และการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม โปรแกรมถูกออกแบบให้มีความสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำในระดับสากล และได้รับการประเมินว่า มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของสถานศึกษาในประเทศไทย โดยมีแผนภาพเชิงระบบ ดังนี้



ภาพที่ 2 โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัล

2.2 ผลการประเมินโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษามหาสารคาม ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโปรแกรม

รายการประเมิน	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. หลักการ	4.33	0.47	มาก	4.58	0.49	มากที่สุด
2. วัตถุประสงค์	4.50	0.50	มากที่สุด	4.58	0.49	มาก
3. เนื้อหา						
3.1 Module 1 การเรียนรู้เชิงดิจิทัล	4.75	0.43	มากที่สุด	4.75	0.43	มากที่สุด
3.2 Module 2 วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล	4.58	0.49	มากที่สุด	4.58	0.49	มากที่สุด
3.3 Module 3 สมรรถนะทางเทคโนโลยี	4.75	0.43	มากที่สุด	4.75	0.43	มากที่สุด
3.4 Module 4 จริยธรรม และกฎหมาย	4.92	0.48	มากที่สุด	4.83	0.37	มากที่สุด
4. วิธีการพัฒนา						
4.1 การฝึกอบรม	4.50	0.50	มาก	4.67	0.47	มาก
4.2 การประชุมเชิงปฏิบัติการ	4.58	0.49	มากที่สุด	4.50	0.50	มากที่สุด

รายการประเมิน	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4.3 การเรียนรู้ด้วยตนเอง	4.67	0.47	มากที่สุด	4.42	0.49	มาก
5. การวัดและประเมินผล						
5.1 การประเมินความรู้ก่อน - หลัง	4.58	0.49	มากที่สุด	4.58	0.49	มากที่สุด
5.2 ประเมินความพึงพอใจ	4.42	0.49	มาก	4.25	0.43	มาก
โดยรวม	4.50	0.48	มากที่สุด	4.59	0.49	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการประเมินความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม พบว่า มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.50) และความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.59)

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม พบว่า สภาพปัจจุบันของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าผู้บริหารมีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการสถานศึกษา รวมถึงการพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อการศึกษา การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร และการพัฒนาโรงเรียนให้เป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อจำกัดในด้านการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับจริยธรรมและกฎหมายการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม (ทินกร บัวชู, 2562) สอดรับกับแนวคิดของ ชัยยนต์ เพาพาน (2559) ที่กล่าวถึงบทบาทของผู้นำในศตวรรษที่ 21 ว่าต้องสามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือในการขับเคลื่อนองค์กรให้มีความก้าวหน้าและสามารถแข่งขันในยุคดิจิทัลได้ และสอดคล้องกับแนวคิดของ กรรณิกา เรคมอนด์ (2559) ที่อธิบายว่า ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการบริหารสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารมีประสิทธิภาพและสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมดิจิทัล พร้อมทั้งมีผลสอดคล้องกับงานวิจัยของ ฉวีวรรณ ฉัตรวิไล (2560) ที่พบว่า ผู้บริหารที่มีสมรรถนะด้านเทคโนโลยีดิจิทัลสามารถดำเนินการตามมาตรฐานเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารเพื่อการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พรชรรัตน์ พรหมินทร์ และปรีชา วิหคโต (2563) ที่พบว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลต่อการพัฒนาการเรียนรู้ของครูและนักเรียนผ่านการใช้เทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

สภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารควรได้รับการพัฒนาให้มีความสามารถในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการ การพัฒนานโยบายด้านดิจิทัล และการสนับสนุนให้ครูและนักเรียนใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ได้อย่างเต็มที่ ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งเสริมให้สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับสูงได้แก่ การสนับสนุนจากภาครัฐ นโยบายด้านดิจิทัลของกระทรวงศึกษาธิการ และแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของสังคมดิจิทัลที่ส่งผลให้สถานศึกษาต้องปรับตัวให้ทันต่อยุคสมัย (กัญญา จารุจินดา และคณะ, 2559) สอดรับกับแนวคิดของ กิติ ตัญญาคานนท์ (2543) ที่กล่าวถึงเทคนิคการสร้างภาวะผู้นำว่าผู้นำต้องมีความสามารถในการปรับตัวให้ทันกับเทคโนโลยี และสามารถนำเทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และสอดคล้องกับแนวคิดของ ดารุณี บุญครอง (2560) ที่อธิบายว่า แนวทางการจัดการศึกษาไทยในยุคไทยแลนด์ 4.0 ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะดิจิทัลของผู้บริหารเพื่อให้อำนวยการบริหารสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพในยุคดิจิทัล พร้อมทั้งมีผลสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชนกพร จุฑาสงษ์ (2559) ที่พบว่า การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูสามารถช่วยเพิ่มศักยภาพด้านดิจิทัลของผู้บริหารได้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์พิศา ชัชวพันธ์ (2559) ที่พบว่า การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสามารถช่วยให้ผู้บริหารสามารถกำหนดนโยบายด้านเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาได้

ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นในการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การเรียนรู้เชิงดิจิทัล วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล สมรรถนะทางเทคโนโลยี และจริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล ปัจจัยที่ส่งผลให้การเรียนรู้เชิงดิจิทัลเป็นองค์ประกอบที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีดิจิทัลที่รวดเร็ว และความต้องการของผู้บริหารในการพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีเพื่อสามารถบริหารจัดการสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ปิยนันท์ สวัสดิ์ศฤงฆาต, 2561) สอดรับกับแนวคิดของกรวิ เพิ่มพูน (2560) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา ว่าต้องเน้นการพัฒนาทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดของ ภคพร เลิกนอก (2563) ที่อธิบายว่า การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลต้องอาศัยความสามารถของผู้บริหารในการใช้เทคโนโลยีเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้และการบริหารโรงเรียน พร้อมทั้งมีผลสอดคล้องกับงานวิจัยของ ทินกร บัวชู (2562) ที่พบว่า ผู้บริหารที่มีภาวะผู้นำดิจิทัลสามารถพัฒนาสถานศึกษาให้เป็นองค์กรที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิเจตส์ ประยุทธิสินธุ์ และคณะ (2562) ที่พบว่า การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของครูสามารถช่วยเพิ่มศักยภาพด้านดิจิทัลของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษาได้

2. ผลการสร้างและประเมินโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม พบว่า โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ประกอบด้วย 1) หลักการ 2) วัตถุประสงค์ 3) เนื้อหา แบ่งออกเป็น 4 Module ได้แก่ Module 1 การเรียนรู้เชิงดิจิทัล Module 2 วิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล Module 3 สมรรถนะทางเทคโนโลยี และ Module 4 จริยธรรมและกฎหมายการใช้ดิจิทัล 4) หลักการพัฒนาแบบ 70-20-10 และ 5) การประเมินผล ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากการที่เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการบริหารสถานศึกษา ส่งผลให้ผู้บริหารจำเป็นต้องพัฒนาทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี การกำหนดวิสัยทัศน์เชิงดิจิทัล และการเรียนรู้ผ่านสื่อดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการประยุกต์ใช้แนวคิด 70-20-10 ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงมากกว่าการเรียนรู้ในห้องเรียนเพียงอย่างเดียว การพัฒนาหลักสูตรที่ครอบคลุมทั้ง 4 มิติดังกล่าวจึงช่วยให้ผู้บริหารสามารถนำทักษะดิจิทัลมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดรับกับแนวคิดของปิยนันท์ สวัสดิ์ศฤงฆาต (2561) ที่กล่าวถึงสัดส่วนการเรียนรู้แบบ 70-20-10 ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากการทำงานจริงถึง 70% เรียนรู้จากการมีพี่เลี้ยงหรือโค้ช 20% และเรียนรู้จากหลักสูตรฝึกอบรมเพียง 10% และสอดคล้องกับแนวคิดของกิติ ตัญญาคานนท์ (2543) ที่อธิบายว่าภาวะผู้นำต้องอาศัยการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านการฝึกฝนและการประยุกต์ใช้ทักษะที่เหมาะสมกับบริบทขององค์กร พร้อมทั้งมีผลสอดคล้องกับงานวิจัยของพรพรรัตน์ พรหมินทร์ และปรีชา วิหคโต (2563) ที่พบว่าการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษามีความจำเป็นอย่างยิ่งในการนำพาองค์กรสู่ยุคดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับงานวิจัยของทินกร บัวชู (2562) ที่พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม พบว่า มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้สูงสุดในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากโครงสร้างของหลักสูตรที่ออกแบบมาให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างครบถ้วน โดยมีการเน้นการเรียนรู้ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง การพัฒนาทักษะดิจิทัลให้สอดคล้องกับแนวโน้มเทคโนโลยี และการสร้างจริยธรรมในการใช้เทคโนโลยีเพื่อประโยชน์ของสถานศึกษาและสังคมโดยรวม สอดรับกับแนวคิดของชัยยงค์ เพาพาน (2559) ที่กล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานของภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ซึ่งเน้นถึงความจำเป็นของการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง และสอดคล้องกับแนวคิดของเศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ (2559) ที่อธิบายว่าการเปลี่ยนแปลงทางดิจิทัลมีผลกระทบต่อการบริหารการศึกษาอย่างมาก ทำให้ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพขององค์กร พร้อมทั้งมีผลสอดคล้องกับงานวิจัยของบุญชม ศรีสะอาด (2545) ที่พบว่าการพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างสมรรถนะด้านเทคโนโลยีสามารถช่วยเพิ่มขีดความสามารถของผู้บริหารในการตัดสินใจและบริหารจัดการองค์กร และสอดคล้องกับงานวิจัยของคารุณี บุญครอง (2560) ที่พบว่า การขับเคลื่อนการศึกษาไทยเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ต้องอาศัยการพัฒนาทักษะผู้นำเชิงดิจิทัลของผู้บริหาร

สถานศึกษาอย่างจริงจัง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สภาพปัจจุบันของการเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม โดยรวมอยู่ในระดับมาก แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารสถานศึกษามีภาวะผู้นำดิจิทัลแต่ยังมีบางส่วน ควรได้รับการพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลเพิ่มมากขึ้น และสภาพที่พึงประสงค์ของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าสถานศึกษามีความต้องการผู้บริหารสถานศึกษาที่มีภาวะผู้นำดิจิทัล ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา ควรได้รับการพัฒนาด้านภาวะผู้นำดิจิทัล ส่วนความต้องการจำเป็นของภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา เรียงลำดับจาก มากไปหาน้อย ได้แก่ 1) การเรียนรู้เชิงดิจิทัล 2) การมีวิสัยทัศน์ผู้นำทางดิจิทัล 3) สมรรถนะทางเทคโนโลยี และ 4) จริยธรรม และ กฎหมายการใช้ดิจิทัล ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม ควรได้รับการพัฒนาทั้ง 4 ด้านเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ส่งผลให้เกิดการพัฒนาสถานศึกษาต่อไป

1.2 โปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษามหาสารคาม ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโปรแกรมโดยรวมอยู่ใน ระดับมากที่สุด ดังนั้น สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม หรือผู้บริหารสถานศึกษาที่มีบริบทใกล้เคียงสามารถนำโปรแกรม เสริมสร้างภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา ไปพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาและปรับประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาบุคลากรภายในสถานศึกษาได้

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับโมเดลการพัฒนาภาวะผู้นำในแบบอื่น ๆ ควบคู่กับโมเดล การพัฒนาภาวะผู้นำที่เน้น นำเสนอวิธีการฝึกอบรมและพัฒนา

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนาภาวะผู้นำดิจิทัลของครู เนื่องจากในการทำงานวิจัยพบว่าในบริบทของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคามนั้น มีครูบางท่านมีภาวะผู้นำดิจิทัลด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิกา เรคมอนด์. (2559). ตัวบ่งชี้ทักษะภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 สำหรับผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. **คุณกัญนิพนธ์ ปริญาคุณกัญนิพนธ์, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม**.
- กรรวิ เพิ่มพูน. (2560). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมการบริหารงานวิชาการสำหรับผู้บริหารสถานศึกษาจังหวัดนครสวรรค์. **ปรัชญาคุณกัญนิพนธ์, มหาวิทยาลัยภาคกลาง**.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **ยุทธศาสตร์ชาติด้านการศึกษ พ.ศ. 2560–2580**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2561). **แนวทางการพัฒนาการศึกษาขั้นพื้นฐานในยุคดิจิทัล**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2562). **การพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กัญฐา จารุจินดา และคณะ. (2559). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมระบบการบริหารคุณภาพแบบมุ่งคุณภาพทั้งองค์กรใน สถานศึกษาอาชีวศึกษาเอกชน. **วารสารการศิลปศาสตร์ประยุกต์**, 9(2).
- กิติ ตยัคคานนท์. (2543). **เทคนิคการสร้างภาวะผู้นำ**. กรุงเทพฯ: ท็อปปริ้น.
- จิณณวัตร ประโคทัง. (2561). **การบริหารสถานศึกษายุคดิจิทัล: ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งหนึ่ง.
- ฉวีวรรณ ฉัตรวิไล. (2560). สมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินการตามมาตรฐานเทคโนโลยีสารสนเทศและการ สื่อสารเพื่อการศึกษาในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 6 จังหวัดฉะเชิงเทรา. **วิทยานิพนธ์, มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์**.

- ชนกพร จุฑาสงษ์. (2559). การพัฒนาโปรแกรมการเสริมสร้างสมรรถนะการจัดการเรียนรู้ของครูสังกัดสำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ชัยยนต์ เพาพาน. (2559). แนวคิดและทฤษฎีพื้นฐานการเป็นผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21. *วารสารบริหารการศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 12(1).
- ดารุณี บุญครอง. (2560). *วิเคราะห์แนวทางการจัดการศึกษาไทยกับการขับเคลื่อนการศึกษาสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0*. นครศรีธรรมราช: มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.
- ทินกร บัวชู. (2562). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษา. *วารสารครุศาสตร์สาร*, 13(2).
- บุญชม ศรีสะอาด. (2545). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ปิยนันท์ สวัสดิ์ ศฤงฆาต. (2561). 70-20-10 Rule สัตว์วนการเรียนรู้แบบผสมผสาน. สืบค้นจาก <https://drpiyanan.com/2018/11/19/702010/>
- พรชัยรัตน์ พรหมินทร์ และปรีชา วิทโคต. (2563). การพัฒนารูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 5 จังหวัดลพบุรี. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 5(8).
- พิเจตส์ ประยุทธ์สินธุ์ และคณะ. (2562). การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 11. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัยพิษณุพนธ์*, 15(1).
- พิมพ์พิศา ชัชวพันธ์. (2559). การพัฒนาโปรแกรมเสริมสร้างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารโรงเรียนมัธยมศึกษา. *วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุษฎีบัณฑิต*, มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- ภคพร เลิกนอก. (2563). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 4. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาขอนแก่น*, 7(2).
- เศรษฐพงศ์ มะลิสุวรรณ. (2559). *การเปลี่ยนแปลงด้านการศึกษาในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). *แนวทางการพัฒนาสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานในยุคดิจิทัล*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม. (2566). *รายงานผลการดำเนินงานโครงการพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร*. มหาสารคาม: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2560). *ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2580) ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

DEVELOPMENT OF LEADERSHIP IN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT BASED ON THE FOUR
SANGHAVATU PRINCIPLES TO ENHANCE RELATIONSHIPS AND ORGANIZATIONAL EFFECTIVENESS

พระครูสวัสดิ์กาญจนภาส (ทัตพล จันทวิโส), ดร.¹, พระครูวินัยธรณรงวิทย์ สิทธิเมธี (ทองหยู), ดร.²,

ดร.วันไชย กิ่งแก้ว³, รศ.ดร.มานิตย์ เพื่องผล⁴, ดร.วีระพงศ์ เกียรติไพรยศ⁵

วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบูลย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrakhru Sawatkanchanopas (Tattaphon Chanthawanso), Ph.D.¹,

Phrakhruwinaithon Narongvit Siddhimedhi (Thongyoo), Ph.D.²,

Dr. Wanchai Kingkaew³, Assoc. Prof. Dr. Manit Fuangphon⁴, Dr. Weerapong Kiatpraiyot⁵

Kanchanaburi Sri Phaiboon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail : mcukran2568@gmail.com

(Received : April 26, 2025; Edit : May 9, 2025; accepted : May 12, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิย วาจา อตถจริยา และสมานัตตตา เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีและเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานขององค์กร กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วยบุคลากรจากวิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบูลย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จำนวน 35 รูป/คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความ เชื่อมั่นและความเที่ยงตรงแล้ว ทำการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่ามัธยฐานเลขคณิต และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยสรุปได้ 3 ประเด็นหลัก ดังนี้ 1) สภาพปัญหาเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (ค่าเฉลี่ย 2.70 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.404) สะท้อนถึงความจำเป็นในการส่งเสริมภาวะผู้นำ ด้านคุณธรรมมากยิ่งขึ้น 2) ความพึงพอใจต่อการดำเนินงานบริหารโดยใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.52 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.248) แสดงให้เห็นว่าบุคลากรให้การตอบรับเชิงบวกต่อหลักธรรมที่นำมาใช้ในการบริหาร และ 3) การส่งเสริมความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กรโดยใช้หลักธรรมดังกล่าว ก็ได้รับการประเมินในระดับสูงเช่นกัน ผลการวิจัย ชี้ให้เห็นว่า การนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารทรัพยากรบุคคล ไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากรในองค์กรเท่านั้น แต่ยังเป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลในการยกระดับคุณภาพของการทำงานร่วมกัน และการพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาภาวะผู้นำ, การบริหารบุคลากร, หลักสังคหวัตถุ 4 กับบุคลากร

Abstract

This research aimed to study the development of leadership in personnel management based on the principles of the four social virtues: generosity, kindness, kindness, and unity, in order to strengthen good relationships and increase the efficiency of the organization's operations. The sample group consisted of 35 monks/persons from Kanchanaburi Sripaiboon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, who were specifically selected (Purposive Sampling). The research instrument was a questionnaire that had been tested for reliability and validity. The data were analyzed using descriptive statistics, including arithmetic mean and standard deviation.

The research results can be summarized into 3 main issues as follows: 1) The problems of leadership in personnel management according to the principles of the Four Sanghavatthu were at a moderate level overall (mean 2.70 and standard deviation 0.404), reflecting the need to promote moral leadership more. 2) The satisfaction with the management operations using the principles of the Four Sanghavatthu was at the highest level overall (mean 4.52 and standard deviation 0.248), indicating that personnel responded positively to the principles used in management. 3) The promotion of organizational relationships and efficiency using the principles was also evaluated at a high level. The research results indicate that the application of Buddhist principles in human resource management not only helps to strengthen good relationships among personnel in the organization, but is also an effective approach to elevate the quality of collaboration and sustainable organizational development.

Keyword: Development of Leadership, Human Resource Management, Four Sanghavatu and Human Resource

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันโลกได้ก้าวเข้าสู่ “ยุคโลกาภิวัตน์” (Globalization) ซึ่งเป็นยุคแห่งการแข่งขัน ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี และการสื่อสารที่รวดเร็ว จนถูกเรียกว่า “ยุคเทคโนโลยีสารสนเทศ” (Information Technology) ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทุกด้านเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและซับซ้อนมากขึ้น ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกองค์กรต่างต้องปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลง โดยนำเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ มาปรับใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน ดังนั้น การพัฒนาองค์กรให้ก้าวไปข้างหน้าได้นั้น ภาวะผู้นำจึงเป็นฟันเฟืองหลักในการขับเคลื่อน ซึ่งการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาจะช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพและประสิทธิผลของสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัจจุบันจึงต้องปรับเปลี่ยนแนวทางการเป็นผู้นำให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะการเป็น “ผู้นำเชิงกลยุทธ์” (Strategic Leadership) ซึ่งเป็นแนวทางที่นำพาองค์กรไปสู่ความเจริญก้าวหน้า ผู้นำองค์กรที่ประสบความสำเร็จมักมีคุณสมบัติของผู้นำเชิงกลยุทธ์ โดยเฉพาะการมีวิสัยทัศน์ (Vision) ที่กว้างไกล และสามารถนำวิสัยทัศน์นั้นไปสู่การปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและสัมฤทธิ์ผล (เนตรพัฒนา ยาวีราช, 2552: 8) การพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารการศึกษาเพื่อให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของกระแสโลกและการแข่งขันที่ทวีความรุนแรงขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งประเทศไทยในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของประชาคมโลกก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะได้รับผลกระทบจากวิกฤติการณ์ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีการปรับตัว เปลี่ยนแปลง และพัฒนาตนเองอย่างเหมาะสม เพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคง ยั่งยืน มีสันติสุข และสามารถเอาชนะวิกฤติการณ์ต่างๆ ที่กำลังเผชิญอยู่ได้ (สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา, 2550 : 2)

โลกมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ผู้นำหรือภาวะผู้นำทางการศึกษาจึงต้องพัฒนาให้ทันกระแสโลกไร้พรมแดนหรือ “โลกาภิวัตน์” ซึ่งส่งผลต่อเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง สิ่งแวดล้อม เทคโนโลยี และวัฒนธรรม ความก้าวหน้าของนวัตกรรมและเทคโนโลยีสารสนเทศมีบทบาทสำคัญในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้นำหรือผู้บริหารรับรู้ข่าวสารได้อย่างรวดเร็วใน “สังคมข้อมูลข่าวสาร” ขณะที่ระบบสังคมซับซ้อนขึ้น กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลกระทบต่อประเทศไทยในทุกด้าน โดยเฉพาะการศึกษา ซึ่งผู้นำหรือผู้บริหารส่วนใหญ่ยังตามไม่ทันการเปลี่ยนแปลง ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ ทวีชัย มะระโซ เรื่อง “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27” จากผลการเปรียบเทียบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 จำแนกตามตำแหน่งและขนาดของสถานศึกษา พบว่า 1) โดยรวม ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารอยู่ในระดับมาก 2) การจำแนกตามตำแหน่งพบว่ามีความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) การจำแนกตามขนาดของสถานศึกษาที่พบความแตกต่างอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เช่นกัน โดยเมื่อเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยรายคู่ด้วยวิธีของเชฟเฟ (Scheffe's Method) พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษแตกต่างจากสถานศึกษาขนาดเล็กและขนาดกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ทวีชัย มะระโซ, ออนไลน์) จากเหตุการณ์นี้ สถาบันการศึกษาที่ได้รับผลกระทบเช่นเดียวกัน จึงจำเป็นต้องมีผู้บริหารมืออาชีพที่มีภาวะผู้นำ รอบรู้ และสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ ดังคำกล่าวในการพัฒนาผู้บริหาร คณาจารย์ และบุคลากรที่เข้าอบรมหลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อรองรับการกระจายอำนาจสำหรับผู้บริหารการศึกษาและผู้บริหารสถานศึกษาว่า “ผู้นำเป็นบุคคลที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในทุกระดับของสังคม” เนื่องจากผู้นำมีบทบาทสำคัญต่อความอยู่รอด สวัสดิภาพ และสันติสุขของสังคมและประเทศชาติทั้งหมด อีกทั้งยังเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาองค์กรและการจัดการในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ระดับประเทศ หรือระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะในระดับองค์กรที่มีการยอมรับว่า ความสำเร็จขององค์กรไม่ว่าจะเป็นการบริหารที่มุ่งผลสัมฤทธิ์ (Results-based Management) ประสิทธิภาพ หรือประสิทธิผล ล้วนขึ้นอยู่กับภูมิปัญญา วิสัยทัศน์ และแนวปฏิบัติที่สร้างสรรค์ของผู้นำองค์กร (สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา, 2550 : 2) จะเห็นได้ว่า การจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายจำเป็นต้องอาศัยผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำด้านการศึกษาที่มีบทบาทสำคัญต่อองค์กรการศึกษาและสถานศึกษา ในยุคโลกาภิวัตน์ การบริหารงานสาธารณะจำเป็นต้องพึ่งพาผู้บริหารมืออาชีพ เช่นเดียวกับการจัดการศึกษาของประเทศที่ต้องอาศัยผู้บริหารเพื่อให้ประสบความสำเร็จและเป็นไปตามแนวทางที่พึงประสงค์ นอกจากนี้ ผู้บริหารการศึกษาต้องเป็นผู้นำทางวิชาการอย่างแท้จริงเพื่อให้การศึกษาพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (ธีระ รุญเจริญ, 2546 : 1)

ดังนั้นจึงมีการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร โดยมีรายละเอียดว่า ปัจจุบันมีผู้บริหารจำนวนมากที่ยังบกพร่องในการปฏิบัติหน้าที่ผู้นำด้านการบริหาร ขาดคุณธรรมและจริยธรรมในการดำเนินงาน โดยเฉพาะการนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ (พระเทพวรมณี, 2539 : 21) ดังนั้นผู้นำในสังคมไทย โดยเฉพาะผู้บริหารสถานศึกษา ควรเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งภาพลักษณ์ของผู้บริหารที่เปี่ยมด้วยคุณธรรมจะส่งเสริมให้การบริหารงานมีประสิทธิภาพ และนำองค์กรไปสู่เป้าหมายได้อย่างมั่นคง ดังนั้น การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการบริหารจึงเป็นสิ่งสำคัญ โดยพระพุทธรองค์ทรงเปรียบเทียบบุคคลธรรมนี้ไว้ใน สังคหสูตร ว่าเป็นดังพาหนะที่นำพาผู้คนไปสู่ความเจริญ ได้แก่

- 1) ทาน การให้และเสียสละ การแบ่งปันเพื่อประโยชน์ของผู้อื่นโดยไม่เห็นแก่ตัว
- 2) ปิยวาจา การใช้วาจาที่ไพเราะ จริงใจ และเหมาะสมกับกาลเทศะ
- 3) อตถจริยา การปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์และช่วยเหลือผู้อื่น
- 4) สมานัตตตา การวางตัวเสมอต้นเสมอปลาย และร่วมทุกข์ร่วมสุขกับผู้อื่น

หากบุคลากรสามารถยึดมั่นในหลักธรรมเหล่านี้ ย่อมสร้างความไว้วางใจและความสามัคคีภายในองค์กร ส่งผลให้การบริหารงานเป็นไปอย่างราบรื่นและเกิดผลสำเร็จตามเป้าหมาย (พระพรหมคุณาภรณ์ 2551 : 142.)

จากบริบทการเปลี่ยนแปลงของโลกในยุคปัจจุบัน ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี ได้ส่งผลกระทบต่อรูปแบบการบริหารจัดการองค์กรทั่วโลก รวมถึงประเทศไทย โดยเฉพาะในสถาบันการศึกษาและองค์กรทางพระพุทธศาสนา ที่จำเป็นต้องพัฒนาแนวทางการบริหารบุคลากรให้สอดคล้องกับบริบทยุคใหม่ ในระดับประเทศ การบริหารงานภายในองค์กรต่าง ๆ เริ่มเผชิญกับความท้าทายด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร ความร่วมมือในการทำงาน และประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ซึ่งสะท้อนถึงความสำเร็จในการยกระดับภาวะผู้นำที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของคุณธรรม จริยธรรม และการเคารพในคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ในระดับองค์กร โดยเฉพาะในวิทยาลัยสงฆ์เชียงราย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยพบว่าการบริหารงานด้านบุคลากรยังขาดกลไกที่เน้นคุณธรรมสัมพันธ์ ส่งผลต่อความสามัคคีและประสิทธิภาพการดำเนินงานโดยรวม จากปัญหาและความท้าทายดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาสภาพปัญหา วิเคราะห์ความคิดเห็น และประเมินความพึงพอใจในการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างแบบอย่างการบริหารที่เอื้อประโยชน์สูงสุดต่อการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีภายในองค์กร และยกระดับประสิทธิภาพในการทำงานให้เกิดความยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร
- 2) เพื่อวิเคราะห์ความคิดเห็นของการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร
- 3) เพื่อศึกษาความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร” ผู้ศึกษาได้เตรียมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย

1) แนวคิดเกี่ยวกับภาวะผู้นำ

ภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่สามารถบังคับบัญชาและมีอิทธิพลต่อผู้อื่น โดยใช้อำนาจหน้าที่ (Authority)

ตำแหน่ง และอำนาจบารมี (Power) เป็นเครื่องมือ ผู้นำที่แท้จริงสามารถสร้างความเชื่อถือและความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชาได้ผ่านบุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ ความคิดริเริ่ม และการตัดสินใจ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของกลุ่มหรือองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ โดยนัยนั้น บางคนที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้นำ อาจไม่ได้รับการยอมรับจากผู้ใต้บังคับบัญชา จึงอาจกล่าวได้ว่าเขาขาดภาวะผู้นำ ในทางกลับกัน บางคนแม้จะไม่มีตำแหน่งผู้นำ แต่กลับได้รับความเชื่อถือและความร่วมมือจากผู้อื่น ซึ่งสะท้อนถึงแนวคิดที่ว่า “ผู้นำอาจไม่มีภาวะผู้นำ และผู้มีภาวะผู้นำอาจไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำ” (วิเชียร วิทย์อุดม, 2550 : 3) โดยภาวะผู้นำเป็นความสามารถรอบด้านของผู้นำ ซึ่งประกอบด้วย

ด้านที่ 1 ความสามารถในการทำงาน ผู้นำต้องเข้าใจหน้าที่ของตนอย่างลึกซึ้ง ปฏิบัติงานได้ดี และให้คำแนะนำแก่ผู้อื่นเพื่อสร้างความเชื่อมั่นและความร่วมมือจากผู้ใต้บังคับบัญชา

ด้านที่ 2 ความสามารถในการจูงใจ ต้องมีทักษะทางจิตวิทยาในการสร้างแรงจูงใจและครองใจผู้ใต้บังคับบัญชา

ด้านที่ 3 ความสามารถในการควบคุม ต้องบริหารงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ

ด้านที่ 4 ความสามารถในการประสานงาน ต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น

ด้านที่ 5 ความสามารถในการตัดสินใจ ต้องเผชิญปัญหาอย่างมั่นใจและแก้ไขได้อย่างถูกต้อง

ด้านที่ 6 ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การที่เป็นผู้นำที่ต้องมีความคิดสร้างสรรค์อยู่เสมอ (เนตรพัฒนา ยาวีราช, 2537 : 21) บทบาทสำคัญของภาวะผู้นำมี 4 ด้าน ได้แก่

บทบาทที่ 1 การกำหนดแนวทางหลัก (Pathfinding) ผู้นำต้องเริ่มต้นด้วยการกำหนดเป้าหมายและแนวคิดที่ชัดเจน วางแผนงานที่มีหลักการ และได้รับการสนับสนุนจากพนักงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ ผู้นำควรส่งเสริมให้พนักงานมีส่วนร่วมในการสร้างพันธกิจ (Mission) และวิสัยทัศน์ (Vision) รวมถึงสื่อสารถึงผลประโยชน์ที่พนักงานจะได้รับจากความสำเร็จ เพื่อสร้างแรงจูงใจและความตื่นตัวกับทิศทางการใหม่

บทบาทที่ 2 การสร้างระบบการทำงานที่มีประสิทธิภาพ (Aligning) ผู้นำต้องทำให้องค์กรดำเนินไปในทิศทางเดียวกันโดยนำแผนหลักไปสู่การปฏิบัติ ทุกระดับต้องทำงานสอดคล้องกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน นอกจากนี้ ผู้นำต้องปรับเปลี่ยนระบบงาน ขั้นตอนการทำงาน และโครงสร้างองค์กรให้เหมาะสมกับเป้าหมายที่ตั้งไว้

บทบาทที่ 3 การมอบอำนาจ (Empowering) การมอบอำนาจให้พนักงานอย่างแท้จริงช่วยสร้างความไว้วางใจและเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ นำไปสู่ความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ผู้นำต้องสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมให้พนักงานแสดงศักยภาพของตนได้อย่างอิสระ ซึ่งช่วยให้พนักงานทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

บทบาทที่ 4 การสร้างตัวแบบ (Modeling) ผู้นำที่ดีต้องเป็นแบบอย่างที่น่าเชื่อถือ ไม่เพียงแต่รู้หน้าที่ของตนเอง แต่ยังมีคุณลักษณะที่เหมาะสม ผู้นำต้องรักษาสอดคล้องของคุณลักษณะส่วนตัว (Characteristics) และความสามารถ (Competence) เพราะแม้จะมีความสามารถสูงเพียงใด ก็ไม่อาจเป็นผู้นำที่แท้จริงได้หากขาดคุณลักษณะที่เหมาะสม (พรทิพย์ อัยยิมาพันธ์, 2547 : 65-68)

สรุปภาวะผู้นำ เป็นคุณลักษณะของบุคคลที่มีอิทธิพลต่อผู้อื่นโดยไม่จำเป็นต้องมีตำแหน่ง โดยใช้บุคลิกภาพ ความรู้ ความสามารถ และการตัดสินใจอย่างสร้างสรรค์ในการนำพาองค์กรสู่เป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมบทบาทสำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ การกำหนดแนวทางหลัก สร้างระบบการทำงาน มอบอำนาจ และสร้างแรงจูงใจให้ทุกฝ่ายร่วมมือกันอย่างมีพลัง

2) แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารบุคลากร

การบริหารงานบุคคล เป็นศิลปะแห่งการนำพาให้ภารกิจสำเร็จลุล่วง ผู้บริหารไม่ได้ลงมือทำเอง แต่ใช้ทักษะในการผลักดันและสนับสนุนให้บุคลากรปฏิบัติงานจนบรรลุเป้าหมายที่กำหนด (นงนภัส เทียงกมล, 2550 : 26) ซึ่งการบริหารงานบุคคลเป็นกระบวนการบริหารที่เกี่ยวข้องกับกลุ่มบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ที่ร่วมมือกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน โดยใช้ทรัพยากรและกระบวนการที่เหมาะสม ศูนย์พัฒนาการบริหารการศึกษา และจำแนกแนวทางออกเป็น 3 แนวหลัก ดังนี้

แนวที่ 1 จำแนกภารกิจตามลักษณะและขอบข่ายของงานงานบริหารการศึกษาสามารถแบ่งออกเป็น 4 ภารกิจหลัก ได้แก่ ความสัมพันธ์กับชุมชน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถาบันและชุมชน การปรับปรุงโอกาสทางการศึกษา พัฒนาการเข้าถึง

การศึกษาให้ทั่วถึง การสรรหาและพัฒนาบุคลากร คัดเลือกและพัฒนาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ การจัดหาและดูแลทรัพยากร บริหารงบประมาณ อาคาร และอุปกรณ์การเรียน

แนวที่ 2 จำแนกภารกิจตามบทบาทและพฤติกรรมของผู้บริหารโดยครอบคลุม 9 ด้าน ได้แก่ กำหนดเป้าหมาย วางเป้าหมายของการศึกษา กำหนดนโยบาย สนับสนุนให้บุคลากรมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย กำหนดบทบาทหน้าที่ กำหนดความรับผิดชอบของบุคลากร ประสานงาน เชื่อมโยงการดำเนินงานให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ประเมินประสิทธิภาพ ตรวจสอบและประเมินผลการดำเนินงาน ทำงานร่วมกับชุมชน ร่วมมือกับผู้นำชุมชนเพื่อพัฒนาการศึกษา ใช้ทรัพยากรชุมชน นำทรัพยากรทางการศึกษาของชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ส่งเสริมการมีส่วนร่วม กระตุ้นให้ทุกภาคส่วนร่วมพัฒนาการศึกษา และการติดต่อสื่อสาร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีทั้งภายในและภายนอก

แนวที่ 3 จำแนกภารกิจตามสมรรถนะของผู้บริหาร ศูนย์พัฒนาการบริหารสถานศึกษาทั้ง 8 ภารกิจสำคัญ ได้แก่ พัฒนาหลักสูตรและการสอน กำหนดวัตถุประสงค์และโครงสร้างหลักสูตร รวมถึงนิเทศการสอน บริหารบุคลากร สรรหา กำหนดหน้าที่และพัฒนาบุคลากร อาคารสถานที่ วางแผน ก่อสร้าง ดูแล และพัฒนาอาคารสถานที่ ยานพาหนะ บริหารจัดการระบบขนส่งนักเรียนและการซ่อมบำรุง การบริหารองค์กร ประสานงานและจัดระบบโครงสร้างองค์กร และ งานธุรการและการเงิน บริหารงบประมาณ การจัดซื้อ และการจัดทำรายงานทางการเงิน (วิจิตร ศรีสะอ้าน, 2552: 8) โดยกิจกรรมดังกล่าวนี้เป็นร่วมมือกันอย่างเป็นระบบ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ โดยใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสม หรือกล่าวง่าย ๆ คือ การบรรลุผลสำเร็จผ่านความร่วมมือและความพยายามของผู้อื่น (ประพันธ์ สุริหาร, 2552 : 10)

สรุป การบริหารบุคลากรคือศิลปะในการผลักดันและสนับสนุนให้บุคคลทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุเป้าหมาย ผ่านการจัดการทรัพยากรและกระบวนการอย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีแนวคิดหลัก 3 ด้าน ได้แก่ การบริหารตามขอบข่ายงาน เช่น ความสัมพันธ์กับชุมชนและการพัฒนาบุคลากร การบริหารตามบทบาทผู้บริหาร เช่น การประสานงาน การกำหนดนโยบาย และการประเมินผล และการบริหารตามสมรรถนะ

3) แนวคิดเกี่ยวกับหลักสังคหวัตถุ 4

ตามหลักแล้วทุกคนล้วนประพาสสังคหวัตถุ 4 อย่างทั่วถึง ไม่ว่าจะเป็นในระดับบุคคล ครอบครัว หมู่บ้าน หรือแม้กระทั่งทั้งประเทศและทั้งโลก เพราะทุกคนต้องการความสุขและความสบายเหมือนกัน ดังนั้นการเข้าใจในนัยของสังคหวัตถุ 4 จึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะเป็นธรรมที่ใช้ยึดเหนี่ยวจิตใจและสร้างความรักใคร่ให้แก่กัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ดีและสันติสุขในสังคม (สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ, 2528 : 53) “สังคหวัตถุ 4” เป็นส่วนสำคัญของคำสอนในพระพุทธศาสนา ซึ่งครอบคลุมหลักการพื้นฐานของจริยธรรมสากล คุณธรรมสากล และศีลธรรมสากล โดยจริยธรรมสากลหมายถึงการรักษาหน้าที่ในบทบาทของสังคม, คุณธรรมสากลคือความดีของใจตามที่สังคมคาดหวัง, และศีลธรรมสากลคือการไม่ทำร้ายกันและการปฏิบัติตามพฤติกรรมที่สังคมยอมรับ ขณะเดียวกันยังมีปรมัตถธรรมสากล ซึ่งเป็นหลักปรัชญาหรือความจริงสูงสุดที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้เพื่อกำกับการประพฤติทางกาย วาจา และใจให้เหมาะสมและนำไปสู่ความดีงาม เพื่อประโยชน์สุขของตนเองและสังคม โดยการทำความดีและละเว้นความชั่วตามหลักจริยธรรมเพื่อสร้างความสงบสุขในชีวิตและสังคม พระพุทธเจ้าทรงสอนหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่เรียกว่า “สังคหวัตถุ” ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีในสังคม โดยพระองค์ได้ตรัสถึงหลักการเช่น ทาน เปยยวัชชะ อตถจริยา และสมานัตตา ซึ่งเปรียบเสมือนลิ้มสลักที่ยึดรั้งโลกให้ดำเนินไปได้ หากปราศจากหลักธรรมเหล่านี้ สังคมจะไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างมีความสุข และบัณฑิตที่เห็นความสำคัญของสังคหวัตถุ 4 ก็จะได้รับยกย่องและสรรเสริญ (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 51) การผูกมัดใจคนให้ได้ผลจำเป็นต้องใช้ธรรมะที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและจิตใจที่ดี ตัวอย่างเช่น ในบริบทของผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษา การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้ในการตอบสนองและการแสดงพฤติกรรมระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จะช่วยสร้างความเข้าใจที่ดีและทัศนคติที่เป็นบวก เช่น ความสามารถในการให้และรับความช่วยเหลือหรือคำแนะนำ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดี การที่บุคลากรมีความจริงใจและแสดงออกอย่างมีความเข้าใจต่อนักเรียน ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดและสนิทสนม ซึ่งช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมที่ดี เช่น พฤติกรรมที่เอื้อต่อสังคมและเหมาะสมกับการดำเนินชีวิต ควรให้ความสำคัญกับความแตกต่างของแต่ละคน

เข้าใจและเป็นกันเอง ไม่เข้มงวดหรือปล่อยปละละเลยจนเกินไป พร้อมทั้งให้ความยุติธรรมและรับฟังความคิดเห็น การแสดงออกที่เหมาะสมจะช่วยสร้างความไว้วางใจและการยอมรับดำเนินการไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ (พุทธทาสภิกขุ, 2532 : 79)

สรุป หลักสังคหวัตถุ 4 เป็นธรรมที่ช่วยสร้างความรัก ความเข้าใจ และความสงบสุขในสังคม ผ่านการให้ทาน พุทธจาคีรียะวิชชะ การช่วยเหลือ อุตถจริยา และการวางตนเสมอกัน สมานัตตา ซึ่งเป็นหลักสำคัญในการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ทั้งในระดับบุคคลจนถึงระดับประเทศ การนำไปใช้ในบริบทต่าง ๆ เช่น การศึกษา จะช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดี ความไว้วางใจ และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เพื่อศึกษาสภาพปัญหา วิเคราะห์ความคิดเห็น และประเมินความพึงพอใจในการพัฒนาภาวะผู้นำของบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อุตถจริยา และสมานัตตา ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพขององค์กรให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ บุคลากรของวิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีโพธิ์ มหาวินิจฉัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มตัวอย่างจำนวน 35 คน/รูป ซึ่งใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) อันเป็นเทคนิคที่เหมาะสมสำหรับการคัดเลือกกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นที่ศึกษาอย่างใกล้ชิด และสามารถให้ข้อมูลที่ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่หนึ่ง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาในการพัฒนาภาวะผู้นำ จำนวน 10 ข้อ ตอนที่สอง เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความคิดเห็นในการพัฒนา จำนวน 10 ข้อ และตอนที่สาม เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความพึงพอใจในการพัฒนา จำนวน 10 ข้อ รวมทั้งหมด 30 ข้อ

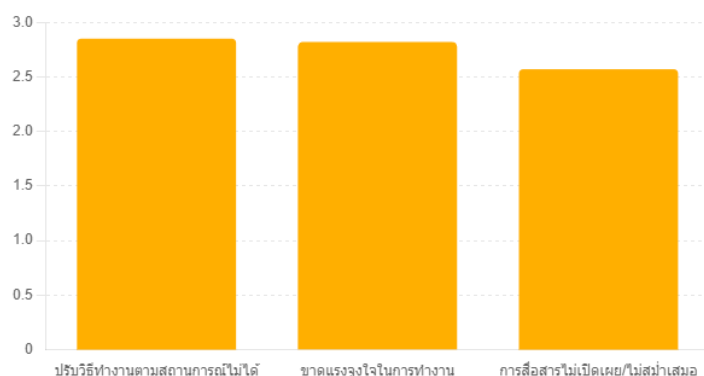
ในการพัฒนาแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยเชิญผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน ซึ่งมีความเชี่ยวชาญด้านพระพุทธศาสนา การบริหาร และการวิจัย เพื่อพิจารณาความเหมาะสม ความครอบคลุม และความสอดคล้องของคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ทั้งนี้ แบบสอบถามได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูลได้ดำเนินการโดยแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่าง และติดตามการตอบกลับอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ข้อมูลที่ได้รับมีความสมบูรณ์และเชื่อถือได้ จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ การหาค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายลักษณะของข้อมูลตามประเด็นที่ศึกษา โดยใช้เกณฑ์มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ในการแปลผล ดังนี้ ระดับ 5 หมายถึง มากที่สุด ระดับ 4 หมายถึง มาก ระดับ 3 หมายถึง ปานกลาง ระดับ 2 หมายถึง น้อย และระดับ 1 หมายถึง น้อยที่สุด

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

1) การวิเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร



แผนภาพที่ 1 การวิเคราะห์สภาพปัญหาภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4

จากกราฟที่แสดงข้างต้น เป็นการเปรียบเทียบระดับสภาพปัญหาในแต่ละประเด็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 พบว่า ประเด็นที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ “การไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตามสถานการณ์” ค่าเฉลี่ย 2.85 สะท้อนถึงความท้าทายด้านความยืดหยุ่นในการบริหารงาน รองลงมา คือ “ขาดแรงจูงใจในการทำงาน” ค่าเฉลี่ย 2.82 ซึ่งอาจกระทบต่อประสิทธิภาพขององค์กรโดยรวม ประเด็นที่มีปัญหาน้อยที่สุด แต่อยู่ในระดับปานกลาง คือ “การสื่อสารที่ไม่เปิดเผยหรือไม่สม่ำเสมอ” ค่าเฉลี่ย 2.57 ซึ่งมีผลต่อความเข้าใจและการประสานงานภายในองค์กร

ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.404 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มากที่สุด คือ การทำงานไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตามสถานการณ์ได้ อาจทำให้การทำงานมีความล่าช้า อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.85 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.355 รองลงมา พบว่า การบริหารงานบางครั้งอาจขาดแรงจูงใจในการทำงานทำให้งานขาดประสิทธิภาพอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.82 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.452 และน้อยที่สุด พบว่า การสื่อสารที่ไม่เปิดเผยหรือไม่สม่ำเสมอทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือความไม่ชัดเจนในงาน อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.57 และเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.557 โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

ลำดับ	การวิเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	การสื่อสารที่ไม่เปิดเผยหรือไม่สม่ำเสมอทำให้เกิดความเข้าใจผิดหรือความไม่ชัดเจนในงาน	2.57	0.557	ปานกลาง
2	การขาดกระบวนการประเมินผลงานและการพัฒนาบุคลากรอย่างต่อเนื่อง	2.57	0.557	ปานกลาง
3	การพัฒนาผู้นำหรือบุคลากรบางคนอาจไม่สม่ำเสมอหรือไม่ค่อยมีโอกาสดำเนินการ	2.60	0.553	ปานกลาง
4	บุคลากรบางส่วนไม่สามารถประยุกต์ใช้ในการทำงานได้ เนื่องจากยังไม่ได้ผ่านกระบวนการฝึกอบรม	2.85	0.355	ปานกลาง
5	การทำงานไม่สามารถปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานตามสถานการณ์ได้ อาจทำให้การทำงานมีความล่าช้า	2.85	0.355	ปานกลาง
6	การบริหารงานบางครั้งอาจขาดแรงจูงใจในการทำงานทำให้งานขาดประสิทธิภาพ	2.82	0.452	ปานกลาง
7	บางคนอาจยังต้องการคำแนะนำเพิ่มเติมเพื่อให้ทำงานได้อย่างมั่นใจ	2.74	0.505	ปานกลาง

8	บางครั้งความคิดเห็นที่แตกต่างกันอาจยังไม่ได้ถูกนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนางานอย่างเต็มที่	2.74	0.505	ปานกลาง
9	บุคลากรบางส่วนอาจต้องการการยอมรับในความพยายามของตนมากขึ้น	2.60	0.553	ปานกลาง
10	สภาพแวดล้อมจะเอื้อต่อการพูดคุย แต่บางคนอาจยังรู้สึกเกรงใจในการแสดงความคิดเห็น	2.65	0.539	ปานกลาง
รวม		2.70	0.404	ปานกลาง

2) การวิเคราะห์ความคิดเห็นของการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์ความคิดเห็นของการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.22 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.596 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มากที่สุด คือ องค์กรมีนโยบายหรือกิจกรรมที่สนับสนุนให้บุคลากรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.42 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.502 รองลงมา คือ ภายในองค์กรมีการส่งเสริมให้บุคลากรแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.31 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.471 และน้อยที่สุด คือ องค์กรมีระบบที่ช่วยให้บุคลากรสามารถแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันได้ง่าย อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.14 และ ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.809 โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ความคิดเห็นของการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

ลำดับ	การวิเคราะห์ความคิดเห็นของการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	องค์กรมีนโยบายหรือกิจกรรมที่สนับสนุนให้บุคลากรช่วยเหลือซึ่งกันและกัน	4.42	0.502	มาก
2	ภายในองค์กรมีการส่งเสริมให้บุคลากรแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ในการทำงาน	4.31	0.471	มาก
3	การสื่อสารภายในองค์กรเป็นไปในทางที่สร้างสรรค์และช่วยเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคลากร	4.14	0.809	มาก
4	บรรยากาศในการประชุมหรือสนทนาในองค์กรส่งเสริมให้บุคลากรแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย	4.17	0.706	มาก
5	องค์กรมีระบบที่ช่วยสนับสนุนการพัฒนาทางบุคลากรให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น	4.31	0.758	มาก
6	องค์กรมีวัฒนธรรมที่ส่งเสริมความเป็นธรรมและความเท่าเทียมในการทำงาน	4.25	0.610	มาก
7	บุคลากรภายในมีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์และบุคลากรที่หลากหลาย	4.14	0.809	มาก
8	การสื่อสารภายในองค์กรเป็นไปในทางที่สร้างสรรค์และช่วยเสริมความสัมพันธ์ในการทำงาน	4.17	0.821	มาก
9	องค์กรมีระบบที่ช่วยให้บุคลากรสามารถแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์กันได้ง่าย	4.14	0.809	มาก
10	บุคลากรในองค์กรสามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานและผู้บริหารได้อย่างราบรื่นโดยไม่มีอุปสรรคด้านวัฒนธรรมองค์กร	4.17	0.706	มาก
รวม		4.22	0.596	มาก

3) การวิเคราะห์การศึกษาความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

ผลการวิจัย พบว่า การวิเคราะห์การศึกษาความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.52 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.248 เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มากที่สุด คือ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการมีความเป็นธรรมและเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนสามารถประสบความสำเร็จได้ อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.77 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.426 และรองลงมา คือ ข้าพเจ้าพึงพอใจที่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมจากเพื่อนร่วมงานและผู้บริหาร อยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.68 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.471 และน้อยที่สุด คือ ข้าพเจ้าได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับงานและการพัฒนาในองค์กรอย่างสม่ำเสมอ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.25 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.443 โดยมีรายละเอียดตามตารางที่ 3 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 3 การวิเคราะห์การศึกษาความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร

ลำดับ	การวิเคราะห์การศึกษาความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1	ข้าพเจ้าได้รับการสนับสนุนจากผู้นำในองค์กรเมื่อต้องการความช่วยเหลือ	4.48	0.507	มาก
2	ข้าพเจ้าพึงพอใจกับบรรยากาศการพูดคุยในการประชุมที่เอื้อต่อการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น	4.65	0.481	มากที่สุด
3	ข้าพเจ้าได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับงานและการพัฒนาในองค์กรอย่างสม่ำเสมอ	4.25	0.443	มาก
4	ข้าพเจ้าพึงพอใจกับการที่เพื่อนร่วมงานให้ความร่วมมือและช่วยเหลือกันในการทำงาน	4.65	0.481	มากที่สุด
5	ข้าพเจ้าพึงพอใจที่ผู้บริหารให้ความสำคัญกับความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานของบุคลากร	4.34	0.481	มาก
6	ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการมีแนวทางที่ชัดเจนในการดูแลบุคลากรในช่วงที่เกิดปัญหาหรือวิกฤติ	4.68	0.471	มากที่สุด
7	ข้าพเจ้าพึงพอใจที่มีโอกาสเติบโตในสายงานโดยไม่มีข้อจำกัดด้านความสัมพันธ์ส่วนตัว	4.34	0.481	มาก
8	ข้าพเจ้าพึงพอใจที่ได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมจากเพื่อนร่วมงานและผู้บริหาร	4.68	0.471	มากที่สุด
9	ข้าพเจ้าพึงพอใจกับบรรยากาศในการทำงานที่เอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคลากร	4.31	0.471	มาก
10	ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการมีความเป็นธรรมและเปิดโอกาสให้บุคลากรทุกคนสามารถประสบความสำเร็จได้	4.77	0.426	มากที่สุด
รวม		4.52	0.248	มากที่สุด

อภิปรายผลการวิจัย

1) การวิเคราะห์การศึกษาสภาพปัญหาการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ย 2.70 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.404 สอดคล้องกับ งานวิจัยของ สมคิด สกุลสถาปัติย์ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลใน

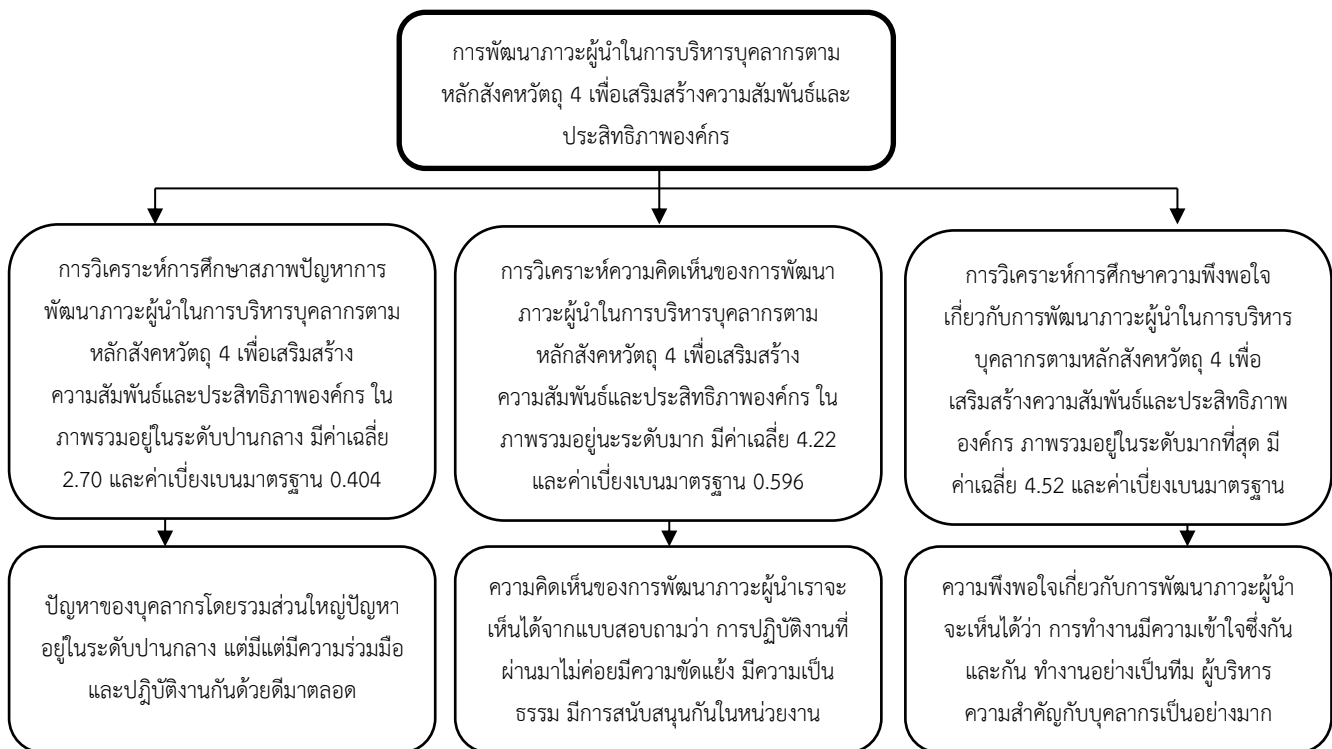
การปฏิรูปการศึกษาอย่างยั่งยืน” ผลการศึกษาพบว่า (1) องค์ประกอบของภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ ประกอบด้วย การสร้างสื่อกลางที่มีศักยภาพ การใช้ความฉลาดทางอารมณ์เป็นฐาน การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล การกระตุ้นการใช้ปัญญา และการใช้อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ สำหรับการปฏิรูปการศึกษาอย่างยั่งยืนต้องอาศัย กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สมดุลและต่อเนื่อง โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มีปัจจัยนำเข้าที่ทรงพลัง ผลผลิตมีคุณภาพ ผลลัพธ์เกิดดุลยภาพเชิงพลวัต และมีบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างพอเพียง (2) รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ เป็นความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพหุตัวแปร โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 11 ประการ ได้แก่ การสร้างสื่อกลางที่มีศักยภาพ การใช้ความฉลาดทางอารมณ์เป็นฐาน การสร้างแรงบันดาลใจ การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล การกระตุ้นการใช้ปัญญา และการใช้อิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ (ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิภาพ) ซึ่งส่งผลต่อ ปัจจัยนำเข้าที่มีพลังขับเคลื่อน กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สมดุลและต่อเนื่อง เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ผลผลิตที่มีคุณภาพ ผลลัพธ์ที่เกิดดุลยภาพเชิงพลวัต และบริบทที่เอื้อต่อการเรียนรู้อย่างพอเพียง (การปฏิรูปการศึกษาอย่างยั่งยืน) ทั้งโดยทางตรงและทางอ้อมอย่างมีนัยสำคัญ

2) การวิเคราะห์ความคิดเห็นของการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ย 4.22 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.596 สอดคล้องกับ งานวิจัยของ ปณณธร เจริญชัยพฤกษ์ (2552) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กร: กรณีศึกษาโรงพยาบาลกรุงเทพ” ผลการวิจัยพบว่า การนำหลักสังคหวัตถุ 4 มาใช้เพื่อเสริมสร้างความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานโรงพยาบาลกรุงเทพโดยรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าระดับคะแนนความเห็นด้วยจากมากไปน้อย ได้แก่ ด้านปิยวาจา ด้านสมานัตตา ด้านทาน และด้านอัตถจริยา ซึ่งทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับสูงทั้งหมด นอกจากนี้ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านสังคหวัตถุ 4 กับความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานโรงพยาบาลกรุงเทพเป็นไปในเชิงบวก โดยมีค่าสหสัมพันธ์ในระดับสูงใน ด้านปิยวาจาและสมานัตตา ขณะที่ ด้านทานและอัตถจริยา มีค่าสหสัมพันธ์อยู่ในระดับปานกลาง

3) การวิเคราะห์การศึกษาความพึงพอใจเกี่ยวกับการพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีค่าเฉลี่ย 4.52 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน 0.248 สอดคล้องกับ งานวิจัยของ ราชันย์ ธงชัย (2551) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนวสังคหวัตถุ 4 ของหน่วยงานสัสดี อำเภอเมือง จังหวัดระยอง” ผลการศึกษาพบว่า ประชาชนมีความพึงพอใจต่อการให้บริการโดยรวมในระดับมาก ($\mu = 3.88$) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจสูงสุดใน ด้านทาน ($\mu = 3.96$) รองลงมาคือ ด้านปิยวาจา ($\mu = 3.95$) และสุดท้ายคือ ด้านสมานัตตา ($\mu = 3.85$) ในส่วนของ ปัญหาและอุปสรรคพบว่าประชาชนที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงน้ำเค็มจำนวนมาก ไม่ได้รับข่าวสารจากทางราชการเกี่ยวกับสิทธิ์และประโยชน์ที่พึงได้รับจากการตรวจเลือกเป็นทหารกองประจำการ รวมถึงบทลงโทษทางกฎหมายในกรณีไม่เข้ารับหมายภายในระยะเวลาที่กำหนด ซึ่งอาจนำไปสู่ความผิดทางอาญา ดังนั้น หน่วยงานราชการควรดำเนินการจัดทำเอกสารเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ เพื่อให้ประชาชนได้รับข้อมูลข่าวสารที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์อย่างทั่วถึง

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์และประสิทธิภาพองค์กร” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1 ข้อเสนอเชิงนโยบาย

ควรมีกำหนดนโยบายส่งเสริมภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นแนวทางหลักในการบริหารบุคลากร โดยบรรจุในแผนยุทธศาสตร์ขององค์กรเพื่อพัฒนาและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำและบุคลากร โดยเปิดโอกาสให้บุคลากรสามารถเข้าร่วมโครงการหรือการอบรมเชิงปฏิบัติการที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำเชิงคุณธรรม

2 ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

ควรมี พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมด้านภาวะผู้นำ ที่เน้นการใช้หลักสังคหวัตถุ 4 โดยให้ผู้บริหารและบุคลากรได้ฝึกปฏิบัติจริง เช่น กิจกรรมจิตอาสา การทำงานเป็นทีม และการพบปะสื่อสารระหว่างผู้นำกับบุคลากร เพื่อสร้างความผูกพันและบรรยากาศที่ดีในการทำงาน เปิดโอกาสให้บุคลากรทุกระดับสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างสร้างสรรค์ สำหรับบุคลากรที่แสดงออกถึงพฤติกรรมความเป็นผู้นำที่ดีตามหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเป็นแบบอย่างที่ดีภายในองค์กร

3 ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการพัฒนาภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 ในองค์กรที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ภาครัฐ ภาคเอกชน อหาคความแตกต่างและข้อดี-ข้อเสียในการนำไปประยุกต์ใช้ในองค์กรในการเชื่อมโยงระหว่างภาวะผู้นำตามหลักสังคหวัตถุ 4 กับความสามารถในการสร้างนวัตกรรมในองค์กร เพื่อให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำในการกระตุ้นให้บุคลากรคิดสร้างสรรค์และพัฒนาองค์กร

เอกสารอ้างอิง

- ทวิชัย มะระโซ (2564). “ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27”. สืบค้นข้อมูลจาก <https://journalrdi.ubru.ac.th/articlefiles/1499919981.pdf>
- ธีระ รุญเจริญ (2546). การบริหารโรงเรียนยุคปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ข้าวฟ่าง.
- นงนภัส เทียงกมล (2550). การบริหารยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: แสงชัยการพิมพ์.
- เนตรพัฒนา ยาวีราข (2552). ภาวะผู้นำและผู้นำเชิงกลยุทธ์. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ทริบเพิลกรุ๊ป จำกัด.
- ประพันธ์ สุริหาร (2552). หลักและระบบการบริหาร. คณะศึกษาศาสตร์: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ปณณธร เทียนชัยพฤกษ์ (2552). “การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อสร้างความผูกพันต่อองค์กร : กรณีศึกษาโรงพยาบาลกรุงเทพ”. วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พรทิพย์ อัยยิมาพันธ์ (2547). Leadership for Organizational Effectiveness. การบริหารคน. 3(24)
- พระเทพวรมนี (2539). ธรรมบุญชีวิต. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ศรีอนันต์.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (2551). พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2532). บริหารธุรกิจแบบพุทธ. กรุงเทพมหานคร : อตัมมโย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชันย์ ธงชัย. (2551). “ความพึงพอใจของประชาชนต่อการให้บริการในการลงบัญชีทหารกองเกินตามแนว สังคหวัตถุ 4 ของหน่วยงานสวัสดิการอำเภอเมืองจังหวัดระยอง” วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิชาพระพุทธศาสนา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิจิตร ศรีสะอ้าน (2552). การอภิปรายแสดงความคิดเห็นจากการสัมมนาพุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ.
- วิเชียร วิทยอุดม (2550). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธีระฟิล์มและโซเท็กซ์ จำกัด.
- สถาบันพัฒนาครู คณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา (2250). หลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลง เพื่อรองรับการกระจายอำนาจสำหรับผู้บริหารการศึกษา และผู้บริหารสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรีและราชกิจจานุเบกษา.
- สมคิด สกลสถาปัตย์ (2552). “รูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่มีประสิทธิผลในการปฏิรูปการศึกษาอย่างยั่งยืน”. วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (2528). สังคหวัตถุ 4. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา

PRODUCING GRADUATES OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF THE INTELLECTUAL AND MORAL DEVELOPMENT GROUP WITH RELIGIOUS PRINCIPLES

พระครูปลัดจักรพล อาจารย์สุโก (เทพา)¹, พระราชสุทิวชิระเมธี ชัยยันต์ จตตาลโย (สืบกระพันธ์)²

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Phrakhrupalad Charkrapol Acharashubho Thepa (Thepa, P. C. A.)¹, Phrarajsuddhivajiramedhi Chaiyan

Chattalayo Suebkrapan (Suebkrapan, P. C. C)²

Mahamakut Buddhist University, Thailand.

Correspondence Author Email: chakrapol.the@mbu.ac.th¹, chaiyan.sueb@mbu.ac.th²

(Received : April 30, 2025; Edit : May 9, 2025; accepted : May 12, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา โดยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ประเภทการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) กลุ่มประชากรคือ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จาก 11 แห่ง รวมทั้งสิ้น 1,100 รูป/คน โดยใช้วิธีการสุ่มแบบโควตา (Quota Sampling) แบ่งตามภูมิภาค และคำนวณกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของยามานะ ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 300 คน ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตบัณฑิต ทั้งนักศึกษา คณาจารย์ ผู้ใช้บัณฑิต และผู้เชี่ยวชาญ เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถาม ชนิดมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และทดสอบความเชื่อมั่นด้วยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Cronbach's alpha) การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าที และค่าความน่าจะเป็น (p-value)

ผลการวิจัยพบว่า สภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตในภาพรวมอยู่ในระดับสูง โดยเฉพาะในด้านคุณลักษณะของผู้เรียนเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ (Creative and Productive Characteristics of Learners: CCPR) ทั้งในมิติด้านจริยธรรม ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และความรับผิดชอบต่อสังคม กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาเพศชาย อายุระหว่าง 20-25 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี นัถือศาสนาพุทธ และมีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติตามหลักคำสอนทางศาสนาเกินกว่า 1 ปี ประเด็นสำคัญสะท้อนให้เห็นว่าการนำหลักศาสนามาบูรณาการในการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษามีสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพบัณฑิตทั้งด้านปัญญาและคุณธรรม ซึ่งเป็นแนวทางใหม่ในการพัฒนารูปแบบและนโยบายด้านการจัดการศึกษาเชิงคุณธรรมในระดับอุดมศึกษาต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การผลิตบัณฑิต, สถาบันอุดมศึกษา, ศาสนา

Abstract

This research aimed to study the desirable conditions for the production of graduates in higher education institutions emphasizing the development of wisdom and virtue through religious principles. A quantitative research methodology was employed, using a survey research design. The target population comprised 1,100 students from 11 campuses of Mahamakut Buddhist University, with the sample group of 300 stakeholders—students, faculty members, curriculum planners, graduate users, and Buddhist scholars—selected through quota and multi-stage sampling techniques. A structured questionnaire with a 5-point rating scale was used as the research instrument, validated for content by five experts and tested for reliability using Cronbach's alpha coefficient. Data were analyzed using descriptive and inferential statistics, including frequency, percentage, mean, standard deviation, t-values, and p-values.

The findings revealed that the overall desirable conditions of graduate production were at a high level, especially in terms of creative and productive learner characteristics (CCPR), including ethics, knowledge, creativity, and social responsibility. The majority of respondents were male undergraduate students aged between 20–25 years, predominantly Buddhist, with over one year of experience practicing religious teachings. The study highlights the significant role of integrating religious principles in higher education to enhance both intellectual and moral dimensions of graduates. The results provide valuable insights for the development of effective educational models and moral-based policies in higher education institutions.

Keyword: Producing Graduates, Higher Education Institution, Religious

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย เรื่อง “การพัฒนากระบวนการทัศน์เชิงสร้างสรรค์การผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา” ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ผ่านสถาบันวิจัยญาณสังวร มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ประจำปีงบประมาณ 2566 สถาบันอุดมศึกษามีพันธกิจสำคัญในการผลิตบัณฑิตที่มีความรู้ในวิชาการ วิชาชีพ และคุณธรรมสอดคล้องกับแผนพัฒนา อุดมศึกษา พ.ศ. 2566–2570 โดยเน้นการจัดการศึกษาแบบ Demand-driven และผลลัพธ์ที่เน้นสมรรถนะจริง (กองยุทธศาสตร์ และแผนงาน, 2565) มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยในฐานะมหาวิทยาลัยกลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา ได้พัฒนาและปรับปรุงหลักสูตรเพื่อผสมผสานหลักศาสนากับวิชาการให้ตอบสนองสังคมที่เปลี่ยนแปลง (กองนโยบายและแผน, 2566) อย่างไรก็ตาม ปัญหายังคงอยู่ที่กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นทฤษฎีมากกว่าการบูรณาการหลักศาสนาเพื่อพัฒนาสติปัญญา และคุณธรรมอย่างแท้จริง (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2565) ดังนั้นการพัฒนากระบวนการทัศน์เชิงสร้างสรรค์จึงเป็น สิ่งจำเป็นเพื่อยกระดับคุณภาพการผลิตบัณฑิตให้สอดคล้องกับภารกิจและเป้าหมายการพัฒนาประเทศในระยะยาว

แม้ว่าสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา เช่น มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จะมี นโยบายในการบูรณาการหลักศาสนาเข้ากับการพัฒนากระบวนการเรียนการสอน และตอบสนองต่อนโยบายการปฏิรูปอุดมศึกษา (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, 2565; กองนโยบายและแผน, 2566) แต่ในทางปฏิบัติยังพบว่ากระบวนการผลิตบัณฑิตของ มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ ยังคงเน้นการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎีมากกว่าการพัฒนาสติปัญญา คุณธรรม และสมรรถนะที่สอดคล้อง กับสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2565) อีกทั้งยังขาดกรอบแนวทางที่เป็นระบบ ชัดเจนในการเชื่อมโยงหลักศาสนากับการสร้างนวัตกรรมทางการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ

ช่องว่างการวิจัยที่สำคัญ คือ การขาด “กระบวนการทัศน์เชิงสร้างสรรค์” ที่พัฒนาบัณฑิตให้มีทั้งความรู้ทางวิชาการและ คุณธรรมตามหลักศาสนาอย่างสมดุล เพื่อตอบสนองเป้าหมายของแผนพัฒนาอุดมศึกษาระดับใหม่ (พ.ศ. 2566–2570) และความ ต้องการของตลาดแรงงานที่เน้นผลลัพธ์และความสามารถเชิงปฏิบัติจริง (กองยุทธศาสตร์และแผนงาน, 2565) ดังนั้น การพัฒนา กระบวนการทัศน์การผลิตบัณฑิตในลักษณะสร้างสรรค์โดยบูรณาการหลักศาสนา จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อเป็นแนวทางการจัด การศึกษาที่สามารถขับเคลื่อนภารกิจหลักของสถาบันได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในยุค Reinventing University

โจทย์ในการวิจัยได้กำหนดขอบเขตการศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนา ปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนาเป็นอย่างไร ในข้อนี้บริบทที่พึงประสงค์จะสะท้อนถึงความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงแนว ทางการผลิตบัณฑิตของมหาวิทยาลัยที่มุ่งเน้นการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา โดยการนำกระบวนการทัศน์ตามแนว พุทธด้วยหลักพุทธธรรม 4 มาบูรณาการเพื่อให้ตอบสนองต่อความต้องการของสังคมยุคใหม่ โดยการศึกษาและวิเคราะห์สภาพ ปัจจุบันจะช่วยให้สามารถระบุช่องว่าง (gaps) ระหว่างการเรียนการสอนในปัจจุบันและเป้าหมายที่ต้องการ อาทิ การปรับตัวสู่ กระบวนการทัศน์ที่มุ่งเน้นการคิดวิเคราะห์และการสร้างสรรค์เพื่อพัฒนาทักษะที่สำคัญในศตวรรษที่ 21

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา

ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและกรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดกระบวนการทัศน์การสร้างบัณฑิตตามแนวมาตรฐานการศึกษาด้านคุณภาพบัณฑิต การผลิตและพัฒนากำลังคน การ วิจัย และนวัตกรรม ถือเป็นหัวใจสำคัญในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ กระบวนการทัศน์ในการสร้างบัณฑิตใน ยุคปัจจุบันจึงต้องเน้นการผลิตบัณฑิตที่มีสมรรถนะตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน ผ่านการสร้างหลักสูตรที่ตอบสนองต่อ แผนการศึกษาแห่งชาติ ระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2560–2579) และแผนพัฒนาการศึกษาจังหวัดนครพนม เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะที่จำเป็น เช่น ทักษะการสื่อสารภาษาอังกฤษ และภาษาประเทศคู่ค้า

อย่างน้อยหนึ่งภาษานั้น เป็นอีกหนึ่งแนวทางสำคัญที่ช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันในตลาดแรงงาน ทั้งนี้ ปัจจัยประชากร เช่น เพศ อายุ อาชีพ รายได้ เชื้อชาติ และศาสนา มีบทบาทสำคัญต่อการส่งเสริมและพัฒนากำลังคนอย่างมีประสิทธิภาพ (Cantiello et al., 2015) นอกจากนี้ กระบวนทัศน์การสร้างบัณฑิตยังให้ความสำคัญกับการผลิตผู้เรียนที่เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน และสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคตได้ ตัวอย่างเช่น การส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความรู้ด้านการเกษตรสมัยใหม่ (Smart Farming) และการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้สามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว บทบาทของสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนอย่างจริงจัง ศาสตราจารย์นายแพทย์อุดม คชินทร (2559) ได้เสนอว่า สถาบันอุดมศึกษาควรปฏิรูประบบการเรียนการสอนจากแบบดั้งเดิม ให้บัณฑิตได้เรียนรู้จากการปฏิบัติงานจริงในสถานประกอบการ ปฏิรูประบบการวิจัยให้ตอบโจทย์การพัฒนาประเทศ และทบทวนบทบาทของมหาวิทยาลัยด้วยการสร้างจุดแข็งและเครือข่ายมหาวิทยาลัย เพื่อเสริมสร้างเทคโนโลยีและนวัตกรรมให้สามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ปัญหาคุณภาพบัณฑิตในปัจจุบันยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องเร่งแก้ไข โดยเฉพาะการผลิตบัณฑิตและผลงานวิจัยที่ยังไม่ตรงกับความต้องการของประเทศ (ธนากรโลก, 2555; สุวรรณิ คำมัน, 2560) ทั้งนี้ พบว่าทักษะภาษาอังกฤษของนักศึกษายังคงอยู่ในระดับต่ำ ขาดทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะทางเทคนิค และทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อตอบสนองต่อความท้าทายดังกล่าว มีการกำหนดมาตรฐานด้านคุณภาพบัณฑิตตามแนวทางจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2557) เพื่อให้การผลิตบัณฑิตในอนาคตมีคุณภาพ ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน และสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ความยั่งยืนได้อย่างแท้จริง

กระบวนทัศน์เชิงสร้างสรรค์กับการผลิตบัณฑิตการผลิตบัณฑิตในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องอาศัยกระบวนทัศน์เชิงสร้างสรรค์ที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพเชิงคิดอย่างรอบด้าน ทั้งในด้านการคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การคิดเชิงผลิตภาพ และการคิดอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งรวมเรียกว่า CCPR Model (Critical, Creative, Productive, and Responsible) (Chaiwaing et al., 2019) โดยคุณลักษณะทั้งสี่นี้เชื่อว่าจะช่วยเสริมสร้างความสามารถในการสร้างสรรค์และพัฒนาตนเองอย่างไม่ตกเป็นเหยื่อของกระแสบริโภคนิยม ประการแรก คือ การคิดวิเคราะห์ (Critical Mind) ซึ่งเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่งในสังคมบริโภคนิยม ผู้เรียนต้องมีความสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างลึกซึ้ง เพื่อเข้าใจสภาพความเป็นจริงอย่างมีเหตุผลและไม่หลงเชื่อการโฆษณาชวนเชื่อทางเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม (Chaiwaing et al., 2019) ประการที่สอง คือ การคิดสร้างสรรค์ (Creative Mind) ซึ่งเป็นการต่อยอดจากการคิดวิเคราะห์ โดยผู้เรียนควรสามารถสร้างแนวคิดใหม่ ๆ หรือแนวทางที่เป็นนวัตกรรมให้กับตนเองและสังคม เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Chaiwaing et al., 2019) ประการที่สาม คือ การคิดผลิตภาพ (Productive Mind) หลังจากการคิดวิเคราะห์และคิดสร้างสรรค์แล้ว ผู้เรียนต้องสามารถนำแนวคิดเหล่านั้นไปสู่การปฏิบัติจริง สร้างผลงานที่เป็นรูปธรรมและมีคุณค่า เป็นการยืนยันถึงความสามารถและศักยภาพของตนเอง (Chaiwaing et al., 2019) และสุดท้าย คือ การคิดอย่างมีความรับผิดชอบ (Responsible Mind) ซึ่งหมายถึงการมีจิตสำนึกต่อหน้าที่ของตนเอง สังคม และสิ่งแวดล้อมภายนอก อันเป็นรากฐานของคุณธรรมและจริยธรรม (Thadphoothon, 2022) ในการเสริมสร้างคุณลักษณะของผู้เรียนตาม CCPR Model วิธีการจัดการเรียนการสอนจึงต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสม โดยมี 4 แนวทางหลัก ได้แก่ 1) การจัดการเรียนรู้แบบ Criticality-Based ซึ่งเน้นการพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์ โดยให้ผู้เรียนสามารถแยกแยะข้อมูลข่าวสาร ตัดสินใจอย่างมีเหตุผล และสร้างความมั่นใจในตนเอง (Gervais et al., 2023) 2) การจัดการเรียนรู้แบบ Creativity-Based ซึ่งมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนการคิดใหม่ ๆ การสร้างมุมมองใหม่ และการค้นหาทางเลือกที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ในตนเอง (Sangkhamanon, 2022)

การพัฒนากระบวนทัศน์ตามแนวพุทธด้วยหลักกุฎติธรรม 4 การพัฒนากระบวนทัศน์ตามแนวพุทธด้วยหลักกุฎติธรรม 4 เป็นการนำแนวทางของพระพุทธศาสนาเข้ามาประยุกต์ใช้ในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมและการปฏิบัติงานของบุคลากรในองค์กร เพื่อพัฒนากระบวนทัศน์การดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ในยุคปัจจุบัน แนวคิดนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของ "พุทธกระบวนทัศน์" (Buddhist Paradigm) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างการมองโลกและการแก้ไขปัญหาอย่างลึกซึ้งและสมดุล ไม่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมบริโภคนิยมที่ถูกขับเคลื่อนด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563) ในอดีตแนวคิดทางวิทยาศาสตร์ได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาโลก จนส่งผลให้เกิดกระแสบริโภคนิยมและการเปลี่ยนแปลงทาง

เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง อย่างไรก็ตาม หลายฝ่ายรวมถึงนักวิทยาศาสตร์เริ่มตระหนักถึงข้อจำกัดของกระบวนทัศน์แบบวิทยาศาสตร์ และแสวงหาทางเลือกใหม่ในการแก้ไขปัญหา หนึ่งในทางเลือกสำคัญคือการหันมาใช้พุทธกระบวนทัศน์ ซึ่งเน้นความเข้าใจธรรมชาติของชีวิตและโลกอย่างลึกซึ้งบนพื้นฐานของสติปัญญาและการพิจารณาอย่างรอบคอบ (A.II.145; อก.จตุกก.21/248/332)

หลักพุทธธรรม 4 ซึ่งประกอบด้วย 1) สัมปยุตตสังสวะ (การคบหากับบัณฑิต) 2) สัทธัมมัสสวนะ (การฟังธรรมอันถูกต้อง) 3) โยนิโสมนสิการ (การใคร่ครวญอย่างแยบคาย) และ 4) อัมมานุอัมมปฏิบัติ (การปฏิบัติธรรมตามธรรม) เป็นแนวทางที่พระพุทธเจ้าทรงประทานไว้เพื่อการเจริญงอกงามทั้งทางโลกและทางธรรม (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563) หลักธรรมเหล่านี้เปรียบเสมือนเข็มทิศชี้ทางปัญญาที่สามารถนำมาปรับใช้ในทุกยุคสมัย เพื่อพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพทั้งทางด้านความรู้ ความคิด และคุณธรรมจริยธรรม การบูรณาการหลักพุทธธรรม 4 เข้ากับการพัฒนาบัณฑิตและบุคลากรในองค์กร จึงเป็นแนวทางที่มุ่งเน้นการพัฒนาปัญญาและการสร้างสำนึกในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง โดยเน้นให้มีการศึกษาหาความรู้ที่ถูกต้อง การคิดอย่างมีเหตุผล การปฏิบัติอย่างถูกต้องตามหลักธรรม และการคบหากับบุคคลที่มีคุณธรรม ทั้งนี้เพื่อเป็นพื้นฐานในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ส่งเสริมความเจริญงอกงามทั้งส่วนตนและส่วนรวม อันเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาทั้งในระดับบุคคลและสังคม (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทความวิจัยนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยระเบียบวิธีวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ใช้สถิติพรรณนาและการวิเคราะห์แปรผลจากแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อรวบรวมตัวแปร ได้แก่ (1) สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตในด้านการพัฒนาศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ประเด็นยุทธศาสตร์ และการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ (อุดม คชินทร, 2559; สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2565; สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2557) (2) กระบวนทัศน์เชิงสร้างสรรค์ (Constructive Paradigm – CCPR Model) ได้แก่ การเรียนรู้แบบ Criticality-Based (Gervais et al., 2023), Creativity-Based (Sangkhamanon, 2022), Productivity-Based (Hoxby & Stange, 2020; Sanmorino & Karimah, 2021) และ Responsibility-Based (Khatami et al., 2022; Suyidno et al., 2019) (3) กระบวนทัศน์ตามแนวพุทธด้วยหลักพุทธธรรม 4 ได้แก่ สัมปยุตตสังสวะ, สัทธัมมัสสวนะ, โยนิโสมนสิการ, และอัมมานุอัมมปฏิบัติ (อก.จตุกก.21/248/332) (มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2563, หน้า 332; A.II.145; สาริณี อาษา, 2564; พระอธิการพรนารายณ์ กิตติคุณ, 2563) ซึ่งทั้งหมดนำไปสู่การสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัยในแผนภาพที่ 1



แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ด้วยระเบียบวิธีการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีการกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหาด้านเอกสารภายใต้สภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการทำวิจัยประกอบด้วยหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาทุกสาขาวิชา ภายใต้สังกัดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยเพื่อทำการวิเคราะห์เชิงปริมาณอันจะนำไปสู่การสนับสนุนการพัฒนารูปแบบจากข้อมูลสภาพบริบททางสังคมปัจจุบันมีนัยสำคัญต่อการพัฒนากระบวนการทัศน์เชิงสร้างสรรค์ในการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จาก 11 แห่ง ส่วนกลาง วิทยาเขตและวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น 1,100 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกโดยระบบโควตา (Quota sampling method) ภูมิภาคละ 100 คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตบัณฑิต จำนวน 300 คน ได้จากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) (Rahman, et al, 2022) จากนักศึกษามหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย จาก 11 แห่ง ส่วนกลาง วิทยาเขตและวิทยาลัย จำนวนทั้งสิ้น 1,100 รูป/คน ซึ่งคัดเลือกโดยระบบโควตา (Quota sampling method) ภูมิภาคละ 100 คน จากจำนวนดังกล่าวหาค่ากลุ่มตัวอย่าง โดยสูตรคำนวณของทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane, 1967) โดยการคำนวณสำเร็จรูปจากเว็บไซต์ Classgist (Cubenmax Systems, 2023) ได้ผลลัพธ์ 293.33 คน การศึกษาในขั้นตอนนี้กำหนดกลุ่มตัวอย่าง 300 คน ซึ่งมากกว่าค่าที่คำนวณได้จากสูตรของยามาเน่ เพื่อป้องกันข้อมูลสูญหาย (Missing data) (Allison, 2003) และ Hair et al. (2014) แนะนำไว้

3. เครื่องมือ

เครื่องมือคือแบบสอบถาม (Questionnaire) การหาค่าความสอดคล้องเนื้อหาเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน และนำมาปรับปรุง นำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างแต่มีคุณลักษณะคล้ายคลึงกัน 30 คน นำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามกับโดยการหาค่าสัมประสิทธิ์ แอลฟา (α -coefficient) ของครอนบาค (Cronbach,1990:204) เมื่อผ่านการประเมินค่าความเชื่อมั่นแล้วก็นำไปเก็บข้อมูลเมื่อผ่านการประเมินค่าความเชื่อมั่นแล้วก็นำไปเก็บข้อมูล

4. การเก็บข้อมูล

เก็บข้อมูลโดยแบบสอบถาม กระบวนทัศน์เชิงสร้างสรรค์ ด้วยคุณลักษณะของผู้เรียนเชิงสร้างสรรค์และผลิตภาพ (CCPR student) ในการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนาปลายปิดชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ เก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยกลุ่มตัวอย่าง 300 คน การเก็บข้อมูลทำได้ผ่านการรับรองจริยธรรมในคนเท่านั้น

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้น (Descriptive Statistics) ด้วย ค่าเฉลี่ยสูงสุด ค่าต่ำสุด ค่าความคลาดเคลื่อน มาตรฐาน ค่าความเชื่อมั่นของตัวแปร (Reliability) และวิเคราะห์ตัวแปรแสดงค่าทางสถิติ ได้แก่ ค่าความถี่ (frequency) ร้อยละ (percentage) ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) ค่าที (t-value) และ ค่าพี (p-value) แปรผลและรายงานผล โดยการวิเคราะห์ One-Sample T-test และค่า Standardizer – Cohen's d เพื่อวิเคราะห์

6. จริยธรรมในการวิจัย

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองตามหนังสือรับรองจริยธรรมหมายเลข ว.370/2566 ด้านจริยธรรมในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้วซึ่งการดำเนินการวิจัยได้แสดงในข้อเสนอเพื่อรับพิจารณาและได้มีความเห็นว่าสอดคล้องกับหลักจริยธรรมสากล ตลอดจนกฎหมายข้อบังคับและข้อกำหนดภายในประเทศ

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยเพื่อศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละข้อมูลปัจจัยพื้นฐานด้านประชากรศาสตร์ (Demography) การศึกษาสภาพปัจจุบัน ของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามได้แก่ เพศ อายุ การศึกษา สถานภาพผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตบัณฑิต ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตบัณฑิต ศาสนา ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติในฐานะ ศาสนิกของศาสนาที่ตนนับถือ (N = 300)

ประเภทข้อมูล	ข้อมูล	ความถี่ของข้อมูล (คน) (ร้อยละ %)	Mean	S.D.
เพศ: GEN	ชาย	175 (58.30)	1.417	±0.494
	หญิง	125 (41.70)		
	รวม	300 (100)		
อายุ (ปี): AGE	≤ 19	15 (5.00)	2.463	±0.867
	20-25	191 (63.70)		
	26-30	34 (11.30)		
	≥ 31	60 (20.00)		
	รวม	300 (100)		

ประเภทข้อมูล	ข้อมูล	ความถี่ของข้อมูล (คน) (ร้อยละ %)	Mean	S.D.
ระดับการศึกษา: EDU	ต่ำกว่ามัธยมปลาย หรือเทียบเท่า	12 (4.00)	2.167	±0.589
	ปริญญาตรี	245 (81.70)		
	ปริญญาโท	24 (8.00)		
	ปริญญาเอก	19 (6.30)		
	รวม	300 (100)		
สถานภาพผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตบัณฑิต: SGP	ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาและปรัชญา	15 (5.00)	4.517	±1.108
	ระดับอุดมศึกษา			
	คณาจารย์หรือผู้วาง	11 (3.70)		
	แผนการบริหารจัดการ			
	หลักสูตร			
	ผู้ปกครอง	20 (6.70)		
	ผู้ใช้บัณฑิต	15 (5.00)		
	นักศึกษา	236 (78.60)		
	อื่น ๆ	3 (1.00)		
	รวม	300 (100)		
ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตบัณฑิต: EGP	ระยะเวลา น้อยกว่า 1 ปี	55 (18.30)	2.257	±0.804
	ระยะเวลา 1 – 2 ปี	126 (42.00)		
	ระยะเวลา 3 – 4 ปี	106 (35.3)		
	ระยะเวลา 5 ปี ขึ้นไป	13 (4.3)		
	รวม	300 (100)		
ศาสนา: REL	ศาสนาพุทธ	269 (89.70)	1.103	±0.305
	ศาสนาอื่น ๆ	31 (10.30)		
	รวม	300 (100)		
ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติในฐานะศาสนิกของศาสนาที่ตนนับถือ	ไม่เคยปฏิบัติตามคำสอนใด ๆ เลย	8 (2.70)	3.070	±0.605
	น้อยกว่า 1 ปี	15 (5.00)		
	1-5 ปี	182 (60.6)		
	6 ปี ขึ้นไป	95 (31.7)		
	รวม	300 (100)		

การวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานด้านประชากรศาสตร์จากการวิจัยการศึกษาครั้งนี้ของผู้ตอบแบบสอบถามจะแบ่งออกเป็นหลายประเด็นดังนี้

1. เพศ (GEN) ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชายจำนวน 175 คน คิดเป็นร้อยละ 58.30 และเพศหญิงจำนวน 125 คน คิด

เป็นร้อยละ 41.70 โดยมีค่าเฉลี่ย 1.417 และค่า S.D. $\pm$ 0.494 สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างในงานวิจัยนี้ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มากกว่าเพศหญิงอย่างชัดเจน

2. อายุ (AGE) ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีอายุน้อยกว่า 19 ปี มีจำนวน 15 คน (ร้อยละ 5.00) โดยมีค่าเฉลี่ยอายุอยู่ที่ 2.463 และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) $\pm$ 0.867 กลุ่มอายุ 20-25 ปี มีจำนวนมากที่สุด คือ 191 คน (ร้อยละ 63.70) กลุ่มอายุ 26-30 ปี จำนวน 34 คน (ร้อยละ 11.30) กลุ่มที่มีอายุ 31 ปีขึ้นไป มีจำนวน 60 คน (ร้อยละ 20.00) จากข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในกลุ่มอายุ 20-25 ปี

3. ระดับการศึกษา (EDU) ผู้ที่มีการศึกษาดำรงมัธยมปลายหรือเทียบเท่า มีจำนวน 12 คน (ร้อยละ 4.00) มีค่าเฉลี่ย 2.167 และค่า S.D. $\pm$ 0.589 ผู้ที่จบปริญญาตรี จำนวน 245 คน (ร้อยละ 81.70) เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด ระดับปริญญาโท มีจำนวน 24 คน (ร้อยละ 8.00) ปริญญาเอก มีจำนวน 19 คน (ร้อยละ 6.30) จากข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรี

4. สถานภาพผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการผลิตบัณฑิต (SGP) ผู้เชี่ยวชาญด้านพุทธศาสนาและปรัชญาระดับอุดมศึกษา มีจำนวน 15 คน (ร้อยละ 5.00) โดยมีค่าเฉลี่ย 4.517 ค่า S.D. $\pm$ 1.108 โดยมีคณาจารย์หรือผู้วางแผนการบริหารจัดการหลักสูตรจำนวน 11 คน (ร้อยละ 3.70) ผู้ปกครอง จำนวน 20 คน (ร้อยละ 6.70) ผู้ใช้บัณฑิต จำนวน 15 คน (ร้อยละ 5.00) นักศึกษา จำนวน 236 คน (ร้อยละ 78.60) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีจำนวนมากที่สุด สรุปได้ว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการผลิตบัณฑิต

5. ประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในการผลิตบัณฑิต (EGP) กลุ่มที่มีประสบการณ์น้อยกว่า 1 ปี มีจำนวน 55 คน (ร้อยละ 18.30) มีค่าเฉลี่ย 2.257 ค่า S.D. $\pm$ 0.804 และกลุ่มที่มีประสบการณ์ 1-2 ปี มีจำนวน 126 คน (ร้อยละ 42.00) ประสบการณ์ 3-4 ปี จำนวน 106 คน (ร้อยละ 35.3) ประสบการณ์ 5 ปีขึ้นไป จำนวน 13 คน (ร้อยละ 4.3) ข้อมูลนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์การมีส่วนร่วมในระยะเวลา 1-2 ปี

6. ศาสนา (REL) กลุ่มตัวอย่างที่นับถือศาสนาพุทธมีจำนวน 269 คน (ร้อยละ 89.70) เป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด ศาสนาอื่น ๆ มีจำนวน 31 คน (ร้อยละ 10.30) โดยมีค่าเฉลี่ย 1.103 และค่า S.D. $\pm$ 0.305 แสดงว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นศาสนิกชนในศาสนาพุทธ

7. ระยะเวลาในการฝึกปฏิบัติในฐานะศาสนิกของศาสนาที่ตนนับถือ ผู้ที่ไม่เคยปฏิบัติตามคำสอนใด ๆ เลย มีจำนวน 8 คน (ร้อยละ 2.70) โดยมีค่าเฉลี่ย 3.07 ค่า S.D. $\pm$ 0.605 และผู้ที่มีประสบการณ์ในการฝึกปฏิบัติต่ำกว่า 1 ปี มีจำนวน 15 คน (ร้อยละ 5.00) ผู้ที่ฝึกปฏิบัติในช่วง 1-5 ปี มีจำนวน 182 คน (ร้อยละ 60.60) ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ที่สุด กลุ่มที่ฝึกปฏิบัติมากกว่า 6 ปีขึ้นไป มีจำนวน 95 คน (ร้อยละ 31.70)

จากวัตถุประสงค์การวิจัยที่มุ่งศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่างสะท้อนให้เห็นถึงบริบทเชิงประชากรศาสตร์ที่มีนัยสำคัญต่อการวางแผนทางการผลิตบัณฑิตที่สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพของผู้มีส่วนร่วม โดยผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย อายุระหว่าง 20-25 ปี กำลังศึกษาในระดับปริญญาตรี และมีสถานภาพเป็นนักศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายหลักของการผลิตบัณฑิตในระดับอุดมศึกษา อีกทั้งยังมียกประสบการณ์ในการมีส่วนร่วมกับการบริหารการผลิตบัณฑิตประมาณ 1-2 ปี และนับถือศาสนาพุทธโดยมีการฝึกปฏิบัติศาสนาอย่างต่อเนื่องเป็นระยะเวลา 1-5 ปี

การวิเคราะห์ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานในแต่ละมิติ ชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่มีความชัดเจน โดยเฉพาะในด้านอายุ ระดับการศึกษา และสถานภาพทางวิชาการ ซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติและการรับรู้เกี่ยวกับสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตแบบบูรณาการหลักศาสนา ทั้งนี้ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่ปรากฏยังแสดงถึงความหลากหลายภายในกลุ่มตัวอย่างที่สามารถสะท้อนความคิดและประสบการณ์จากหลายมุมมอง อันเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบรูปแบบการผลิตบัณฑิตที่มีความครอบคลุมและเหมาะสมต่อบริบทของผู้เรียนและผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการทางการศึกษาอย่างแท้จริง

ตาราง 2 การวิเคราะห์ระดับความเห็นการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา (Ideal Situation of Producing Graduates of Higher Education Institutions of the Intellectual and Moral Development Group with Religious Principles) (N=300)

โค้ด Code	ข้อมูลความเห็น	ระดับความเห็นต่อสภาพพึงประสงค์			
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	อันดับ Rank
CSIS	สภาพปัจจุบันและสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิต	4.683	0.488	มากที่สุด	
HC	ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์	4.704	0.482	มากที่สุด	1
NS	ด้านยุทธศาสตร์ชาติ	4.692	0.486	มากที่สุด	2
AG	ด้านการบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ	4.653	0.497	มากที่สุด	3
CCPR	กระบวนการต้นเชิงสร้างสรรค์	4.703	0.469	มากที่สุด	
CB	การเรียนการสอนที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนรู้จักคิดวิเคราะห์	4.718	0.458	มากที่สุด	2
CR	การเรียนการสอนที่เน้นการสร้างและพัฒนาเพื่อให้เกิดความคิด	4.682	0.480	มากที่สุด	4
PR	การเรียนการสอนที่มุ่งสร้างผลผลิตของตนเอง	4.692	0.480	มากที่สุด	3
RE	การเรียนการสอนที่เน้นความรับผิดชอบ	4.720	0.457	มากที่สุด	1
PVCA	กระบวนการต้นตามแนวพุทธด้วยหลักคุณธรรม 4	4.642	0.489		
SA	สัปปุริสสังเสวะ	4.577	0.510	มากที่สุด	4
DD	สัทธัมมัสสวนะ	4.660	0.487	มากที่สุด	3
YO	โยนิโสมนสิการ	4.663	0.480	มากที่สุด	2
DH	ธัมมานุสรมปฏิบัติ	4.670	0.480	มากที่สุด	1
	ผลรวม	4.676	0.482		

จากการวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับ “สภาพพึงประสงค์” ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา พบว่าโดยภาพรวมผู้ให้ข้อมูลมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับ มากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.676 และมีส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.482 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความคาดหวังที่สูงต่อการพัฒนาบัณฑิตให้มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านปัญญา คุณธรรม และการดำเนินชีวิต

เมื่อนำผลการวิเคราะห์มาแยกตามประเด็นย่อย พบข้อมูลที่น่าสนใจในแต่ละด้าน ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาศักยภาพและคุณลักษณะของบัณฑิต

เป็นด้านที่ได้รับการประเมินในระดับสูงอย่างต่อเนื่อง โดยผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนที่เน้นความรับผิดชอบมากที่สุด (RE: ค่าเฉลี่ย 4.720) รองลงมาคือ การเรียนการสอนที่เน้นการคิดวิเคราะห์ (CB: ค่าเฉลี่ย 4.718) และการส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างผลผลิตจากความรู้ของตนเองได้ (PR: ค่าเฉลี่ย 4.692) ขณะที่การเน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ (CR: ค่าเฉลี่ย 4.682) ก็ยังอยู่ในระดับมากที่สุดเช่นกัน สะท้อนให้เห็นถึงความมุ่งหมายในการผลิตบัณฑิตที่มีความรับผิดชอบ คิดเป็น และสามารถพึ่งพาตนเองได้

2. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และยุทธศาสตร์

ผลการประเมินในด้านนี้แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลมีความคาดหวังต่อการผลิตบัณฑิตที่สามารถตอบสนองต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นอันดับแรก (HC: ค่าเฉลี่ย 4.704) ตามด้วยการสนองตอบต่อยุทธศาสตร์ชาติ (NS: ค่าเฉลี่ย 4.692) และ

เป้าหมายตามยุทธศาสตร์ (AG: ค่าเฉลี่ย 4.653) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภารกิจของสถาบันอุดมศึกษาไม่ได้จำกัดเพียงด้านวิชาการ แต่ยังมีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาประเทศตามนโยบายชาติอีกด้วย

3. ด้านหลักศาสนา

ในมิตินี้ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญกับ “ธัมมานุวัตรปฏิบัติ” เป็นลำดับแรก (DH: ค่าเฉลี่ย 4.670) ซึ่งหมายถึงการปฏิบัติอย่างสอดคล้องกับธรรมะ ตามมาด้วย “โยนิโสมนสิการ” หรือการพิจารณาอย่างแยบคาย (YO: ค่าเฉลี่ย 4.663) และ “สัทธัมมัสสนา” หรือการฟังธรรมอันดี (DD: ค่าเฉลี่ย 4.660) ขณะที่ “สัพปุริสสังเสว” หรือการคบหาสัตบุรุษ (SA: ค่าเฉลี่ย 4.577) แม้จะได้อันดับสุดท้ายในกลุ่มนี้ แต่ก็ยังอยู่ในระดับความเห็นที่มากที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลเห็นคุณค่าของการบูรณาการหลักธรรมทางศาสนาอย่างแท้จริงในการพัฒนาบัณฑิต

4. ด้านกระบวนการทัศน์

การประเมินในด้านนี้พบว่า กระบวนทัศน์เชิงสร้างสรรค์ (Creative and Constructive Paradigm – CCPR) ได้รับค่าเฉลี่ยสูงถึง 4.703 สะท้อนถึงแนวโน้มในการสนับสนุนการสร้างแนวคิดใหม่ ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้และการพัฒนาตนเอง ขณะที่แนวพุทธด้วยพุทธธรรม (PVCA) ซึ่งเน้นการพัฒนาจิตใจให้สูงขึ้นก็ได้รับค่าเฉลี่ยสูงเช่นกัน (4.642)

5. สภาพพึงประสงค์โดยรวม

ในการประเมินภาพรวมของสภาพพึงประสงค์ (CSIS) ผู้ให้ข้อมูลมีความคิดเห็นในระดับ “มากที่สุด” โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.683 สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์รายด้านที่สะท้อนความคาดหวังสูงต่อการผลิตบัณฑิตที่มีทั้งคุณภาพทางวิชาการ คุณธรรม และสามารถตอบสนองต่อสังคมในระดับต่าง ๆ ได้

การผลการวิจัยในครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า สถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมมีแนวโน้มการผลิตบัณฑิตที่เน้นความสมดุลระหว่างปัญญาและคุณธรรม โดยผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาให้มีความรับผิดชอบ มีทักษะคิดวิเคราะห์ คิดสร้างสรรค์ และสามารถนำความรู้ไปต่อยอดในเชิงปฏิบัติได้ พร้อมกันนี้ยังให้ความสำคัญกับการพัฒนาศักยภาพของบัณฑิตในมิติของยุทธศาสตร์ชาติ และหลักธรรมทางศาสนา โดยเฉพาะหลัก “ธัมมานุวัตรปฏิบัติ” และ “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งเป็นหัวใจในการพัฒนาปัญญาและคุณธรรมควบคู่กัน ดังนั้น การผลิตบัณฑิตในอนาคตควรดำเนินไปบนพื้นฐานของกระบวนทัศน์ใหม่ที่สร้างสรรค์ และการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเหมาะสม เพื่อให้บัณฑิตสามารถดำรงตนในสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีคุณค่าและยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตในสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรม แสดงให้เห็นว่าผู้ให้ข้อมูลมีระดับความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับ “มากที่สุด” (ค่าเฉลี่ย = 4.683) โดยเฉพาะในประเด็นการพัฒนาศักยภาพและคุณลักษณะของบัณฑิต การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และยุทธศาสตร์ ตลอดจนการบูรณาการหลักธรรมทางศาสนาและการสร้างกระบวนทัศน์ใหม่ที่สร้างสรรค์ ซึ่งสะท้อนถึงแนวโน้มในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพทั้งในด้านวิชาการ จริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม โดยอภิปรายตามประเด็นสำคัญดังนี้

1. ด้านการพัฒนาศักยภาพและคุณลักษณะของบัณฑิต

ผลการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญสูงสุดกับการเรียนการสอนที่เน้นความรับผิดชอบ (RE) และการคิดวิเคราะห์ (CB) ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมพร ชันติวงศ์ (2562) ที่พบว่า บัณฑิตในศตวรรษที่ 21 ควรมีคุณลักษณะสำคัญคือ “ความรับผิดชอบต่อหน้าที่และสังคม” ควบคู่กับ “การคิดอย่างมีวิจารณญาณ” ในบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (กัลยาณี ขาวจันทร์ คง และคณะ, 2567) นอกจากนี้ยังสนับสนุนแนวคิดของ Trilling & Fadel (2009) ที่เสนอว่า ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม (Learning and Innovation Skills) เช่น ความคิดสร้างสรรค์ การคิดวิเคราะห์ และความรับผิดชอบ เป็นรากฐานสำคัญของการศึกษาในยุคศตวรรษที่ 21

2. ด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และยุทธศาสตร์

ผลการประเมินในด้านนี้แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติที่มุ่งเน้นการผลิตกำลังคนที่สามารถ

ตอบสนองต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุชาติ เสนาสี และคณะ (2567) ที่เห็นว่า สถาบันอุดมศึกษาควรมีบทบาทสำคัญในการ บูรณาการการเรียนรู้เพื่อสร้างทุนมนุษย์ที่มีศักยภาพสูง (High Potential Human Capital) ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน (Kriangsak Chareonwongsak, 2018)

3. ด้านหลักศาสนา

ในมิติทางศาสนา ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับ “ธัมมานุวัตรปฏิบัติ” และ “โยนิโสมนสิการ” ซึ่งแสดงถึงแนวโน้มของการบูรณาการหลักธรรมเข้ากับกระบวนการผลิตบัณฑิตอย่างจริงจัง ผลนี้สอดคล้องกับงานของ ปวีตรา จีนากำเนิด และคณะ (2564) ที่ศึกษาแนวทางการพัฒนาจิตตามหลักพุทธศาสนาในระดับอุดมศึกษา และพบว่า การฝึกฝนจิตใจตามแนวทางของโยนิโสมนสิการและการฟังธรรม สามารถเสริมสร้างสติปัญญาและจริยธรรมให้แก่ผู้เรียนอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ กิตติโสเม อ่ำชาญ และคณะ (2568) ที่ทำการศึกษาหลักกุศลธรรม 4 กับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคปัญญาประดิษฐ์เพื่อสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับนวัตกรรมและส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต นอกจากนี้ หลักกุศลธรรม 4 ประการ ยังเป็นแนวทางที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาภาวะผู้นำในสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. ด้านกระบวนการทัศน์

ผลการศึกษายังพบว่าผู้ให้ข้อมูลเห็นความสำคัญของการสร้าง “กระบวนการทัศน์เชิงสร้างสรรค์” ซึ่งส่งเสริมการคิดนอกกรอบและการเปลี่ยนแปลงทางบวก สอดคล้องกับแนวคิดของ Mezirow (2000) ที่กล่าวถึง “การเรียนรู้เชิงเปลี่ยนแปลง” (Transformative Learning) ซึ่งเกิดจากการตั้งคำถามต่อกรอบความคิดเดิม และพัฒนาความเข้าใจใหม่ที่มีคุณค่าทางจริยธรรมและสังคม

5. สภาพพึงประสงค์โดยรวม

การที่ผลการวิจัยในทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ “มากที่สุด” แสดงให้เห็นว่าสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมมีความคาดหวังสูงต่อการพัฒนาบัณฑิตที่มีคุณลักษณะครบถ้วน ทั้งในด้านความรู้ คุณธรรม และความสามารถในการดำรงตนในสังคมร่วมสมัยอย่างมีคุณค่าและรับผิดชอบ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายของ สำนักงานปลัดกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ที่เน้นการผลิตบัณฑิตเพื่อ “การเปลี่ยนผ่านประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน” (MHESI, 2021) ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ คอกโค และ ปิตยานุวัฒน์ ที่พบว่าในช่วงไม่กี่ปีที่ผ่านมา มีความก้าวหน้าอย่างมากในการสนับสนุนมหาวิทยาลัยของไทย กลไกสำคัญประการหนึ่งคือการเปลี่ยนมหาวิทยาลัยของรัฐแบบดั้งเดิมให้เป็นมหาวิทยาลัยอิสระที่มีโครงสร้างการบริหารของตนเอง ภายใต้กระทรวงอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ การวิจัยและนวัตกรรมแห่งใหม่ การศึกษาระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยกำลังเข้าสู่ช่วงใหม่ที่จะเน้นให้การศึกษาในระดับอุดมศึกษาเป็นเครื่องยนต์ขับเคลื่อนการเติบโตของประเทศ แม้ว่าการบริหารจะเปลี่ยนแปลงจากการรวมศูนย์เป็นเอกเทศ แต่การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยยังคงยึดมั่นในคุณค่าของการสนับสนุนการพัฒนาประเทศ ภาษาและวัฒนธรรมไทย คุณธรรม และสถาบันพระมหากษัตริย์

สรุป

บทความวิจัยฉบับนี้นำเสนอประเด็นสำคัญเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะกลุ่มที่มุ่งพัฒนาปัญญาและคุณธรรมผ่านหลักศาสนา ซึ่งมีพันธกิจในการผลิตบัณฑิตที่มีทั้งความรู้ทางวิชาการ วิชาชีพ และคุณธรรมอย่างสมดุล สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาประเทศและความต้องการของตลาดแรงงานยุคใหม่ อย่างไรก็ตาม แม้สถาบันอุดมศึกษาจะมีแนวนโยบายที่ชัดเจนในการบูรณาการหลักศาสนากับการจัดการศึกษา แต่ในทางปฏิบัติยังพบข้อจำกัดในกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นทฤษฎีมากกว่าการบ่มเพาะสติ ปัญญา และคุณธรรมอย่างแท้จริง จุดเน้นของการวิจัยอยู่ที่การศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิต โดยมีเป้าหมายเพื่อค้นหากลไกใหม่ที่สร้างสรรค์ ซึ่งสามารถเชื่อมโยงหลักศาสนาเข้ากับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การคิดสร้างสรรค์ การคิดเชิงผลิตภาพ และการคิดอย่างมีความรับผิดชอบ อันเรียกรวมว่า CCPR Model เพื่อผลิตบัณฑิตที่มีสมรรถนะพร้อมใช้งานจริงในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ บทความยังเน้นถึง

ความจำเป็นในการพัฒนาแนวทางการผลิตบัณฑิตที่ตอบสนองต่อแผนพัฒนาอุดมศึกษาฉบับใหม่ และความคาดหวังของตลาดแรงงาน ทั้งในด้านภาษา เทคโนโลยี และความสามารถในการเรียนรู้ตลอดชีวิต พร้อมทั้งชี้ให้เห็นถึงช่องว่างที่ต้องเติมเต็ม โดยเฉพาะการขาดระบบและนวัตกรรมการเรียนรู้ที่ยึดหลักศาสนาเป็นแกนกลางในการหล่อหลอมคุณลักษณะของบัณฑิต กล่าวโดยสรุป บทความวิจัยนี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิตบัณฑิตให้มีความยืดหยุ่น เชิงปฏิบัติ และสอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของประเทศในอนาคต โดยมีหลักศาสนาเป็นฐานคิดหลักในการพัฒนาคุณภาพมนุษย์อย่างยั่งยืนและมีจริยธรรม

ข้อเสนอแนะและแนวทางการนำไปใช้

จากผลการวิจัยเรื่อง “การศึกษาสภาพพึงประสงค์ของการผลิตบัณฑิตของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา” มีข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังนี้

ข้อเสนอแนะ

1. พัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับคุณลักษณะเชิงสร้างสรรค์และคุณธรรม: จากผลการวิจัยที่แสดงถึงความสำคัญของคุณลักษณะของผู้เรียนที่มีแนวคิดเชิงสร้างสรรค์และมีพื้นฐานทางคุณธรรมตามหลักศาสนา ควรมีการปรับปรุงหลักสูตรให้เน้นการบูรณาการความรู้เชิงวิชาการกับการฝึกฝนทางจริยธรรมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะการเพิ่มเนื้อหาหรือกิจกรรมที่ส่งเสริมคุณลักษณะ CCPR Student (Creative-Character-Productivity-Religious Values)
2. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในกระบวนการผลิตบัณฑิต: ควรเปิดพื้นที่ให้ผู้ปกครอง ศิษย์เก่า ผู้ใช้บัณฑิต และผู้ทรงคุณวุฒิด้านศาสนาและวิชาการ มีบทบาทในการวางแผนและประเมินผลการผลิตบัณฑิต เพื่อให้สถาบันสามารถปรับทิศทางการจัดการศึกษาให้ตอบโจทยความต้องการของสังคมและศาสนาได้อย่างแท้จริง
3. พัฒนาศักยภาพของคณาจารย์ในด้านการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการคุณธรรม: คณาจารย์ควรได้รับการฝึกอบรมในด้านจิตวิทยาการสอน การใช้หลักศาสนาในบริบทปัจจุบัน และการพัฒนาแนวคิดสร้างสรรค์ เพื่อสามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับเป้าหมายการผลิตบัณฑิตเชิงคุณธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

แนวทางการนำผลการวิจัยไปใช้

1. เชิงนโยบายระดับสถาบัน: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยสามารถนำผลการวิจัยไปกำหนดเป็นแนวทางการออกแบบหลักสูตร การกำหนดคุณลักษณะบัณฑิตที่พึงประสงค์ และปรับปรุงกระบวนการผลิตบัณฑิตที่เน้นความสมดุลระหว่าง “ปัญญา” และ “คุณธรรม” อย่างยั่งยืน
2. เชิงการประเมินคุณภาพ: ใช้แบบสอบถามที่พัฒนาไว้ในงานวิจัยเป็นต้นแบบในการประเมินความพึงพอใจและความพร้อมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการผลิตบัณฑิต ทั้งในด้านเนื้อหาหลักสูตร วิธีการสอน และการฝึกปฏิบัติจริง
3. เชิงการวางแผนพัฒนาทรัพยากรบุคคล: นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา และประสบการณ์ มาสนับสนุนการออกแบบกิจกรรมพัฒนานักศึกษาให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยคำนึงถึงความหลากหลายทางประชากรศาสตร์และพื้นฐานศาสนา
4. เชิงขยายผลในเครือข่ายสถาบันอุดมศึกษา: ผลการวิจัยสามารถประยุกต์ใช้กับเครือข่ายมหาวิทยาลัยในกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาพระพุทธศาสนา และสามารถใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาแนวทางการผลิตบัณฑิตที่มีทั้งวิชาความรู้และคุณธรรมเป็นแกนกลางในบริบทของสังคมไทยและอาเซียน

เอกสารอ้างอิง

- กัลยาณี ขาวจันทร์คง, พระครูสุเมธปริยัติคุณ, และเกษมา ศรีสุวรรณ. (2567). การพัฒนาทักษะผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 โดยชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพของสถานศึกษาเครือข่ายหัวไทร 1 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครศรีธรรมราช เขต 3. *วารสารครุศาสตร์ปัญญา*, 3(3), 74 – 87.
- กิตติโสภณ อ่ำชาญ, พระมหาปฐมภูมิ ปัญญาปฏิโพธิ (ช่างพล), พระครูประดิษฐ์บุญธรรม (โสภะเชือก). (2568). หลักสี่ประการแห่งปัญญาและภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนในยุคปัญญาประดิษฐ์. *พุทธศาสนากับปัญญาประดิษฐ์*, 2(1), 281-292.
- กองนโยบายและแผน. (2566). รายงานการขับเคลื่อนนโยบายปฏิรูปการอุดมศึกษา พ.ศ. 2566. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- กองยุทธศาสตร์และแผนงาน. (2565). แผนด้านการอุดมศึกษาเพื่อผลิตและพัฒนากำลังคนของประเทศ พ.ศ. 2564–2570 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2566–2570. กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ธนาคารโลก. (2555). การอุดมศึกษาที่เอื้อต่อการพัฒนาทักษะและงานวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพฯ: ธนาคารโลก สำนักงานประเทศไทย.
- ปวีตรา จินากำเนิด, วรวิมล เฟื่องพันธ์ และศุภครจิรา พรหมสุวิชา. (2567). แนวทางการใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้ของจังหวัดตราดที่ส่งเสริมเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ในกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สำหรับระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย. *วารสารร้อยแก่นสาร*, 9(8), 368 – 382.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. (2563). พระไตรปิฎกฉบับมหาวิทยาลัย เล่มที่ 21 (พิมพ์ครั้งที่ 17). โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย. (2565). รายงานประจำปีการศึกษา 2565. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2557). *มาตรฐานการศึกษาด้านคุณภาพบัณฑิต*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุชาติ เสนาสี, วันเพ็ญ นันทะศรี, และทรัพย์ศิริธัญ จันทักษ์. (2023) องค์ประกอบภาวะผู้นำเหนือผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 6(1), 105-118. 10.14456/jra.2023.9
- สุวรรณ คำนั่น. (2560). ปัญหาและแนวทางการพัฒนาอุดมศึกษากับประเทศไทย 4.0. ใน *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (หน้า 45–60)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- อุดม คชินทร. (2559). การปรับบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาเพื่อรองรับประเทศไทย 4.0. *วารสารการอุดมศึกษา*, 10(2), 1–12.
- Bodhi. tr. (2012). *The Numerical Discourses of the Buddha: A Translation of the Aṅguttara Nikāya* (A.II.145).
- Cantiello, J., Fottler, M. D., Oetjen, R. M., & Zhang, N. J. (2015). The impact of demographic factors on the utilization of health care services among the elderly. *The Journal of Health Care Organization, Provision, and Financing*, 52, 1–10.
- Chaiwaing, K., Rattanavich, S., & Prayoonwong, P. (2019). Development of 21st century skills in higher education using CCPR model. *Journal of Education*, 20(2), 1–12.
- Chareonwongsak, K. (2018). *ASEAN's limitations in conflict resolution*. *International Security in the Asia-Pacific: Transcending ASEAN towards Transitional Polycentrism*, 85-98.
- Crocco, O. S., & Pitiyanuwat, S. (2022). *Higher education in Thailand*. In *International Handbook on Education in South East Asia* (pp. 1-24). Singapore: Springer Nature Singapore.
- Gervais, J., Massé, M., & Thibodeau, S. (2023). Critical thinking in education: From theoretical underpinnings to practical application. *Journal of Critical Studies in Education*, 15(1), 34–51.
- Hoxby, C. M., & Stange, K. M. (2020). Productivity in higher education: A problem of measurement. *The Journal*

- of Economic Perspectives**, 34(2), 95–120.
- Khatami, M., Ghazi, S. R., & Shabbir, M. N. (2022). Developing responsible citizenship through higher education curriculum. **Journal of Moral Education**, 51(2), 180–195.
- Mezirow, J. (2000). **Learning to think like an adult. Learning as transformation: Critical perspectives on a theory in progress**, 3–33.
- MHESI, S. (2023). **Drivers for Financial Performance and Stability**. (Doctoral dissertation, Institute of Accountancy Arusha (IAA)).
- Sanmorino, A., & Karimah, K. (2021). Innovation and productivity: A new approach in higher education institutions. **International Journal of Educational Research**, 104, 101713.
- Sangkhamanon, S. (2022). Creativity development in Thai education: Challenges and strategies. **Thai Journal of Education**, 43(1), 55–72.
- Thadphoothon, J. (2022). Education for responsibility: Building ethical citizenship in a globalized world. **Global Education Review**, 9(2), 47–59.
- Trilling, B., & Fadel, C. (2009). **21st century skills: Learning for life in our times**. John Wiley & Sons.

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์กร
ของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2

ADMINISTRATOR'S TRANSFORMATIONAL LEADERSHIP AND ORGANIZATIONAL CULTURE OF
EDUCATIONAL OPPORTUNITY EXPANSION IN BANGBUATHONG NETWORK GROUP UNDER
NONTHABURI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 2

ปิยะธิดา พ่อยันต์¹, สมคิด สุกุลสถาปัตย์²

ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี

Piyatida Phoyan¹, Somkid Sakunsatapat²

the Requirements for the Degree of Master of Education Faculty of Education, Bangkokthonburi University

Corresponding Author E-mail piyatidaphoyan@gmail.com¹, somkid.sak@bkkthon.ac.th²

(Received : April 3, 2025; Edit : April 19, 2025; accepted : April 19, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (1) ศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 (2) ศึกษาวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 และ (3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ ประชากรประกอบด้วยครูของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 จำนวน 141 คน จากกลุ่มตัวอย่างครูจำนวน 108 คน จากโรงเรียนขยายโอกาสใน 3 โรงเรียนของกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิประกอบด้วย ครูของสถานศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน

ผลการวิจัยพบว่า (1) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก (2) วัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 ในภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก และ (3) ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 ในภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปใช้วางแผนพัฒนาผู้นำในโรงเรียนขนาดเล็กและขนาดกลางได้ หรือนำไปเป็นต้นแบบการพัฒนาผู้นำในพื้นที่อื่นๆ ได้

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง, ผู้บริหารสถานศึกษา, โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา, กลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง

ABSTRACT

The objectives of this research were: (1) to study school administrators transformational leadership of Education Opportunity Expansion School in Nonthaburi Primary Educational Service Area Office 2; (2) to study Organizational Culture of Educational Opportunity Expansion school in Bangbuathong Network Group under Nonthaburi Primary Education Service Area Office 2; and (3) to study correlation between school administrators' transformational leadership of school administrators and Organizational Culture of Educational Opportunity Expansion Schools in Bangbuathong Network Group under Nonthaburi Primary Education Service Area Office 2. This research was a survey research. The population included 141 teachers of Educational Opportunity Expansion Schools in Bangbuathong Network Group under Nonthaburi Primary Educational Service Area Office 2. The sample was obtained via stratified random sampling technique, Comprised of 108 teacher From the opportunity expansion schools in 3 schools in the BangBuaThong Network Group of Education Opportunity Expansion schools in Bangbua thong Network Group under Nonthaburi Primary Education Service Area Office 2. The instrument used for data collection was a 5-point rating scale questionnaire. The statistics used for data analysis were frequency, percentage, mean, Standard Deviation, and Pearson's product moment correlation coefficient.

The results of this research were found that: (1) school administrators' transformational leadership of Education Opportunity Expansion School in Bangbuathong Network Group under school administrators' Nonthaburi Primary Educational Service Area Office 2 in overall and all aspects; were at high level (2) Organizational Culture of Educational Opportunity Expansion school in Bangbuathong Network Group under Nonthaburi Primary Educational Service Area school administrators' Office 2 in overall and all aspects were at high level; and (3) correlation between transformational leadership of Education Opportunity Expansion School and Organizational Culture of Educational Opportunity Expansion School in Bangbuathong Network Group under Nonthaburi Primary Education Service Area Office 2 were at very high positive correlation at statistical significance of the .01 level.

The results of this research can be used to plan for leadership development in small and medium-sized schools or as a model for leadership development in other areas.

Keywords: School Administrators Transformational Leadership, Organizational Culture, Educational Expansion schools, BangBuaThong Network Group,

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างคน สร้างสังคม และสร้างชาติ เป็นกลไกหลักในการพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพ มีความสามารถในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมอย่างมีความสุข การศึกษาจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันของประเทศ และมีบทบาทสำคัญในเวทีโลก ดังนั้น ประเทศต่างๆ ทั่วโลกจึงให้ความสำคัญและมุ่งมั่นพัฒนาการศึกษาเพื่อปลูกฝังทรัพยากรมนุษย์ของตนให้สามารถก้าวทันการเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจและสังคมโลก ในส่วนของประเทศไทยก็ได้ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษา การพัฒนาศักยภาพและขีดความสามารถของเด็กไทยให้มีทักษะ มีความรู้ มีความสามารถ และมีสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของการพัฒนาประเทศ เป้าหมายหลักของการพัฒนาการศึกษาของประเทศไทย คือ การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นบุคคลที่มีคุณภาพ และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญ ในการพัฒนา คือ ให้ผู้เรียนเป็นคนดี มีปัญญา มีความสุข มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบอาชีพที่มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยขับเคลื่อนสถานศึกษาไปได้ก็คือผู้บริหารสถานศึกษา ปัจจุบันในการบริหารสถานศึกษานั้น ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในสถานศึกษา ที่มีบทบาทต่อครูหรือผู้ได้บังคับบัญชาสถานศึกษา จึงจำเป็นต้องอาศัยผู้นำที่พร้อมจะเปลี่ยนแปลงพร้อมที่จะพัฒนาสถานศึกษาเพื่อสามารถนำองค์ความรู้สู่การเปลี่ยนแปลงและสามารถเปลี่ยนแปลงได้อย่างยั่งยืนทั้งในปัจจุบันและอนาคต หัวใจสำคัญในการเปลี่ยนแปลงก็คือ ผู้บริหารสถานศึกษา เพราะจำเป็นจะต้องมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง เป็นคุณลักษณะที่มีความสำคัญในการทำงานอันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จขององค์กร ซึ่งภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงอยู่เหนือระดับความจำเป็นพื้นฐานขององค์กรและสมาชิกขององค์กร และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและความมีศักยภาพ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงที่ผู้บริหารสามารถแสดงออกถึงบทบาทให้บุคลากรเห็นได้ชัดเจน คือ การมองเห็นคุณค่าของมนุษย์และเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ แสดงความฉลาดในการจัดการให้เกิดความเรียบร้อย มีการสื่อสารที่เป็นธรรมชาติ และมีประสิทธิภาพ มีมนุษย์สัมพันธ์ที่แสดงออกจากความรู้สึกภายในได้อย่างเป็นธรรมชาติ

วัฒนธรรมองค์กร เป็นแบบแผนที่เกี่ยวข้องกับแนวความคิด ค่านิยม ความเข้าใจ ความเชื่อ ความรู้สึกของสมาชิกในองค์กรซึ่งเป็นบรรทัดฐาน เพื่อให้สมาชิกประพฤติปฏิบัติสืบทอดกันไปสู่สมาชิกรุ่นใหม่ วัฒนธรรมแต่ละองค์กรจะมีความแตกต่างกัน ซึ่งแต่ละองค์กรจะมีการสร้างระเบียบแบบแผน เพื่อให้สมาชิกปฏิบัติร่วมกัน ในสถานศึกษานำมาเป็นแนวทางที่ยึดถือและปฏิบัติกันในองค์การตามความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ที่บุคคลหรือสมาชิกในองค์กรมีส่วนร่วมในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในองค์การและมีการถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง ซึ่งวัฒนธรรมองค์กรของสถานศึกษามีอิทธิพล โดยทำให้ครู นักเรียนและผู้บริหารสถานศึกษา เกิดแนวคิดความรู้สึก และแนวทางการปฏิบัติในสถานศึกษา

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2 ครอบคลุมสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง จังหวัดนนทบุรี ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา พัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและด้านดิจิทัลอย่างรวดเร็ว (Digital Disruption) เป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่สังคมดิจิทัล ส่งผลต่อการศึกษาขั้นพื้นฐานและมีแนวโน้มที่การจัดการศึกษาจะเปลี่ยนไปโดยการเปลี่ยนรูปแบบการศึกษา การบริหาร ที่ทันสมัยก้าวทันต่อโลกปัจจุบัน โรงเรียนขยายโอกาสยังขาดการพัฒนาศักยภาพผู้เรียน ขาดงบประมาณที่จะนำมาพัฒนาหลักสูตรหลักสูตรที่เรียนยังไม่สอดคล้องกับสมรรถนะของผู้เรียน ผู้เรียนมีปัญหาหยุดเรียนกลางคัน การจัดการเรียนการสอนยังไม่เท่าเทียมและทั่วถึง ยังขาดผู้บริหารสถานศึกษาและครูที่ตรงตามกลุ่มสาระ

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานนทบุรี เขต 2 โดยศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวคิดของ (Bass and Avolio, 1994) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน คือ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสตามแนวคิดของ (Harison, 1993: 16) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมี 4 รูปแบบ คือ 1) วัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ 2) วัฒนธรรมแบบมุ่งงาน 3) วัฒนธรรมแบบมุ่งคน 4) วัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท ว่ามีความสัมพันธ์กันหรือไม่ เพื่อนำข้อมูลที่ได้นำไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำการ

เปลี่ยนแปลงของผู้บริหารและพัฒนาสถานศึกษาให้ก้าวไปเป็นวัฒนธรรมองค์การที่ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ ตลอดจนเป็นข้อมูลในการปรับเปลี่ยนสถานศึกษาและช่วยพัฒนาสถานศึกษาให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพมากขึ้น

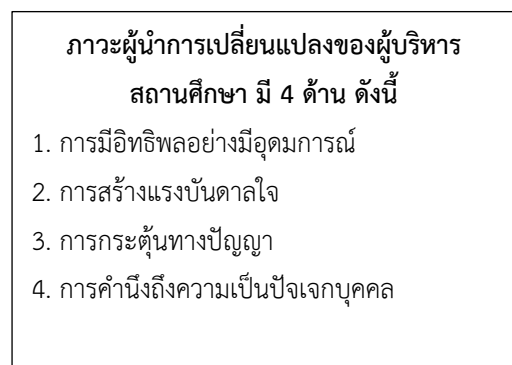
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2
2. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2

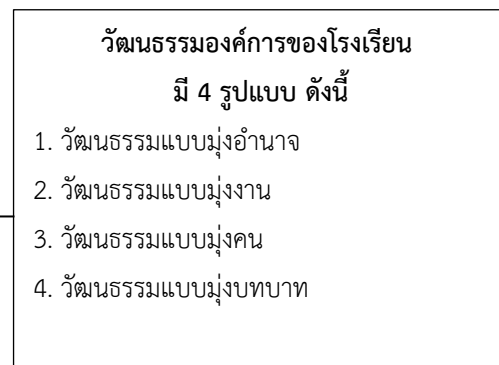
กรอบแนวคิดการวิจัย (ถ้ามี)

จากการทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้กรอบแนวคิดภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาของ (Bass and Avolio, 1994) ซึ่งประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญจำนวน 4 ด้าน คือ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล และได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนตามแนวคิดของ (Harrison, 1993: 16) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมี 4 รูปแบบ คือ 1) วัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ 2) วัฒนธรรมแบบมุ่งงาน 3) วัฒนธรรมแบบมุ่งคน 4) วัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท ซึ่งกำหนดเป็นกรอบแนวคิด

ตัวแปรที่ 1



ตัวแปรที่ 2



ภาพที่ 1.1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย (ถ้ามี)

ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 มีความสัมพันธ์กัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูผู้สอนในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนขยายโอกาสบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 จำนวน 141 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ คือ ครูผู้สอนในกลุ่มเครือข่ายโรงเรียนขยายโอกาสบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 ซึ่งกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของ (Krejcie and Morgan, 1970) ได้กลุ่ม

ตัวอย่างจำนวน 108 คน และสุ่มโดยวิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิอย่างเป็นสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) โดยใช้จำนวนประชากรแต่ละโรงเรียนเป็นฐาน

ตัวแปร

ตัวแปรที่ 1 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา มี 4 ด้าน

1. การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์
2. การสร้างแรงบันดาลใจ
3. การกระตุ้นทางปัญญา
4. การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล

ตัวแปรที่ 2 วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียน มี 4 รูปแบบ

1. วัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ
2. วัฒนธรรมแบบมุ่งงาน
3. วัฒนธรรมแบบมุ่งคน
4. วัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา กับ วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษนนทบุรี เขต 2 แบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย เพศ อายุ วิทยฐานะ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน จำนวน 5 ข้อ

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามแนวคิดของ (Bass and Avolio, 1994) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง 4 ด้าน คือ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามหลักของลิเคิร์ท (Likert Scale) (ผ่องศรี วานิชย์ศุภวงศ์, 2546: 131-132) จำนวน 40 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อกำหนดความหมายของค่าการวัด แต่ละระดับคะแนน ดังนี้

- 5 หมายถึง มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับน้อยที่สุด

ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสตามแนวคิดของ (Harrison, 1993: 16) มาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย ซึ่งมี 4 รูปแบบ คือ 1) วัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ 2) วัฒนธรรมแบบมุ่งงาน 3) วัฒนธรรมแบบมุ่งคน 4) วัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท ซึ่งมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามหลักของลิเคิร์ท (Likert Scale) (ผ่องศรี วานิชย์ ศุภวงศ์, 2546: 131-132) จำนวน 35 ข้อ ซึ่งแต่ละข้อกำหนดความหมายของค่าการวัดแต่ละระดับคะแนน ดังนี้

- 5 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาส อยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาส อยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาส อยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาส อยู่ในระดับน้อย

1 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาส อยู่ในระดับน้อยที่สุด

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยดำเนินการสร้างเครื่องมือ โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยดังนี้

3.3.1 ศึกษาเอกสาร ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาส

3.3.2 กำหนดรูปแบบ โครงสร้างของเนื้อหาแบบสอบถามให้ครอบคลุมกับความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2

3.3.3 สร้างแบบสอบถามตามวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดของการวิจัย โดยแบ่งแบบสอบถามเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอน ที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามมีลักษณะเป็นแบบตรวจสอบรายการ (Check List) ประกอบด้วย เพศ อายุ วิทยฐานะ ระดับการศึกษา และประสบการณ์การทำงาน จำนวน 5 ข้อ ตอน ที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร จำนวน 40 ข้อ ประกอบด้วย 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงความเป็นปัจเจกบุคคล ตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์การของสถานศึกษา จำนวน 35 ข้อ ประกอบด้วย 1) วัฒนธรรมองค์การแบบมุ่งอำนาจ 2) วัฒนธรรมองค์การแบบมุ่งงาน 3) วัฒนธรรมองค์การแบบมุ่งคน 4) วัฒนธรรมองค์การแบบมุ่งบทบาท

3.3.4 เสนอแบบสอบถามฉบับร่างต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมของเนื้อหา

3.3.5 นำแบบสอบถามที่ผ่านอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่แก้ไขแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน ตรวจสอบพิจารณาความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

การพิจารณาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) นำไปให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณา ให้คะแนนความสอดคล้องของแบบสอบถาม แล้วนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Index of item objective congruence) (ลวิน สายยศ และ อังคณา สายยศ, 2543: 249) กำหนดให้คะแนนของผู้เชี่ยวชาญดังนี้คือ

+1 หมายถึง แนใจว่าคำถามนั้นมีความเที่ยงตรง

0 หมายถึง ไม่แนใจว่าคำถามนั้นมีความเที่ยงตรง

-1 หมายถึง แนใจว่าคำถามนั้นไม่มีความเที่ยงตรง

ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องเท่ากับ 1.00 ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมือที่ใช้ได้

3.3.6 นำแบบสอบถามที่แก้ไขตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะไปทดลองใช้ (Try out) ในกลุ่มโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง จำนวน 3 โรงเรียน เพื่อตรวจสอบหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยใช้กลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน

3.3.7 นำแบบสอบถามจากการทดลองใช้ (Try out) มาคำนวณหาความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามตามสูตรค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยกำหนดให้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.97

3.3.8 นำแบบสอบถามที่ได้ค่า Content Validity และค่า Reliability ในระดับที่เหมาะสมไปจัดพิมพ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.4.1 ขออนุญาตขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล จากคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี เพื่อขอความอนุเคราะห์ไปยังผู้อำนวยการสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2

3.4.2 นำส่งแบบสอบถามพร้อมทั้งหนังสือขอความอนุเคราะห์ให้เก็บรวบรวมข้อมูลของผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 และขอรับแบบสอบถามกลับคืน

3.4.3 นำแบบสอบถามที่ได้รับกลับมามาตรวจสอบความถูกต้องจากการเก็บข้อมูล แล้วนำไปวิเคราะห์และแปลผลข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล

เมื่อผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับกลับคืนมาตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้คำนวณค่าความถี่ (Frequency) และค่าร้อยละ (Percentage) จำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม
2. ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับวัฒนธรรมองค์การสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 โดยกำหนดหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยวิเคราะห์จากแบบสอบถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ของลิเคิร์ท (Likert Scale) (ผ่องศรี วานิชย์ ศุภวงศ์, 2546: 131-132) โดยใช้เกณฑ์การแปลผลดังนี้

2.1 ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร

- 4.51 – 5.00 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ระดับมากที่สุด
- 3.51 – 4.50 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ระดับมาก
- 2.51 – 3.50 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ระดับปานกลาง
- 1.51 – 2.50 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ระดับน้อย
- 1.00 – 1.50 หมายถึง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ระดับน้อยที่สุด

2.2 วัฒนธรรมองค์การของสถานศึกษา

- 4.51 – 5.00 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียน อยู่ระดับมากที่สุด
- 3.51 – 4.50 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียน อยู่ระดับมาก
- 2.51 – 3.50 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียน อยู่ระดับปานกลาง
- 1.51 – 2.50 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียน อยู่ระดับน้อย
- 1.00 – 1.50 หมายถึง วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียน อยู่ระดับน้อยที่สุด

3. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's product moment correlation coefficient) แล้วนำค่าที่ได้ไปเปรียบเทียบกับเกณฑ์แล้วแปลความหมาย ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ 1.00 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันอย่างสมบูรณ์

- สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ .80 - .99 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันสูงมาก
- สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ .60 - .79 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันสูง
- สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ .40 - .59 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันปานกลาง
- สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ .20 - .39 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันต่ำ
- สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ .01 - .19 หมายถึง มีความสัมพันธ์กันสูง
- สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์มีค่าเท่ากับ .00 หมายถึง ไม่มีความสัมพันธ์กัน

สำหรับทิศทางความสัมพันธ์ พิจารณาโดยค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) มีค่าเป็นลบ แสดงว่ามีความสัมพันธ์กันในทางลบ หรือ ทิศทางตรงกันข้าม ถ้าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (r) มีค่าเป็นบวก (+) แสดงว่ามีความสัมพันธ์กันในทางบวก หรือ ทิศทางเดียวกัน

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 ทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) การสร้างแรงบันดาลใจ 3) การกระตุ้นทางปัญญา 4) การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 โดยรวมและรายด้าน

(n=108)

ด้านที่	ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหาร	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1	การมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์	4.23	0.59	มาก
2	การสร้างแรงบันดาลใจ	4.22	0.56	มาก
3	การกระตุ้นทางปัญญา	4.17	0.58	มาก
4	การคำนึงถึงปัจเจกบุคคล	4.22	0.64	มาก
รวมเฉลี่ย		4.21	0.55	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.21$) และรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ ($\bar{X} = 4.23$) รองลงมาคือ ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ ($\bar{X} = 4.22$) และด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล ($\bar{X} = 4.22$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านการกระตุ้นทางปัญญา ($\bar{X} = 4.17$) ตามลำดับ

ผลการวิเคราะห์ระดับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 ทั้ง 4 รูปแบบ ได้แก่ 1) วัฒนธรรมองค์กรแบบมุ่งอำนาจ 2) วัฒนธรรมองค์กรแบบมุ่งงาน 3) วัฒนธรรมองค์กรแบบมุ่งคน 4) วัฒนธรรมองค์กรแบบมุ่งบทบาท

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ระดับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 โดยรวมและรายด้าน

(n=108)

ด้านที่	วัฒนธรรมองค์กรสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	ระดับการปฏิบัติ
1	วัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ	4.20	0.60	มาก
2	วัฒนธรรมแบบมุ่งงาน	4.17	0.58	มาก
3	วัฒนธรรมแบบมุ่งคน	4.21	0.60	มาก
4	วัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท	4.18	0.63	มาก
รวมเฉลี่ย		4.19	0.58	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า วัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นนทบุรี เขต 2 โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$) และรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งคน ($\bar{X} = 4.21$) รองลงมาคือ ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ ($\bar{X} = 4.20$)

และด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท ($\bar{X} = 4.18$) ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งงาน ($\bar{X} = 4.17$) ตามลำดับ ผู้วิจัยได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product Correlation Coefficient)

พบความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 ในภาพรวม มีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง ($r_{xy} = .924^{**}$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อยู่ในภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ 2) ด้านการสร้างแรงบันดาลใจ 3) ด้านการคำนึงถึงปัจเจกบุคคล 4) ด้านการกระตุ้นทางปัญญา ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ ผู้บริหารมีการประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี เต็มใจที่จะทุ่มเทปฏิบัติงาน สามารถควบคุมอารมณ์ของตนเองได้ หลีกเลี่ยงการใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตนใช้อำนาจโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนรวม สนับสนุนให้กำลังใจครูในการทำงานเป็นทีม แนะนำให้ครูมีเจตคติที่ดีต่อการทำงานอย่างมีอุดมการณ์ ดูแลเอาใจใส่ครูอย่างสม่ำเสมอเท่าเทียมกัน เปิดโอกาสให้ครูได้ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายอย่างเต็มที่ ส่งเสริมให้ครูค้นหาวิธีการใหม่ๆ ในการปฏิบัติงานเปิดโอกาสให้ครูใช้ความคิด วินิจฉัยเลือกวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง กระตุ้นครูให้กล้าแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผล คอยพัฒนาครูตามความสนใจและศักยภาพของแต่ละบุคคล ช่วยเหลือชี้แนะในการทำงานเป็นรายบุคคลอย่างใกล้ชิด สรรสร้างขวัญกำลังใจให้ครูตามโอกาสอันควร ปฏิบัติต่อครูอย่างเท่าเทียมกันชื่นชมในความสามารถและผลงานของครูแต่ละคนด้วยความจริงใจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชไมพร พัฒนะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาโดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก วิฑูรย์ วงศ์จันทร์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 17 จังหวัดจันทบุรี ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ อาชีวะ ยีทะมะ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนศูนย์ช่วยเหลือสังคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียนศูนย์ช่วยเหลือสังคม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1 ด้านการมีอิทธิพลอย่างมีอุดมการณ์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

2. วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2 อยู่ในระดับมากทั้งในภาพรวมและรายด้าน โดยสามารถเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ 1) ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งคน 2) ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งอำนาจ 3) ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งบทบาท 4) ด้านวัฒนธรรมแบบมุ่งงาน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า สถานศึกษามีเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจนปฏิบัติงานโดยการยึดบุคลากรเป็นศูนย์กลางในการทำงาน ให้อิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับงานที่อยู่ในความรับผิดชอบเปิดโอกาสให้พัฒนาตนเองไปสู่เป้าหมายที่ต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกันอยู่เสมอ สร้างความสัมพันธ์อันดีกับผู้ปฏิบัติงาน ส่งเสริมให้มีการปรับตัวให้เหมาะสมกับลักษณะงานที่มีความแตกต่างกัน บริหารจัดการสถานศึกษาแบบรวมศูนย์ จัดการสถานศึกษาโดยกลุ่มบุคคลขนาดเล็ก

สั่งการโดยตรงและควบคุมการปฏิบัติงานแบบเข้มงวด มุ่งใช้หลักการในการแสดงความคิดเห็นให้ความสำคัญกับหลักการดำเนินงานในด้านต่างๆที่ทีมบริหารกำหนด มอบหมายอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นตรวจสอบการปฏิบัติงานเป็นระยะ ประเมินการปฏิบัติงานตามภารกิจที่มอบหมาย วางแผนกำหนดบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน บริหารจัดการตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบเหมาะสมกับความรู้ความสามารถ สั่งการมีลำดับขั้นตอนชัดเจน ติดตามประเมินการปฏิบัติงานตามลำดับการบังคับบัญชามุ่งเน้นการทำงานเป็นทีม ทำงานเพื่อให้บรรลุเป้าหมายหรือภารกิจที่ได้รับมอบหมายมีความสามารถยืดหยุ่นในการทำงานและปรับตัวได้ง่าย ส่งเสริมความมุ่งมั่นในการทำงานแม้จะเผชิญปัญหาอุปสรรค กำหนดเป้าหมายการดำเนินการของสถานศึกษาอย่างชัดเจนตามแผนที่วางไว้ ปรับตัวในการทำงานเพื่อตอบสนองต่อความต้องการตาม กระจ่ายอำนาจการตัดสินใจให้บุคคลในทีมที่มีความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ กัญญภัคญภัทร ไชยอนันท์ (2557) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การกับองค์การแห่งการเรียนรู้ของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์การของคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากรในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับงานวิจัยของ พรรณี แอ้อย (2557) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกระบี่ โดยภาพรวมและรายด้าน มีการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก ซึ่งเป็นไปในทิศทางเดียวกับงานวิจัยของ รัตนภรณ์ ฤทธิ์รงค์ (2557) ได้ศึกษาวัฒนธรรมองค์การในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารโรงเรียนและครูมีความคิดเห็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมองค์การในภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปิยะดา น้อยอำมาตย์ (2558) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 ผลการวิจัยพบว่า วัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก

3. ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ผลการวิจัยพบว่า ในภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงมาก ($r_{xy} = .924$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารมีความสำคัญต่อสถานศึกษา ผู้บริหารมีวัฒนธรรมหลากหลายเป็นปัจจัยสำคัญที่จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานของบุคลากรในองค์การ ผู้บริหารให้ความสำคัญกับการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือในทีมงาน เพื่อร่วมมือกันที่จะช่วยให้งานดำเนินไปอย่างเต็มประสิทธิภาพการบริหารจัดการที่ดีและการพัฒนาคนในทีมเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้องค์การเติบโตและประสบความสำเร็จในงานของตนได้มากยิ่งขึ้น คนเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนองค์กร ดังนั้นการบริหารและพัฒนาคนในทีมเป็นเรื่องที่ควรให้ความสำคัญอย่างยิ่ง วัฒนธรรมองค์การทำหน้าที่เชื่อมโยงให้เกิดการผสมผสานกัน ระหว่างเจตคติ ค่านิยม ความเชื่อ กลุ่มบุคคล จนทำให้ครูผู้สอนบุคลากรเกิดการยอมรับจึงมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารที่สร้างให้สมาชิกในองค์การมีการเพิ่มขีดความสามารถของตนเองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์การเพื่อนำไปสู่จุดหมายในระดับต่างๆ ต้องการอย่างแท้จริง มีการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมเพื่อเปลี่ยนแปลงความรู้และประสบการณ์ ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยพบว่าภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ในภาพรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูงมาก ทั้งนี้ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับวัฒนธรรมองค์การของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2 ทุกด้านอยู่ในระดับมาก ซึ่งถือว่าเป็นเรื่องที่ดี ซึ่งผู้บริหารและผู้ที่เกี่ยวข้องจะต้องดำเนินการพัฒนาอย่างต่อเนื่องให้อยู่ในระดับมากที่สุดต่อไป และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่นๆ จึงควรมีการพัฒนา กล่าวคือ ด้านการกระตุ้นทางปัญญา ผู้บริหารควรส่งเสริมครูและบุคลากรใน

สถานศึกษาส่งเสริมให้ครูค้นหาวิธีการใหม่ๆ ในการปฏิบัติงาน โดยเปิดโอกาสให้ครูใช้ความคิด วินิจฉัยเลือกวิธีการทำงานให้บรรลุเป้าหมายของตนเอง แก้ไขปัญหาการทำงานได้อย่างเป็นระบบ ส่งเสริมให้ครูคิดสร้างสรรค์ในการสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ แสวงหาวิธีการที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษาได้อย่างเต็มที่ เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพทุกด้าน และคอยสนับสนุนให้เกิดวัฒนธรรมองค์การแบบสร้างสรรค์ให้ได้มากที่สุด ผู้บริหารสถานศึกษาควรจัดโครงสร้างสายการบังคับบัญชาที่ชัดเจนและเคร่งครัด เพื่อแสดงถึงขอบเขตอำนาจและหน้าที่ของแต่ละสายงาน โดยมีระเบียบ ข้อบังคับ และกระบวนการตรวจสอบในการปฏิบัติงาน นอกจากนี้ยังควรกำหนดนโยบายเพื่อเป็นเป้าหมายและแนวทางให้บุคลากรปฏิบัติงานอย่างชัดเจน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

2.2 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษากับของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

2.3 ควรศึกษารูปแบบภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาในกลุ่มเครือข่ายบางบัวทอง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2

เอกสารอ้างอิง

- กัญญภัคญา ภทรไชยอนันท์. (2557). **วัฒนธรรมองค์กรกับองค์กรแห่งการเรียนรู้ของคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา ภาควิชาการบริหารการศึกษา กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- กชนิกา พลจันทิก. (2556). **ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์กรกับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 4.** วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). **พระราชบัญญัติการจัดการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542.** กรุงเทพฯ :ผู้แต่ง.
- กิตติมา ปรีดีติลล. (2545). **การบริหารและการนิเทศการศึกษาเบื้องต้น.** กรุงเทพฯ: อักษรภาพพัฒนา.
- จันทิมา จินดาศรี. (2559). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารกับ ความผูกพันต่อองค์กรของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษา สหวิทยาเขต 7 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 33.** วิทยานิพนธ์ กศ.ม., มหาวิทยาลัยบูรพา, ชลบุรี.
- จิราพร หมวดเพชร.(2558). **ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารโรงเรียนกับประสิทธิผลของโรงเรียนเอกชน จังหวัดสงขลา.** ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.
- จุฑาทิพย์ สุจริตกุล. (2562). **ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในยุคประเทศไทย 4.0** กรณีศึกษา : องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดภูเก็ต. วารสารมหาจุฬานาครทรรศ. 6(10) : 4933.
- ชูชัย สมธิไกร. (2564). **การฝึกอบรมบุคลากรในองค์กร (พิมพ์ครั้งที่ 5).** สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชุดินันท์ มุ่งการนา .(2562). **ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง วัฒนธรรมองค์กร องค์กรแห่งการเรียนรู้กับประสิทธิผลของเทศบาลนคร: การวิเคราะห์เส้นทาง.** วิทยาลัยการบริหารรัฐกิจ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- ชไมพร พัฒนะ. (2560). **การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับการบริหารจัดการความขัดแย้งของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 .** คั่นคว่ำอิสระ ค.ม. (การบริหารการศึกษา)
- นิภาพร นนธิสอน, สุดารัตน์ สารสว่าง, และพร้อมพิไล บัวสุวรรณ. (2563). **ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของ**

- ผู้บริหารสถานศึกษากับประสิทธิผลการปฏิบัติงานของครูในสถานศึกษา อำเภอลำลูกกา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา เขต 4 ปทุมธานี. วารสารครุศาสตร์ทรรศน์. 7 (3) : 71.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). วิธีการทางสถิติสำหรับการทำวิจัย เล่ม 1 พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- บุญแสง ชีระภากร. (2552). ภาวะผู้นำและการบริหารงานของผู้บริหารองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น. วิทยานิพนธ์ปริญญา ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์). มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปิยะดา น้อยอำมมัย. (2558). ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์กรกับประสิทธิผลของ โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษาเขต 27. วิทยานิพนธ์ ค.ม. ร้อยเอ็ด: มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด.
- พรวิมล ชันเคน. (2558). ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับวัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียน สังกัดเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี. มหาวิทยาลัยบูรพา คณะศึกษาศาสตร์.
- พรณี แอ้อ้อย. (2557). วัฒนธรรมองค์กรของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดกระบี่. (ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัย ราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- สมจินตนา คุ่มภัย. (2553). การเปรียบเทียบวัฒนธรรมองค์กรที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลองค์กรกรณีศึกษารัฐวิสาหกิจใน ประเทศไทย. วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหาร ศาสตร์.
- อาชีวะ ยีหะมะ. (2560). ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงของผู้บริหารสถานศึกษาในโรงเรียน ศูนย์เครือข่ายธารามิตร สำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปัตตานี เขต 1. การค้นคว้า
- อิสระปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา.
- พุทธพงศ์ หลักคำ. (2560). การศึกษาภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในองค์กรภาคเอกชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทย.
- Armana, Syamsul Bachri Thalibb, and Darman Mandac. (2016). The effect of school supervisors competence and school principals competence on work motivation and performance of Junior High School teachers in Maros Regency. Indonesia, International journal of environmental & science education 11, 15: 7309. 1.
- Bass, B.M. (1985). Leadership and performance beyond expectations. New York: The Free Press.
- Burns, J. M. (1978). Leadership. New York: Harper and Row.
- Daniel and stumpf. (1999). The Organizational Culture Implication for Nursing Service. JONA 23, 4: 54.
- Daft, R. L. (2002). Organization theory and design (7th ed.). Ohio: South-western College.
- Harison, quoted Diana, C Pheysaey. (1993). Organizational Culture: Type and Transformations. London: Rovthledee.
- Max Weber. (1947). The theory of social and economic organization. Translated by A. M. Henderson & Talcott Parsons, The free press.
- Robbins, S. P. (1990). Organization Theory. Structure Design and Application (3rd ed.). New Jersey: Prentice-Hall.
- Stephen Ward King. Effective Leadership for Quality Achievement and Organizational learning. (Ph.D. Dissertation, Portland State University, 2002), Abstract.
- Thomas E.Sawner. (2000). An Empirical Investication of the Relationship Between Or Culture And Organization Performance in Large Pubilic Sector Organization. (Dissertation, Ed.D, Human Resource Development, Washington The George Washington University Photocopied), 85-88.

การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี

CAPACITY BUILDING FOR VOLUNTEER WORKERS IN CHARITY ORGANIZATIONS IN KANCHANABURI PROVINCE

พระสมุห์วิโรจน์ วิโรจน์ (ไพลวรินทร์)¹, พระธรรมวชิรานูวัตร², พระมหาบุญเลิศ ช้วยธานี³,

พระมหาประกาศิต สิริเมธ⁴, ประเสริฐ บุปผาสุข⁵

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

PhraSomutWirot Wirochano (Laiwarin)¹, PhraDhammawachiranuwatt², Phramaha Boonlert Chuaythane³,

Phra Maha Prakasit Sirimetho⁴, Prasit Buppasuk⁵

Mahachulalongkornrajavidyalaya University Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College

Corresponding Author E-mail : wirod10ptk@gmail.com

(Received : March 6, 2025; Edit : March 18, 2025; accepted : April 1, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี” มีวัตถุประสงค์
1) ศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพจิตอาสา 2) พัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานจิตอาสา และ 3) ขยายเครือข่ายการเสริมสร้าง
ศักยภาพจิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้การวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ได้แก่ การวิจัยเอกสาร
การวิจัยเชิงคุณภาพ (กลุ่มตัวอย่าง 15 คน) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ

ผลการศึกษาพบว่า

1. องค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพจิตอาสา ประกอบด้วย (1) ปัจจัยบุคคล ได้แก่ แรงจูงใจ ทักษะ ทัศนคติ และ
ประสบการณ์ (2) การฝึกอบรม ได้แก่ การอบรมเฉพาะทาง การพัฒนาแบบพี่เลี้ยง และเครือข่ายเสริมศักยภาพ และ
(3) การสนับสนุนจากองค์กร ได้แก่ นโยบาย สวัสดิการ ระบบประเมินผล และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการทำงานจิตอาสา

2. การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติงานจิตอาสา เป็นกระบวนการเสริมสร้างทักษะและความรู้ผ่านการฝึกอบรมและการ
ปฏิบัติจริง โดยมี 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ (1) การกู้ภัยและปฐมพยาบาลเบื้องต้น (2) การกู้ภัยทางน้ำ (3) การกู้ภัยในที่สูง และ
(4) กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน โดยแต่ละกิจกรรมออกแบบให้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ พร้อมการประเมินผลและพัฒนา
อย่างต่อเนื่อง

3. การขยายเครือข่ายการเสริมสร้างศักยภาพจิตอาสา ดำเนินการผ่านแนวคิด “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นกลไกหลัก
ในการขยายเครือข่ายและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ โดยมี 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่
(1) การคัดเลือกและสร้างแรงบันดาลใจ (2) การพัฒนาและอบรมเชิงปฏิบัติการ (3) การสร้างเครือข่ายและกลไกการส่งเสริม
(4) การขยายโอกาสและขยายผล และ (5) การติดตามและพัฒนาให้ผู้เข้าร่วมมีความมั่นใจในการนำทักษะไปใช้ พร้อมทั้งส่งเสริม
ให้เกิดเครือข่ายจิตอาสาที่เข้มแข็งในชุมชน

คำสำคัญ: การเสริมสร้างศักยภาพ, ผู้ปฏิบัติงานจิตอาสา, องค์กรการกุศล, กาญจนบุรี

Abstract

The research on “Strengthening the Potential of Volunteers in Charitable Organizations in Kanchanaburi Province” This research aims to (1) study the components of volunteer capacity development, (2) develop the capabilities of volunteer workers, and (3) expand the network for strengthening volunteer potential in charitable organizations in Kanchanaburi Province. The study employs a Mixed Methods approach, including documentary research, qualitative research (with 15 participants), and action research.

The results of the study found that:

The findings reveal that the components of volunteer capacity development consist of (1) personal factors, including motivation, skills, attitudes, and experience, (2) training and development, which involves specialized training, mentorship, and network-based capacity enhancement, and (3) organizational support, which includes policies, welfare, evaluation systems, and an organizational culture that fosters volunteerism.

The volunteer capacity development process focuses on enhancing skills and knowledge through training and hands-on practice. It comprises four main activities: (1) rescue and first aid, (2) water rescue, (3) high-altitude rescue, and (4) community volunteer development activities. Each activity integrates both theoretical and practical components, along with continuous evaluation and improvement.

The expansion of the volunteer network follows the “Baworn” concept (Home, Temple, School) as a key mechanism to foster collaboration between communities and organizations. The process consists of five steps: (1) selection and inspiration, (2) development and hands-on training, (3) building networks and support mechanisms, (4) expanding opportunities and outcomes, and (5) monitoring and further development. This study highlights that a structured approach to skill enhancement, knowledge development, and network expansion is essential for ensuring sustainable volunteerism and maximizing its positive impact on society.

Key word: capacity building, volunteer workers, charity organization, Kanchanaburi

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเป็นอาสาสมัครส่วนใหญ่เกิดจากการมีจิตสาธารณะหรือจิตอาสา ในสังคมไทยมักเกี่ยวข้องกับการให้ทานที่ทำให้เกิดความสุขทั้งแก่ผู้ให้และผู้รับ จิตอาสาแสดงถึงจิตที่เต็มไปด้วยความเมตตา กรุณา มีความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และต้องการให้ผู้อื่นพ้นทุกข์โดยไม่หวังผลตอบแทนใดๆ การกระทำเช่นนี้เป็นการกระทำด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นหัวใจสำคัญของการทำงานอาสาสมัคร (พุทธทาสภิกขุ, 2540: 45-47) ในสังคมไทย จิตอาสามักแสดงออกในรูปแบบของการช่วยเหลือผู้อื่นผ่านกิจกรรมต่างๆ ใน การบรรเทาสาธารณภัย การช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาส การสนับสนุนด้านการศึกษา และการรักษาสิ่งแวดล้อม แนวคิดเรื่อง “จิตอาสา” ได้รับอิทธิพลจากหลักธรรมทางพุทธศาสนาอันได้แก่ ทาน (การให้) เมตตา (ความรักและความปรารถนาดี) และอุเบกขา (การไม่ยึดติดกับผลของการให้) ช่วยหล่อหลอมจิตใจของผู้คนให้มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และมีความรับผิดชอบต่อสังคม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2565: คำนำ) แนวคิดเรื่องจิตอาสามีรากฐานลึกซึ้งในวัฒนธรรมไทย โดยสามารถย้อนกลับไปถึงสมัยโบราณที่ประชาชนช่วยเหลือกันในรูปแบบของเครือข่ายชุมชน เช่น การลงแขกเกี่ยวข้าว หรือการช่วยสร้างวัดและสาธารณสถานต่างๆ ความเชื่อนี้ได้รับการสนับสนุนจากหลักธรรมทางพุทธศาสนา สอนให้คนมีความเมตตา กรุณา และมีความเสียสละเพื่อส่วนรวม (พุทธทาสภิกขุ, 2540: 45-47) ในยุคปัจจุบัน แนวคิดเรื่องจิตอาสาได้รับการส่งเสริมผ่านโครงการระดับชาติผ่านโครงการ “จิตอาสาพระราชทาน” เป็นโครงการที่เกิดขึ้นตามพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 10 โดยมีเป้าหมายเพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศและช่วยเหลือสังคม (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการส่งเสริมสุขภาพ, 2565: 1)

จิตอาสาเป็นแนวคิดและกระบวนการที่การช่วยเหลือผู้อื่นหรือสังคม โดยมีเป้าหมายเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหา ตลอดจนพัฒนาสังคมให้ดียิ่งขึ้น ด้วยความสมัครใจและความเสียสละ โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนในรูปของเงินทองหรือสิ่งของใดๆ นอกเหนือจากความสุขใจและความภาคภูมิใจที่ได้ทำประโยชน์แก่สังคม แนวคิดของจิตอาสาตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเมตตา อันหมายถึงความรักและความปรารถนาดีต่อเพื่อนมนุษย์และสรรพสัตว์ทั้งหลายที่อยู่ร่วมโลกเดียวกัน จิตอาสาเกิดขึ้นจากการตระหนักรู้ถึงปัญหา ความทุกข์ หรือความเดือดร้อนของผู้อื่น และนำมาเป็นแรงผลักดันให้เกิดความกรุณา ซึ่งเป็นความปรารถนาให้ทุกคนในสังคมมีความสุขและอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ผู้ที่มีจิตอาสาจึงมุ่งมั่นที่จะใช้ทั้งกำลังกาย กำลังใจ และสติปัญญา เพื่อช่วยเหลือผู้ที่เดือดร้อน หรือมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนระบบต่างๆ ของสังคมให้ก่อเกิดสิ่งที่ดีสร้างสรรค์และเป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม (ประพันธ์ ศุภษร และคณะ, 2555: 1)

การกำเนิดของเครือข่ายจิตอาสาในประเทศไทย กลุ่มที่ทำงานจิตอาสานั้นอาจกล่าวได้ว่ามีมานานแล้ว แต่เป็นเพียงกลุ่มเล็กๆ แต่ถ้าหากจะเป็นเครือข่ายจิตอาสาขนาดใหญ่ ที่เป็นหน่วยงานอย่างจริงจังของประเทศไทยนั้น ก่อเกิดขึ้นจากเหตุการณ์อันน่าสลดใจของภัยสึนามิครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศไทย ในวันที่ 26 ธันวาคม 2547 ที่เราได้สูญเสียทั้งทรัพย์สิน และชีวิตผู้คนไปจำนวนมาก ครั้งนั้นมีอาสาสมัครจากนานาชาติประเทศเข้ามาช่วยเหลือกัน ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐหรือภาคเอกชนประชาชนทั่วไปต่างก็ระดมความช่วยเหลือในทุกทาง ไม่ว่าจะเป็นการช่วยเหลือผู้ประสบภัยที่รอดชีวิต หรือได้รับบาดเจ็บ การกู้ซากศพของผู้เสียชีวิต การทำความสะอาดปรับปรุงสถานที่เกิดภัยพิบัติ ซึ่งถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นกระตุ้นให้คนไทยเห็นอกเห็นใจเพื่อนมนุษย์ และยื่นมือเข้าไปช่วยเหลือกันด้วยหัวใจไม่หวังผลตอบแทน จากนั้นมาจึงเกิดการรวมกลุ่มจากผู้คนกับหน่วยงาน และองค์กรการกุศลต่างๆ เพื่อสืบสานพลังแห่งน้ำใจอันงดงามในครั้งนี้ ขึ้นกลายเป็นเครือข่ายจิตอาสาที่มีจุดหมายเพื่อร่วมมือกันช่วยเหลือสร้างสรรค์ประโยชน์สุขให้กับสังคมไทย (The Thaiger, 2567: 2)

มูลนิธิพิทักษ์กาญจน์ จังหวัดกาญจนบุรี เป็นองค์กรการกุศลอีกแห่งหนึ่ง ที่ได้เป็นพื้นที่ศูนย์รวมของประชาชนที่มีจิตอาสา เพื่อได้เข้ามามีส่วนร่วมโดยการสมัครเข้าเป็นผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสา เพื่อช่วยเหลือผู้ได้รับบาดเจ็บ-ผู้ป่วยฉุกเฉิน จ็บสัตว์มีพิษใน บ้านเรือน ช่วยเหลือผู้สัญจรบนท้องถนนเมื่อยานพาหนะขัดข้อง การทำวิจัยเรื่องนี้ สืบเนื่องจากผู้วิจัยได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับมูลนิธิพิทักษ์กาญจน์ ซึ่งเป็นองค์กรการกุศลในจังหวัดกาญจนบุรี ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 328/63 ถนนแสงชูโตเหนือ ตำบลท่ามะขาม อำเภอเมืองกาญจนบุรี จังหวัดกาญจนบุรี โดยผู้วิจัยได้เข้าเป็นอาสาสมัครของมูลนิธิพิทักษ์กาญจน์ ตั้งแต่พุทธศักราช 2543 มูลนิธิแห่งนี้ เป็น 1 ใน 5 องค์กรการกุศลของจังหวัดกาญจนบุรี ที่ได้จัดตั้งขึ้นเพื่อดำเนินงานด้านสาธารณะประโยชน์ โดยมูลนิธิพิทักษ์กาญจน์

มีเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงาน อาสาสมัครจิตอาสา อุปกรณ์กู้ชีพ-กู้ภัย รถพยาบาลขั้นต้น รถพยาบาลขั้นกลาง ที่ผ่านตามเกณฑ์ของสถาบันการแพทย์ฉุกเฉินได้อนุญาตและตั้งมาตรฐานไว้ เพื่อบอกปฏิบัติภารกิจภายใต้การกำกับของสาธารณสุขจังหวัดกาญจนบุรี และศูนย์สั่งการจังหวัดกาญจนบุรี โดยออกปฏิบัติภารกิจด้านกู้ชีพ-กู้ภัย ช่วยเหลือผู้ได้รับบาดเจ็บ-เจ็บป่วยฉุกเฉิน เฉลี่ยจำนวน 20-30 รายต่อวัน อาณาเขตพื้นที่ปฏิบัติภารกิจ รวม 8 อำเภอ จากทั้งหมด 13 อำเภอ ของพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี (มูลนิธิพิทักษ์กาญจน์, ออนไลน์)

มูลนิธิพิทักษ์กาญจน์ ได้จัดทะเบียนอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 23 มิถุนายน 2539 โดยมี นายกุลศักดิ์ โชติยะปุตตะ เป็นประธานมูลนิธิ มีคณะกรรมการรวมถึงอาสาสมัคร แรกเริ่มจำนวน 50 คน ซึ่งในแต่ละปีมูลนิธิพิทักษ์กาญจน์ จะเปิดรับสมัครผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาเพียงปีละ 1 ครั้งเท่านั้น และมีการจัดอบรมหลักสูตรตามเกณฑ์ที่สถาบันการแพทย์ฉุกเฉินแห่งชาติ (สพฉ.) ได้ตั้งหลักเกณฑ์มาตรฐานไว้ (มูลนิธิพิทักษ์กาญจน์, ออนไลน์)

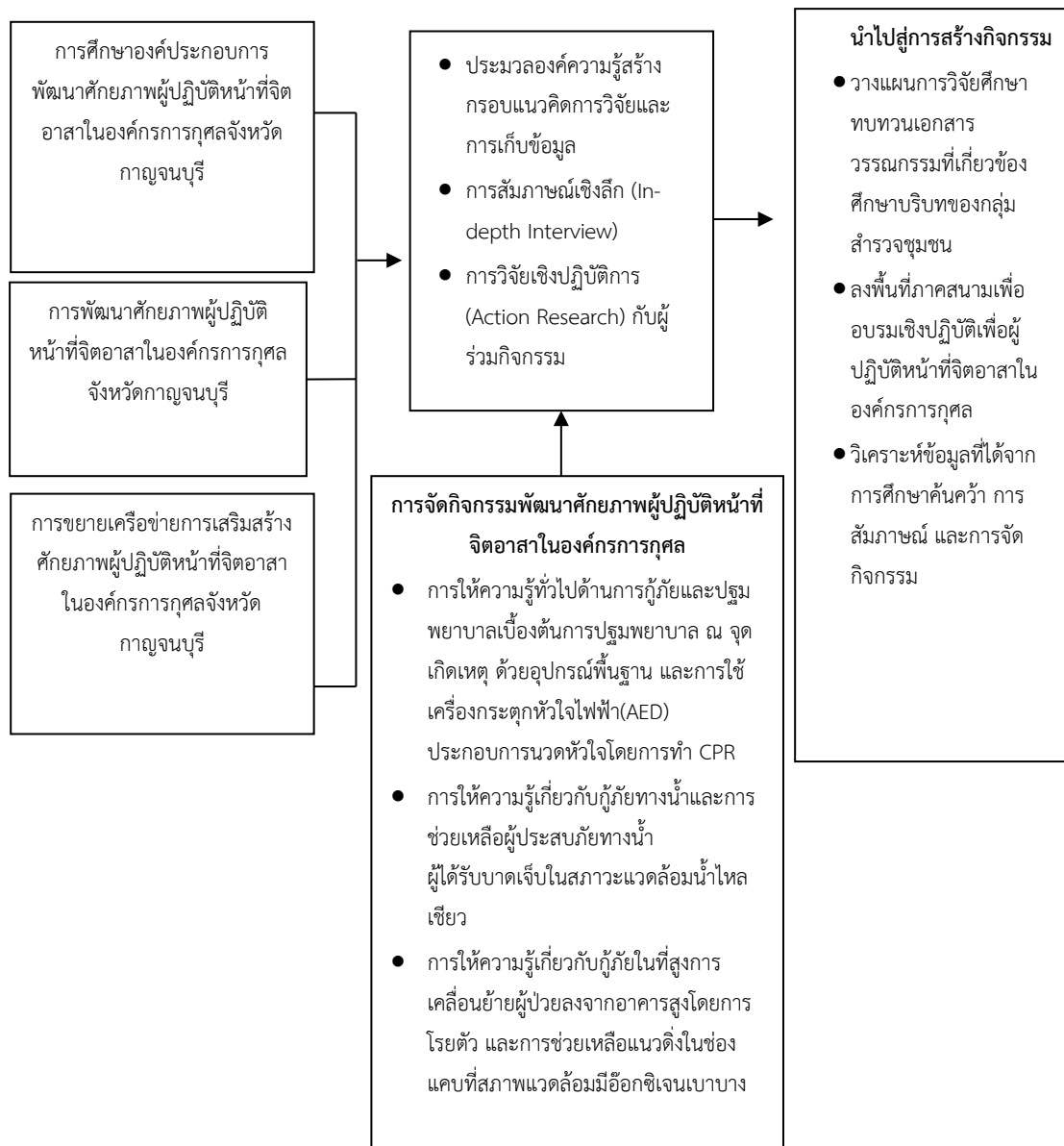
ผู้วิจัยสนใจเรื่อง การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี เพราะเล็งเห็นถึงความสำคัญของจิตอาสาในการขับเคลื่อนกิจกรรมทางสังคมและการกุศลในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานจิตอาสาจะช่วยให้การดำเนินงานขององค์กรการกุศลมีประสิทธิภาพมากขึ้น สามารถช่วยเหลือผู้ที่ต้องการความช่วยเหลือได้อย่างเหมาะสม จากวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยมี 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การศึกษาองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานจิตอาสา เพื่อให้เข้าใจปัจจัยที่จำเป็นในการส่งเสริมและพัฒนาความสามารถของบุคคล การนำแนวทางการพัฒนาศักยภาพมาประยุกต์ใช้จริงเพื่อยกระดับความสามารถของผู้ปฏิบัติงานจิตอาสาให้มีทักษะ ความรู้ และความพร้อมที่มากขึ้น การขยายเครือข่ายเพื่อเชื่อมความร่วมมือระหว่างองค์กรการกุศลต่างๆ ในจังหวัดกาญจนบุรี ทำให้การดำเนินงานด้านจิตอาสามีความเข้มแข็ง มีความสำคัญต่อการพัฒนางานจิตอาสาในระดับท้องถิ่น และสามารถเป็นแนวทางในการพัฒนาระบบและการจัดการทรัพยากรบุคคลในองค์กรการกุศล เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสังคม อย่างไรก็ตาม อาสาสมัครยังขาดการฝึกอบรมที่ต่อเนื่อง องค์ความรู้ และจำนวนบุคลากรไม่เพียงพอต่อภารกิจที่เพิ่มขึ้น การศึกษาองค์ประกอบที่สำคัญ แนวทางพัฒนาศักยภาพ และการขยายเครือข่ายจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับงานจิตอาสาและสร้างประโยชน์สูงสุดแก่สังคม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี
- 2) เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี
- 3) เพื่อขยายเครือข่ายการเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี” มีกรอบแนวคิดดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods) ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) กลุ่มเป้าหมายทั้งในส่วนที่เป็นหลักการแนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ มีวิธีการและขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1 การศึกษาข้อมูลเอกสารและแนวคิดทฤษฎี (Documentary Research) ศึกษาเอกสาร วิจัย และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างศักยภาพจิตอาสา รวมถึงแนวทางการบริหารและพัฒนาองค์กรการกุศล วิเคราะห์

กรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจิตอาสาทั้งในระดับประเทศและสากล รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับองค์การการกุศลในจังหวัดกาญจนบุรี รวมถึงโครงสร้าง บทบาท และลักษณะของจิตอาสาที่ปฏิบัติงาน

กระบวนการที่ 2 การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับผู้บริหารองค์การการกุศล, จิตอาสาที่มีประสบการณ์ และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาศักยภาพจิตอาสา จำนวน 15 รูปคน กับจิตอาสาและบุคลากรในองค์กร เพื่อรับฟังมุมมอง แนวทางการพัฒนา และปัญหาที่พบ ศึกษาแนวทางการดำเนินงานขององค์การการกุศลที่มีแนวปฏิบัติที่ดีในการพัฒนาศักยภาพจิตอาสา

กระบวนการที่ 3 การวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ดำเนินโครงการทดลองเสริมสร้างศักยภาพจิตอาสา ผ่านกิจกรรมอบรม การทำงานภาคสนาม และการพัฒนาโครงการจิตอาสา ประเมินผลการฝึกอบรมและกิจกรรมที่จัดขึ้นโดยวัดผลจากความรู้ ความสามารถ และทัศนคติของผู้เข้าร่วม ปรับปรุงแนวทางการพัฒนาศักยภาพจิตอาสาโดยอาศัยข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมการวิจัย

กระบวนการที่ 4 การสังเคราะห์และขยายเครือข่ายจิตอาสา นำผลการวิจัยไปใช้เพื่อขยายเครือข่ายจิตอาสาในจังหวัดกาญจนบุรี โดยการสร้างความร่วมมือระหว่างองค์การการกุศล ภาครัฐ และเอกชน

ผลการวิจัย

1) การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์การการกุศล จังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์การการกุศลจังหวัดกาญจนบุรีมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ปัจจัยด้านบุคคล ซึ่งรวมถึงแรงจูงใจทั้งภายในและภายนอก ทักษะเฉพาะด้าน ทัศนคติเชิงบวก และประสบการณ์ที่ช่วยเสริมสร้างคุณภาพของจิตอาสา ปัจจัยด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ประกอบด้วยหลักสูตรอบรมที่ครอบคลุมทั้งทักษะเชิงเทคนิค และสังคม ระบบพี่เลี้ยงที่ช่วยลดอัตราการลาออก การพัฒนาผ่านการปฏิบัติจริง และการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน ปัจจัยด้านการสนับสนุนจากองค์กร เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยส่งเสริมการทำงานของจิตอาสา ผ่านนโยบายที่เอื้อต่อการปฏิบัติงาน สวัสดิการที่เหมาะสม และระบบประเมินผลที่ชัดเจน กิจกรรมพัฒนาศักยภาพจิตอาสาแบ่งออกเป็น 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) กู้ชีพหัวใจ ฝึกปฐมพยาบาลเบื้องต้นและ CPR 2) ฮีโร่ทางน้ำ ฝึกช่วยเหลือและกู้ภัยทางน้ำ พิชิตที่สูง ฝึกกู้ภัยในพื้นที่สูง และ พลังจิตอาสา พัฒนาชุมชนผ่านการทำความสะอาด ปลูกต้นไม้ และซ่อมแซมอาคาร โดยกิจกรรมทั้งหมดมีทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ พร้อมการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง กระบวนการพัฒนาและฝึกอบรมจิตอาสาที่มีโครงสร้างชัดเจน ช่วยให้จิตอาสามีความพร้อมและความมั่นใจในการปฏิบัติงาน ลดอัตราการลาออก และเพิ่มประสิทธิภาพขององค์การการกุศล การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เสริมการฝึกอบรมช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพและตอบโจทย์ความต้องการขององค์กรและสังคม

2) การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์การการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาศักยภาพจิตอาสาเป็นกระบวนการเสริมสร้างทักษะและองค์ความรู้ผ่านการฝึกอบรมและการปฏิบัติจริง โดยมีการจัดหลักสูตรที่ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ การกู้ภัยและปฐมพยาบาลเบื้องต้น ฝึกทักษะช่วยชีวิต การทำ CPR และการใช้เครื่อง AED การกู้ภัยทางน้ำ ฝึกช่วยเหลือผู้ประสบภัยในน้ำไหลเชี่ยวและใช้อุปกรณ์กู้ภัยทางน้ำอย่างถูกต้อง การกู้ภัยที่สูง ฝึกใช้เชือกและอุปกรณ์ช่วยเหลือผู้ติดอยู่ในพื้นที่สูงหรืออับอากาศ กิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน สนับสนุนการมีส่วนร่วมในการทำความสะดวก พัฒนาพื้นที่สาธารณะ ปลูกต้นไม้ และซ่อมแซมอาคารเรียนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม หลักสูตรฝึกอบรมมีทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ให้จิตอาสา นำความรู้ไปใช้จริง พร้อมระบบประเมินผลเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง องค์กรที่มีระบบพัฒนาศักยภาพจิตอาสาที่เป็นระบบจะสามารถเพิ่มจำนวนอาสาสมัคร ลดอัตราการลาออก และส่งเสริมความมุ่งมั่นในการปฏิบัติงานจิตอาสาได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งช่วยสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างจิตอาสาและองค์กรการกุศลให้แข็งแกร่งขึ้น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาและสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม

3) การขยายเครือข่ายการเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี

ผลการวิจัยพบว่า 1. การถอดบทเรียนกิจกรรมการเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี

การขยายเครือข่ายจิตอาสาเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินกิจกรรมเพื่อพัฒนาทักษะและองค์ความรู้ของผู้เข้าร่วม โดยกิจกรรมหลัก ได้แก่ ฝึกพิชิตน้ำ ฝึกปฐมพยาบาลและ CPR ฮีโร่ทางน้ำ ฝึกกู้ภัยทางน้ำ พิชิตที่สูง ฝึกใช้เชือกและอุปกรณ์ช่วยเหลือในพื้นที่สูง และ พลังจิตอาสา ร่วมใจพัฒนาชุมชน ช่วยให้ผู้เข้าร่วมมั่นใจในการนำทักษะไปใช้ในชีวิตจริง การขยายเครือข่ายดำเนินการผ่านการบูรณาการกับชุมชนโดยใช้แนวคิด “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เพื่อเป็นศูนย์กลางส่งเสริมงานจิตอาสา โดยแนวทางขยายเครือข่าย ได้แก่ การสร้างความร่วมมือ ระหว่างชุมชนและองค์กรที่เกี่ยวข้อง การเสริมสร้างศักยภาพจิตอาสา ผ่านการฝึกอบรมและพัฒนาเยาวชนจิตอาสาด้านสื่อสารสร้างสรรค์ การนำกิจกรรมจิตอาสาสู่ชุมชน ผ่านการทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ ปลูกต้นไม้ และส่งเสริมคุณธรรม

การขยายเครือข่ายสามารถดำเนินการผ่าน 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ (1) การคัดเลือกและสร้างแรงบันดาลใจ ผ่านสื่อและบุคคลต้นแบบ (2) การอบรมเชิงปฏิบัติการ ด้วยหลักสูตรที่ครอบคลุมทักษะสำคัญ (3) การสร้างเครือข่ายและกลไกการส่งเสริมผ่านกลุ่มจิตอาสาและระบบพี่เลี้ยง (4) การขยายโอกาสและผลลัพธ์ โดยเปิดโอกาสให้จิตอาสาพัฒนาโครงการของตนเอง (5) การติดตามผลและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ด้วยเกณฑ์วัดผลที่ชัดเจน ทั้งในระดับบุคคลและองค์กร การดำเนินงานดังกล่าวช่วยเพิ่มขีดความสามารถของจิตอาสา เสริมสร้างเครือข่ายให้เข้มแข็ง และส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม การดำเนินการตามแนวทางดังกล่าวจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพและขยายเครือข่ายผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในจังหวัดกาญจนบุรี

การอภิปรายผล

โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาวิเคราะห์ดังนี้

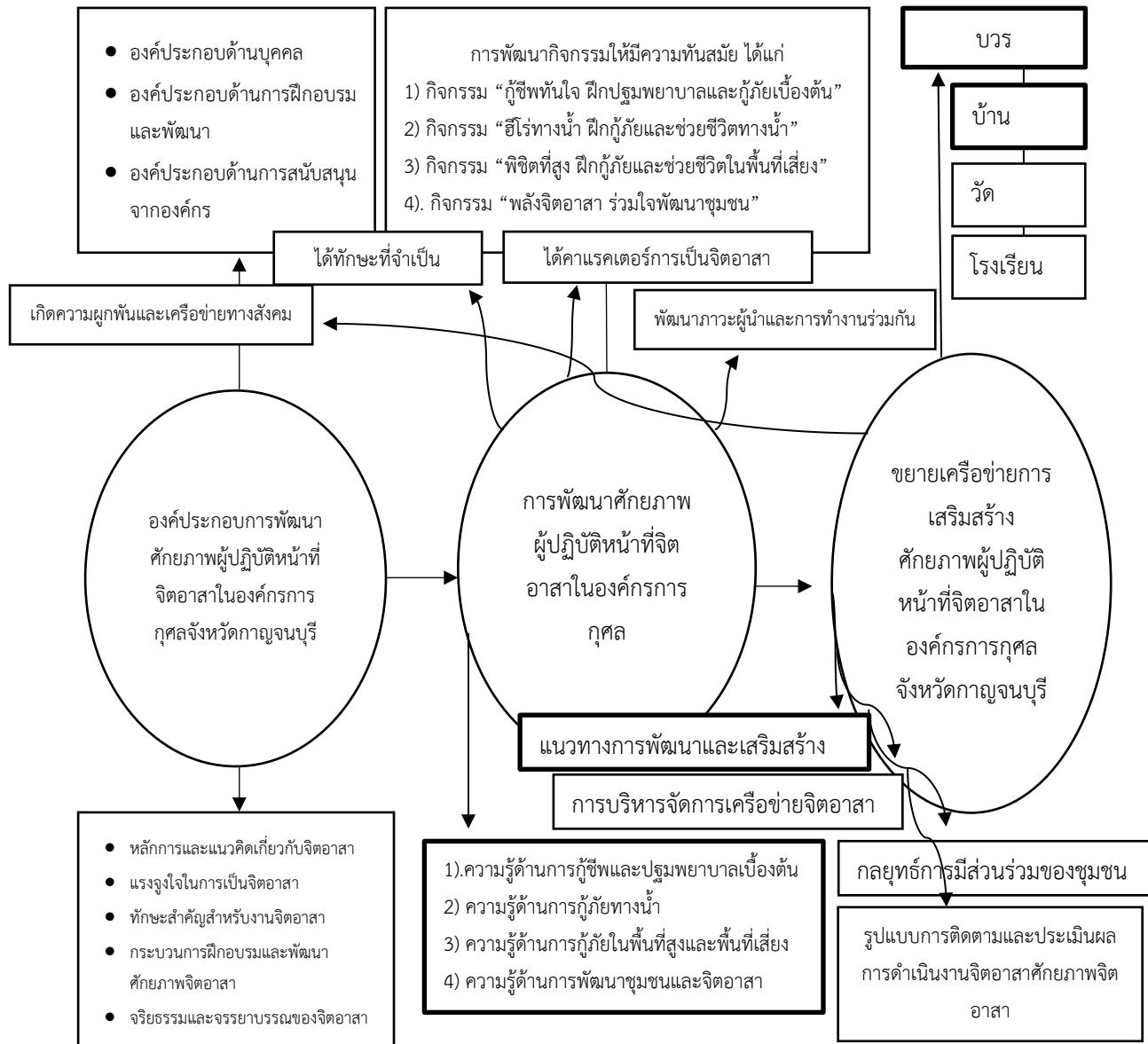
1) การศึกษาองค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศล จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า องค์ประกอบการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรีประกอบด้วยสามด้านหลัก ได้แก่ ด้านบุคคล ซึ่งครอบคลุมแรงจูงใจ ทักษะ ทศนคติ และประสบการณ์ที่ส่งผลต่อคุณภาพและความต่อเนื่องในการปฏิบัติงาน ด้านการฝึกอบรมและพัฒนา ซึ่งเน้นการอบรมเฉพาะทาง การแนะแนวและพี่เลี้ยง การพัฒนาผ่านการทำงานจริง และการสร้างเครือข่ายเพื่อเสริมศักยภาพของจิตอาสา และด้านการสนับสนุนจากองค์กร ที่รวมถึงนโยบายและโครงสร้าง สนับสนุน สวัสดิการและแรงจูงใจ ระบบการประเมินผล และวัฒนธรรมองค์กรที่ส่งเสริมการทำงานจิตอาสา ทั้งหมดนี้ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน ลดอัตราการลาออก และสร้างผลกระทบเชิงบวกต่อสังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิรภุต ธนภุตศนน์ และคณะ ได้ทำวิจัยเรื่อง “การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติการการแพทย์ฉุกเฉินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิจิตร” พบว่า 1. การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติการการแพทย์ฉุกเฉินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิจิตร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านรพพยาบาลและวัสดุอุปกรณ์ รองลงมา คือ ด้านทักษะความรู้ในการออกปฏิบัติงาน ด้านการสื่อสารและศูนย์สั่งการ ด้านการมีส่วนร่วมของทีมงาน ด้านความพร้อมในการปฏิบัติงาน และด้านการสนับสนุนและขวัญกำลังใจ ตามลำดับ 2. สภาพปัญหาและอุปสรรคของการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติการการแพทย์ฉุกเฉินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร พบว่า 1) บุคลากรไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติงาน 2) ไม่ได้มีการเตรียมความพร้อม 3) ยังขาดการจัดสรรงบประมาณที่จะส่งผู้ปฏิบัติการในระดับพื้นฐาน 4) การลาออกเนื่องจากค่าตอบแทน ไม่พอกับการดำรงชีพ 5) ผู้สมัครเข้ามาเป็นผู้ปฏิบัติยังไม่ผ่านการอบรมให้ผู้ปฏิบัติงาน 3. แนวทางในการพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติการการแพทย์ฉุกเฉินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจังหวัดพิจิตร พบว่า 1) จัดทำปฏิทินการจัดอบรมเพื่อแจ้งให้ทุกหน่วยงานทราบ 2) ให้มีหน่วยงานกลางที่เป็นหน่วยขับเคลื่อนการพัฒนาบริการการแพทย์ฉุกเฉินโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาคีเครือข่าย 3) การนิเทศติดตามศูนย์บริการแพทย์ฉุกเฉินทุกแห่งเพื่อหนุนเสริมเพิ่มกำลังใจให้กับคนทำงาน 4) การถอดบทเรียนการดำเนินงานของการแพทย์ฉุกเฉินในทุกปี และนำเสนอผู้บริหารเพื่อนำสู่การแก้ไขให้บุคลากร และ 5) การศึกษาและนำเสนอระเบียบกฎหมาย ที่ยังเป็นปัญหาในการหนุนเสริมภารกิจของการแพทย์ฉุกเฉิน เพื่อหาทางออกร่วมกันและสามารถพัฒนาอย่างต่อเนื่องได้ (จิรภุต ธนภุตศนน์ และคณะ, 2567)

2) การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรีเป็นกระบวนการเสริมสร้างทักษะและความรู้ผ่านการฝึกอบรมและการปฏิบัติจริง โดยการฝึกอบรม 4 กิจกรรมหลัก ได้แก่ การกู้ภัยและปฐมพยาบาลเบื้องต้น การกู้ภัยทางน้ำ การกู้ภัยในที่สูง และกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาชุมชน แต่ละกิจกรรมถูกออกแบบให้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติเพื่อให้จิตอาสาสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการสถานการณ์จริง โดยมีการประเมินผลเพื่อพัฒนาและปรับปรุงการอบรมอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ กระบวนการจัดกิจกรรมประกอบด้วยการวางแผน การดำเนินกิจกรรม และการประเมินผลเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาศักยภาพจิตอาสา จะช่วยเสริมสร้างเครือข่ายความร่วมมือ กระตุ้นจิตสำนึกในการช่วยเหลือสังคม และส่งเสริมให้เกิดความรักในงานของงานจิตอาสาในจังหวัดกาญจนบุรี สอดคล้องกับงานวิจัยของ **รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ** ได้ทำวิจัยเรื่อง “อริยวัฑฒากับกิจกรรมจิตอาสาเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหัวเรือ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครสวรรค์” พบว่า 1) กิจกรรมที่จะขับเคลื่อนพัฒนาประกอบด้วย การปรับปรุงสนามเด็กเล่น การปรับปรุงห้องน้ำที่ชำรุด การปรับปรุงภูมิทัศน์ (ปลูกต้นไม้ /สวนหย่อม) การปรับปรุงแปลงเกษตรสาธิต การทำความสะอาดรางระบายน้ำรอบสนามฟุตบอล และการปรับปรุงซ่อมแซมระบบไฟแสงสว่างในห้องสมุด 2) กิจกรรมจิตอาสา ประกอบด้วย 2.1) กิจกรรมปันน้ำใจจากพี่ มจร สู่ห้องบ้านหนองหัวเรือ (มอบทุนการศึกษาและสิ่งของ) ให้กับนักเรียน 2.2) กิจกรรมฐานการพัฒนา จำนวน 7 ฐาน บนพื้นฐานความจำเป็นและต้องการของชุมชนและ 2.3) กีฬาด้านยาเสพติด และ 3) ความสำเร็จคุณค่าร่วม ประกอบด้วย 1) โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่ดี 2) เกิดความร่วมมือ และสร้างความสามัคคี 3) เกิดการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็น ทำงานร่วมกัน 4) เสริมสร้างความสามัคคี 5) สร้างความรับผิดชอบ และ 6) ส่งเสริมให้นักศึกษามีความเสียสละ ขณะที่ปัญหาอุปสรรค ประกอบด้วย 1) การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการไม่ชัดเจน 2) ระยะเวลาที่จำกัด การประชุมงานร่วมกันไม่เพียงพอ ไม่มีการจัดบันทึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทำให้ไม่สามารถควบคุมเวลาได้ตามกำหนดการ (รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ, 2567)

3) การขยายเครือข่ายการเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า การขยายเครือข่ายการเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี ดำเนินการผ่านกิจกรรมฝึกอบรมที่การพัฒนาทักษะและความรู้ในด้านการปฐมพยาบาล การกู้ภัย และการพัฒนาชุมชน โดยใช้แนวคิด “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) เป็นกลไกหลักในการขยายเครือข่ายและส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาคประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ รูปแบบการดำเนินงานประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การคัดเลือกและสร้างแรงบันดาลใจ การพัฒนาและอบรมเชิงปฏิบัติการ การสร้างเครือข่ายและกลไกการส่งเสริม การขยายโอกาสและขยายผล และการติดตามและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ช่วยให้ผู้เข้าร่วมเกิดความมั่นใจในการนำทักษะไปใช้ประโยชน์ พร้อมทั้งส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายจิตอาสาที่เข้มแข็งในชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **ณัฐวัชร โปณะทอง และคณะ** ได้ทำวิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดกิจกรรมจิตอาสาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษา พุนพิน 4 (ศรีวิชัย) จังหวัดสุราษฎร์ธานี” พบว่า การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบันและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจกรรมจิตอาสาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษาพุนพิน 4 (ศรีวิชัย) จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2) พัฒนารูปแบบการจัดกิจกรรมจิตอาสาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษาพุนพิน 4 (ศรีวิชัย) จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3) ตรวจสอบประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดกิจกรรมจิตอาสาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษาพุนพิน 4 (ศรีวิชัย) จังหวัดสุราษฎร์ธานีการวิจัยเป็นแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) เก็บข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและข้อมูลเชิงคุณภาพกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยคือผู้บริหารสถานศึกษาและคณะครูรวม 106 คนในศูนย์เครือข่ายการศึกษาพุนพิน 4 (ศรีวิชัย) อำเภอพุนพินสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาโดยวิธีการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยได้แก่แบบสอบถามและแบบตรวจสอบประสิทธิภาพสถิติที่ใช้ในการวิจัยได้แก่ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันและข้อเสนอแนะในการบริหารกิจกรรมจิตอาสาโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง 2) รูปแบบประกอบด้วย (1) นโยบาย/หลักการการจัดกิจกรรมจิตอาสา (2) วัตถุประสงค์การจัดกิจกรรมจิตอาสา (3) การดำเนินการของรูปแบบและ (4) แนวทางการประเมินผลการกิจกรรมจิตอาสา และ 3) รูปแบบการจัดกิจกรรมจิตอาสามีความเหมาะสมโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ณัฐวัชร โปณะทอง และคณะ, 2566)

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี” มีรายละเอียดตามแผนภาพดังนี้



ภาพที่ 2 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างศักยภาพผู้ปฏิบัติหน้าที่จิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี” ผู้วิจัยได้กำหนดข้อเสนอแนะไว้เพื่อเป็นประโยชน์ในงานวิจัยซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ควรมีการกำหนดแนวทางเชิงนโยบายในการเสริมสร้างศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานจิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี โดยใช้หลักการพัฒนาอย่างเป็นระบบ ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่เหมาะสมกับการเป็นจิตอาสา อาทิ การส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม การบริหารจัดการกิจกรรมเพื่อสังคม และการพัฒนาภาวะผู้นำในงานจิตอาสา ควรมีการสร้างแรงจูงใจให้ผู้ปฏิบัติงานจิตอาสาได้รับโอกาสในการพัฒนาตนเอง เพื่อเพิ่มคุณภาพและประสิทธิภาพของงานจิตอาสาให้เกิดผลลัพธ์ที่ดีในอนาคตต่อไป

ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

องค์กรการกุศลในจังหวัดกาญจนบุรีควรนำผลการวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาผู้ปฏิบัติงานจิตอาสาให้มีศักยภาพสูงขึ้น โดยการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะที่สำคัญ ผ่านการทำงานเป็นทีม การสื่อสารเชิงบวก และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า รวมถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างองค์กรการกุศล หน่วยงานภาครัฐ เอกชน และประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้เกิดเครือข่ายการทำงานที่เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพ และควรมีการพัฒนากิจกรรมที่สามารถดึงดูดผู้ปฏิบัติงานจิตอาสารุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วมมากขึ้น

สำหรับการวิจัยในครั้งต่อไป

ผู้วิจัยขอเสนอแนะให้มีการศึกษาต่อยอดในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่มีผลต่อความต่อเนื่องของการปฏิบัติงานจิตอาสาในองค์กรการกุศลจังหวัดกาญจนบุรี โดยพิจารณาถึงปัจจัยด้านแรงจูงใจ โอกาสในการพัฒนา และรูปแบบการบริหารจัดการขององค์กร ควรมีการศึกษาแนวทางในการส่งเสริมจิตอาสารุ่นใหม่ให้เข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงการพัฒนาแนวทางการบริหารจัดการเครือข่ายจิตอาสาในจังหวัดกาญจนบุรี เพื่อให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพและสามารถส่งเสริมกิจกรรมการกุศลให้เกิดผลกระทบทางสังคมที่กว้างขวางต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- พุทธทาสภิกขุ. (2540). **จิตอาสาและการปฏิบัติธรรมเพื่อสังคม**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ธรรมสภา.
- สมชาย สุขสมบูรณ์. (2561). จิตอาสา กับ พุทธศาสนาเถรวาท. **วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา**. ปีที่ 9 ฉบับที่ 2 (กรกฎาคม - ธันวาคม).
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.). (2565). **จิตอาสา: พลังขับเคลื่อนสังคมแห่งการให้**. สืบค้นจาก <https://www.thaihealth.or.th>
- ประพันธ์ ศุภสร และคณะ. (2555). กระบวนการพัฒนาจิตอาสาตามแนวพระพุทธศาสนา. **รายงานการวิจัย**. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- จิรกฤต ธนกฤตสนนท์ และคณะ (2567). **การพัฒนาศักยภาพผู้ปฏิบัติการการแพทย์ฉุกเฉินขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดพิจิตร**. *Journal of Roi Kaensarn Academi*. ปีที่ 9 ฉบับที่ 7. (กรกฎาคม).
- รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ (2567). อริยวัฑฒิกับกิจกรรมจิตอาสาเพื่อการพัฒนาชุมชนบ้านหนองหัวเรือ ตำบลมหาโพธิ อำเภอกำแพง จังหวัดนครสวรรค์. **วารสารวิจัยวิชาการ**. ปีที่ 7 ฉบับที่ 3. (พฤษภาคม-มิถุนายน).
- ณัฐวัชร โปณะทอง และคณะ (2566). รูปแบบการจัดกิจกรรมจิตอาสาของโรงเรียนในศูนย์เครือข่ายการศึกษา พุนพิน 4 (ศรีวิชัย) จังหวัดสุราษฎร์ธานี. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี**. ปีที่ 13 ฉบับที่ 2. (พฤษภาคม-สิงหาคม 2566).
- มู ล นี ธี พื ท ก ษ์ ก า ณุ จ ณ์ . (2567) . มู ล นี ธี พื ท ก ษ์ ก า ณุ จ ณ์ [Facebook page]. สืบค้นจาก https://www.facebook.com/PTKNEWS.KAN/?utm_source=chatgpt.com
- The Thaiger. (2567, 22 กันยายน). **สื่อนามิถลัมไทย**. 26 ธันวาคม 2547 ย้อนอดีต 15 ปีก่อน เกิดอะไรขึ้น. สืบค้นจาก <https://thethaiger.com/th/news/246991/>

การปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้าน ในชุมชนหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

THE ADAPTATION OF ENVIRONMENTALLY FRIENDLY MERIT-MAKING PRACTICES AMONG
RESIDENTS IN THE DIAMONDVILLE COMMUNITY, SALAYA SUBDISTRICT, PHUTTHAMONTHON
DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE

พระธีรพงษ์ สิริธโร (โพธิ์หอม)¹ พระมหาศุภวัฒน์ จานวุฒโฒ, ดร.²,
ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล³, ดร.วันไชย กิ่งแก้ว⁴, พระพัฒนวัชร ญาณสิริ⁵
วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Theerapong Siritharo (Bodhi Fragrant)¹

Phramahasupawat Thānavuddho, Dr.², Asst. Prof. Dr. Yota Chaiworamankul³,

Dr. Wanchai Kingkaew⁴, Phra Pattanawat Nāṇasiri⁵

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: Terapong29042537@gmail.com

(Received : May 7, 2025; Edit : May 19, 2025; accepted : May 25, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาวิธีการบำเพ็ญกุศลที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 2) ปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และ 3) เสนอกระบวนการปรับเปลี่ยนที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยอาศัยการเก็บข้อมูลจากการสังเกต การสัมภาษณ์ และกิจกรรมของชาวบ้านและพระสงฆ์

ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมบำเพ็ญกุศลโดยเฉพาะการตักบาตรและถวายภัตตาหารในชุมชนเดิมส่งผลให้เกิดขยะจากวัสดุใช้ครั้งเดียวจำนวนมาก เช่น ถูพลาสติกและกล่องโฟม อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมโดยนำภาชนะใช้ซ้ำมาใช้แทน และเลือกวัสดุจากธรรมชาติ ส่งผลให้ปริมาณขยะลดลงอย่างเห็นได้ชัด การเปลี่ยนแปลงนี้ประสบความสำเร็จด้วยการสร้างความตระหนักผ่านกิจกรรมและการสื่อสารในชุมชน รวมทั้งความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน พระสงฆ์ และองค์กรที่เกี่ยวข้อง และก่อให้เกิดรูปแบบการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชุมชน จุดเด่นของกระบวนการนี้คือการใช้การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นหัวใจหลัก เปิดโอกาสให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน สร้างความเข้าใจใหม่ต่อการบำเพ็ญกุศลควบคู่กับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ช่วยให้ชาวบ้านมีบทบาทเชิงรุกและปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงได้อย่างยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ : การบำเพ็ญกุศล, พฤติกรรมผู้บริโภค, ชยะชุมชน, สิ่งแวดล้อม, การมีส่วนร่วมของชุมชน, การปรับเปลี่ยนเพื่อความยั่งยืน

Abstract

This study aimed to 1) examine merit-making practices that negatively impact the environment among residents of Diamondville Community, Salaya Subdistrict, Phutthamonthon District, Nakhon Pathom Province; 2) modify these practices to be more environmentally friendly; and 3) propose an appropriate transformation process tailored to the local context. The research employed Participatory Action Research (PAR) methodology, utilizing observation, interviews, and community workshops involving local residents and Buddhist monks.

The findings revealed that traditional merit-making activities, particularly food offerings and almsgiving, generated significant amounts of single-use waste, such as plastic bags and foam containers. However, the community has begun to adopt environmentally conscious behaviors, such as using reusable food containers and natural materials, resulting in a noticeable reduction in waste. This transformation was facilitated through continuous awareness-building workshops and effective communication, along with collaboration between community members, monks, and related organizations. As a result, a sustainable and context-appropriate model of eco-friendly merit-making emerged. A key strength of the initiative lies in its community-centered approach, which fosters collective learning and redefines the relationship between religious merit-making and environmental conservation. This participatory process has empowered residents to actively engage in sustainable practices and adapt positively to environmental challenges.

Keywords: merit-making, consumer behavior, community waste, environment, community participation, sustainable transformation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน ประเทศไทยและนานาชาติทั่วโลกกำลังเผชิญกับปัญหาส่งแวดล้อมที่ทวีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะปัญหาขยะพลาสติกที่กำลังล้นเมืองและไหลลงสู่แหล่งน้ำและทะเล จนกลายเป็นวิกฤตระดับโลก ปัญหาดังกล่าวล้วนเกิดจากกิจกรรมของมนุษย์ทั้งสิ้น ส่งผลให้เกิดมลภาวะในหลายมิติ ทั้งทางดิน น้ำ อากาศ และสุขภาพของสิ่งมีชีวิต ซึ่งนานาชาติต่างตระหนักถึงความเร่งด่วนในการแก้ไขปัญหา ด้วยการกำหนดนโยบายการจัดการขยะ การลดการใช้พลาสติกแบบใช้ครั้งเดียว และการส่งเสริมการใช้วัสดุอย่างต่อเนื่อง ประเทศสวีเดนถือเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเริ่มดำเนินโครงการคัดแยกขยะตั้งแต่ปี ค.ศ. 1940 และสามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่เปลี่ยนขยะให้เป็นพลังงานสะอาดได้ถึง 96% ของขยะที่ผลิตทั้งหมด รวมทั้งมีระบบมัดจำขวดและถุงพลาสติกเพื่อกระตุ้นให้ประชาชนนำกลับมาใช้ซ้ำ ซึ่งเป็นมาตรการสำคัญที่ลดปริมาณขยะพลาสติกได้อย่างเป็นรูปธรรม ในประเทศไทย แม้จะมีความพยายามในการรณรงค์ลดขยะ แต่ยังพบว่ากิจกรรมบำบัดปัญหุศลในชุมชนจำนวนมาก เช่น การตกบาตรและถวายสังฆทาน ยังคงใช้ถุงพลาสติก กล่องโฟม และวัสดุสิ้นเปลืองอื่น ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง นับเป็นช่องว่างสำคัญที่ยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ และสามารถพัฒนาแนวทางใหม่ที่สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมได้ จากปัญหาดังกล่าว จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาและพัฒนารูปแบบการบำบัดปัญหุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้การทำบุญในวิถีชุมชนสามารถดำรงอยู่ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นพื้นที่ศึกษานำร่องในครั้งนี้ (GREEN NET WORK, 2567 : ออนไลน์)

จากสถานการณ์การผลิตและใช้พลาสติกเพิ่มสูงขึ้นอย่างมาก ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 มีการผลิตพลาสติกมากกว่า 8.3 พันล้านตันหรือเฉลี่ยปีละ 300 ล้านตัน ด้วยคุณสมบัติของพลาสติกที่มีน้ำหนักเบา มีความยืดหยุ่นสูงและราคาถูก ทำให้มีการใช้พลาสติกในผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ อย่างแพร่หลาย โดยพลาสติกมากกว่าครึ่งหนึ่งที่ผลิตขึ้นใช้ในชีวิตประจำวันเป็นประเภทใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้ง ซึ่งมีอายุการใช้งานสั้นและทำให้เกิดการใช้พลาสติกมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ทั่วโลกจึงกำลังประสบปัญหามลพิษจากขยะพลาสติกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศกำลังพัฒนาที่ไม่มีระบบจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ ปริมาณขยะพลาสติกที่ไหลสู่ทะเลซึ่งคาดว่าจะมีปริมาณสูงถึง 13 ล้านตันต่อปี เทียบเท่ากับรถบรรทุก 1 คันขนขยะพลาสติกทั้งลงทะเลทุก ๆ 1 นาที เนื่องจากพลาสติกจัดเป็นวัสดุที่ย่อยสลายตามธรรมชาติได้ยากใช้เวลานานหลายร้อยปี ทำให้ปริมาณขยะพลาสติกสะสมในทะเลเพิ่มจำนวนมากยิ่งขึ้น (สุจิตรา วาสนาดำรงดี, 2562: 1-2) ยังพบถุงพลาสติกเข้าไปติดกันทางเดินหายใจและกระเพาะอาหารของสัตว์ในทะเลหลายสปีชีส์ เช่น เต่า โลมา เพราะเข้าใจผิดคิดว่าเป็นอาหาร รวมทั้งยังมีหลักฐานว่า สารที่เติมระหว่างกระบวนการผลิตพลาสติกสามารถเข้าไปสะสมในเนื้อเยื่อของสัตว์ และเข้าสู่ห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ได้ พลาสติกที่รีไซเคิลไม่ได้ส่วนใหญ่สุดท้ายจะไปอยู่ที่ที่ฝังกลบ หรือถูกกองทิ้งไว้ หรือปนอยู่ในสิ่งแวดล้อมทำให้เกิดปัญหามากมาย (สุวศรี เตชะภาส, 2561 : 33)

ปัจจุบันปัญหาขยะโดยเฉพาะปัญหาขยะพลาสติก ที่กำลังเป็นวิกฤตของสถานการณ์ในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และยังเป็นประเด็นที่คนทั่วไปให้ความสนใจ และประเทศไทยกำลังประสบปัญหานี้เช่นกันจากเหตุการณ์พบวาฬน้ำร่องเกยตื้นตายที่จังหวัดสงขลา ซึ่งตรวจพบว่าในตัววาฬมีพลาสติกตกค้างอยู่ เป็นการตอกย้ำว่าปัญหาขยะพลาสติกคือวิกฤตด้านสิ่งแวดล้อมที่ต้องช่วยกันแก้ไข สาเหตุของปัญหาขยะพลาสติกในประเทศไทยส่วนใหญ่มาจากการที่คนขาดความรู้ในเรื่องของการกำจัดขยะ เนื่องจากประชาชนใช้พลาสติกอย่างฟุ่มเฟือย โดยขาดความตระหนัก ขาดแรงจูงใจในการคัดแยกขยะและขาดนวัตกรรมที่จะนำไปสู่การลดขยะ (นาตยา ภูโน และคณะ, 2563 : 2) ประเทศไทยมีปริมาณขยะพลาสติกและโฟมมากถึง 2.7 ล้านตัน หรือเฉลี่ย 7,000 ตันต่อวัน แบ่งเป็นถุงพลาสติก 80% หรือ 5,300 ตันต่อวัน หรือประมาณ 2 ล้านตัน ส่วนที่เหลือเป็นขยะโฟมประมาณ 700,000 ตัน ซึ่งต้องใช้เวลาย่อยสลายยาวนานถึง 450 ปี โดยพบว่าขยะพลาสติก 50% กำจัดไม่ถูกวิธี ที่สำคัญหากใช้วิธีฝังกลบจะใช้พื้นที่มากกว่าขยะปกติถึง 3 เท่า หรือหากนำไปเผาทำลายจะทำลาย สิ่งแวดล้อมอย่างมาก รวมทั้งมีสารตกค้างในสิ่งแวดล้อม เนื่องจากถุงพลาสติกทำจากเม็ดปิโตรเลียม ทำให้ มีการปนเปื้อนของสารตกค้างในดินและน้ำ ส่งผลก่อให้เกิดก๊าซเรือนกระจก สาเหตุของภาวะโลกร้อน ในปัจจุบัน ขณะที่ปี 2561 ไทยนำเข้าขยะพลาสติกมากถึง 481,381 ตัน สูงเป็นอันดับ 3 ในอาเซียน โดยถุงพลาสติก กล่องโฟม และบรรจุภัณฑ์พลาสติก คือขยะทะเล 3 อันดับแรกที่พบมากที่สุด มีจำนวน รวมกันมากกว่า

หนึ่งแสนชิ้น เหล่านี้คือมลพิษที่เป็นภัยคุกคามหลักของระบบนิเวศและความหลากหลาย ทางชีวภาพทางทะเลโดยล่าสุดไทย ประกาศเจตนารมณ์ว่าจะห้ามนำเข้าขยะพลาสติกภายในปี 2564 (กนิษฐา รัตนสินธ, 2567 : ออนไลน์)

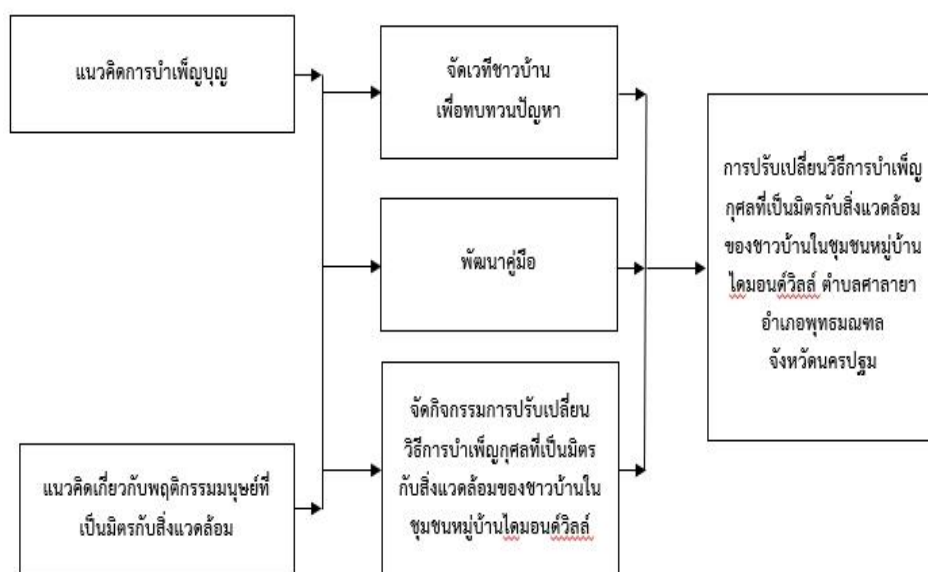
ปัญหาในปัจจุบันคือปัญหาขยะโดยเฉพาะปัญหาขยะพลาสติก ผู้ศึกษาวิจัยเห็นถึงปัญหานี้โดยตรงผ่านการถวายทานโดยการทำบุญตักบาตรของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ซึ่งอาหารคาวหวานส่วนใหญ่มักใส่มาในถุงพลาสติก จึงเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อขยะพลาสติกในชุมชน ผู้ศึกษาวิจัยจึงเล็งเห็นถึงปัญหาและต้องการศึกษากระบวนการในการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ไปจนถึงจัดทำคู่มือ ในการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ และเป็นการแก้ปัญหาย่างต่อเนื่องโดยการนำคู่มือไปใช้ในการอบรม ชาวบ้านในการปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม จึงมีความสนใจในการวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยได้ศึกษาทบทวนวรรณกรรมจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดต่าง ๆ เพื่อเป็นแนวทางแก่พื้นที่ชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการบำเพ็ญบุญที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อเสนอกระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” มีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ซึ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเพื่อให้เกิดผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยที่ชัดเจน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ศึกษาทบทวนวรรณกรรม เอกสารทางวิชาการ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนแนวคิดและทฤษฎีด้านสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมการบริโภค การจัดการขยะ การมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวคิดเชิงพุทธในการบำเพ็ญกุศล เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบแนวคิดในการวางแผนกิจกรรม ตลอดจนออกแบบกระบวนการวิจัยให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ดำเนินการโดยร่วมมือกับชาวบ้าน พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการจัดกิจกรรมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมจากการบำเพ็ญกุศลแบบดั้งเดิม ผ่านการประชุมกลุ่มย่อย เวิร์กช็อป การลงพื้นที่ และการฝึกอบรมเพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เกิดแนวทางการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลประกอบด้วยชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์จำนวน 30 คน พระสงฆ์ 5 รูป ผู้นำชุมชน 3 คน และเจ้าหน้าที่จากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 2 คน รวมทั้งสิ้น 40 คน ซึ่งผ่านการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากประสบการณ์ ความรู้ และบทบาทในการจัดกิจกรรมบำเพ็ญกุศลในชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ประกอบด้วย (1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรม ความเชื่อ และข้อเสนอแนะของชุมชน (2) แบบสังเกตพฤติกรรมในการบำเพ็ญกุศล และ (3) แนวทางการจัดประชุมกลุ่มย่อยเพื่อรวบรวมข้อคิดเห็น การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และเสนอแนวทางปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่เหมาะสม

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

ข้อมูลถูกรวบรวมในช่วงระยะเวลา 3 เดือน โดยมีการลงพื้นที่เก็บข้อมูลอย่างต่อเนื่อง ทั้งการสัมภาษณ์ การสังเกต และการบันทึกภาคสนาม พร้อมทั้งจัดกิจกรรมฝึกอบรมในรูปแบบปฏิบัติการจริง เพื่อวัดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและความเข้าใจของชุมชนอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงคุณภาพที่ได้จากการสัมภาษณ์และการสังเกตถูกวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และจัดกลุ่มข้อมูลตามประเด็นที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงนำเสนอผลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) เพื่อให้เห็นภาพการเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจน

ขั้นตอนที่ 7 สรุปผลการศึกษาวิจัย และ การนำเสนอผลการศึกษาวิจัย

ผลการศึกษาถูกสรุปออกมาเป็นแนวทางการปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม พร้อมจัดทำเป็นคู่มือและจัดกิจกรรมนำเสนอผลการศึกษาให้แก่ชุมชน นำไปสู่การขยายผลในระยะยาวและการประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่น ๆ

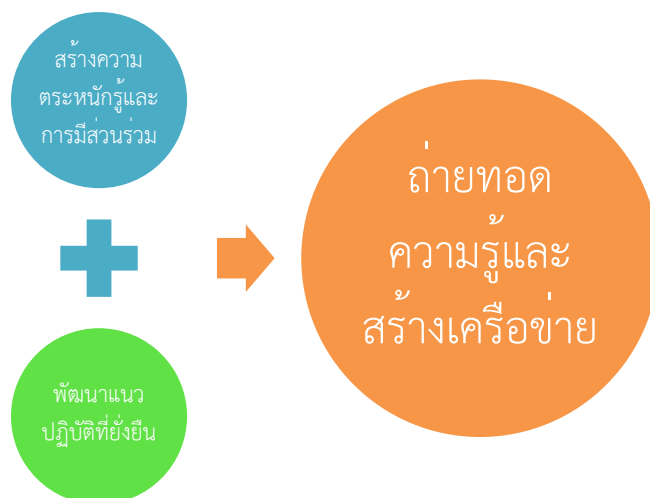
ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวิธีการบำเพ็ญบุญที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า กิจกรรมการบำเพ็ญบุญในชุมชน เช่น การตักบาตร ถวายภัตตาหาร และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา งานทำบุญขึ้นบ้านใหม่ งานบวช และการทอดกฐิน ก่อให้เกิดขยะเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะวัสดุใช้ครั้งเดียว ถุงพลาสติก กล่องโฟม พวงมาลัยพลาสติก ขวดน้ำ และภาชนะใช้แล้วทิ้ง ขยะเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้รับการคัดแยกหรือกำจัดอย่างเหมาะสม ส่งผลกระทบต่อดิน น้ำ และระบบนิเวศโดยรอบ ยังพบว่าการใช้วัสดุสิ้นเปลือง

อื่น ๆ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน และของชำร่วยที่บรรจุในถุงพลาสติก เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดขยะในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านเริ่มตระหนักถึงปัญหา และมีแนวทางเบื้องต้นในการลดผลกระทบ การใช้ปิ่นโตแทนถุงพลาสติก ใช้พวงมาลัยจากดอกไม้สด และใช้บรรจุภัณฑ์จากวัสดุธรรมชาติ แต่ยังคงขาดระบบการจัดการขยะที่ชัดเจนและการรณรงค์ในวงกว้าง

2. เพื่อปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญกุศลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านไคมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า ภายหลังจากนำคู่มือแนวทางการบำเพ็ญบุญอย่างยั่งยืนไปใช้ในการอบรมเชิงปฏิบัติการแก่ชาวบ้าน พบว่ามีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเชิงสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นรูปธรรม โดยสรุปแนวทางสำคัญได้ 6 ประการ คือ (1) ส่งเสริมการใช้ปิ่นโตและภาชนะที่ใช้ซ้ำได้ ผ่านกิจกรรมให้ความรู้และเวทีรณรงค์ (2) ใช้วัสดุธรรมชาติแทนพลาสติก เช่น กระถางและถุงห่อใบตอง พวงมาลัยจากดอกไม้สด (3) ลดการใช้ถุงพลาสติก โดยรณรงค์ให้ใช้ถุงผ้าในกิจกรรมทำบุญและงานชุมชน (4) ใช้เครื่องบูชาที่สามารถย่อยสลายได้ และจัดเวิร์กช็อปการทำพวงมาลัยจากดอกไม้สด (5) จัดกิจกรรมปลูกต้นไม้บ้านละ 1 ต้น เพื่อเพิ่มพื้นที่สีเขียวและสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม (6) จัดกิจกรรมทำความสะอาดวัดทุกวันพระ เพื่อสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความสามัคคีในพื้นที่ศาสนา ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ปริมาณขยะจากกิจกรรมทำบุญลดลงไม่ต่ำกว่าร้อยละ 50 ภายในเวลา 1 ปี ชาวบ้านมีความรู้ความเข้าใจที่มากขึ้น และแสดงพฤติกรรมเชิงบวกอย่างต่อเนื่อง วัดและชุมชนมีความสะอาดและร่มรื่นมากขึ้นจนกลายเป็นต้นแบบของการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น

3. เพื่อเสนอกระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านไคมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม พบว่า การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมด้านสิ่งแวดล้อมสามารถเกิดขึ้นได้จริง หากมีการวางแผนและดำเนินกิจกรรมอย่างเป็นระบบ กระบวนการดังกล่าวสังเคราะห์ได้เป็น 3 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้ การพัฒนาแนวปฏิบัติที่ยั่งยืน และการถ่ายทอดความรู้



ภาพที่ 2 กระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

ในขั้นแรก การสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วม มีบทบาทสำคัญต่อการปลูกจิตสำนึกของชุมชน โดยใช้กิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการ กลุ่มสนทนา และบทบาทของแกนนำชุมชนในการสื่อสารเชิงรณรงค์ เพื่อกระตุ้นให้เกิดความเข้าใจในปัญหาสิ่งแวดล้อมจากกิจกรรมทางศาสนา ขั้นที่สอง คือ การพัฒนาแนวปฏิบัติที่ยั่งยืน โดยการปรับเปลี่ยนวัสดุและพฤติกรรม การใช้วัสดุธรรมชาติแทนพลาสติก การลดของใช้สิ้นเปลือง และการส่งเสริมภาชนะที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้อย่างต่อเนื่อง ขั้นสุดท้าย คือ การถ่ายทอดความรู้และการสร้างเครือข่าย ผ่านการจัดอบรมต่อเนื่อง จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์และผู้นำชุมชนในการเผยแพร่แนวทางสู่พื้นที่อื่น ปัจจัยสำคัญของความสำเร็จ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และการปรับใช้แนวทางตามบริบทท้องถิ่นอย่างยืดหยุ่น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า “การบำเพ็ญบุญอย่างยั่งยืน” สามารถกลายเป็นวัฒนธรรมใหม่ของชุมชนที่ใส่ใจสิ่งแวดล้อมได้อย่างเป็นรูปธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ศึกษาวิธีการบำบัดปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์ พบว่า การบำบัดปัญหาของชาวบ้าน เช่น การตัดกบตรและถวายเป็นอาหาร นิยมใช้วัสดุประเภทใช้ครั้งเดียวจำนวนมาก ได้แก่ ถุงพลาสติก กล่องโฟม และ พวงมาลัยพลาสติก ส่งผลให้เกิดปัญหาขยะล้นชุมชนและการจัดการที่ไม่เป็นระบบ แม้ว่าชุมชนจะเริ่มตระหนักถึงผลกระทบดังกล่าว แต่ยังขาดแนวทางจัดการขยะอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานของ กรรณิการ์ บุตรเอก และคณะ ที่พบว่าการจัดการขยะในพื้นที่สาธารณะยังมีข้อจำกัด แม้ประชาชนมีความห่วงใยต่อสิ่งแวดล้อมก็ตาม ทั้งนี้ แนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมที่มีประสิทธิภาพสอดคล้องกับคำจำกัดความที่ เทเวศ อร่ามเรือง ได้ให้ไว้ว่า “การจัดการสิ่งแวดล้อมหมายถึง การดำเนินงานต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในด้านการจัดหา การเก็บรักษา การซ่อมแซม การใช้อย่างประหยัด และการสงวนรักษา เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถเอื้ออำนวยประโยชน์แก่มวลมนุษย์ได้อย่างต่อเนื่อง โดยต้องยึดหลักการอนุรักษ์ด้วยการใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ประหยัด และก่อให้เกิดผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แนวทางลดผลกระทบจากกิจกรรมบำบัดปัญหามูลจำเป็นต้องเชื่อมโยงกับการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนในทุกมิติ นอกจากนี้ มิติทางจิตวิญญาณของการทำบุญยังต้องพิจารณาในเชิง “เจตนา” ตามแนวคิดในพระพุทธศาสนา งานของ จิราภรณ์ วุฒิสถาปน ชี้ให้เห็นว่า การทำบุญที่ไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมถือเป็นการขาดองค์ประกอบของ “หิริและโอตตัปปะ” ซึ่งเป็นหัวใจของกุศลกรรม ผู้คนมักติดอยู่กับพิธีกรรมโดยขาดการตระหนักถึงผลที่เกิดขึ้น การสร้างความเข้าใจใหม่เกี่ยวกับบุญที่คำนึงถึงธรรมชาติ จึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจากการบำบัดปัญหา

การปรับเปลี่ยนวิธีการบำบัดปัญหามูลให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมของชาวบ้านในชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์ ผลการดำเนินการพบว่า ชุมชนประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบำบัดปัญหามูลให้เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมผ่านการใช้นิเวศธรรมชาติ และการลดการใช้ถุงพลาสติกในพิธีกรรมทางศาสนา จนสามารถลดปริมาณขยะพลาสติกได้มากกว่าร้อยละ 50 ภายในหนึ่งปี พร้อมทั้งสร้างต้นแบบการทำบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฐธิดา แดงงาม ซึ่งพบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการลดขยะและสร้างความยั่งยืน การจัดทำคู่มือบำบัดปัญหามูลจึงทำหน้าที่เสมือนเครื่องมือสร้างความรู้ความเข้าใจใหม่แก่ชุมชน และช่วยปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพในระยะยาว

เสนอกระบวนการปรับเปลี่ยนวิธีการบำบัดปัญหามูลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม กระบวนการปรับเปลี่ยนในชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์ได้ดำเนินการอย่างเป็นระบบ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างความตระหนักรู้ และการพัฒนากระบวนการถ่ายทอดความรู้ต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่การลดการใช้พลาสติก การส่งเสริมวิถีธรรมชาติ และการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระดับครัวเรือนอย่างเห็นได้ชัด แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของ พระวสุพล วชิรปิโย ที่ใช้หลัก 3Rs (Reduce, Reuse, Recycle) และ 7Rs (เพิ่มเติมแนวทางการอนุรักษ์) ในการจัดการขยะในชุมชน รวมถึงสนับสนุนแนวคิดของ ปภาวรินทร์ นาจำปา ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนคือหัวใจสำคัญของความยั่งยืน นอกจากนี้ งานของ พระศักดิ์ชัย อนิลพิโต ยังยืนยันว่าการสร้างความรู้และความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องมีบทบาทอย่างยิ่งในการลดการใช้ถุงพลาสติกและขยะในระยะยาว ซึ่งแนวทางเดียวกันนี้ได้ถูกนำมาใช้ในหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์อย่างได้ผล

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการบำบัดปัญหามูลที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนหมู่บ้านโดมอนด์วิลล์

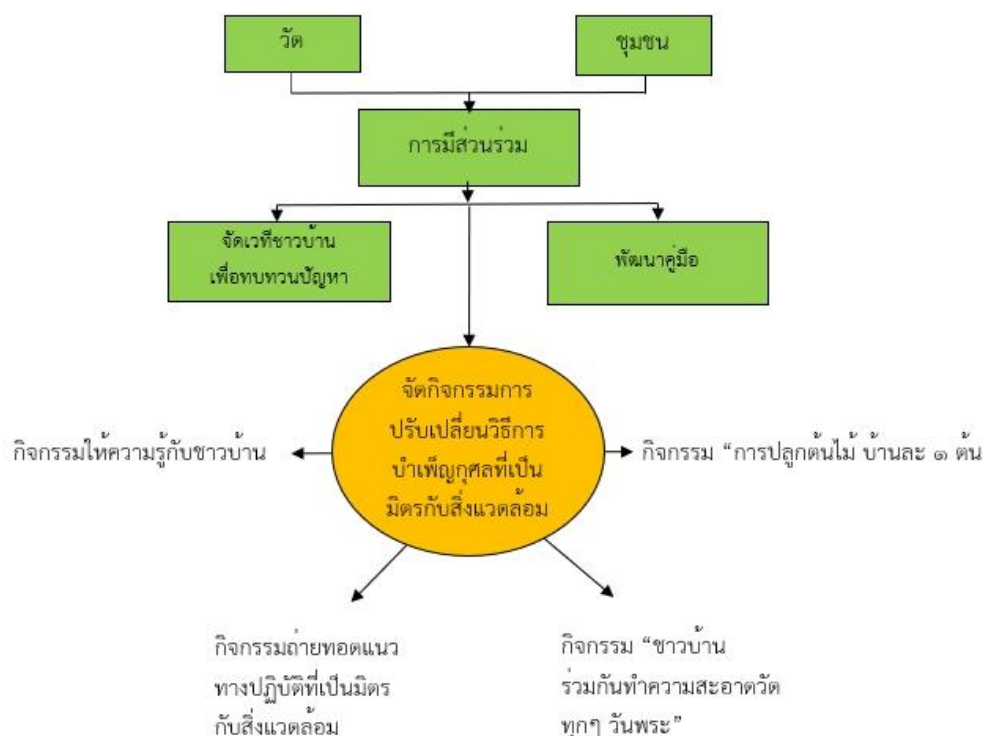
1. ความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาขยะพลาสติก พบว่า การขาดการสื่อสารที่ตรงจุดในระดับท้องถิ่นทำให้ความเข้าใจและการแก้ปัญหาขยะพลาสติกในชุมชนยังไม่เกิดประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ แม้ประชาชนจะมีความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับผลกระทบของพลาสติก แต่ขาดการสนับสนุนทางเลือกที่เหมาะสมและข้อมูลที่เชื่อมโยงกับความต้องการในพื้นที่ การปรับปรุงการรณรงค์ให้เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น เช่น การจัดทำข้อมูลสถานการณ์ขยะในชุมชน จะช่วยกระตุ้นจิตสำนึกและสร้างการมีส่วนร่วมอย่างยั่งยืน

2. พฤติกรรมการลดการใช้ถุงพลาสติก แม้มีการณรงค์ในระดับชาติ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชนยังไม่เด่นชัด เนื่องจากขาดความสะดวกสบายและตัวเลือกที่เหมาะสม เช่น ถุงผ้าหรือภาชนะที่ย่อยสลายได้ การสนับสนุนทางเลือกที่เข้าถึงได้ง่ายและต้นทุนต่ำ รวมถึงการใช้มาตรการทางกฎหมายที่เข้มงวด เช่น การเก็บค่าธรรมเนียมถุงพลาสติก จะช่วยสร้างแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม

3. บทบาทของผู้นำชุมชน ผู้นำชุมชนที่มีบทบาทในการสร้างแรงจูงใจและแสดงตัวอย่างการลดการใช้พลาสติกสามารถส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการจัดกิจกรรมที่มีส่วนร่วม เช่น การแข่งขันลดพลาสติก หรือการสร้างกลุ่มต้นแบบ จะช่วยกระตุ้นการมีส่วนร่วมและความรับผิดชอบร่วมกันในระดับชุมชน

4. แนวทางการจัดทำคู่มือเพื่อการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม การจัดทำคู่มือควรครอบคลุมเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับบริบทในชุมชน เช่น วิธีการลดการใช้พลาสติกในการบำเพ็ญกุศล กรณีตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จ และแนวทางการสร้างสังคมปลอดพลาสติก โดยเน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนผ่านการฝึกอบรมและกิจกรรมปฏิบัติ เช่น การจัดอบรมเกี่ยวกับผลกระทบของพลาสติกและการแนะนำวัสดุทดแทนอย่างเป็นระบบ

5. การประเมินผลและการสร้างความยั่งยืน กระบวนการประเมินผลกระทบจากกิจกรรม เช่น การลดปริมาณขยะพลาสติกและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนในชุมชน ควรเป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้และปรับปรุงโครงการ การติดตามผลระยะยาวช่วยให้สามารถพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนและรักษาความยั่งยืนในการจัดการสิ่งแวดล้อมได้ ดังแผนภาพนี้



ภาพที่ 3 องค์ความรู้ใหม่

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเกี่ยวกับการปรับเปลี่ยนวิธีการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในชุมชนหมู่บ้านไคมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม สามารถเสนอข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและขยายผลได้ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1) การส่งเสริมแนวทางการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมในระดับท้องถิ่น ควรผลักดันให้การบำเพ็ญบุญที่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมบรรจุอยู่ในนโยบายและแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเน้นการลดการใช้วัสดุประเภทใช้ครั้งเดียว และสนับสนุนการใช้วัสดุธรรมชาติในการประกอบกิจกรรมทางศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม

2) การบูรณาการกิจกรรมทางศาสนากับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการเชื่อมโยงกิจกรรมบำเพ็ญบุญกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน เช่น การส่งเสริมการผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืน (SDG 12) และการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ (SDG 13) เพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

1) การจัดทำคู่มือและแนวปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ควรมีการพัฒนาคู่มือและสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน เพื่อส่งเสริมการบำเพ็ญบุญที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งจัดกิจกรรมรณรงค์ที่เข้าถึงได้ง่ายและสอดคล้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงทำ e-book

2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในระดับชุมชน ควรส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชาวบ้าน พระสงฆ์ โรงเรียน หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน เพื่อพัฒนากิจกรรมบำเพ็ญบุญที่ยั่งยืน และแลกเปลี่ยนแนวทางที่ประสบความสำเร็จระหว่างชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- GREEN NETWORK. **ทั่วโลกกำจัดขยะ (พลาสติก) แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ร่วมกันอนุรักษ์พลังงาน**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://www.greennetworkthailand.com> [18 กันยายน 2567].
- กนิษฐา รัตนสินธ. **การลดการใช้พลาสติกของประชากรในจังหวัดฉะเชิงเทรา**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://mmm.ru.ac.th/MMM/IS/sun17/6114070022.pdf> [18 กันยายน 2567].
- กมลศักดิ์ วงศ์ศรีแก้ว และคณะ. (2560). **การพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนพุน้ำเพ็ญ เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต**, 5(1), 46–57.
- กนกพร กระจำแสง และ รศ.ดร.พิทักษ์ ศิริวงศ. (2561). **การดำรงลักษณะทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมมอญกระทุ่มมืด อำเภอยะนอย ตำบลไพรใหญ่ จังหวัดนันทบุรี: ภาควิชาการทางวาทกรรมสู่ความยั่งยืนของชุมชน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยธนบุรี**, 12(28), 11–23.
- กรณิการ์ บุตรเอก และคณะ. (2554). **สถานการณ์การจัดการขยะมูลฝอยของมหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. Rajabhat Journal of Science, Humanities & Social Sciences**, 12(2), 74–90.
- จิราภรณ์ วุฒิสถาณ. (2559). **ศึกษาวิเคราะห์กิจกรรมที่ทำให้เกิดความงามในพระไตรปิฎก. สารนิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- ณัฐธิดา แดงงาม. (2558). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยในเขตเทศบาลตำบลเกาะสีชัง อำเภอกะสีชัง จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.**
- นาเดีย ภูโน และคณะ. (2563). **การรับรู้ข่าวสารและทัศนคติที่ส่งผลต่อพฤติกรรมการใช้ถุงพลาสติกของประชากรในจังหวัดสงขลา. วารสารสิ่งแวดล้อม**, 24(2), 1–2.
- นาเดีย ภูโน, อภิชัย อารยะวงษ์ และพัชรี อินทร์ใจเอื้อ. (2563). **การสร้างจิตสำนึกในการจัดการขยะโดยชุมชน. วารสารสิ่งแวดล้อมไทย**, 36(2), 45–60.
- ปภาวรินทร์ นาจำปา. (2557). **การมีส่วนร่วมของประชาชนต่อการจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลตำบลคลองใหญ่ อำเภอคลองใหญ่ จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยบูรพา.**
- พระครูวิบูลภัทรโอภาโส. (2563). **รูปแบบการจัดงานบุญผะเหวดในฐานะทุนทางสังคม – วัฒนธรรมเชิงพุทธบูรณาการ ในอำเภอกู่แก้ว จังหวัดอุดรธานี. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, 8(3), 1061–1071.
- พระศักดิ์ชัย อนินฺชิตโต. (2565). **แนวทางการปลูกจิตสำนึกในการลดใช้ถุงพลาสติกของชุมชน ตำบลคลองจินดา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- พระวสุพล วชิรปิโย. (2564). **รูปแบบการจัดการขยะมูลฝอยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนยายชา อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.**
- วาริ โศกเตี้ย และสมศักดิ์ บุญปู. (2565). **การเสริมสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อมในชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนตำบลหนองบัว. วารสารวิจัยและพัฒนาระบบสุขภาพชุมชน**, 10(2), 45–58.
- สุจิตรา วาสนาดำรงดี. (2562). **ภาพรวมมาตรการลดขยะพลาสติกแบบใช้ครั้งเดียวแล้วทิ้งในต่างประเทศ. วารสารสิ่งแวดล้อม**, 23(2), 1–2.
- สุวศรี เตชะภาส. (2561). **ผลกระทบของขยะพลาสติกต่อสิ่งแวดล้อมทางทะเล. กรุงเทพมหานคร: สำนักสิ่งแวดล้อมทางทะเล.**
- สุวศรี เตชะภาส. (2561). **รักษ์โลก ลดใช้พลาสติก. วารสารกรมวิทยาศาสตร์บริการ**, 66(208), 31–33.
- เทเวศ อร่ามเรือง. (2551). **การนำนโยบายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปปฏิบัติของเทศบาลเขมราฐ จังหวัดอุบลราชธานี. วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.**
- Arnstein, S. R. (1969). **A ladder of citizen participation. Journal of the American Institute of Planners**, 35(4), 216–224. <https://doi.org/10.1080/01944366908977225>

การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเอง สำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร

STRENGTHENING THE BUDDHIST VOLUNTEER NETWORK TO PROMOTE
SELF-ESTEEM FOR THE ELDERLY IN THE KHLONG MADUEA COMMUNITY
KRATHUM BAEN DISTRICT SAMUT SAKHON PROVINCE

พระครูสมุห์นรินทร์ กตสาโร (เปรมชื่น)¹

ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล², พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป, ผศ.ดร.³

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrakhrusamu Nirun Katasasro (Premchuen)¹

Asst. Prof. Dr.Yota Chaiworamankul², Phrajaroenphong Dammatepo, Asst.Prof.Dr.³

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: niruntao657@gmail.com

(Received : May 4, 2025; Edit : May 27, 2025; accepted : June 1, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ 2) เพื่อการพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ และ 3) เพื่อการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร การวิจัยเป็นแบบเชิงคุณภาพโดยใช้การวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมาย 18 รูป/คน โดยผลการวิจัยพบว่า

ผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อเผชิญปัญหาสุขภาพจิตหลายด้าน เช่น ภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล การสูญเสียความจำ ความโดดเดี่ยว และปัญหาด้านเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนส่งผลต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง ปัจจัยสำคัญคือความเสื่อมถอยทางกาย ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่ห่างเหิน ความยากจน และการขาดกิจกรรมทางสังคม การพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธโดยใช้หลักพุทธธรรม ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญสมาธิ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมชุมชน ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตนเองและบทบาทในสังคมของผู้สูงอายุ ลดความรู้สึกโดดเดี่ยว และก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในตนเอง การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธ โดยการรวมกลุ่มจิตอาสา พื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการสนับสนุนจากครอบครัว วัด และชุมชน ถือเป็นจุดเด่นสำคัญที่ช่วยสร้างพลังบวกและความยั่งยืนของกิจกรรม ผู้สูงอายุสามารถเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับในกิจกรรมจิตอาสา เกิดเครือข่ายการดูแลที่มีประสิทธิภาพและต่อเนื่อง งานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า การประยุกต์หลักพุทธธรรม สติปัฏฐาน 4 อริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 เป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตใจและการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ ช่วยให้พวกเขายอมรับการเปลี่ยนแปลงในชีวิตและดำรงชีวิตด้วยศรัทธามีศักดิ์ศรี

คำสำคัญ: เครือข่ายจิตอาสา, วิถีพุทธ, ผู้สูงอายุ, การเห็นคุณค่าในตนเอง, ชุมชนคลองมะเดื่อ

Abstract

This research aims to 1) to study mental health problems of the elderly in the Khlong Maduea community 2) To develop Buddhist volunteer activities to promote self-esteem for the elderly in the Khlong Maduea community and 3) to strengthen the Buddhist volunteer network to promote self-esteem for the elderly in the Khlong Maduea community. Krathum Baen District Samut Sakhon Province From studying documents and in-depth interviews with 18 target groups. The research results found that

The findings reveal that elderly individuals in Khlong Maduea face multiple mental health challenges, including depression, anxiety, memory loss, loneliness, and economic insecurity—all of which undermine their self-esteem. Key factors contributing to these issues include physical decline, weakened family ties, poverty, lack of social activities, and diminished life motivation. To address this, the study developed Buddhist volunteer activities based on core Buddhist principles—such as generosity (dāna), morality (sīla), meditation (samādhi), and community participation. These activities enhanced self-confidence, provided a sense of belonging, and reduced feelings of isolation, fostering a sense of pride and self-worth among the elderly. Moreover, the formation of a Buddhist volunteer network—through collective volunteer groups, spaces for shared learning, and support from families, temples, and the broader community—emerged as a crucial factor. This network not only strengthens positive energy but also creates a sustainable caregiving system, enabling elderly individuals to become both recipients and contributors within their community. The research underscores that Buddhist principles, including the Four Foundations of Mindfulness (Satipaṭṭhāna 4), the Four Noble Truths (Ariyasacca 4), and the Four Divine Abodes (Brahmavihāra 4), serve as essential frameworks for promoting spiritual well-being and enhancing self-esteem in elderly populations. They empower older adults to accept life's changes and live their senior years with dignity and purpose.

Keyword: Buddhist Volunteer Network, Buddhist Approach, Elderly, Self-Esteem, Khlong Maduea Community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

จากการเปลี่ยนแปลงอันเนื่องมาจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคนิคการแพทย์ การรู้จักดูแลรักษาสุขภาพของผู้สูงอายุ การลดอัตราการเกิดและอัตราการตาย จึงทำให้โครงสร้างประชากรผู้สูงอายุมีจำนวนสูงขึ้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้กำลังนำไปสู่ภาวะ ที่เรียกว่า “ภาวะประชากรผู้สูงอายุ” (Population Aging) (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2546 : 7) ทำให้ประเทศไทยได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุซึ่งทำให้องค์การสหประชาชาติได้จัดประชุมที่กรุงเวียนนา ประเทศออสเตรีย มติสมัชชาโลกได้ให้ความหมายผู้สูงอายุว่า หมายถึง บุคคลที่มีอายุมากกว่า 60 ปีขึ้นไป และใช้มาตรฐานเดียวกันทั่วโลก ส่วนอายุคาดหมายเฉลี่ยของคนไทยเมื่อแรกเกิดแยกตามเพศ พบว่า เพศหญิงมีอายุยืนยาวกว่าเพศชาย กล่าวคือ เพศหญิงมีอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิด 74 ปี, 75 ปี, และ 75.2 ปี ในปีพ.ศ. 2548, 2549 และ 2550 ตามลำดับ ส่วนเพศชายมีอายุคาดหมายเฉลี่ยเมื่อแรกเกิดสั้นกว่า คือ 66 ปี, 68.2 ปี, และ 68.4 ปี ในช่วงเวลาเดียวกัน(มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2550:6) เมื่อเข้าสู่วัยชรา ผู้สูงอายุจะประสบภาวะพึ่งพิงหลายด้าน ได้แก่ ด้านความสามารถในการทำกิจวัตรประจำวัน ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านสังคมและจิตใจ ผู้สูงอายุเป็นวัยที่ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์มากมาย อันเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย จิตใจและสังคม การสูญเสียปัจจัยทางสังคม (social factor) ของผู้สูงอายุ อันได้แก่ การสูญเสียบทบาท การปลดเกษียณจากการทำงาน ทั่วๆ ไปที่บางคนยังมีสภาพร่างกายและจิตใจที่แข็งแรงพอจะทำงานได้อีก จึงทำให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกการสูญเสียอำนาจ (power) และคุณค่า (value) ของตนเองลดลง เกิดมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ และสังคม ตามมา เช่น ไม่มีรายได้หรือรายได้ลดลง ไม่สามารถอยู่กับครอบครัวได้ ในบางรายถูกทอดทิ้งให้อยู่ตามลำพัง

ดังนั้น ปัญหาสุขภาพของผู้สูงอายุมักเป็นโรคเรื้อรังหรือโรคประจำตัวที่สำคัญ ได้แก่ โรคหัวใจและหลอดเลือด โรคของต่อมไทรอยด์ โรคกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น กระดูกและข้อเสื่อม โรคระบบทางเดินอาหาร และโรคระบบทางเดินหายใจ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุบางรายที่ยังมีสุขภาพร่างกายแข็งแรง ยังคงสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ โดยมีเพียงส่วนน้อยที่ไม่มีรายได้ แต่ก็ยังอาศัยอยู่กับครอบครัวอย่างมีความสุข ในทางกลับกัน ผู้สูงอายุที่เจ็บป่วยด้วยโรคประจำตัวเหล่านี้ บางคนขาดรายได้ ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ และถูกทอดทิ้งโดยบุตรหลาน จึงจำเป็นต้องสมัครใจเข้าพักอาศัยในสถานสงเคราะห์ การก้าวสู่วัยผู้สูงอายุทำให้ต้องเปลี่ยนสถานภาพและบทบาททางสังคม จากที่เคยเป็นผู้ดูแลคนอื่น กลายเป็น “ผู้พึ่งพา” ส่งผลให้ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ต้องการผู้ดูแล โดยเฉพาะด้านจิตใจ ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง พระพุทธศาสนาสอนให้เรารู้จักความจริงของธรรมชาติและชีวิต สอนให้รู้จักตนเองและพิจารณาแก้ไขปัญหาด้วยเหตุผล หลักคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เรียกว่า “พุทธธรรม” จึงถือเป็นแนวทางการแนะนำตนแบบ ที่ช่วยส่งเสริมให้บุคคลรู้จักพึ่งพาตนเอง ยอมรับศักยภาพในการแก้ไขปัญหา และเข้าใจเงื่อนไข เหตุปัจจัย และวิธีการแก้ไขอย่างครบถ้วนตามหลักการแนะนำ (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2534: คำนำ) ผู้ที่ปฏิบัติตามแนวทางพุทธธรรมจะมีพฤติกรรมและวิถีชีวิตที่เรียกว่า “การมีศีล” โดยประกอบแต่กุศลกรรม ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ รวมทั้งอวิชชา ตัณหา และอุปาทาน ที่จะมาครอบงำหรือชักจูงไปในทางที่ผิด การปฏิบัตินี้เป็นการกระทำด้วยใจที่เป็นอิสระจากพันธนาการทางอารมณ์และความยึดมั่น ผลลัพธ์คือการมีสุขภาพกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัย ซึ่งถือเป็นภาวะสุขภาพสมบูรณ์ในตัวเอง นอกจากนี้ ในด้านจิตใจ ผู้ปฏิบัติจะเกิดภาวะ “อัมเมิข ชินบาน ปลอดโปรง” รู้สึกโล่งสบายและคล่องเบา ซึ่งประสบการณ์เช่นนี้เป็นสิ่งเฉพาะตัวที่ผู้ปฏิบัติเท่านั้นจะสามารถสัมผัสและรับรู้ได้ด้วยตนเอง การแก้ไขปัญหาด้านแนวทางพุทธจึงแบ่งเป็นสองลักษณะ คือ การแก้ไขที่ต้นเหตุ โดยให้ผู้ประสบปัญหาเป็นผู้ลงมือแก้ไขด้วยตนเอง และการลงมือปฏิบัติด้วยความเพียรตามหลักเหตุผล ทั้งนี้ พระพุทธศาสนาสอนให้แก้ไขปัญหาด้านนอกและด้านใน คือ ทางสังคมและจิตใจ โดยมีคำสอนชั้น ศีลเป็นการจัดการด้านนอก ส่วนจิตและปัญญาเป็นการจัดการภายใน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2549 : 917) การดูแลชีวิตผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายควรมุ่งเน้นให้พวกเขาได้พักผ่อนและทำสิ่งที่ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพักผ่อนอย่างมีความสุข การปลดปล่อยภาระ และการปล่อยวาง เพื่อให้จิตใจมีธรรม ๕ อย่าง คือ ๑) ปราโมทย์ ความร่าเริงเบิกบาน ๒) ปีติ ความอิ่มเอมใจ ๓) ปัสสัทธิ ความผ่อนคลาย สงบเย็นทั้งกายและใจ ๔) สุข ความโล่ง โปร่งใจ และ ๕) สมานทิ ความสงบแน่วแน่มั่นใจ ไม่ถูกรบกวน ซึ่งการปรุ้งแต่งจิตเช่นนี้จะช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความสุของงามในธรรมและสามารถใช้ชีวิตในวัยชราได้อย่างมีความสุข (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ, 2550 : 56)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะพ้อมแบน จังหวัดสมุทรสาคร โดยเริ่มต้นจากการวิเคราะห์ปัญหาสุขภาพจิตที่ผู้สูงอายุในชุมชนต้องเผชิญ เช่น ความรู้สึกโดดเดี่ยว ภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล และการสูญเสียความทรงจำ ทำให้เกิดล้นบนทอนความมั่นใจและคุณค่าในตนเอง จากนั้นผู้วิจัยได้ศึกษาแนวทางการนำหลักพุทธธรรมมาใช้ สติปัฏฐาน 4 อริยสัจ 4 และพรหมวิหาร 4 เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในกิจกรรมจิตอาสาที่เหมาะสม เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลทั้งกายและใจ มีความสุข สงบเย็น และเห็นคุณค่าในตนเอง โดยมีกระบวนการที่การสร้างเครือข่ายจิตอาสาในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว วัด และชุมชน เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันกำลังใจ และการดูแลผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน ส่งผลให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตอย่างมีศักดิ์ศรีและปรับตัวอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างสงบสุข

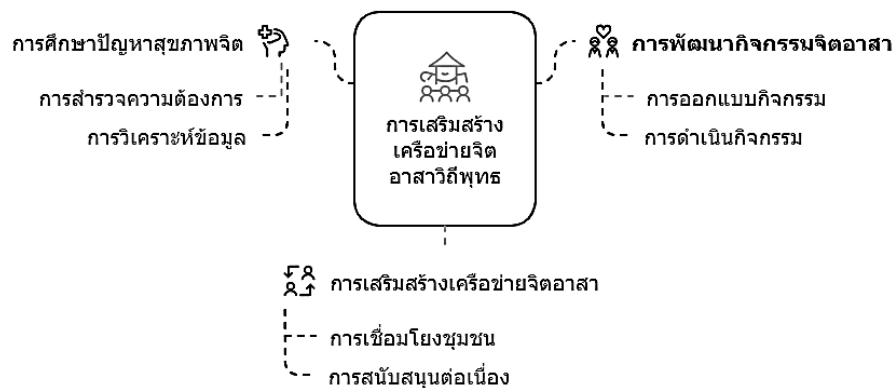
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะพ้อมแบน จังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อการพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะพ้อมแบน จังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะพ้อมแบน จังหวัดสมุทรสาคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะพ้อมแบน จังหวัดสมุทรสาคร” มีกรอบแนวคิดดังนี้

การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธสำหรับผู้สูงอายุ



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะพ้อมแบน จังหวัดสมุทรสาคร” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมายทั้งในส่วนของผู้เป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ มีวิธีการและขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1 การสร้างเครื่องมือวิจัย

ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) โดยวิเคราะห์คัมภีร์พระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ จากนั้นศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ เอกสาร และงานวิจัยต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลจากนักปราชญ์และงานศึกษาที่เกี่ยวข้องมาวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดหลัก

ต่อมา ผู้วิจัยได้เลือกเอกสารตามเกณฑ์ที่ชัดเจน ได้แก่ ความเกี่ยวข้องโดยตรงกับหัวข้อ ความน่าเชื่อถือของแหล่งข้อมูล และความทันสมัย จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูลออกเป็นกลุ่มตามหัวข้อสำคัญ เช่น ปัญหาสุขภาพจิตผู้สูงอายุ แนวคิดการเห็นคุณค่าในตนเอง หลักพุทธธรรม และการจัดการเครือข่ายจิตอาสา เพื่อความสะดวกในการวิเคราะห์เชิงลึก

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ 2 วิธีหลัก คือ การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) ที่สรุปข้อมูลตามปรากฏการณ์ที่ค้นพบ และการจำแนกข้อมูล (Typological Analysis) โดยแบ่งเป็น 7 ประเภท ได้แก่ การกระทำ (Acts), กิจกรรม (Activities), ความหมาย (Meanings), ความสัมพันธ์ (Relationship), การมีส่วนร่วมกิจกรรม (Participation), สภาพสังคม (Setting) และการนำเสนอข้อมูล (Presentation) โดยเรียบเรียงในลักษณะการบรรยายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)

กระบวนการที่ 2 การพัฒนาแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยได้ร่างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ข้อของการวิจัย หลังจากนั้นนำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity) และนำคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ให้สมบูรณ์ ก่อนที่จะนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในพื้นที่

กระบวนการที่ 3 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

เมื่อได้แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ ผู้วิจัยนำไปใช้เก็บข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยวิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน และนักวิชาการผู้มีความรู้ด้านการสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธในชุมชนคลองมะเดื่อ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการรวบรวมข้อมูลเชิงลึกและหลากหลายมุมมอง

กระบวนการที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกถูกนำมาวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Techniques) โดยมุ่งเน้นการตีความเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมและการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ สรุปประเด็นสำคัญและแนวคิดใหม่ ๆ เพื่อจัดทำข้อค้นพบเชิงลึก อันจะนำไปสู่การสร้างรูปแบบการเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาที่มีความเหมาะสมและยั่งยืนในชุมชนคลองมะเดื่อ

ผลการวิจัย

1. การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร

ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุ มีดังนี้



ภาพที่ 2 การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุ

1.1 ปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

ปัญหาสุขภาพจิตเป็นประเด็นสำคัญที่ไม่ควรมองข้าม เนื่องจากผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อต้องเผชิญการเปลี่ยนแปลงทั้งทางร่างกาย จิตใจ และบทบาททางสังคม ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของพวกเขา ปัญหาหลักที่พบ ได้แก่ 1) ภาวะซึมเศร้า 2) ความวิตกกังวล 3) การสูญเสียความทรงจำ (อัลไซเมอร์และภาวะสมองเสื่อม) 4) ความรู้สึกโดดเดี่ยวและขาดการมีส่วนร่วมในสังคม 5) ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ

1.2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ

การวิจัยระบุปัจจัยสำคัญ 5 ประการที่ส่งผลต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านร่างกายและสุขภาพ 2) ปัจจัยด้านครอบครัว เช่น ความสัมพันธ์และการดูแลเอาใจใส่ 3) ปัจจัยด้านเศรษฐกิจ 4) ปัจจัยด้านสังคมและชุมชน 5) ปัจจัยด้านจิตวิทยาและอารมณ์ ปัจจัยเหล่านี้มีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะความโดดเดี่ยวทางสังคมที่ส่งผลต่อการเกิดภาวะซึมเศร้าและความวิตกกังวลในผู้สูงอายุ

1.3 ความสัมพันธ์ของความโดดเดี่ยวทางสังคมกับสุขภาพจิต

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า ความโดดเดี่ยวทางสังคมมีความสัมพันธ์กับภาวะซึมเศร้าและความวิตกกังวลอย่างชัดเจน โดยความรู้สึกขาดการเชื่อมโยงและการยอมรับจากสังคม ทำให้ผู้สูงอายุมีความรู้สึกละอายใจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกิจกรรมจิตอาสาของพวกเขา

1.4 การจัดการความเครียดของผู้สูงอายุ

การวิจัยยังพบว่าผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อมีการรับรู้และจัดการกับความเครียดด้วยตนเองในระดับหนึ่ง เช่น การฝึกสมาธิ การเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน และการพูดคุยกับคนใกล้ชิด อย่างไรก็ตาม การจัดการความเครียดจะมีประสิทธิภาพมากขึ้นเมื่อได้รับการสนับสนุนจากครอบครัว ชุมชน และกิจกรรมจิตอาสาที่ช่วยสร้างความเชื่อมโยงทางสังคม

1.5 บทบาทของการสนับสนุนและกิจกรรมชุมชน

ผู้สูงอายุที่ได้รับการดูแลทั้งทางร่างกายและจิตใจจากครอบครัวและชุมชนจะมีความสามารถในการจัดการความเครียดและปัญหาสุขภาพจิตได้ดียิ่งขึ้น กิจกรรมจิตอาสาในแนวทางพุทธธรรมยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ผู้สูงอายุเกิดความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง และสามารถดำรงชีวิตในสังคมอย่างมีความสุขและศักดิ์ศรี

2. การพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้ม่วน จังหวัดสมุทรสาคร

ผลการวิจัยพบว่า การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลาย ไม่ได้มุ่งเน้นเพียงการดูแลสุขภาพร่างกาย แต่ยังต้องใส่ใจสุขภาพทางจิตใจและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยที่ยังรากลึกในวัฒนธรรมและพระพุทธศาสนา การนำหลักธรรมพุทธมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนากิจกรรมจิตอาสาจึงเป็นแนวทางที่ตอบสนองความต้องการด้านจิตวิญญาณของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน กิจกรรมจิตอาสาในวิถีพุทธนี้มีรากฐานจากหลักธรรมสำคัญ เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การฝึกสมาธิ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน กิจกรรมเหล่านี้ไม่เพียงช่วยสร้างความสงบทางจิตใจ แต่ยังส่งผลเชิงจิตวิทยาอย่างลึกซึ้ง ช่วยเสริมสร้างความมั่นใจในตนเอง ความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่า ตลอดจนความรู้สึกเป็นที่ยอมรับ และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อผู้สูงอายุมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้อย่างสม่ำเสมอ ไม่ว่าจะเป็นการจัดโรงทานในงานบุญ การร่วมกันสวดมนต์ฟังธรรม หรือการเป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต พวกเขาจะเกิดความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเอง มองเห็นตนในฐานะ “ผู้ให้” ไม่ใช่เพียง “ผู้รับ” ความรู้สึกนี้ช่วยลดความเหงา ความโดดเดี่ยว และความรู้สึกว่าตนเป็นภาระของครอบครัวหรือสังคม อีกทั้งยังเสริมสร้างพลังใจให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีจุดหมาย ที่สำคัญ กิจกรรมจิตอาสาในวิถีพุทธยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในชุมชน เกิดความสัมพันธ์เชิงบวกกับเพื่อนร่วมวัย และได้รับการสนับสนุนทางอารมณ์ผ่านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และกำลังใจ กิจกรรมลักษณะนี้จึงถือเป็นกลไกสำคัญในการฟื้นฟูและส่งเสริมสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักธรรมและภูมิปัญญาไทย ดังนั้น การพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธจึงถือเป็นแนวทางที่มีประสิทธิภาพในการส่งเสริมความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน เพราะนอกจากจะช่วยหล่อเลี้ยงจิตใจให้สงบและมั่นคงแล้ว ยังเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แสดงศักยภาพ ความดีงาม และความสามารถในการเป็นประโยชน์ต่อสังคม ส่งผลให้พวกเขาสามารถดำรงชีวิตในช่วงบั้นปลายได้อย่างมีความสุข สมศักดิ์ศรี และเป็นที่ยอมรับทั้งต่อตนเองและต่อผู้อื่น



ภาพที่ 3 การให้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิตแก่ผู้สูงอายุ

3. การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่ออำเภอกะทู้มบะน จังหวัดสมุทรสาคร

ผลการวิจัยพบว่า การดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในระยะยาวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะในสังคมที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ การสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธจึงเป็นแนวทางที่มี

ประสิทธิภาพในการส่งเสริมสุขภาพจิตและคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน เครือข่ายจิตอาสาในชุมชนคลองมะเดื่อเกิดจากการรวมกลุ่มของผู้มีจิตอาสาที่มีเจตนารมณ์ร่วมกันในการส่งเสริมสุขภาพทางจิตใจของผู้สูงวัย กิจกรรมที่ดำเนินการภายใต้เครือข่ายนี้ เช่น การสวดมนต์ เจริญสมาธิ การบำเพ็ญประโยชน์ในงานบุญ และการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุถึงบ้าน สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและตอบโจทย์ความต้องการทางร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม นอกจากนี้ การมีพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมความเข้มแข็งของเครือข่าย โดยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ จิตอาสา และสมาชิกในชุมชนได้ร่วมกันแบ่งปันประสบการณ์ มุมมอง และแนวทางการดำเนินชีวิต สิ่งนี้ไม่เพียงลดช่องว่างระหว่างวัย แต่ยังสร้างบรรยากาศแห่งความเข้าใจ การยอมรับ และความอบอุ่นใจในชุมชน องค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธมีความยั่งยืน คือ การสนับสนุนจากครอบครัว วัด และชุมชน ครอบครัวมีบทบาทในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรมและได้รับการดูแลทางจิตใจ วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณและพระสงฆ์สามารถทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางจิตใจ ส่วนชุมชนเป็นโครงสร้างรองรับให้เครือข่ายสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีพลัง

การมีเครือข่ายจิตอาสาที่เข้มแข็งไม่เพียงแต่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้พวกเขาได้แสดงบทบาทในฐานะ “ผู้ให้” เช่น การให้คำแนะนำ ถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น และการออกแบบกิจกรรมต่าง ๆ ความรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้ ช่วยลดความรู้สึกโดดเดี่ยวและเสริมสร้างพลังใจให้ผู้สูงอายุ ดังนั้น การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธจึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตา ความเข้าใจ และความร่วมมือของทุกฝ่าย สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทย และสามารถยกระดับความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุทั้งทางร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ นำไปสู่การดำรงชีวิตในบั้นปลายที่มีคุณภาพและเปี่ยมด้วยศักดิ์ศรี

การอภิปรายผล

โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาวิเคราะห์ดังนี้

1) ปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า ผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร กำลังเผชิญกับปัญหาสุขภาพจิตที่สำคัญ ได้แก่ ภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล การสูญเสียความจำ ความรู้สึกโดดเดี่ยว และความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ปัญหาเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ โดยเฉพาะภาวะซึมเศร้าที่มักเกิดจากการสูญเสียคนสำคัญและการหมดบทบาททางสังคม ขณะที่ความวิตกกังวลเกิดจากความไม่แน่นอนในอนาคตและความกลัวว่าจะเป็นภาระ การสูญเสียความจำยิ่งซ้ำเติมความไม่มั่นคงทางจิตใจ ทำให้ผู้สูงอายุรู้สึกสูญเสียตัวตน ความรู้สึกโดดเดี่ยวและการขาดปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวหรือชุมชนยังเป็นปัจจัยสำคัญที่กระทบต่อจิตใจ ทำให้พวกเขารู้สึกว่างเปล่าและไร้คุณค่า ความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้ประจำ ยิ่งทำให้รู้สึกว่างเปล่าและเป็นภาระและลดศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของครอบครัวและชุมชน ปัจจัยเหล่านี้ประกอบกันเป็นเงื่อนไขที่ซับซ้อนซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุบางคนรู้สึกสิ้นหวัง การดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุจึงควรเป็นความร่วมมือจากครอบครัว ชุมชน และภาครัฐ เพื่อสร้างระบบดูแลที่ครอบคลุมและยั่งยืนต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ พิสิฐ บุญไชย ได้ศึกษาเรื่อง “ศาสนาพุทธ : สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน” ผลการศึกษาสรุปว่า ภาพรวมของบทบาทพระสงฆ์ต่อสังคมอีสาน พระสงฆ์แต่ละรูปในแต่ละสังคมมีบทบาทหลักคือ การสั่งสอนและเผยแผ่หลักพุทธธรรมแก่ประชาชน แต่ยังมีบทบาทอื่นที่สำคัญต่อการพัฒนาสังคมอีสาน ซึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะตัวของแต่ละรูป อันเกิดจากการศึกษาและการปฏิบัติอย่างทุ่มเท จนเกิดเป็นประสบการณ์สำคัญในหลากหลายด้าน 1) บทบาทด้านเศรษฐกิจ พระสงฆ์มีบทบาทส่งเสริมการเกษตร เช่น การปลูกพืชตามแนวเกษตรธรรมชาติแบบครบวงจร การเลี้ยงไหม การปลูกแตงโม การเลี้ยงปลาและหมู รวมถึงการจัดตั้งกลุ่มอาชีพ เช่น กลุ่มเจียรไนพลอย กลุ่มธนาคารข้าว กลุ่มสัจจะออมทรัพย์ และกลุ่มฌาปนกิจหมู่บ้าน ซึ่งการดำเนินงานเหล่านี้มีทั้งความสำเร็จและความท้าทาย 2) บทบาทด้านสังคม ในอดีต สังคมชนบทอีสานสงบ เรียบง่าย แม้บางพื้นที่เคยมีความขัดแย้งทางการเมือง เช่น ภัยคอมมิวนิสต์ พระสงฆ์จึงทำหน้าที่เป็นผู้นำแบบอย่างของการปฏิบัติตน การพัฒนาชุมชน เช่น การตัดถนน ลอกคลอง สร้างถังเก็บน้ำฝน ร่วมกับชาวบ้านและหน่วยงานรัฐ ในยามวิกฤต พระสงฆ์ยังเป็นที่พึ่งทางใจ สร้างขวัญและความเชื่อมั่นแก่

ประชาชน 3) บทบาทด้านการศึกษา พระสงฆ์มีบทบาทในการศึกษาทั้งกับพระและชาวบ้าน เช่น การจัดการเรียนการสอนปริยัติธรรม การอบรมเยาวชนในวันเสาร์-อาทิตย์ และการประสานงานกับกรมการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อให้ความรู้ผ่านดาวเทียม นอกจากนี้ยังจัดอุทยานการศึกษา ห้องสมุด และการอบรมอาชีพแก่ชุมชน 4) บทบาทด้านสุขภาพอนามัย พระสงฆ์ช่วยเหลือประชาชนโดยการใช้ยาแผนโบราณรักษาโรคทั่วไป โดยเฉพาะในกรณีปัญหาสุขภาพจิต ซึ่งยากต่อการเข้าถึงการรักษาในระบบสาธารณสุข ทำให้บทบาทนี้มีความสำคัญต่อการฟื้นฟูจิตใจของชาวบ้าน 5) บทบาทด้านสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์ดูแลสิ่งแวดล้อมโดยการจัดบริเวณวัดให้ร่มรื่นเป็นที่พึ่งทางใจของผู้เดือดร้อน และเป็นผู้นำการพัฒนาสิ่งแวดล้อม เช่น การตัดถนน และการอบรมเยาวชนให้ตระหนักเรื่องการอนุรักษ์ (พิสิฐ ภูมไชย, 2540 : บทคัดย่อ)

2) การพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้แบน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในช่วงบั้นปลายชีวิตไม่เพียงแต่เน้นการดูแลร่างกาย หากยังต้องคำนึงถึงสุขภาวะทางจิตใจและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในสังคมไทยที่มีรากฐานทางพุทธศาสนา การนำหลักธรรมมาประยุกต์ในกิจกรรมจิตอาสาจึงเป็นแนวทางตอบโจทย์ความต้องการทางจิตวิญญาณของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม กิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธอาศัยหลักการให้ทาน การรักษาศีล การฝึกสมาธิ และการมีส่วนร่วมกับชุมชน ไม่เพียงเพื่อความสงบในใจ แต่ยังช่วยสร้างความมั่นใจและความรู้สึกที่ตนเองมีคุณค่า อีกทั้งยังเสริมให้ผู้สูงอายุรู้สึกได้รับการยอมรับและเป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมเหล่านี้ เช่น การทำโรงงาน การสวดมนต์ การเป็นวิทยากรถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต ผู้สูงอายุจะเกิดความรู้สึกภาคภูมิใจในบทบาทของตนเอง เห็นคุณค่าตนเองในฐานะผู้ให้ ไม่ใช่ผู้รับ ซึ่งช่วยลดความเหงา ความโดดเดี่ยว และความรู้สึกที่ตนเป็นภาระ กิจกรรมเหล่านี้ยังเปิดโอกาสให้เกิดความสัมพันธ์เชิงบวกกับผู้อื่น และเป็นกลไกสำคัญฟื้นฟูสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาชีวิตตามหลักธรรมและภูมิปัญญาไทย ทำให้ผู้สูงอายุสามารถดำรงชีวิตบั้นปลายได้อย่างมีคุณค่า เป็นที่ยอมรับ และเปี่ยมด้วยความสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของ ศุภรัตน์ รัตนมูขัย ได้ศึกษาเรื่อง “ระบบการบริหารจัดการงานอาสาสมัคร: ศึกษากรณีมูลนิธิพุทธฉือจี้” โดยมุ่งเน้นแนวคิดเรื่องอาสาสมัครและรูปแบบการบริหารจัดการของมูลนิธิฉือจี้ งานวิจัยนำเสนอหลักแนวคิดสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ หลักพระพุทธศาสนาแนวนุชยนิยม ความเชื่อเรื่องชาติภพและกฎแห่งกรรม การมองมนุษย์ในแง่บวก และภาวะผู้นำเปี่ยมบุญญาภาพของท่านธรรมมาจารย์ แนวคิดทั้ง 4 เรื่องนี้ถูกนำมาเป็นรากฐานสำคัญในการปลูกฝังจิตสำนึกเอื้อเพื่อเสียสละและความเชื่อว่าวิถีของอาสาสมัครคือการปฏิบัติธรรม นำไปสู่พฤติกรรมเพื่อสังคม (Pro-Social) ในการอุทิศตนเพื่อช่วยเหลือสรรพชีวิต โดยมีบทบาทสำคัญของภาวะผู้นำบุญญาภาพในการสร้างตัวแบบจิตอาสาตามรอยพระโพธิสัตว์ พระธรรมมาจารย์แจ้งเหียน และอาสาสมัครรุ่นพี่ผู้เสียสละ นอกจากนี้ ศุภรัตน์ยังได้เสนอเครื่องมือรณรงค์ที่มีประสิทธิภาพในการชักชวนผู้คนให้ทำความดี ได้แก่ สถานีวิทย์และโทรทัศน์ โดยการจัดอบรมให้ผู้จัดรายการมีความรู้และทักษะในการสอดแทรกเรื่องคุณธรรม ความดี และจิตอาสา เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและชักจูงผู้ฟังให้ร่วมกันทำความดีเพื่อสังคม (ศุภรัตน์ รัตนมูขัย, 2544 : 33-37)

3) การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้แบน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า การดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในระยะยาวจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วนในชุมชน โดยเฉพาะในบริบทสังคมไทยที่กำลังก้าวสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ การสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธจึงถือเป็นแนวทางสำคัญและมีประสิทธิภาพในการส่งเสริมสุขภาพจิตและคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ เครือข่ายนี้เกิดจากการรวมกลุ่มของผู้มีจิตอาสาในชุมชน ซึ่งมีเจตนารมณ์ร่วมกันในการส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจของผู้สูงวัย ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ พระสุธรรม ธรรมทัศนานนท์ ได้ศึกษาเรื่อง “เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม ขององค์กรป่าชุมชน ผลการศึกษาสรุปว่า อุดมการณ์ในการสร้างเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน” โดยพบว่า อุดมการณ์ขององค์กรป่าชุมชนเน้นการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน การมีปฏิสัมพันธ์ การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันผ่านกิจกรรมทางสังคม ตลอดจนความสัมพันธ์ระหว่างผู้นำ กลุ่ม องค์กร เครือญาติ และหน่วยงานภายนอก เช่น หน่วยงานราชการและกลุ่ม NGO ทั้งหมดนี้เป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์ทางสังคม ผลการศึกษายังเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้แบน จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเกิดจากการ

รวมกลุ่มจิตอาสาที่เข้าใจบริบทของผู้สูงอายุ และออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ เช่น การสวดมนต์ เจริญสมาธิ การบำเพ็ญประโยชน์ในงานบุญ หรือการเยี่ยมเยียนผู้สูงอายุเพื่อให้กำลังใจ การมีพื้นที่สำหรับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนยังเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่ายจิตอาสา เปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุ จิตอาสา และสมาชิกในชุมชนได้แบ่งปันประสบการณ์ มุมมอง และแนวทางชีวิต ช่วยลดช่องว่างระหว่างวัย สร้างบรรยากาศของความเข้าใจ และอบอุ่นทางใจ ปัจจัยสำคัญที่ทำให้เครือข่ายนี้เกิดความยั่งยืน คือการสนับสนุนจากครอบครัว วัด และชุมชน ครอบครัวมีบทบาทเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุได้เข้าร่วมกิจกรรม วัดเป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณและสถานที่เอื้อต่อกิจกรรมตามหลักธรรม ขณะที่พระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงทางจิตใจ และชุมชนทำหน้าที่เป็นโครงสร้างรองรับการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ เครือข่ายจิตอาสาที่เข้มแข็งไม่เพียงแต่ทำให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแล แต่ยังเปิดโอกาสให้พวกเขาได้แสดงบทบาทในฐานะ “ผู้ให้” เช่น การให้คำแนะนำ ถ่ายทอดภูมิปัญญา หรือการมีส่วนร่วมในการออกแบบกิจกรรม สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกว่าตนเองยังมีคุณค่าและเป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น ดังนั้น การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธในชุมชนจึงเป็นการสร้างระบบดูแลที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเมตตา ความเข้าใจ และความร่วมมือ สอดคล้องกับวัฒนธรรมไทยและสามารถยกระดับความเข้มแข็งของชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุทั้งทางร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ อันนำไปสู่ชีวิตบั้นปลายที่เปี่ยมด้วยคุณค่าและศักดิ์ศรี (พระสุธรรม ธรรมทัศน์านนท์, 2542 : บทคัดย่อ)

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกะทู้มูแบน จังหวัดสมุทรสาคร” มีรายละเอียดดังนี้



ภาพที่ 4 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. ปัญหาสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในชุมชน มีปัญหาสุขภาพจิตในหลายมิติ โดยเฉพาะภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความรู้สึกโดดเดี่ยว การสูญเสียความทรงจำ และความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอย่างลึกซึ้ง

1.1 ลักษณะปัญหา สะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางทางจิตใจของผู้สูงอายุ ซึ่งเกิดจากปัจจัยที่เกี่ยวข้องทั้งด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เช่น การเจ็บป่วย ความเสื่อมของร่างกาย การสูญเสียคนใกล้ชิด การขาดรายได้ และการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคมหลังเกษียณ

1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพล ต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ ความสัมพันธ์ในครอบครัวที่อ่อนแอ การไม่มีพื้นที่หรือกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุในชุมชน แรงกดดันทางเศรษฐกิจ และความรู้สึกถูกทอดทิ้งหรือขาดคุณค่าในตนเอง

1.3 ความโดดเดี่ยวทางสังคม เป็นตัวแปรสำคัญที่สัมพันธ์โดยตรงกับภาวะซึมเศร้าและความวิตกกังวล โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้สูงอายุที่ขาดการมีส่วนร่วมกับสังคมหรือไม่มีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลใกล้ชิด

1.4 แนวทางในการดูแลและฟื้นฟูสุขภาพจิต ของผู้สูงอายุควรมุ่งเน้นที่การสร้างกิจกรรมกลุ่ม การจัดเวทีพบปะพูดคุย และการเยี่ยมเยียนเชิงจิตสังคม รวมถึงการส่งเสริมการมีพื้นที่ในชุมชนที่เอื้อต่อการสื่อสารและปฏิสัมพันธ์อย่างสม่ำเสมอ

1.5 กลไกในการจัดการความเครียดของผู้สูงอายุ ส่วนใหญ่เน้นการพึ่งพาศาสนา เช่น การสวดมนต์ เจริญสติ การทำบุญ รวมถึงความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัว และการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถลดความตึงเครียดและรู้สึกมีคุณค่าในชีวิต

2. การพัฒนากิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า การออกแบบกิจกรรมจิตอาสาในวิถีพุทธเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยฟื้นฟูสุขภาพจิตและเสริมสร้างคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุ โดยยึดหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางในการสร้างกิจกรรมที่มีความหมาย

2.1 กิจกรรมที่ยึดหลักการพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล การสวดมนต์ และการฝึกสมาธิ ช่วยให้ผู้สูงอายุรู้สึกสงบ สะอาด และมั่นคงภายใน ทั้งยังทำให้พวกเขาตระหนักว่าตนยังมีบทบาทในสังคม

2.2 กิจกรรมจิตอาสา เป็นเครื่องมือที่ช่วยลดความเปราะบางทางจิตใจของผู้สูงอายุ เสริมสร้างความมั่นใจ และช่วยเกิดความหมายใหม่ ๆ ในชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเวลาที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลง

2.3 การถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิต และการทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงหรือที่ปรึกษาในกิจกรรมชุมชน สร้างความภาคภูมิใจในตนเองให้แก่ผู้สูงอายุ อีกทั้งยังช่วยเชื่อมโยงความรู้และคุณธรรมสู่คนรุ่นหลัง

2.4 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและชุมชน ไม่เพียงช่วยคลายความเหงา แต่ยังเป็นเวทีที่ผู้สูงอายุสามารถแสดงศักยภาพและได้รับการยอมรับในฐานะสมาชิกที่มีคุณค่าและเป็นประโยชน์ของสังคม

3. การเสริมสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเพื่อส่งเสริมการเห็นคุณค่าในตนเองสำหรับผู้สูงอายุในชุมชนคลองมะเดื่อ อำเภอกระทุ่มแบน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าการสร้างเครือข่ายจิตอาสาวิถีพุทธเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมความมั่นคงทางจิตใจ และการเห็นคุณค่าในตนเองของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

3.1 โครงสร้างของเครือข่าย ควรเชื่อมโยงระหว่างวัด ชุมชน และครอบครัว โดยมีบทบาทร่วมกันในการดูแลผู้สูงอายุทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ และสังคม เพื่อให้เกิดการเกื้อกูลกันอย่างมีความหมาย

3.2 เครือข่ายจิตอาสาในวิถีพุทธ ทำหน้าที่เป็นพลังใจ เป็นพื้นที่ปลอดภัย และเป็นแหล่งสนับสนุนสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งช่วยให้พวกเขาเข้าร่วมกิจกรรมได้อย่างต่อเนื่อง ไม่รู้สึกว้าวนเองโดดเดี่ยวหรือหมดคุณค่า

3.3 รูปแบบของเครือข่ายที่มีความยืดหยุ่น และอิงหลักธรรมทางพุทธศาสนา เช่น เมตตา กรุณา มุติตา อุเบกขา สามารถตอบสนองต่อความต้องการและความเปราะบางทางอารมณ์ของผู้สูงอายุได้อย่างลึกซึ้งและครอบคลุม

3.4 ความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เช่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ เจ้าหน้าที่ และจิตอาสา ทำให้เกิดกลไกการทำงานที่ต่อเนื่อง ซึ่งนำไปสู่ความยั่งยืนในการดูแลสุขภาพจิตของผู้สูงอายุ และเป็นรากฐานของสังคมแห่งการเกื้อกูล

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายไปใช้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

- 1.1 ควรกำหนดนโยบายระดับชาติและท้องถิ่นที่สนับสนุนกิจกรรมจิตอาสาวิถีพุทธในกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพจิตและความรู้สึกรักมีคุณค่าในตนเอง
- 1.2 ควรมีการจัดสรรงบประมาณสำหรับกิจกรรมที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการฝึกสมาธิ
- 1.3 ส่งเสริมบทบาทของวัดให้เป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจและดำเนินกิจกรรมจิตอาสาอย่างต่อเนื่อง
- 1.4 สนับสนุนการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น วัด และภาคประชาสังคม เพื่อร่วมกันดูแลผู้สูงอายุอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

- 2.1 นำผลการศึกษาประยุกต์ใช้ในการวางแผนกิจกรรมของชุมชน โดยเน้นกิจกรรมจิตอาสาที่สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
- 2.2 จัดกิจกรรมที่มีเป้าหมายฟื้นฟูจิตใจและเสริมสร้างพลังชีวิตแก่ผู้สูงอายุ เช่น การสวดมนต์ ปฏิบัติธรรม หรือกิจกรรมการแบ่งปันในชุมชน
- 2.3 ใช้ผลการศึกษาเป็นต้นแบบในการขยายกิจกรรมไปยังชุมชนอื่นที่มีบริบทคล้ายกัน
- 2.4 ส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีบทบาททั้งในฐานะ “ผู้ให้” และ “ผู้รับ” เพื่อกระตุ้นความรู้สึกรักมีคุณค่าในตนเองอย่างแท้จริง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

- 3.1 ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังพื้นที่อื่นๆ ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคม เพื่อเปรียบเทียบแนวทางการดำเนินกิจกรรมจิตอาสาในแต่ละพื้นที่
- 3.2 ควรศึกษาผลกระทบของกิจกรรมจิตอาสาต่อสุขภาพจิตของผู้สูงอายุในระยะยาว เพื่อประเมินความยั่งยืนของกิจกรรม
- 3.3 พัฒนารอบแนวคิดหรือโมเดลการเสริมสร้างคุณค่าในตนเอง ที่สามารถประยุกต์ใช้ในเชิงนโยบายระดับชาติได้อย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2546). **พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: เทพเพ็ญวานิชย์.
- กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ. (2550). **รายงานกิจกรรมประจำปี 2549**. (อัดสำเนา).
- เกษม ตันติผลาชีวะ และกุลยา ตันติผลาชีวะ. (2528). **การรักษาสุขภาพในผู้สูงอายุ**. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2534). **พุทธศาสนากับการแนะแนว**. กรุงเทพมหานคร: สมาคมแนะแนวแห่งประเทศไทย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2549). **พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ**. กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด.
- พระสุธรรม ธรรมทัศน์านนท์. (2542). **เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมขององค์กรป่าชุมชน**. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์ มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พิสิษฐ์ บุญไชย. (2540). **ศาสนาพุทธ: สถานภาพบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมอีสาน** (งานวิจัยส่วนบุคคล). สถาบันวิจัย ศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. (อัดสำเนา)
- มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (มส.ผส.). (2550). **สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2549**. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิ สถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- ศุภรัตน์ รัตนมุขย์. (2544). **อาสาสมัคร: การพัฒนาตนเองและสังคม**. วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยการศึกษาฯ สหประชาชาติ, (มกราคม-มีนาคม).

การพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของประชาชน
ในชุมชนหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม

THE ESTABLISHMENT OF THE TEMPLE AS A SPIRITUAL WELL-BEING PROMOTION CENTER FOR
RESIDENTS OF DIAMOND VILLE VILLAGE COMMUNITY, SALAYA SUBDISTRICT, PHUTTHAMONTHON
DISTRICT, NAKHON PATHOM PROVINCE

พระสิริวิชริเวที (ไพสาร์ วรสารโร)¹

ผศ.ดร.นพ.บรรพต ตันธีรวงศ์², พระเจริญพงษ์ ธมมทีโป, ผศ.ดร.³

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Siriwachirawetthi (Paisarn Worasaro)¹

Asst. Prof. Dr. Banphot Tonthirawong², Phrajaroenphong Dammatepo, Asst.Prof.Dr.³

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: Plesomkid7@gmail.com

(Received : May 5, 2025; Edit : May 19, 2025; accepted : May 25, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม 2) เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม 3) เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ร่วมกับการวิเคราะห์เนื้อหาและการบรรยายเชิงพรรณนา โดยมีพื้นที่ศึกษาในชุมชนหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ ซึ่งเป็นชุมชนกึ่งเมืองที่มีความหลากหลายทางอาชีพและสังคม

ผลการวิจัยพบว่า จากการวิเคราะห์สถานการณ์ด้วยเครื่องมือ SWOT พบปัญหาหลัก ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมที่ไม่ตรงกับความต้องการ และการขาดแผนพัฒนาอย่างเป็นระบบ แนวทางการแก้ไขคือการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเหมาะสม และจัดตั้งคณะกรรมการพัฒนาวัดที่เป็นตัวแทนจากภาคส่วนต่าง ๆ โดยออกแบบกิจกรรมร่วมกับประชาชน การดำเนินกิจกรรม เช่น การปฏิบัติธรรมประจำ การจัดงานบุญและสวดมนต์ในวันสำคัญทางศาสนา รวมถึงกิจกรรม “รักษาวัด วัดสะอาด” ส่งผลต่อการส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของชาวบ้าน และเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างวัดกับชุมชน อีกทั้งยังเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสมดุลทางจิตใจและความเข้มแข็งของชุมชน รูปแบบการพัฒนาสู่กระบวนการ 4 ขั้นตอน คือ การวิเคราะห์ความต้องการ การกำหนดเป้าหมาย การจัดกิจกรรม และการประเมินผล โดยกิจกรรมหลักได้แก่ “4 สติ สู่สุขภาพ” การปฏิบัติธรรม และการทำบุญอย่างมีเจตนา ขับเคลื่อนผ่านการบูรณาการหลักธรรมในพระพุทธศาสนาและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการ เป็นหัวใจสำคัญที่ทำให้วัดสามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางสุขภาพจิตวิญญาณที่ยั่งยืนในระดับชุมชน

คำสำคัญ: สุขภาพจิตวิญญาณ, การพัฒนาวัด, การมีส่วนร่วมของชุมชน, ศูนย์กลางชุมชน, การวิจัยเชิงปฏิบัติการ, ไดมอนด์วิลล์

Abstract

This research article aims to: 1) explore strategies for developing temples as centers for promoting spiritual well-being in the Diamondville community, Nakhon Pathom Province; 2) implement the development of the temple as a space for nurturing inner peace and community well-being; and 3) propose a sustainable model for transforming the temple into a center of spiritual health. The study employed Participatory Action Research (PAR), incorporating content analysis and descriptive narration. The research was conducted in the Diamondville community, a semi-urban area characterized by socio-economic diversity.

The research findings are as follows: A SWOT analysis revealed key challenges including the lack of community participation, activities that did not meet local needs, and the absence of a clear development plan. The proposed solution involved optimizing local resources and establishing a development committee with representatives from all community sectors, emphasizing participatory activity design for long-term sustainability. The implementation of activities such as regular meditation practice, religious observances on significant Buddhist days, and the “Clean and Caring Temple” initiative contributed significantly to enhancing spiritual well-being and fostering environmental consciousness among community members. These efforts also strengthened the bond between the temple and the community, contributing to psychological balance and social resilience. The proposed model for temple development consists of four key stages: needs analysis, goal setting, activity implementation, and evaluation. Core activities include the “Four Mindfulness Practices for Well-being,” dhamma practice, and intentional merit-making. The integration of Buddhist principles and community participation throughout the process was identified as a critical factor in establishing the temple as a sustainable center for spiritual health at the community level.

Keywords: Spiritual well-being, temple development, community participation, community center, participatory action research, Diamondville

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัญญาสุขภาพ (Intellectual Well-being) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญของคุณภาพชีวิต ซึ่งช่วยส่งเสริมให้บุคคลสามารถคิดวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างมีเหตุผล โดยเฉพาะในยุคที่ข้อมูลข่าวสารมีบทบาทอย่างมากต่อวิถีชีวิตของผู้คน ปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในปัจจุบันคือภาวะข้อมูลล้นเกิน (Information Overload) ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสามารถในการใช้วิจารณญาณและการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ การมีปัญญาสุขภาพที่ดีจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมคุณธรรม การพัฒนาตนเอง และการปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม อย่างไรก็ตาม ในบริบทของสังคมสมัยใหม่ที่ดำเนินไปอย่างเร่งรีบและเต็มไปด้วยข้อมูลที่หลากหลายและขัดแย้งกัน ส่งผลให้บุคคลจำนวนไม่น้อยขาดการพิจารณาอย่างรอบคอบในการใช้ชีวิตประจำวัน และอาจแสดงพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักคุณธรรม ด้วยเหตุนี้ การส่งเสริมสุขภาพทางปัญญาจึงจำเป็นต้องอาศัยแนวทางที่ชัดเจน มีรากฐานจากหลักการทางจริยธรรมและจิตใจ แนวคิดเกี่ยวกับปัญญาสุขภาพได้รับการศึกษาในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะในมิติทางพระพุทธศาสนา เช่น งานวิจัยที่ศึกษาหลักธรรมของ พุทธทาสภิกขุ ซึ่งเสนอแนวทางการเสริมสร้างสุขภาพทางปัญญาผ่านหลัก “การไม่ยึดติด” และ “การพัฒนาจิตใจ” เพื่อให้บุคคลสามารถเข้าใจโลกและตนเองได้อย่างลึกซึ้ง อันเป็นพื้นฐานสำคัญของการมีชีวิตที่มีคุณภาพทั้งในด้านปัญญาและจิตวิญญาณ (พระครูปลัดคำรณ กตปุญโญ, 2567 : 386) ส่วนของงานวิจัยที่ศึกษาสุขภาพทางปัญญาในเชิงวิเคราะห์ตามแนวคิดของปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง พบว่า แนวคิดสุขภาพทางปัญญาในบริบทนี้ให้ความสำคัญกับ “พรหมวิหาร 4” ได้แก่ เมตตา กรุณา มุติตา และอุเบกขา ซึ่งถือเป็นหลักธรรมที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างปัญญาและจิตใจ โดยเน้นการพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับผู้อื่นอย่างมีความเข้าใจและยอมรับความหลากหลายของมุมมองในโลกยุคใหม่ พรหมวิหาร 4 จึงไม่ได้เป็นเพียงหลักธรรมด้านจริยธรรมเท่านั้น หากยังเป็นกลไกสำคัญที่ส่งเสริมการใช้เหตุผลอย่างมีเมตตา การคิดวิเคราะห์อย่างมีกรุณา และการตัดสินใจอย่างมีอุเบกขา ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางของสุขภาพทางปัญญาที่ต้องอาศัยทั้งการพิจารณาและความมั่นคงทางอารมณ์ควบคู่กัน (อิทธิศักดิ์ เลอยศพรชัย, 2566 : 14) นอกจากนี้ งานวิจัยสุขภาพทางปัญญาที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า สุขภาพทางปัญญามีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน และช่วยพัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และตัดสินใจ (พระครูสุนทรวิธานิต, 2566 : 285) ดังนั้น สุขภาพทางปัญญาจึงเป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาตนเอง ทั้งในด้านการศึกษา การดำรงชีวิต และการพัฒนาด้านจริยธรรม ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมเพื่อสร้างสังคมที่มีคุณภาพต่อไป

พระพุทธศาสนานั้นได้เข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุก ๆ ด้าน อย่างกว้างขวางและครอบคลุมสังคมไทย คนไทยส่วนใหญ่นับถือพระพุทธศาสนาในปัจจุบันนี้มีประชากรไทยนับถือพุทธศาสนามากกว่าร้อยละ 94 และมีพุทธศาสนิกชนมากเป็นอันดับ 4 ของโลก พระพุทธศาสนาจึงเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนไทย คนไทยได้นำหลักธรรมมาประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้คนไทยจึงมีพื้นฐานจิตใจที่ดีงามในทุก ๆ ด้าน มีความเป็นมิตรไมตรีกับทุกคนในสังคม พระพุทธศาสนาเป็นศูนย์รวมของจิตใจคนไทย หลักธรรมในทางพระพุทธศาสนามีจุดมุ่งหมายเน้นให้เกิดความสามัคคี มีเมตตา กรุณาต่อกัน ในความต้องการของมนุษย์บนพื้นฐานความเป็นจริงคือต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีหลักปฏิบัติที่ถูกต้องและสมบูรณ์ มนุษย์ที่เกิดมามีความต้องการมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยคุณภาพชีวิตจะเกิดขึ้นได้ต้องมีความสุขเกิดขึ้นก่อน ความสุขที่แท้จริงต้องเกิดจากความรู้สึพอใจในตนเอง รู้สึว่าชีวิตนี้มีค่า มีความหมาย ซึ่งการมีคุณภาพชีวิตที่ดีนั้น มนุษย์ต้องรู้จักการพัฒนาด้านทั้ง 4 ด้าน คือกาย เวทนา จิต และธรรม สติปัฏฐาน ข้อปฏิบัติและคำสอนทางพระพุทธศาสนานั้นสามารถนำมาปรับประยุกต์ใช้กับชีวิตประจำวันของประชาชนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้ โดยการนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต การนำหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาไปปฏิบัติในชีวิต ควรเลือกข้อปฏิบัติให้เหมาะสมกับเนื้อหาการสอน เนื้อหาที่เลือกก็ควรเข้าถึงได้อย่างง่ายดายสามารถปฏิบัติและเข้าใจได้ (ทิ.ม. (ไทย) 10/274-287/216-221.) อย่างไรก็ตามในพระพุทธศาสนามีหลักคำสอนในส่วนที่เป็นจริยธรรมเหมาะต่อการดำรงชีวิต เช่น ทาน ศีล สวรรค์ เป็นต้น (นฤมล มารคแมน, 2543 : 1) การที่มนุษย์ยังต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏซึ่งยังเป็นความสุขในระดับของโลกียะนั้น จึงจำเป็นต้องมีสิ่งที่จะต้องนำหลักธรรม ที่เรียกว่า มหาสติปัฏฐานสูตร มาปรับใช้ให้เข้ากับการดำรงชีวิตของมนุษย์ซึ่งถือว่าเป็นหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาได้เล็งเห็นคุณค่าอันสูงสุดในการประพฤติปฏิบัติได้อย่างมีความสุขสามารถพัฒนาพฤติกรรม ด้านกาย จิตใจ และสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพเพื่อความเป็น

มนุษย์ที่สมบูรณ์ ในปัจจุบันนี้ประชาชนได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการเจริญสติเพิ่มมากขึ้น จนถึงมีประชาชนที่ต้องนำหลักธรรม มาปรับใช้ในการดำรงชีวิตในสังคมเป็นอย่างมากเพื่อพัฒนาจิต การมีส่วนร่วมของสังคมมนุษย์ควรแสดงถึงจิตเมตตากรุณาและความรับผิดชอบต่อสังคม การพัฒนาทักษะในการใช้ชีวิตและการทำงานเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งการบริหารจัดการแนวพุทธสามารถนำมาใช้ในการพัฒนาองค์กรในด้านคุณภาพ คุณธรรม และความสุข การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ควรมุ่งเน้นการฝึกอบรมและการเสริมสร้างทักษะที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (พระมหาชุมพล สุทสสี และพระครูปฐมสุตากร, 2567 : บทคัดย่อ)

พื้นที่งานวิจัยเป็นส่วนสำคัญในการศึกษาและพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะพื้นที่ของหมู่บ้าน ไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม และในพื้นที่ศาลาया ซึ่งมีประวัติความเป็นมายาวนานและมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเมือง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางกายภาพของพื้นที่ รวมถึงการขยายตัวของเมืองและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ส่งผลให้เกิดปัญหาหลายด้านที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาวะของคนในชุมชน ปัญหาที่ต้องการแก้ไข ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ซึ่งยังขาดการสำรวจที่ชัดเจนเกี่ยวกับความต้องการของประชาชน (2) การส่งเสริมการจัดกิจกรรม ที่ยังไม่เพียงพอต่อการเสริมสร้างสุขภาวะทางจิตใจและสังคม (3) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของวัด ให้เป็นศูนย์กลางของชุมชนยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจน (4) การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากวัด ซึ่งยังต้องการการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมมากขึ้น และ (5) การมีส่วนร่วมกับชุมชน ที่ยังต้องพัฒนาให้เกิดความร่วมมืออย่างเป็นระบบ เพื่อให้วัดสามารถเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจและศีลธรรมของชุมชน

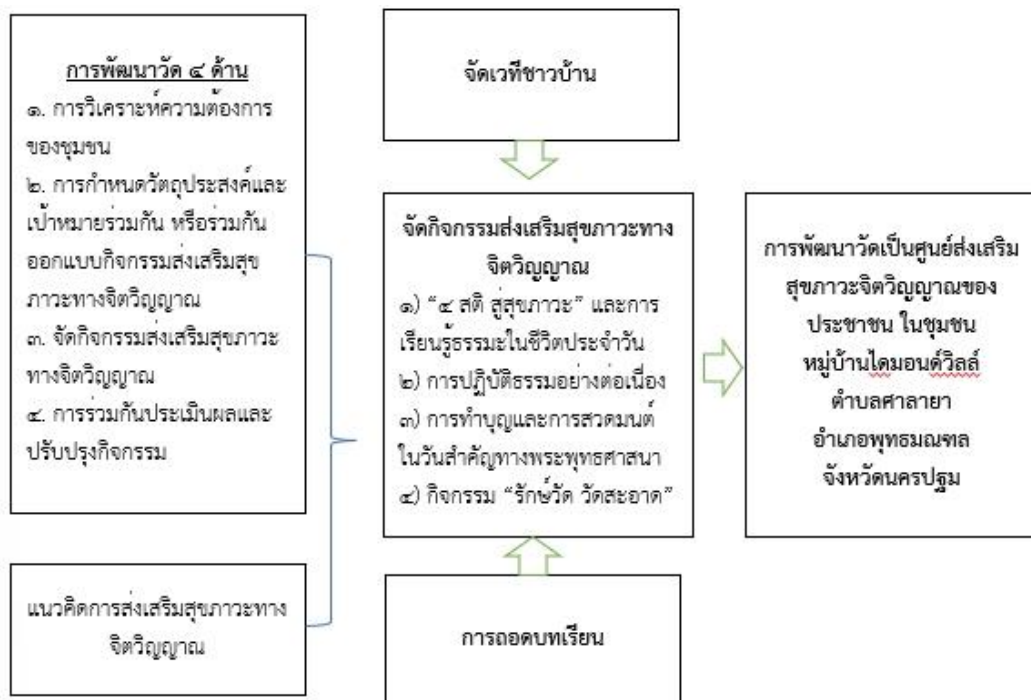
จากบริบทของชุมชนหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ ตำบลศาลาया อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม ที่มีการขยายตัวทางเมืองและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคมอย่างรวดเร็ว พบว่าประชาชนในพื้นที่ขาดเวทีในการพัฒนาจิตใจและศีลธรรมอย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนในการใช้วัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณ การวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นการศึกษากระบวนการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะจิตวิญญาณ ด้วยการนำหลัก สติปัญญา 4 มาประยุกต์ใช้ในการฝึกอบรมประชาชน พร้อมจัดทำคู่มือที่สามารถนำไปใช้จริงในการดำเนินกิจกรรมในระดับชุมชน และขยายผลสู่พื้นที่อื่นได้อย่างเป็นรูปธรรม

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม
2. เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านไดมอนด์วิลล์ จังหวัดนครปฐม

กรอบแนวคิดการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง “การพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาพจิตวิญญาณของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ ตำบลศาลายา อำเภอฟุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม” มีกรอบแนวคิดในการวิจัยดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพจิตวิญญาณ การพัฒนาวัด การมีส่วนร่วมของชุมชน และแนวทางการปฏิบัติธรรม รวมถึงกรอบแนวคิดเชิงพุทธศาสนา เช่น สติปัฏฐาน 4 และหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน เพื่อใช้เป็นกรอบแนวคิดพื้นฐานในการออกแบบกิจกรรมและเกณฑ์ประเมินผล

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การดำเนินการวิจัยเป็นลักษณะของการมีส่วนร่วมระหว่างพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ประชาชนในพื้นที่หมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ และนักวิจัย โดยมีวงจรของการวางแผน (Planning) ปฏิบัติ (Acting) สังเกตและเก็บข้อมูล (Observing) และสะท้อนผล (Reflecting) เพื่อพัฒนากิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นระบบ

ขั้นตอนที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย (1) พระสงฆ์ผู้ดูแลกิจกรรมภายในวัด (2) ผู้นำชุมชนและแกนนำอาสาสมัครในหมู่บ้าน (3) ประชาชนที่เข้าร่วมกิจกรรมในวัดอย่างต่อเนื่อง โดยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) รวมจำนวนทั้งสิ้น 25 คน เพื่อสะท้อนมุมมองที่หลากหลายและลึกซึ้ง

ขั้นตอนที่ 4 เครื่องมือและวิธีการที่ใช้ในการศึกษา

ใช้เครื่องมือวิจัยหลัก 3 ชนิด ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก 2) แนวคำถามสำหรับการ

ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group Discussion) และ 3) แบบสังเกตการณ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมฝึกอบรมหรือกิจกรรมทางศาสนา เพื่อเก็บข้อมูลทั้งในเชิงพฤติกรรม ทักษะ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจริง

ขั้นตอนที่ 5 การรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บข้อมูลทั้งจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วมกิจกรรมในแต่ละช่วง โดยมีการบันทึกเสียงและภาพถ่ายประกอบการวิเคราะห์

ขั้นตอนที่ 6 การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการประชุมกลุ่มจะนำมาถอดความและวิเคราะห์ด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการจัดหมวดหมู่ ประเด็นสำคัญ และตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างแหล่งข้อมูล เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูล

ผู้วิจัยได้จัดทำรายงานผลการศึกษิตตามขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ พร้อมสังเคราะห์เป็นรูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะจิตวิญญาณที่สามารถนำไปใช้ได้จริงในชุมชน และนำเสนอผลแก่ผู้เกี่ยวข้องเพื่อการปรับใช้และขยายผลในอนาคต

ผลการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม พบว่า ผู้วิจัยได้จัดเวทีชาวบ้านเพื่อค้นหาแนวทางการพัฒนาวัดสิริวัฒนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ โดยใช้กรอบวิเคราะห์ SWOT เพื่อศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของวัด พบว่าปัญหาหลักได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมที่ไม่ตรงกับความต้องการ และการขาดแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางจิตวิญญาณของชุมชน จากการวิเคราะห์ดังกล่าว ได้นำไปสู่การกำหนด 5 แนวทางหลัก ดังนี้ 1) การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน 2) การส่งเสริมการจัดกิจกรรม 3) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของวัด 4) การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากวัด 5) การมีส่วนร่วมกับชุมชน การพัฒนาวัดผ่านการใช้การวิเคราะห์ SWOT พบว่า

จุดแข็งของวัด คือการเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณ สังคม และวัฒนธรรม ซึ่งส่งเสริมการพัฒนาจิตใจและความสัมพันธ์ในชุมชน วัดมีบทบาทในการจัดกิจกรรมทางศาสนา ประเพณี และกิจกรรมสร้างสรรค์ที่หลากหลาย ช่วยให้ชุมชนมีพื้นที่แลกเปลี่ยนความรู้ รักษาวินัยธรรม และสร้างความสามัคคี

จุดอ่อนของวัด ในการใช้ประโยชน์เชิงสร้างสรรค์มาจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ การขาดบุคลากรที่มีทักษะเฉพาะ และการขาดการประชาสัมพันธ์ที่เพียงพอ ซึ่งทำให้การดึงดูดคนรุ่นใหม่และการมีส่วนร่วมจากชุมชนเป็นไปได้ยาก นอกจากนี้ วัดหลายแห่งยังคงใช้ระบบบริหารจัดการแบบดั้งเดิมที่ไม่รองรับการพัฒนา กิจกรรมสร้างสรรค์และขาดการวางแผนระยะยาวอย่างต่อเนื่อง

โอกาสในการพัฒนาวัด เชิงสร้างสรรค์อยู่ที่การใช้เทคโนโลยีในการเผยแพร่ธรรมะและจัดกิจกรรมออนไลน์ เพื่อดึงดูดคนรุ่นใหม่และขยายการมีส่วนร่วมของชุมชน นอกจากนี้ วัดยังสามารถพัฒนาเป็นศูนย์กลางด้านสุขภาวะ จิตวิญญาณ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ซึ่งช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ในชุมชนและเพิ่มความหลากหลายของกิจกรรมที่ตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน

อุปสรรคในการใช้ประโยชน์จากวัด ในเชิงสร้างสรรค์รวมถึงการแข่งขันจากสถานที่อื่น ความไม่สนใจในศาสนาในกลุ่มคนรุ่นใหม่ และปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเข้าร่วมกิจกรรม นอกจากนี้ การบริหารจัดการที่ขาดประสิทธิภาพและงบประมาณที่จำกัด ทำให้วัดไม่สามารถพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและจัดกิจกรรมได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การสร้างสรรค์พื้นที่วัดไม่เกิดผลสัมฤทธิ์ตามที่คาดหวัง

2. เพื่อพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม พบว่า หลังจากการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ แล้ว ได้มีการขับเคลื่อนการพัฒนาวัดสิริวัฒนาราม ในพระสังฆราชูปถัมภ์ ในหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม โดยดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองต่อสุข

ภาวะทางจิตวิญญาณของประชาชน โดยการจัดกิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง การทำบุญและการสวดมนต์ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรม “รักษั้วัด วัดสะอาด” เพื่อเสริมสร้างทั้งจิตใจและเศรษฐกิจของชุมชน ข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าวัดสามารถเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณได้อย่างยั่งยืน

แนวทางในการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม มีทั้งหมด 5 แนวทางหลัก ได้แก่

2.1 แนวทางการวิเคราะห์ความต้องการ วัดสามารถเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจและศีลธรรมของชุมชน โดยเริ่มจากการสำรวจความต้องการของประชาชน เช่น ความสนใจในการปฏิบัติธรรม หรือการเข้าร่วมกิจกรรมศาสนา การศึกษา ความคาดหวังของชุมชนจะช่วยให้วัดสามารถพัฒนาโปรแกรมที่ตอบโจทย์ได้อย่างแท้จริง การสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาวะทางจิตใจ เช่น สมาธิ ธรรมะบรรยาย และการแนะนำทางจิตวิญญาณ เป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยให้ประชาชนสามารถนำหลักคำสอนไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ ข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าวัดที่จัดคอร์ส ปฏิบัติธรรมทั้งระยะสั้นและระยะยาวได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น นอกจากนี้ การเปิดศูนย์ให้คำปรึกษาทางจิตวิญญาณและการสร้างเครือข่ายจิตอาสาช่วยเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็งขึ้น

2.2 แนวทางการส่งเสริมการจัดกิจกรรม วัดควรจัดกิจกรรมที่ช่วยพัฒนาสุขภาวะทางจิตวิญญาณอย่างต่อเนื่อง เช่น การสวดมนต์ข้ามปี การปฏิบัติธรรม การทำบุญตักบาตร และเทศน์ธรรมะในวันสำคัญทางศาสนา กิจกรรมเชิงพัฒนาจิต เช่น การฝึกสมาธิ และการให้คำปรึกษา เป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพในการช่วยให้ประชาชนรับมือกับความเครียดและพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น ข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าการจัดงานเทศกาลทางศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา และมาฆบูชา สามารถดึงดูดประชาชนเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ โครงการฝึกสมาธิที่วัดจัดขึ้นเป็นประจำทุกเดือนยังช่วยส่งเสริมสุขภาวะจิตของชุมชนให้ดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด

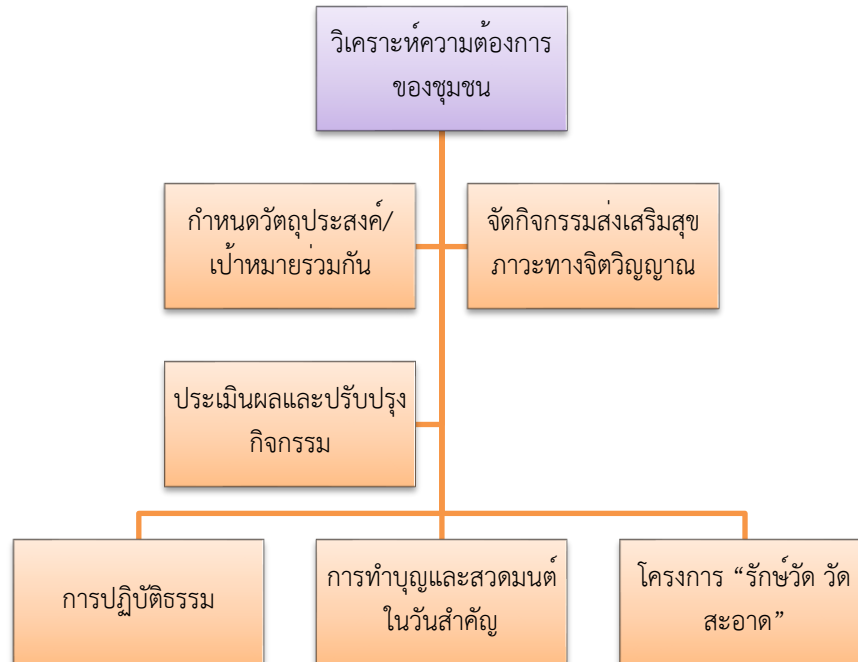
2.3 แนวทางการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของวัด โดยวัดควรกำหนดเป้าหมายในการเป็นศูนย์กลางทางศาสนาและจิตวิญญาณที่ชัดเจน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาและจัดกิจกรรมของวัด นอกจากนี้ วัดสามารถกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อให้เกิดความยั่งยืน เช่น การพัฒนาห้องสมุดธรรมะ และศูนย์เรียนรู้ทางศาสนา รวมถึงการจัดเวทีประชุมชุมชนเพื่อกำหนดแนวทางพัฒนาวัดให้ตรงกับความต้องการของชุมชน ข้อมูลเชิงประจักษ์พบว่าการพัฒนาศาลาปฏิบัติธรรมให้เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ได้รับการตอบรับที่ดี นอกจากนี้ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ห้องสมุดและศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนา ยังช่วยให้วัดสามารถให้บริการแก่ประชาชนได้อย่างครอบคลุมและยั่งยืน

2.4 แนวทางการสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากวัด การส่งเสริมให้ประชาชนมีจิตสำนึกในการดูแลรักษาวัดเป็นสิ่งสำคัญ วัดควรรณรงค์ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการรักษาสีงามและความสะอาด รวมถึงการให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้พื้นที่ทางศาสนาอย่างเหมาะสม กิจกรรม “รักษั้วัด วัดสะอาด” เป็นตัวอย่างที่ดีที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนร่วมกันรักษาสภาพแวดล้อมของวัดให้สะอาดและเป็นระเบียบ ข้อมูลเชิงประจักษ์ชี้ให้เห็นว่าโครงการอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ศิลปะและสถาปัตยกรรมของวัดสามารถสร้างความตระหนักรู้ให้กับประชาชนได้ดี นอกจากนี้ วัดยังสามารถเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งช่วยให้เกิดความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันมากขึ้น

2.5 แนวทางการมีส่วนร่วมกับชุมชน วัดควรร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเพื่อพัฒนาโครงการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม เช่น โครงการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสและกิจกรรมสาธารณประโยชน์ การร่วมมือกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาในการสอนหลักศีลธรรมเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้เยาวชนมีความเข้าใจในหลักธรรมมากขึ้น ข้อมูลเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าโครงการทำบุญเพื่อการกุศล เช่น การบริจาคอาหารและสิ่งของให้ผู้ยากไร้ ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนเป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ การจัดอบรมอาชีพให้แก่ประชาชนในชุมชนยังช่วยให้วัดสามารถเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาทั้งทางด้านจิตใจและเศรษฐกิจของชุมชนได้อย่างยั่งยืน

3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของหมู่บ้านโดมอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม พบว่า การพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยส่งเสริมคุณภาพชีวิตของ

ประชาชนในหมู่บ้านไผ่มอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม เพื่อให้วัดเป็นพื้นที่ที่เกื้อหนุนต่อการปฏิบัติธรรม การสร้างจิตสำนึกด้านศีลธรรม และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน ในการดำเนินงาน ได้มีการสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วยพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ตัวแทนองค์กรภาครัฐ และประชาชนทั่วไป เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาวัด โดยมีกรอบแนวคิด 4 ด้าน ดังนี้



ภาพที่ 2 ทางการพัฒนาวัดเป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ

(1) การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน (2) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน หรือ ร่วมกันออกแบบกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ (3) จัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ กิจกรรมที่หนึ่งการปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง กิจกรรมที่สองการทำบุญและการสวดมนต์ ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมที่สาม “รักษ่วัด วัดสะอาด” (4) การร่วมกันประเมินผลและปรับปรุงกิจกรรม

อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นการพัฒนาวัดสิริวัฒนารามในพระสังฆราชูปถัมภ์ ให้เป็นศูนย์ส่งเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณของประชาชนในชุมชนหมู่บ้านไผ่มอนต์วิลล์ จังหวัดนครปฐม โดยมีวัตถุประสงค์หลัก 3 ประการ ได้แก่ การค้นหาแนวทางการพัฒนา การขับเคลื่อนกิจกรรมส่งเสริมสุขภาวะ และการสร้างรูปแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ การอภิปรายผลสามารถสรุปได้ตามลำดับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

5.1 การพัฒนาแนวทาง: จากการวิเคราะห์ SWOT สู่การกำหนดแนวทางพัฒนา การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้กรอบ SWOT พบว่า วัดมีจุดแข็งในฐานะศูนย์กลางทางจิตวิญญาณของชุมชน แต่เผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณและบุคลากรที่มีทักษะ ซึ่งส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน ปัญหาสำคัญ ได้แก่ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน กิจกรรมที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการ และการขาดแนวทางที่ชัดเจนในการพัฒนา

จากการวิเคราะห์ดังกล่าว นำไปสู่การกำหนดแนวทางการพัฒนา 5 ประการ ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน (2) การส่งเสริมการจัดกิจกรรม (3) การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของวัด (4) การสร้างจิตสำนึกรับผิดชอบในการใช้ประโยชน์จากวัด (5) การมีส่วนร่วมกับชุมชน แนวทางดังกล่าวแสดงถึงความพยายามในการปรับเปลี่ยนบทบาทของวัดให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนโดยตรง อันเป็นการพัฒนาในเชิงพื้นที่แบบยั่งยืน โดยเน้นมิติจิตวิญญาณเป็นหลักโดย

สอดคล้องกับแนวทางของคุณ โทซัน และเทพพร มังธานี ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ พบว่า ผลการวิจัยในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ทั้ง 6 ด้าน โดยพบว่า ด้านการปกครอง มีการวางแผนการบริหารอย่างชัดเจน มีระเบียบในการปกครอง มีการกระจายอำนาจ และการมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นระบบ ด้านการศึกษา พบว่า สามารถรักษารูปแบบการศึกษาแบบดั้งเดิมที่มุ่งเผยแผ่พระธรรมวินัย และพระพุทธศาสนาโดยตรง ด้านการศึกษาสงเคราะห์ พบว่า ทางวัดมีโรงเรียนการกุศลอยู่ในเขตของวัด และมีศูนย์การเรียนรู้ชุมชน และศูนย์บริการผู้สูงอายุภายในวัด ด้านสาธารณูปการ เนื่องจากบริเวณวัดไม่กว้างมาก จึงทำให้จัดศาสนวัตถุ และเสนาสนะ ตามสภาพบริเวณวัด ด้านการสาธารณะสงเคราะห์ พบว่า มีการเปิดโอกาสให้ชุมชนที่ตั้งของวัดดำเนินกิจกรรมทางสังคมต่างๆ ที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัยภายในวัด (คุณ โทซัน และเทพพร มังธานี, 2546 : บทคัดย่อ)

5.2 การขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ผลจากการดำเนินกิจกรรมตามแนวทางที่กำหนด ส่งผลให้วัดสามารถตอบสนองต่อสุขภาวะทางจิตวิญญาณของประชาชนได้อย่างเป็นรูปธรรม ตัวอย่างกิจกรรม ได้แก่ การปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง การทำบุญและสวดมนต์ในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรม “รักษาวัด วัดสะอาด” ซึ่งส่งผลทั้งด้านจิตใจและเศรษฐกิจของชุมชน การขับเคลื่อนนี้สะท้อนผลลัพธ์ 5 ด้าน ดังนี้ ประการที่หนึ่ง การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน แสดงให้เห็นว่าวัดสามารถจัดกิจกรรมที่ตรงกับความต้องการของประชาชน เช่น ศูนย์ให้คำปรึกษาทางจิตวิญญาณ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของอุทัย สติมั่น ที่กล่าวถึงบทบาทของสำนักปฏิบัติธรรมในการเผยแผ่หลักธรรม ประการที่สอง การส่งเสริมกิจกรรมทางศาสนา พบว่ากิจกรรมทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา และการฝึกสมาธิ มีผลต่อการเสริมสร้างสุขภาวะจิต โดยสอดคล้องกับแนวทางของ แม่ชีเนริชมา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง พุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม พบว่า สภาพทั่วไปของสำนักปฏิบัติธรรมที่บริหารโดยคณะสงฆ์และโดยคฤหัสถ์มีดังนี้ ฝ่ายคณะสงฆ์มีการวางแผนงานระยะสั้นและระยะยาว เจ้าอาวาส/เจ้าสำนักเป็นผู้บริหารแต่ผู้เดียวในการจัดองค์การ การบริหารงานบุคคลด้วยหลักใช้คนให้เหมาะสมกับงาน การอำนวยการผู้นำเป็นผู้อำนวยการเพื่อกำหนดการทำงานตามสายงาน พุทธวิธีการกำกับดูแลใช้หลักธรรมคือหลักไตรสิกขาและหลักเมตตา ส่วนฝ่ายคฤหัสถ์พบว่า การวางแผนมีคณะกรรมการมูลนิธิบริหารในองค์กรขนาดใหญ่และขนาดกลาง การจัดองค์กรมีสำนักงานเลขานุการคณะกรรมการเป็นฝ่ายอำนวยการ และปฏิบัติภารกิจต่างๆ การบริหารงานบุคคลใช้การแบ่งงานตามหน้าที่ ผู้นำของฝ่ายคฤหัสถ์มีการอำนวยการตามกระบวนการของการสั่งการตามลำดับขั้น การบริหารงานบุคคล การกำกับดูแลใช้หลักทางตะวันตกผสมผสานกับภูมิธรรมทางตะวันออก การพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรมโดยคณะสงฆ์พบว่า มีการพัฒนาบุคลากร พัฒนาศาสนาที่ พัฒนาสื่อ และพัฒนาหลักสูตร ส่วนรูปแบบฝ่ายคฤหัสถ์พบว่าเป็นการพัฒนา 6 ด้าน ได้แก่ พัฒนาโครงสร้างในการบริหาร พัฒนาศาสนา พัฒนาสื่อ พัฒนาร่างกายและจิตใจ พัฒนาหลักสูตร และพัฒนาศาสนาที่ รูปแบบการปฏิบัติทางฝั่งคณะสงฆ์ ใช้หลักสติปัญญา 4 ส่วนการปฏิบัติโดยคฤหัสถ์เป็นศูนย์การเรียนรู้ทางธรรมครบวงจร โดยมีหลักสูตรเป็นตัวกำหนดให้สอดคล้องกับผู้ปฏิบัติ รูปแบบพุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม ฝ่ายคณะสงฆ์ใช้หลักในการบริหารสอดคล้องกับพุทธวิธีบริหารของพระพุทธเจ้า ส่วนของคฤหัสถ์ใช้การประยุกต์หลักการบริหารตะวันตกผสมกับหลักธรรม ในการพัฒนาเป็นการพัฒนาองค์กร 6 ด้าน การปฏิบัติใช้หลักสติปัญญา 4 และกิจกรรมที่ประยุกต์ร่วมสมัย โดยใช้หลักธรรมได้แก่ ไตรสิกขา เมตตา โดยมีจุดหมายเพื่อให้มีความสำคัญกับการปฏิบัติธรรม พร้อมกันกับการช่วยกันรักษา ปฏิบัติตาม และถ่ายทอดคนรุ่นหลังได้ปฏิบัติสืบต่อไป (แม่ชีเนริชมา ศักดิ์ศิริสัมพันธ์, 2556 : บทคัดย่อ)

5.3 การเสนอรูปแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบ จากการสนทนากลุ่มกับพระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และหน่วยงานรัฐงานวิจัยได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาวัด โดยใช้กรอบแนวคิด 4 ด้าน ได้แก่ (1) การวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน (2) การกำหนดเป้าหมายร่วม (3) การจัดกิจกรรมเสริมสุขภาวะทางจิตวิญญาณ เช่น ปฏิบัติธรรม สวดมนต์ และรักษาวัด (4) การประเมินผลและปรับปรุงกิจกรรม แนวทางดังกล่าวเป็นการบูรณาการแนวคิดพระพุทธศาสนากับความต้องการของชุมชน ซึ่งช่วยให้วัดสามารถตอบสนองต่อปัญหาสุขภาพจิตและความเครียดของคนในยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการส่งเสริมกิจกรรมปฏิบัติธรรมอย่างต่อเนื่อง โดยสอดคล้องกับแนวทางของ ฉันทนา กล่อมจิต ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา หมายถึง กรณีศึกษาวัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี พบว่า การบริหารกิจการคณะ

สงฆ์ทั้ง 6 ด้าน พบว่า ด้านการปกครองเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก มีการมอบหมายงานให้เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละบุคคล ด้านการศาสนศึกษา มีการสนับสนุนให้การศึกษาพระปริยัติธรรม สอบนักธรรม และการอบรมปฏิบัติธรรม เป็นการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านสาธารณูปการ มีความสะดวกสบายและมีสัปปายะในการปฏิบัติธรรม และมีการสร้างพระมหาธาตุเจดีย์ ด้านการเผยแผ่ศาสนาธรรม ได้จัดอบรมปฏิบัติธรรมและกัมมัตถะภายในและภายนอกประเทศ จัดการอบรมปฏิบัติธรรมสัญจร มีการเผยแผ่ธรรมะด้วยสื่อต่างๆ ด้านสาธารณสงเคราะห์ ได้ทำการบำเพ็ญสาธารณสงเคราะห์แก่ชุมชน บุคคล และศาสนสถาน รวมทั้งได้ตั้งกองทุนช่วยเหลือแม่บ้านผู้ปฏิบัติธรรม และการเผยแผ่ธรรมให้เด็กและเยาวชน ส่วนด้านการศึกษาสงเคราะห์พบว่า ทางวัดไม่ได้จัดการศึกษาสงเคราะห์สำหรับเด็กและเยาวชน (ฉันทนา กล่อมจิต, 2546 : บทคัดย่อ)

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ภาครัฐควรสนับสนุนให้วัดทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการส่งเสริมสุขภาวะจิตวิญญาณของประชาชนในชุมชน โดยสนับสนุนการจัดตั้งกลไกความร่วมมือระหว่างวัดและชุมชนในรูปแบบ “คณะกรรมการวัด-ชุมชน” เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม นอกจากนี้ ควรมีนโยบายส่งเสริมการจัดการศึกษาและฝึกอบรมบุคลากรในชุมชนเกี่ยวกับการพัฒนาจิตใจตามแนวทางพระพุทธศาสนา พร้อมทั้งจัดสรรงบประมาณหรือทรัพยากรเพื่อส่งเสริมกิจกรรมที่เสริมสร้างคุณภาพชีวิตด้านจิตวิญญาณอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

วัดและชุมชนควรร่วมกันออกแบบและพัฒนาโปรแกรมกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน เช่น โครงการอบรมสติปัญญา 4 กิจกรรมปฏิบัติธรรมประจำเดือน การสวดมนต์ในวันสำคัญทางศาสนา และกิจกรรมดูแลวัดที่ส่งเสริมจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม การดำเนินงานควรมีแผนงานที่ชัดเจน ใช้ผลจากการวิจัยเป็นฐานในการตัดสินใจ จัดให้มีการประเมินผลเป็นระยะ ๆ รวมถึงเปิดโอกาสให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการแสดงความเห็นและออกแบบกิจกรรมอย่างแท้จริง ทั้งนี้ควรสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล สถานศึกษา และองค์กรพัฒนาเอกชน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการดำเนินงานให้เกิดความต่อเนื่อง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาวิจัยเปรียบเทียบการพัฒนาวัดเป็นศูนย์สุขภาวะจิตวิญญาณในบริบทของชุมชนที่มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชนบท หรือชุมชนชาติพันธุ์ เพื่อสังเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละพื้นที่ นอกจากนี้ ควรพัฒนารูปแบบการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกิจกรรมในเชิงจิตวิญญาณอย่างเป็นระบบ โดยประยุกต์ใช้ทั้งวิธีการเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ลึกซึ้งและครอบคลุมยิ่งขึ้น รวมถึงการจัดทำคู่มือหรือโมเดลต้นแบบสำหรับขยายผลในพื้นที่อื่นอย่างเป็นรูปธรรม

เอกสารอ้างอิง

- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูปลัดคำธมฺม กตปุญฺโญ. (2567). ศึกษาแนวคิดของพุทธทาสภิกขุในการเสริมสร้างสุขภาวะทางปัญญา. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 9(2).
- อิทธิศักดิ์ เลอยศพรชัย. (2566). การศึกษาเชิงวิเคราะห์สุขภาวะทางปัญญาตามหลักปรัชญาหลังนวยุคสายกลาง. วารสารสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม, 4(2).
- พระครูสุนทรวิจิตรบัณฑิต. (2566). สุขภาวะทางปัญญาที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาในจังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์, 8(3).
- พระมหาชุมพล สุทฺธิ์ (ชุมพล ต้นวัฒนเสรี) และพระครูปฐมสมุทธาร (รัตนะ สิทธิธโร). (2567). รูปแบบการบริหารงานเชิงพุทธ: การมีส่วนร่วมขององค์กร. วารสาร นวพุทธศาสตร์, 3(1).
- นฤมล มารคแมน. (2543). มนุษย์และความเป็นจริงของชีวิตในทัศนะของพุทธศาสนา (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- คุณ โทชนันท์, & เทพพร มั่งคานี. (2546). รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดมหาพุทธาราม อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ [รายงานการวิจัย]. สำนักงานเลขาธิการการศึกษา.
- แม่ชีเนาะเราะฮ์ คัดดีศิริสัมพันธ์. (2556). พุทธวิธีบริหารเพื่อการพัฒนาสำนักปฏิบัติธรรม [ดุष्ฎิณิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎิบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย].
- ฉันทนา กล่อมจิต. (2546). รูปแบบการจัดการศึกษาและเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัดในพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษา วัดป่าบ้านค้อ อำเภอเมืองผิง จังหวัดอุดรธานี [รายงานการวิจัย]. สำนักงานเลขาธิการการศึกษา.

นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง

THE CHOREOGRAPHY OF THE DANCE “ONGKHOT YODSAYONG”

ว่าที่ ร.ต. จตุพร ภักดี

คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์

Acting Sub Lt. CHATUPORN PHAKDEE

Faculty of Arts Education, Bunditpatanasilpa Institute of Fine Arts

Corresponding Author E-mail : armerclub66@gmail.com

(Received : March 18, 2025; Edit : March 30, 2025; accepted : April 1, 2025)

บทคัดย่อ

นาฏยประดิษฐ์ ชุดองคตยศยง มีวัตถุประสงค์ 1) ศึกษาความเป็นมา บุคลิกและบทบาทขององค์ในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ 2) การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง 3) ถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง เป็นกระบวนการสร้างสรรค์การแสดงสู่การเรียนการสอนระดับปริญญาตรี

1) ศึกษาความเป็นมา บุคลิกและบทบาทขององค์ในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ พบว่า องค์ เป็นทหารเอกของพระราม เคียวคู่กับหนุมาน เป็นบุตรของพาลีและนางมณโฑ กายสีเขี้ยวมรกต ปากหุบ สวมมงกุฎยอดสามกลีบ เป็นลิงหนุ่มผู้มีสติปัญญาฉลาดหลักแหลม ปฏิภาณไวพริบดี วาจาดี ได้รับมอบหมายให้เป็นทูตเจรจาแทนพระรามได้ เมื่อเสร็จศึกสงครามพระรามจึงปูนบำเหน็จความดีความชอบ ให้เป็น พระยาอินทราภาพ อุปราชเมืองขีดขิน

2) การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง พบว่า เป็นรำเดี่ยวขององค์ซึ่งยังไม่เคยปรากฏมาก่อน สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ ทั้งบทประพันธ์ ทำนองเพลง เครื่องแต่งกายโขน เครื่องประดับโขน ศีรษะองค์ โดยนำแนวความคิดมาจากจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม รูปแบบการแสดง การกล่าวถึงเครื่องแต่งกายขององค์ แสดงถึงบทบาทสำคัญขององค์ในเรื่องรามเกียรติ์ แสดงถึงกระบวนการทำรำเพลงหน้าพาทย์ เพลงที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ คือ เพลงร่ำพานรินทร์ เพลงอินทราสา เพลงสวาทระจกรินทร์ เพลงกบิลอินทราภาพ กระบวนท่าที่มาจากแม่ท่าโขนลิง กระบวนท่ารำเบ็ดเตล็ดโขนลิง และกระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ เป็นการรำตีบทตามคำพากย์และคำร้องเพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ การรำตามทำนองเพลงในกระบวนท่ารำเพลงหน้าพาทย์ ผ่านการประเมินคุณภาพผลงานสร้างสรรค์ จากผู้เชี่ยวชาญ 9 ท่าน คะแนนเฉลี่ย 4.75 ระดับดีเด่น

3) ถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง พบว่า ได้รับการเสนอพิจารณา ให้บรรจุลงในหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา (4 ปี) หลักสูตรปรับปรุง (พ.ศ. 2567) คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ รหัสวิชา 301-24004 วิชาทักษะนาฏศิลป์ไทย 4 (โขนลิง) 3 (0-6-3) นับได้ว่าเป็นการต่อยอดงานสร้างสรรค์การแสดงสู่การเรียนการสอนระดับปริญญาตรี เพื่อให้ศิลปวัฒนธรรมไทยได้อนุรักษ์ รักษา สืบทอด ต่อยอด พัฒนา สร้างสรรค์ ให้คงอยู่ตลอดไป

คำสำคัญ : นาฏยประดิษฐ์, องค์, องคตยศยง

Abstract

The Choreography of The Dance Ongkhot Yodsayong set, has the following objectives: 1) to study the origin, personality and role of Ongkhot in the Ramayana literature, 2) to create The Choreography of The Dance Ongkhot Yodsayong set, 3) to convey The Choreography of The Dance Ongkhot Yodsayong set as a process of creating performances for teaching at the undergraduate level.

1) Study the background, personality and role of Ongkhot in the Ramayana literature. It was found that Ongkhot was the best soldier of Rama, the partner of Hanuman. He was the son of Pali and Nang Montho. He had an emerald green body, a closed mouth and wore a three-petal crown. He was a young monkey with great intelligence, quick wit, and good speech. He was assigned to be an envoy to negotiate on behalf of Phra Ram. When the war was over, Phra Ram rewarded him with the title of Phraya Inthranuphap, the Viceroy of Khet Khin.

2) The creation of the Ongkhot Yodsayong dance set was found to be a solo dance of Ongkhot which had never been seen before. It was newly created, including the composition, melody, Khon costumes, Khon accessories, and Ongkhot's head. The concept is derived from the mural paintings of Wat Phra Sri Rittan Satsadaram. The performance style and the mention of Ongkhot's attire show the important role of Ongkhot in the Ramakien. The performance shows the dance moves of the Na Phat music, a newly composed song. Namely, Rua Phanarin song, Intha Asa song, Sawa Phra Chakrin song, Kabil Inthranuphap song, the dance moves are derived from the monkey dance moves, the various monkey dance moves, and the newly created dance moves. It is a dance that follows the narration and lyrics to convey meaning and emotion. The dance follows the melody of the music in the dance movements of the Na Phat music. The creative work has been evaluated by 9 experts with an average score of 4.75, excellent level.

3) The transmission of the artificial dance, Ongkhot Yodsayong, was found to have been proposed for consideration to be included in the Bachelor of Education Program in Performing Arts Studies (4 years), revised curriculum (2024), Faculty of Fine Arts, Bunditpatanasilpa Institute, course code 301-24004, Thai Dance Skills 4 (Monkey Khon) 3 (0-6-3). It can be considered as an extension of creative performance work to undergraduate teaching, so that Thai arts and culture can be preserved, passed on, developed, and created forever.

Keywords: The Choreography of The Dance, OngKhot, OngKhot Yodsayong

ความเป็นมาและความสำคัญของการวิจัย

มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ (Intangible Cultural Heritage หรือ ICH) หรือที่ในประเทศไทยมักเรียกกันว่า มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม ซึ่งมาตรา 2 แห่งอนุสัญญาว่าด้วยการสงวนรักษามรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ค.ศ. 2003 ขององค์การยูเนสโก ระบุนิยามของ คำว่า “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้” ว่าหมายถึง การปฏิบัติ (practices) การเป็นตัวแทน (representations) การแสดงออก (expressions) ความรู้ (knowledge) ทักษะ (skills) ตลอดจนเครื่องมือ วัตถุ สิ่งประดิษฐ์ และพื้นที่ทางวัฒนธรรมอันเป็นผลจากสิ่งเหล่านั้น ซึ่งชุมชน กลุ่มชน และในบางกรณีปัจเจกบุคคลยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของมรดกทางวัฒนธรรมของตน มรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่งเป็นสิ่ง ซึ่งชุมชนและกลุ่มชนสร้างขึ้นใหม่อย่างสม่ำเสมอ เพื่อตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมของตน เป็นปฏิสัมพันธ์ของพวกเขาที่มีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ของตน และทำให้คนเหล่านั้น เกิดความรู้สึกมีอัตลักษณ์และความต่อเนื่อง ดังนั้น จึงก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมและการคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์ (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562 : 6) ซึ่งการแสดงโขนในประเทศไทย ได้รับการยกย่องจากองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) ในปีพ.ศ. 2561 ว่าเป็น “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติ” ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของไทยรายการแรกที่ได้รับการขึ้นทะเบียน

โขนในประเทศไทย นิยมแสดงเรื่อง รามเกียรติ์ ซึ่งมีที่มาจาก มหาภารตชาดกของอินเดีย เช่นเดียวกับหลายประเทศในภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ โขนไทยมีคุณลักษณะเป็นศิลปะการแสดงชั้นสูงที่แตกต่าง จากประเทศอื่นในรายละเอียดของการแสดง โดยมีมาตั้งแต่สมัย กรุงศรีอยุธยา ในราชสำนักและตามบ้านขุนนางชั้นสูงจะมีการฝึกหัด การแสดงโขน เพื่อใช้แสดงในงานมหรสพหลวงและพิธีต่าง ๆ สำหรับ สร้างความบันเทิงและเป็นสื่อเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สอดแทรก คติธรรมต่างๆ ผู้ชมผ่านการแสดงของตัวละครที่เป็นสัญลักษณ์ ของความดี ความชั่ว ความกตัญญู ความซื่อสัตย์ ฯลฯ ปัจจุบันศิลปะ การแสดงโขนได้เผยแพร่ไปสู่ประชาชน มีคณะโขนพื้นบ้านเกิดขึ้น หลายคณะ พร้อมทั้งมีการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษาทั่วประเทศ จึงทำให้โขนในประเทศไทยมีความเข้มแข็งและสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อย่างต่อเนื่อง ซึ่งในการสืบทอดโขนล้วนมีการพัฒนารายละเอียดในศิลปะการแสดง เช่น ท่ารำ ท่าเต้น เครื่องแต่งกาย บทโขน บทร้อง เพลง และดนตรีที่ใช้บรรเลง รวมทั้งฉากและอุปกรณ์ ตลอดจนเทคนิคทางด้าน การแสดงก็ล้วนเป็นพัฒนาการที่มีมาอย่างต่อเนื่องจนเป็นเอกลักษณ์ การแสดงโขนในประเทศไทย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562 : 7) การแสดงโขนในประเทศไทย เมื่อได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติแล้ว จึงจะต้องมีการอนุรักษ์สืบสาน พัฒนาต่อยอด สร้างสรรค์ การแสดงโขนให้คงอยู่คู่ประเทศไทยทั้งการแสดงที่คงรักษากันจากอดีตสู่ปัจจุบัน และการพัฒนาสร้างสรรค์การแสดงให้เกิดการแสดงโขนมิติใหม่ ๆ แต่ยังคงรักษาจารีตในการแสดงโขน เป็นการพัฒนาศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยยึดถือการสร้างสรรคตามหลัก นาฏยประดิษฐ์

นาฏยประดิษฐ์ หมายถึง การคิด การออกแบบ และการสร้างสรรค์ แนวคิดรูปแบบกลวิธีของนาฏศิลป์ ชุดหนึ่ง ที่แสดงโดยผู้คนเดียวหรือหลายคน ทั้งนี้รวมถึงการปรับปรุงผลงานในอดีต นาฏยประดิษฐ์ จึงเป็นการทำงานที่ครอบคลุม ปรชญา เนื้อหา ความหมาย ท่ารำ ท่าเต้น การแปรแถว การตั้งซุ่ม การแสดงเดี่ยว การแสดงหมู่ การกำหนดดนตรี เพลง เครื่องแต่งกาย ฉาก และส่วนประกอบอื่นๆ ที่สำคัญในการทำให้นาฏศิลป์ชุดหนึ่งสมบูรณ์ตามที่ตั้งใจไว้ (สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2547 : 225) นาฏศิลป์สร้างสรรค์ โดยความหมายรวม คือ นักประดิษฐ์ ท่ารำหรือลีลาหรือผู้สร้างงานศิลปะนักแสดงนาฏศิลป์ต้องคิดค้นคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์ 6 ท่ารำ รวมทั้งองค์ประกอบสำคัญอื่น ๆ ที่ขาดไม่ได้ในการสร้างสรรค์การแสดง เพลง เนื้อร้อง ทำนอง เครื่องแต่งกายขบวนท่ารำ อุปกรณ์ประกอบการแสดง หรืออื่น ๆ ตามจินตนาการของผู้สร้างงานที่ ต้องการบ่งบอกเนื้อหาให้กับผู้ชมได้เล็งเห็นและเกิดภาพตามจินตนาการของผู้สร้างสรรค์ (กาญจนาภรณ์ เทพณรงค์ และคณะ, 2564 : 5) ในการแสดงโขน นอกเหนือจากบทบาทของตัวละครต่างๆ ที่เกิดขึ้นมาแล้ว เป็นการดำเนินการตามเนื้อเรื่อง ตัวโขนก็เล่นไปตามบทบาทจนกระทั่งชั่วระยะเวลาหนึ่งคุณครูผู้เชี่ยวชาญก็ได้คิดประดิษฐ์กระบวนท่ารำขึ้นมาเป็นท่าเดียวของตัวละครแต่ละชุด ซึ่งจะเห็นได้ว่าการรำเดี่ยวของการแสดงโขนมาจากการรำเดี่ยวเป็นหลัก นับได้ว่าเป็นนาฏยประดิษฐ์ที่สร้างสรรค์กระบวนท่ารำเดี่ยวอวดฝีมือทางด้านนาฏศิลป์ไทย เช่น ฉุยฉายอินทรีชิตแปลง ฉุยฉายมานพ ของโขนพระ ฉุยฉายทศกัณฐ์ลงสวน ฉุยฉายหนุมานแปลง ของโขนยักษ์ ฉุยฉายหนุมานทรงเครื่อง ฉุยฉายนิลพัท ฉุยฉายพาลี ฉุยฉายหนุมานชมสวน ฉุยฉายบุตรีหนุมาน ของโขนลิงเป็นต้น

การรำเดี่ยวฉุยฉายของตัวลิงเป็นการรำอวดฝีมือ ด้วยเพลงฉุยฉายของตัวลิง ที่เป็นการอวดความงามของเครื่องแต่งกาย การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภาคภูมิใจในความงามของเครื่องแต่งกายนั้นๆ หรือการแสดงอารมณ์ความรู้สึกภาคภูมิใจในความงามของการแปลงกายจากตัวละครหนึ่งไปตัวละครหนึ่งได้อย่างสวยงาม หรือแปลงกายได้อย่างแนบเนียน เพื่อที่จะไปเกี่ยวพาราสัตว์ละครผู้หญิง เพื่อที่จะไปชื่นชมธรรมชาติ ทั้งอีกรูปแบบที่ปรากฏนั้นเป็นการเล่าเรื่องราวประวัติส่วนตัวละครโดยย่อ รวมไปถึงการบอกลักษณะตัวละครดังกล่าวนั้นๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร มีรูปพรรณ เชื้อชาติ ผิวกาย อาวุธประจำตัว บทบาทสำคัญของตัวละครนั้นๆ ที่ปรากฏในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ (ศิลา ผ่องบุรุษ, 2566 : 49) ซึ่งตัวละครของฝ่ายลิง มีหลากหลายตัวละครแบ่งออกได้เป็น 5 ประเภท เช่น เชนลิง จังเกียง เตียวเพชร สิบแปดมงกุฎ พญาวันร ทุกตัวละครมีความสำคัญกับการแสดงโขนเป็นอย่างมาก

ตัวละครฝ่ายลิง เป็นตัวละครฝ่ายสุดท้ายหรือประเภทสุดท้ายของการแสดงโขน ซึ่งผู้แสดงจะต้องสวมศีรษะหรือหัวโขนลิงตามฐานะของตัวละครในเรื่องรามเกียรติ์ ซึ่งมีทั้งแบบมียอด เช่น สุครีพ ชมพูพาน องคต และแบบไม่มียอดที่เรียกว่าลิงโล้น เช่น หนุมาน นิลพัท นิลนนท์ เสนาวานรสิบแปดมงกุฎต่างๆ ดังนั้นในการคัดเลือกผู้ที่จะแสดงเป็นฝ่ายลิงในการแสดงโขนนั้นจะคัดเลือกออกเป็น 2 แบบ คือ ลิงโล้นจะคัดเลือกจากผู้ที่มีรูปร่างลำสัน ทุ้มดำทะนง ไม่สูงนัก ลำคอสั้น มีลักษณะว่องไว ปราดเปรียว เพราะต้องแสดงท่าพลิกแพลงต่างๆ ด้วย ตามลักษณะธรรมชาติของลิง โดยเฉพาะ หนุมาน ซึ่งต้องได้รับการฝึกฝนมาอย่างดี อีกประการหนึ่งคือการคัดเลือกจากผู้ที่มีร่างกายค่อนข้างสูง ลำคอระหง แต่ยังคงความว่องไวปราดเปรียวแบบลิงโล้น เพื่อใช้เป็นผู้แสดงประเภทลิงยียอดต่างๆ ที่ได้กล่าวมา (ธีรภัทร์ ทองนิ่ม, 2555 : 58) ลิงพญาในเรื่องรามเกียรติ์ที่มีบทบาทสำคัญในเรื่องรามเกียรติ์เป็นทหารเอกของพระรามออกอาสาทำศึกสงครามเคียงคู่กับหนุมานตลอด และมีลักษณะเฉพาะทางกายพิเศษ คือกายสีเขียว ปากหุบ สวมมงกุฎยอดสามกลีบหนึ่งเดียวในกองทัพ คือองคต

องคต เป็นลิงที่มีฤทธิ์เดชเก่งกล้า มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด เชื้อฟุ้งผู้ใหญ่ และอ่อนน้อม ถ่อมตน นอกจากนี้ยังพบว่าองคตมีบทบาทการเป็นน้องที่ดีเชื่อฟังคำสั่งของหนุมาน บทบาทการเป็นทหารที่เชื่อฟังคำสั่งผู้บังคับบัญชา บทบาทฐานะการเป็นทูตสื่อสารของพระราม บทบาทฐานะการเป็นเกียกกายคอยจัดเสวยเบี่ยงกองทัพในการทำศึกสงคราม บทบาทฐานะการเป็นยกบัตรหน้าท้ายการประจำกองทัพ บทบาทฐานะการเป็นอุปราชได้รับยศให้เป็น พระยาอินทรรุภาพ ตำแหน่งฝ่ายหน้าเมืองขีดขิน และบทบาทการเป็นเพชรฆาตประหารผู้กระทำความผิด (กรรณิการ์ ไกลระโทก และคณะ, 2561 : 40) องคตมีบทบาทสำคัญในการแสดงโขน เช่น กำเนิดองคต สืบมรรคา รบยักษ์ปักหลั่น ขอพานแว่นฟ้าจากองค์พระพรหม ลวงแว่นแก้วมาจากพระพรหม องคตสื่อสาร ลวงปริศนาภูมิภรณ์ ล่อลวงกล่อตวงใจ ถอนต้นรัก ข่าเพชร ข่าวายุภักษ์ ทำลายพิธีลับหอโมกข์ศักดิ์ เป็นต้น เมื่อเสร็จศึกสงครามพระรามได้รับพระราชทานความดีความชอบ พระราชทานมงกุฎ สังวาลย์ ต่างหู ดอกไม้ทัดอย่างเกษัตริย์ และบรรดาศักดิ์เป็น พระยาอินทรรุภาพ อุปราชเมืองขีดขิน จากการศึกษาในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ องคตเมื่ออาสาไปทำปฏิบัติการกิจต่างๆ ในบทพระราชนิพนธ์มีหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องแต่งกายขององคตตั้งแต่กำเนิดและที่ได้รับพระราชทานความดีความชอบจากพระรามเป็นช่วงของบทพระราชนิพนธ์ แต่ยังไม่มีการแสดงรำเดี่ยวโขนลิงที่กล่าวถึงการแต่งกาย บทบาทสำคัญขององคต อย่างเช่น ลิงพญาอื่นๆ ที่มีการรำเดี่ยวกล่าวถึงการแต่งกายและบทบาทสำคัญ ในเพลงฉุยฉาย ชมตลาดและลงสรโขน

จากสาเหตุดังกล่าวจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความเป็นมา บุคลิกบทบาท และการแต่งกายขององคตในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ ที่มีเอกลักษณ์พิเศษเฉพาะตัวเป็นที่น่าสนใจ เป็นลึงพญาที่มีบทบาทสำคัญอีกทั้งยังไม่มีเคยการรำเดี่ยวของตัวละครองค์มาก่อน จึงนำผลจากการศึกษามาสร้างแนวคิดการประดิษฐ์กระบวนท่ารำ นาฏยประดิษฐ์ชุด องคตยศยง เพื่อเป็นการสร้างสรรค์การแสดงรำเดี่ยวอวดฝีมือของนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) ให้มีลักษณะใหม่ขึ้นที่บ่งบอกถึงถ่ายทอดความงามในกระบวนท่ารำอวดฝีมือของโขนลิง โดยใช้บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชเป็นหลัก นำมาสร้างสรรค์ขึ้นให้เกิดความแปลกใหม่ของการรำเดี่ยวอวดฝีมือของโขนลิง ที่จะกล่าวถึงการแต่งกายขององคต บทบาทสำคัญในฐานะทหารเอกอีกตัวละครหนึ่งของพระราม ซึ่งบางคนอาจยังไม่รู้จักบทบาทสำคัญขององคตมากนัก จึงสร้างสรรค์ทั้งบทพระพัน์ทำนองเพลง กระบวนท่ารำ ศีรษะ เครื่องแต่งกายและเครื่องประดับ โดยให้มีลีลาการรำตามแบบหลักนาฏศิลป์ไทยมาใช้เป็นแนวทาง บูรณาการกับหลักนาฏยประดิษฐ์ เพื่อต่อยอด สืบทอดศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ไทย และการถ่ายทอดความรู้สู่ระบบการเรียนการสอนนำไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) ระดับปริญญาตรีของหน่วยงานสังกัดสถาบันบัณฑิต

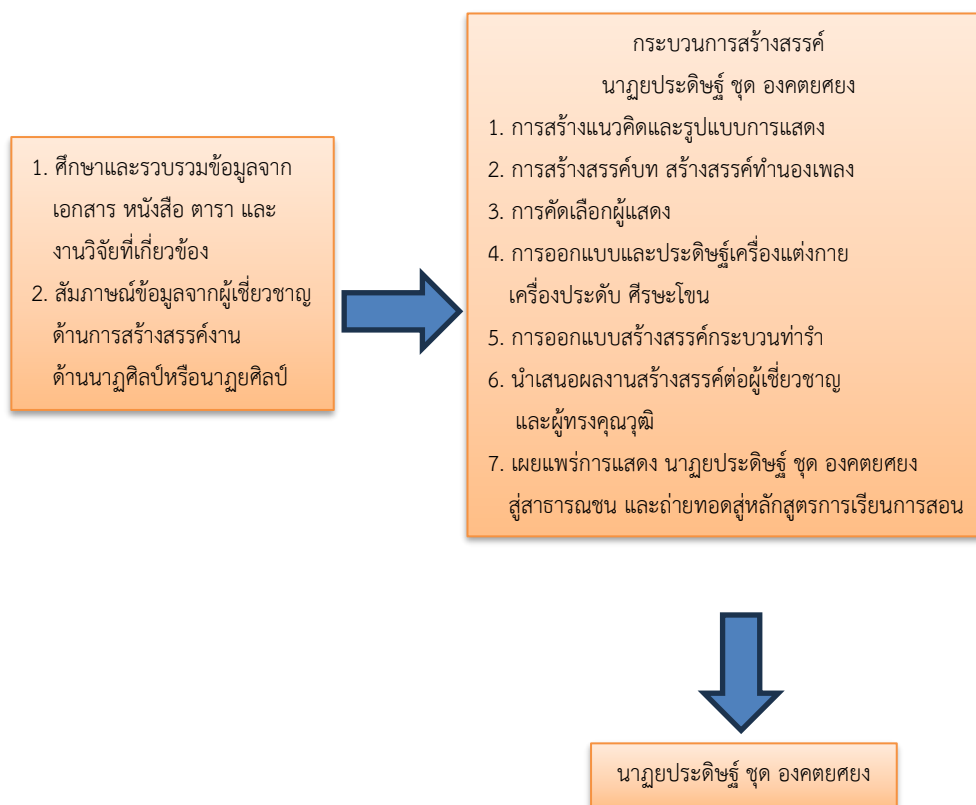
พัฒนศิลป์ และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาด้านนาฏศิลป์ไทยภายนอกต่อไปในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาความเป็นมา บุคลิกและบทบาทของคตในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์
2. การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง
3. ถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง

กรอบแนวคิดการวิจัย

การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง นี้ ผู้วิจัยได้นำแนวคิดเกี่ยวกับหลักแนวความคิดการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยตามหลักนาฏยประดิษฐ์และขั้นตอนการรำเดี่ยวของโขนลิง อีกทั้งการศึกษาจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและสัมภาษณ์ข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ ถึงขั้นตอนการสร้างสรรค์ให้เกิดความสวยงามตามหลักสุนทรียศาสตร์ รูปแบบการแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง จึงมีรูปแบบการแสดงเป็นการรำด้วยการผสมผสานกระบวนท่ารำหลักแม่ท่าโขนลิง และกระบวนท่า บทประพันธ์ ทำนองเพลง ศีรษะ เครื่องแต่งกาย และเครื่องประดับที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จากการศึกษาค้นคว้าข้อมูลดังกล่าวจึงเกิดการการสร้างสรรค์ผลงานดังนี้



วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง มีขั้นตอนการดำเนินการ ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง กับกระบวนการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง ประกอบด้วย ความเป็นมา บุคลิก บทบาท การรำเดี่ยวของโขนลิง หลักนาฏยประดิษฐ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลต่างๆ เช่น ห้องสมุดคณะศิลปศึกษา ศูนย์รักษาศิลป์ หอสมุดกลางสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) โดยมีประเด็นคำถามดังนี้ 1.ความเป็นมาขององคตในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์เป็นอย่างไร 2.บุคลิกองคตในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์เป็นอย่างไร 3.บทบาทองคตในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์เป็นอย่างไร 4.ลักษณะเด่นของตัวองคตเป็นอย่างไร 5.แนวคิดในการสร้างสรรค์รำเดี่ยวของโขนลิงเป็นอย่างไร 6.องค์ประกอบของการสร้างสรรค์รำเดี่ยวของโขนลิงมีอะไรบ้าง 7.ความเหมาะสมและโอกาสสำหรับการรำเดี่ยวโขนลิงเป็นอย่างไร

2. ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง โดยศึกษาขั้นตอนการสร้างสรรค์งาน มีขั้นตอนดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแนวคิดและรูปแบบการแสดง

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างสรรค์บท สร้างสรรค์ทำนองเพลง

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกผู้แสดง

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบและประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ศิระโขน

ขั้นตอนที่ 5 การออกแบบสร้างสรรค์กระบวนการทำรำ

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ต่อศิลปินแห่งชาติ ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านนาฏศิลป์

ไทย โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

ค่าเฉลี่ย	การแปลความหมาย
4.51-5	ระดับดีเด่น
3.51-4.50	ระดับดีมาก
2.51-3.50	ระดับดี
1.51-2.50	ระดับพอใช้
1.00-1.50	ระดับควรปรับปรุง

ขั้นตอนที่ 7 เผยแพร่การแสดง นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง สู่อารยชน และถ่ายทอดสู่

หลักสูตรการเรียนการสอน

3. ดำเนินการบันทึกภาพนิ่งและภาพเคลื่อนไหว

4. ประมวลผลจากการสัมภาษณ์และพัฒนางาน นาฏยประดิษฐ์ ชุด องคตยศยง

5. จัดทำรูปเล่ม

ผลการวิจัย

1.ศึกษาความเป็นมา บุคลิกและบทบาทองคตในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์

ความเป็นมาขององคต เป็นบุตรของพาลีซึ่งเป็นกษัตริย์ครองเมืองขีดขินขณะนั้น โดยมีพระอินทร์และนางกาลอัจนาเป็นบิดาและมารดาของพาลี ส่วนนางมณโฑเป็นมารดา กายสีเขียว ลักษณะร่างกายสง่างามสมกับเป็นลูกกษัตริย์ มีพระขรรค์เป็นอาวุธประจำกาย องคตเกิดในลักษณะที่ประหลาด เมื่อครั้งองคตเป็นทารกอยู่ในท้องนางมณโฑได้ 6 เดือน พระฤๅษีองค์ที่ผ่าเอาทารกไปฝากไว้ในท้องแพะด้วยเหตุที่ต้องคืนนางมณโฑแก่ทศกัณฐ์ เมื่อครบกำหนด 10 เดือน พระฤๅษีก็ได้แหะท้องแพะนำทารกออกมา และตั้งชื่อให้ว่า องคต ตามชื่อของพระฤๅษีองค์ พาลีให้นางดาราละนางสนมพี่เลี้ยงดูแลอย่างดี เพื่อเติบโตขึ้นมาสู่ครีผู้เป็นน้า ได้พาเข้าถวายตัวเป็นข้าทหารของพระราม ออกศึกรับอาสาทำราชการด้วยความจงรักภักดี เมื่อเสร็จศึก

พระรามพระราชทานสมัญญาว่า “พระยาอินทรนุภาพ”

บุคลิกขององค์ ตั้งแต่กำเนิดองค์นั้นมีรูปร่างผิวพรรณดี กายสีเขียวมรกต สวมกับเป็นลูกของพาลีภคินีเมืองขีดขิน และนางมณโฑขององค์ สวมมงกุฎยอดสามกลีบ ซึ่งในบรรดาลิงไม่มีผู้ใดที่สวมมงกุฎยอดสามกลีบ ท่วงทือองอาจ เป็นผู้มีความรู้ความสามารถเก่งกาจ มีสติปัญญาปฏิภาณไวพริบคิดไตร่ตรอง เป็นลิงหนุ่มห้าวหาญ แข็งแรง ว่องไว เป็นผู้ที่มีลักษณะดี มีลักษณะเป็นนักการทูต วาจาองอาจหลักแหลม ผู้มีลักษณะกายเป็นเอกลักษณ์ ผู้ที่มีความรู้ในเวทย์มนต์สามารถนิมิตกายให้โตใหญ่ แปลงกายได้ มั่นคงเป็นบัลลังก์นั่งได้ จากบุคลิกขององค์ดังกล่าว จะเห็นได้ว่าองค์มีความสามารถมากมายหลากหลายด้าน

องค์มีบทบาทเป็นทหารเอกของพระรามเคียงคู่กับหนุมาน เป็นน้องชายที่รักกันมาก ทำการรับอาสาวิชาศึกสหัสสูร ล่อลวงกล่อวงใจทศกัณฐ์ ช่วยสุครีพผู้เป็นน้าจากการเสียทำให้กุมภกรรณ อาสารับราชการด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดี รัพยาภักดิ์ ปักหลั่น ฆ่าสี่เสนายักษ์ ฆ่าเพชรา ฆ่าวายักษ์ แก้ปริศนาของกุมภกรรณ สื่อสารขนางสีดาคืนจากทศกัณฐ์ เป็นเกียกกาย หัวหน้าแห่งกองเสบียง เป็นยกกระบัตร พนักงานรักษาพระอัยการ เป็นกองขัน กองทหารปืนใหญ่ เสร็จศึกสงคราม ได้รับพระราชทานความดีความชอบพระราชทาน มงกุฎคุณทูลนิล สังวาลแก้วโกมินทร์ ต่างหู ดอกไม้ทัดอย่างกษัตริย์ และพระราชทานสมญานามว่า พระยาอินทรนุภาพ อุปราชเมืองขีดขิน

ลักษณะเด่นของตัวองค์ มีสีกายเป็นสีเขียว เป็นลิงพญาปากหุบ สวมมงกุฎยอดสามกลีบเพียงตัวเดียว มีพระขรรค์เป็นอาวุธ มีวาทศิลป์ที่ดี มีความซื่อสัตย์ จงรักภักดี มีความอ่อนน้อมถ่อมตน มีความกล้าหาญ มีสติปัญญาหลักแหลม มีปฏิภาณไวพริบ แข็งแรง ปราดเปรียว คล่องแคล่วว่องไว รักพี่รักน้อง เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี กล้าตัดสินใจ สวมกับเป็นชายชาติทหาร จากการศึกษาบทบาทและลักษณะเด่นขององค์ยังเห็นชัดว่า องค์มีบทบาทสำคัญและบุคลิกลักษณะเฉพาะตน

ท่าทางของโขนตัวลิง ในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์ ต้นแบบคือลิงแสมที่มีความสง่างาม เนื้อหาหลักรับราชการเป็นอุดมการณ์ ความจงรักภักดี การรับใช้ของทหารอย่างชัดเจน กระบวนท่าโขนลิงมีความวิจิตรงดงามตามแบบนาฏศิลป์โขนลิง นับเป็นภูมิปัญญาของโบราณจารย์ที่คิดประดิษฐ์ สร้างสรรค์ ด้วยความอุสาหะ นาฏยประดิษฐ์ที่ทรงคุณค่า มีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง นับว่าเป็นสมบัติอันล้ำค่าของประเทศชาติ การรำเดี่ยวของโขนลิง เป็นการร่ายอดีตฝีมือเฉพาะโขนลิง ที่บ่งบอกถึงความสวยงามเครื่องแต่งกาย ความชื่นชมจากการแปลงกาย การจะไปเกี่ยวพาริสี การบอกถึงประวัติ บทบาทหน้าที่ของตัวละคร รวมไปถึงถึงลักษณะรูปร่าง เชื้อชาติ อาวุธประจำกาย การเดี่ยวโขนลิงปัจจุบันอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี สังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และยังมีรำเดี่ยวเพื่อสร้างสรรค์ในการกิจสำคัญๆ เช่น เพื่อการศึกษา เพื่อการวิจัย เพื่อทำผลงานเลื่อนวิทยฐานะหรือขอตำแหน่งทางวิชาการ การรำเดี่ยวของโขนลิงในปัจจุบันใช้เพลง ดุจฉาย ชมตลาด ลงสงโรจน์ เป็นหลัก การแสดงรำเดี่ยวของโขนลิง มีทั้งที่อยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน ใช้เพื่อการศึกษา ใช้เพื่อการวิจัย ใช้เพื่อเป็นผลงานทางวิชาการขอเลื่อนวิทยฐานะ หรือเพื่อใช้ขอตำแหน่งทางวิชาการ การรำเดี่ยวโขนลิงส่วนใหญ่จะใช้เพลงหลักเป็นเพลง ดุจฉาย ชมตลาด ลงสงโรจน์ ตัวละครโขนลิงที่มีการสร้างสรรค์รำเดี่ยวแล้ว เช่น ชุมชุมดุจฉาย ท้าวมหาชมพูแต่งตัว ดุจฉายพาลี พญาไวยวงศา มหาสุรเดช สุครีพ ทรงเครื่อง ดุจฉายหนุมานทรงเครื่อง ดุจฉายหนุมานชมสวน ดุจฉายหนุมานชมอุทยาน พระยาอนูจิตทรงเครื่อง ดุจฉายพระยาอนูจิตจักรกฤษณ์พิพรรธพงศา หนุมานลงสงโรจน์ ดุจฉายนิลพัท ดุจฉายมัจฉานุ ดุจฉายอสุรผัด ดุจฉายบุตรหนุมาน วันยุวิก มัจฉานุ ทรงเครื่อง เป็นต้น จะเห็นได้ว่า ตัวละครโขนลิงที่มีความสำคัญอีก 1 ตัว มีตำแหน่งเป็นลิงพญา คือ องค์ ซึ่งองค์มีบทบาทสำคัญมากมาย ออกศึกรับอาสาเคียงคู่หนุมานตลอด และได้รับพระราชทานสมญานามว่า พระยาอินทรนุภาพ อุปราชเมืองขีดขิน ผู้วิจัยจึงมีความสนใจสร้างสรรค์รำเดี่ยวของตัวละครองค์ โดยมีแนวคิดที่ประพันธ์บท ประพันธ์ทำนองเพลง ตลอดจนรูปแบบการแสดงเครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ศิระห์ ขึ้นใหม่ โดยอิงจากภาพองค์จิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม อีกทั้งกระบวนท่ารำประดิษฐ์ขึ้นใหม่จากหลักการสร้างสรรค์นาฏศิลป์ไทยและหลักนาฏยประดิษฐ์ เพื่อเป็นการต่อยอด สืบทอด พัฒนา ศิลปวัฒนธรรมด้านนาฏศิลป์ไทย และการถ่ายทอดความรู้สู่ระบบการเรียนการสอนนำไปใช้ในหลักสูตรการเรียนการสอนนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) ระดับปริญญาตรี ของคณะศิลปศึกษา วิทยาลัยศึกษาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา (4 ปี) หลักสูตรปรับปรุง (พ.ศ. 2567)

2.การสร้างสรรคานาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรคตยง

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างแนวคิดและรูปแบบการแสดง

จากความเป็นมา บุคลิกและบทบาทสำคัญขององค์ในวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 และบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 นำข้อมูลมาพิจารณาถึงลักษณะการแต่งกายขององค์ที่ปรากฏในบทพระราชนิพนธ์ หลังจากทีพระรามาพระราชนิพนธ์ความดีความชอบบำเหน็จให้องค์เป็นพระยาอินทราภาพ กล่าวถึงบทบาทสำคัญขององค์ และองค์ในฐานะทหารเอกของพระราม ซึ่งองค์เป็นลิงพญาายาสีเขียว ปากหุบ สวมยอดมงกุฎสามกลีบ ซึ่งในบรรดาสิ่งไม่มีผู้ใดที่สวมมงกุฎยอดสามกลีบ โดยมีแนวคิดที่ประพันธ์บท ประพันธ์ทำนองเพลง ตลอดจนรูปแบบการแสดง เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ศิระห์ ขึ้นใหม่ โดยอิงจากภาพองค์จิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม สู่การสร้างสรรครูปแบบการรำเดี่ยวของโขนลิง นานาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรคตยง โดยแบ่งรูปแบบการแสดง ต่อไปนี้

ช่วงที่ 1 แสดงถึงการกล่าวถึงเครื่องแต่งกายขององค์

ช่วงที่ 2 แสดงถึงบทบาทสำคัญขององค์ในเรื่องรามเกียรติ์

ช่วงที่ 3 แสดงถึงกระบวนการทำรำเพลงหน้าพาทย์

ขั้นตอนที่ 2 การสร้างสรรค์บท สร้างสรรค์ทำนองเพลง

แนวคิดการประพันธ์บท ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาบทละคร เรื่องรามเกียรติ์ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 และ บทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ที่บ่งบอกถึงบทบาทสำคัญขององค์ในวรรณกรรมรามเกียรติ์ เช่นบทบาทตอนองค์สื่อสาร บทบาทตอนแก้ปริศนาภูมิภรณ์ บทบาทตอนทำลายพิธีลับหอโมกข์ศักดิ์ภูมิภรณ์ บทบาทตอนศึกแสงอาทิตย์ บทบาทตอนฆ่าเกตุรา บทบาทตอนรบยักษ์ปักหลั่น บทบาทตอนขอพานแว่นฟ้า บทบาททองขึ้น บทบาททอกระบัตร บทบาทเกียกาย

และเข้าปรึกษา อาจารย์เกษม ทองอร่าม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลป์ ผู้เชี่ยวชาญการจัดทำบทโขนละคร และการพากย์โขน เพื่อให้อาจารย์เกษม ทองอร่าม ประพันธ์บทการแสดง

แนวคิดการประพันธ์ทำนองเพลง ผู้วิจัยได้นำรูปแบบการแสดง เข้าปรึกษา อาจารย์วัชรกร บุญเพ็ง อาจารย์ภาควิชาดุริยางคศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา เพื่อวางแผนทางการประพันธ์ทำนองเพลงใหม่ทั้งหมด จำนวน 4 เพลง ประพันธ์ทำนองเพลงโดยอาจารย์วัชรกร บุญเพ็ง ดังนี้

1. เพลงร่ำพารินทร์ทำนองเพลงประพันธ์ขึ้นใหม่จากหลักคิดเค้าโครงเพลงร่ำ โดยใช้จินตนาการให้ดูมีอำนาจทรงพลัง ใช้หน้าทับเพลงร่ำ

2. เพลงอินทราสา ทำนองเพลงประพันธ์ขึ้นใหม่จากหลักคิดเค้าโครงเพลงกระบี่ลีลา จากแนวคิดของอาจารย์ศิลป์ ตราโมท ที่ท่านได้ประพันธ์เพลงสิงโต ในการแสดงระบำคเชลย์ ใช้หน้าทับเพลงลา

3. เพลงสวาทพระจักรินทร์ ทำนองเพลงประพันธ์ขึ้นใหม่จากจินตนาการของผู้ประพันธ์ โดยนึกถึงความกระซิบคล่องแคล่วของโขนลิง จังหวะจึง กระซิบ ดูสง่างาม ใช้หน้าทับเพลงกราวนอก

4. เพลงกบิลอินทราภาพประพันธ์ทำนองเพลงขึ้นใหม่จากหลักคิดของเพลงร่ำในบาทสกุณี นำมาเป็นโครงสร้างใช้หน้าทับเพลงเสมอ

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกผู้แสดง

การคัดเลือกนักแสดงนับว่าเป็นส่วนสำคัญของการแสดงหลายๆ เพื่อให้การแสดงสมบูรณ์แบบตามที่ผู้วิจัยสร้างแนวคิดไว้ ดังนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกนักแสดง นานาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรคตยง ไว้ดังนี้

1. เพศชาย

2. มีรูปร่างสมส่วน ไม่สูงมาก ไม่เตี้ยมาก และไม่ท้วมจนเกินไป มีช่วงคอพอสมควรเพื่อสวมใส่ยอดแล้วจะได้ดู

สง่าสวยงาม มีความคล่องแคล่วว่องไว คล่องตัว

3. มีทักษะทางด้านการแสดงนาฏศิลป์ไทย โดยเฉพาะทักษะโขนลิงเป็นอย่างดี

4. มีปฏิภาณไหวพริบ มีความจำดี สามารถจดจำทำนองเพลงและบทร้องได้เป็นอย่างดี

นาฏยประดิษฐ์ ชุต องค์กรคตยขยง เป็นการรำเดี่ยววอดฝีมือของโขนลิง ฉะนั้นผู้แสดงก็จำเป็นต้องมีทักษะฝีมือการรำรำโขนลิงที่สวยงามเป็นอันดับแรก ในการสร้างสรรค์การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุต องค์กรคตยขยง ครั้งนี้ ผู้วิจัยคัดเลือก นายณภัทร มาร์ติน เป็นผู้แสดงแบบ เหมาะสมตามเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดไว้



ภาพที่ 1 ผู้แสดงที่ได้รับการคัดเลือก

ขั้นตอนที่ 4 การออกแบบและประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย เครื่องประดับ ศีรษะโขน

การสร้างเครื่องแต่งกายโขน เครื่องประดับ ศีรษะโขน ขึ้นใหม่ อิงตามบทพระราชนิพนธ์ ตามที่ศึกษา และอิงจากภาพวาดองค์ จิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม โดยปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ส่วน ได้แก่

เครื่องแต่งกายโขน ปรึกษา คุณเพ็ญศิริ โกมลวิจนะ นาฏศิลป์ป็นอาวุโส (พัสดราภรณ์และเครื่องโรง) สำนักการสังคีต กรมศิลปากร ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องแต่งกายโขน เพื่อวางแผนออกแบบเครื่องแต่งกายโขน ที่อิงตามบทพระราชนิพนธ์ และภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม และลายปักเครื่องโขนที่เกิดขึ้นใหม่

เครื่องประดับโขน ปรึกษา คุณณัฐพงษ์ ยลประเวช เจ้าของกิจการ ต่อบางมดเครื่องประดับ ผู้เชี่ยวชาญด้านเครื่องประดับไทย เพื่อวางแผนออกแบบเครื่องประดับโขน ที่อิงตามบทพระราชนิพนธ์ และภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดา

ศีรษะโขนองค์ ปรึกษา คุณอภิชาติ เกิดเหม็ง ผู้เชี่ยวชาญด้านการสร้างศีรษะโขน เพื่อวางแผนออกแบบศีรษะโขนองค์ ที่อิงตามบทพระราชนิพนธ์ และภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังวัดพระศรีรัตนศาสดา



ภาพที่ 2 องค์กรคตยขยง

ขั้นตอนที่ 5 การออกแบบสร้างสรรค์กระบวนการทำรำ

นาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์ยศยง สร้างสรรค์กระบวนการทำรำจากพื้นฐานนาฏศิลป์ไทยโชนลิง ประกอบด้วย การรำตีบทตามคำพากย์และคำร้องเพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ การรำตามทำนองเพลงในกระบวนการทำรำเพลงหน้าพาทย์ ซึ่งรูปแบบทำรำสามารถจำแนกได้ดังนี้ 1. กระบวนท่าที่มาจากแม่ท่าโชนลิง 2. กระบวนท่ารำเบ็ดเตล็ดโชนลิง 3. กระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่

ลำดับการแสดงแบ่งเป็น 5 ช่วง ได้แก่ 1. เพลงร่ำพานรินทร์ เปิดตัวนักแสดง 2. พากย์ รำใช้บทตามบทพากย์เป็นการชมเครื่องแต่งกาย 3. เพลงอินทราสา รำใช้บทประกอบคำร้องกล่าวถึงบทบาทสำคัญขององค์ 4. เพลงสวาทระจกรินทร์ รำใช้บทประกอบคำร้องกล่าวถึงบทบาทสำคัญขององค์ 5. เพลงกบิลอินทราภาพ การรำประกอบเพลงหน้าพาทย์ หน้าทับเพลงเสมอ

การสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์ยศยง ได้เกิดการแสดงรำเดี่ยวของโชนลิงชุดใหม่ขึ้น โดยมีการสร้างสรรค์ใหม่ เช่น เครื่องแต่งกายโชน เครื่องประดับโชน ศิระของคต บทการแสดง ทำนองเพลง กระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์มีแนวคิดจากพื้นฐานนาฏศิลป์ไทยโชนลิง ประกอบด้วย กระบวนท่าที่มาจากแม่ท่าโชนลิง จำนวน 17 ท่า กระบวนท่ารำเบ็ดเตล็ดโชนลิง 70 ท่า กระบวนท่ารำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จำนวน 41 ท่า ลักษณะกระบวนการทำรำเป็นการรำตีบทตามคำพากย์และคำร้องเพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ การรำตามทำนองเพลงในกระบวนการทำรำเพลงหน้าพาทย์ จึงเป็นมิติใหม่ของการแสดงรำเดี่ยวของโชนลิงซึ่งจะเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์นาฏยประดิษฐ์ชุดอื่นๆ ได้เป็นอย่างดี

ขั้นตอนที่ 6 นำเสนอผลงานสร้างสรรค์ต่อผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ

การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านนาฏดุริยางคศิลป์ ทั้งภายในและภายนอกสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ เพื่อตรวจสอบยืนยันข้อมูลและประเมินคุณภาพผลงานสร้างสรรค์โดยกำหนดเกณฑ์ เป็นผู้ทรงคุณวุฒิเป็นผู้มีประสบการณ์ด้านนาฏดุริยางคศิลป์ไทย ไม่น้อยกว่า 20 ปี จำนวน 9 คน ได้แก่

1. นายประเมษฐ์ บุญยะชัย ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์- โชน) พุทธศักราช 2563
2. นายไพฑูรย์ เข้มแข็ง ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ โชน-ละคร) พุทธศักราช 2564
3. นายวิโรจน์ อยู่สวัสดิ์ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย (โชนลิง) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
4. ดร.นิวัฒน์ สุขประเสริฐ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย (โชนลิง) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
5. นายเกษม ทองอร่าม ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ไทย (โชนลิง) วิทยาลัยนาฏศิลป์
6. นายสุรรัตน์ เอี่ยมสะอาด อดีตนาฏศิลป์ทักกะพิเศษ สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
7. นายจำลอง ม่วงท้วม อดีตดุริยางคศิลป์อาวุโส สำนักการสังคีต กรมศิลปากร
8. นายชรรค์ชัย หอมจันทร์ อาจารย์ประจำสาขาวิชานาฏศิลป์และศิลปะการแสดง มหาวิทยาลัยราชภัฏจันทรเกษม
9. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีรภัทร์ ทองน้อม ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

ดำเนินการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) ได้รับการประเมินคุณภาพผลงานในระดับ ดีเด่น

ตารางที่ 1 ผลการประเมินคุณภาพผลงานนาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์ยศยง

ข้อที่	ประเด็นคำถาม	ระดับความคิดเห็น	
		คะแนนเฉลี่ย	ความหมาย
1	แนวคิดการสร้างสร้งงานถ่ายทอดสู่การแสดงได้สมบูรณ์	4.88	ดีเด่น
2	รูปแบบการแสดงมีความแปลกใหม่น่าสนใจ	4.66	ดีเด่น
3	การออกแบบเครื่องแต่งกายมีการสร้างสรรค์ได้ความเหมาะสมกับการแสดง	4.77	ดีเด่น
4	คำพากย์มีความเหมาะสมกับรูปแบบการแสดง	4.77	ดีเด่น
5	บทร้องมีความเหมาะสมกับรูปแบบการแสดง	4.66	ดีเด่น

6	การสร้างสรรค์ทำนองเพลงมีความเหมาะสมกับรูปแบบการแสดง	4.66	ดีเด่น
7	การออกแบบกระบวนท่ารำมีความเหมาะสมกับบุคลิก สีส่า บทบาทของตัวละคร	4.77	ดีเด่น
8	กระบวนท่ารำในการแสดงมีความงดงาม	4.55	ดีเด่น
9	ผู้แสดงสามารถถ่ายทอดลีลากระบวนท่ารำได้เหมาะสมกับการแสดง	4.66	ดีเด่น
10	ระยะเวลาในการแสดงมีความเหมาะสม	5	ดีเด่น
11	ภาพรวมของการแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง มีความสมบูรณ์และเป็นเอกภาพของแนวคิด	4.77	ดีเด่น
12	การแสดง นาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้สำหรับการเรียนการสอนและการแสดงที่เกี่ยวกับการรำเดี่ยวอวดฝีมือของโขนลิงได้	4.88	ดีเด่น
คะแนนรวม		4.75	ดีเด่น

3.ถ่ายทอดนาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง

การเผยแพร่การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง สู่อารยชนและถ่ายทอดสู่หลักสูตรการเรียนการสอนนาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง ได้เผยแพร่การแสดงสู่อารยชน ดังนี้

ตารางที่ 2 การเผยแพร่การแสดง สู่อารยชนและถ่ายทอดสู่หลักสูตรการเรียนการสอน

ลำดับ	การเผยแพร่	รายละเอียด
1	การเผยแพร่การแสดงสู่อารยชน	นำเสนอผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ระดับชาติ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ครั้งที่ 7 The 7 th BPI Presentation of Creative Performing Arts วันที่ 15 ธันวาคม 2566 ณ โรงละครศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์
		งานจตุรรมหาสงกรานต์ Songkran รวมของดีศรีมหาบัณฑิต World best festive destination วันที่ 14 เมษายน 2567 ณ Central World
		งานกาชาด ประจำปี “ทศมราชา 72 พรรษา ถวายพระพร” วันที่ 19 ธันวาคม 2567 ณ สวนลุมพินี
2	การเผยแพร่การแสดงสื่อออนไลน์	เผยแพร่วิดีโอการแสดง นาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง จาก การนำเสนอผลงานนาฏศิลป์สร้างสรรค์ระดับชาติ ผ่านทาง YouTube ช่อง คณะศิลปนาฏดุริยางค์ สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ https://www.youtube.com/watch?v=NP6YwSd27t8
3	การถ่ายทอดสู่หลักสูตรการเรียนการสอน	ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) นาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์กรยศยง ให้แก่นักศึกษาโขนลิงศิลปศึกษา ภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ปีการศึกษา 2566 วันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2567 ณ ห้อง 405 อาคารคณะศิลปศึกษา

	ได้รับการบรรจุ นามูประดิษฐ์ ชุด องค์ยศยง หลักสูตร ศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานามูศิลป์ศึกษา (4 ปี) หลักสูตร ปรับปรุง (พ.ศ. 2567) คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒน ศิลป์ รหัสวิชา 301-24004 วิชาทักษะนามูศิลป์ไทย 4 (โชน ลิง) 3 (0-6-3)

การแสดงนามูประดิษฐ์ ชุด องค์ยศยง เป็นการรำเดี่ยวอวตฝีมือชุดแรกขององค์ ซึ่งยังไม่เคยปรากฏการแสดงชุดนี้มาก่อนในวงการนามูศิลป์ไทย เมื่อการแสดงชุดนี้ได้รับการบรรจุลงในหลักสูตรการเรียนการสอน ระดับปริญญาตรีแล้ว นักศึกษาจะได้รับการศึกษาในเรื่องของการรำเดี่ยวอวตฝีมือขององค์ในเชิงวิชาการงานวิจัย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ สืบสาน ต่อยอดการแสดงของโชนลิง เพื่อพัฒนาศิลปวัฒนธรรมให้อยู่คู่ชาติไทยต่อไปในอนาคต

อภิปรายผล

การศึกษาบทบาทขององค์จากวรรณกรรมเรื่องรามเกียรติ์ พบว่า องค์มีบทบาทเป็นทหารเอกของพระรามเคียงคู่กับหนุมาน เป็นน้องชายที่รักกันมาก ทำการรับอาสารับอาวุธศึกสหัสสูร ล่อลวงกลองดวงใจทศกัณฐ์ ช่วยสุครีพผู้เป็นน้าจากการเสียทำให้กุมภกรรณ อาสารับราชการด้วยความซื่อสัตย์ จงรักภักดี รบยักษ์ปักษ์หลั่น ฆ่าสีเสณายักษ์ ฆ่าเพตรา ฆ่าวายุักษ์ แก้วปริศนาของกุมภกรรณ สื่อสารขอนางสีดาคืนจากทศกัณฐ์ เป็นเกียกกาย หัวหน้าแห่งกองเสบียง เป็นยกกระบัตร พนักงนรักษาพระอัยการ เป็นกองขัน กองทหารปืนใหญ่ เสร็จศึกสงคราม ได้รับพระราชทานความดีความชอบพระราชทาน มงกุฎกนกคุณธิล สังวาล แก้วโกมินทร์ ต่างหู ดอกไม้ทัดอย่างกษัตริย์ และพระราชทานสมญานามว่า พระยาอินทราภาพ อุปราชเมืองขีดขิน ซึ่งสอดคล้องกับ (กรณิการ์ โลกระโทก และคณะ, 2561) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง บทบาทขององค์ : กรณีศึกษากระบวนทำรำเพลงปักกลอง ผลการศึกษาพบว่า บทบาทขององค์ในวรรณกรรมสมัยกรุงศรีอยุธยา พบว่า องค์มีบทบาทฐานะการเป็นทหารที่คอยเชื่อฟังคำสั่งผู้บัญชา บทบาทฐานะการเป็นเพชฌฆาต และบทบาทการเป็นทูต บทบาทขององค์ในวรรณกรรมสมัยกรุงธนบุรีไม่ปรากฏบทบาทที่สำคัญขององค์ บทบาทขององค์ในวรรณกรรมสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ พบว่า องค์มีบทบาทฐานะการเป็นทหารที่คอยเชื่อฟังคำสั่งผู้บัญชา เป็นนักรบผู้กล้าหาญ เป็นผู้ที่มีพละกำลัง บทบาทฐานะการเป็นทูต บทบาทฐานะการเป็นเกียกกาย บทบาทฐานะการเป็นยกกระบัตร บทบาทฐานะการเป็นอุปราช และบทบาทฐานะการเป็นเพชฌฆาต

การศึกษา การสร้างสรรค์นามูประดิษฐ์ ชุด องค์ยศยง พบว่า การแสดงรำเดี่ยวของโชนลิงชุดใหม่ขึ้น โดยมีการสร้างสรรค์ใหม่ เช่น เครื่องแต่งกายโชน เครื่องประดับโชน ศิระขององค์ บทการแสดง ทำนองเพลง กระบวนทำรำที่สร้างสรรค์มีแนวคิดจากพื้นฐานนามูศิลป์ไทยโชนลิง ประกอบด้วย กระบวนทำรำที่มาจากแม่ท่าโชนลิง จำนวน 17 ท่า กระบวนทำรำเบ็ดเตล็ดโชนลิง 70 ท่า กระบวนทำรำที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ จำนวน 41 ท่า ลักษณะกระบวนทำรำเป็นการรำดิบตามคำพากย์และคำร้องเพื่อสื่อความหมายและอารมณ์ การรำตามทำนองเพลงในกระบวนทำรำเพลงหน้าพาทย์ จึงเป็นมิติใหม่ของการแสดงรำเดี่ยวของโชนลิง ซึ่งสอดคล้องกับ (โสฬส มงคลประเสริฐ, 2564) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง การสร้างสรรค์การแสดงนามูศิลป์ไทย รำเดี่ยว ชุด ฉุยฉายพระยาอนุชิตจักรกฤษณ์พิพรรธพงศา ผลการศึกษาพบว่า มีแนวคิดการออกแบบการแสดง การประดิษฐ์ท่ารำจากประสบการณ์การแสดงของผู้วิจัยและจากการสัมภาษณ์ศิลปินแห่งชาติและผู้เชี่ยวชาญ ประกอบกับแรงบันดาลใจ โดยใช้ หลักการประดิษฐ์กระบวนทำรำ 2 ประการ ดังนี้ 1.การรำดิบตามคำร้องเพื่อสื่อความหมายและ อารมณ์ 2.การรำตามทำนองเพลงในกระบวนทำรำเพลงหน้าพาทย์ โดยใช้พื้นฐานท่ารำแม่ท่าลิง ในการประดิษฐ์ท่ารำสำหรับการแสดงชุดนี้ ลักษณะของกระบวนทำรำจะแสดงถึงความเข้มแข็ง สง่างาม ของพญาลิงที่เป็นกษัตริย์ ซึ่งสื่อความหมายถึงการชื่นชมความวิจิตรงดงามของเมืองนพบุรี โดยใช้วงปี่พาทย์ไม้แข็งบรรเลงประกอบการแสดง ผู้แสดงจะแต่งกายด้วยชุด ยืนเครื่องลิงสีขาวขลิบแดง สวมศิระโชนลิงชฎายอดชัยตามรูปแบบของการแสดงโชน

การศึกษาการรำเดี่ยวของโชนลิง พบว่า การรำอวตฝีมือเฉพาะโชนลิง ที่บ่งบอกถึงความสวยงามเครื่องแต่งกาย ความขึ้น

ชมจากการแปลงกาย การจะไปเกี่ยวพาริสี การบอกถึงประวัติ บทบาทหน้าที่ของตัวละคร รวมไปถึงลักษณะรูปร่าง เชื้อชาติ อาวุธ ประจำกาย การเดี่ยวโขนลิงปัจจุบันอยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอนระดับปริญญาตรี สังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ และยังมีรำเดี่ยวเพื่อสร้างสรรค์ในภารกิจสำคัญๆ เช่น เพื่อการศึกษา เพื่อการวิจัย เพื่อทำผลงานเลื่อนวิทยฐานะหรือขอตำแหน่งทางวิชาการ การรำเดี่ยวของโขนลิงในปัจจุบันใช้เพลง ดุยฉาย ชมตลาด ลงสรงโทน เป็นหลัก การแสดงรำเดี่ยวของโขนลิง มีทั้งที่อยู่ในหลักสูตรการเรียนการสอน ใช้เพื่อการศึกษา ใช้เพื่อการวิจัย ใช้เพื่อเป็นผลงานทางวิชาการขอเลื่อนวิทยฐานะ หรือเพื่อใช้ขอตำแหน่งทางวิชาการ การรำเดี่ยวโขนลิงส่วนใหญ่จะใช้เพลงหลักเป็นเพลง ดุยฉาย ชมตลาด ลงสรงโทน ตัวละครโขนลิงที่มีการสร้างสรรค์รำเดี่ยวแล้ว เช่น ชุมชุมดุยฉาย ทำวมาหาชมพูแต่งตัว ดุยฉายพาลี พญาไวยวงศาตามหาสุรเดช สุครีพทรงเครื่อง ดุยฉายหนุมานทรงเครื่อง ดุยฉายหนุมานชมสวน ดุยฉายหนุมานชมอุทยาน พระยาอนุชิตทรงเครื่อง ดุยฉายพระยาอนุชิตจักรกฤษณ์พิพรรธพงศา หนุมานลงสรง ดุยฉายนิลพัท ดุยฉายมัจฉานู ดุยฉายอสุรผัด ดุยฉายบุตรหนุมาน วันยุวิก มัจฉานูทรงเครื่อง ซึ่ง สอดคล้องกับ (ศิลา ผ่องบุรุษ , 2566) ได้ศึกษางานวิจัย เรื่อง แนวคิดการประดิษฐ์รำดุยฉายของตัวลิง ผลการศึกษาพบว่า การรำเดี่ยวดุยฉายของตัวลิงเป็นการรำอวดฝีมือ ด้วยเพลงดุยฉาย เป็นการอวดความงามของเครื่องแต่งกาย การแสดงอารมณ์ความรู้สึกภาคภูมิใจในความงามของเครื่องแต่งกายนั้นๆ หรือการแสดงอารมณ์ความรู้สึกภาคภูมิใจในความงามของการแปลงกายจากตัวละครหนึ่งไปอีกตัวละครหนึ่งได้อย่างสวยงาม หรือแปลงกายได้อย่างแนบเนียน เพื่อที่จะไปเกี่ยวพาริสีตัวละครผู้หญิง เพื่อที่จะไปขึ้นชมธรรมชาติ ทั้งอีกรูปแบบที่ปรากฏนั้นเป็นการเล่าเรื่องราวประวัติตัวละครโดยย่อ รวมไปถึงการบอกลักษณะดั่งนั้นๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร มีรูปพันธุ์ เชื้อชาติ ผิวกาย อาวุธประจำกาย บทบาทสำคัญของตัวละครนั้นๆ ที่ปรากฏในการแสดงโขนเรื่องรามเกียรติ์

ผลจากการวิจัยการสร้างสรรค์ การแสดงนาฏยประดิษฐ์ ชุด องค์ดอยตุง ได้รับการเสนอพิจารณาจากอาจารย์โขนลิงในสังกัดสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ผ่านทางภาควิชานาฏศิลป์ศึกษา ให้บรรจุลงในหลักสูตรศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาวิชานาฏศิลป์ศึกษา (4 ปี) หลักสูตรปรับปรุง (พ.ศ. 2567) คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ รหัสวิชา 301-24004 วิชาทักษะนาฏศิลป์ไทย 4 (โขนลิง) 3 (0-6-3) นับได้ว่าเป็นการต่อยอดงานสร้างสรรค์การแสดงสู่การเรียนการสอนระดับปริญญาตรี เพื่อให้นักศึกษาได้ศึกษากระบวนการทำรำเดี่ยวอวดฝีมือของตัวองค์ต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. นาฏยประดิษฐ์ ชุดองค์ดอยตุง เป็นการแสดงสร้างสรรค์แนวอนุรักษ์ แสดงให้เห็นถึงการรำเดี่ยวอวดฝีมือชุดใหม่ของนาฏศิลป์ไทย (โขนลิง) สามารถนำเผยแพร่เป็นการแสดงเอกเทศ หรือเบิกโรงก่อนการแสดงโขน ชุด องค์ดอยตุง ได้
2. ตัวละครโขนลิงยังมีอีกหลายตัว ที่ยังไม่มีมีการรากลุการรำเดี่ยวขึ้น ผู้สนใจในการศึกษาตัวละครโขนลิงอื่นๆ สามารถนำมาสู่กระบวนการสร้างสรรค์งานนาฏยประดิษฐ์ต่อไปได้ โดยยังคงคำนึงถึงจารีต ธรรมเนียมปฏิบัติของการแสดงนาฏศิลป์ไทยอยู่ เพื่อให้การแสดงโขน มีการ อนุรักษ์ รักษา สืบสาน ต่อยอด พัฒนา และสร้างสรรค์ ให้สมกับที่ จากองค์การเพื่อการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติหรือยูเนสโก (UNESCO) ประกาศให้ การแสดงโขนในประเทศไทย เป็น “มรดกทางวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ของมวลมนุษยชาติ”

เอกสารอ้างอิง

- กรรณิการ์ ไส้กระโทก และคณะ. (2561). **บทบาทของคต : กรณีศึกษากระบวนการทำรำเพลงปักกลอง**. (ศิลปนิพนธ์ปริญญาตรีศึกษาศาสตรบัณฑิต) คณะศิลปศึกษา สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, กรุงเทพมหานคร.
- กาญจนาธรรม เทพนรงค์ และคณะ. (2564). **วิจัย นาฏศิลป์สร้างสรรค์ ชุด ระบายอากาศหามุข**. (รายงานวิจัย) ศูนย์ศิลปวัฒนธรรม สถาบันวิจัยและพัฒนาชายแดนภาคใต้ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา, ยะลา.
- ธีรภัทร์ ทองน้อม. (2555). **โขน**. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์.
- ศิลา ผ่องบุรุษ. (2566). **แนวคิดการประดิษฐ์รำฉุยฉายของตัวลิง**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท ศิลปมหาบัณฑิต) สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์, กรุงเทพมหานคร.
- ส่งเสริมวัฒนธรรม,กรม. (2562). **โขน**. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2547). **หลักการแสดงนาฏศิลป์ปริทรรศน์**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- โสฬส มงคลประเสริฐ. (2564). **งานวิจัย การสร้างสรรค์การแสดงนาฏศิลป์ไทย รำเดี่ยว ชุดฉุยฉายพระยาอนุชิตจักรกฤษณ์พิพรรธพงศา**. (บทความวิชาการ) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ปทุมธานี.

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

MOTIVATIONAL FACTORS IN TEACHERS' WORK PERFORMANCE UNDER
THE JURISDICTION OF THE PATHUM THANI SECONDARY EDUCATIONAL
SERVICE AREA OFFICE

ภัทรกันย์ อักษร¹, นิษรา พรสุริวงษ์²

มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ

Phattharakan Aksorn¹, Nisara Phonsuriwong²

North Bangkok University

Corresponding Author E-mail : phattharakan.ako@northbkk.ac.th¹, nissara.pr@northbkk.ac.th²

(Received : March 25, 2025; Edit : April 6, 2025; accepted : April 7, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี 2) เปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกเพศชาย เพศหญิง อายุต่ำกว่า 30 ปี 30 - 40 ปี 40 - 50 ปี มากกว่า 50 ปี ระดับการศึกษาปริญญาตรี สูงกว่าปริญญาตรี ประสบการณ์การทำงาน น้อยกว่า 5 ปี 6-10 ปี 11-15 ปี 15 ปี ขึ้นไป ขนาดโรงเรียน ขนาดเล็ก ขนาดกลาง ขนาดใหญ่ กลุ่มตัวอย่างใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ปีการศึกษา 2567 กำหนดกลุ่มตัวอย่างจากตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครจซี่ และ มอร์แกน (Krejcie; & Morgan. 1970)แล้วทำการสุ่มอย่างง่าย จำนวนทั้งสิ้น 336 คน และใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ด้วยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple random sampling) โดยวิธีจับสลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติค่าที (t-test) และสถิติค่าเอฟ (F-test)

ผลการวิจัยพบว่า

1. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวม มีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาารายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ด้านความรับผิดชอบ มีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก รองลงมาคือ ด้านความสำเร็จในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ตามลำดับ
2. เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียนที่ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาารายด้าน ด้านปัจจัยจูงใจ ด้านปัจจัยค้ำจุน โดยภาพรวมไม่แตกต่าง

คำสำคัญ : แรงจูงใจ, การปฏิบัติงานของครู, สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

Abstract

This research aimed to 1. Study the work motivation of teachers under the Pathum Thani Secondary Educational Service Area Office. 2. Compare the work motivation of these teachers categorized by gender (male, female), age (under 30 years, 30–40 years, 40–50 years, over 50 years), educational level (bachelor's degree, higher than bachelor's degree), work experience (less than 5 years, 6–10 years, 11–15 years, more than 15 years), and school size (small, medium, large). The sample group consisted of teachers under the Pathum Thani Secondary Educational Service Area Office for the academic year 2024. The sample size was determined using Krejcie and Morgan's (1970) sample size table. A total of 336 participants were selected using simple random sampling and proportional stratified random sampling by drawing lots. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, t-test, and F-test

.1. Overall, the teachers under the Pathum Thani Secondary Educational Service Area Office had a high level of work motivation. Considering each aspect the highest mean score was found in the area of responsibility followed by achievement in work, both at a high level.

2. Gender, age, educational level, work experience, and school size did not result in significant differences in overall work motivation. Likewise, when considering individual aspects motivational factors and hygiene factors there were no significant differences.

Keywords : Motivation, Teacher performance, Belongs to the Secondary Education Area Office, Pathum Thani

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปัจจุบันสังคมไทยและสังคมในแต่ละประเทศมีการเปลี่ยนแปลงและเกิดการแข่งขันกันสูงแต่ละประเทศก็ต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตภายในสังคมของตนเองให้สูงขึ้นเพื่อเป็นที่ยอมรับกับนานาประเทศ แต่ละประเทศจึงต้องมีการพัฒนา ส่งเสริมความเป็นอยู่สร้างคุณภาพชีวิตที่มั่นคง และยั่งยืน ในการพัฒนานั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องวางรากฐานในการดำเนินชีวิตตั้งแต่เริ่มต้น การจะพัฒนาประเทศสู่ความสมดุล และยั่งยืนจะต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนของประเทศที่มีอยู่ให้เข้มแข็ง และมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาประเทศ ดังนั้น ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทและความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับโรงเรียน ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชาและริเริ่มกิจกรรมต่างๆของโรงเรียนให้เป็นไปตามเป้าหมาย เป็นนโยบายและโครงการต่าง ๆ ไปสู่การปฏิบัติ และเป็นผู้บ่งชี้ความสำเร็จของโรงเรียน ถ้าผู้บริหารมีภาวะผู้นำและความสามารถที่เหมาะสมก็จะได้รับความร่วมมือร่วมใจจากเพื่อนร่วมงานการบริหารก็จะประสบความสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ กล่าวได้ว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลต่อการปฏิบัติงานให้ผลสัมฤทธิ์ได้ภาวะผู้นำของผู้บริหารจึงมีความสัมพันธ์กับคุณภาพงานและคุณภาพโรงเรียนที่จะสะท้อนให้เห็นประสิทธิภาพ ของโรงเรียนนั้นๆ

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ยุทธศาสตร์ผลิต พัฒนาครู ณาจารย์และบุคลากรทางการศึกษา ที่มุ่งหวัง ให้มีการผลิตครูได้สอดคล้องกับความต้องการในการจัดการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท และมีสมรรถนะ ตามมาตรฐานวิชาชีพ สามารถใช้ศักยภาพในการสอนได้อย่างเต็มที่ ซึ่งตอบสนองการพัฒนาในด้านคุณภาพ สถานศึกษาเป็นองค์กรหนึ่งที่อยู่ในภาครัฐ เป็นสถาบันหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่ง ในสังคมจะมีส่วนในการผลักดันชาติให้ก้าวหน้า เป้าหมายหลักของสถานศึกษาก็ ค่านิยมและพฤติกรรมต่าง ๆ ของบุคคล ซึ่งการเปลี่ยนแปลงนี้ อาจไม่เป็นผลทันที ผลของการจูงใจจะสังเกตเห็นได้จากการเปลี่ยนทัศนคติอันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางความคิด การรับรู้และการแสดงออกรวมทั้งการเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ด้วย (ภัทรลธิ์ แนนอน และวัลลภา เณลิมวงศาเวช.2566: 45)

ทรัพยากรบุคคล เป็นปัจจัยที่มีความจำเป็นและความสำคัญต่อองค์กรในสถานศึกษา เพราะองค์ประกอบในขั้นตอนการดำเนินงานจะมีทรัพยากรบุคคลบุคคลเป็นปัจจัยหลัก ทำหน้าที่คิดค้นควบคุม ดูแล ลงมือปฏิบัติ ทำงานประสบความสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ แต่ทว่าการปฏิบัติงานของทรัพยากรบุคคลให้ประสบความสำเร็จตามสัมฤทธิ์ผลได้นั้น จะต้องมีความรู้ความสามารถ และมีแรงจูงใจในการทำงาน ฉะนั้นผู้บริหารจึงต้องค้นหากลวิธีในการสร้างแรงจูงใจ ในการทำงานให้กับบุคลากรได้แก่ ด้านความสำเร็จในการทำงาน ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ ด้านความรับผิดชอบด้านความก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่การงาน ด้านการได้ยอมรับนับถือ ด้านเงินเดือน ด้านความสัมพันธ์กับผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น แต่อีกนัยหนึ่งหากผู้บริหาร มีการละเลยในการสร้างแรงจูงใจในการทำงานของบุคคลในองค์กร ก็ย่อมทำให้บุคคลในองค์กรนั้นขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานและอาจทำให้เกิดการแสดงออกในหลากหลายรูปแบบ เช่น การขาดงานบ่อย การทำงานไม่เต็มที่สร้างผลงานจากการปฏิบัติงานไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ ซึ่งย่อมก่อให้เกิดผลเสียต่อองค์กรได้ (วิชาญ เจริญวิไลรัตน์.2564: 14)

แนวคิดการสร้างแรงจูงใจในการปฏิบัติงานสองลักษณะ และก่อกำเนิดทฤษฎี 2 ปัจจัย (Two - Factor Theory of Motivation) หรือทฤษฎีปัจจัยจูงใจและทฤษฎีปัจจัยค่าจูน ทฤษฎี 2 ปัจจัยของเฮิร์ซเบิร์กนี้ได้ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยจูงใจจะมีผลกระทบต่อความพึงพอใจในขณะที่ปัจจัยค่าจูนจะเป็นตัวกำหนดความไม่พึงพอใจของบุคคล เฮิร์ซเบิร์ก(Herzberg.1959: 12) ดังนั้น การแรงจูงใจจึงเป็นเรื่องสำคัญเรื่องหนึ่งที่มีผลต่อพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของบุคคลในองค์กร

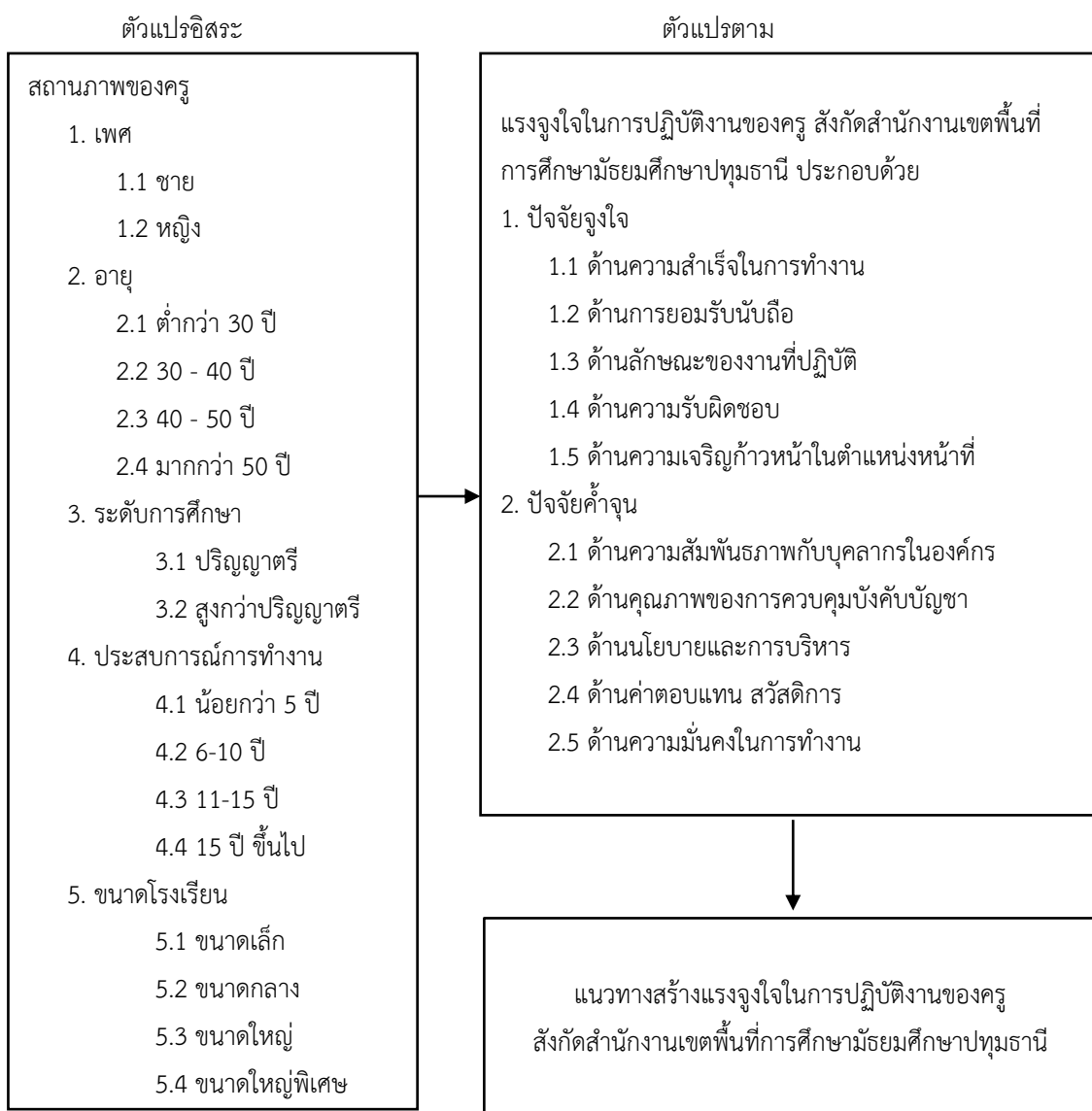
จากข้อมูลผลการดำเนินงานดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงต้องการจะศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี เพื่อเป็นแนวทางที่ผู้บริหารจะได้นำข้อค้นพบที่ได้จากงานวิจัยนี้ มาปรับปรุงแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู และสามารถใช้เป็นแนวทางในการกำหนดนโยบาย เพื่อนำไปพัฒนาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ให้เกิดประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี
2. เพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ตัวแปร แต่ละด้านจากแนวคิดทฤษฎีของ เฮิร์ซเบิร์ก (Herzberg, 1959) เกี่ยวกับเกี่ยวกับปัจจัยจูงใจและปัจจัยค้ำจุน และจากงานวิจัยของ Maslow (1970), Gilmer (1975), อรสา เพชรน้อย (2560), ภัทรดา จำนงประโคน (2561), แพรว บุญพร้อมอาษา (2561), ทศนีย์ พรหมอารักษ์ (2561), มนัสนันท์ มีทรัพย์ทอง (2563), สิทธิพงษ์ หมั่นมาก (2564), พชรภรณ์ โพธิ์กุล (2565), ขวัญใจ ศรีนภทอง (2565), ศรณี ทวีรัตน์ (2565), วรรณกานต์ เอ็มอ่อน (2565), พิทวัส ประยูรช่วย (2565) และสุภารัตน์ กุลโชติ (2566) สามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดที่ใช้ในการวิจัย เรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ได้ดังนี้



สมมติฐานการวิจัย

ครูที่มีเพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ และขนาดโรงเรียนต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี แตกต่างกัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ ครู ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานีปีการศึกษา 2567 มีครู จำนวนทั้งสิ้น 2,081 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี.2567:ออนไลน์)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ ครูในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ปีการศึกษา 2567 กำหนดกลุ่มตัวอย่าง จากตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ เครจซี และ มอร์แกน (Krejcie; & Morgan. 1970)แล้วทำการสุ่มอย่างง่าย จำนวนทั้งสิ้น 336 คน และใช้การสุ่มแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วน (Proportional Stratified Random Sampling) ด้วยวิธีการสุ่มแบบง่าย (Simple Random Sampling) โดยวิธีจับสลาก

ตัวแปร

ตัวแปรอิสระ ได้แก่ สถานภาพของครู

1. เพศ
 - 1.1 ชาย
 - 1.2 หญิง
2. อายุ
 - 2.1 ต่ำกว่า 30 ปี
 - 2.2 30 - 40 ปี
 - 2.3 40 - 50 ปี
 - 2.4 มากกว่า 50 ปี
3. ระดับการศึกษา
 - 3.1 ปริญญาตรี
 - 3.2 สูงกว่าปริญญาตรี
4. ประสบการณ์การทำงาน
 - 4.1 น้อยกว่า 5 ปี
 - 4.2 6-10 ปี
 - 4.3 11-15 ปี
 - 4.4 15 ปี ขึ้นไป
5. ขนาดโรงเรียน
 - 5.1 ขนาดเล็ก
 - 5.2 ขนาดกลาง
 - 5.3 ขนาดใหญ่
 - 5.3 ขนาดใหญ่พิเศษ

ตัวแปรตาม ได้แก่ แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ประกอบด้วย

1. ปัจจัยจิตใจ

- 1.1 ด้านความสำเร็จในการทำงาน
- 1.2 ด้านการยอมรับนับถือ
- 1.3 ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ
- 1.4 ด้านความรับผิดชอบ
- 1.5 ด้านความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่

2. ปัจจัยค้ำจุน

- 2.1 ด้านความสัมพันธ์ภาพกับบุคลากรในองค์กร
- 2.2 ด้านคุณภาพของการควบคุมบังคับบัญชา
- 2.3 ด้านนโยบายและการบริหาร
- 2.4 ด้านค่าตอบแทน สวัสดิการ
- 2.5 ด้านความมั่นคงในการทำงาน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัด
สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์การทำงาน และขนาดโรงเรียน โดยเป็น
แบบสอบถามชนิดตรวจสอบรายการ (Check list)

ตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา
ปทุมธานี ลักษณะแบบสอบถามเป็นมาตรา ส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (บุญชม ศรีสะอาด. 2556: 69-7) โดยผู้วิจัยกำหนดค่าระดับ
คะแนนของช่วงน้ำหนัก ซึ่งมีความหมาย ดังนี้

- 5 หมายถึง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับมาก
- 3 หมายถึง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับน้อย
- 1 หมายถึง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูอยู่ในระดับน้อยที่สุด

นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำเสนอ ผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความ
เที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีการสร้างตามขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาทฤษฎี แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงาน เอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อ
นำเนื้อหาวิเคราะห์แนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. ร่างแบบสอบถามเพื่อเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อพิจารณาตรวจแก้ไข และข้อเสนอแนะ และสำนวนภาษาที่ใช้
ตลอดจนความถูกต้องเหมาะสมตามจุดมุ่งหมายของการวิจัย

3. สร้างแบบสอบถามให้ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ประกอบด้วย

1. ปัจจัยจิตใจ

- 1.1 ด้านความสำเร็จในการทำงาน

- 1.2 ด้านการยอมรับนับถือ
- 1.3 ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ
- 1.4 ด้านความรับผิดชอบ
- 1.5 ด้านความเจริญก้าวหน้าในตำแหน่งหน้าที่
2. ปัจจัยค้ำจุน
 - 2.1 ด้านความสัมพันธ์ภาพกับบุคลากรในองค์กร
 - 2.2 ด้านคุณภาพของการควบคุมบังคับบัญชา
 - 2.3 ด้านนโยบายและการบริหาร
 - 2.4 ด้านค่าตอบแทน สวัสดิการ
 - 2.5 ด้านความมั่นคงในการทำงาน

4. นำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษา แล้วนำเสนอ ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา และให้ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม ดำเนินการตามขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ติดต่อขอหนังสือจาก มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ ครูในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล
2. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์พร้อมแบบสอบถาม จำนวน 336 ชุด เพื่อเก็บ ข้อมูลจากครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยดำเนินการแจก และเก็บแบบสอบถามทางไปรษณีย์พร้อมแนบซองจดหมายและจำหน่ายซองถึงผู้วิจัยเพื่อให้ส่งกลับคืน และแจกแบบสอบถามให้กับกลุ่มตัวอย่างและเก็บคืนด้วยตนเอง
3. ตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์เพื่อนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาดำเนินการโดยนำไปวิเคราะห์ข้อมูลตาม วัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูปทางสถิติ ดำเนินการตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. นำข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม ซึ่งเป็นแบบสอบถาม ชนิดเลือกตอบ (Check List) นำมาแจกแจงความถี่ (Frequency) เป็นรายชื่อใช้การวิเคราะห์คำนวณหาค่าร้อยละ (Percentage)
2. นำข้อมูลจากแบบสอบถามตอนที่ 2 เกี่ยวกับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบมาตรา วัดประเมินค่า (Rating Scale) นำมาตรวจให้คะแนนตามเกณฑ์น้ำหนัก 5 ระดับ จากนั้นนำไปบันทึก และวิเคราะห์หาค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และให้ความหมายของคะแนน โดยใช้คะแนนเฉลี่ยซึ่งกำหนดตามแนวทางของ บุญชม ศรีสะอาด (2556: 103) ดังนี้
 - 4.51-5.00 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับมากที่สุด
 - 3.51-4.50 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับมาก
 - 2.51-3.50 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับปานกลาง
 - 1.51-2.50 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับน้อย
 - 1.00-1.50 หมายถึง มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานในระดับน้อยที่สุด

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สถิติค่า t (t-test) และสถิติค่าเอฟ (F-test)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี
ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมและรายด้าน ดังนี้

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. ด้านปัจจัยจูงใจ	4.19	0.332	มาก	2
2. ด้านปัจจัยค้ำจุน	4.21	0.413	มาก	1
รวม	4.20	0.281	มาก	

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมมีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$, S.D.= 0.281) เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ด้านปัจจัยค้ำจุน มีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = 0.413) รองลงมาคือ ด้านปัจจัยจูงใจ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$, S.D. = 0.332) ตามลำดับ

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ปัจจัยจูงใจ โดยภาพรวมแต่ละด้าน ดังนี้

ปัจจัยจูงใจ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. ด้านความสำเร็จในการทำงาน	4.20	0.482	มาก	2
2. ด้านการยอมรับนับถือ	4.11	0.463	มาก	5
3. ด้านลักษณะของงานที่ปฏิบัติ	4.19	0.326	มาก	4
4. ด้านความรับผิดชอบ	4.25	0.730	มาก	1
5. ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้	4.20	0.819	มาก	3
รวม	4.19	0.332	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ด้านปัจจัยจูงใจ โดยภาพรวม แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$, S.D.= 0.332) เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ด้านความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = 0.730) รองลงมา คือ ด้านความสำเร็จในการทำงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.20$, S.D. = 0.482) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านการยอมรับนับถือ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.11$, S.D. = 0.463) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ปัจจัยค้ำจุน โดยภาพรวมแต่ละด้าน ดังนี้

ปัจจัยค้ำจุน	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	ลำดับ
1. ด้านความสัมพันธ์ภาพกับบุคลากรในองค์กร	4.29	0.770	มาก	1
2. ด้านคุณภาพของการควบคุมบังคับบัญชา	4.28	0.604	มาก	2
3. ด้านนโยบายและการบริหาร	4.09	0.889	มาก	5
4. ด้านค่าตอบแทน สวัสดิการ	4.16	0.709	มาก	4
5. ด้านความมั่นคงในการทำงาน	4.24	0.758	มาก	3
รวม	4.21	0.413	มาก	

จากตารางที่ 3 พบว่า ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ด้านปัจจัยค้ำจุน โดยภาพรวม แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.21$, S.D. = 0.413) เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุดคือ ด้านความสัมพันธ์ภาพกับบุคลากรในองค์กร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.770) รองลงมา คือ ด้านคุณภาพของการควบคุมบังคับบัญชา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28$, S.D. = 0.604) และด้านที่มี ค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ด้านนโยบายและการบริหาร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.09$, S.D. = 0.889) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามเพศ

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	เพศ	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
1. ด้านปัจจัยจูงใจ	ชาย	4.20	.296	.245	.807
	หญิง	4.19	.360		
2. ด้านปัจจัยค้ำจุน	ชาย	4.20	.450	-.354	.724
	หญิง	4.22	.381		
รวม	ชาย	4.20	.284	-.123	.902
	หญิง	4.20	.279		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า เพศที่ต่างกันมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านปัจจัยจูงใจ และด้านปัจจัยค้ำจุน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 5 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามอายุ

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-value
ด้านปัจจัยจูงใจ	ระหว่างกลุ่ม	1.22	3	.407	3.782*	.011
	ภายในกลุ่ม	35.77	332	.108		
	รวม	36.99	335			
ด้านปัจจัยค้ำจุน	ระหว่างกลุ่ม	0.64	3	.213	1.250	.291
	ภายในกลุ่ม	56.43	332	.170		
	รวม	57.07	335			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	0.82	3	.274	3.554*	.015
	ภายในกลุ่ม	25.62	332	.077		
	รวม	26.45	335			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 พบว่า อายุที่ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านปัจจัยจูงใจ แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่ด้านปัจจัยค้ำจุนไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 6 การเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามระดับการศึกษา

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	ระดับการศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	t	p-value
1. ด้านปัจจัยจูงใจ	ปริญญาตรี	4.20	.322	1.308	.192
	สูงกว่าปริญญาตรี	4.15	.366		
2. ด้านปัจจัยค้ำจุน	ปริญญาตรี	4.20	.416	-.699	.485
	สูงกว่าปริญญาตรี	4.24	.404		
รวม	ปริญญาตรี	4.20	.276	.258	.797
	สูงกว่าปริญญาตรี	4.19	.301		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 6 พบว่า ระดับการศึกษาที่ต่างกันมีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านปัจจัยจูงใจ และด้านปัจจัยค้ำจุน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 7 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามประสบการณ์การทำงาน

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-value
ด้านปัจจัยจูงใจ	ระหว่างกลุ่ม	.059	3	.020	.178	.912
	ภายในกลุ่ม	36.928	332	.111		
	รวม	36.987	335			
ด้านปัจจัยค้ำจุน	ระหว่างกลุ่ม	1.167	3	.389	2.311	.076
	ภายในกลุ่ม	55.902	332	.168		
	รวม	57.069	335			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.374	3	.125	1.586	.193
	ภายในกลุ่ม	26.073	332	.079		
	รวม	26.447	335			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 7 พบว่า ประสบการณ์การทำงานที่ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านปัจจัยจูงใจ และด้านปัจจัยค้ำจุน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ 8 การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียวเพื่อเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี จำแนกตามขนาดโรงเรียน

แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู	แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	P-value
ด้านปัจจัยจูงใจ	ระหว่างกลุ่ม	1.199	3	.400	3.707	.012
	ภายในกลุ่ม	35.789	332	.108		
	รวม	36.987	335			
ด้านปัจจัยค้ำจุน	ระหว่างกลุ่ม	1.376	3	.459	2.734	.044
	ภายในกลุ่ม	55.694	332	.168		
	รวม	57.069	335			
รวม	ระหว่างกลุ่ม	.475	3	.158	2.023	.110
	ภายในกลุ่ม	25.972	332	.078		
	รวม	26.447	335			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตาราง พบว่า ขนาดโรงเรียนที่ต่างกัน มีแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณารายด้าน ด้านปัจจัยจูงใจ และด้านปัจจัยค้ำจุน ไม่แตกต่างกัน

อภิปรายผลการวิจัย

จากวิจัยเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมมีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของทัศนีย์ พรหมอารักษ์ (2561: 73) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู โรงเรียนบ้านบึง “อุตสาหกรรมนุเคราะห์” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนบ้านบึง “อุตสาหกรรมนุเคราะห์” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ปัจจัยสุขอนามัย โดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของภัทรดา จำนงประโคน (2561: 92) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขตวังบูรพา จังหวัดสระแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7 ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู โรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขตวังบูรพา จังหวัดสระแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7 โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยจูงใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของพูนพิชสาท (2561: 48) ได้ศึกษาเรื่องแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในเขตอำเภอเกาะช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ผลการศึกษาพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในเขตอำเภอเกาะช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด โดยภาพรวมและรายด้านทุกด้านอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของมนัสนันท์ มีทรัพย์ทอง (2563: 115) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูสังกัดวิทยาลัยเทคนิคในภาคตะวันออก การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดวิทยาลัยเทคนิคในภาคตะวันออก ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูสังกัดวิทยาลัยเทคนิคในภาคตะวันออก โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของวัชรวิทย์ เจริญกุล (2563: 62) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนบ้านยางสูง ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนบ้านยางสูง โดยภาพรวมรายด้าน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของบุญธิชา โพธิ์ศรี (2564: 60) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ 5 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของพัชรภรณ์ โพธิ์กุล (2565: 46) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูใน ศูนย์เครือข่ายสถานศึกษาทับทิมสยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในศูนย์เครือข่ายสถานศึกษาทับทิมสยาม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตราด โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของศรณี ทวีรัตน์ (2565: 52) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู โรงเรียนกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษากลุ่มที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษากลุ่มที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 อยู่ในระดับมากทุกด้าน สอดคล้องงานวิจัยของสุภารัตน์ กุลโชติ (2566: 56) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจที่ส่งผลต่อประสิทธิผลในการปฏิบัติงานของบุคลากร สังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพในการ ปฏิบัติงานของบุคลากรสังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา อยู่ในระดับมาก

1.1 แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ด้านปัจจัยจูงใจ โดยภาพรวม มีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของทัศนีย์ พรหมอารักษ์ (2561: 74) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครูโรงเรียนบ้านบึง “อุตสาหกรรมนุเคราะห์” สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยจูงใจโดยรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของภัทรดา จำนงประโคน (2561: 92) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขตวังบูรพา จังหวัดสระแก้ว สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต ผลการวิจัยพบว่า โดยปัจจัยจูงใจโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของวรรณกานต์ เอมอ่อน (2565) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี

วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา และเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า แรงจูงใจในการปฏิบัติงาน ของครูโรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ปัจจัยจูงใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

1.2 แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี ด้านปัจจัยจูงใจ โดยภาพรวม มีแรงจูงใจอยู่ในระดับมาก สอดคล้องงานวิจัยของวรรณกานต์ เอมอ่อน (2565: 73) ได้ศึกษาเรื่อง แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยจูงใจ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พิทวัส ประยูรช่วย (2565: 51) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษาธรรมศาสตร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษาธรรมศาสตร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1 ในด้านปัจจัยจูงใจ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และเป็นแนวทางในการส่งเสริมแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู ดังนี้

1.1 ด้านการยอมรับนับถือ เพื่อนร่วมงานและผู้บังคับบัญชาควรมีสันนับสนุนและชื่นชมผลงานของครู มีการถูกกล่าวถึงและถูกยกย่องให้เป็นตัวอย่างที่ดีในการปฏิบัติงานและได้รับการยกย่อง ชมเชยจากผู้บังคับบัญชา และเพื่อนร่วมงาน เมื่อสามารถปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายสำเร็จ

1.2 ด้านนโยบายและการบริหาร ครูควรมีส่วนร่วมการประชุมวางแผนด้านนโยบาย และการบริหารของทางโรงเรียนทุกครั้ง โรงเรียนของมีนโยบายการบริหารจัดการของผู้บริหารที่ชัดเจน โรงเรียนเปิดโอกาสให้ครู ได้มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย ได้รับการประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ได้รับความรวดเร็วและสม่ำเสมอ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรศึกษาแนวทางการส่งเสริมระดับแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

1.2 ควรศึกษาปัจจัยส่งผลต่อแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาปทุมธานี

เอกสารอ้างอิง

- บุญชม ศรีสะอาด. (2556). **การวิจัยเบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
- ชมพูนุท พิศารท. (2561). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในเขตอำเภอเกาะช้าง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาตราด. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัย นอร์ทกรุงเทพ.
- ทัศนีย์ พรหมอารักษ์. (2561). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการครู โรงเรียนบ้านบึง “อุตสาหกรรมนคราห์” สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 18. **วิทยานิพนธ์ศึกษามหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหาร การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา.
- บุญธิชา โพธิ์ศรี. (2564). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัดการศึกษาที่ 5 สำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- พิทวัส ประยูรช่วย. (2565). ปัจจัยของแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนประถมศึกษาธรรมศาสตร์ สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 1. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- พัชรภรณ์ โพธิ์กุล. (2565). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูในศูนย์เครือข่ายสถานศึกษาทับทิมสยามสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาตราด. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- ภัทรดา จ่านงประโคน. (2561). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนในกลุ่มสหวิทยาเขตวังบูรพา จังหวัดสระแก้ว สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 7. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหาร การศึกษา คณะศึกษาศาสตร์.มหาวิทยาลัยบูรพา.
- มนัสนันท์ มีทรัพย์ทอง. (2563). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูสังกัดวิทยาลัยเทคนิคในภาคตะวันออก. **วิทยานิพนธ์ปริญญา การศึกษามหาบัณฑิตครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา คณะครุศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏ รำไพพรรณี.
- วัชรวิศ เจริญกุล. (2563). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนบ้านยางสูง. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการ บริหารการศึกษา แผน ข ระดับปริญญามหาบัณฑิตภาควิชาการบริหารการศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัย ศิลปากร.
- สุภารัตน์ กุลโชติ. (2566). แรงจูงใจที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากรสังกัดเทศบาลนครหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. **สารนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- วรรณกานต์ เอมอ่อน. (2565). การศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนอนุบาลเมืองใหม่ชลบุรี สังกัดองค์การบริหาร ส่วนจังหวัดชลบุรี. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- ศรณี ทวีรัตน์. (2565). การศึกษาแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนกลุ่มเครือข่ายส่งเสริมประสิทธิภาพการจัด การศึกษากลุ่มที่ 6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต1. **สารนิพนธ์ศึกษาศาสตร มหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ.
- พิสิฐ เทพไกรวัล. (2564, ตุลาคม-ธันวาคม). บทบาทของครูกับการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21. **วารสารวิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย คณะศึกษาศาสตร์และศิลปศาสตร์**. วิทยาลัยบัณฑิตเอเชีย 11 (4), 10-22
- ภัทรลลิตา แนนอน และวัลลภา เฉลิมวงศาเวช. (2566, พฤษภาคม-มิถุนายน). แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของครูโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี เขต 2. **วารสารวิจัยวิชาการ**, 6(3), 109-120.

วิชาญ เจริญวิไลรัตน์. (2564, กรกฎาคม-ธันวาคม).แรงจูงใจในการปฏิบัติงานของบุคลากรฝ่ายส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรมของ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก เทศบาลตำบลขาว อำเภอสลภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด. **วารสารพุทธมคั**. ศูนย์วิจัย
ธรรมศึกษาสำนักเรียนวัดอาวสุวิสิตา, 6(2), 14-25.

Cronbach, L. J. (1990). **Essentials of psychological testing (5 th ed.)**. New York : Harper Collins Publishers.

Herzberg, Frederick and others. (1959). **The Motivation to work**. New York : John Wiley and Sons.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). **Determining Sample Size for Research Activities**. Educational and Psychological Measurement.

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS AFFECTING THE KNOWLEDGE MANAGEMENT IN
SCHOOL IN THE 21ST CENTURY UNDER THE BANGKOK PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE
AREA OFFICE

วราจินต์ สุนทรายน¹, ทับทิมทอง กอบัวแก้ว²

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Varajin Soontarayon¹, Tubtimthong Korbuakaew²

Program in Development Administration, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

Corresponding author e-mail, s65561802038@ssru.ac.th

(Received : May 14, 2025; Edit : June 1, 2025; accepted : June 1, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำของผู้บริหาร 2) ศึกษาระดับการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำกับการจัดการความรู้ และ 4) วิเคราะห์ภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ โรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 36 แห่ง ผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหารหรือหัวหน้าวิชาการ และครู รวม 324 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนาและเชิงอนุมาน ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการความรู้ อันเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 ในสถานศึกษา โดยภาวะผู้นำของผู้บริหารและการจัดการความรู้ของสถานศึกษาโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งสองตัวแปรมีความสัมพันธ์ทางบวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งสองตัวแปรมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง .572 ถึง .822 ภาวะผู้นำที่สามารถพยากรณ์การจัดการความรู้ ได้แก่ ด้านการร่วมมือ วิสัยทัศน์ การแก้ปัญหา นวัตกรรม การสื่อสาร และความคิดสร้างสรรค์ ซึ่งร่วมกันพยากรณ์ได้ร้อยละ 87.70 และมีค่าคลาดเคลื่อนจากการพยากรณ์เท่ากับ .11983 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำ; ผู้บริหารสถานศึกษา; การจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21

Abstract

This research aimed to: (1) examine the level of leadership among school administrators; (2) investigate the level of knowledge management in the 21st century; (3) study the relationship between leadership and knowledge management; and (4) analyze the leadership factors that influence knowledge management. The sample group consisted of 36 schools under the jurisdiction of the Bangkok Primary Educational Service Area Office. The respondents included school administrators, deputy administrators or heads of academic departments, and teachers, totaling 324 individuals. The research instrument used was a questionnaire. Data were analyzed using both descriptive and inferential statistics, including frequency, percentage, standard deviation, Pearson's correlation coefficient, and stepwise multiple regression analysis.

The research findings revealed that leadership of school administrators plays a highly significant role in knowledge management, serving as a key approach in developing school leaders with leadership qualities appropriate for 21st-century knowledge management in educational institutions. Overall, both the level of leadership and the level of knowledge management in schools were found to be at the highest level. The two variables showed a statistically significant positive correlation at the .01 level, with correlation coefficients ranging from .572 to .822. Leadership components that could predict knowledge management included collaboration, vision, problem-solving, innovation, communication, and creativity. These factors collectively predicted knowledge management at 87.70%, with a standard error of estimate of .11983, which was statistically significant at the .05 level.

Keywords : The Leadership ; Administrators; The knowledge management in the 21st Century

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของโลกในศตวรรษที่ 21 ได้ส่งผลกระทบต่อระบบการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้นในศตวรรษที่ 21 การจัดการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วเพื่อตอบสนองต่อความท้าทายของโลกยุคใหม่ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ได้กำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง มุ่งสร้างมนุษย์ที่มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ คุณธรรม และทักษะชีวิต โดยเฉพาะทักษะ 3Rs + 8Cs ซึ่งรวมทั้งทักษะด้านวิชาการ (Hard Skills) และทักษะชีวิต (Soft Skills) ดังนั้น สถานศึกษาจึงต้องพัฒนานวัตกรรมการเรียนรู้ที่ตอบโจทย์ทักษะแห่งอนาคต ควบคู่ไปกับการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

โดยนโยบายของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2567 สนับสนุนการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนตามช่วงวัย พร้อมส่งเสริม Active Learning แนวคิดพหุปัญญา และการจัดการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมสู่อาชีพและชีวิตจริงในอนาคต โดยเฉพาะการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ มีความสามารถในการสร้างแรงจูงใจ และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ สามารถขับเคลื่อนบุคลากรในองค์กรให้ดำเนินงานไปในทิศทางเดียวกัน ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งการเรียนรู้ และบริหารจัดการความรู้ภายในสถานศึกษาอย่างมีระบบ การจัดการความรู้ (Knowledge Management) จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาองค์กรสู่ความเป็นเลิศ และสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

ผู้บริหารสถานศึกษาจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เนื่องจากผู้บริหารเป็นผู้กำหนดเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และกลยุทธ์การพัฒนา ทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ วิชาการ และการจัดการความรู้เพื่อสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ที่ยั่งยืน ซึ่งการบรรลุเป้าหมายดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยการบริหารสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะ “ภาวะผู้นำ” ของผู้บริหารสถานศึกษา ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย กลยุทธ์ ตลอดจนการสร้างแรงจูงใจและความร่วมมือในหมู่บุคลากรภายในองค์กร ทั้งยังมีบทบาทในการผลักดันให้เกิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ที่เป็นระบบและยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาเป็นแนวทางพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในการจัดการความรู้ในสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อไป

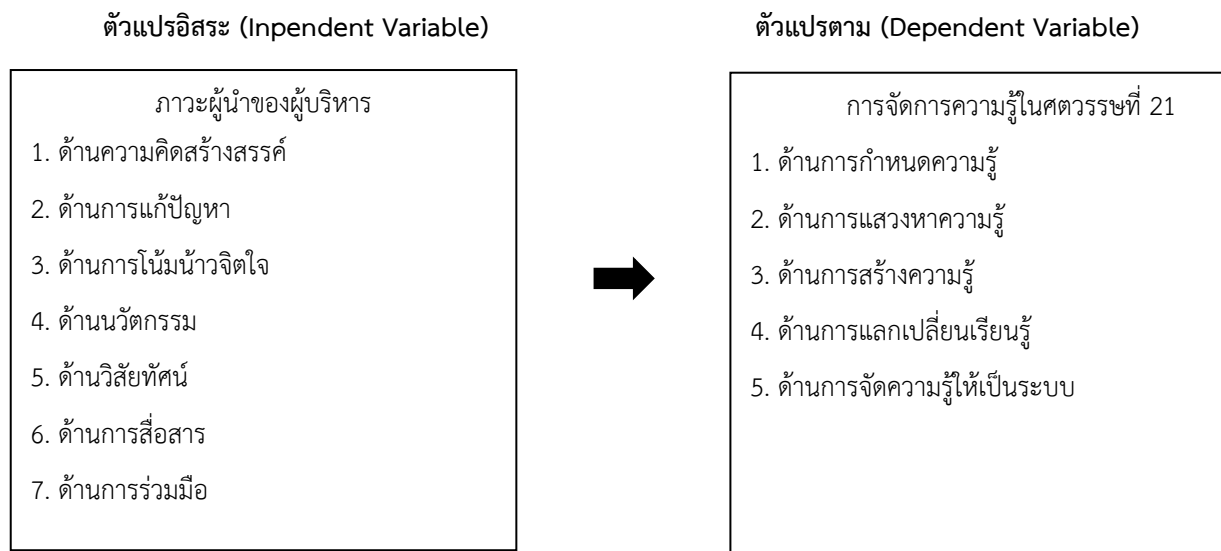
วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา กับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร
4. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 1) ด้านความคิดสร้างสรรค์ 2) ด้านการแก้ปัญหา 3) ด้านการโน้มน้าวจิตใจ 4) ด้านนวัตกรรม 5) ด้านวิสัยทัศน์ 6) ด้านการสื่อสาร 7) ด้านการร่วมมือ

สำหรับการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นกรอบของตัวแปร ได้แก่ 1) ด้านการกำหนดความรู้ 2) ด้านการแสวงหาความรู้ 3) ด้านการสร้างความรู้ 4) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 5) ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ จึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดของการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานของการวิจัยไว้ 2 ข้อ ดังนี้

1. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษามีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานครในทางบวก
2. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างน้อย 1 ด้าน ส่งผลต่อการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ผู้บริหารและครูสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 37 โรงเรียน ประจำปีการศึกษา 2566 ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 37 คน รองผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 50 คน ครู จำนวน 1,104 คน รวมทั้งสิ้น 1,191 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร, 2566) กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางการประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie and Morgan. 1970: 607-610)

ตัวแปร

1. ตัวแปรอิสระ คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากเอกสารและ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นกรอบของตัวแปรอิสระ ประกอบด้วย 1) ด้านความคิดสร้างสรรค์ 2) ด้านการแก้ปัญหา 3) ด้านการโน้มน้าวจิตใจ 4) ด้านนวัตกรรม 5) ด้านวิสัยทัศน์ 6) ด้านการสื่อสาร 7) ด้านการร่วมมือ

2. ตัวแปรตาม คือ การจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 ที่ผู้วิจัยได้จากดำเนินการวิเคราะห์ และสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย 1) ด้านการกำหนดความรู้ 2) ด้านการแสวงหาความรู้ 3) ด้านการสร้างความรู้ 4) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ 5) ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1. แบบสอบถาม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร แบ่งได้เป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะของผู้บริหารสถานศึกษา ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

แบบสอบถาม การสร้างและพัฒนาแบบสอบถาม ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสาร ตำรา บทความ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำหรับนำทฤษฎีและแนวคิดมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2. สร้างแบบสอบถามที่เนื้อหาครอบคลุมกับที่ต้องการจะศึกษา

3. นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อให้ตรวจสอบและเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับนำไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์

4. ดำเนินการปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้เสนอแนะ

5. นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (content validity) โดยให้ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 3 ท่าน ได้ทำการตอบแบบสอบถาม และนำมาหาค่าเฉลี่ยเพื่อวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of item objective congruence: IOC) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้ (ชูศรี วงศ์รัตน์, 2560)

+ 1 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้อง

0 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นไม่แน่ใจ

- 1 หมายถึง ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นไม่สอดคล้อง

6. ดำเนินการปรับปรุงแบบสอบถามตามที่ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ และนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบอีกครั้ง แล้วนำมาแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

7. นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขตามที่ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะแล้ว มาทดลองใช้ (try-out) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง แต่มีลักษณะเช่นเดียวกับกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาเป็นสถานศึกษาจำนวน 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยหาสัมประสิทธิ์อัลฟาของครอนบาค (Cronbach's alpha coefficient)

8. ดำเนินการตรวจสอบอีกครั้ง แล้วแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

9. นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว ไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับทั้งหมดมาดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์เรียบร้อยของแบบสอบถามทุกฉบับ และนำข้อมูลที่ได้รับมาวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้คอมพิวเตอร์ในการคำนวณค่าสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 1 เกี่ยวกับสถานะภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ตัวแปรเชิงคุณภาพ คือ ค่าความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage) พร้อมนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย
2. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2 ภาวะผู้นำของผู้บริหาร จากการหาค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นรายด้านและภาพรวม ซึ่งพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล เพื่อทราบเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (บุญชม ศรีสะอาด, 2554 ; อ่างอิงโน ญัฏฐภรณ์ สมภาร, 2566)
3. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 3 การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากการหาค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นรายด้านและภาพรวม ซึ่งพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล เพื่อทราบเกี่ยวกับภาวะผู้นำที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่า (บุญชม ศรีสะอาด, 2554 อ่างอิงโน ญัฏฐภรณ์ สมภาร 2566)
4. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2,3 หาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานครใช้วิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) และกำหนดเกณฑ์การแปลความหมาย
5. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2,3 ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน (stepwise multiple regression analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานครแบ่งเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความถี่ และค่าร้อยละ สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	
	(n = 324)	
	ความถี่	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	135	41.70
หญิง	189	58.30
2. อายุ		
ต่ำกว่า 31 ปี	87	26.90
31 – 40 ปี	96	29.60
41 – 50 ปี	106	32.70
50 ปีขึ้นไป	35	10.80
3. วุฒิการศึกษา		
ปริญญาตรี	198	61.10

ปริญญาโท	122	37.70
ปริญญาเอก	4	1.20
4. ประสบการณ์การปฏิบัติงาน		
ต่ำกว่า 6 ปี	76	23.50
6-10 ปี	68	21.00
11-15 ปี	83	25.60
16-20 ปี	55	17.00
21-25 ปี	27	8.30
25 ปีขึ้นไป	15	4.60

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 324 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง ร้อยละ 58.30 และเพศชาย ร้อยละ 41.70 แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางเพศของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจส่งผลให้ผลการวิจัยมีมุมมองที่หลากหลายจากทั้งสองเพศ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41 - 50 ปี คิดเป็นร้อยละ 32.70 รองลงมา อายุ 31 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 29.60 อายุต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.90 และอายุ 50 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 10.80 ตามลำดับ สามารถบ่งชี้ได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นครูรุ่นเก่าหรือช่วงกลางวัยทำงาน ซึ่งมักมีความตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงการจัดการความรู้ในศตวรรษที่ 21 น้อย จึงน่าจะมีทัศนคติที่เปิดรับต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา วุฒิการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 61.10 รองลงมา ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 37.70 และระดับปริญญาเอก คิดเป็นร้อยละ 1.20 ตามลำดับไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามสะท้อนถึงการไม่มีพื้นฐานความรู้ที่สามารถเข้าใจและประเมินภาวะผู้นำได้ดี ประสบการณ์การปฏิบัติงานของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ปฏิบัติงานมาแล้ว 11-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 25.60 รองลงมา ปฏิบัติงานต่ำกว่า 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 23.50 อายุ 6-10 ปี คิดเป็นร้อยละ 21.00 ปฏิบัติงานมาแล้ว 16-20 ปี คิดเป็นร้อยละ 17.00 ปฏิบัติงานมาแล้ว 21-25 ปี คิดเป็นร้อยละ 8.30 ตามลำดับ และปฏิบัติงานมาแล้ว 25 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 4.60 แสดงถึงการมีส่วนผสมของครูรุ่นใหม่และครูที่มีประสบการณ์สูง ซึ่งช่วยให้ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมีมุมมองทั้งจากผู้เพิ่งเข้าระบบและผู้ที่อยู่มานาน

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับผลการวิเคราะห์ระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยรวมทุกด้าน

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา	n = 324		อันดับที่	
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. ด้านความคิดสร้างสรรค์	4.62	.31	มากที่สุด	1
2. ด้านการแก้ปัญหา	4.61	.32	มากที่สุด	2
3. ด้านการโน้มน้าวจิตใจ	4.61	.31	มากที่สุด	2
4. ด้านนวัตกรรม	4.59	.34	มากที่สุด	3
5. ด้านวิสัยทัศน์	4.58	.34	มากที่สุด	4
6. ด้านการสื่อสาร	4.62	.31	มากที่สุด	1
7. ด้านการร่วมมือ	4.61	.33	มากที่สุด	2
รวม	4.60	.32	มากที่สุด	

จากตารางที่ 2 พบว่า ผลการวิเคราะห์ ระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากรุงเทพมหานครโดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = .32) และหากพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = .31) ด้านการสื่อสาร ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = .31) รองลงมาคือ ด้านการแก้ปัญหา ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = .32) ด้านการโน้มน้าวจิตใจ ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = .31) ด้านการร่วมมือ ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = .33) ด้านนวัตกรรม ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = .34) และด้านวิสัยทัศน์ ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = .34) ตามลำดับ ภาวะผู้นำในระดับสูงมากโดยเฉพาะ ค่าเฉลี่ยสูงสุดในด้าน "ความคิดสร้างสรรค์" และ "การสื่อสาร" สะท้อนว่าผู้บริหารสามารถคิดนอกกรอบ และถ่ายทอดแนวคิดใหม่ๆ ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสถานศึกษา

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยรวม

ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21	n = 324		แปลผล	อันดับที่
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านการกำหนดความรู้	4.61	.33	มากที่สุด	3
2. ด้านการแสวงหาความรู้	4.62	.32	มากที่สุด	2
3. ด้านการสร้างความรู้	4.63	.32	มากที่สุด	1
4. ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้	4.59	.32	มากที่สุด	5

ตารางที่ 3 (ต่อ)

ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษา ในศตวรรษที่ 21	n = 324		แปลผล	อันดับที่
	$\bar{X}$	S.D.		
5. ด้านการจัดความรู้ให้เป็นระบบ	4.60	.34	มากที่สุด	4
รวมเฉลี่ย	4.61	.32	มากที่สุด	

จากตารางที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ ระดับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = .32) และหากพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการสร้างความรู้ ($\bar{X} = 4.63$, S.D. = .32) รองลงมา คือ การการแสวงหาความรู้ ($\bar{X} = 4.62$, S.D. = .32) ด้านการกำหนดความรู้ ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = .33) ด้านการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ ($\bar{X} = 4.60$, S.D. = .34) และด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ($\bar{X} = 4.59$, S.D. = .32) ตามลำดับ โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร มีความพร้อมในการพัฒนาสถานศึกษาให้ก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกยุคใหม่ โดยอาศัยการเรียนรู้และการจัดการความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญ

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

ตัวแปร	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	Y _{tot}	ระดับความสัมพันธ์
X ₁	1.000	-	-	-	-	-	-	.572**	ปานกลาง
X ₂	.603**	1.000	-	-	-	-	-	.592**	ปานกลาง
X ₃	.610**	.637**	1.000	-	-	-	-	.623**	ปานกลาง
X ₄	.702**	.626**	.691**	1.000	-	-	-	.624**	ปานกลาง
X ₅	.641**	.551**	.654**	.676**	1.000	-	-	.623**	ปานกลาง
X ₆	.669**	.609**	.644**	.630**	.654**	1.000	-	.791**	มาก
X ₇	.552**	.592**	.623**	.624**	.623**	.719**	1.000	.822**	มาก
X	-	-	-	-	-	-	-	.880**	มาก

** p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson's Product Moment Correlation) ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาและความสัมพันธ์กันภายในตัวแปรอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านความคิดสร้างสรรค์ (X₁) ด้านการแก้ปัญหา (X₂) ด้านการโน้มน้าวจิตใจ (X₃) ด้านนวัตกรรม (X₄) ด้านวิสัยทัศน์ (X₅) มีความสัมพันธ์กันภายในตัวแปรอยู่ในระดับปานกลาง โดยภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร สูงสุดคือ พบว่า สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร (Y_{tot}) มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (p < .01) ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง .572 ถึง .822 มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวก และความสัมพันธ์กันภายในตัวแปรอยู่ในระดับปานกลาง หากพิจารณารายด้านพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร สูงสุดคือ ด้านการร่วมมือ (X₇) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .822 รองลงมาคือ ด้านการสื่อสาร (X₆) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .791 ด้านนวัตกรรม (X₄) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .624 ด้านการโน้มน้าวจิตใจ (X₃) และด้านวิสัยทัศน์ (X₅) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .623 ด้านการแก้ปัญหา (X₂) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .592 และด้านความคิดสร้างสรรค์ (X₁) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .572 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์รูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา	R	R ²	Adj R ²	SEE	F
X ₇	.822	.676	.675	.15401	671.305
X ₇ X ₅	.868	.753	.752	.13454	490.258
X ₇ X ₅ X ₂	.886	.785	.783	.12576	389.909
X ₇ X ₅ X ₂ X ₄	.893	.797	.795	.12235	313.717

$X_7 X_5 X_2 X_4 X_6$	.896	.804	.800	.12065	260.101
$X_7 X_5 X_2 X_4 X_6 X_1$	.898	.807	.803	.11983	220.638

** $p < .01$

จากตารางที่ 5 พบว่า การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน เพื่อหาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จากภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้ง 7 ด้าน มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ทดสอบแล้วพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งหมด 6 ด้าน คือ ด้านการร่วมมือ (X_7) ด้านวิสัยทัศน์ (X_5) ด้านการแก้ปัญหา (X_2) ด้านนวัตกรรม (X_4) ด้านการสื่อสาร (X_6) และด้านความคิดสร้างสรรค์ (X_1) ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย หรือมีอำนาจพยากรณ์เท่ากับ 0.676, 0.753, 0.785, 0.797, 0.804 และ 0.807 ตามลำดับ

ตารางที่ 5.1 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา	b	SE _b	β	t	Sig.t
Constant	.633	.118		13.157*	.000
ด้านการร่วมมือ (X_7)	.279	.026	.822	25.291*	.000
ด้านวิสัยทัศน์ (X_5)	.225	.028	.356	10.046*	.000

ตารางที่ 5.1 (ต่อ)

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา	b	SE _b	β	t	Sig.t
ด้านการแก้ปัญหา (X_2)	.191	.028	.231	6.886*	.000
ด้านนวัตกรรม (X_4)	.133	.031	.169	4.367*	.000
ด้านการสื่อสาร (X_6)	.108	.034	.127	3.173*	.002
ด้านความคิดสร้างสรรค์ (X_1)	.077	.033	.091	2.316*	.021

R = .898 R² = .807 Adj R² = .803 SEE = .11983 F = 220.638 a = .633

* $p < .05$

จากตารางที่ 5.1 พบว่า สามารถร่วมกันพยากรณ์การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ได้ร้อยละ 80.70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ (B) เท่ากับ .279 .225 .191 .133 .108 และ .077 ตามลำดับ และค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการพยากรณ์ในรูปแบบมาตรฐาน (β) เท่ากับ .822 .356 .231 .169 .127 และ .091 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของตัวแปรเกณฑ์ (การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร) และตัวแปรพยากรณ์ ($X_7 X_5 X_2 X_4 X_6 X_1$) มีค่าเท่ากับ .898 และค่าความคลาดเคลื่อน ที่เกิดขึ้นจากการพยากรณ์เท่ากับ .11983

สมการพยากรณ์ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ในรูปแบบคะแนนดิบ มีดังนี้

$$\hat{Y} = a + b_7X_7 + b_5X_5 + b_2X_2 + b_4X_4 + b_6X_6 + b_1X_1 \quad (\text{สมการที่ 1})$$

$$= 0.633 + 0.297X_7 + 0.225X_5 + 0.191X_2 + 0.133X_4 + 0.108X_6 + 0.077X_1$$

สมการพยากรณ์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน มีดังนี้

$$\begin{aligned}\hat{Z} &= \beta_7 Z_7 + \beta_5 Z_5 + \beta_2 Z_2 + \beta_4 Z_4 + \beta_6 Z_6 + \beta_1 Z_1 \quad (\text{สมการที่ 2}) \\ &= 0.822 Z_7 + 0.356 Z_5 + 0.231 Z_2 + 0.169 Z_4 + 0.127 Z_6 + 0.091 Z_1\end{aligned}$$

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร

ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ มาอภิปรายผลตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านความคิดสร้างสรรค์และด้านความร่วมมือ รองลงมาคือด้านการแก้ปัญหา ด้านการโน้มน้าวใจ ด้านนวัตกรรม และด้านวิสัยทัศน์ แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารควรส่งเสริมแนวคิดสร้างสรรค์และการทำงานร่วมกัน ทั้งภายในและภายนอกสถานศึกษา รวมถึงสนับสนุนการแก้ปัญหาและการพัฒนานวัตกรรม เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานของโรงเรียนสอดคล้องกับผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดภาวะผู้นำเชิงเปลี่ยนแปลง (Transformational Leadership) ของ Bass (1997) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าผู้นำที่ประสบความสำเร็จมักมีคุณลักษณะในการจูงใจผู้ตาม สร้างแรงบันดาลใจ สนับสนุนให้เกิดนวัตกรรม และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของบุคลากรในองค์กรอย่างต่อเนื่องผลการวิจัยของสุจิตานต์ บริเอก (2564) พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารและการปฏิบัติงานของครูผู้สอน อยู่ในระดับมาก และมีความสัมพันธ์กันในทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเฉพาะภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลง และภาวะผู้นำทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ที่สามารถทำนายการปฏิบัติงานของครูได้ และสอดคล้องกับ งานวิจัยของสุพัตรา รังคะวงษ์ (2565) พบว่า ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุดรธานี เขต 2 อยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะด้านการสื่อสาร ความยืดหยุ่น วิสัยทัศน์ ความคิดสร้างสรรค์ และความร่วมมือ ทั้งยังพบว่า เพศไม่มีผลต่อความคิดเห็นเกี่ยวกับภาวะผู้นำ แต่ประสิทธิผลการบริหารมีผลแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ

2. การศึกษาการจัดการความรู้ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานครพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะด้านการสร้างความรู้ ด้านการแสวงหาความรู้ และด้านการกำหนดความรู้ ซึ่งสะท้อนถึงความมุ่งมั่นของผู้บริหารในการส่งเสริมการพัฒนาครูและนักเรียนผ่านการจัดการความรู้ที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัยของอาภามาส นิโครธา (2561) ซึ่งพบว่าองค์ประกอบการจัดการความรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาประกอบด้วย 6 องค์ประกอบ ได้แก่ ภาวะผู้นำของผู้บริหาร การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การจัดระบบความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และการกำหนดแผนและคู่มือการปฏิบัติในการเรียนรู้ ซึ่งมีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และมีประโยชน์ และสอดคล้องกับงานวิจัยของวิศรุจ สารจุม (2562) พบว่าโรงเรียนเอกชนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3 มีการจัดการความรู้ที่อยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านการบันทึกและจัดเก็บความรู้ การนำความรู้สู่การปฏิบัติ และการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ ซึ่งสะท้อนถึงความจำเป็นในการพัฒนาองค์ประกอบเหล่านี้เพื่อยกระดับการจัดการความรู้ในสถานศึกษา

3. ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง .572 ถึง .822 มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวก และความสัมพันธ์ภายในตัวแปรอยู่ในระดับปานกลาง หากพิจารณารายด้านพบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร สูงสุดคือ ด้านการร่วมมือ รองลงมาคือ ด้านนวัตกรรม ด้านการโน้มน้าวใจ และด้านวิสัยทัศน์ ด้านการแก้ปัญหา ส่วนอันดับสุดท้าย คือ ด้านความคิดสร้างสรรค์ ตามลำดับ ซึ่งได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ รัตนา เหลืองงาม(2562, บทคัดย่อ) เรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 1 พบว่า โดยรวมพบว่ามีค่าสหสัมพันธ์ทางบวก ในระดับสูงมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 และสอดคล้องกับงานวิจัยของ นฤมล คูหา

แก้ว (2563, บทคัดย่อ) เรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 2 พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 จำแนกตามสถานภาพ แตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และจำแนกตามประสบการณ์ทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร พบว่า ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ได้มีทั้งหมด 6 ตัวแปร ที่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย ด้านการร่วมมือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านการแก้ปัญหา ด้านนวัตกรรม ด้านการสื่อสาร ด้านความคิดสร้างสรรค์ ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย .898 หรือมีอำนาจพยากรณ์เท่ากับ .807 ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ร้อยละ .807 โดยสามารถเรียงลำดับ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร มากที่สุดไปยังภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร น้อยที่สุด พบว่า ด้านการร่วมมือมากที่สุด อาจเป็นเพราะว่า ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความร่วมมือกับทุกภาคส่วนในการบริหารจัดการเพื่อพัฒนาสถานศึกษา พัฒนาการจัดการความรู้ของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด สอดคล้องกับงานวิจัยของ นภาพร ทองคำ (2561, บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาสาละวิน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน พบว่า โดยรวมและรายด้านมีการจัดการความรู้ระดับมาก ดังนี้ ด้านกระบวนการจัดการความรู้ สถานศึกษาสนับสนุนให้บุคลากรมีการถ่ายทอดความรู้และทักษะให้ผู้อื่นได้อย่างดี ด้านภาวะผู้นำในการจัดการความรู้ ผู้บริหารสร้างพันธกิจและวิสัยทัศน์ให้สอดคล้องกับการจัดการความรู้ และประเพณีติดเป็นต้นแบบที่ดี ด้านวัฒนธรรมองค์กรในการจัดการความรู้ สถานศึกษาควรส่งเสริมพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องเป็นแบบอย่างที่ดีแก่บุคลากรอื่น ด้านเทคโนโลยี บุคลากรมีการพัฒนาตนเองในการใช้เทคโนโลยีการเรียนการสอน และใช้เทคโนโลยีในการพัฒนานวัตกรรมการสอนใหม่ ๆ ด้านการวัดผลการจัดการความรู้ ครูผู้สอนเฝ้าเปรียบเทียบความรู้ก่อนเรียน และหลังเรียน เพื่อนำผลที่ได้มาพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานคร โดยรวมทุกด้านอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรนำทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ ด้านการร่วมมือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านการแก้ปัญหา ด้านนวัตกรรม ด้านการสื่อสาร และด้านความคิดสร้างสรรค์ ไปปรับประยุกต์ใช้กับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับสถานศึกษา

การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรนำทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ด้านการสร้างความรู้ ด้านการแสวงหาความรู้ ด้านการกำหนดความรู้ ด้านการจัดการความรู้ให้เป็นระบบ และด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ใช้เป็นแนวทางและพัฒนาเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อสถานศึกษาและด้านการจัดการเรียนการสอนของครู

ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษากับจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง .572 ถึง .822 มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวก ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรนำภาวะผู้นำของผู้บริหารมาพัฒนาให้ดียิ่งขึ้นในด้านการจัดการความรู้ของสถานศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสถานศึกษาและบรรลุเป้าหมายที่สถานศึกษากำหนดไว้

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร พบว่า ตัวแปรที่สามารถพยากรณ์การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ได้มีทั้งหมด 6 ตัวแปร ที่สอดคล้องกับสมมุติฐานที่ตั้งไว้ ประกอบด้วย ด้านการร่วมมือ ด้านวิสัยทัศน์ ด้านการแก้ปัญหา ด้านนวัตกรรม ด้านการสื่อสาร และด้านความคิดสร้างสรรค์ ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรนำตัวแปรทั้ง 6 ด้าน ไปปรับประยุกต์ใช้กับการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร เพื่อเกิดประโยชน์สูงสุดกับสถานศึกษา

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการศึกษาเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามกลุ่มตัวอย่างที่มีขนาดสถานศึกษา ใหญ่ กลาง และเล็ก เพื่อให้ทราบถึงบริบทในการบริหารงานสถานศึกษา

ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับแนวทางในการพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (และแก้ไขเพิ่มเติม 2545, 2553). กรุงเทพฯ: องค์การค่าของคุรุสภา.
- _____. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. (2542, สิงหาคม 14). ราชกิจจานุเบกษา.
- _____. (2559). แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564 น. 18). กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย
- ชูศักดิ์ วงศ์รัตนะ. (2560). เทคนิคการสร้างเครื่องมือวิจัย แนวทางการนำไปใช้อย่างมืออาชีพ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์อมรรการพิมพ์
- ณัฐภรณ์ สมภาร. (2566). การศึกษาและการวิเคราะห์หลักสารณียธรรมกับการเสริมสร้างสันติวัฒนธรรม ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาระยอง เขต 1 .ปริญาญครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- นภาพร ทองคำ. (2561). การจัดการความรู้ของสถานศึกษาในศูนย์เครือข่ายพัฒนาคุณภาพการศึกษาสาละวิน อำเภอสบเมย จังหวัดแม่ฮ่องสอน. ปริญาญครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยฟาร์อีสเทอร์น.
- นฤมล คูหาแก้ว. (2563). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 2. ปริญาญครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- นภาพร ทองคำ. (2560). วัฒนธรรมองค์กรในด้านการปฏิบัติงานของพนักงานต้อนรับบนเครื่องบิน บริษัทการบินไทย จำกัด (มหาชน). ปริญาญรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยรังสิต.
- นลธวัช ยุทธวงศ์ และวีระพรรณ จันท์เหลือง. (2565).ภาวะผู้นำของผู้บริหารกลุ่มโรงเรียนจตุรมิตร สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1,วารสารศึกษาศาสตร์, 1(1), : 16-29.
- รัตนา เหลืองงาม. (2562). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรี เขต 1. ปริญาญครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

- วิศรุจ สารจุม. (2562). การพัฒนาแนวทางการจัดการความรู้ของโรงเรียนเอกชน สังกัดสํานักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาร้อยเอ็ด เขต 3. ปรินญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุพัตรา รังคะวงษ์. (2565). ภาวะผู้นำในศตวรรษที่ 21 ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสํานักงาน เขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาอุดรธานี เขต 2. ปรินญาศึกษาศาสตรบัณฑิต. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- สุพัตรา โคตะวงษ์, นิมิต มั่งมีทรัพย์. (2562). การจัดการความรู้ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษาสังกัด
สํานักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 8. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2(2), : 55-71.
- สุธิกานต์ บริเอก. (2564). ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงาน ของครูผู้สอนในโรงเรียน สังกัด
สํานักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 22. (ปรินญา ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สํานักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-
2570).
- สํานักนโยบายและยุทธศาสตร์ สํานักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2561). แผนยุทธศาสตร์ กระทรวงศึกษาธิการ. สืบค้นเมื่อ
17 พฤศจิกายน 2566 จาก <https://www.obec.go.th>
- สํานักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษากรุงเทพมหานคร. (2566). ข้อมูลสํานักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากรุงเทพมหานคร.
สืบค้นเมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2567 จาก <http://www.bkkp.go.th>
- อาภามาส นิโครธา. (2561). การจัดการความรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษา.(ปรินญาดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- Bass, B.M. (1997). *Transformational leadership: Industrial, military, and education*. mahwah. NJ: Lawrence
Erlbaum
- Krejcie, R.V., & D.W. Morgan. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological
Measurement*, 30(3), 607-610.

การประเมินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
EVALUATION OF THE PIAM SUK SPORTS PROJECT, THUNG SONG MUNICIPAL SPORTS SCHOOL,
NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

ณัฐธารณ์ เทียงธรรม¹, ผศ.ดร.ธัญชา รัตนพันธ์², รศ.ดร.นพรัตน์ ชัยเรือง³
มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

Natthaporn Thiangtham, Assist. Prof. Dr.Thanatcha Rattanaphant, Assoc. Prof. Dr.Nopparat Chaireung

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University

Corresponding Author E-mail : Kibnatta8@hotmail.com

(Received : April 12, 2025; Edit : April 28, 2025; accepted : April 29, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ประเมินผลภายในโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช 2) ประเมินผลย่อยโครงการกีฬาเปี่ยมสุขฯ 3) ประเมินผลรวมโครงการกีฬาเปี่ยมสุขฯ และ 4) ประเมินผลสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุขฯ ซึ่งเป็นการประเมินโครงการตามรูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Scriven) กลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรโรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง รวมทั้งสิ้น 33 คน และกลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนโรงเรียนกีฬาเทศบาลทุ่งสง จำนวน 136 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ 1) แบบประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข 2) แบบประเมินผลย่อยของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข 3) แบบประเมินผลรวมหลังดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข และ 4) แบบสัมภาษณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผลการวิจัย พบว่า

1. ผลการประเมินภายในก่อนการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ด้าน และอยู่ในระดับมาก จำนวน 2 ด้าน

2. ผลการประเมินผลย่อยการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.62 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 4 ด้าน และอยู่ในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน

3. ผลการประเมินผลรวมหลังดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.62 และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ด้าน และอยู่ในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน

4. ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินการโครงการกีฬาเปี่ยมสุข พบว่า ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินการโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ประกอบด้วย 1) ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ 2) ปัจจัยด้านบุคลากร และ 3) ปัจจัยด้านการสื่อสาร และผลกระทบจากการดำเนินการโครงการฯ ประกอบด้วย 1) การพัฒนาศักยภาพด้านการกีฬาและกรีฑาให้แก่เด็กและเยาวชน และ 2) การสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้านกีฬา

ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าโครงการกีฬาเปี่ยมสุขส่งผลดีต่อการพัฒนาทักษะและโอกาสทางการศึกษา นอกจากนี้ยังพบว่า การประเมินโครงการโดยใช้รูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Scriven) มีความเหมาะสมในการนำมาใช้ประเมินโครงการในบริบทของโรงเรียนกีฬา เนื่องจากเป็นรูปแบบการประเมินโดยไม่ยึดเป้าหมาย (Goal-Free Evaluation) แต่เน้นประเมินในสิ่งที่เกิดขึ้นจริงซึ่งการประเมินในลักษณะนี้มีความเป็นอิสระในการเก็บข้อมูล และผลการประเมินจะเป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ มีข้อค้นพบต่าง ๆ นอกเหนือจากการตรวจสอบว่าโครงการบรรลุจุดประสงค์หรือไม่ ถือเป็นกระบวนการประเมินสอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาของโรงเรียนกีฬาที่เน้นการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนให้สามารถเป็นตัวแทนของประเทศไทยในการแข่งขันระดับนานาชาติ

คำสำคัญ : โครงการ, กีฬา, การประเมิน

Abstract

This research aimed to: 1) Evaluate the internal outcomes of the Piamsuk Sports Project at Thungsong Municipality Sports School, Nakhon Si Thammarat Province; 2) Assess the sub-level outcomes of the project; 3) Evaluate the overall outcomes of the project; and 4) Identify the success factors of the Piamsuk Sports Project. The evaluation was conducted based on Scriven's model of evaluation. The target group consisted of 33 school administrators, teachers, and staff, while the sample group included 136 students from the same school. The research instruments comprised: 1) an internal evaluation form; 2) a sub-outcome evaluation form; 3) a post-project overall evaluation form; and 4) an interview form for identifying success factors. Data were analyzed using percentage, mean, and standard deviation.

The findings revealed the following:

1. The internal evaluation prior to project implementation showed an overall result at the highest level, with a mean score of 4.51. Six specific areas were rated at the highest level, and two at a high level.
2. The sub-outcome evaluation showed an overall result at the highest level, with a mean score of 4.62. Four aspects were at the highest level and one at a high level.
3. The overall evaluation after project implementation indicated a result at the highest level, with a mean score of 4.62. Six aspects were at the highest level and one at a high level.
4. Interviews regarding factors contributing to the project's success identified three key factors: 1) management, 2) personnel, and 3) communication. The impacts of the project included: 1) the development of athletic and sports potential among children and youth, and 2) the creation of learning opportunities in the field of sports.

The results demonstrate that the Piamsuk Sports Project had a positive impact on both skill development and educational opportunities. Furthermore, the use of Scriven's Goal-Free Evaluation model was found to be appropriate for assessing the project in the context of a sports school, as it focuses on actual outcomes rather than predetermined goals. This approach promotes independent data collection and yields qualitative findings, uncovering additional insights beyond whether the project achieved its intended objectives. This evaluation process aligns with the educational philosophy of sports schools, which emphasizes developing students' potential to represent Thailand in international competitions.

Keywords : Project, Sport, Evaluation

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กีฬาเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งในด้านสุขภาพ พลานามัยและจิตใจ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนสามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง ครอบครัว ชุมชน และสังคม นำไปสู่การมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ กีฬาถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเข้มแข็งของสังคมโดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมในสร้างเครือข่ายชุมชน การสร้างจิตสำนึกในการดำรงชีวิตที่มีคุณธรรม มีวินัย และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ เคารพในสิทธิของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนสร้างความรัก ความสามัคคีของประชาชนในชาติ และกีฬายังถูกนำมาใช้เป็นสื่อในการสร้างความสัมพันธ์ไมตรีระหว่างชนชั้นเผ่าพันธุ์หรือระหว่างประเทศ ดังนั้นองค์กรระหว่างประเทศจึงได้สนับสนุนให้มีการใช้กีฬาการออกกำลังกายและนันทนาการเพื่อส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชากร (พิรศักดิ์ วิไลรัตน์, 2552: ออนไลน์) ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกจึงมีการจัดตั้งสถาบันส่งเสริมความสามารถด้านกีฬา เพื่อส่งเสริมการเล่นกีฬาดังแต่ระดับเยาวชน เป็นการสร้างทักษะพื้นฐานด้านกีฬาที่ถูกต้อง เตรียมพร้อมทางด้านร่างกายและจิตใจให้กับเยาวชน

โรงเรียนกีฬาจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานให้แก่เด็กที่มีความสามารถพิเศษทางด้านกีฬาโดยใช้หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 สำหรับการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน และได้มีการสร้างหลักสูตรสำหรับนักกีฬาในการบริหารจัดการวิทยาศาสตร์การกีฬาอย่างเป็นระบบและครบวงจร พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนให้ผู้ฝึกสอนกีฬาให้ได้รับการพัฒนาศักยภาพองค์ความรู้ใหม่ในเชิงกีฬาและวิทยาศาสตร์การกีฬา ร่วมกับสมาคมกีฬาต่าง ๆ กำหนดเป้าหมายชนิดกีฬา ระดับนักกีฬา และระดับการแข่งขันอย่างเป็นรูปธรรม โดยโรงเรียนกีฬาดำเนินการจัดการศึกษาทั้งวิชาสามัญ วิชาพลศึกษาและกีฬา ได้นำเทคนิคหลักวิชาการมาบูรณาการใช้ในการเรียนการสอน และการฝึกกีฬาสู่ความเป็นเลิศโดยใช้หลักการ ได้แก่ หลักวิทยาศาสตร์การแพทย์ วิทยาศาสตร์การกีฬา หลักการด้านพลศึกษาและการกีฬา โดยมีอาจารย์ผู้สอนกีฬาที่มีความสามารถ ความเชี่ยวชาญ และมีผลงานในการฝึกกีฬาในแต่นัดทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศรับผิดชอบในการฝึกซ้อม โดยจัดหลักสูตรการศึกษารวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดไว้ทุกประการ (ณัฐกานต์ ชันทอง, 2562: 2-3)

โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2533 จัดการศึกษาตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 รวมทั้งกิจกรรมเสริมหลักสูตร และโครงการพัฒนาศักยภาพของนักเรียน ทำให้สามารถผลิตนักเรียนกีฬาที่มีคุณภาพเป็นตัวแทนของประเทศไทยในการแข่งขันระดับนานาชาติ สร้างชื่อเสียงให้กับประเทศไทยมาโดยตลอด ซึ่งนอกจากการจัดการศึกษาตามหลักสูตรแล้วโรงเรียนยังมีการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรผ่านการดำเนินการโครงการต่าง ๆ เพื่อพัฒนานักเรียนให้สอดคล้องกับเป้าหมายของการจัดการศึกษา อาทิ โครงการหลักสูตรกีฬาเป็นเลิศ โครงการกีฬาด้านภัยยาเสพติด โดยในแผนการปฏิบัติราชการ ประจำปี 2567 โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง มีการกำหนดการจัดโครงการกีฬาเปี่ยมสุข เพื่อเพิ่มศักยภาพด้านกีฬาให้นักเรียน มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) สร้างโอกาสทางการศึกษาด้านกีฬาให้เด็กและเยาวชนได้แสดงออกถึงความสามารถทางด้านกีฬา-กรีฑาตามมาตรฐานสากล 2) ส่งเสริมศักยภาพด้านการกีฬา-กรีฑาให้มีความเป็นเลิศตามมาตรฐานสากล และ 3) สร้างทีมนักกีฬา – กรีฑา ทีมเทศบาลเมืองทุ่งสงในการเข้าร่วมการแข่งขันกีฬารายการต่าง ๆ

ผู้วิจัยในฐานะผู้รับผิดชอบโครงการกีฬาเปี่ยมสุขมีความมุ่งมั่นที่ดำเนินโครงการให้ประสบความสำเร็จ เพื่อเป็นการสร้างโอกาสทางการศึกษาด้านกีฬาให้นักเรียน ส่งเสริมนักเรียนให้มีความสามารถด้านการกีฬาที่เป็นเลิศ จำนวน 4 ชนิดกีฬา ได้แก่ วอลเลย์บอล กรีฑา ยกน้ำหนัก และฟุตบอล และเตรียมความพร้อมของสภาพร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา ในการเข้ารับการคัดเลือกเป็นตัวแทนเข้าร่วมการแข่งขันกีฬาทั้งในระดับจังหวัดและระดับประเทศในอนาคตต่อไป จึงมีแนวคิดที่จะศึกษาคุณภาพของเอกสารโครงการกีฬาเปี่ยมสุข และผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนหลังเข้าร่วมโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาโครงการต่าง ๆ ของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาของโรงเรียนกีฬา

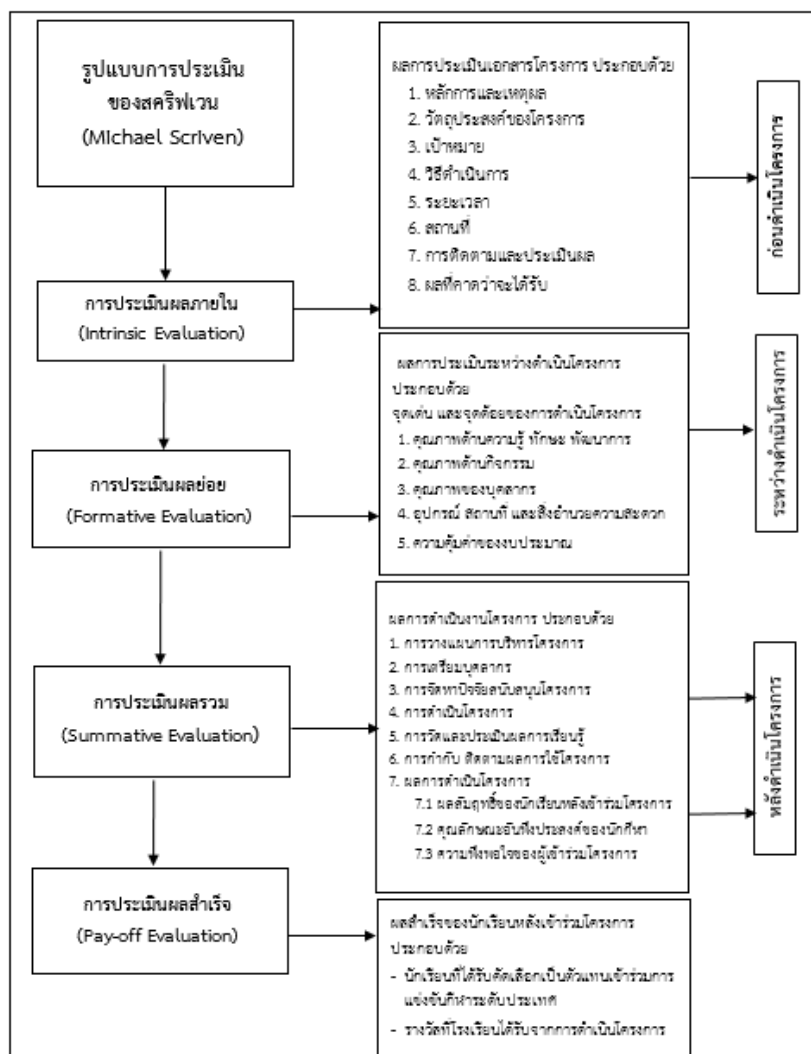
ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินโครงการดังกล่าวเป็นไปอย่างมีคุณภาพตามเป้าหมาย จึงมีแนวคิดในการนำการประเมินโครงการของสคริฟเวน (Scriven) ซึ่งเป็นรูปแบบการประเมินที่ไม่ยึดเป้าหมาย เพื่อให้สามารถตรวจสอบการดำเนินโครงการตามสภาพจริง

และได้ข้อมูลการประเมินที่ครบถ้วน โดยประเมินใน 4 ลักษณะ คือ 1) การประเมินผลภายใน (Intrinsic Evaluation) เน้นการประเมินคุณค่าภายในโครงการ เช่น การประเมินจุดมุ่งหมายของโครงการ เนื้อหาของโครงการ การดำเนินโครงการ และการวัดและประเมินผล 2) การประเมินผลย่อย (Formative Evaluation) เน้นการประเมินผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในขณะที่ใช้โครงการ 3) การประเมินผลรวม (Summative Evaluation) เน้นการประเมินผลสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเมื่อสิ้นสุดกระบวนการดำเนินโครงการ และ 4) การประเมินผลสำเร็จ (Pay-off Evaluation) การประเมินสิ่งต่าง ๆ ที่ใช้ในการดำเนินโครงการ มาใช้ในการประเมินเนื่องจากการเป็นการประเมินที่เน้นการตรวจสอบสิ่งที่เกิดขึ้นจริง และสังเกตจากพฤติกรรมและสภาพการณ์ รวมทั้งผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน ผู้ประเมินมีอิสระในการเก็บข้อมูลทุกชนิดที่มีความเกี่ยวข้องกับสิ่งที่ต้องการประเมิน (ศักดิ์ศรี ปาณะกุล, 2553) ซึ่งจะทำให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและมีคุณค่าเพื่อการดำเนินโครงการเพื่อพัฒนาผู้เรียนและนำไปสู่การเป็นโครงการต้นแบบของการประเมินโครงการในระดับท้องถิ่นที่สามารถขยายผลได้ รวมถึงการส่งเสริมการจัดการศึกษาของโรงเรียนกีฬาเทศบาลทุ่งสงในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินผลภายในโครงการกีฬายอดนิยม โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อประเมินผลย่อยโครงการกีฬายอดนิยม โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อประเมินผลรวมโครงการกีฬายอดนิยม โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช
4. เพื่อประเมินผลสำเร็จของโครงการกีฬายอดนิยม โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

กรอบแนวคิดการวิจัย



วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ 1) ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 4 คน 2) หัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 8 คน 3) ครูและบุคลากร โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 21 คน รวมทั้งสิ้น 33 คน

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร คือ นักเรียนโรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีการศึกษา 2567 จำนวน 208 คน
กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนโรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ปีการศึกษา 2567 จำนวน 136 คน ได้มาด้วยการสุ่มอย่างง่ายโดยการจับฉลาก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข 2) แบบประเมินผลย่อยของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข 3) แบบประเมินผลรวมหลังดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข และ 4) แบบสัมภาษณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

1. แบบประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข
 - 1.1 ศึกษาหลักการและวิธีการการสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพ
 - 1.2 ร่างแบบประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ชนิดประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 8 ประเด็น ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) วัตถุประสงค์ของโครงการ 3) เป้าหมาย 4) วิธีดำเนินการ 5) ระยะเวลา 6) สถานที่ และ 7) การติดตามและประเมินผล และ 8) ผลที่คาดว่าจะได้รับ
 - 1.3 นำแบบประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย / การวัดและประเมินผลทางการศึกษา พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC)
 - 1.4 นำผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ โดยเลือกข้อคำถามที่ผลการประเมินตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ปรับปรุงแบบประเมินฯ ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในลำดับต่อไป
2. แบบประเมินผลย่อยของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข
 - 2.1 ศึกษาหลักการและวิธีการการสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพ
 - 2.2 ร่างแบบประเมินผลย่อยของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ชนิดประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 5 ประเด็น ได้แก่ 1) คุณภาพด้านความรู้ ทักษะ พัฒนาการ 2) คุณภาพด้านกิจกรรม 3) คุณภาพของบุคลากร 4) คุณภาพของอุปกรณ์ สถานที่ และ สิ่งอำนวยความสะดวก และ 5) ความคุ้มค่าของงบประมาณ
 - 2.3 นำแบบประเมินผลย่อยของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย / การวัดและประเมินผลทางการศึกษา พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) นำผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ โดยเลือกข้อคำถามที่ผลการประเมินตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ปรับปรุงแบบประเมินฯ ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในลำดับต่อไป
3. แบบประเมินผลรวมของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข
 - 3.1 ศึกษาหลักการและวิธีการการสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพ
 - 3.2 ร่างแบบประเมินผลรวมของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ชนิดประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 7 ประเด็น ประกอบด้วย 1) การวางแผนการบริหารโครงการ 2) การเตรียมบุคลากร 3) การจัดหาปัจจัยสนับสนุนโครงการ 4) การดำเนินโครงการ 5) การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และ 6) การกำกับติดตามผลการใช้โครงการ 7) ผลการดำเนินโครงการ

3.3 นำแบบประเมินผลรวมของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย/การวัดและประเมินผลทางการศึกษา พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC)

3.4 นำผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ โดยเลือกข้อคำถามที่ผลการประเมินตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ปรับปรุงแบบประเมินฯ ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในลำดับต่อไป

4. แบบสัมภาษณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

4.1 ศึกษาหลักการและวิธีการการสร้างเครื่องมือประเมินคุณภาพ

4.2 ร่างแบบสัมภาษณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 2 ประเด็น ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการ

4.3 นำแบบประเมินฯ เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญด้านการวิจัย / การวัดและประเมินผลทางการศึกษา พิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC)

4.4 นำผลการประเมินจากผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์ โดยเลือกข้อคำถามที่ผลการประเมินตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ปรับปรุงแบบประเมินฯ ตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญและจัดพิมพ์เป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในลำดับต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย 1) ทำหนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูล 2) ก่อนการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข นำแบบประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข พร้อมเอกสารโครงการฯ เสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษาและหัวหน้ากลุ่มสาระการเรียนรู้ จำนวน 12 คน ประเมินผลภายในของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข 3) รวบรวมแบบประเมินและนำมาวิเคราะห์ผลปรับปรุงโครงการให้สมบูรณ์ขึ้น 4) ระหว่างการดำเนินโครงการฯ นำแบบประเมินผลย่อยของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข เสนอต่อผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา จำนวน 25 คน ประเมินผลย่อยของการดำเนินโครงการ 5) หลังดำเนินโครงการเสร็จสิ้น นำแบบประเมินผลรวมของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ประเมินนักเรียนที่เข้าร่วมโครงการที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 138 คน 6) รวบรวมแบบประเมินเพื่อนำมาวิเคราะห์ผล และเขียนรายงานผลการดำเนินโครงการ 7) ผู้รับผิดชอบโครงการนำเสนอรายงานผลการดำเนินโครงการฯ และแบบประเมินผลสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ต่อผู้บริหาร จำนวน 4 คน เพื่อสัมภาษณ์ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ 8) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ สรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลเชิงปริมาณ โดยวิเคราะห์หาค่าสถิติ คือ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย และค่าความเบี่ยงเบนมาตรฐาน และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัย

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินผลภายในก่อนการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข

ประเด็นที่ประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
1. หลักการและเหตุผลของโครงการ	4.16	0.54	มาก
2. วัตถุประสงค์ของโครงการ	4.46	0.50	มาก
3. เป้าหมาย	4.53	0.47	มากที่สุด
4. วิธีดำเนินการ	4.55	0.51	มากที่สุด
5. ระยะเวลา	4.67	0.56	มากที่สุด

ประเด็นที่ประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
6. สถานที่	4.70	0.55	มากที่สุด
7. การติดตามและประเมินผล	4.51	0.52	มากที่สุด
8. ผลที่คาดว่าจะได้รับ	4.52	0.54	มากที่สุด
รวม	4.51	0.52	มากที่สุด

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบประเมินผลภายในก่อนการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข มีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีผลการประเมินเฉลี่ยเท่ากับ 4.51 และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ประเมิน พบว่า อยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ด้าน คือ เป้าหมาย วิธีดำเนินการ ระยะเวลา สถานที่ การติดตามและประเมินผล และผลที่คาดว่าจะได้รับ อยู่ในระดับมาก จำนวน 2 ด้าน คือ หลักการและเหตุผลของโครงการ และวัตถุประสงค์ของโครงการ ตามลำดับ

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินผลย่อยการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข

ประเด็นที่ประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
1. คุณภาพของโครงการ	4.65	0.49	มากที่สุด
2. คุณภาพของกิจกรรม	4.61	0.51	มากที่สุด
3. คุณภาพของบุคลากร	4.73	0.50	มากที่สุด
4. คุณภาพของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก	4.65	0.51	มากที่สุด
5. ความคุ้มค่าของงบประมาณ	4.48	0.53	มาก
รวม	4.62	0.51	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบประเมินผลย่อยการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข มีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีผลการประเมินเฉลี่ย เท่ากับ 4.62 และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ประเมินพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 4 ด้าน คือ คุณภาพของโครงการ คุณภาพของกิจกรรม คุณภาพของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก และคุณภาพของบุคลากร อยู่ในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน คือ ความคุ้มค่าของงบประมาณ ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการประเมินผลรวมหลังดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข

ประเด็นที่ประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
1. การวางแผนการบริหารโครงการ	4.67	0.50	มากที่สุด
2. การเตรียมบุคลากร	4.71	0.49	มากที่สุด
3. การจัดหาปัจจัยสนับสนุนโครงการ	4.66	0.53	มากที่สุด
4. การดำเนินโครงการ	4.65	0.51	มากที่สุด
5. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	4.52	0.52	มากที่สุด
6. การกำกับ ติดตามผลการใช้โครงการ	4.49	0.55	มาก

ประเด็นที่ประเมิน	$\bar{X}$	S.D.	แปลความหมาย
7. ผลการดำเนินโครงการ	4.61	0.51	มากที่สุด
รวม	4.62	0.52	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ผู้ตอบแบบประเมินผลรวมหลังดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข มีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด มีผลการประเมินเฉลี่ยเท่ากับ 4.62 และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ประเมินพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ด้าน คือ การวางแผนการบริหารโครงการ การเตรียมบุคลากร การจัดหาปัจจัยสนับสนุนโครงการ การดำเนินโครงการ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และผลการดำเนินโครงการ อยู่ในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน คือ การกำกับ ติดตามผลการใช้โครงการตามลำดับ

ผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินการโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า ผู้บริหารมีความคิดเห็นว่าโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย 1) ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินการโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านบุคลากร และ ปัจจัยด้านการสื่อสาร และ 2) ผลกระทบจากการดำเนินการโครงการฯ ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพด้านการกีฬาและกรีฑาให้แก่เด็กและเยาวชน และการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้านกีฬา

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการประเมินผลภายในก่อนการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ประเมินพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ด้าน คือ เป้าหมาย วิธิดำเนินการ ระยะเวลา สถานที่ การติดตามและประเมินผล และผลที่คาดว่าจะได้รับ อยู่ในระดับมาก จำนวน 2 ด้าน คือ หลักการและเหตุผลของโครงการ และวัตถุประสงค์ของโครงการ ตามลำดับ เป็นเพราะว่า การดำเนินการโครงการฯ ในครั้งนี้ผู้รับผิดชอบโครงการฯ ได้มีการวางแผนการดำเนินงานตั้งแต่การแต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินโครงการ นำผลการดำเนินงานในการศึกษาที่ผ่านมาวิเคราะห์จุดเด่น จุดบกพร่อง รวมถึงมีการศึกษาความต้องการและความจำเป็นที่ตอบสนองความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นลำดับแรก จากนั้นได้ร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน มีวิธีการดำเนินการ เป้าหมายของโครงการฯ ตลอดจนระยะเวลา สถานที่ และการดำเนินการในส่วนต่างๆ ให้มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกัน และมีระบบการดำเนินงานที่ชัดเจน เหมาะสม และเมื่อดำเนินการร่างโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการกรอกรายละเอียดต่าง ๆ ของโครงการร่วมกับผู้ร่วมดำเนินงานก่อนนำเสนอเพื่อเข้ารับการประเมินผลภายในก่อนดำเนินโครงการจึงทำให้ผลการประเมินในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับ สุวิทย์ มูลคำและสุนันทา สุนทรประเสริฐ (2550: 146) ที่กล่าวว่าลักษณะของโครงการที่ดีว่า โครงการจะต้องกำหนดวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน ปฏิบัติได้ และมีความเป็นไปได้ มีกระบวนการดำเนินโครงการอย่างเป็นระบบ มีการกำหนดรูปแบบและวิธิดำเนินการที่สอดคล้องสัมพันธ์ต่อเนื่องกัน และมีการกำหนดสถานที่หรือพื้นที่การดำเนินงานเพื่อให้เหมาะสมสะดวกและประหยัดต่อการดำเนินโครงการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ โคว และฮอฟแมน (2011) ที่ได้พัฒนาระบบการประเมินการดำเนินงานโครงการที่สามารถนำไปสู่การปรับปรุง มี 2 ขั้นตอน คือ วิถีทางเอกสารใช้สำหรับออกแบบระบบการประเมินการดำเนินงานโครงการใหม่ ๆ เพื่อให้ผู้จัดการสามารถตรวจสอบโครงการและตัดสินใจในส่วนที่สามารถปรับปรุงได้ และบทเรียนที่ได้รับจากการพัฒนาระบบการประเมิน การดำเนินงานโครงการจะนำไปสู่การแก้ไข

2. ผลการประเมินผลย่อยการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ประเมินพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 4 ด้าน คือ คุณภาพของโครงการ คุณภาพของกิจกรรม คุณภาพของสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก และคุณภาพของบุคลากร อยู่ในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน คือ ความ

คุณค่าของงบประมาณ ตามลำดับ เป็นเพราะว่า การดำเนินการโครงการ ผู้รับผิดชอบโครงการได้มีการวางแผนการดำเนินงานและดูแล กำกับ ติดตามผลการดำเนินการในส่วนต่างๆ อย่างชัดเจนและต่อเนื่อง มีการกำหนดกิจกรรม การเลือกสถานที่ ตลอดจนวิทยากรที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการ เพื่อให้การดำเนินการโครงการในครั้งนี้มีผลลัพธ์เป็นไปตามเป้าหมายที่ได้กำหนดไว้ สอดคล้องกับ พงษ์เทพ จิระโร (2555: 47-48) ได้กล่าวถึงความสำคัญต่อการนำสารสนเทศมาปรับปรุงโครงการโดยคำนึงถึงปัญหา อุปสรรค ข้อดี ข้อเสีย ของการดำเนินโครงการ ทำให้มีแนวทางการปรับปรุงแก้ไขโครงการ ลดความเสี่ยงของผลการดำเนินโครงการ ทำให้เกิดการควบคุมคุณภาพของงาน วิเคราะห์ทุกส่วนของโครงการเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาในการดำเนินโครงการ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ กิตติยา มุ่งชอบกลาง และริญาทิพย์ ศิริมนตรี (2563: บทคัดย่อ) ได้ดำเนินการวิจัย เรื่อง การประเมินหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม พุทธศักราช 2562 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสคริฟเวน โดยได้ศึกษาผลการประเมินการใช้หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม พุทธศักราช 2562 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย พบว่า ผลการประเมินการใช้หลักสูตรสถานศึกษามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด

3. ผลการประเมินผลรวมหลังดำเนินการกีฬาเปี่ยมสุข พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีความคิดเห็นในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด และเมื่อพิจารณาเป็นรายประเด็นที่ประเมินพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุด จำนวน 6 ด้าน คือ การวางแผนการบริหารโครงการ การเตรียมบุคลากร การจัดหาปัจจัยสนับสนุนโครงการ การดำเนินโครงการ การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ และผลการดำเนินโครงการ อยู่ในระดับมาก จำนวน 1 ด้าน คือ การกำกับ ติดตามผลการใช้โครงการ ตามลำดับ เป็นเพราะว่าจากการประเมินผลรวมการดำเนินโครงการกีฬาเปี่ยมสุข ผู้รับผิดชอบโครงการได้มีการนำผลการประเมินผลย่อยมาวางแผนการพัฒนาปรับปรุงการดำเนินงานโครงการในส่วนต่างๆ อีกครั้ง ทำให้การดำเนินในส่วนที่เหลือมีการปรับปรุงและพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและคุณภาพ สอดคล้องกับเป้าหมายที่กำหนดไว้เพิ่มมากขึ้น สอดคล้องกับ ศักดิ์ศรี ปาณะกุล (2553: 133) ที่ได้กล่าวถึงการประเมินตามรูปแบบการประเมินโครงการของสคริฟเวนในส่วนของการประเมินย่อยว่าเป็นการตรวจสอบจุดประสงค์ที่ตั้งไว้อย่างสม่ำเสมอเพื่อปรับปรุงให้สอดคล้องกับการดำเนินโครงการ ตรวจสอบความสอดคล้องสัมพันธ์กันระหว่างวัตถุประสงค์กับเนื้อหาโดยส่วนใดที่ดำเนินการผลดีแล้วก็ให้คงไว้ต่อไป ส่วนที่บกพร่องให้แก้ไขปรับปรุงในครั้งต่อไป ที่สำคัญต้องศึกษาสาเหตุของความบกพร่องนั้นให้ชัดเจน และสอดคล้องกับงานวิจัยของ โกซโซรี, แองเกล และ คอนฟาโลเนียรี (Caterina Gozzoli, Chiara D'Angelo & Emanuela Confalonieri, 2012) ที่นำเสนอผลการกำกับติดตามผลซึ่งจะช่วยให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มเป้าหมายได้อย่างต่อเนื่องทั้งในระดับกลุ่มและระดับบุคคล ทำให้เกิดความสำเร็จของการดำเนินโครงการ

4. ผู้บริหารมีความคิดเห็นว่าเป็นผลสำเร็จของโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช ประกอบด้วย

4.1 ปัจจัยความสำเร็จในการดำเนินการโครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาลเมืองทุ่งสงจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งประกอบด้วย ปัจจัยด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยด้านบุคลากร และ ปัจจัยด้านการสื่อสาร เป็นเพราะว่า การดำเนินการโครงการกีฬาเปี่ยมสุขสามารถสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีนั้น ผู้รับผิดชอบโครงการได้มีการวางแผนการจัดการโครงการในส่วนต่างๆ ที่ชัดเจน มีการกำหนดผู้รับผิดชอบการดำเนินงานในส่วนต่างๆ ตลอดจนผู้ที่เป็นวิทยากรที่เหมาะสมกับบริบทของการดำเนินงาน มีการสื่อสารและประสานงานที่ดี จึงทำให้การดำเนินงานในครั้งประสบผลสำเร็จได้ สอดคล้องกับ ปกรณ์ ปริยากร (2553: 44-45) ที่ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ส่งต่อความสำเร็จของการดำเนินการโครงการ ได้แก่ 1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องผู้จัดการโครงการและทีมงานมีความเข้าใจภารกิจของ โครงการอย่างชัดเจน ผู้จัดการโครงการและทีมงาน จำเป็นต้องร่วมกันในการสร้างความเข้าใจภารกิจโครงการด้านต่าง ๆ คือ 1.1) จุดมุ่งหมาย 1.2) วัตถุประสงค์และค่าเป้าหมาย หรือตัวชี้วัดของโครงการ 1.3) แนวทางการดำเนินงาน 1.4) ลักษณะเฉพาะของโครงการ และ 2) ปัจจัยการสนับสนุนของผู้บริหารระดับสูง ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยระบุสิ่งที่ต้องการการสนับสนุน

4.2 ผลกระทบจากการดำเนินการโครงการฯ ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพด้านการกีฬาและกรีฑาให้แก่เด็กและเยาวชน และการสร้างโอกาสในการเรียนรู้ด้านกีฬา ตามลำดับ เป็นเพราะว่า โครงการกีฬาเปี่ยมสุข โรงเรียนกีฬาเทศบาล

เมืองทุ่งสงจังหวัดนครศรีธรรมราช มีเป้าหมายสำคัญในการส่งเสริมศักยภาพด้านการกีฬา-กรีฑาและการสร้างโอกาสทางการศึกษาด้านกีฬาให้เด็กและเยาวชนได้แสดงออกถึงความสามารถทางด้านกีฬา-กรีฑาตามมาตรฐานสากล ดังนั้นผู้รับผิดชอบโครงการจึงได้มีการวางแผนการดำเนินงานเพื่อให้ผลลัพธ์ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จึงทำให้ได้ผลกระทบสำคัญตามข้อสรุปที่ได้ สอดคล้องกับทวีป สิริศรีศรี (2544: 25-33) ที่ได้กล่าวถึงการดำเนินงานโครงการและการวางแผนโครงการให้ประสบความสำเร็จต้องมีการดำเนินการใน 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การกำหนดโครงการ (Project Identification) ซึ่งอาจจะเป็นไปเพื่อแก้ปัญหา และตอบสนองความต้องการหรือโอกาสการพัฒนา 2) การจัดเตรียมโครงการ (Project Preparation) เป็นการกำหนดร่างหรือข้อเสนอโครงการ การกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการที่ชัดเจนและกำหนดทางเลือกที่เหมาะสมเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการ 3) การประเมินและการอนุมัติโครงการ (Project Appraisal and Approval) 4) การนำโครงการไปปฏิบัติ (Project Implementation) เป็นการดำเนินการตามแผน โดยผู้จัดการหรือผู้บริหารโครงการจะเป็นผู้รับผิดชอบ มีการสั่งการควบคุม เพื่อให้โครงการบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ และ 5) การประเมินโครงการ (Project Calculation) เป็นการประเมินผลทั้งในระหว่างดำเนินโครงการ และหลังสิ้นสุดโครงการ เพื่อตัดสินความสำเร็จหรือล้มเหลวของโครงการ เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนและจัดทำโครงการต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากการวิจัยพบว่ารูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Michael Scriven) มีส่วนช่วยในการวางแผน การติดตามผล และการประเมินผลการดำเนินการโครงการฯ ที่ชัดเจน ช่วยในการบริหารจัดการ ปรับปรุง แก้ไข ตลอดจนพัฒนากิจกรรมต่างๆ ของโครงการฯ ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ผู้รับผิดชอบการดำเนินงานโครงการต่างๆ ควรนำไปเป็นแนวทางในการประเมินการดำเนินการโครงการในแต่ละครั้ง

1.2 การออกแบบการประเมินตามแนวทางการประเมินของสคริฟเวน (Michael Scriven) นั้น ผู้ประเมินจะต้องมีการกำหนดประเด็นที่จะประเมินในขั้นตอนต่าง ๆ ให้ชัดเจน ทั้งนี้รวมถึงการนำผลการประเมินมาใช้ในการพัฒนาปรับปรุงโครงการฯ ให้มีประสิทธิภาพเพิ่มมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรมีการนำทางการประเมินในรูปแบบอื่นมาใช้ร่วมกับรูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Michael Scriven) เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของโครงการ และเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบการประเมินที่เหมาะสมกับการประเมินโครงการที่เกี่ยวข้องกับงานด้านกีฬาต่อไป

1.2 ควรมีการทดลองใช้รูปแบบการประเมินของสคริฟเวน (Michael Scriven) ในการประเมินผลการจัดการเรียนการสอนด้านกีฬา

เอกสารอ้างอิง

- กิตติยา มุ่งชอบกลาง และปริญญาทิพย์ ศิริมนตรี. (2563). การประเมินหลักสูตรสถานศึกษา โรงเรียนบุรีรัมย์พิทยาคม พุทธศักราช 2562 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โดยใช้รูปแบบการประเมินหลักสูตรของสคริฟเวน. ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ณัฐกานต์ ชันทอง. (2562). การพัฒนารูปแบบการบริหารด้านกีฬาโรงเรียนกีฬาในประเทศไทย. การศึกษาตามหลักสูตร การศึกษาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสุขศึกษาและพลศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ทวีป ศิริริศมี. (2544). การวางแผนพัฒนาและประเมินโครงการ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุน. สนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ปกรณ์ ปรียากร. (2553). การบริหารและการจัดการโครงการ. (Online). https://planning.pn.psu.ac.th/plan_doc/procedure/docs_procedure/200_1530261702.pdf. [2567, 15 กันยายน].
- พงษ์เทพ จิระโร. (2555). การประเมินโครงการ: สิ่งจำเป็นในการทำงานยุคใหม่. วารสารศึกษาศาสตร์. 23 (3). 43-56.
- พีรศักดิ์ วิสัยรัตน์. (2552). ความสำเร็จของผู้บริหาร. (Online). <http://www.pantown.com/groub.php?display=content=36749&name=0000000 content32&area=3>. [2567, 10 กรกฎาคม].
- ศักดิ์ศรี ปาณะกุล. (2553). การประเมินหลักสูตร. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- สุวิทย์ มูลคำ และสุนันทา สุนทรประเสริฐ. (2550). การพัฒนาผลงานทางวิชาการสู่...การเลื่อนวิทยฐานะ. กรุงเทพฯ : อี เค บุ๊คส์.
- Caterina Gozzoli, Chiara D'Angelo & Emanuela Confalonieri. (2012). Evaluating Sport Project which Promotes Social Inclusion for Young People: A Case Study. *Revista Iberoamericana de Psicología Del Ejercicio Y el Deporte*. 8(1), 153-172. (Online) .https://accedacris.ulpgc.es/bitstream/10553/10909/1/0537108_20131_0008.pdf. [2023, August, 1].
- Qing Cao; & James J. Hoffman. (2011). A case study approach for developing a project performance evaluation system. *International Journal of Project Management*, 2011.

อุปลักษณเชิงมนนทศนในสำนวนภาษาถิ่นโคราช

CONCEPTUAL METAPHORS IN KORAT DIALECT EXPRESSIONS

นรากร ชนพมัย¹, พชญาวี ทองกลาง²

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Narakorn Chinphimai¹, Phitchayawee Thongklang²

Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding Author E-mail phoowee.ngarn@gmail.com¹, phitchayawee@gmail.com²

(Received : May 1, 2025; Edit : May 6, 2025; accepted : May 7, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อจำแนกประเภทอุปลักษณของสำนวนภาษาถิ่นโคราชและเพื่อวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมนนทศนในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้หนังสือที่ได้มีการรวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราชจำนวน 5 เล่มวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดอุปลักษณเชิงมนนทศน

ผลการศึกษาพบ การจำแนกประเภทอุปลักษณของสำนวนภาษาถิ่นโคราช 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณสิ่งไม่มีชีวิต ส่วนการวิเคราะห์อุปลักษณเชิงมนนทศนในสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบสำนวนที่เปรียบคนเป็นสิ่งต่าง ๆ จำนวน 8 มนทศน มากที่สุดและรองลงมา ได้แก่ [คนคือมนุษย์] 93 สำนวน [คนคือสัตว์] 45 สำนวน [คนคือสิ่งของ] 24 สำนวน [คนคือพืช] 18 สำนวน [คนคืออาหาร] 14 สำนวน [คนคือสถานที่] 12 สำนวน [คนคือธรรมชาติ] 11 สำนวน และ [คนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ] 8 สำนวน จากผลการศึกษาทำให้เกิดการอนุรักษ์สำนวนภาษาถิ่นโคราช และเป็นการปลูกจิตสำนึกให้เยาวชนในจังหวัดนครราชสีมาไม่ลืมรากเหง้าของภาษาถิ่นโคราช

คำสำคัญ : อุปลักษณ, อุปลักษณเชิงมนนทศน, สำนวนภาษาถิ่นโคราช

Abstract

This research aims to categorize the types of metaphors found in Korat dialectal expressions and to analyze the conceptual metaphors embedded in these expressions. The data were collected from five books that compiled Korat dialectal expressions and were analyzed based on the framework of conceptual metaphor theory.

The findings reveal that the metaphors in Korat dialectal expressions can be categorized into two main types: metaphors involving animate entities and metaphors involving inanimate entities. Regarding the analysis of conceptual metaphors, it was found that various expressions metaphorically compare humans to different entities, which can be grouped into eight conceptual categories.

The most common concept was: [Human is a human] – 93 expressions; followed by: [Human is an animal] – 45 expressions; [Human is an object] – 24 expressions; [Human is a plant] – 18 expressions; [Human is food] – 14 expressions; [Human is a place] – 12 expressions; [Human is nature] – 11 expressions; and [Human is a supernatural being] – 8 expressions. The findings contribute to the preservation of Korat dialect idioms and help instill a sense of cultural identity and linguistic heritage among the youth of Nakhon Ratchasima Province.

Keywords : Metaphor, Conceptual metaphor, Korat dialectal expressions

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารที่สำคัญของมนุษย์ในการติดต่อระหว่างคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม ซึ่งความหมายของสารทุกชนิดผ่านมาทางภาษา เพื่อเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดความรู้หรือแสดงความรู้สึกลึกซึ้งซึ่งจะต้องใช้ภาษาแบบเดียวกัน แต่ยังมีภาษาที่ใช้พูดแตกต่างกันไปตามพื้นที่ต่าง ๆ เป็นสัญลักษณ์ประจำถิ่น เรียกว่าภาษาไทยถิ่น ดังที่ (สมทรง บุรุษพัฒน์, สุจริตลักษณ์ ตีผลุดง และโสภณา ศรีจำปา, 2540 : 75) กล่าวว่า “ภาษาถิ่นของไทยที่ใช้พูด

ในอาณาจักรประเทศไทย แบ่งตามภูมิภาคจะได้ภาษาถิ่น 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาคอีสาน ภาคกลาง และภาคใต้ ภาษาถิ่นมีลักษณะที่แตกต่างกัน เพราะในแต่ละภาคอาจจะแบ่งย่อยออกไปเป็นภาษาถิ่นระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน” ภาษาแต่ละภาษามีจำนวนคำศัพท์เป็นจำนวนมาก โดยแต่ละคำจะมีความหมายเฉพาะ ซึ่งผู้ใช้ภาษาถิ่นจะต้องเลือกใช้ในการสื่อสารให้เหมาะสมกับผู้รับสารเพื่อให้การสื่อสารบรรลุวัตถุประสงค์ เช่นเดียวกับภาษาถิ่นโคราชจัดเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมซึ่งถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง มรดกทางวัฒนธรรมนี้เป็นสิ่งที่ชุมชนและกลุ่มคนสร้างขึ้น เพื่อพัฒนาขึ้นอย่างต่อเนื่องต่อสภาพแวดล้อมของคน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่กลุ่มชนมีต่อธรรมชาติและประวัติศาสตร์ อันทำให้คนเหล่านั้นเกิดความภาคภูมิใจในตัวตน ก่อให้เกิดความเคารพต่อความหลากหลายทางวัฒนธรรมและความคิดสร้างสรรค์ในการใช้ภาษาของชาวโคราช

นอกจากนี้การใช้ภาษาถิ่นที่ถูกต้องจนสามารถสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว อรรถรสในการสื่อสารก็เป็นเหตุผลที่ทำให้มนุษย์ประดิษฐ์คิดค้นถ้อยคำเปรียบเปรยต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความไพเราะมีความหมายลึกซึ้ง มีลักษณะเป็นคติ ข้อคิด หรือที่เรียกว่า “สำนวน” (นฤมล ปิยวิทย์, 2552 : 13) ยังได้กล่าวไว้ว่า “ภาษาโคราชเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่นสาขาหนึ่งของชาวโคราช มีลักษณะผสมผสานระหว่างภาษาไทยกลาง ภาษาอีสาน ภาษาเขมร แต่อย่างไรก็ตาม ภาษาโคราช ก็มีลักษณะเฉพาะตัวเกี่ยวกับคำศัพท์ สำเนียง และสำนวน” สำหรับถ้อยคำสำนวนของภาษาถิ่นโคราชนั้น

มีลักษณะการนำวิถีชีวิต และความเชื่อของชาวโคราชมาเปรียบเปรยด้วยเหตุเพราะชาวโคราชเป็นผู้ที่ชอบพูดคำคล้องจอง สำนวน ทำให้เกิดเป็นสำนวนภาษาถิ่นโคราชขึ้น เช่น หนักหน้าปานหานุ่น มีความหมายว่า หน้าเอาการ, ไม่บรรเทา, ไม่ทุเลาลงเลย ซึ่งเปรียบกับวิถีชีวิตของเกษตรกรในอดีตที่แบกถุงบรรจุขนเข้าลาน้ำ เมื่อยิ่งเดินไปเรื่อย ๆ น้ำหนักก็ยิ่งเพิ่มเพราะนุ่นจะดูดซับน้ำเข้าไปจึงทำให้ถุงบรรจุขนนั้นน้ำหนักเพิ่มขึ้น

จากตัวอย่างสำนวนที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่าเป็นการใช้ภาษาเชิงเปรียบเทียบ ซึ่งเรียกว่า “อุปลักษณ์” สามารถสะท้อนมโนทัศน์ของคนในสังคมได้ ดังที่ (Lakoff & Johnson, 1980 : 4) ได้กล่าวถึงอุปลักษณ์ว่า ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันในเชิงเปรียบเทียบ สามารถสะท้อนระบบมโนทัศน์ของผู้ใช้ภาษาได้ เช่น LOVE IS A MONEY (ความรักคือเงิน) จากตัวอย่างที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า สำนวนมีลักษณะเชิงเปรียบเทียบให้เห็นภาพ นอกจากนี้ (สง่า กาญจนาคพันธ์, 2538 : 1) ได้กล่าวถึงสำนวนไว้ว่า คำพูดของมนุษย์ไม่ว่าชาติใด ภาษาใด แยกออกเป็นสองอย่างคือ 1. พูดตรงไปตรงมาตามภาษาธรรมดาสามารถเข้าใจได้ทันที 2. พูดเป็นชั้นเชิง ไม่ตรงไปตรงมา ซึ่งคำพูดนั้นมีใช้กันแพร่หลาย คนฟังเข้าใจความหมายได้ทันที แต่ถ้าไม่แพร่หลาย คนฟังอาจไม่เข้าใจได้ในทันที ต้องตีความก่อนจึงจะเข้าใจ หรือบางครั้งอาจเกิดการตีความผิดหรือไม่เข้าใจซึ่งคำพูดที่เป็นชั้นเชิงนี้เรียกว่า “สำนวน” นอกจากนี้

(นฤมล ปิยวิทย์, 2546 : 18) ยังได้ให้ความหมายของสำนวนภาษาโคราชว่า “สำนวน” เป็นคำพูดที่กลั่นกรองขึ้นมาเพื่อความสละสลวยของภาษา มีความคมคายและซับซ้อนกว่าคำพูดธรรมดา สำนวนภาษาโคราชมีลักษณะเฉพาะตัว คือส่วนใหญ่มีเสียงสัมผัส คล้องจองกัน อันแสดงถึงความเป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน สำนวนภาษาโคราชมีความผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวโคราช สะท้อนค่านิยม คุณธรรม จริยธรรม ประเพณี ความเชื่อ และทัศนคติของชาวโคราชอย่างชัดเจน

สำนวนภาษาถิ่นโคราชของชาวโคราชทั้งที่ใช้ภาษาโคราชและภาษาอีสานนั้นมีจำนวนไม่น้อย ภาษาถิ่นในแต่ละท้องถิ่นมีสำนวนพูดประจำถิ่นอยู่หลายรูปแบบ เช่น ภาษิต สำนวน หรือผญา สำนวนเหล่านั้นมักเป็นคำพูดที่เต็มไปด้วยอุปมาอุปไมยเปรียบเทียบ เพื่อให้แง่คิดแก่บุคคลในสังคมท้องถิ่นนั้น ๆ ได้เป็นอย่างดี ตัวอย่างสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่เป็นอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ ดังนี้

วงความหมายต้นทาง		วงความหมายปลายทาง
[มนุษย์]		[คน]
ขยัน ตัก ดำ หาบ คอน	→	ทำงานอย่างหนัก
บ่า หลัง	→	การทำงานของอวัยวะ ในร่างกาย
ด้าน หลังหัก	→	ความเหนื่อยล้าจากการทำงาน

จากตัวอย่างข้างต้น อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ [คนคือมนุษย์] เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น อวัยวะ ลักษณะทางกายภาพ อาชีพ ตัวละคร เชื้อชาติ ศาสนา เป็นต้น โดยพบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ขยัน ตัก ดำ หาบ คอน บ่า หลัง ด้าน หลังหัก จากตัวอย่างข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับมนุษย์ โดยมีโนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่าลักษณะทางร่างกายของมนุษย์ อวัยวะ ลักษณะทางกายภาพ อาชีพ เป็นอุปลักษณ์มนุษย์

อุปลักษณ์ไม่ได้เป็นเพียงเรื่องของภาษาเท่านั้น แต่ยังเป็นเรื่องของความนึกคิด ความเป็นเหตุเป็นผล และความเข้าใจ นอกจากนี้ระบบโนทัศน์ของมนุษย์ที่กำหนดให้คิดและกระทำสิ่งต่าง ๆ นั้นล้วนแล้วมีพื้นฐานเป็นอุปลักษณ์ นอกจากหลักฐานทางภาษาที่สะท้อนมโนทัศน์ว่าเป็นแบบอุปลักษณ์แล้ว สำนวนในภาษาก็เป็นอุปลักษณ์เช่นกัน ดังตัวอย่างตารางที่ 1 และตารางที่ 2

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบลักษณะสำนวนภาษาถิ่นโคราชกับลักษณะของอุปลักษณ์มนุษย์

สำนวน ภาษาถิ่นโคราช	อุปลักษณ์	
	ความหมายต้นทาง	ความหมายปลายทาง
กีดฟันขยุ้มตุต	[มนุษย์] อวัยวะในร่างกาย ฟัน, ตุต กริยาของฟัน (กีด), ตุต (ขยุ้ม)	[การกระทำและพฤติกรรม] การใช้อวัยวะในการต่อสู้กับชีวิต การบังคับร่างกายทำงาน ด้วยความมานะบากบั่น

จากตัวอย่างข้างต้น อุปลักษณ์มนุษย์ เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะในร่างกายมนุษย์ กริยาของอวัยวะในร่างกายมนุษย์ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบโดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “การกระทำและพฤติกรรม” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) เช่นสำนวน กีดฟันขยุ้มตุต พบถ้อยคำมีความหมายเกี่ยวข้องกับอวัยวะในร่างกายมนุษย์ ได้แก่ ฟัน ตุต ประกอบกับกริยาของฟัน คือ กีด และกริยาของตุต คือ ขยุ้ม โดยมีโนทัศน์นี้สื่อให้เห็นว่าเป็นอุปลักษณ์มนุษย์

ตารางที่ 2 ตารางเปรียบเทียบลักษณะสำนวนภาษาถิ่นโคราชกับลักษณะของอุปลักษณืพีช

สำนวน ภาษาถิ่นโคราช	อุปลักษณื	
	ความหมายต้นทาง	ความหมายปลายทาง
ส้มโอโตแต่เปลือก	[มนุษย์] กายภาพของพีช คือ ส้มโอ มีผลโต สวยงาม	[ลักษณะทางกายภาพ] ลักษณะคนที่ดูดีแต่ภายนอก

จากตัวอย่างข้างต้น **อุปลักษณืคนคือพีช** เป็นอุปลักษณืที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับกายภาพของพีชมาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบโดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “ลักษณะทางกายภาพ” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) เช่นสำนวน ส้มโอโตแต่เปลือก พบถ้อยคำมีความหมายเกี่ยวข้องกับกายภาพของพีช ได้แก่ ส้มโอ โต โดยมีโน้ตสนี้สื่อให้เห็นว่าเป็นอุปลักษณืพีช

งานวิจัยนี้ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาสำนวนภาษาถิ่นโคราชในจังหวัดนครราชสีมา จากหนังสือที่นักวิชาการหลายท่านได้รวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราชไว้ เพื่อจำแนกประเภทของสำนวนภาษาถิ่นโคราช และเพื่อวิเคราะห์อุปลักษณืเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยใช้แนวคิดอุปลักษณืเชิงมนทัศน์ของ (Lakoff and Johnson, 1980) ผลจากการวิจัยจะทำให้สามารถจำแนกประเภทอุปลักษณืของสำนวนภาษาถิ่นโคราช และการใช้อุปลักษณืเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ตลอดจนเป็นการอนุรักษ์สำนวนภาษาถิ่นโคราชอันเป็นเอกลักษณ์ของชาวจังหวัดนครราชสีมา ให้ดำรงไว้สืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อจำแนกประเภทอุปลักษณืของสำนวนภาษาถิ่นโคราช
2. เพื่อวิเคราะห์อุปลักษณืเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช

กรอบแนวคิดการวิจัย

การศึกษาอุปลักษณืเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ใช้แนวคิดของทฤษฎีอรรถศาสตร์ปริชาน (Cognitive Semantics) โดยใช้ระบบความคิดตามที (Lakoff & Johnson, 1987) เชื่อว่าระบบความคิดที่เราใช้อยู่ในชีวิตประจำวันมีลักษณะเป็นแบบอุปลักษณื กล่าวคือ มนุษย์จะเข้าใจมนทัศน์ต่าง ๆ ได้จากอีกมนทัศน์หนึ่ง และ

อุปลักษณืมนทัศน์ต่าง ๆ เหล่านี้มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ที่เรารับรู้และสั่งสมมาและมาจากวัฒนธรรม ซึ่งอาจแตกต่างกับวัฒนธรรมอื่น นอกจากนี้อุปลักษณืมนทัศน์ยังมีลักษณะที่เกาะเกี่ยวกันอย่างเป็นระบบระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ ในมนทัศน์หนึ่งและองค์ประกอบต่าง ๆ ในอีกมนทัศน์หนึ่งร่วมกันสร้างให้เกิดเป็นอุปลักษณืขึ้นแนวคิดอุปลักษณืของ (Lakoff and Johnson, 1980 : 5) จะช่วยให้การคิดเป็นสิ่งที่ง่ายขึ้นโดยการเข้าใจมนทัศน์นามธรรมและมนทัศน์รูปธรรมที่มีความคิดเชื่อมต่อกันอย่างเป็นระบบ จำแนกออกเป็นอุปลักษณืระดับถ้อยคำเรียกว่า ถ้อยคำอุปลักษณื (Metaphorical expressions) และอุปลักษณืระดับความคิดเรียกว่า อุปลักษณืเชิงมนทัศน์ (Conceptual metaphor) อุปลักษณืเชิงมนทัศน์จึงเป็นกระบวนการถ่ายโยงความหมายที่คล้ายกัน ระหว่างวงความหมายหรือวงมนทัศน์ที่เป็นรูปธรรมเรียกว่า “แบบเปรียบเทียบ” หรือ “วงความหมายต้นทาง” (Source domain) กับวงมนทัศน์นามธรรมที่เรียกว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” หรือ “วงความหมายปลายทาง” (Target domain) ข้อความที่มีถ้อยคำอุปลักษณืข้างต้นแสดงมนอุปลักษณื LOVE IS A JOURNEY ทั้ง LOVE และ JOURNEY ต่างก็มีองค์ประกอบย่อยซึ่งสามารถจับคู่กันได้อย่างเป็นระบบ ดังนี้

Source: JOURNEY

Target: LOVE

The travelers



the lovers

The vehicle



the love relation itself

The journey

events in the
relationship

The distance covered



the progress made

(Lakoff and Johnson, 1980 as cited in Kövecses, 2002, pp. 5-7)

ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

แหล่งข้อมูล

ผู้วิจัยใช้หนังสือที่ได้มีการรวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่มีความน่าเชื่อถือ และนิยมนำไปใช้อ้างอิงในงานวิจัย จำนวน 5 เล่ม ดังนี้

1. หนังสือภาษาถิ่นโคราช การวิเคราะห์เรื่องเสียงและความหมาย แต่งโดยถาวร สุกงกช เมื่อ พ.ศ. 2527 พิมพ์ที่สมบุญ ออฟเซ็ทการพิมพ์ จังหวัดนครราชสีมา
2. หนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านนครราชสีมา แต่งโดยศูนย์ข้อมูลท้องถิ่นคณะวิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครู นครราชสีมา เมื่อ พ.ศ. 2530 พิมพ์ที่โคราขออฟเซ็ทการพิมพ์ จังหวัดนครราชสีมา
3. หนังสือวรรณกรรมท้องถิ่น แต่งโดยคุณช่วย ปิยวิทย์ เมื่อ พ.ศ. 2536 พิมพ์ครั้งที่ 2 พิมพ์ที่ฝ่ายวิชาการและแผนงาน โรงเรียนสุรนารีวิทยา จังหวัดนครราชสีมา
4. หนังสือคำศัพท์ภาษาโคราช แต่งโดย ผู้ช่วยศาสตราจารย์ณฤมล ปิยวิทย์ เมื่อ พ.ศ. 2546 พิมพ์ที่ บริษัท ประชาคม ท้องถิ่น จำกัด จังหวัดนครราชสีมา
5. หนังสือพจนานุกรมภาษาโคราช แต่งโดยมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) พิมพ์ครั้งที่ 7 พ.ศ. 2560 พิมพ์ที่ มิตรภาพการพิมพ์ 1995 จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งหนังสือที่กล่าวมาข้างต้นนี้มีการรวบรวมคำศัพท์ในหมวดสำนวน ภาษาถิ่นโคราชไว้ และมีรูปแบบไวยากรณ์มีความถูกต้องตามสำเนียงการออกเสียงของชาวโคราช

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูล

ในการศึกษานี้มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือ ตารางบันทึกสำนวน ตารางแยกประเภทของสำนวน แบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบการแยกประเภทของสำนวน โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ เริ่มจากการสร้างตารางบันทึกสำนวน ตารางแยกประเภทของสำนวน สร้างแบบสอบถาม และตรวจสอบเครื่องมือ ดังนี้

1. การสร้างตารางบันทึกสำนวนภาษาถิ่นโคราช
 - 1.1 ผู้วิจัยสร้างตารางบันทึกสำนวนเพื่อเก็บรวบรวมสำนวนภาษาถิ่นโคราช จากหนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูล จำนวน 5 เล่ม โดยผู้วิจัยคัดเลือกคำศัพท์ที่มีสัญลักษณ์ (สำ) ซึ่งเป็นคำย่อที่ใช้ในพจนานุกรมเพื่อบ่งบอกว่าเป็นสำนวน
 - 1.2 ผู้วิจัยนำสำนวนที่บันทึกลงในตารางบันทึกสำนวนไปตรวจสอบกับพจนานุกรมสำนวนไทย ของขุนวิจิตร มาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ฉบับปี พ.ศ. 2543 (พิมพ์ครั้งที่ 5) การตรวจสอบหากสำนวนใดที่ไม่ปรากฏอยู่ในพจนานุกรมเล่มนี้

ถือว่าผ่านเกณฑ์ หากสำนวนใดมีรูปภาพและความหมายใกล้เคียงกันกับสำนวนไทยในพจนานุกรมเล่มนี้ก็จะคัดสำนวนนั้นออก ถือว่าไม่ผ่านเกณฑ์

2. การสร้างตารางแยกประเภทของสำนวน

2.1 ผู้วิจัยสร้างตารางแยกประเภทของสำนวน ตามการวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยจัดหมวดหมู่อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยการจำแนกประเภทของสำนวน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต

2.1.1 อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต ได้แก่ อุปลักษณะคนคือมนุษย์ อุปลักษณะคนคือสัตว์และอุปลักษณะคนคือพืช

2.1.2 อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต ได้แก่ อุปลักษณะคนคือสิ่งของ อุปลักษณะคนคืออาหาร อุปลักษณะคนคือธรรมชาติ อุปลักษณะคนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ และอุปลักษณะคนคือสถานที่

3. การสร้างแบบสอบถามผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบการแยกประเภทของสำนวน ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของการแยกประเภทของสำนวน ในรูปแบบของการเช็คความถูกต้อง (Checklist) ผู้วิจัยกำหนดผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบความถูกต้อง จำนวน 3 ท่าน โดยกำหนดคุณสมบัติคือ จะต้องเป็นผู้ที่ใช้ภาษาถิ่นโคราชในการสื่อสารได้เป็นอย่างดี มีความเชี่ยวชาญหรือมีผลงานที่เกี่ยวข้องกับภาษาถิ่นโคราช และมีความรู้ความเข้าใจในหลักการสร้างเครื่องมือในการวัดและประเมินผล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสำนวนภาษาถิ่นโคราช และศึกษาแนวคิดภาษาอุปลักษณะ อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ ของ (Lakoff and Johnson, 1980) ศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์

อุปลักษณะ จากนั้นได้ดำเนินการ ดังนี้

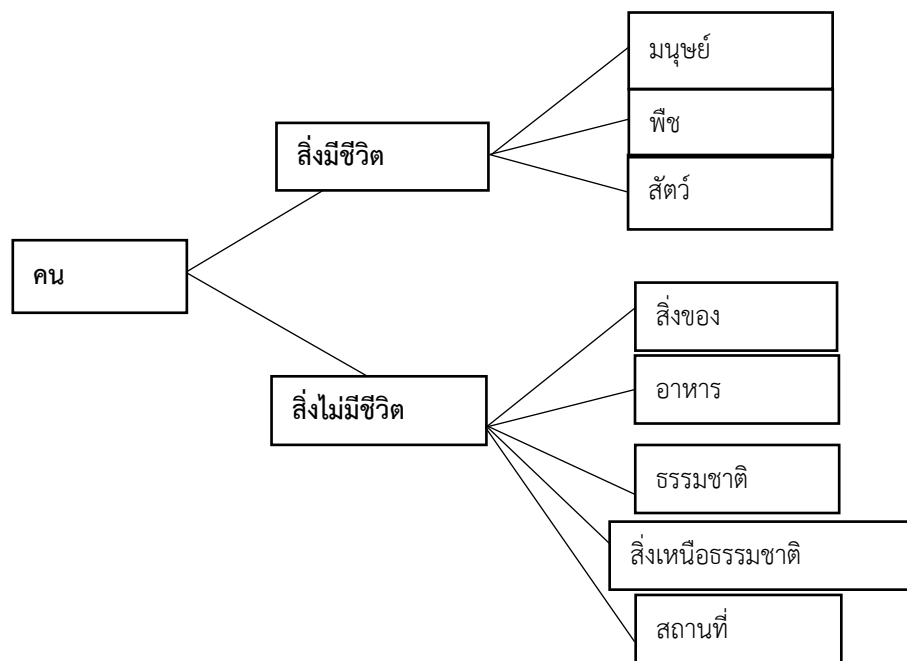
1. ผู้วิจัยได้อ่านคำศัพท์ภาษาถิ่นโคราช จากหนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูลทั้ง 5 เล่ม
2. ผู้วิจัยได้อ่านคำศัพท์ภาษาถิ่นโคราช จากหนังสือที่เป็นแหล่งข้อมูลทั้ง 5 เล่ม ครั้งที่ 2 เพื่อบันทึกเฉพาะสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่ปรากฏในหนังสือ โดยอ่านพินิจและบันทึกลงตารางบันทึกสำนวนภาษาถิ่นโคราชไปทีละคำ
3. ผู้วิจัยนำข้อมูลจาก ข้อ 2 ไปตรวจสอบกับสำนวนไทยในหนังสือพจนานุกรมสำนวนไทย ของขุนวิจิตรมาตรา (สง่า กาญจนาคพันธุ์) ฉบับปี พ.ศ. 2543 (พิมพ์ครั้งที่ 5) หากมีรูปภาพและความหมายใกล้เคียงกันก็จะคัดสำนวนนั้นออก เพื่อให้เหลือสำนวนที่เป็นภาษาถิ่นโคราช และนำมาวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ที่พบในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ในลำดับต่อไป
4. ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแบ่งสำนวนลงตารางบันทึกสำนวนเป็นหมวดหมู่ ก-ฮ
5. ผู้วิจัยได้จัดหมวดหมู่อุปลักษณะในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยการจำแนกประเภทของสำนวน แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 โดยการจำแนกประเภทของสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยนำแนวคิดจากหนังสือวรรณกรรมท้องถิ่นของ (บุญช่วย ปิยวิทย์, 2536 : 59-76) ที่กล่าวถึงการจำแนกที่มาของสำนวนว่า นิยมยกเอาสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของคนในสังคมมาใช้ในการจำแนก เช่น ธรรมชาติ อาชีพการงาน ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา วรรณกรรม การละเล่น ดนตรี เครื่องใช้ อาหาร การกระทำ หรือการนำกลุ่มคำมารวมเป็นสำนวน ผู้วิจัยได้นำแนวคิดนี้มาจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราช ออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ซึ่งผู้วิจัยพบว่าถ้อยคำที่พบในสำนวนภาษาถิ่นโคราชนั้นมีถ้อยคำที่เป็นสิ่งมีชีวิต และเป็นสิ่งไม่มีชีวิต สามารถจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราชได้ ดังนี้

1.1 อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต หมายถึง อุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ

1.2 อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต หมายถึง อุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ เช่น สิ่งของ อาหาร ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ



ภาพประกอบที่ 2 แสดงความสัมพันธ์การจำแนกประเภทอุปลักษณ์ของสำนวนภาษาถิ่นโคราช

2. ผู้วิจัยวิเคราะห์อุปลักษณ์ ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 โดยการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณ์ และอุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ดังนี้

2.1 อุปลักษณ์ระดับถ้อยคำเรียกว่า ถ้อยคำอุปลักษณ์ (Metaphorical Expressions) เป็นถ้อยคำที่แสดงการเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งให้เป็นอีกสิ่งหนึ่ง ซึ่งผู้ใช้ภาษาใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน

2.2 อุปลักษณ์ระดับความคิดเรียกว่า อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ (Conceptual Metaphor) เป็นการเปรียบเทียบที่เกิดจากกระบวนการทำความเข้าใจมโนทัศน์ โดยแสดงความสัมพันธ์การวิเคราะห์อุปลักษณ์

ผู้วิจัยใช้แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับระบบความคิดของมนุษย์ ซึ่ง Lakoff & Johnson ได้กล่าวถึงแนวคิดทฤษฎีนี้ไว้ว่า ภาษาสามารถสะท้อนการมองโลกและการรับรู้รวมถึงประสบการณ์ต่าง ๆ ของมนุษย์ทั้งประสบการณ์ทางร่างกาย ประสบสัมผัส อารมณ์ ความรู้สึก และประสบการณ์ทางสังคม มาใช้ในการวิเคราะห์ถ้อยคำอุปลักษณ์ดังกล่าว โดยวิเคราะห์การถ่ายทอดความหมายจากแวดวงความหมายต้นทาง ไปยังแวดวงความหมายปลายทาง ตามแนวคิด

อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์ โดยนำประเภทของอุปลักษณ์ที่ได้จากการจัดหมวดหมู่มาวิเคราะห์แบบเปรียบเทียบ-สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ วิเคราะห์ภาษาอุปลักษณ์ที่พบในสำนวนภาษาถิ่นโคราช โดยวิเคราะห์อุปลักษณ์เกี่ยวข้องกับภาษาและความคิดในเชิงเปรียบเทียบ อุปลักษณ์คือการเปรียบเทียบความเหมือนระหว่างสิ่งสองสิ่งโดยที่ทั้งสองสิ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มทางความหมายที่ต่างกัน เรียกสิ่งที่เป็นต้นแบบของการเปรียบเทียบว่า “แบบเปรียบเทียบ” หรือ “แวดวงความหมายต้นทาง” และเรียกสิ่งที่ถูกนำมาเปรียบเทียบว่า “สิ่งที่ถูกเปรียบเทียบ” หรือ “แวดวงความหมายปลายทาง”

ผลการวิจัย

จากการศึกษาอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราชจำนวน 364 สำนวน ตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 การจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบสำนวนที่สามารถจำแนกประเภทอุปลักษณะได้ทั้งหมด 180 สำนวน ผู้วิจัยจำแนกประเภทอุปลักษณะของสำนวนภาษาถิ่นโคราชโดยนำแนวคิดของ (บุญช่วย ปิยวิทย์, 2536 : 59-76) ที่กล่าวถึงการจำแนกที่มาของสำนวนว่า นิยมนำสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวของคนในสังคมมาใช้ในการจำแนก เช่น ธรรมชาติ อาชีพการงาน ประเพณี ความเชื่อ ศาสนา วรรณกรรม การละเล่น ดนตรี เครื่องใช้ อาหาร การกระทำ หรือการนำกลุ่มคำมารวมเป็นสำนวน จากการจำแนกประเภทอุปลักษณะ ผู้วิจัยพบอุปลักษณะที่เป็นสิ่งมีชีวิต และอุปลักษณะที่เป็นสิ่งไม่มีชีวิต ดังนี้

1. อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต

อุปลักษณะสิ่งมีชีวิต หมายถึง การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต เช่น มนุษย์ พืช สัตว์ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบอุปลักษณะสิ่งมีชีวิตที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับคนแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะคนคือมนุษย์ อุปลักษณะคนคือสัตว์ และอุปลักษณะคนคือพืช

2. อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิต หมายถึง การนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งไม่มีชีวิตต่าง ๆ เช่น สิ่งของ อาหาร ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ มาไว้ในเชิงเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบ

อุปลักษณะสิ่งไม่มีชีวิตที่ใช้ในการเปรียบเทียบกับคน แบ่งออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณะคนคือสิ่งของ อุปลักษณะคนคืออาหาร อุปลักษณะคนคือธรรมชาติ อุปลักษณะคนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ และอุปลักษณะคนคือสถานที่

ผลการวิจัยตามจุดประสงค์ข้อที่ 2 การวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช อุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต มาเปรียบเทียบ ผู้วิจัยพบอุปลักษณะเชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ที่มีการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวกับมนุษย์ พืช สัตว์ สิ่งของ อาหาร ธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ มาใช้เปรียบเทียบกับคน จำนวน 8 มโนทัศน์ ดังนี้

วงความหมายต้นทาง [มนุษย์]		วงความหมายปลายทาง [คน]
บ่าด้าน หลังหัก มือ กักลั่น ต่า ตื่น ท้อง นม ปาก ตูด ลิ่น หู ตะหมุก ลูกกะโปก เกิด ต่าย เป้น	→	อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของคน
มวย นักปราชญ์ โจ้ร ขโมย ทหาร	→	การเกิด การแก่ การตายของคน
บ่าว พระยา	→	การประกอบอาชีพของคน
	→	ยศถาบรรดาศักดิ์และฐานะของคน

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคือมนุษย์]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับมนุษย์ในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “มนุษย์” เป็นแบบเปรียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น อวัยวะต่าง ๆ ในร่างกายของคน การเกิด การแก่ การตายของคน การประกอบอาชีพของคน ยศถาบรรดาศักดิ์และฐานะของคน พบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ เกิดได้ใหญ่มา เกิดใหม่ใหญ่หลัง ขยัน บ่าด้านชี้ครานหลังหัก จ้นมือเป็นระวง เจ็บกักลั่น แจ้งตำมาข้าว ต่าบอดสอดรู้ ต่ามิดตำมัว ต่ายเป้นเหม็นหอม ต่ายฝ้งย้งเลียง ตื่นเท่าฝ่าหอยรอยเท่าฝ่าบาตร ตื่นลั่นมือยาว ท่องซัดท้องแข็ง นมตุ้ม บ่าววังหาพระยาวังรับ ปากกั๊ดชะยุ่มตูด ปากกั๊ดตื้นถิบ มวยโคราชนักปราชญ์อุบล ลิ่นยาว ลิ่นสาก ลิ่นห้อย ลูกกระโปก เหงื่ออ้อย ตะหมุก หูเข้าหูออกไม่ได้ เหยียบรอยโจรรอยขโมย ใหญ่ไม่ถูกทหาร ไ้อ้นหนึ่งพาเป็นไ้อ้นหนึ่งพาตาย

วงความหมายต้นทาง

[สัตว์]

แมว ลิง

ไก่ตะเหลว ควย จั้ว จั้วเกียน

ปลาหม้อ

ช่างเถ่า

ก๊ับ เขียด



วงความหมายปลายทาง

[คน]

เด็ก ความซุกซนของเด็ก

คนไม่มีฝีมือ โง่ ไม่ฉลาด

ความแข็งแรง

คนสูงอายุ อายุมาก

ความอ่อนน้อม ถ่อมตน

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนคือสัตว์]** เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสัตว์ในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สัตว์” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น เด็ก ความซุกซนของเด็ก คนไม่มีฝีมือ โง่ ไม่ฉลาด ความแข็งแรง คนสูงอายุ อายุมาก ความอ่อนน้อมถ่อมตน เป็นต้น พบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ กำขี้ไม่ทันควย ก็นิ่งไม่ดูหน้า ก็นิ่งก๊าะแมวเล็ม ไก่ตะเหลวมึงอย่ามาสะเอื้อะ ควยคนไหนก็เข้าคอกคนนั้น ควยผูกกะฟาง ควยหน้าโพกต่างตื่นต่างหางดอก จั้วเมือง จั้วใครเข้าคอกคนนั้น จีบควยให้ทันขี้ จีบจั้วให้ทันขี้ ฟาผ่าหัวปลาหม้อลมฮักคอกหน่อไม่ระช่องยังกะหน้าจั้วเกียน เลียงช่างเถ่าเอางา ให้อยู่เรือนอย่างก้อนเสาให้เฝ้าเรือนอย่างแมวหลาย ให้อ่อนอย่างก๊ับ ให้น่อบอย่างเขียด

วงความหมายต้นทาง

[พืช]

หมาก เอ็ด

ผัก หย่า กล้า มะนาว

มะขาม ส้มโอ มัน

กักไม้ หนาม นุ่น หน่อไม้



วงความหมายปลายทาง

[คน]

อาหาร

ผัก

ผลไม้

ต้นไม้

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนคือพืช]** เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับพืชในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “พืช” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น อาหาร พืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้ หรือส่วนประกอบของต้นไม้ พบในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ก็นหมากจืด เก็บผักหักพิน เกียนหักกะโหนดหญ่าแหลกกะนั้น ขึ้นกัก ไม่ช่วยแรงกะเถา เข้าทรมมะขามดึก เคี้ยวหมากจืด ขี้หญ่าให้นาย ขี้หญ่าให้มา นามท่าหญ่าวัง บอกหญ่ามาให้นาย ฟาผ่าหัวปลาหม้อลมฮักคอกหน่อไม่ เม็ดกล้าก็แล้วนา สุนัขพอปานเต๊ะเอ็ด ส้มโอโตแต่เปลือก หนักหน่าปั่นหาบ่นุ่น หนามแหลมคมไม่มีเหลี่ยม มะนาวเกลี้ยงกลมไม่มีก้าง หาบเจ่นบ่าเป็นหนาม อิมันพอกแ่ง จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับพืชโดยมนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่า อาหาร พืช ผัก ผลไม้ ต้นไม้ หรือส่วนประกอบของต้นไม้ เป็นอุปลักษณ์พืช

วงความหมายต้นทาง

[สิ่งของ]

กระท่อม ผ้าชี ผ้าเยี่ยว ผ้า

สไบ พูก เบ้าะ หมอน อุ๋

ทะนาน ไห หม้อเช่า

หม้อแกง หม้อดิน หม้อ กระดัง



วงความหมายปลายทาง

[คน]

ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม

เครื่องครัว อุปกรณ์ทำมาหากิน

วงความหมายต้นทาง

[สิ่งของ]

เลอ ผาหอย แห
เกียน เรือ หัวเกียน แพ
ของข้าว ของหมื่น
ช่อง
ผาบาตร บาตร



วงความหมายปลายทาง

[คน]

พาหนะเดินทาง
สิ่งไม่ดี สิ่งไม่เป็นมงคล
เครื่องดนตรี
เครื่องใช้สำหรับภิกษุ

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคือสิ่งของ]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สิ่งของ” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องครัว อุปกรณ์ทำมาหากิน พาหนะในการเดินทาง สิ่งไม่ดี สิ่งไม่เป็นมงคล เครื่องดนตรี และเครื่องใช้สำหรับภิกษุ พบถ้อยคำอุปลักษณะจำนวน 28 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ กะท่อมท่อมสะหน้า ก็นยังกะยัดทะนาน เกียนหักกะไหนหนุ่แหลกกะนั้น ของข้าวอย่าให้เหินของหมื่นอย่าให้พบ ขาดพ้อถ่อหักขาดแม่แพแตก ช่องตัวเอง ซักผ้าซั้ตีผ้าเยี่ยว ตื่นเท่าผาหอยรอยเท่าผาบาตร นั่งถ่อพ้อปั่นหมาขึ้นเรือ เป็นหม่อเข้าหม่อแกง ผมไม้ดีดวัดไม้เข้าเหล้าไม่ขาดบาตรไม้ใส่ ผาผ่นท่อนสไป ฟูกเมาเป็นะหมอน มีน้ามไม่รู้จักกินมีหม่อดินไม่รู้จักใช้ เม็ดละหม่อกอละเกียน หนึ่งหัวเกียน หน้าบานเท่ากระดัง หม่อไหแตกแล้วแตกไปหาใหม่ซื่อมา หมาตามเกียน หย่งปั่นซึกถูกเห เนียยังกะหนึ่งหัวเกียน อยู่กินกันหม่อเข้ายังไม่ทันดำ อิ่มเอ้อเรือพ้อปั่นเลอเทินหม่อ อุ่มลูกผูกอยู่ จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณะคนมาเปรียบเทียบกับสิ่งของโดยมนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่า ที่อยู่อาศัย เสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม เครื่องครัว อุปกรณ์ทำมาหากิน พาหนะในการเดินทาง สิ่งไม่ดี สิ่งไม่เป็นมงคล เครื่องดนตรี และเครื่องใช้สำหรับภิกษุ เป็นอุปลักษณะสิ่งของ

วงความหมายต้นทาง

[อาหาร]

หอย
หนัง เนื้อ เข้า แกง
น้าม ปลา
เหล้า
เข้าหลาม
พริก ปร้า



วงความหมายปลายทาง

[คน]

กินอยู่อย่างประหยัด
อาหารการกินอุดมสมบูรณ์
คนสำมะเลเทเมา
การทำงานที่ยุ่งยาก หลายขั้นตอน
เข้ากลุ่มกันไม่ได้ เข้าสังคมไม่ได้

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณะเชิงมนทัศน์ [คนคืออาหาร]** เป็นอุปลักษณะที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “อาหาร” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น การกินอยู่อย่างประหยัด อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ คนสำมะเลเทเมา การทำงานที่ยุ่งยาก หลายขั้นตอน เข้ากลุ่มกันไม่ได้ เข้าสังคมไม่ได้ พบถ้อยคำอุปลักษณะจำนวน 11 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ก็นหอยเข้ายังกินหนังเข้าหมัด เข่าน้ามเข้าปลา เขาร้อนแกงร้อน เขาเรียงเม็ด ได้กินเนื้อต่อนหนาได้กินปลาต่อนใหญ่ ตักน้ามตำเข้า น้ามจิกินอย่าเอาตึนลงคน ไปกินปลามากินเขา ผมไม้ดีดวัดไม้เข้าเหล้าไม่ขาดบาตรไม้ใส่ พวกเขาเข้าหลามมิสุก มีน้ามไม่รู้จักกินมีหม่อดินไม่รู้จักใช้ ไม่เข้าพริกเข้าปร้า วุ่นวายเขาหลาม อัดเขาให้เข้าเมือง จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณะคนมาเปรียบเทียบกับอาหารโดยมนทัศน์นี้สื่อ

ความหมายให้เห็นว่า การกินอยู่อย่างประหยัด อาหารการกินอุดมสมบูรณ์ คนสำมะเลเทเมา การทำงานที่ยุ่งยาก หลายขั้นตอน เข้ากลุ่มกันไม่ได้ เข้าสังคมไม่ได้ เป็นอุปลักษณะอาหาร

วงความหมายต้นทาง [ธรรมชาติ]		วงความหมายปลายทาง [คน]
ไฟ	→	การรักษาด้วยธรรมชาติ
พิน	→	ความยากลำบาก
ไม่ ชี้อุต ตะกั่ว	→	โลเล กล้า ๆ กลัว ๆ ตัดสินใจไม่ได้ ไม่มีความสามารถ/ ไม่มีสติปัญญา ซี้เกียจ ซ้ำ ไม่ทันการ
หิน	→	ใจคอหนักแน่น
น้ามขุน น้ามภูเขา น้ามถ่มมรุ	→	โกรธ ภัยอันตรายร้ายแรง อยู่ไม่เป็นสุข ไม่เป็นที่เป็นที่ทาง
น้ามใส	→	พอใจ
น้ามแอ่งน้อย	→	ติดเหล้า สุรา

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณเชิงมโนทัศน์ [คนคือธรรมชาติ]** เป็นอุปลักษณที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับธรรมชาติมาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “ธรรมชาติ” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น การรักษาด้วยธรรมชาติ ความยากลำบาก โลเล กล้า ๆ กลัว ๆ ตัดสินใจไม่ได้ ไม่มีความสามารถ ไม่มีสติปัญญา ซี้เกียจ ซ้ำ ไม่ทันการ ใจคอหนักแน่น โกรธ ภัยอันตรายร้ายแรง อยู่ไม่เป็นสุข ไม่เป็นที่เป็นที่ทาง พอใจ และติดเหล้า สุรา พบถ้อยคำอุปลักษณจำนวน 11 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ กินน้ามร้อนนอนไฟ เก็บผักหักพิน ชี้อุต ตูตตะกั่ว ทำเหมือนเอาไม่ไหว น้ามขุนอยู่ในน้ามใสอยู่นอก น้ามภูเขาถ่มมเย่าถ่มมเรือน น้ามแอ่งน้อยถ่มมไร่ถ่มมนา พอปั่นเต่าหนีไฟ หรรระหร่ายร้ายปั่นน้ามถ่มมรุ ไห่เย่นอย่างฟักให้หนก้อย่างหิน จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณคนมาเปรียบเทียบกับธรรมชาติโดยมโนทัศน์นี้สื่อความหมายให้เห็นว่า แหล่งธรรมชาติ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติเป็นอุปลักษณธรรมชาติ

วงความหมายต้นทาง [สิ่งเหนือธรรมชาติ]		วงความหมายปลายทาง [คน]
เคาะ เสก	→	ลงมือทำงานเกิดผล
บุญ	→	ผู้มีวาสนา
ผี ยักษ์	→	ความกลัว ดुर้าย อันตราย ไม่มีตัวตน

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณเชิงมโนทัศน์ [คนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ]** เป็นอุปลักษณที่เกิดจากการนำรูปภาพที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสิ่งเหนือธรรมชาติมาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สิ่งเหนือธรรมชาติ” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมาย

ปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น ลงมือทำงานเกิดผล ผู้มีวาสนา ความกลัว ทุรกาย อันตราย ไม่มีตัวตน พบ ถ้อยคำอุปลักษณ์จำนวน 5 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ได้ แยกได้ ต้องเคาะต้องเสก บุญถึงถึงกัน บุญหลายสายยาว ผีกะพุงใต้ ผีแจกนาให้ทำ ผีตักป่าช้า ผีไม่เข้ามาไม่เหยียบ วาดยักษ์คือจริง จากตัวอย่างตัวอย่างข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับสิ่งเหนือธรรมชาติโดยมีโน้ตโน้ตนี้สื่อความหมายให้เห็นว่า ไสยศาสตร์ บุญ บาป ผี ยักษ์ หรือวิญญาณ เป็นอุปลักษณ์สิ่งเหนือธรรมชาติ

วงความหมายต้นทาง

[สถานที่]

นา ไร่

เรือน

ป่าช้า

วัด

เขื่อน เมือง



วงความหมายปลายทาง

[คน]

กิจการ ธุรกิจ

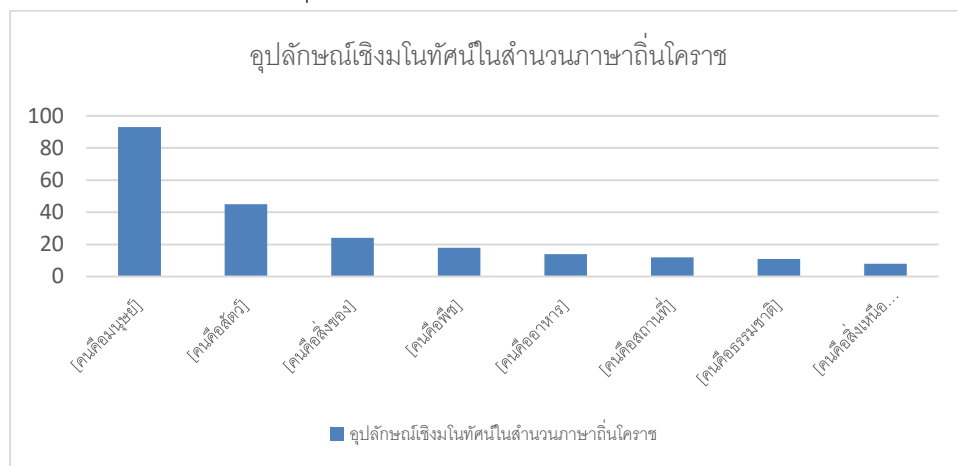
ที่อยู่อาศัย ให้ความปลอดภัย

ภาวะจำยอม / อยู่ในภาวะเปื้อน

มีคุณธรรม จริยธรรม

ป้องกัน ความปลอดภัย

จากข้อมูลข้างต้น **อุปลักษณ์เชิงมนโฑนัศนั** [คนคือสถานที่] เป็นอุปลักษณ์ที่เกิดจากการนำรูปภาษาที่มีความหมายเกี่ยวข้องกับสิ่งของในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับสถานที่มาใช้กล่าวเชิงเปรียบเทียบถึงคน โดยใช้ “สถานที่” เป็นแบบเปรียบเทียบหรือวงความหมายต้นทาง (Source domain) และมี “คน” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบเทียบหรือวงความหมายปลายทาง (Target domain) สามารถจำแนกออกได้ เช่น กิจการ ธุรกิจ ที่อยู่อาศัย ให้ความปลอดภัย ภาวะจำยอม อยู่ในภาวะเปื้อน มีคุณธรรม จริยธรรม ป้องกัน ปลอดภัย พบถ้อยคำอุปลักษณ์จำนวน 7 ถ้อยคำ ในสำนวนต่าง ๆ ได้แก่ ค่าเช่าเผาณา ตักเร้าตักเรือน ผมไม่ตักวัดไม่เข้าเหล่า ไม่ขาดบาตรไม้ใส่ ผีแจกนาให้ทำ ผีตักป่าช้า มีเรือนใหญ่ทักกะได้สูง เม็ดกลักแล่นา วัดไม่มีเขื่อนเหมือนเรือนไม่มีผา สิบมูไรไม่เท่ามูนาสิบพ่อตาไม่เท่าลูกเขย ให้อยู่เรือนอย่างก้อนเสาให้เฝ้าเรือนอย่างแมวลาย อัดเข้าให้เข้าเมือง อีสามเรือนคำ จากตัวอย่างสำนวนข้างต้นปรากฏการนำถ้อยคำอุปลักษณ์คนมาเปรียบเทียบกับสถานที่โดยมีโน้ตโน้ตนี้สื่อความหมายให้เห็นว่า เมือง ที่อยู่อาศัย วัด ป่าช้า ที่ไร่นา เขื่อน เป็นอุปลักษณ์สถานที่



แผนภาพที่ 1 การวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมนโฑนัศนัในสำนวนภาษาถิ่นโคราช

การวิเคราะห์อุปลักษณ์เชิงมนโฑนัศนัในสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบสำนวนที่เปรียบคนเป็นสัตว์ต่าง ๆ จำนวน 8 มโนโฑนัศนัมากที่สุดและรองลงมา ได้แก่ [คนคือมนุษย์] 93 สำนวน [คนคือสัตว์] 45 สำนวน [คนคือสิ่งของ] 24 สำนวน [คนคือพืช] 18 สำนวน [คนคืออาหาร] 14 สำนวน [คนคือสถานที่] 12 สำนวน [คนคือธรรมชาติ] 11 สำนวน และ [คนคือสิ่งเหนือธรรมชาติ] 8 สำนวน

อภิปรายผลการวิจัย

(Lakoff, 1987 : 149) กล่าวว่าความคิดเป็นตัวกำกับการใช้ภาษาของคนในสังคม โดยกล่าวถึง

อุปลักษณ์ว่าเกิดจากการนำเอาประสบการณ์ที่มีอยู่หรือสิ่งที่คุ้นเคยมาเชื่อมโยงกับประสบการณ์ใหม่ ๆ หรือสิ่งที่ยังไม่คุ้นเคย ดังนั้นการใช้อุปลักษณ์ของคนสามารถสะท้อนให้เห็นระบบความคิดของคนได้ จากการศึกษาอุปลักษณ์

เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช พบว่าในสำนวนภาษาถิ่นโคราชสามารถจำแนกประเภทอุปลักษณ์ได้ 2 ประเภท ได้แก่ อุปลักษณ์สิ่งมีชีวิต และอุปลักษณ์สิ่งไม่มีชีวิต ผู้วิจัยพบว่าอุปลักษณ์ที่นำมาใช้กล่าวถึงคนมีความเกี่ยวข้องกับคนโดยตรง กล่าวคือเป็นสิ่งที่คนต้องพบเจอในชีวิตประจำวัน หรือมีความสำคัญต่อคน เช่น มนุษย์ สัตว์ พืช สิ่งของ อาหารธรรมชาติ สิ่งเหนือธรรมชาติ และสถานที่ สังเกตได้จากภาษาที่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบในสำนวนภาษาถิ่นโคราช เช่น สำนวนที่ว่า “กั๊ดพันข่มตุต” หมายถึง ออกแรงสุดกำลังบากบั่นหมั่นเพียร สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองว่า กิริยาอาการของคน เช่น คำว่า “กั๊ดพัน” เปรียบได้กับการออกแรงอย่างสุดกำลัง ผู้วิจัยพบประเด็นที่สามารถอภิปรายผล ดังนี้ 1. อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นสิ่งมีชีวิต] ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคนเกี่ยวกับ มนุษย์ กิริยาอาการ คำนาม คำสรรพนามที่ใช้เรียกแทนมนุษย์ อวัยวะ การเกิด การตาย อาชีพ บรรดาศักดิ์ ลักษณะทางกายภาพ และลักษณะด้านอื่น ๆ ของมนุษย์ เช่น ผัวหาบเมียคอน การใช้คำว่า ผัว เมีย ซึ่งเป็นคำนามที่ใช้เรียกมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (มิรินดา บุรรุ่งโรจน์, 2548) ได้ศึกษาอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย พบว่ามนทัศน์ผู้หญิงเป็นมนุษย์ สะท้อนให้เห็นว่าผู้ใช้ภาษามองผู้หญิงเป็นสิ่งมีชีวิต ผู้หญิงเป็นสิ่งไม่มีชีวิต ผู้หญิงเป็นธรรมชาติ และผู้หญิงเป็นการเดินทาง มีความสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องอุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช ของผู้วิจัยที่สามารถจำแนกประเภทของสำนวนภาษาถิ่นโคราช เป็นสิ่งมีชีวิต และสิ่งไม่มีชีวิต เช่นเดียวกัน

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นสัตว์] ที่พบในงานวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้ภาษาจากสำนวนภาษาถิ่นโคราช มองเห็นลักษณะเด่นของสัตว์แต่ละประเภทมาเปรียบกับคน เช่น เหยียบจ้อยปานหอยทำบุญ หมายถึง อาการเหยียบสัจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (จินดารัตน์ บุญพันธ์, 2547) ได้ศึกษาความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย พบว่าความหมายของสัตว์ที่นำมาเปรียบเทียบกับคน เป็นผลมาจากการนำลักษณะทางกายภาพของสัตว์ ลักษณะนิสัย รวมถึงสภาพความเป็นอยู่มาเปรียบกับคน นิสัยของคนในด้านต่าง ๆ เช่น การนำแมวกับหนูมาเปรียบกับคนที่ไม่ยอมกัน สะท้อนให้เห็นว่าแมวเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความใกล้ชิดกับคน ซึ่งสอดคล้องกับสำนวนภาษาถิ่นโคราชที่ว่า “กั๊ดกันยังกะหมา” โดยการนำคำว่า หมา มาเปรียบกับคนที่มีลักษณะนิสัย กินมูมมาม ตะกละตะกลาม สกปรก ไม่เป็นระเบียบ นอกจากนี้อุปลักษณ์สัตว์ยังสะท้อนให้เห็นถึงเรื่องความเชื่อของคนในสังคมไทย เช่น จิ้งจิกตักแก๊ทกั๊ด มึงก็ฟังก่อน ซึ่งเป็นความเชื่อของคนในสมัยโบราณว่าจะทำอะไรให้คิดให้รอบคอบก่อน ให้ออกก่อนอย่าเพิ่งใจร้อนด่วนทำ

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นอาหาร] ที่พบในงานวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้ภาษาจากสำนวนภาษาถิ่นโคราชมองว่าคนเป็นอาหาร เช่น เข่าร้อนแกงร้อน หมายถึง ทำการใดเมื่อเวลาจนตัวต้องทำอย่างรีบร้อน เหมือนกับข้าวแกงที่เป็นอาหารทำเสร็จใหม่ ๆ ร้อน ๆ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (หทัยวรรณ มณีนธ์, 2555) ได้ศึกษาอุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงในเพลงลูกทุ่งอีสาน พบว่า รูปคำอุปลักษณ์เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงมี “อาหาร” เป็นรูปคำอุปลักษณ์ที่มีความเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของคนอีสาน และแสดงถึงมนทัศน์ของคนอีสานต่ออาหารด้วย

อุปลักษณ์เชิงมนทัศน์ [คนเป็นธรรมชาติ] ที่พบในงานวิจัย แสดงให้เห็นว่า ผู้ใช้ภาษาจากสำนวนภาษาถิ่นโคราชมองว่าคนเป็นธรรมชาติ เช่น สภาพอากาศ ดิน น้ำ ลม ไฟ กลิ่น หรือสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ตัวอย่างสำนวน เช่น ใฝ่เย็นอย่างฟัก ใฝ่หนกอย่างหิน หมายถึง ใฝ่เป็นคนใจคอหนักแน่นเหมือนกับหินที่มีน้ำหนกเยอะ มักใช้ในคำให้พร ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ (กิตติมา พุ่มซ้อน, 2554) ได้ศึกษาอุปลักษณ์ “น้ำ” ในสำนวนไทย โดยศึกษาที่มาและความหมายของสำนวนไทยที่มีคำว่า “น้ำ” พบว่า สำนวนไทยที่มีคำว่า “น้ำ” มีที่มาของสำนวน 11 แบบ พบว่า เกิดจากธรรมชาติมากที่สุด รองลงมา ได้แก่ เกิดจากการกระทำ เกิดจากสัตว์ เกิดจากอวัยวะ ต่าง ๆ ของร่างกาย เกิดจากอาหาร เครื่องใช้ เกิดจากวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เกิดจากอุบัติเหตุ เกิดจากนิทาน วรรณคดี เกิดจากศาสนา เกิดจากแบบแผน ความเชื่อ ประเพณี และเกิดจากการแข่งขันตามลำดับ

การศึกษาอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราชนับว่าเป็นงานวิจัยที่ช่วยให้สำนวนภาษาถิ่นโคราชมีความน่าสนใจที่จะศึกษามากขึ้น เพราะไม่เพียงแต่ความสนใจด้านการใช้รูปภาษา การใช้เสียงวรรณยุกต์ที่มีความโดดเด่นในภาษาถิ่นแล้วยังมีคุณค่าด้านการใช้ถ้อยคำสำนวนในการเปรียบเทียบเพื่อให้สำนวนมีความหมายลึกซึ้งกินใจ ทั้งที่มาของคำและความหมายล้วนแล้วทำให้มองเห็นว่าผู้ใช้ภาษาเห็นความสำคัญของคนในการใช้รูปภาษาถ่ายทอดออกมาเป็นสำนวนภาษาถิ่นโคราชจนถึงปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

สำนวนภาษาถิ่นโคราชหรือการใช้ภาษาถิ่นโคราชในแต่ละพื้นที่ที่มีการออกเสียงวรรณยุกต์ที่ต่างกันบางคำ ก่อนการวิเคราะห์ผู้วิจัยจึงได้สร้างเครื่องมือและให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความถูกต้องของสำนวนภาษาถิ่นโคราช

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาการจำแนกประเภทอุปลักษณะในสำนวนภาษาถิ่นโคราช และวิเคราะห์อุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราช หากมีผู้สนใจศึกษาต่อในครั้งต่อไป ควรศึกษาต่อด้านอื่น ๆ เช่น การเปลี่ยนแปลงของสำนวน เป็นต้น

2.2 ควรศึกษาอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นในถิ่นต่าง ๆ ที่ยังมีการใช้ภาษาถิ่นในปัจจุบัน รวมถึงการศึกษาเปรียบเทียบอุปลักษณะเชิงมโนทัศน์ในสำนวนภาษาถิ่นโคราชกับภาษาถิ่นอื่น ๆ ในประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กิตติมา พุ่มซ้อน. (2554). การศึกษาอุปลักษณ์ “น้ำ” ในสำนวนไทย. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- บุญช่วย ปิยวิทย์. (2536). **วรรณกรรมท้องถิ่น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. นครราชสีมา: ฝ่ายวิชาการและแผนงาน โรงเรียนสุรนารีวิทยา.
- จินดารัตน์ บุญพันธ์. (2547). **ความหมายเปรียบเทียบของสัตว์ในสำนวนไทย**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นฤมล ปิยวิทย์. (2546). **คำศัพท์ภาษาโคราช**. นครราชสีมา: สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- _____. (2552). **คำศัพท์ภาษาโคราช**. กรุงเทพฯ: ประชาคมท้องถิ่น.
- นันทนา วงษ์ไทย. (2552). **อุปลักษณ์ประสาธน์สัมผัสในภาษาไทย : การศึกษาตามแนวภาษาศาสตร์ปริชาน**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- มีรินต้า บุรุงโรจน์. (2548). **อุปลักษณ์เชิงมโนทัศน์เกี่ยวกับผู้หญิงในบทเพลงลูกทุ่งไทย**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สง่า กาญจนาคพันธุ์. (2538). **พจนานุกรมสำนวนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). กรุงเทพฯ: ดวงกลมสมัย.
- _____. (2543). **พจนานุกรมสำนวนไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 5. สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย-ญี่ปุ่น). กรุงเทพฯ: ดวงกลมสมัย.
- สมทรง บุรุษพัฒน์, สุจิตลักษณ์ ดีผดุง และโสภณา ศรีจำปา. (2540). **สถานภาพงานวิจัยภาษาศาสตร์ในประเทศไทย** (รายงานผลการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
- หทัยวรรณ มณีวงศ์. (2555). **อุปลักษณ์ที่เกี่ยวกับผู้ชายและผู้หญิงในเพลงลูกทุ่งอีสาน**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Kövecses, Z. (2002). *Metaphor: A Practical Introduction*. Oxford: Oxford University Press.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. Chicago: Chicago University Press.
- _____. (1987). The metaphorical logic of rape. *Metaphor & Symbolic Activity*, 2(1), pp. 73–79.

ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร : กลุ่มกรุงเทพใต้

ADMINISTRATIVE SKILLS OF SCHOOL ADMINISTRATORS THAT AFFECT ACADEMIC ADMINISTRATION
IN EDUCATIONAL UNDER BANGKOK : SOUTHERN BANGKOK GROUP

สุภัทรา สกุลแก้ว¹, ทับทิมทอง กอบัวแก้ว²

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Supatra Skunkaew¹, Tubtimthong Korbuakaew²

Educational Administration Graduate School Suan Sunandha Rajabhat University

*Corresponding author Email : S65561802035@ssru.ac.th¹ , Tubtimthongko@ssru.ac.th²

(Received : May 10, 2025; Edit : May 17, 2025; accepted : May 18, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ 2) เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ 3) เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ และ 4) เพื่อศึกษาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ สถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำนวน 52 แห่ง ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย ผู้อำนวยการสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา หัวหน้ากลุ่มงานบริหารงานวิชาการและครูผู้สอน รวมทั้งสิ้น 312 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลประกอบด้วยร้อยละ ค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน ผลการวิจัยพบว่า 1) ระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) ระดับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 3) ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสหสัมพันธ์โดยรวมอยู่ในระดับสูงมากที่สุดที่ระดับ 0.915 ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง 0.838 ถึง 0.887 และ 4) ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ได้แก่ ทักษะด้านวิสัยทัศน์ ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี และทักษะด้านการสื่อสาร มีค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของตัวแปรเท่ากับ 0.921 ค่าอำนาจการพยากรณ์ร้อยละ 84.90 ค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นจากการพยากรณ์เท่ากับ 0.241 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

คำสำคัญ : ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา การบริหารงานวิชาการ สถานศึกษา

Abstract

The purposes of this research were 1) to study the level of administrative skills of school administrators in Bangkok, Southern Bangkok area; 2) to study the level of academic administration in educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration Southern Bangkok Group; 3) to study the relationship between the administrative skills of school administrators and academic administration in educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration, Southern Bangkok Group and 4) to study the administrative skills of school administrators that affect academic administration in educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration, Southern Bangkok Group. The sample of this study was 52 educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration, Southern Bangkok Group. The data subjects included the school directors, deputy school directors, heads of academic administration groups, and teachers, a total of 312 people. The research instrument was a questionnaire. The statistics used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, Pearson's product-moment correlation coefficient, and stepwise multiple regression analysis. The research found that 1) The overall and all aspects of the administrative skills of educational administrators in Bangkok and the Southern Bangkok group were at a high level; 2) The level of academic administration of educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration, Southern Bangkok Group, was at a high level overall; 3) the management skills of school administrators and academic management of educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration, Southern Bangkok Group have a relationship in the same direction and a positive relationship with statistical significance at the .01 level, The overall correlation coefficient is very high at 0.915, with a correlation value between 0.838 and 0.887. and 4) Management skills of school administrators that affect academic management of educational institutions under the Bangkok Metropolitan Administration, Southern Bangkok Group, include vision skills, technology skills, and communication skills. The multiple correlation coefficient of the standard and predictive variable was 0.921, the prediction power level was 84.90 %, and the predictive error was 0.241, which was significant at the .05 level.

Keywords : Administrative Skills of School Administrators, Academic administration, educational institution

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบัน โลกกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว โดยมีการพัฒนาในหลากหลายด้าน เช่น เทคโนโลยี สังคม และการปกครอง ตามแผนพัฒนากรุงเทพมหานครในระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ที่ได้รับการวิเคราะห์และปรับปรุง ให้สอดคล้องกับนโยบาย ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พร้อมทั้งแผนงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง มีการศึกษาวิเคราะห์และกำหนดจุดยืนทางยุทธศาสตร์ในด้านการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นแนวทางสำคัญภายใต้เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals) ในโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ ด้วยเหตุนี้ แผนพัฒนากรุงเทพมหานครในระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 – 2580) ฉบับปรับปรุง จึงได้มีการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อเสริมสร้างศักยภาพของยุทธศาสตร์การบริหารจัดการเมืองในด้านต่าง ๆ ไม่เพียงแต่ทำให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว หากยังมุ่งนำเสนอให้เป็นเมืองที่มีความก้าวหน้า ในฐานะมหานครแห่งเอเชียผ่านการยกระดับ ยุทธศาสตร์ทั้ง 7 ยุทธศาสตร์ (สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผลกรุงเทพมหานคร, 2561) โดยเฉพาะเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการศึกษาซึ่งนับเป็นสิทธิพื้นฐานที่รัฐต้องจัดให้แก่ประชาชนทุกคนเพื่อช่วยเสริมสร้างพัฒนาการของคนไทยในทุกช่วงวัย ทำให้สามารถเจริญเติบโตได้ในทุกด้าน การศึกษาเป็นทรัพยากรทางปัญญาที่มีความสำคัญในการพัฒนาทักษะ คุณสมบัติ และความสามารถในการทำงาน รวมถึงการใช้ชีวิตร่วมกับสังคมอย่างมีความสุข ซึ่งจะนำไปสู่ความเสถียรภาพและความมั่นคงของสังคมและประเทศ ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคศตวรรษที่ 21 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติในพ.ศ. 2542 ซึ่งได้รับการแก้ไขเพิ่มเติมในปี พ.ศ. 2545 และ 2553 มาตรา 6 กล่าวถึงการจัดการศึกษาที่ต้องเป็นไปพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุกด้าน ทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ สติปัญญา ความรู้ รวมถึงคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถใช้ชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการได้จัดการกระจายอำนาจในการบริหารการศึกษา ซึ่งรวมถึงการดูแลด้านการบริหารงานวิชาการการบริหารงบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงานทั่วไปไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการศึกษาให้ดีขึ้น (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2553) ซึ่งการบริหารงานวิชาการถือเป็นงานที่มีความสำคัญที่สุดเป็นหัวใจของการจัดการศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายต้องมีความรู้ ความเข้าใจ ให้มีความสำคัญและมีส่วนร่วมในการวางแผน กำหนดแนวทางปฏิบัติการประเมินผล และการปรับปรุงแก้ไข อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง งานวิชาการเป็นงานหลัก ส่วนงานด้านอื่น ๆ เป็นองค์ประกอบที่จะทำให้สถานศึกษาดำเนินไปด้วยความราบรื่น ผู้บริหารสถานศึกษาควรจะเป็นผู้นำของครูในด้านวิชาการเป็นอันดับแรก เพราะหน้าที่ของสถานศึกษา คือการให้ความรู้แก่นักเรียนในด้านวิชาการ โดยการทำงานร่วมกับครูและบุคลากรทางการศึกษาประสานงานให้ทุกคนทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของการศึกษา (สุภัทรา สกุลแก้ว และทับทิมทอง กอบัวแก้ว, 2566)

ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างมาก ผู้บริหารสถานศึกษานั้นมีบทบาทสำคัญในระบบการศึกษา จึงต้องมีส่วนช่วยในการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาให้สถานศึกษาเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ในอนาคต ดังนั้น ความสำเร็จของการจัดการศึกษาจึงขึ้นอยู่กับผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ที่เปิดกว้างและมีความมุ่งมั่นสู่ความสำเร็จ โดยการพัฒนางานองค์ความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ผู้บริหารสถานศึกษายังต้องมีความสามารถในการเป็นผู้นำที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งรวมถึงทักษะและคุณสมบัติที่จำเป็นเพื่อการบริหารที่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จ และต้องมีการพัฒนาและเสริมสร้างความสามารถอย่างต่อเนื่อง (อติกาญจน์ ศรีสังข์, 2564) ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะในการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น มองเห็นแนวทางใหม่ ๆ และสามารถจัดการกับปัญหาที่มีความซับซ้อนได้ นอกจากนี้ยังต้องมีวิสัยทัศน์ในอนาคต และสามารถกระตุ้นความร่วมมือให้ผู้ที่ร่วมปฏิบัติงานสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและส่งเสริมประสิทธิผลที่สูงสุด (ไกรสร เจียมทอง, 2561)

กรุงเทพมหานครเป็นหน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นรูปแบบพิเศษที่มีฐานะเป็นนิติบุคคลได้รับการกระจายอำนาจท้องถิ่นให้มีอำนาจหน้าที่ส่วนหนึ่งที่ต้องดูแลจัดการศึกษาในพื้นที่ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีอยู่ในกรุงเทพมหานคร ผู้บริหารสถานศึกษาจึงต้องเป็นผู้นำของหน่วยงานเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาให้ประสบผลสำเร็จ (วงเดือน จำปีและคณะ, 2565) โรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครเป็นองค์กรที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแล และการบริหารจัดการของกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็น

การปกครองลักษณะพิเศษแบบท้องถิ่นสังกัดกระทรวงมหาดไทย โดยมีสำนักการศึกษาเป็นผู้รับผิดชอบดูแล การจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานครมุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนได้พัฒนาความรู้ ความสามารถ ทักษะที่จำเป็น พื้นฐานของการเรียนในแต่ละระดับชั้นให้เหมาะสมกับวัย เพื่อสร้างองค์ความรู้พื้นฐานในการศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น โดยมีความรู้ พัฒนาได้ตรงเต็มตามศักยภาพของผู้เรียน และเป็นผู้มีคุณธรรม แต่จากผลการประเมินความสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน และผลการประเมินคุณภาพมาตรฐานโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร พบว่าการจัดการศึกษาของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ด้านวิชาการยังไม่ได้มาตรฐานในระดับที่สูงมากนัก คุณภาพการศึกษาของผู้เรียนยังไม่ได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน (สดใส ศรีสวัสดิ์และคณะ, 2565)

จากเหตุผลดังกล่าวจะสามารถเห็นได้ว่าการบริหารงานในสถานศึกษาผู้บริหารสถานศึกษาที่มีทักษะการบริหารที่อยู่ในระดับสูง จะส่งผลให้การดำเนินงานในสถานศึกษามีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบริหารงานวิชาการ ซึ่งถือเป็นหัวใจส่วนสำคัญของสถานศึกษา เพื่อให้การบริหารงานสำเร็จเป็นไปตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการให้ดำเนินงานไปสู่ความสำเร็จบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

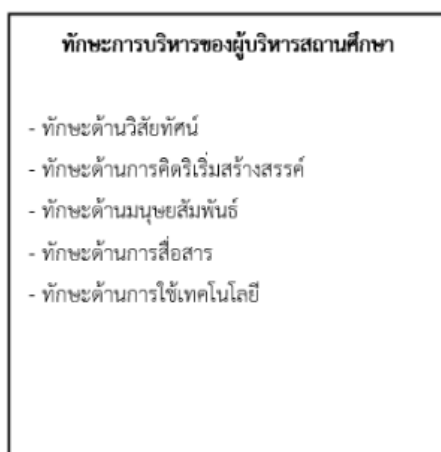
ในการดำเนินการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจึงได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เพื่อศึกษาระดับทักษะการบริหาร ของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้
2. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา กับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้
4. เพื่อศึกษาทักษะการบริหาร ของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

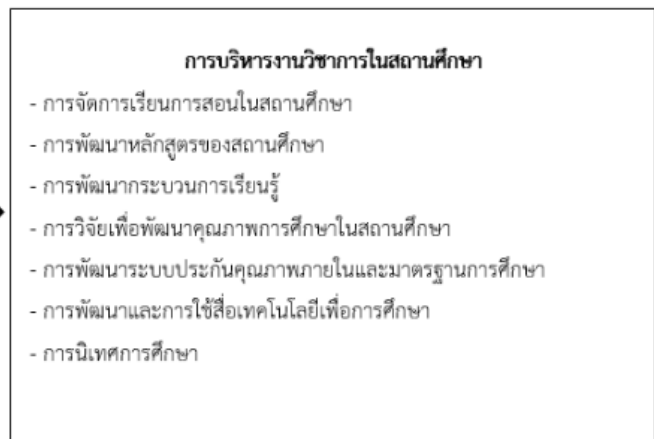
กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่องทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ สรุปเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังนี้

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)



ตัวแปรตาม (Dependent Variable)



ภาพกรอบแนวคิดที่ 1

สมมติฐานการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดสมมติฐานการวิจัยได้จำนวน 2 ข้อ ดังนี้

1. ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ มีความสัมพันธ์ในทางบวก
2. ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาอย่างน้อยหนึ่งด้านส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จำนวน 58 แห่ง ประจำปีการศึกษา 2567
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ สถานศึกษาในสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ประจำปีการศึกษา 2567 ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางการประมาณค่าขนาด กลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน Krejcie & Morgan, 1970, pp. 607-610) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 52 แห่ง
3. ผู้ให้ข้อมูลในการตอบแบบสอบถามเพื่อการวิจัยของแต่ละสถานศึกษา ได้แก่ 1) ผู้บริหาร ผู้อำนวยการสถานศึกษา หรือรองผู้อำนวยการสถานศึกษาจำนวน 1 คน 2) หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการจำนวน 1 คน 3) ครูผู้สอนจำนวน 4 คน รวมทั้งสิ้น 312 คน

ตัวแปร

1. ตัวแปรอิสระ ได้แก่ ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นกรอบของตัวแปรอิสระประกอบด้วย 1) ทักษะด้านวิสัยทัศน์ 2) ทักษะด้านความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 3) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ 4) ทักษะด้านการสื่อสาร และ 5) ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี
 2. ตัวแปรตาม ได้แก่ การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นกรอบของตัวแปรตามประกอบด้วย 1) การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา 2) การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา 3) การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ 4) การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา
- ในสถานศึกษา 5) การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน และมาตรฐานการศึกษา 6) การพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และ 7) การนิเทศการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ แบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้

- ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็น แบบตรวจสอบรายการ (check list)
- ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาในสถานศึกษาในสังกัด กรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้
- ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยแบบสอบถาม ตอนที่ 2 และ 3 มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตามกรอบแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert's scale)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

- 1) ศึกษาจากเอกสารตำราบทความและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่

ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ในสถานศึกษาเพื่อนำแนวคิดมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม

2) สร้างแบบสอบถามที่ครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการจะศึกษา

3) นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อให้ตรวจสอบและเสนอแนะเพิ่มเติมสำหรับนำไปปรับปรุงแก้ไขในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์

4) ดำเนินการปรับปรุงแบบสอบถามให้มีความสมบูรณ์ตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ได้เสนอแนะ

5) นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขเรียบร้อยแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเที่ยงตรงของเนื้อหา (content validity)

6) แบบสอบถามตามที่ได้รับข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและนำเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อทำการตรวจสอบอีกครั้งแล้วจึงนำมาแก้ไข ให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

7) นำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแก้ไขตามที่ได้ผู้เชี่ยวชาญเสนอแนะแล้วมาทดลองใช้ (try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่จะศึกษาจำนวน 10 แห่ง ผู้ใช้ข้อมูลสถานศึกษาละ 3 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน แล้วนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยหาสัมประสิทธิ์อัลฟา ของครอนบัค Cronbach's alpha coefficient)

8) ดำเนินการตรวจสอบอีกครั้งแล้วนำมาแก้ไขให้สมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ ในการเก็บรวบรวมข้อมูลต่อไป

9) นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้วไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการแจกแบบสอบถามไปยังกลุ่มตัวอย่าง และเก็บรวบรวมข้อมูลจำนวน 312 คน โดยมีขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

1. ติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่ขอหนังสือขอความอนุเคราะห์จากบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทาถึงผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ เพื่อขอความอนุเคราะห์เก็บรวบรวม

ข้อมูลจากผู้บริหารสถานศึกษา หัวหน้าฝ่ายการบริหารงานวิชาการและครูผู้สอนแล้ววันเก็บข้อมูลโดยมีการเก็บข้อมูลแบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์

2. เก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มเป้าหมาย

3. นำแบบสอบถามที่ได้รับมาตรวจสอบความสมบูรณ์พร้อมนำแบบสอบถามมาทำการลงรหัสเพื่อนำไปประเมิน ของข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางคอมพิวเตอร์

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่หนึ่งเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามโดยใช้ตัวแปรเชิงคุณภาพคือความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage) พร้อมนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย

2. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2 ระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาจากการหาค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นรายด้านและภาพรวม เพื่อทราบระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด กรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert, 1961)

3. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 3 ระดับ การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาจากการหาค่าเฉลี่ยและส่วนและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานเป็นรายด้านและภาพรวม เพื่อทราบระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าตามแนวคิดของลิเคิร์ต (Likert, 1961)

4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา กับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r_{xy}) (Hinkle, et al., 1998, p. 120) และมีการแปลผลในกรณีที่มีค่า r_{xy} เป็นบวก

5. การวิเคราะห์ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัด กรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ แบบขั้นตอน (stepwise multiple regression analysis)

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ความถี่ (frequency) และค่าร้อยละ (percentage) สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความถี่ และค่าร้อยละ สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (n = 312)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	105	33.65
หญิง	207	66.35
2. อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	93	29.80
30 – 40 ปี	154	49.36
41 – 50 ปี	56	17.95
51 – 60 ปี	9	2.89
3. วุฒิการศึกษาสูงสุด		
ปริญญาตรี	219	70.20
ปริญญาโท	88	28.20
ปริญญาเอก	5	1.60
4. ประสบการณ์การปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งปัจจุบัน		
น้อยกว่า 6 ปี	107	34.30
6 – 10 ปี	136	43.58
11 – 15 ปี	33	10.58
16 – 20 ปี	29	9.30
มากกว่า 20 ปี	7	2.24

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 312 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 207 คน คิดเป็นร้อยละ 66.35 รองลงมา คือ เพศชาย จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 33.65 ตามลำดับอายุของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 30-40 ปี จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 49.36 รองลงมาคืออายุน้อยกว่า 30 ปี จำนวน 93 คน คิดเป็นร้อยละ 29.80 อายุ 41-50 ปี จำนวน 56 คน คิดเป็นร้อยละ 17.95 และอายุ 51-60 ปี จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 2.89 ตามลำดับ วุฒิการศึกษาสูงสุดของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจำนวน 219 คนคิดเป็นร้อยละ 70.20 รองลงมา คือ ระดับปริญญาโทจำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 28.20 ระดับปริญญาเอก จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.60 ตามลำดับ ประสบการณ์การปฏิบัติหน้าที่ในตำแหน่งปัจจุบันของผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ปฏิบัติงานมาแล้ว 6-10 ปี จำนวน 136 คน คิดเป็นร้อยละ 43.58 รองลงมา คือ น้อยกว่า 6 ปี จำนวน 107 คน คิดเป็นร้อยละ 34.30 อายุงาน 11-15 ปี จำนวน 33 คน คิดเป็นร้อยละ 10.58 อายุงาน 16-20 ปี จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 9.30 และอายุงานมากกว่า 20 ปี จำนวน 7 คน คิดเป็นร้อยละ 2.24 ตามลำดับ

2. ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยรวมทุกด้าน

ทักษะการบริหารของผู้บริหาร สถานศึกษา	n = 312		แปลผล	อันดับที่
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ทักษะด้านวิสัยทัศน์	4.42	0.66	มาก	1
2. ทักษะด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์	4.28	0.72	มาก	5
3. ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์	4.35	0.68	มาก	3
4. ทักษะด้านการสื่อสาร	4.34	0.66	มาก	4
5. ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี	4.36	0.71	มาก	2
รวมเฉลี่ย	4.35	0.65	มาก	

จากตาราง 2 พบว่าทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยรวมในระดับมาก ($\bar{X}=4.35, S.D.=0.65$) เมื่อพิจารณารายด้านเรียงจากมากไปหาน้อยดังนี้ ค่าเฉลี่ยสูงสุดคือ ทักษะด้านวิสัยทัศน์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.42, S.D. = 0.66$) รองลงมาคือ ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.36, S.D.=0.71$) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35, S.D. = 0.68$) ทักษะด้านการสื่อสาร อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.34, S.D.=0.66$) และทักษะด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.28, S.D. = 0.72$) ตามลำดับ

3. ผลการวิเคราะห์ค่าเฉลี่ย (mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) ระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ระดับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้โดยรวม

การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา	n = 312		ระดับ	อันดับที่
	$\bar{X}$	S.D.		
1 การจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา	4.46	0.66	มาก	4
2 การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา	4.53	0.63	มากที่สุด	1
3 การพัฒนากระบวนการเรียนรู้	4.36	0.67	มาก	6
4 การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	4.35	0.68	มาก	7
5 การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา	4.52	0.65	มากที่สุด	2
6 การพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	4.39	0.67	มาก	5
7 การนิเทศการศึกษา	4.52	0.69	มากที่สุด	3
รวมเฉลี่ย	4.45	0.61	มาก	

จากตาราง 3 พบว่าการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.45, S.D.=0.61$) เมื่อพิจารณารายด้านจากมากไปหาน้อยดังนี้ ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.53, S.D. = 0.63$) รองลงมาคือ การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.52, S.D.=0.65$) ด้านการนิเทศการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.52, S.D. = 0.69$) ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.46, S.D. = 0.66$) ด้านการพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39, S.D. = 0.67$) ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36, S.D.=0.7$) ส่วนลำดับสุดท้ายคือด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.35, S.D. = 0.68$) ตามลำดับ

4. ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson Product moment Correlation coefficient) ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

กลุ่มกรุงเทพใต้

ตัวแปร	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	Y _{tot}	ระดับความสัมพันธ์
X ₁	1.00	-	-	-	-	0.887**	สูง
X ₂	0.860**	1.00	-	-	-	0.863**	สูง
X ₃	0.838**	0.871**	1.00	-	-	0.838**	สูง
X ₄	0.823**	0.902**	0.873**	1.00	-	0.866**	สูง

ตารางที่ 4 (ต่อ)

ตัวแปร	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	Y _{tot}	ระดับความสัมพันธ์
X ₅	0.811**	0.856**	0.859**	0.879**	1.00	0.861**	สูง
X	-	-	-	-	-	.915**	สูงมาก

** p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ พบว่า ทักษะด้านวิสัยทัศน์ (X₁) ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ (X₂) ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (X₃) ทักษะด้านการสื่อสาร (X₄) และทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี (X₅) กับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ (Y_{tot}) มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (p < .01) มีค่าสหสัมพันธ์โดยรวมอยู่ในระดับสูงมากที่ระดับ 0.915 ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง 0.838ถึง0.887มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง หากพิจารณารายด้านพบว่า ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้สูงสุดคือ ทักษะด้านวิสัยทัศน์ (X₁) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ0.887รองลงมาได้แก่ทักษะด้านการสื่อสาร(X₄) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.866 ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ (X₂) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.863 ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี (X₅) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.861 และทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (X₃) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.838 ตามลำดับ

5. การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนของทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์รูปแบบทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ทักษะการบริหาร ของผู้บริหารสถานศึกษา	R	R ²	Adj R ²	SEE	F
X ₁	0.887	0.770	0.769	0.297	1035.121**
X ₁ X ₅	0.914	0.835	0.834	0.251	783.144**
X ₁ X ₅ X ₄	0.921	0.849	0.847	0.241	576.527**

จากตารางที่ 5 พบว่า การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน เพื่อหาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ จากทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ทั้ง 5 ด้าน มีทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ที่ทดสอบแล้วพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งหมด 3 ด้าน คือ ทักษะด้านวิสัยทัศน์ (X₁) ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี (X₅) และทักษะด้านการสื่อสาร (X₄)

เมื่อพิจารณาทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ทั้ง 3 รูปแบบ พบว่า รูปแบบที่ 3 มีค่าสัมประสิทธิ์ถดถอย หรืออำนาจการพยากรณ์เท่ากับ 0.849 ซึ่งเป็นค่าอำนาจการพยากรณ์ที่สูงที่สุด ผู้วิจัยจึงเลือกรูปแบบที่ 3 เป็นรูปแบบ ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้

ตารางที่ 6 การวิเคราะห์รูปแบบทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ทักษะการบริหาร ของผู้บริหารสถานศึกษา	b	SE _b	β	t	Sig.t
Constant	0.530	0.096		5.516	.000
ทักษะด้านวิสัยทัศน์ (X ₁)	0.406	0.038	0.437	10.597	.000
ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี (X ₅)	0.239	0.043	0.274	5.571	.000
ทักษะด้านการสื่อสาร (X ₄)	0.250	0.047	0.266	5.267	.000
R = .921 R ² = .849 Adj R ² = .847 SEE = .241 F = 576.527 a = .530					

* p < .05

จากตารางที่ 6 พบว่า ทักษะด้านวิสัยทัศน์ (X₁) ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี (X₅) และทักษะด้านการสื่อสาร (X₄) สามารถร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ได้ร้อยละ 84.90 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ (b) เท่ากับ 0.406, 0.239 และ 0.250 ตามลำดับ และค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน (β) เท่ากับ 0.437, 0.274 และ 0.266 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของตัวแปรเกณฑ์ (การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา) และตัวแปรพยากรณ์ (X₁X₅ X₄) มีค่าเท่ากับ 0.921 และอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 84.90 และค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นจากการพยากรณ์เท่ากับ 0.241

สมการพยากรณ์ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในรูปคะแนนดิบ มีดังนี้

$$\begin{aligned}\hat{Y} &= a + b_1X_1 + b_5X_5 + b_4X_4 \\ &= 0.530 + 0.406X_1 + 0.239X_5 + 0.250X_4\end{aligned}\quad (\text{สมการที่ 1})$$

สมการพยากรณ์ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ในรูปคะแนนมาตรฐาน มีดังนี้

$$\begin{aligned}\hat{Z} &= \beta_1Z_1 + \beta_5Z_5 + \beta_4Z_4 \\ &= 0.437Z_1 + 0.274Z_5 + 0.266Z_4\end{aligned}\quad (\text{สมการที่ 2})$$

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาอภิปรายไว้ดังนี้

1. ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับจาก ทักษะด้านวิสัยทัศน์ ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านการสื่อสาร และทักษะด้านการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ อาจเนื่องมาจากผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีที่ครบถ้วนทุกด้านมีทักษะที่หลากหลายและเหมาะสมในทุกด้าน ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษานั้นเป็นการดำเนินการที่รวมความเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์ไว้ด้วยกัน โดยความสามารถในการคิดอย่างเป็นระบบมีความสำคัญสำหรับการวางแผนภายในองค์กร โดยพื้นฐานสำคัญได้แก่ ความรู้ ความสามารถ และความเชี่ยวชาญของผู้บริหารในการบริหารจัดการสถานศึกษา โดยการดำเนินการกิจที่ได้รับมอบหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ผ่านการใช้ทรัพยากรบุคคล และกระบวนการบริหารที่เป็นระบบ ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการทำงานให้บรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนต้องใช้ทักษะหลากหลายและปรับให้เข้ากับสถานการณ์ในปัจจุบันอยู่เสมอ โดยเฉพาะในการทำงานตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทักษะที่ส่งผลให้ประสบความสำเร็จ คือการพัฒนาตนเองในหลายด้านเพื่อผลิตผลที่มีประสิทธิภาพตามที่องค์กรได้ร่วมกันกำหนด สอดคล้องกับงานวิจัยของ สัตตบุษย์ โพธิ์รุท (2564) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 21 ผลการวิจัยพบว่า เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย คือ ด้านทักษะการกำหนดวิสัยทัศน์ ด้านทักษะการคิดวิเคราะห์ คิดริเริ่มสร้างสรรค์ ด้านทักษะทางเทคโนโลยีและการใช้ดิจิทัล ด้านทักษะการสื่อสาร และด้านทักษะการสร้างความสัมพันธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Akinbode & Ruth (2023) ที่ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะการบริหารของอาจารย์ใหญ่และผลผลิตของครูในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายของรัฐ Alimosho รัฐบาลท้องถิ่นรัฐลากอส ในจีเรีย ผลการวิจัยพบว่าระดับผลิตภาพของครูอยู่ในเกณฑ์ดี ให้กำลังใจและนำพอใจผู้บริหารส่วนใหญ่ใช้ทักษะการกำกับดูแลเป็นส่วนใหญ่ รองลงมาคือ ทักษะการสื่อสาร และทักษะการสร้างแรงบันดาลใจ พบความสัมพันธ์ที่มีนัยสำคัญระหว่างทักษะการบริหารและผลิตภาพของครูใหญ่ การศึกษาสรุปว่าทักษะการบริหารของครูใหญ่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานของครูในโรงเรียนด้านวิธีการสอน คุณลักษณะของครูและการประเมินผลนักเรียนในรุ่นพี่สาธารณะโรงเรียนมัธยม การศึกษาแนะนำว่าผู้บริหารควรแสวงหาโอกาสอย่างจริงจังพัฒนาทักษะการบริหารผ่านโปรแกรมการพัฒนาวิชาชีพ การประชุมเชิงปฏิบัติการ และการสร้างเครือข่ายกับผู้นำด้านการศึกษาอื่น ๆ

2. การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าอยู่ในระดับมากที่สุดและระดับมาก เรียงลำดับจาก ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านการนิเทศการศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ด้านการพัฒนาและการใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ และด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ตามลำดับ ทั้งนี้เพราะการบริหารงานวิชาการ คือ การบริหารกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ ปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอน

การสนับสนุน ส่งเสริมปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน และบรรลุตามจุดหมายของการจัดการศึกษา สอดคล้องกับวิจัยของ อภิษฎา สุนทรพรพันธ์ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 ผลการศึกษาพบว่า ปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็ก ทั้ง 9 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการประกันคุณภาพภายในสถานศึกษามีค่าเฉลี่ยมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการวิจัย ด้านงานหลักสูตร และการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา ด้านสื่อการสอน และการพัฒนาสื่อนวัตกรรม และเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้านการแนะแนวการศึกษา ด้านงานวัดผล ประเมินผล และเทียบโอนผลการเรียน ด้านการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และห้องสมุดและด้านการนิเทศการศึกษา ตามลำดับ

3. ความสัมพันธ์ของทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ พบว่า มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ซึ่งมีค่าสหสัมพันธ์ระหว่าง 0.838 ถึง 0.887 มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับสูง หากพิจารณารายด้านพบว่า ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้สูงสุดคือ ทักษะด้านวิสัยทัศน์ รองลงมา ได้แก่ ทักษะด้านการสื่อสาร ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์ ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีและทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของ วชิรภรณ์ รัตนวงศ์ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา กับการบริหารงานวิชาการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2) การบริหารวิชาการ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และ 3) ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวกในระดับสูงมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

4. ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาสังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ทักษะด้านวิสัยทัศน์ ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี และทักษะด้านการสื่อสาร สามารถร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ได้ร้อยละ 84.90 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยเรียงลำดับจากทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษามากที่สุดไปน้อยที่สุด พบว่า ทักษะด้านวิสัยทัศน์ ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษามากที่สุด อาจเป็นเพราะทักษะด้านวิสัยทัศน์ คือความสามารถในการสร้างภาพอนาคตของสถานศึกษาได้อย่างชัดเจนเป็นต้นแบบในการบริหารใช้ทักษะการวิเคราะห์และแก้ปัญหาเพื่อนำพาองค์กรไปสู่ผลลัพธ์ที่ประสงค์ เป็นผู้ประสานงานที่มีประสิทธิภาพ ใช้หลักการมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์ภารกิจและเป้าหมายในการทำงาน พัฒนาสถานศึกษาให้เป็นรูปธรรมตามวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาเป็นตัวกลางหรือผู้ประสานงานที่มีประสิทธิภาพให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้สอดคล้องกับงานวิจัยของ มลฤดี สวนดี (2565) ได้ศึกษาเรื่อง ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรีเขต 1 ผลการวิจัยพบว่า 1) ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับทักษะของผู้บริหารสถานศึกษา โดยรวมเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก 2) ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยรวมเห็นด้วยอยู่ในระดับมาก 3) ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 โดยรวมมีความสัมพันธ์ทางบวกในระดับมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ อยู่ในระดับมากทุกด้าน ดังนั้นจึงควรนำทั้ง 5 ด้าน ของทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ไปใช้ในการพัฒนาการบริหารงานสถานศึกษา ผู้บริหารสถานศึกษาจะต้องให้ความสำคัญและมีทักษะทางการบริหารทุก ๆ ทักษะอย่างเพียงพอ จำเป็นต้องมีกระบวนการคิดอย่างเป็นระบบในการวางแผนการทำงานในองค์กร จะต้องมีความรู้และวิธีการสื่อสารที่ดีแก่ผู้ร่วมงานและควรมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาสถานศึกษาจากทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้องและส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพทั้งภายในและภายนอกให้ทันสมัยตามสถานการณ์ปัจจุบันและปัญหาของสถานศึกษา สร้างความเข้าใจและแรงจูงใจในกับบุคลากรในองค์กรให้เข้าใจเป้าหมายและวัตถุประสงค์และวัตถุประสงค์สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ของสถานศึกษาร่วมกัน เพื่อประสิทธิผลการดำเนินงานของสถานศึกษา

1.2 การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ อยู่ในระดับมากที่สุดและมาก ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรบริหารงานวิชาการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นการบริหารงานวิชาการซึ่งเป็นกิจกรรมทุกชนิดในสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ พันธกิจ ปรัชญาและเป้าหมายของสถานศึกษา ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเรียนการสอน การสนับสนุน ส่งเสริมปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ผู้เรียน และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษา เพื่อรองรับสถานการณ์ปัจจุบัน และเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้เมื่อผู้บริหารสามารถวางแผนงานให้หัวหน้างานบริหารวิชาการทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและดำเนินอย่างมีเป้าหมายแล้ว บุคลากรก็จะดำเนินตามเส้นทางที่ผู้บริหารได้วางไว้

1.3 ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร กลุ่มกรุงเทพใต้ ทั้ง 3 ด้าน สามารถพยากรณ์ร่วมกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 3 ด้าน ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษาควรนำทั้ง 3 ด้านนี้ของทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา ไปปรับใช้ในการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดประสิทธิผลในการพัฒนาสถานศึกษา ให้สามารถสนองตอบต่อนโยบายทางการศึกษา และความต้องการของผู้รับบริการต่อไป

1.4 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา และสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร ควรให้ความสำคัญกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทักษะด้านวิสัยทัศน์ ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยี และทักษะด้านการสื่อสาร เพื่อให้การบริหารการศึกษามีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลข้อมูลการวิจัยที่ได้มาประกอบการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

2.2 ควรศึกษาความคาดหวังของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา สำหรับใช้ในการบริหารงานตามโครงสร้างการกระจายอำนาจ 4 ฝ่าย ได้แก่ กลุ่มบริหารงานวิชาการ กลุ่มบริหารงานงบประมาณ กลุ่มบริหารงานบุคคล และกลุ่มบริหารงานทั่วไป โดยเฉพาะการบริหารงานวิชาการ เพื่อร่วมกันพัฒนาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิผลมากยิ่งขึ้น

2.3 ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนาหรือส่งเสริมทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษากับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ให้มีประสิทธิผลของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- ไกรสร เจียมทอง. (2561). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต 32. (ปริญาครุศาสตร์บัณฑิต).มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- มฤดี สอนดี. (2565). ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจันทบุรีเขต1.(ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- วัชรินทร์ รัตนวงศ์. (2564). ความสัมพันธ์ระหว่างทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษา กับการบริหารวิชาการสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาปทุมธานี. (ปริญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- สดี ศรีสวัสดิ์, สิทธิพร ประดิษฐ์เรือง, ขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ. (2565). รูปแบบการบริหารงานวิชาการในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร.วารสารรัชต์ภาคภาคย์,16(45), 590 – 599.
- สตับุษย์ โพธิ์. (2564). ทักษะการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนในศตวรรษที่ 21 ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาเขต21.(ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2553). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553. ราชกิจจานุเบกษา 22 กรกฎาคม พ.ศ. 2553.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579.กรุงเทพมหานคร: บริษัท พรินทกราฟิก จำกัด.
- สำนักยุทธศาสตร์และประเมินผลกรุงเทพมหานคร. (2561). แผนพัฒนากรุงเทพมหานครระยะ 20 ปี พ.ศ. 2561 – 2580 ฉบับปรับปรุง. (ออนไลน์). สืบค้นจาก www.bangkok.go.th/pipd.
- สุภัตรา สกุลแก้ว และทับทิมทอง กอบัวแก้ว. (2566). ทักษะการสื่อสารของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ. การประชุมวิชาการและนำเสนอผลงานวิจัยระดับชาติครั้งที่ 5. (3 เมษายน 2566,น. 1109 – 1110).
- อดิภาณูญ ศรีสังข์. (2564). ทักษะการบริหารงานในศตวรรษที่ 21ของผู้บริหารสถานศึกษาตามความคิดเห็นของครูผู้สอนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จันทบุรี. (ปริญาครุศาสตร์บัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- อภิภูรัตนสุนทรพรพันธ์.(2564).การศึกษาปัญหาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขนาดเล็กสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์เขต1.(ปริญาครุศาสตรมหาบัณฑิต).มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์
- Akinbode O. E. & Ruth A & Ayodele K. O. (2023). Principals' Administrative Skills and Teachers' Productivity in Public Senior Secondary Schools Alimosho Local Government, Lagos State Nigeria. *Canadian Journal of Educational and Social Studies*, 3(4), 12 – 24.

กระบวนการนำแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมมาสู่การพัฒนาพระสงฆ์เพื่อสร้างเกษตรชุมชน

THE PROCESS OF INTRODUCING THE CONCEPT OF DHAMMIC SOCIALISM TO DEVELOP MONKS TO
CREATE COMMUNITY AGRICULTUREพระครูศรีปริยัติการ¹, ณลินควรรุ²Phrakrusripariyattikarn¹, Nalin Kounkroo²

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Nakhonphanom Buddhist College

Corresponding author: e-mail : sripariyattikarn.tit@mcu.ac.th

(Received : April 22, 2025; Edit : May 9, 2025; accepted : May 10, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม และเพื่อสร้างต้นแบบพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนโดยทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ผลการวิจัยระยะที่ 1 พบว่า พระสงฆ์สามารถเป็นผู้นำในการพัฒนาเกษตรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงชุมชนกับแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม และสนับสนุนการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนและเป็นธรรม ผลการวิจัยระยะที่ 2 พบว่า พระสงฆ์สามารถเป็นต้นแบบในการส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนและการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมที่พระสงฆ์เป็นผู้นำ ทำให้เกิดความร่วมมือในทุกภาคส่วน อีกทั้งพระสงฆ์ยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นการเคารพธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ

ข้อค้นพบหลักคือ พระสงฆ์มีศักยภาพในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการบูรณาการหลักการทางศาสนาเข้ากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่น การวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์และการสนับสนุนให้ท่านเป็นผู้นำในการริเริ่มกิจกรรมเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม สามารถนำไปสู่การพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนและเป็นธรรมได้ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชน การเคารพธรรมชาติ และการใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ ซึ่งส่งผลดีต่อสังคมและชุมชนโดยรวม

คำสำคัญ : แนวคิดธรรมิกสังคมนิยม, การพัฒนาพระสงฆ์, เกษตรชุมชน

Abstract

This research aims to develop Buddhist monks to be capable of establishing community-based agriculture following the concept of Dhammic Socialism, and to create role models of monks who promote sustainable social development through inclusive participation. The results of the first phase of the research revealed that monks can effectively lead the development of community agriculture, acting as intermediaries connecting communities with the principles of Dhammic Socialism, thereby supporting sustainable and equitable community development. The second phase of the research found that monks can serve as exemplary figures in promoting sustainable agricultural development and strengthening community resilience. Community participation in activities led by monks fostered collaboration across all sectors. Moreover, monks were able to promote sustainable development by emphasizing respect for nature and the responsible use of resources.

The key finding is that Buddhist monks possess the potential to be leaders of positive social transformation, particularly by integrating religious principles with local economic and social development. This research highlights that enhancing the capabilities of monks and supporting their leadership in initiating community-based agricultural activities based on the concept of Dhammic Socialism can lead to sustainable and equitable community development. It emphasizes community participation, respect for nature, and responsible resource use, ultimately benefiting society and communities as a whole.

Keywords: Dhammic Socialism, Monk Development, Community-Based Agriculture

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันในการบริหารการพัฒนาชุมชนของพระสงฆ์ส่วนใหญ่จะเน้นที่ชนบทมากกว่าในเมือง ด้วยเหตุที่สภาพสังคมชนบทนั้นยังมีแบบแผนการปฏิบัติแบบเก่าอยู่เป็นจำนวนมากคือ เป็น สังคมที่มีวัดเป็นศูนย์กลางในการประกอบกิจกรรมแทบทุกด้านของหมู่บ้าน มีภิกษุเป็นผู้นำที่สำคัญ ของชุมชน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความเกี่ยวข้องกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยปริยาย กิจกรรมใดที่เป็นไปเพื่อสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่หมู่บ้าน พระสงฆ์ก็มักเข้าไปเกี่ยวข้องด้วย เสมอ โดยยึดหลักกว่าเป็นการให้ความช่วยเหลือโดยเมตตากรุณาเป็นพื้นฐาน พุทธทาสภิกขุกล่าวว่า บทบาทที่พระสงฆ์ทำได้ สามารถแบ่งออกเป็นหลายประการคือ เผยแผ่ด้วยให้ปริยัติ (การศึกษา) เพื่อให้เกิดองค์ความรู้พัฒนาสู่ความคิดที่สามารถพิจารณาได้เองเผยแผ่ด้วยการทำให้ดู (ปฏิบัติ) เพื่อให้เกิดความน่าเชื่อถือและสร้างความสนใจต่อผู้พบเห็น และเผยแผ่ด้วยการมีความสุขให้ ประจักษ์ (ปฏิเวธ) จนเกิดความไว้วางใจ ในแนวทางส่งผลต่อการริเริ่มประพฤติปฏิบัติตาม (Mangalapruek, 2008 : 15) ส่วนพระสงฆ์ที่ออกไปแสดงบทบาทต่อชุมชนนั้น เนื่องด้วย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 ได้เพิ่มบทบาท ด้านการศึกษาสงเคราะห์ และด้านสาธารณสงเคราะห์ให้พระสงฆ์มีบทบาท ในการมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมที่เห็นได้ชัดคือ เป็นผู้นำทางศีลธรรม เป็นผู้ให้คาปรีक्षाด้านจิตใจ และส่งเสริมการให้การศึกษาธรรมแก่เยาวชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบริเวณวัดและชุมชนใกล้เคียง พระสงฆ์ในชนบทมีความผูกพันกับชุมชนอย่างมาก ดังจะเห็นได้จากในแต่ละฤดูกาลมักจะมีกิจกรรม ที่สำคัญๆ เกี่ยวกับศาสนาและจารีตประเพณีในชุมชนนั้น ๆ ล้วนเป็นการเสริมบทบาทและสร้าง ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับชุมชน นอกจากนี้ บทบาทที่สำคัญยิ่งและปรากฏอยู่ทั่วไป ได้แก่ การเข้าไปสอนพระพุทธศาสนาในโรงเรียนทั้งระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา การเข้าไป บรรยายธรรมแบบผสมผสานกับศาสตร์ปัจจุบันตามหน่วยงานทั้งในภาครัฐและภาคเอกชน ซึ่งเป็น บทบาทเชิงรุก (Phra Thammakosajarn (Prayoon Thammachitto), 2016 : 21)

แนวคิดธรรมิกสังคมนิยม เป็นแนวคิดที่ท่านพุทธทาสนำเสนอทั้งมิติทางการเมืองและมิติทางด้านเศรษฐกิจ ถ้าเราจับประเด็นท่านพุทธทาสท่านเสนอไม่ว่ามิติทางการเมือง เศรษฐกิจ การศึกษา เป็นต้น จะเสนอต่อบุคคลต่างๆ จะปรากฏคำหลักที่เป็นสาระทุกแนวคิด ทุกคำสอน คือ “ธรรมชาติ” “ศีลธรรม” “จิตว่าง” “ไม่มีตัวกูของกู” และ “สังคมหรือผู้อื่น” ซึ่งคำเหล่านี้เป็นเรื่องของคุณค่าในการพัฒนามนุษย์และอยู่ในตัวมนุษย์ มิได้เน้นข้อเท็จจริงภายนอก เช่น คณิตศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ หรือวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ที่ไม่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาภายในตัวมนุษย์ไปสู่ความหลุดพ้น แนวคิดธรรมิกสังคมนิยมที่ท่านแสดงแก่ผู้วิพากษาในปี 2517 ก็เช่นเดียวกัน มิติทางด้านเศรษฐกิจของมนุษยชาติของท่านต้องวางอยู่บนหลักการของศีลธรรม ศีลธรรมจึงเกี่ยวข้องกับผู้อื่น หมายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์บนพื้นฐานการไม่เห็นแก่ตัว การพึ่งพาอาศัยกันและไม่เก็บส่วนเกิน ในความหมายของท่านทรัพยากรมีพอเพียงสำหรับทุกคนแต่เพราะระบบการจัดความสัมพันธ์ของคนบนแนวคิดบางอย่างหนึ่งทำให้คนเห็นแก่ตัว บางคนรวย บางคนขาดแคลน ท่านจึงเสนอแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมซึ่งเป็นสังคมที่มีอยู่จริงในอุดมคติ คือสังคมสงฆ์ ในสมัยพุทธกาล พระสงฆ์มีทรัพย์เพียงพอเลี้ยงชีพและของทุกอย่างเป็นของส่วนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างกันเป็นการเกื้อกูลทางด้านจริยธรรมและมีเป้าหมายสูงสุดคือความหลุดพ้น ส่วนรายละเอียดการสังเคราะห์จะปรากฏในงานวิจัยชิ้นที่ 1 ต่อไป

หลักและการนำแนวคิดนี้มาใช้กับงานวิจัยแนวคิดนี้แตกต่างจากเกษตรชุมชนของสันติอโศกตรงที่กลุ่มสันติอโศกมีอัตลักษณ์ของตนเอง เป็นกลุ่มเฉพาะมีข้อวัตรและปฏิบัติที่ชัดเจน ทั้งการติด การปฏิบัติ หลักการเกษตร (ไม่ใช่สารเคมี) บริโภคมังสวิรัตน์ มีกฎ กติกาในการปฏิบัติที่ชัดเจนและเคร่งครัด ลักษณะอัตลักษณ์เช่นนี้เป็นกลุ่มเชิงปิด เป้าหมายคือการยึดศีลและเป็นการปฏิบัติพันธุ์ทุกข์ ส่วนของท่านพระพะยอม (พระราชธรรมนิเทศ) เน้นการสร้างรายได้แก้ปัญหาหลักคือยากจน ไม่กำหนดการปฏิบัติให้คนที่ไม่เข้ามาเป็นสมาชิกชัดเจน คนที่เข้ากิจกรรมจึงเป็นประชาชนทั่วไป ส่งงานวิจัยชิ้นนี้สร้างจากโจทย์แนวคิดธรรมิกสังคมนิยมข้างต้น ซึ่งเป็นงานท้าทายในแง่ระบบเศรษฐกิจปัจจุบันเป็นระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ที่มีฐานคิดคนมีพื้นฐานเห็นแก่ตัว การทำงานมุ่งกำไรคือตัวเงินเป็นหลักและมีความเป็นปัจเจกนิยม การสร้างพระสงฆ์เพื่อประยุกต์แนวคิดไปสร้างเกษตรชุมชนจึงเป็นการผสมผสานระบบทุนนิยมในแง่ทำกิจกรรมหวังผลกำไร ขณะเดียวกันก็เป็นกำไรของชุมชน หลักการคือใช้ฐานหลักธรรมเป็นหลักและเป็นฐานเกษตรชุมชน ความเป็นไปได้คือ พระสงฆ์กลุ่มเป้าหมายมีความพร้อมในการทำโครงการและประยุกต์แนวคิดสอดคล้องกับจารีตประเพณีหรือบริบทของแต่ละแห่ง ส่วนรายละเอียดของการสังเคราะห์อย่างตกลึกอยู่ในส่วนกระบวนการวิจัยทั้งภาคเอกสาร

และภาคสนาม

แนวคิดสังคมอุดมปัญญา หรือ Knowledge-based Society สำคัญของแนวคิดที่พูดกันในปัจจุบัน คือ สังคมเทคโนโลยี คนมีความฉลาดรอบรู้และรู้เท่าทันเทคโนโลยี ซึ่งหมายถึงการรู้กว้าง รู้ลึกด้านข่าวสารและการเปลี่ยนแปลงของโลก การนำเทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและการตัดสินใจประยุกต์กับแนวคิดอื่นที่เป็นท้องถิ่น เช่น วัฒนธรรม อัตลักษณ์ เศรษฐกิจพอเพียง นอกจากนี้ สังคมแห่งความรู้คือสังคมแห่งการเรียนรู้และมีจริยธรรมในการดำเนินชีวิต มีทักษะและมีโยนิโสมนสิการในการดำเนินชีวิต แยกแยะประโยชน์แท้ ประโยชน์เทียม การมีภูมิคุ้มกันในการดำเนินชีวิต มนุษย์เป็นผู้กำหนดหรือใช้เทคโนโลยี มีใช้เทคโนโลยีกำหนดชีวิตมนุษย์ เทคโนโลยีช่วยให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และเกิดสังคมเข้มแข็งในที่สุด

แนวคิดสังคมเป็นสุข ความสุขเป็นคำหรือสิ่งที่กล่าวถึงกันมากในศาสตร์ทุกสาขาเพราะความสุขเป็นสาระสำคัญของสิ่งที่มีชีวิตที่ขับเคลื่อนให้มนุษย์มีชีวิตอยู่ ความสุขเป็นนามธรรมภายในตัวมนุษย์และแสดงออกให้เห็นทางพฤติกรรมภายนอก ในสมัยก่อนอธิบายความสุขในเชิงปรัชญาของสำนักต่างๆ ทั้งทางตะวันออก โดยการจัดประเภทของความสุข ต่อมาในทางวิทยาศาสตร์ (จิตวิทยา สังคมวิทยา เป็นต้น) พยายามอธิบายในเชิงปริมาณตัวเลขที่วัดได้และชี้แจงได้ และกำหนดองค์ประกอบตัวชี้วัดความสุข อันเป็นสิ่งภายนอกศึกษาแบบภาวะวิสัยได้ เมื่อกำหนดองค์ประกอบที่อธิบายได้ว่าสิ่งเหล่านี้ทำให้คนมีความสุขหรือถ้าขาดองค์ประกอบเหล่านี้คนมีความสุข องค์ประกอบของความสุข สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กำหนดตัวชี้วัดความสุขซึ่งได้นำมาเป็นกรอบในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ตั้งนี้ องค์ประกอบที่ 1 การมีสุขภาพ หมายความว่า การดำรงชีพของบุคคลอย่างมีสุขภาพ ดำเนินชีวิตโดยใช้ความรู้ในการรักษาร่างกายให้แข็งแรงไม่เจ็บป่วย มีอายุยืนยาว มีสุขภาพจิตใจที่ดี ยึดมั่นในคุณธรรมจริยธรรม “คิดเป็น ทำเป็น” มีความเป็นเหตุเป็นผล มีทักษะในการใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า อยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข สร้างสรรค์ประโยชน์แก่ตนเอง ครอบครัวและสังคมได้อย่างเต็มศักยภาพ ตรงกับการพัฒนาภายในของปัจเจกบุคคล คือ 1 ซึ่งคุณสมบัติภายใน (Subjective) เป็นเรื่องคุณค่าด้านจิตใจ และตรงกับทุนปัญญา มิตินมนุษย์ (Human capital) อันได้แก่ ทักษะ ประสบการณ์ ความรู้ จริยธรรม คุณธรรม ความรับผิดชอบ อุดมคติ ความซื่อสัตย์ องค์ประกอบที่ 2 เศรษฐกิจชุมชนเข้มแข็งเป็นธรรม หมายความว่า การกระทำใดๆ อันก่อให้เกิด การผลิต การจำหน่ายและการบริโภค ให้เกิดรายได้ที่เพียงพอ เกิดจากการมีงานสุจริต มีความมั่นคงและความปลอดภัยในการทำงาน มีรายได้ที่เป็นธรรมต่อเนื่อง มีการรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือ แบ่งปันกัน เพื่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมและเกิดความยั่งยืน องค์ประกอบที่ 3 ครอบครัวอบอุ่น หมายความว่า ครอบครัวที่มีความรัก ความผูกพันต่อกัน มุ่งมั่นที่จะการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างมีจุดหมาย สามารถปฏิบัติบทบาทหน้าที่ได้อย่างเหมาะสม มีการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกวัยเยาว์ให้เติบโตอย่างมีคุณภาพในวิถีชีวิตของความเป็นไทย องค์ประกอบที่ 4 ชุมชนมีการบริหารจัดการชุมชนดี หมายความว่า ชุมชน แสดงความ สามารถบริหารจัดการชุมชน จัดกระบวนการพัฒนาชุมชน มีกิจกรรมการแก้ไขปัญหาชุมชนได้ด้วยตนเองอย่างมีเหตุมีผลและมีการบริหารจัดการที่ดี ผู้นำ ประชาชนและองค์กรในชุมชนสามารถร่วมมือ ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข รวมทั้งมีภาคีการพัฒนาที่มีบทบาทเกื้อหนุนการทำงานภายในชุมชน มีการสื่อสาร และกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง สามารถอนุรักษ์คุณค่าของประเพณีวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนท้องถิ่น รวมถึงเอกลักษณ์ความเป็นไทย องค์ประกอบที่ 5 การมีสภาพแวดล้อมดีมีระบบนิเวศที่สมดุล หมายความว่า บรรยากาศหรือสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการใช้ชีวิตของคนในหมู่บ้าน สร้างความสะดวกสบาย ร่มรื่น ปลอดภัยทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ครอบครัวมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง การมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับเพื่อนบ้านและการมีบริการสาธารณูปโภคที่พอเพียง มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์มีคุณภาพ สมดุลในระบบนิเวศเพื่อใช้ยกระดับคุณภาพชีวิตที่ดีของคนในชุมชน สภาพแวดล้อมเป็นวัตถุนอกมนุษย์ องค์ประกอบที่ 6 เป็นชุมชนประชาธิปไตยมีธรรมาภิบาล หมายความว่า ชุมชนเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีธรรมาภิบาล ประชาชน มีสิทธิเสรีภาพได้รับการยอมรับและเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นคนที่เท่าเทียมกันตามระบอบประชาธิปไตย ประพฤติ ปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของตนเองและเคารพในสิทธิและหน้าที่ของคนอื่น มีระเบียบวินัย มีระบบการบริหารจัดการที่ยึดหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดความโปร่งใส คำนึง และกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเป็นธรรมนำไปสู่สังคมสันติสุขอย่างยั่งยืน

แนวคิดนี้กับการนำมาใช้ในงานวิจัย เป้าหมายสุดท้ายของงานวิจัยที่จะไปถึงคือ การสร้างสังคมและบุคคลมีสุข แต่ งานวิจัยเบื้องต้นระยะแรก คือ ผลิตพระสงฆ์เป็นต้นแบบพร้อมที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่สังคมนั้น สังคมเป็นสุขโดยสรุปคือ ความสุขที่เกิดจากการหลุดพ้นแร้นแค้น ซึ่งเป็นเป้าหมายสุดท้ายที่พระสงฆ์ที่ได้รับการพัฒนาจะไปขยายงานต่อ และความสุขจากการอยู่รวมของ สังคมที่มีความเข้มแข็ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 2.1 เพื่อพัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม
- 2.2 เพื่อสร้างต้นแบบพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมผ่านกิจกรรมเกษตรชุมชนอย่างยั่งยืนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย เรื่อง กระบวนการนำแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมมาสู่การพัฒนาพระสงฆ์เพื่อสร้างเกษตรชุมชน ใช้การวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวิธีการดำเนินการ 2 ระยะ ดังนี้

- ระยะที่ 1 เพื่อพัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม
- ระยะที่ 2 เพื่อสร้างต้นแบบพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมผ่านกิจกรรมเกษตรชุมชนอย่างยั่งยืนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม

ระยะที่ 1

ขั้นตอนที่ 1 นำโครงการปรึกษาหารือขอคำปรึกษาจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ถึงประเด็นการเป็นไปได้ในการพัฒนาโครงการอบรมพระสงฆ์เพื่อกำหนดขอบเขตด้านเนื้อหา

ขั้นตอนที่ 2 สัมภาษณ์

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 รูปหรือคน ได้แก่ 1) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา 2) นักพัฒนาชุมชน 3) นักวิชาการศาสนาและพัฒนาที่เกี่ยวข้อง 4) นักวิจัยในโครงการ ร่วมกันสังเคราะห์องค์ความรู้ธรรมิกนิยมที่แตกต่างจากกิจกรรมของสันติอโศก ที่ดำเนินการไปแล้ว กิจกรรมของพระพยอมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ลักษณะข้อมูลพื้นฐานที่ศึกษาวิเคราะห์ ได้แก่ แหล่งข้อมูลสภาพปัญหา และความต้องการ แหล่งข้อมูลเชิงพื้นที่ โดยแนวคิดธรรมสังคมนิยม สรุปคือ 1) กิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนร่วม 2) ไม่กอบโกยส่วนเกิน 3) เคารพธรรมชาติ และสรรพชีวิต

เครื่องมือ เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาวิเคราะห์สภาพปัญหาและความต้องการ คือแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ใช้เก็บรวบรวมข้อมูลสภาพปัญหา ความต้องการ ข้อมูลเชิงพื้นที่ และรายละเอียดต่าง ๆ ผู้วิจัยสร้าง และพัฒนาโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) ศึกษาเอกสาร ตำราเกี่ยวกับการสร้างแบบสัมภาษณ์การพัฒนาเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม
- 2) สร้างแบบสัมภาษณ์ความต้องการพัฒนาเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม
- 3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นไปให้ผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ความเหมาะสมของแบบวิเคราะห์

เอกสารเชิงทฤษฎีรวมถึงภาษาที่ใช้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยมีขั้นตอนดังต่อไปนี้

- 1) ขอนหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงกลุ่มเป้าหมาย 10 คน เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการสัมภาษณ์
- 2) ผู้วิจัยนำหนังสือขอความร่วมมือไปยังกลุ่มเป้าหมาย 10 คน พร้อมแบบสัมภาษณ์ เพื่อเป็นข้อมูลในการเตรียมความพร้อมในการให้สัมภาษณ์ พร้อมนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์
- 3) ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยแบบสัมภาษณ์ ตามที่นัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ โดยมีการบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การสังเคราะห์ข้อมูล (Content Synthesis) การตีความ สรุป และนำเสนอด้วยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงบริบท (Context Content Analysis)

ระยะที่ 2

ขั้นตอนที่ 1 ประชาสัมพันธ์และคัดเลือกพระสงฆ์เข้าร่วมโครงการ “พัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบเพื่อสร้างชุมชนเกษตรกรรมมิกสังคมนิยม” ประชากรคือพระสงฆ์ในจังหวัดนครพนม คัดเลือกโดยวิธีเจาะจง จำนวน 20 รูป ขอลหนังสือจาก มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงกลุ่มเป้าหมาย 20 คน เพื่อขอความอนุเคราะห์ร่วมทำกิจกรรม

ขั้นตอนที่ 2 ดำเนินกิจกรรม “พัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบเพื่อสร้างชุมชนเกษตรกรรมมิกสังคมนิยม” อบรมพระสงฆ์ 3 วัน ใช้เครื่องมือสังเกตขณะทำกิจกรรม ร่วมพัฒนา ศึกษาดูงาน พูดคุย สัมภาษณ์ ปรึกษาหารือ วิเคราะห์ข้อมูล จัดระบบข้อมูลรายการบันทึกกิจกรรม ความก้าวหน้าของกิจกรรมเป็นระยะ และนำมาวิเคราะห์ อภิปราย สรุปผล

ตารางที่ 3.1 ขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ขั้นตอน	เวลา/วิธีการ
ระยะที่ 1 พัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม	มีนาคม 67 ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง
	มีนาคม-เมษายน 67 สัมภาษณ์ความต้องการพัฒนาเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม
	เมษายน 67 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ, สังเคราะห์, และสรุป
ระยะที่ 2 สร้างต้นแบบพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมผ่านกิจกรรมเกษตรชุมชนอย่างยั่งยืนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม	พฤษภาคม 67 ประชาสัมพันธ์และคัดเลือกพระสงฆ์เข้าร่วมโครงการพัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบเพื่อสร้างชุมชนเกษตรกรรมมิกสังคมนิยม
	มิถุนายน 67 จัดโครงการพัฒนาพระสงฆ์ต้นแบบเพื่อสร้างชุมชนเกษตรกรรมมิกสังคมนิยม จำนวน 3 วัน ประกอบไปด้วยการทำกิจกรรม ศึกษาดูงาน พูดคุย สัมภาษณ์
	มิถุนายน 67 วิเคราะห์ อภิปรายผล และสรุปผล

ผลการวิจัย

ผลการพัฒนาพระสงฆ์ให้สามารถสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม ในระยะนี้ ได้ทำการพัฒนาพระสงฆ์ให้เป็นผู้ดำเนินการสร้างเกษตรชุมชน โดยมีการจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่กอบโกยส่วนเกิน และเคารพธรรมชาติและสรรพชีวิต ซึ่งผลการดำเนินการที่สำคัญ ได้แก่

1) กิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม การจัดเวทีประชุมชุมชนและการฝึกอบรมด้านเกษตรกรรมยั่งยืนทำให้ชุมชนมีการร่วมมือกันมากขึ้น สมาชิกในชุมชนสามารถแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วางแผนการพัฒนาเกษตรร่วมกัน และสร้างกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยเหลือกันในการผลิตและการจัดการทรัพยากร การฝึกอบรมในด้านเกษตรกรรมยั่งยืนและการสร้างโครงการเกษตรร่วมช่วยให้ชุมชนมีองค์ความรู้ในการทำเกษตรแบบยั่งยืนมากขึ้น

2.) ไม่กอบโกยส่วนเกิน มีการสร้างระบบแบ่งปันผลผลิตที่เป็นธรรมในชุมชน โดยให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนผลผลิตและการตั้งราคาผลิตภัณฑ์อย่างเป็นธรรม ส่งผลให้ชุมชนมีความยั่งยืนและความมั่นคงทางอาหารเพิ่มขึ้น

3) เคารพธรรมชาติและสรรพชีวิต การทำเกษตรแบบยั่งยืน เช่น การใช้ปุ๋ยอินทรีย์ การปลูกพืชหมุนเวียน และการ

ควบคุมศัตรูพืชด้วยวิธีธรรมชาติ ช่วยให้ชุมชนรักษาระบบนิเวศและทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น กิจกรรมการสร้างความตระหนักรู้ เช่น การปลูกป่าและการจัดการขยะ มีส่วนช่วยในการปลูกฝังความสำคัญของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชน

ผลการสร้างต้นแบบพระสงฆ์ในการพัฒนาสังคมผ่านกิจกรรมเกษตรชุมชนอย่างยั่งยืนที่ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม ในระยะนี้ การพัฒนาพระสงฆ์เป็นต้นแบบเพื่อสร้างชุมชนเกษตรธรรมิกสังคมนิยมมีการอบรมพระสงฆ์จำนวน 20 รูป โดยเน้นการทำงานร่วมกับชุมชนในการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน ผลที่ได้คือ

- 1) กิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม พระสงฆ์เข้าร่วมโครงการมีบทบาทสำคัญในการจัดเวทีประชุมชุมชน เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมและการทำงานร่วมกันในชุมชนในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน เช่น การจัดตั้งกลุ่มเกษตรกรและโครงการเกษตรร่วม
- 2) ไม่กอบโกยส่วนเกิน พระสงฆ์สนับสนุนการตั้งราคาผลิตภัณฑ์ที่เป็นธรรมและการแบ่งปันผลผลิตอย่างเสมอภาคในชุมชน ส่งผลให้ชุมชนมีความเป็นธรรมในการจัดการทรัพยากร และเกิดความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคม
- 3) เคารพธรรมชาติและสรรพชีวิต พระสงฆ์มีบทบาทในการสร้างความตระหนักรู้ในชุมชนเรื่องการเคารพธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เช่น การประหยัดน้ำ การอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์ และการทำกิจกรรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

ระยะที่ 1 สามารถการอภิปรายผลได้ว่า พระสงฆ์สามารถเป็นผู้นำในด้านการพัฒนาเกษตรชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ พระสงฆ์ไม่เพียงแต่เป็นสื่อกลางในการเชื่อมโยงชุมชนกับแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม แต่ยังสามารถสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืนและเป็นธรรมได้อย่างแท้จริง กิจกรรมที่ดำเนินการนี้ยังช่วยสร้างความร่วมมือและความสามัคคีในชุมชนอย่างชัดเจน สอดคล้องกับ จิราพร วรวงศ์ (จิราพร วรวงศ์, 2563: 150) ได้ศึกษาการพัฒนาชุมชนเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลนาพุ อำเภอกันทรวิชัย ผลการวิจัยพบว่าองค์ความรู้และคู่มือที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ และขยายผลในพื้นที่อื่นๆ ได้แก่ คู่มือการพัฒนาศักยภาพวิทยากรโรงเรียนผู้สูงอายุ หลักสูตรการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุให้มีศักยภาพ และคู่มือการเสริมสร้างสุขภาพผู้สูงอายุตามหลักธรรมชาตินิยม นักเรียนโรงเรียน ผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิตในระดับดี โรงเรียนผู้สูงอายุตำบลนาพุได้รับการพัฒนาเป็นโรงเรียนผู้สูงอายุต้นแบบ ด้านเครือข่ายโรงเรียนผู้สูงอายุ ชุมชนตำบลนาพุ เกิดการพึ่งพาตนเองทางสังคมและทางเศรษฐกิจ โรงเรียนผู้สูงอายุสามารถรองรับเป้าหมายการพัฒนาชุมชนเป็นมิตรกับผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดี มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม และความมั่นคงทางรายได้และการอยู่อาศัยสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี

ระยะที่ 2 สามารถการอภิปรายผลได้ว่า พระสงฆ์สามารถเป็นต้นแบบในการส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรรมอย่างยั่งยืน และการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมที่พระสงฆ์เป็นผู้นำ ทำให้ชุมชนเกิดความร่วมมือในทุกภาคส่วน อีกทั้งพระสงฆ์ยังสามารถส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยเน้นการเคารพธรรมชาติและการใช้ทรัพยากรอย่างมีความรับผิดชอบ สอดคล้องกับพัสนันท์ พันธุ์แน่น (พัสนันท์ พันธุ์แน่น, 2561: 66-68) ได้ศึกษาการพัฒนาสวนเกษตรชุมชนเมืองกับการ เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง: กรณีศึกษาชุมชนพุนทรัพย์ เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาสามารถตอบโจทย์ความต้องการของชุมชนได้ คือ การฟื้นฟูดิน และสร้างกิจกรรมในสวนเกษตรให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม โดยสวนเกษตรชุมชน ริเริ่มขึ้นโดยชาวบ้านที่เป็นกลุ่มแกนนำที่มีการวางแผนชุมชนตั้งแต่เริ่มก่อตั้งชุมชน ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับเครือข่ายของคนใต้สะพานและสลัมสี่ภาคที่ยังมีความสัมพันธ์เหนียวแน่น ทำให้กลุ่มแกนนำที่มีคุณสมบัติคือ มีความอดทน มีภาวะผู้นำสูง เสียสละ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีศักยภาพในการพัฒนาทั้งตนเองและชุมชน สามารถสร้าง เครือข่ายทางสังคม นำชาวบ้านเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาได้ สร้างความเข้มแข็งให้ กับชุมชน การทำสวนเกษตรชุมชนจึงเป็นจุดที่สามารถลดปัญหาเรื่องอาหารปลอดภัย ปัญหาสังคม ลดภาวะซึมเศร้าของผู้สูงอายุ ลดความเสี่ยงในการติดเกมและห่างไกล ยาเสพติดของเด็ก ปัญหาสิ่งแวดล้อม ไม่มีแหล่งสะสมขยะในชุมชน มีพื้นที่สีเขียว เพิ่มขึ้น และเศรษฐกิจของชุมชน โดยลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เป็นต้น นอกจากนี้ สวนเกษตรชุมชนยังเป็นสวนเกษตรส่วนรวมของชุมชนที่ชาวบ้านทุกคนสามารถ เข้าร่วมดำเนินการและรับผลประโยชน์ได้ สามารถร้อยความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ เป็นตัวอย่างหรือสวนเกษตรชุมชนนำร่องให้กับชุมชนอื่นๆ ในเขตสายไหม และเป็นต้น แบบสวนเกษตรชุมชนให้กับเขตต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร

องค์ความรู้ใหม่

ผลจากการศึกษาเกิดองค์ความรู้คือแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมเป็นหลักการมุ่งเน้นการแบ่งปันทรัพยากรอย่างเท่าเทียม ยึดถือการควบคุมการผลิตและการกระจายผลผลิตโดยชุมชน ส่งเสริมความร่วมมือและความสามัคคี มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน เน้นการดำเนินชีวิตอย่างมีสติ ยึดถือหลักการแห่งความเมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา ส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ มุ่งเน้นการสร้างความสุขและความสงบ ประยุกต์กับการเกษตรเป็นเกษตรกรรม นำเอาหลักการของธรรมิกสังคมนิยมมาประยุกต์ใช้กับ ระบบเกษตรกรรม เพื่อสร้างระบบที่ยั่งยืนและเป็นธรรม การสร้างระบบการผลิตอาหารที่ปลอดภัย การส่งเสริมการบริโภคอาหารที่ยั่งยืน การพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมที่เข้มแข็งได้จริง

การพัฒนาพระสงฆ์ให้เป็นต้นแบบในการสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมประสบความสำเร็จในทั้งสองระยะ พระสงฆ์ไม่เพียงเป็นผู้นำที่ส่งเสริมการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน แต่ยังเป็นแบบอย่างในการสร้างความร่วมมือในชุมชน การดำเนินกิจกรรมในโครงการนี้สามารถสร้างความเข้มแข็งทางสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนให้แก่ชุมชน

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยเรื่องการพัฒนาพระสงฆ์ในการสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม สามารถสรุปข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาและต่อยอดในอนาคตได้ดังนี้

1. การส่งเสริมบทบาทพระสงฆ์ในการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ควรส่งเสริมให้พระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในกิจกรรมการพัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ไม่เพียงในด้านเกษตรกรรม แต่รวมถึงการเป็นผู้นำในการแก้ไขปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยสนับสนุนให้พระสงฆ์เป็นต้นแบบในการสร้างความตระหนักรู้ในประเด็นต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาชุมชนแบบพอเพียง และการสร้างความยั่งยืนในระดับท้องถิ่น

2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกระดับ การมีส่วนร่วมจากสมาชิกทุกคนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสำเร็จ ควรมีการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง เช่น การจัดเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ การจัดตั้งกลุ่มชุมชนที่เข้มแข็ง หรือการสร้างโครงการเกษตรร่วมที่ทุกฝ่ายสามารถมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความร่วมมือในทุกระดับและเพิ่มความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

3. การขยายผลโครงการไปยังชุมชนอื่น จากผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จในการสร้างเกษตรชุมชนตามแนวคิดธรรมิกสังคมนิยม ควรมีการขยายผลโครงการไปยังชุมชนอื่น ๆ โดยการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่นและองค์กรภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ระหว่างชุมชน ช่วยกระจายผลสำเร็จไปยังพื้นที่อื่น ๆ ที่สามารถนำแนวคิดนี้ไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบทของแต่ละชุมชน

4. การสนับสนุนทรัพยากรและความรู้จากภาครัฐและเอกชน ควรมีการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนในการให้ทรัพยากรทั้งด้านการเงิน อุปกรณ์การเกษตร และความรู้เพื่อเสริมสร้างศักยภาพของชุมชนในการทำเกษตรกรรมยั่งยืน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรจัดอบรมเพิ่มเติมในด้านเทคนิคการเกษตรสมัยใหม่ที่มีสอดคล้องกับธรรมชาติ และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ช่วยสนับสนุนการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน เช่น ระบบชลประทานที่ประหยัดน้ำ และโครงการพลังงานหมุนเวียน

5. การวิจัยและพัฒนาต่อเนื่อง ควรมีการวิจัยต่อเนื่องเพื่อประเมินผลการดำเนินโครงการในระยะยาว รวมถึงการศึกษาแนวทางใหม่ ๆ ในการพัฒนาพระสงฆ์และชุมชนให้สอดคล้องกับสถานการณ์และปัญหาที่เปลี่ยนแปลงไป การสร้างเครือข่ายวิจัยระหว่างมหาวิทยาลัยและองค์กรที่เกี่ยวข้องจะช่วยเสริมสร้างความรู้และนวัตกรรมใหม่ ๆ ที่สามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาชุมชนเกษตรอย่างยั่งยืนได้

6. การสื่อสารและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน ควรมีการเผยแพร่ความรู้และผลสำเร็จของโครงการผ่านสื่อช่องทางต่าง ๆ เพื่อสร้างแรงบันดาลใจและกระตุ้นความสนใจจากชุมชนอื่น ๆ ในการนำแนวคิดธรรมิกสังคมนิยมไปปรับใช้ในพื้นที่ของตนเอง การจัดทำเอกสารหรือสื่อการเรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนและการทำเกษตรกรรมยั่งยืนที่เข้าถึงได้ง่ายจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการส่งต่อความรู้และประสบการณ์

เอกสารอ้างอิง

- กัณติกร มหาโชติกุล และ กุณฑลทิพย์ พานิชักดิ์, โอกาส และข้อจำกัดในการนำแนวคิด “เกษตรในชุมชน” เพื่อฟื้นฟูชุมชนที่อยู่อาศัยของการเคหะแห่งชาติ กรณีศึกษา โครงการเคหะชุมชนคลองจั่น, สารศาสตร์.
- สุจินต์ สิมารักษ์, เกษตรยั่งยืนเพื่อชุมชน: มุมมองมากกว่าชุมชน, การประชุมสัมมนาวิชาการระบบเกษตรแห่งชาติ ครั้งที่ 4 คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- จิรัชมี “ธัมมิกสังคณนิยม” ใน สันติภริกาภิกขุ. อริยสัจสี่แห่ง ธัมมิกสังคณนิยม.
- จิราพร วรวงศ์. (2563). การพัฒนาชุมชนเป็นมิตรกับผู้สูงอายุ: โรงเรียนผู้สูงอายุ ตำบลนาโพธิ์ อำเภอยะผิง อุดรธานี, วารสารพยาบาลกระทรวงสาธารณสุข,
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์. (2528). กลวิธีแนวทางวิธีการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบทในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ศักดิ์โสภาคการพิมพ์).
- ปรัชญา เวสารัชช. (2528). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท. (กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภาคการพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.).
- ปรีดี พนมยงค์. "สังคณนิยมในประเทศไทย". กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปรีดี พนมยงค์, 2525.
- พระเทพเวที (ป.อ. ปยุตโต). (2533). บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน. (กรุงเทพฯ: รุ่งแสงการพิมพ์).
- พระธรรมปริยัติโสภณ (วรวิทย์ คงคปญโญ). (2548). การคณะสงฆ์และการพระศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 3.(กาญจนบุรี : สำนักพิมพ์ธรรมเมธี-สหายพัฒนาการพิมพ์).
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556) พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิการศึกษาพุทธศาสตร์.
- พระมหาวิมลชัย วชิรเมธี. (2543). "ธัมมิกสังคณนิยม: สู่สังคมแห่งความสุขและสันติ". กรุงเทพฯ: สหธรรมิกบุ๊คส์,
- พัชรินทร์ พันธุ์แน่น. (2561). การพัฒนาสวนเกษตรชุมชนเมืองกับการ เสริมสร้างชุมชนเข้มแข็ง : กรณีศึกษา ชุมชน พุทธทรัพย์ เขตสายไหม, กรุงเทพมหานคร วารสารร่วมฤกษ์ มหาวิทยาลัยเกริก.
- พุทธทาสภิกขุ “ถ้าจะให้ธรรมะครองโลกต้องมีระบบการเมืองแบบธัมมิกสังคณนิยม” เมื่อธรรมะครองโลก (ธรรมโฆษณ์) ธรรมทาน มูลนิธิ, 2523.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2544). การมีส่วนร่วมในการบริหารโรงเรียนของคณะกรรมการการศึกษาประจำโรงเรียนเทศบาล ในจังหวัดนครราชสีมา. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช).
- วุฒิชัย ลิ้มอรุณทัย. (2563). "การสร้างควมยั่งยืนในผลิตภัณฑ์เกษตรชุมชนด้วยการบริหารจัดการเชิงระบบนิเวศ." ผลงานวิจัย คณะบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1
ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์
DEVELOPMENT OF READ AND SPELLING SKILLS OF GRADE 1 STUDENTS
BY USING A PHONEMIC SEGMENTATION INSTRUCTION
APPROACH BASED ON LINGUISTIC PRINCIPLES

ภรณ์ทิพย์ มีสุวรรณ¹ และนันทิยา จันทน์เนตร์²

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

Phornthip Meesuwat¹, Nontiya Channate²

Nakhon Ratchasima Rajabhat University

Corresponding Author E-mail krukamlai2706@gmail.com¹

(Received : April 25, 2025; Edit : May 5, 2025; accepted : May 6, 2025)

บทคัดย่อ

ปัญหาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ยังคงเป็นประเด็นปัญหาที่สำคัญ ในการจัดการเรียนรู้วิชาภาษาไทย การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาผลของการใช้วิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำ ตามหลักภาษาศาสตร์ เพื่อพัฒนาทักษะดังกล่าว โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน 2) เปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างหลังเรียนกับเกณฑ์ กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โรงเรียนบึงสาส์ ตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ได้มาโดยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster random sampling) จำนวน 9 คน เครื่องมือที่ใช้ ในการวิจัย ประกอบด้วย แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และแบบทดสอบการอ่านสะกดคำ วิเคราะห์ข้อมูล โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และการทดสอบค่าที (t-test)

ผลการศึกษาพบว่า ทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ มีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน 17.00 คิดเป็นร้อยละ 85.00 สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และสูงกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 70.00 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า วิธีสอนอ่านดังกล่าวมีประสิทธิภาพ ในการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 อย่างชัดเจน ครูผู้สอนภาษาไทยสามารถนำแนวทางการจัดการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นนี้ไปประยุกต์ใช้ เพื่อส่งเสริมทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนให้มีพัฒนาการที่สูงขึ้นต่อไป

คำสำคัญ : ทักษะการอ่านสะกดคำ, วิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์

Abstract

This study aimed to: (1) compare the reading and spelling skills of Grade 1 students before and after instruction using a phonemic segmentation approach grounded in linguistic principles; and (2) evaluate whether students' post-instruction performance met a predetermined proficiency criterion. The sample comprised nine Grade 1 students from Bueng Sa Lee School, Phut Sa Subdistrict, Mueang Nakhon Ratchasima District, Nakhon Ratchasima Province, under the Office of Elementary Education Area Nakhon Ratchasima Zone 1, during the second semester of the 2024 academic year. Participants were selected through cluster random sampling. Research instruments included: (1) a lesson plan for teaching reading using a phonemic segmentation instruction approach based on linguistic principles tailored for Grade 1 students; and (2) a reading and spelling test. Data analysis involved calculating means, standard deviations, and conducting t-tests.

The findings indicated that, following instruction, students achieved a mean score of 17.00, equivalent to 85.00%, which was statistically significantly higher than their pre-instruction scores at the 0.05 significance level. Additionally, the post-instruction scores exceeded the predetermined criterion of 70.00%, with statistical significance at the 0.05 level. In conclusion, the phonemic segmentation instruction approach grounded in linguistic principles effectively enhanced the reading and spelling skills of Grade 1 students, enabling them to meet and exceed the targeted learning objectives.

Keywords : Reading and Spelling Skills, Phonemic Segmentation Instruction Approach Based on Linguistic Principles

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การอ่านเป็นทักษะที่มีความสำคัญต่อการเรียนรู้ในระดับพื้นฐานเป็นอย่างยิ่ง (สำลี รักสุทธี, 2553 : 10-11) กล่าวว่าการอ่านเป็นเครื่องมือในการศึกษาค้นคว้าทุกกลุ่มสาระรายวิชา หากมีพื้นฐานการอ่านหนังสือที่ดี จะสามารถเรียนรู้วิชาอื่นได้ดีเช่นกัน สอดคล้องกับ ปิยธิดา ทรัพย์มาก (2553 : 24) กล่าวว่า การอ่านมีความสำคัญต่อการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ เมื่อมีทักษะการอ่านที่ดี ส่งผลต่อการแสวงหาความรู้ได้อย่างกว้างขวาง ผู้ที่มีทักษะการอ่านที่ดีอ่านได้ถูกต้อง ย่อมได้เปรียบและมีชีวิตที่สมบูรณ์ สามารถนำทักษะการอ่านไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ ดังนั้นการเรียนการสอนในระดับพื้นฐานจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง ที่ครูผู้สอนในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ต้องมีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการของการสอนอ่านอย่างเป็นลำดับขั้นตอน เรียงลำดับจากง่ายไปสู่ยาก เน้นฝึกทักษะการอ่านและการเขียน ให้มีความถูกต้อง แม่นยำ ตามหลักเกณฑ์ของภาษา กล่าวคือ ควรเริ่มจากการรู้จักรูปและเสียง ของตัวอักษร ได้แก่ พยัญชนะ สระ วรรณยุกต์ ตัวสะกด โดยฝึกการเทียบเสียง และประสมอักษรผ่านกระบวนการ ที่เรียกว่า “การแจกลูก-สะกดคำ-การผันวรรณยุกต์” โดยต้องฝึกฝนเป็นประจำอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ จนเกิดทักษะการอ่านและสามารถนำหลักของการเทียบเสียงไปใช้ในการอ่านที่ระดับสูงขึ้นต่อไปได้ ดังเช่น พระราชดำรัสของ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เกี่ยวกับการสอนอ่านเขียนภาษาไทยแบบแจกลูกสะกดคำว่า “เป็นวิธีการสอนแบบในอดีตและสมัยที่ทรงพระเยาว์ ก็ทรงเรียนวิธีนี้มาเช่นเดียวกัน แต่ภายหลัง ได้มีการเปลี่ยนวิธีสอน เป็นวิธีสอนให้เด็กจำเป็นคำแทน ทำให้เด็กสะกดคำไม่เป็น เมื่อเจอคำใหม่หรือเปลี่ยนตัวพยัญชนะในสระเดิม ก็ไม่สามารถอ่านได้ วิธีนี้เป็นการสอนที่มีประโยชน์ และให้สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานไปคิดเพิ่มเติมถึงวิธีการที่จะทำให้เด็กอ่านออกและเขียนได้” (สมเด็จพระเทพฯ สั่งฟื้นฟูวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำ, 2558)

กมล รอดคล้าย อดีตเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กล่าวว่า วิธีการอ่านแบบแจกลูกสะกดคำมีข้อดีคือสามารถช่วยให้เด็กสามารถผสมคำได้หลากหลาย ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะเฉพาะของภาษาไทย (สพฐ. สั่ง รร. ปรับสอนแบบแจกลูกสะกดคำ สอนพระราชดำรัส สมเด็จพระเทพฯ, 2558 : ออนไลน์) อย่างไรก็ตาม วิธีการสอนอ่านได้เปลี่ยนแปลงไปตามความก้าวหน้าของเทคโนโลยีทางการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายพัฒนาหนังสือเรียนให้ทันสมัยและแสวงหาวิธีการสอนใหม่ ๆ ส่งผลให้วิธีสอนอ่านแจกลูกสะกดคำแบบเดิม ซึ่งเหมาะสมกับภาษาไทย กลับถูกลดความสำคัญลง ในปัจจุบัน ครูผู้สอนส่วนใหญ่มักสอนโดยเน้นการสะกดคำและการจำเป็นคำ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ของนักเรียนและเยาวชนไทยทั่วประเทศ และมีแนวโน้มเพิ่มมากขึ้นผลการประเมินสมรรถนะนักเรียนตามมาตรฐานสากล PISA ปี 2565 (สำนักงานรับรองมาตรฐาน และประเมินคุณภาพการศึกษา, 2565 : 16) พบว่า ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 50 จาก 64 ประเทศทั่วโลก ในด้านความฉลาดรู้ทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ การอ่าน คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ที่น่ากังวลคือ ผลการประเมินตลอด 10 ปีที่ผ่านมา แสดงให้เห็นว่านักเรียนไทยมีคะแนนต่ำกว่าเกือบทุกประเทศในกลุ่มเอเชียแปซิฟิก และอัตราการไม่รู้หนังสือของประชากรมีแนวโน้มลดลงจนอยู่ในอันดับท้ายของการประเมิน จากผลดังกล่าว ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาความรู้ความสามารถของนักเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการอ่าน การคิดวิเคราะห์และการนำความรู้ไปใช้ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญสำหรับการพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคดิจิทัล

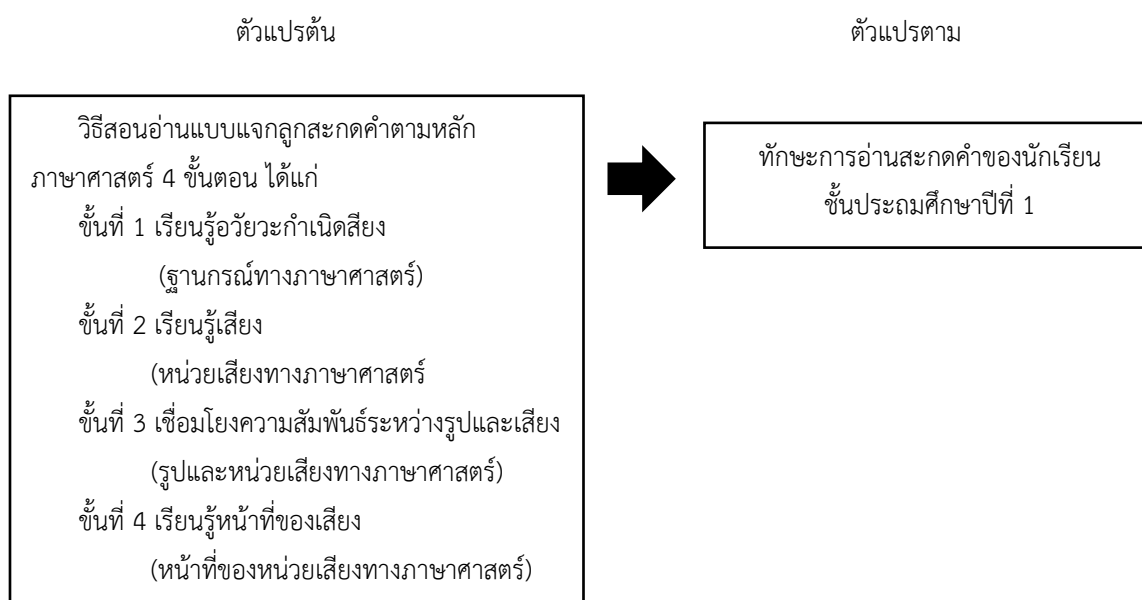
ปัญหาการอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้มีสาเหตุหลักมาจากการจัดการเรียนการสอนที่ไม่เป็นไปตามลำดับขั้นตอนที่เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน ส่งผลให้การเรียนรู้ไม่บรรลุเป้าหมาย (ศิวกันท์ ปทุมสูติ, 2554 พ.ศ. 2554: 17) การพัฒนาทักษะทางภาษาทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียนให้เหมาะสมตามวัย โดยเน้นความเข้าใจ รักการอ่าน การแสวงหาความรู้ และการใช้เหตุผล ควบคู่ไปกับการตระหนักถึงคุณค่าของภาษาไทยจึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างยิ่งการจัดการเรียนการสอนภาษาไทยด้วยวิธีสอนแบบแจกลูกสะกดคำจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนักเรียนในวัยเริ่มต้นเรียนรู้การอ่าน หากครูผู้สอนไม่ได้สอนด้วยวิธีนี้ นักเรียนจะขาดหลักเกณฑ์ในการประสมคำ ทำให้เกิดความสับสนเมื่อต้องอ่านหนังสือในระดับที่ยากขึ้น ส่งผลให้การอ่านไม่คล่องแคล่ว การเขียนไม่ถูกต้อง และยังส่งผลกระทบต่อการเรียนรู้ในวิชาอื่น ๆ อีกด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551 : 39) ดังนั้น การสอนแบบแจกลูกสะกดคำในช่วงชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาด้านการอ่านสะกดคำของนักเรียน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน
2. เพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างหลังเรียนกับเกณฑ์

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาคู่มือการสอนอ่านเขียนโดยวิธีแจกลูกสะกดคำ สถาบันภาษาไทย (2559 : 82-210) และทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ของ วรวรรณ ศรียาภัย (2556 : 58-63) นำมาออกแบบกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ ดังนี้



ภาพประกอบที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. ทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
2. ทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ศูนย์พัฒนาคุณภาพการศึกษาปรางค์ทอง ตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำนวน 5 โรงเรียน ประชากรจำนวน 73 คน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบึงสาธิต ตำบลพุดซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมา เขต 1 จำนวน 9 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster random sampling) ได้มาจากการเข้าถึงกลุ่มตัวอย่างและลักษณะการจัดกลุ่มตามธรรมชาติของประชากร

ตัวแปร

1. ตัวแปรต้น ได้แก่ วิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย
 - 1.1 ขั้นที่ 1 เรียนรู้วิธีสะกดคำเสียง (ฐานกรณ์ทางภาษาศาสตร์)
 - 1.2 ขั้นที่ 2 เรียนรู้เสียง (หน่วยเสียงทางภาษาศาสตร์)
 - 1.3 ขั้นที่ 3 เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างรูปและเสียง (รูปและหน่วยเสียงทางภาษาศาสตร์)
 - 1.4 ขั้นที่ 4 เรียนรู้หน้าที่ของเสียง (หน้าที่ของหน่วยเสียงทางภาษาศาสตร์)
2. ตัวแปรตาม ได้แก่ ทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ ประกอบด้วย

1. แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 11 แผน แผนละ 1 ชั่วโมง ประกอบด้วย

- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 การออกเสียงสระ
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 การออกเสียงพยัญชนะ
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 การแจกลูกสะกดคำอักษรกลาง
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 การแจกลูกสะกดคำอักษรสูง
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 การแจกลูกสะกดคำอักษรต่ำเดี่ยว

แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 6 การแจกลูกสะกดคำอักษรต่ำคู่

- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 7 การแจกลูกสะกดคำที่มีตัวสะกดตรงมาตรา
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 8 การแจกลูกสะกดคำที่มีตัวสะกดมาตรา แม่ก
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 9 การแจกลูกสะกดคำที่มีตัวสะกดมาตรา แม่บ
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 10 การแจกลูกสะกดคำที่มีตัวสะกดมาตรา แม่ก
- แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 11 การแจกลูกสะกดคำที่มีตัวสะกดมาตรา แม่ก

2. แบบทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนเรียนและหลังเรียน จำนวน 20 ข้อ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมีการสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้

1. แผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ จำนวน 11 แผน
 - 1.1 ศึกษาหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และหลักสูตรสถานศึกษา พ.ศ. 2567
 - 1.2 ศึกษาวิธีการสอนอ่านแจกลูกสะกดคำจากคู่มือสอนอ่านเขียนโดยวิธีแจกลูกสะกดคำ การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ สื่อการจัดการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล
 - 1.3 ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ เกี่ยวกับอวัยวะที่ใช้ในการออกเสียง หน่วยเสียง รูปและหน่วย

เสียง หน้าที่ของหน่วยเสียง เพื่อนำมาประยุกต์ใช้กับวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำ

1.4 กำหนดเนื้อหา สาระสำคัญ มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 และหลักสูตรสถานศึกษา พ.ศ. 2567 เพื่อกำหนดขอบเขตของเนื้อหาในแผนการจัดการเรียนรู้

1.5 สร้างแผนการจัดการเรียนรู้ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบ แจกลูกสะกดคำ ตามหลักภาษาศาสตร์ ประกอบด้วย มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้แกนกลาง จุดประสงค์การเรียนรู้ สาระสำคัญ สมรรถนะสำคัญของผู้เรียน คุณลักษณะอันพึงประสงค์ กิจกรรมการจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผลการเรียนรู้

1.6 ผู้วิจัยนำแผนการจัดการเรียนรู้ที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสมและความสอดคล้องของเนื้อหาที่ใช้ในการจัดการเรียนรู้

1.7 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงเรียบร้อยแล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อประเมิน ความเหมาะสม

1.8 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ปรับปรุงแล้ว จำนวน 1 แผน ไปทดลองใช้ (Try Out) กับนักเรียนชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 ที่กำลังศึกษาภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนบ้านพุทซา ตำบลพุทซา อำเภอเมืองนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ ก่อนนำไปทดลองใช้จริงกับกลุ่ม ตัวอย่าง

1.9 นำแผนการจัดการเรียนรู้ที่ตรวจสอบคุณภาพเรียบร้อยแล้ว ไปทดลองใช้กับกลุ่มตัวอย่าง

2. แบบทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนเรียนและหลังเรียน

2.1 ศึกษาหลักสูตร คู่มือการจัดการเรียนรู้ แบบเรียนวิชาภาษาไทย บัญชีคำพื้นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 แบบทดสอบประจำปี แบบทดสอบความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียน (Reading Test : RT) ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 โดย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.)

2.2 ศึกษาวิธีการสร้างแบบทดสอบที่เหมาะสมกับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 และเกณฑ์การให้ คะแนน

2.3 สร้างแบบสำรวจการอ่านสะกดคำ โดยคัดเลือกจากบัญชีคำพื้นฐาน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 จำนวน 60 คำ เพื่อนำไปสำรวจกับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างของการวิจัย โดยนำคำที่นักเรียนมีปัญหาจากการสำรวจ จำนวน 40 คำ ต้องการ 20 คำ

เกณฑ์การให้คะแนน

อ่านถูก	ให้ค่าละ	1 คะแนน
อ่านผิด	ให้ค่าละ	0 คะแนน

2.4 สร้างแบบทดสอบการอ่านสะกดคำ จำนวน 20 ข้อ โดยให้แบบทดสอบครอบคลุมเนื้อหา และจุดประสงค์ การเรียนรู้ทุกแผนการจัดการเรียนรู้

2.5 นำแบบทดสอบการอ่านสะกดคำที่สร้างขึ้นเสนอต่อที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง เหมาะสม ความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และนำมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะ

2.6 นำแบบทดสอบการอ่านสะกดคำที่ปรับปรุงแล้วเสนอผู้เชี่ยวชาญชุดเดิมประเมินความสอดคล้อง เพื่อหาค่า ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence : IOC)

2.7 นำแบบทดสอบการอ่านสะกดคำที่ปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ ไปทดลองใช้ (Try Out) กับ นักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง ซึ่งเป็นนักเรียนผ่านการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ มาแล้ว

2.8 นำแบบทดสอบการอ่านสะกดคำที่ปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ ไปทดลองใช้กับนักเรียน ที่เป็นกลุ่ม ตัวอย่าง โดยกำหนดระยะเวลาในการทดสอบ 20 นาที

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอน ดังนี้

1. เตรียมการทดลอง

1.1 เตรียมแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ จำนวน 11 แผน และสื่อการจัดการเรียนรู้

1.2 เตรียมแบบทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนเรียนและหลังเรียนจำนวน 20 ข้อ

2. ก่อนการทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนเรียน (Pretest) จำนวน 20 ข้อ กับกลุ่มตัว และบันทึกคะแนนทดสอบก่อนเรียนของนักเรียนเป็นรายบุคคล

3. การทดลอง

ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ที่สร้างขึ้นไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างในชั่วโมงเรียนวิชาภาษาไทย จำนวน 11 ชั่วโมง

4. หลังการทดลอง

เมื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้แล้ว ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบ การอ่านสะกดคำหลังเรียน (Posttest) และบันทึกคะแนนทดสอบหลังเรียนของนักเรียนเป็นรายบุคคล ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล เพื่อวิเคราะห์โดยใช้วิธีการทางสถิติต่อไป

5. วิเคราะห์ผล

นำคะแนนที่ได้จากการทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ ด้วยวิธีสอนอ่าน แบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ มาวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติเพื่อเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำ ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน และระหว่างหลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 นำมาสรุปผลการวิจัย และอภิปรายผลการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. เปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน

นำคะแนนทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนเรียน (Pretest) และหลังเรียน (Posttest) มาหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) โดยทดสอบค่าสถิติ t-test Dependent

2. เปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำระหว่างหลังเรียนกับเกณฑ์

นำคะแนนทดสอบการอ่านสะกดคำหลังเรียน (Posttest) มาหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เปรียบเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70 โดยใช้สถิติ t-test for One Sample

ผลการวิจัย

การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ โดยผู้วิจัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ผลการทดสอบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่าน แบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน

ตอนที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน

ตอนที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างหลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

ตอนที่ 1 ผลการทดสอบการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียน

ตารางที่ 1 ผลการทดสอบการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียน

เลขที่	ก่อนเรียน (Pretest)		หลังเรียน (Posttest)		เกณฑ์ร้อยละ 70
	คะแนน	ร้อยละ	คะแนน	ร้อยละ	
1	10	50.00	16	80.00	ผ่านเกณฑ์
2	12	60.00	19	95.00	ผ่านเกณฑ์
3	11	55.00	17	85.00	ผ่านเกณฑ์
4	13	65.00	20	100.00	ผ่านเกณฑ์
5	9	45.00	15	75.00	ผ่านเกณฑ์
6	8	40.00	15	75.00	ผ่านเกณฑ์
7	10	50.00	16	80.00	ผ่านเกณฑ์
8	12	60.00	18	90.00	ผ่านเกณฑ์
9	11	55.00	17	85.00	ผ่านเกณฑ์
Mean	10.67	53.33	17.00	85.00	ผ่านเกณฑ์

จากตารางที่ 1 พบว่า คะแนนทดสอบการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ก่อนเรียน (Pretest) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 10.67 คิดเป็นร้อยละ 53.33 และหลังเรียน (Posttest) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.00 คิดเป็นร้อยละ 85.00

ตอนที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน

ตารางที่ 2 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน

คะแนน	จำนวน (n)	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	t	p
ก่อนเรียน	9	10.66	1.58	38.00	.000*
หลังเรียน	9	17.00	1.73		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ โดยผลทดสอบการอ่านสะกดคำหลังเรียน (Posttest) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.00 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 85.00 สูงกว่าการทดสอบการอ่านสะกดคำก่อนเรียน (Pretest) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 10.67 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 53.33 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

ตอนที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างหลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

ตารางที่ 3 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ระหว่างหลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ร้อยละ 70

คะแนน	จำนวน (n)	เต็ม	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (S.D.)	เกณฑ์ (ร้อยละ 70)	t	p
หลังเรียน	9	20	7.00	1.73	14	.196	.000*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ โดยผลทดสอบการอ่านสะกดคำหลังเรียน (Posttest) มีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 17.00 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 85 สูงกว่าเกณฑ์ ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่านักเรียนทุกคนมีคะแนนสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดไว้

ผลการศึกษาการพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ผลการเปรียบเทียบระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียนนี้แสดงให้เห็นว่าวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ส่งผลให้ทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจนหลังได้รับการเรียนรู้
2. ผลการเปรียบเทียบระหว่างหลังเรียนกับเกณฑ์ร้อยละ 70 บ่งชี้ว่านักเรียนทุกคนมีความสามารถในการอ่านสะกดคำหลังเรียนรู้ด้วยวิธีดังกล่าวอยู่ในระดับที่น่าพอใจและสูงกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้

อภิปรายผลการวิจัย

การพัฒนาทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ มีประเด็นอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

1. การเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ ระหว่างก่อนเรียนและหลังเรียน ผลการวิจัยปรากฏว่า ทักษะการอ่านสะกดคำ ของนักเรียนหลังเรียน สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องมาจากวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำ เป็นวิธีการสอนอ่าน ที่สามารถพัฒนาการอ่านสะกดคำของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังงานวิจัยของ นภาเพ็ญ แสนสามารถ (2562) วิจัยเรื่อง การพัฒนาแบบฝึกทักษะวิชาภาษาไทย โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC ร่วมกับการอ่านการเขียนแบบแจกลูกสะกดคำเพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านและการเขียน การคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ผลการเปรียบเทียบทักษะการอ่านและเขียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ที่เรียนด้วยแบบฝึกทักษะวิชาภาษาไทยโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC ร่วมกับการอ่านการเขียนแบบแจกลูกสะกดคำ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สอดคล้องงานวิจัยของ สุภกร ทวก่อน (2565) ที่พบว่า ความสามารถในการอ่านคำที่ประสมด้วยสระเปลี่ยนรูปของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4-6 ที่มีปัญหาในการอ่าน หลังใช้การเรียนการสอนวิธีแจกลูกสะกดคำร่วมกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนสูงขึ้นกว่าก่อนการใช้การเรียนการสอนวิธีแจกลูกสะกดคำร่วมกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอน เช่นเดียวกับงานวิจัยของ ธัญกานต์ เกียรติขวัญบุตร (2563) พบว่า ความสามารถด้านการอ่านแจกลูกสะกดคำของนักเรียนที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้ โดยสอนอ่านแจกลูกสะกดคำร่วมกับการใช้สื่อประสม หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. การเปรียบเทียบทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ ระหว่างหลังเรียนเทียบกับเกณฑ์ ร้อยละ 70 ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนมีทักษะ การอ่านสะกดคำหลังเรียน คิดเป็นร้อยละ 85.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 ที่กำหนดไว้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 สะท้อนให้เห็นว่าการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ มีประสิทธิภาพในการพัฒนาการอ่านสะกดคำของนักเรียนชั้น

ประถมศึกษาปีที่ 1 และสามารถช่วยให้นักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ตลอดจนนักเรียนมีทักษะการอ่านสะกดคำที่สูงขึ้น ปัจจัยที่ส่งผลต่อทักษะการอ่านสะกดคำของนักเรียนสูงขึ้นนั้น เนื่องมาจากผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แนวคิดและทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ เป็นแนวทาง ในการประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ส่งผลให้ผู้เรียนได้รับความรู้ มีความเข้าใจในกระบวนการ ออกเสียง สามารถพัฒนาทักษะการออกเสียงของตนเองให้ถูกต้องตามลักษณะของอวัยวะที่ใช้ในการเกิดเสียง การเชื่อมโยงเสียง ตลอดจนสามารถอ่านแจกลูกสะกดคำ อ่านสะกดคำได้อย่างถูกต้องและสามารถพัฒนาไหวพริบในการอ่านคำได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องงานวิจัยของ สุนทร ธัญกิจจานุกิจ (2553) ที่ศึกษาเรื่อง ผลการสอน อ่านคำภาษาไทยโดยใช้แบบฝึกการอ่านคำภาษาไทยแบบแจกลูกอิงแนวภาษาศาสตร์ที่มีต่อความสามารถในการอ่านคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 พบว่า นักเรียนที่ได้รับการสอนอ่านคำภาษาไทยโดยใช้แบบฝึก การอ่านคำภาษาไทยแบบแจกลูกอิงแนวภาษาศาสตร์ มีความสามารถในการอ่านคำ หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการวิจัยสะท้อนได้ว่าการศึกษานวทางการประยุกต์ใช้ทฤษฎีทางภาษาศาสตร์ ในการสอนภาษาไทย เป็นแนวทางที่สามารถพัฒนาทักษะทางภาษาและการสื่อสารของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1ได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยให้ครูผู้สอนสามารถปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถ ด้านการออกเสียงสะกดคำของนักเรียนแต่ละคน ส่งผลให้การเรียนการสอนภาษาไทยมีความน่าสนใจ และประสบความสำเร็จดัง รุ่งฤดี แผลงศร (2550) กล่าวว่า การใช้วิธีการทางภาษาศาสตร์ โดยใช้หลักการคู่เทียบ หน่วยเสียงพยัญชนะ หน่วยเสียงสระ และหน่วยเสียงวรรณยุกต์ในภาษาไทย เพื่อให้เข้าใจในระบบเสียงและสามารถออกเสียงได้ง่ายและชัดเจนขึ้นด้วย สอดคล้องกับ บุญยเสนอ ตรีวิเศษ (2567) กล่าวว่า ครูผู้สอนภาษาไทย จำเป็นต้องมีความรู้ทางภาษาศาสตร์ เพื่อใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนภาษาไทย การประยุกต์นำความรู้และวิธีการ ทางภาษาศาสตร์มาใช้ในการเรียนการสอนภาษาไทยนั้น จะเป็นการประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดผลโดยตรงต่อผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 การนำแผนการจัดการเรียนรู้ด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอนวิชาภาษาไทยนั้น ควรจัดการเรียนการสอนในช่วงเช้า เนื่องจากนักเรียนจะมีสมาธิ มีความสนใจเรียน สามารถรับความรู้ได้ดีกว่าช่วงบ่าย

1.2 การจัดการเรียนการสอนด้วยวิธีสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำตามหลักภาษาศาสตร์ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ครูผู้สอนควรยืดหยุ่นในเรื่องของระยะเวลาในการดำเนินกิจกรรม การจัดการเรียนการสอนเพื่อลดความกดดันของนักเรียนและเพื่อให้นักเรียนมีระยะเวลา ในการพัฒนาศักยภาพ ด้านการอ่านสะกดคำของตนเองได้อย่างเต็มที่

1.3 การนำสื่อการจัดการเรียนรู้ที่ประกอบในแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้ ครูผู้สอนควรเตรียมอุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ อุปกรณ์ต่อพ่วง ฯลฯ ให้มีความพร้อมทุกครั้ง และครูผู้สอน ควรอธิบายขั้นตอนที่ผู้เรียนต้องปฏิบัติในช่วงของการจัดการเรียนการสอนก่อนการจัดการเรียนการสอน

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการพัฒนาสื่อการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของวิธีการสอนเพิ่มเติม เช่น แบบฝึกหัด เกมการเรียนรู้ สื่อการสอนที่มีความหลากหลาย

2.2 ในการคัดเลือกคำสำหรับนำมาสร้างสื่อการจัดการเรียนรู้ หรือแบบทดสอบอาจเพิ่มเติม ให้มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อตอบสนองการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีความแตกต่างกัน หรืออาจเพิ่มหรือลดระดับความยากง่ายของเนื้อหา คำที่นำมาฝึกฝนให้เหมาะสมกับผู้เรียนในระดับชั้นอื่น

2.3 ควรศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับปัจจัยที่อาจส่งผลต่อประสิทธิภาพของวิธีการสอนนี้ เช่น การเปรียบเทียบผลลัพธ์ระหว่างกลุ่มนักเรียนที่มีพื้นฐานด้านการอ่านแตกต่างกัน หรือศึกษาการใช้วิธีการสอนอ่านแบบแจกลูกสะกดคำร่วมกับสื่อเทคโนโลยี เพื่อทดลองว่าสามารถช่วยเพิ่มประสิทธิภาพของการเรียนรู้ได้มากน้อยเพียงใด

2.4 ควรคำนึงถึงปัจจัยอื่นที่ส่งผลต่อผลลัพธ์ของการเรียนรู้ด้วย เช่น ปัจจัยด้านความพร้อม ของนักเรียน เพราะนักเรียนแต่ละคนมีความสามารถในการเรียนรู้แตกต่างกัน บางคนอาจสามารถเรียนรู้ได้เร็ว ในขณะที่บางคนอาจต้องใช้ ระยะเวลาจนจึงสามารถจดจำและอ่านได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะปัจจัยด้านการสอน ของครูผู้สอนซึ่งมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งใน การช่วยให้วิธีการสอนนี้ประสบความสำเร็จ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). **หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551**. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์ การเกษตร.
- ธัญญานต์ เกียรติขวัญบุตร. (2563). **ผลการสอนอ่านแจกลูกสะกดคำร่วมกับการใช้สื่อประสม กรณีศึกษานักเรียน ที่มีความบกพร่องทางการเรียนรู้**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- นภาพิณ แสงสามารถ. (2562). **การพัฒนาแบบฝึกทักษะวิชาภาษาไทย โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค CIRC ร่วมกับการอ่านการเขียนแบบแจกลูกสะกดคำ เพื่อเสริมสร้างทักษะการอ่านและการเขียน การคิดวิเคราะห์ และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาการวิจัยและ พัฒนาการศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- บุญเสนอ ตรีวิเศษ. (2567). **ภาษาศาสตร์สำหรับครูภาษาไทย**. ปทุมธานี: เดอะบุคส์พลัส.
- ปิยธิดา ทรัพย์มาก. (2553). **การส่งเสริมการอ่านในวัยเด็ก**. กรุงเทพฯ: เมธีพิปส์.
- โพสต์ทูเดย์. (2558). **สพฐ. พื้นสะกดคำภาษาไทย 22 มกราคม 2558**. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2567. จาก <http://www.posttoday.com/politics/342664>.
- รุ่งฤดี แผลงสร. (2550). **การประยุกต์หลักการคู่เทียบเสียงในการสอนภาษาไทยแก่ผู้เรียนชาวต่างประเทศ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วรวรรณ ศรีวิทย. (2556). **ภาษาศาสตร์ภาษาไทย**. นนทบุรี: สัมปชัยอุษณ.
- ศิวกานท์ ปทุมสูติ. (2554). **เด็กอ่านไม่ออกเขียนไม่ได้ แก้ไขง่ายนิดเดียว**. กรุงเทพฯ: ศูนย์เรียนรู้ทุ่งสักอาศรม.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษา. (2558). **พระเทพฯ รับสั่ง ศธ. สอนสะกดคำแบบเดิม**. สืบค้นเมื่อวันที่ 22 กรกฎาคม 2567 จาก <http://www.niets.or.th/th/content/view/1090>.
- สถาบันภาษาไทย. (2559). **คู่มือการสอนอ่านเขียนโดยการแจกลูกสะกดคำ**. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำลี รักสุทธี. (2553). **คู่มือการจัดทำสื่อวัตกรรมการเรียนการสอน**. กรุงเทพฯ: วัฒนาศึกษา.
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2566). **รายงานประจำปี 2565**. สืบค้นเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 2567 จาก <https://www.onesqa.or.th/upload/download/202304110957536>.
- สุนทร ธัญกิจจานุกิจ. (2553). **ผลการสอนอ่านคำภาษาไทยโดยใช้แบบฝึกการอ่านคำภาษาไทยแบบแจกลูก อิงแนว ภาษาศาสตร์ ที่มีผลต่อความสามารถในการอ่านคำของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหา บัณฑิต. สาขาวิชาการจัดการหลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.
- สุกกร ทวก่อ. (2565). **ผลการสอนด้วยวิธีแจกลูกสะกดคำร่วมกับบทเรียนคอมพิวเตอร์ช่วยสอนที่ส่งผล ต่อความสามารถในการอ่านคำที่ ประสมด้วยสระเปลี่ยนรูปของนักเรียนที่มีปัญหาทางการอ่าน ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 4-6**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. สาขาวิชาการศึกษาพิเศษ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ.

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

LEADERSHIP OF SCHOOL ADMINISTRATORS IN THE DIGITAL AGE AFFECTING SCHOOL
EFFECTIVENESS UNDER THE OFFICE OF NONG CHOK DISTRICT, BANGKOK

ทัตพงศ์ สีทองเหลือง¹, ทับทิมทอง กอบัวแก้ว²

สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

Tutpong Seethonglueang¹, Tubtimthong Korbuakaew²

Program in Development Administration, Suan Sunandha Rajabhat University, Thailand

Corresponding author e-mail, s66561802006@ssru.ac.th

(Received : May 11, 2025; Edit : May 29, 2025; accepted : June 1, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล 2) ศึกษาประสิทธิภาพของโรงเรียน 3) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลกับประสิทธิภาพของโรงเรียน และ 4) ศึกษาปัจจัยภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน กลุ่มตัวอย่างคือครูจำนวน 254 คน จาก 8 กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เครื่องมือวิจัยคือแบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า 1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารอยู่ในระดับมากทั้งภาพรวมและรายด้าน 2) ประสิทธิภาพของโรงเรียนอยู่ในระดับมาก 3) ภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิภาพของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเป็นพลเมืองดิจิทัลส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน โดยมีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 71.40

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลในการส่งเสริมประสิทธิภาพของโรงเรียน อันเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาผู้บริหารสถานศึกษาให้มีภาวะผู้นำที่เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล

คำสำคัญ : ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา; ยุคดิจิทัล; ประสิทธิภาพของโรงเรียน; โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก

Abstract

This research aimed to: 1) examine the level of digital-age leadership among school administrators; 2) examine the level of school effectiveness; 3) explore the relationship between digital-age leadership and school effectiveness; and 4) identify leadership factors influencing school effectiveness. The sample included 254 teachers from 8 school network groups under the Office of Nong Chok District, Bangkok. A questionnaire was used for data collection. Statistical methods included percentage, mean, standard deviation, Pearson's correlation coefficient, and stepwise multiple regression. The findings revealed that: 1) the overall digital-age leadership was at a high level; 2) school effectiveness was also high; 3) digital-age leadership had a statistically significant positive relationship with school effectiveness at the .01 level; and 4) the dimensions of fostering a learning culture and promoting digital citizenship significantly influenced school effectiveness, with a predictive power of 71.40. This study highlights the importance of digital-age leadership in enhancing school effectiveness. The results provide useful guidelines for developing educational leadership in alignment with digital transformation.

Keywords : School Administrators' Leadership; Digital Era; School Effectiveness; Schools under the Office of Nong Chok District.

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี การศึกษาถูกยกระดับให้เป็นปัจจัยสำคัญที่สามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันของประเทศ โดยเฉพาะในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อรองรับระบบเศรษฐกิจดิจิทัลและการเรียนรู้ตลอดชีวิต แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 จึงได้กำหนดแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของคนไทยทุกช่วงวัย โดยเน้นการเพิ่มทักษะที่ตอบโจทย์เศรษฐกิจในอนาคต ลดช่องว่างทางการศึกษาในกลุ่มเปราะบาง และส่งเสริมระบบการศึกษาที่ยืดหยุ่นและเท่าเทียม เพื่อให้ประเทศไทยสามารถพัฒนาอย่างสมดุลและยั่งยืน (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2567 : 23-28) ในด้านนโยบายและกฎหมาย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาว่าเป็นกลไกหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม มาตรา 54 ระบุให้รัฐจัดให้มีการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างทั่วถึงและเท่าเทียม โดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย และส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อสนับสนุนโอกาสการเรียนรู้ของเด็ก เยาวชน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส มาตรา 77 ได้เน้นย้ำถึงความจำเป็นในการพัฒนากฎหมายด้านการศึกษาให้ทันสมัย สอดรับกับการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ในขณะที่มาตรา 258 (ง) ได้กำหนดแนวทางให้รัฐปรับปรุงระบบการศึกษาและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเป็นเครื่องมือหลักในการเพิ่มพูนทักษะที่ตอบโจทย์ความต้องการของตลาดแรงงานและการขับเคลื่อนเศรษฐกิจในอนาคต แนวโน้มดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การบริหารจัดการศึกษาโดยเฉพาะในระดับศึกษานั้น จำเป็นต้องปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย เทคโนโลยี และความคาดหวังของสังคม ซึ่งภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจึงมีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการนำพาองค์กรการศึกษาให้สามารถตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด(สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 : 45-48)

ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. 2562) ให้ความสำคัญกับการนำเทคโนโลยีมาพัฒนาการศึกษาอย่างเด่นชัด โดยกำหนดให้รัฐส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร เพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาในทุกระดับและประเภท รวมถึงการส่งเสริมการเรียนรู้ทางไกลและการเรียนรู้ผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์เพื่อลดความเหลื่อมล้ำ พร้อมสนับสนุนการพัฒนาทรัพยากรการเรียนรู้ เช่น สื่อดิจิทัลและเครือข่ายการศึกษา นอกจากนี้ยังเน้นการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลในระบบการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อเตรียมคนให้พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเศรษฐกิจในยุคดิจิทัล (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562 : 40-43) แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560-2579 เน้นบทบาทสำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง โดยกำหนดให้ผู้บริหารมีสมรรถนะที่เหมาะสมกับยุคสมัยมีความสามารถในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพและโปร่งใสมีความสามารถในการพัฒนาวิสัยทัศน์เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในโรงเรียน มีความสามารถในการเสริมสร้างความร่วมมือกับชุมชนและเครือข่ายทางการศึกษามีความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีเพื่อการจัดการศึกษาและบริหารองค์กรและการเป็นแบบอย่างที่ดีในด้านคุณธรรมจริยธรรมและการพัฒนา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560 : 35-50) และนโยบายด้านการศึกษาแห่งชาติได้ให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อพัฒนาระบบการเรียนรู้โดยเน้นการสร้าง ความเท่าเทียมในการเข้าถึงเทคโนโลยีสำหรับนักเรียนทุกกลุ่ม ส่งเสริมการพัฒนาทักษะดิจิทัลในทุกระดับการศึกษาเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงานในอนาคตการพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ออนไลน์และระบบสารสนเทศเพื่อการศึกษา เพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตรวมถึงการบูรณาการเทคโนโลยีในหลักสูตรและการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังเน้นพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ด้านเทคโนโลยีและสามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือช่วยสอน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2563 : 12-34) สำนักการศึกษา ให้ความสำคัญกับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร โดยจัดหาอุปกรณ์และสื่อการเรียนรู้ เช่น แท็บเล็ต คอมพิวเตอร์ และห้องเรียนอัจฉริยะ พร้อมส่งเสริมใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ในการเรียนการสอน นอกจากนี้ยังอบรมครูให้มีทักษะด้านดิจิทัล และพัฒนาระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการบริหารจัดการโรงเรียนอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อเตรียมความพร้อมนักเรียนเข้าสู่สังคมดิจิทัลและลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ซึ่งเน้นการพัฒนาสมรรถนะ 5 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านความสามารถในการจัดการทรัพยากรและวางแผนพัฒนาโรงเรียนให้ตอบสนองต่อนโยบายการศึกษา ด้านการสร้างความร่วมมือกับชุมชนและเครือข่ายการศึกษาในท้องถิ่นด้านความเชี่ยวชาญในการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการบริหารจัดการและมีการส่งเสริมความเท่าเทียมและลด

ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในโรงเรียน และการเป็นผู้นำที่ยึดหลักคุณธรรม จริยธรรมและความโปร่งใส (สำนักการศึกษา, 2565 : 15-37)

ภาวะผู้นำของผู้บริหารในยุคดิจิทัลจำเป็นต้องมีวิสัยทัศน์ ทักษะด้านเทคโนโลยี และความสามารถในการปรับตัวเพื่อขับเคลื่อนองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้บริหารควรมีคุณธรรม จริยธรรม และสร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากรร่วมมือกันบรรลุเป้าหมาย (ชาญวิทย์ อธิคม, 2564 : 20-30) มีวิสัยทัศน์และการบริหารจัดการที่เหมาะสมสามารถสร้างแรงบันดาลใจและความร่วมมือในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ บทบาทของผู้นำจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาและนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จ (ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์, 2564 : 18) และผู้นำที่ได้รับการยอมรับมักมีความสามารถในการใช้ศาสตร์และศิลป์ในการจูงใจให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานอย่างเต็มใจ ความสามารถในการบังคับบัญชาอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ผู้นำได้รับการยกย่อง (ธนกร จันทะนาม, 2562 : 22) ผู้นำยุคดิจิทัลต้องมีความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีและสามารถปรับกระบวนการบริหารให้เหมาะสมกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การนำองค์กรสู่ความสำเร็จจำเป็นต้องอาศัยความสามารถในการกระตุ้นให้บุคลากรเรียนรู้และใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพ (ศศิวิมล มาลาพงษ์, 2565 : 32) โดยใช้กระบวนการและเทคนิคต่าง ๆ เช่น การหล่อหลอมแนวคิดใหม่ การให้คำปรึกษา การชักชวน และการกระทำเชิงสัญลักษณ์ เพื่อโน้มน้าวให้บุคคลในองค์กรทำงานด้วยความเต็มใจ และสร้างความเชื่อมั่นระหว่างบุคคล โดยมีเป้าหมายเพื่อให้การทำงานบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ (สิรินาถ คงแก้ว, 2566 : 21) ผู้นำจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาองค์กร โดยเฉพาะในสถานศึกษามีความสำคัญในการกำหนดทิศทางและผลสัมฤทธิ์ของการทำงานในองค์กร และมีอิทธิพลในการกำหนดแนวทางการทำงานของบุคลากร รวมทั้งผลการปฏิบัติงานที่สามารถบรรลุเป้าหมายและวัตถุประสงค์ขององค์กรได้ (กมลทิพย์ บุญโพธิ์, 2561: 14)

ประสิทธิผลของโรงเรียนเป็นผลมาจากการบริหารจัดการที่มีคุณภาพ โดยเฉพาะในด้านการบริหารงานของผู้บริหารและการพัฒนาบุคลากรครู โรงเรียนต้องดำเนินการให้สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 เพื่อให้การศึกษาเกิดมาตรฐานและพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง (สุชาวดี อินทร์จันทร์, 2560 : 108-126) ผู้บริหารต้องมีความสามารถในการจูงใจและประสานงานกับบุคลากรเพื่อให้บรรลุเป้าหมายและพัฒนาให้นักเรียนให้มีผลการเรียนดี มีทัศนคติเชิงบวก และสามารถปรับตัวกับสภาพแวดล้อม (เพลินพิศ มั่นกระโทก, 2562 : 40) ทั้งนี้โรงเรียนที่มีประสิทธิผลยังสามารถแก้ไขปัญหาภายในได้และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีประสิทธิผลของโรงเรียนเน้นที่ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในทักษะพื้นฐาน ซึ่งสามารถวัดได้จากผลการเรียน โรงเรียนที่มีประสิทธิผลเกิดจากการบริหารงานของผู้บริหารที่ใช้ความรู้ ความสามารถ และประสบการณ์ในการโน้มน้าวให้ผู้ใต้บังคับบัญชาทำงานเพื่อบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้ยังรวมถึงการพัฒนานักเรียนให้มีทัศนคติที่ดี การปรับตัวของโรงเรียนให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอก และความสามารถในการแก้ไขปัญหาภายในโรงเรียน ซึ่งทั้งหมดนี้ช่วยสร้างความพึงพอใจในการทำงานและประสิทธิผลในระดับทั้งระบบ (โรจนศักดิ์ อินทนน, 2566 : 62) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประสิทธิผลของโรงเรียน โดยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเหมาะสมและคุ้มค่า (จิณณวัตร ปะโคทั้ง, 2561 : 238) ผู้บริหารจำเป็นต้องพัฒนาทักษะดิจิทัลและทักษะการบริหารการศึกษาเพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล (สุกัญญา แซ่มซ้อย, 2560 : 127) การบริหารงานในด้านต่าง ๆ อย่างมีระบบ เช่น การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล และการบริหารงบประมาณ ถือเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาโรงเรียนให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน (ศุภมาส วิสัยนาม, 2560 : 42)

สำนักงานเขตหนองจอกมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ โดยเฉพาะด้านการศึกษา ซึ่งภารกิจหลักประกอบด้วยส่งเสริมการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย, ประถมศึกษา, มัธยมศึกษาตอนต้น, และการศึกษานอกระบบ (สำนักงานเขตหนองจอก, 2565 : 10-18) บทบาทสำคัญของสำนักงานคือการประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อจัดสรรทรัพยากรและพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (สำนักงานเขตหนองจอก, 2565 : 8-18) ฝ่ายการศึกษามีนโยบายในการส่งเสริมการศึกษาที่มีคุณภาพและเท่าเทียม โดยภารกิจหลักคือการจัดการศึกษาในระดับปฐมวัย ประถมศึกษา และมัธยมศึกษาตอนต้น รวมถึงการสนับสนุนการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย บทบาทสำคัญของฝ่ายการศึกษา คือ การกำกับ ดูแล และพัฒนาสถานศึกษาในสังกัดให้มีคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน รวมถึงการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มีอำนาจหน้าที่ครอบคลุมการจัดสรรทรัพยากรทางการศึกษา การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา และการประเมินคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ (สำนักงานเขตหนองจอก, 2565 : 8-18) โดยสภาพปัจจุบันพบว่า มีการจัดการศึกษาระดับปฐมวัยประถมศึกษาและมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตอย่างต่อเนื่อง ขาดแคลนครูในบางสาขาวิชาสำคัญ เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี โครงสร้างพื้นฐานด้านการศึกษา เช่น อาคารเรียนและอุปกรณ์การเรียนการสอน ในบางโรงเรียนยังต้องการการพัฒนา มีการเริ่มนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้ในการเรียนการสอน แต่ยังต้องการการสนับสนุนเพิ่มเติม ชุมชนมีบทบาทในการสนับสนุนการจัดการศึกษาและมีคนที่เห็นถึงความสำคัญของการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลจึงได้ให้บริจาคโทรทัศน์ที่สามารถเชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้เพื่อนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอน สนับสนุนการใช้แท็บเล็ตคอมพิวเตอร์ให้กับผู้บริหารและให้ครูใช้ในการจัดการเรียนการสอน แต่ความร่วมมือยังไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ สภาพดังกล่าวสะท้อนถึงความจำเป็นในการวางแผนพัฒนาที่ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสำนักงานเขตหนองจอก (สำนักงานเขตหนองจอก, 2565 : 12-25) ปัจจุบัน พบว่าในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตยังขาดแคลนครูบางสาขาวิชา เช่น วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และต้องการพัฒนาการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนการสอนเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสำนักงานเขตหนองจอก (สำนักงานเขตหนองจอก, 2565 : 12-15)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลการวิจัยมาพัฒนาระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารในยุคดิจิทัลให้มีประสิทธิภาพในการบริหารงานโรงเรียนและเกิดประสิทธิผลสูงสุด ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษาระดับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร
4. เพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

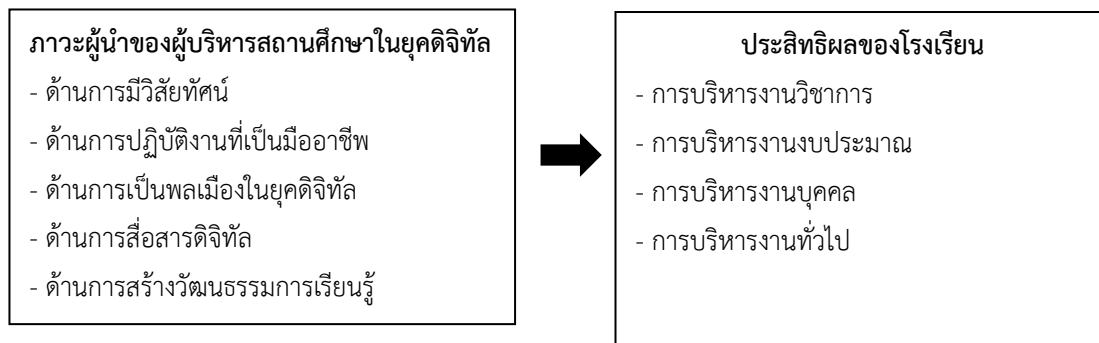
กรอบแนวคิดของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษา เรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 1) ด้านการมีวิสัยทัศน์ 2) ด้านการปฏิบัติงานที่เป็นมืออาชีพ 3) ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล 4) ด้านการสื่อสารดิจิทัล 5) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้

สำหรับประสิทธิผลของโรงเรียน ผู้วิจัยได้มาจากกฎกระทรวงว่าด้วยการกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษา ได้แก่ 1) การบริหารงานวิชาการ 2) การบริหารงานงบประมาณ 3) การบริหารงานบุคคล และ 4) การบริหารงานทั่วไป จึงสรุปเป็นกรอบแนวคิดของการวิจัย ดังภาพที่ 1

ตัวแปรอิสระ (Independent Variable)

ตัวแปรตาม (Dependent Variable)



ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดของการวิจัย

สมมติฐานของการวิจัย

1. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับประสิทธิผลของโรงเรียน ในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีความสัมพันธ์ทางบวก
2. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลอย่างน้อย 1 ด้านส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

1. ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตหนองจอกกรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2567 จำนวน 8 กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย จำนวน 734 คน (กลุ่มงานนโยบายและแผนการศึกษา, 2567 : 14-74)
2. กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา 2567 จำนวน 8 กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย จำนวน 254 คน ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางการประมาณขนาดกลุ่มตัวอย่างของเครจซี่และมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970, pp. 607-610)

ตัวแปร

1. ตัวแปรอิสระ คือ ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์และสังเคราะห์จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดเป็นกรอบของตัวแปรอิสระ จำนวน 5 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการมีวิสัยทัศน์ 2) ด้านการปฏิบัติงานที่เป็นมืออาชีพ 3) ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล 4) ด้านการสื่อสารดิจิทัล 5) ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้
2. ตัวแปรตาม คือ ประสิทธิผลของโรงเรียน ที่ผู้วิจัยได้จากแนวคิดในคู่มือการบริหารโรงเรียนของโครงการพัฒนาการบริหารรูปแบบนิติบุคคลจากกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556 : 39 - 113) เพื่อกำหนดเป็นกรอบของตัวแปรตาม โดยประสิทธิผลของโรงเรียน ประกอบด้วย 1) การบริหารงานวิชาการ 2) การบริหารงานงบประมาณ 3) การบริหารงานบุคคล 4) การบริหารงานทั่วไป

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อศึกษาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง

1. แบบสอบถาม แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม ตอนที่

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารในยุคดิจิทัล ตอนที่ 3. แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิผลของโรงเรียน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ ตามวิธีของ Rensis Likert Method (1932 : 90 - 95)

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้ดำเนินการการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

1. ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลและประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร เพื่อหาแนวทางในการนำเนื้อหา มาสร้างแบบสอบถาม
2. ศึกษาวิธีสร้างเครื่องมือแบบมาตราส่วนประมาณค่าและการสร้างแบบสอบถาม
3. สร้างแบบสอบถามซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมขอบข่าย ของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลและประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แล้วกำหนดคำถาม แบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ชนิด 5 ระดับ ตามวิธีของเรนซีสลิเคิร์ต (Rensis Likert Method)
4. ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามตามคำแนะนำของอาจารย์ปริกษาวิทยานินทร์
5. นำร่างแบบสอบถามที่แก้ไขปรับปรุงแล้ว เสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบ ความถูกต้อง ทั้งความเที่ยงตรงข้อคำถาม ผู้เชี่ยวชาญประกอบด้วย ศิษยานิเทศก์ 1 ท่าน และผู้บริหารโรงเรียน 2 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 1.00 ทุกข้อ แปลผลได้ว่า สามารถนำข้อคำถามมาใช้ได้
6. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) โดยเป็นครูโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก โรงเรียนละ 3 คน จำนวน 10 โรงเรียน รวมทั้งสิ้น 30 คน
7. นำคะแนนที่ได้จากการทดลองใช้ (Try-out) มาวิเคราะห์แบบสอบถามเป็นรายข้อเพื่อหาค่าความเชื่อมั่น (reliability) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่าของครอนบัค (Cronbach's alpha coefficient) = 0.986

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำหนังสือขอความอนุเคราะห์จากงานบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา ถึงผู้อำนวยการเขตหนองจอก เพื่อขอความร่วมมือให้ผู้วิจัยคือได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลของกลุ่มตัวอย่างคือครู จำนวน 8 กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย ได้ตอบแบบสอบถามในการวิจัย
2. ผู้วิจัยจัดส่งแบบสอบถามไปยังสำนักงานเขตหนองจอกถึงผู้อำนวยการเขตหนองจอก เพื่อส่งต่อให้ให้ครูในกลุ่มโรงเรียนเครือข่าย จำนวน 8 กลุ่มโรงเรียนเครือข่าย ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างเพื่อขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถาม กลุ่มตัวอย่างสามารถตอบกลับทางอิเล็กทรอนิกส์ออนไลน์ผ่าน Google Form โดยการเข้าผ่านลิงค์ URL หรือผ่าน QR CODE
3. ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากกลุ่มตัวอย่างผ่าน QR CODE
4. ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้รับจากผู้ตอบแบบสอบถามที่ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์แล้วไปทำการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่ได้รับทั้งหมดมาดำเนินการตรวจสอบความสมบูรณ์ความเรียบร้อยของแบบสอบถามทุกฉบับและนำข้อมูลที่ได้ รับมาวิเคราะห์ทางสถิติโดยใช้คอมพิวเตอร์ในการคำนวณค่าสถิติด้วยโปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติมีขั้นตอนในการดำเนินงาน ดังต่อไปนี้

1. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 1 เกี่ยวกับสภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยใช้ตัวแปรเชิงคุณภาพคือค่าความถี่ (frequency) และร้อยละ (percentage) พร้อมนำเสนอในรูปแบบตารางประกอบคำบรรยาย
2. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 2 ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลจากการหาค่าเฉลี่ย(mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นรายด้านและภาพรวมซึ่งพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูล เพื่อทราบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าตามแนวความคิดของลิเคิร์ต (Likert, 1961)

3. วิเคราะห์แบบสอบถามตอนที่ 3 ประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอกกรุงเทพมหานครจากการหาค่าเฉลี่ย (mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (standard deviation) เป็นรายด้านและภาพรวมซึ่งพิจารณาค่าเฉลี่ยคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามของผู้ให้ข้อมูลเพื่อทราบประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอกกรุงเทพมหานครโดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าตามแนวความคิดของลิเคิร์ต (Likert, 1961)

4. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยการหาค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (r_{xy}) (Hinkle, et al, 1998, p. 120)

5. การวิเคราะห์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียน ใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ แบบเป็นขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลและแปลผลการวิจัยเรื่อง ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร แบ่งเป็น 5 ตอน ดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ความถี่ และค่าร้อยละ สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

สถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม	จำนวน (n = 254)	ร้อยละ
1. เพศ		
ชาย	131	51.60
หญิง	123	48.40
2. อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	51	20.10
30 – 40 ปี	140	55.10
41 – 50 ปี	47	18.50
51 – 60 ปี	16	6.30
3. ระดับการศึกษา		
ปริญญาตรี	207	81.50
ปริญญาโท	47	18.50
ปริญญาเอก	-	-
4. ประสบการณ์การทำงาน		
1 - 5 ปี	105	41.30
6 – 10 ปี	31	12.20
11 – 15 ปี	35	13.80
16 – 20 ปี	67	26.40
มากกว่า 20 ปี	16	6.30

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 254 คน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 51.60 และเพศหญิง ร้อยละ 48.40 แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางเพศของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งอาจส่งผลให้ผลการวิจัยมีมุมมองที่หลากหลายจากทั้งสองเพศ ส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 30 - 40 ปี คิดเป็นร้อยละ 55.10 รองลงมาคือต่ำกว่า 30 ปี คิดเป็นร้อยละ 20.10 อายุ 41-50 ปี คิดเป็นร้อยละ 18.50 และอายุ 51-60 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.30 สามารถบ่งชี้ได้ว่าผู้ตอบแบบสอบถาม

ส่วนใหญ่เป็นครูรุ่นใหม่หรือช่วงกลางวัยทำงาน ซึ่งมักมีความตื่นตัวต่อการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยี จึงน่าจะมีทัศนคติที่เปิดรับต่อภาวะผู้นำในยุคดิจิทัล การศึกษาส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 81.50 รองลงมาคือ ระดับปริญญาโท คิดเป็นร้อยละ 18.50 ระดับปริญญาเอก ไม่มีผู้ตอบแบบสอบถามสะท้อนถึงการมีพื้นฐานความรู้ทางวิชาการในระดับที่สามารถเข้าใจและประเมินภาวะผู้นำทางการศึกษาในยุคดิจิทัลได้ดี ประสบการณ์การทำงานส่วนใหญ่ปฏิบัติงานมาแล้ว 1 - 5 ปี คิดเป็นร้อยละ 41.30 รองลงมาคือ อายุ 16 - 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.40 อายุ 11 - 15 ปี คิดเป็นร้อยละ 13.80 อายุ 6 - 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.20 และอายุมากกว่า 20 ปี คิดเป็นร้อยละ 6.30 แสดงถึงการมีส่วนร่วมของครูรุ่นใหม่และครูที่มีประสบการณ์สูง ซึ่งช่วยให้ข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถามมีมุมมองทั้งจากผู้ที่เพิ่งเข้าระบบและผู้ที่อยู่มานาน

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลระดับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวมทุกด้าน

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล	n = 254		แปลผล	อันดับที่
	$\bar{X}$	S.D.		
1. ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล	4.38	0.61	มาก	2
2. ด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพ	4.31	0.57	มาก	3
3. ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล	4.30	0.60	มาก	4
4. ด้านการสื่อสารดิจิทัล	4.39	0.58	มาก	1
5. ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้	4.30	0.58	มาก	5
รวมเฉลี่ย	4.34	0.52	มาก	

จากตารางที่ 2 พบว่า ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = 0.52) เมื่อพิจารณาเรียงด้านเรียงจากมากไปหาน้อยดังนี้ ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการสื่อสารดิจิทัลอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.58) รองลงมาคือ ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัลอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.38$, S.D. = 0.61) ด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.31$, S.D. = 0.57) ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัลอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.30$, S.D. = 0.60) และด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.30$, S.D. = 0.58) ตามลำดับ

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ระดับประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวม

ประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร	n = 254		ระดับ	อันดับที่
	$\bar{X}$	S.D.		
1. การบริหารงานวิชาการ	4.48	0.54	มาก	1
2. การบริหารงานงบประมาณ	4.39	0.57	มาก	4
3. การบริหารงานบุคคล	4.45	0.55	มาก	2
4. การบริหารงานทั่วไป	4.45	0.55	มาก	2
รวมเฉลี่ย	4.44	0.55	มาก	

จากตารางที่ 3 พบว่า ประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร พบว่าโดยรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.44$, S.D. = 0.55) เมื่อพิจารณาประเด็นการดำเนินงานจากมากไปหาน้อยดังนี้ ค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การบริหารงานวิชาการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.48$, S.D. = 0.54) รองลงมาคือ การบริหารงานบุคคลและการบริหารงานทั่วไปอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.45$, S.D. = 0.55) และการบริหารงานงบประมาณอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.39$, S.D. = 0.57) ตามลำดับ

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหาร สถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับ ประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ตัวแปร	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	Y _{tot}	ระดับความสัมพันธ์
X ₁	1.000	-	-	-	-	.625**	ปานกลาง
X ₂	.819**	1.000	-	-	-	.654**	ปานกลาง
X ₃	.698**	.773**	1.000	-	-	.753**	สูง
X ₄	.598**	.686**	.822**	1.000	-	.734**	สูง
X ₅	.655**	.695**	.804**	.862**	1.000	.834**	สูง
X	-	-	-	-	-	.808**	สูง

** p < .01

จากตารางที่ 4 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ของเพียร์สันระหว่างภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับ ประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .808 มีความสัมพันธ์ระดับสูง และพบว่า ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (X₁) ด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพ (X₂) ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล (X₃) ด้านการสื่อสารดิจิทัล(X₄) และด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้(X₅) กับประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร (Y_{tot}) มีความสัมพันธ์กันเชิงบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 (p < .01) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง .625 ถึง .834 มีความสัมพันธ์ไปในทิศทางเดียวกันและมีความสัมพันธ์ทางบวกโดยด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล (X₃) ด้านการสื่อสารดิจิทัล(X₄) และด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้(X₅) มีความสัมพันธ์กันภายในตัวแปรอยู่ในระดับสูง ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (X₁) และด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพ (X₂) มีความสัมพันธ์กันภายในตัวแปร อยู่ในระดับปานกลาง หากพิจารณารายด้านพบว่าภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร สูงสุดคือ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้(X₅) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .834 รองลงมา ได้แก่ ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล (X₃) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .753 ด้านการสื่อสารดิจิทัล(X₄) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .734 ด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพ (X₂) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .654 และด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล (X₁) มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ .625 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์รูปแบบภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน

ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล	R	R ²	Adj R ²	SEE	F
X ₅	0.834	0.695	0.694	0.289	573.548**
X ₃ X ₅	0.845	0.714	0.712	0.280	313.515**

** p < .01

จากตารางที่ 5 พบว่า การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน เพื่อหาภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร จากภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลทั้ง 5 ด้าน มีภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ทดสอบแล้วพบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ทั้งหมด 2 ด้าน คือ ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้(X₅)ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01 มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย หรือมีอำนาจพยากรณ์เท่ากับ 0.695 ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 69.50 และด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล (X₃) และด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้(X₅) ส่งผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก

กรุงเทพมหานคร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอย หรือมีอำนาจพยากรณ์เท่ากับ .714 ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 71.40

ตารางที่ 5.1 การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอนของภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงาน เขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร

ภาวะผู้นำของผู้บริหาร สถานศึกษาในยุคดิจิทัล	b	SE _b	β	t	Sig.t
Constant	1.029	0.149		6.924*	0.000
X ₃	0.185	0.062	0.213	3.004*	0.003
X ₅	0.591	0.065	0.660	9.116*	0.000
R = 0.845 R ² = 0.714 Adj R ² = 0.712 SEE = 0.280 F = 313.515 a=1.029					

* p < .05

จากตารางที่ 5.1 พบว่า สามารถร่วมกันพยากรณ์ ประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ได้ร้อยละ 71.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนดิบ (B) เท่ากับ 0.591, 0.185 ตามลำดับ และค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของการพยากรณ์ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน (β) เท่ากับ 0.660 และ 0.213 ตามลำดับ ค่าสหสัมพันธ์พหุคูณของตัวแปรเกณฑ์ (ประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร) และตัวแปรพยากรณ์ (X₃ X₅) มีค่าเท่ากับ 0.714 และอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 71.40 และค่าความคลาดเคลื่อนที่เกิดขึ้นจากการพยากรณ์เท่ากับ 0.280

สมการพยากรณ์ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลในรูปแบบคะแนนดิบ มีดังนี้

$$\hat{Y} = a + b_3X_3 + b_5X_5 \quad (\text{สมการที่ 1})$$

$$= 1.029 + 0.185X_3 + 0.591X_5$$

สมการพยากรณ์ภาวะผู้นำเชิงกลยุทธ์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1 ในรูปแบบคะแนนมาตรฐาน มีดังนี้

$$\hat{Z} = \beta_3Z_3 + \beta_5Z_5 \quad (\text{สมการที่ 2})$$

$$= 0.213Z_3 + 0.660Z_5$$

อภิปรายผลการวิจัย

จากการสรุปผลการวิจัย ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญที่น่าสนใจ มาอภิปรายผลตามรายละเอียดต่อไปนี้

1. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล สังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งสอดคล้องกับรายด้านทุกด้านที่มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการสื่อสารดิจิทัล การมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล การปฏิบัติตนอย่างมีอาชีพ การเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล และการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนให้ครูและบุคลากรนำเทคโนโลยีมาใช้ในการจัดการเรียนรู้ การสื่อสาร และการบริหารงานภายในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่องและเหมาะสมผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ชูชาติ พุทธลา (2561) ที่ระบุว่าผู้บริหารควรมีวิสัยทัศน์และทักษะในการเป็นผู้นำทางดิจิทัล เพื่อสนับสนุนครูให้ใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับ สุกัญญา แซ่มะข่อย (2560) ที่ให้ความหมายของภาวะผู้นำดิจิทัลว่าเป็นการที่ผู้บริหารแสดงออกถึงความเข้าใจเทคโนโลยีและส่งเสริมให้ครูบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับการเรียนรู้ตามบริบทของผู้เรียนนอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ โรจนศักดิ์ อินทนน (2566) ที่เน้นว่าผู้บริหารควรมีความรู้ด้านเทคโนโลยีพร้อมแสดงศักยภาพในการจัดการทรัพยากร เพื่อสร้างนวัตกรรมและพัฒนาองค์กรสู่ยุคดิจิทัล อีกทั้งยังมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ วราภรณ์ พวงสำเภา (2566) ซึ่งพบว่า ภาวะผู้นำ

ดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนในกลุ่มกรุงเทพตะวันออก อยู่ในระดับมากในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการสื่อสารดิจิทัล การเป็นพลเมืองดิจิทัล และการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่สะท้อนความตระหนักของผู้บริหารในการปรับใช้เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดขององค์กร ในส่วนของ พิมพ์ลา อำนาจ (2566) ได้ระบุว่าภาวะผู้นำดิจิทัลมีความสัมพันธ์ในทางบวกกับประสิทธิผลของการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน และสามารถทำนายประสิทธิผลของการบริหารได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการสื่อสารดิจิทัล การสร้างเครือข่ายดิจิทัล และการมีวิสัยทัศน์ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นแนวโน้มระดับนานาชาติ โดย Karakose และ Tulubaş (2023) พบว่าภาวะผู้นำดิจิทัลช่วยให้ผู้บริหารสามารถใช้ AI และเทคโนโลยีในการตัดสินใจ สนับสนุนครู และสร้างความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้โรงเรียนสามารถบรรลุเป้าหมายทางการศึกษาได้ดียิ่งขึ้น และสอดคล้องกับ Roxana-Lucia (2019) ที่กล่าวว่าในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี องค์กรและสถานศึกษาจำเป็นต้องปรับตัว โดยผู้บริหารจะต้องมีภาวะผู้นำดิจิทัลเพื่อขับเคลื่อนองค์กรไปข้างหน้า และเป็นผู้ริเริ่มในการเปลี่ยนแปลงด้านทรัพยากรบุคคลและแนวทางการทำงานให้สอดคล้องกับยุคสมัย โดยสรุป ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในเขตหนองจอกมีความโดดเด่นในทุกมิติ แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการปรับตัวเข้าสู่บริบทการศึกษายุคใหม่อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถเป็นแนวทางให้สถานศึกษาอื่นนำไปประยุกต์ใช้เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัลได้อย่างเป็นรูปธรรม

2. ประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานบุคคล การบริหารงานทั่วไป และการบริหารงานงบประมาณ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าโรงเรียนให้ความสำคัญกับการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโดยเฉพาะด้านวิชาการเป็นลำดับแรก ทั้งนี้ โรงเรียนมีแนวปฏิบัติที่สำคัญ เช่น การวางแผนและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษา การส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีในการเรียนการสอน การจัดสรรงานตามความเหมาะสมกับบุคลากร และการวางแผนงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพสอดคล้องกับแนวคิดของ ปิยะวรรณ คิตโสตา (2561) ที่มองว่าความสำเร็จของโรงเรียนขึ้นอยู่กับความสามารถในการบริหารจัดการของผู้บริหาร และการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบใน 4 ด้านหลัก ได้แก่ การบริหารวิชาการ งบประมาณ บุคคล และงานทั่วไป เช่นเดียวกับแนวคิดของ โรจนศักดิ์ อินทนน (2566) และสุรัชย์ พรหมปากดี (2565) ที่เน้นว่าการบริหารสถานศึกษาควรดำเนินการในลักษณะองค์รวมเพื่อให้สามารถตอบสนองต่อเป้าหมายทางการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับผลงานของ เมรินทกาล พัฒนทรัพย์พิศาล (2560) ซึ่งพบว่า ปัจจัยด้านการบริหารของโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวกอย่างมีนัยสำคัญกับประสิทธิผลของโรงเรียน โดยมีปัจจัยสำคัญที่สามารถพยากรณ์ประสิทธิผลได้ถึงร้อยละ 83.40 ได้แก่ บรรยากาศและวัฒนธรรมองค์กร งบประมาณ นโยบาย บุคลากร กระบวนการบริหาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชลนิชา ศิลาพงษ์ (2564) ที่ชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารมีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลของการบริหารงานวิชาการ และสามารถพยากรณ์ผลสัมฤทธิ์ในด้านต่าง ๆ ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการพัฒนาหลักสูตรและคุณภาพผู้เรียน ซึ่งยืนยันถึงบทบาทสำคัญของผู้นำสถานศึกษาในการส่งเสริมคุณภาพโรงเรียนสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Farhat (2012) ที่ระบุว่าปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน ได้แก่ สภาพแวดล้อม การบริหารจัดการ ความเป็นมืออาชีพ และคุณภาพการศึกษาโดยเฉพาะความเป็นมืออาชีพของบุคลากรเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุด โดยการที่โรงเรียนในเขตหนองจอกมีประสิทธิผลอยู่ในระดับมากนั้น สะท้อนถึงการจัดการภายในที่มีระบบการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมวิชาชีพครู การบริหารที่เน้นเป้าหมายการเรียนรู้ของนักเรียน และความร่วมมืออย่างเป็นระบบของผู้บริหารและบุคลากร ซึ่งเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในประเทศและต่างประเทศ

3. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับประสิทธิผลของโรงเรียนในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์รวมเท่ากับ .808 ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพของสถานศึกษา โดยเฉพาะในด้าน การสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ ที่มีค่าสัมประสิทธิ์สูงสุด แสดงให้เห็นว่าผู้บริหารที่สามารถส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง จะมีส่วนสำคัญในการยกระดับประสิทธิผลของโรงเรียนสอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ พิชญ์พิมล สุนทวงค์ (2565) ที่กล่าวว่า ภาวะผู้นำคือศิลปะของการโน้มน้าวและจูง

ใจเพื่อให้บุคลากรทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ ชูชาติ พุทธลา (2561) ที่เน้นความสามารถของผู้บริหารในการใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ สันติ บุญภิรมย์ (2560) ที่กล่าวถึงความสำคัญของการบริหารวิชาการเพื่อสร้างการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ และสอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ โรจนศักดิ์ อินทนน (2566) ซึ่งให้เห็นว่า การส่งเสริมความสามารถทางดิจิทัลของครูและบุคลากรในโรงเรียน มีความสำคัญต่อการปรับตัวและยกระดับคุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูรุ่นใหม่และรุ่นเก่า สอดคล้องกับผลงานของ Farhat (2012) พบว่าความเป็นมืออาชีพของบุคลากรและความสามารถในการบริหารจัดการเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของโรงเรียนสอดคล้องกับแนวคิดงานวิจัยของ Karakose & Tulubaş (2023) ระบุว่าภาวะผู้นำดิจิทัลและการนำ AI มาใช้ช่วยส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพครู และการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์บนพื้นฐานข้อมูล โดยผลการวิจัยครั้งนี้ สะท้อนถึงความสำคัญของภาวะผู้นำดิจิทัลที่มีความสามารถรอบด้าน ทั้งด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ การสื่อสาร การใช้เทคโนโลยี และการส่งเสริมบุคลากร อันเป็นปัจจัยหลักที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิผลของโรงเรียนอย่างชัดเจนและยั่งยืนในบริบทของยุคดิจิทัล

4. ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีความสัมพันธ์กับประสิทธิผลของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะในด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล ซึ่งทั้งสองตัวแปรสามารถร่วมกันพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนได้ร้อยละ 71.40 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ เป็นตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า การบูรณาการเทคโนโลยีเข้ากับวัฒนธรรมองค์กร โดยเฉพาะการส่งเสริมให้บุคลากรพัฒนาทักษะดิจิทัลอย่างต่อเนื่อง การจัดหาแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ง่าย และการมีนโยบายที่ส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรม มีบทบาทสำคัญในการสร้างบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ (2560) ที่เน้นว่าผู้นำควรมีทักษะการสื่อสารและการโน้มน้าวใจเพื่อสร้างแรงจูงใจให้กับบุคลากร สอดคล้องกับแนวคิดของ กัญญารัตน์ สุขแสน (2563) ที่กล่าวว่าผู้บริหารยุคดิจิทัลต้องสามารถปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมองค์กรให้พร้อมสำหรับการทดลองและนวัตกรรมใหม่ๆ

ด้านการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล มีบทบาทในการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีอย่างมีจริยธรรมและปลอดภัยในโรงเรียน ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาโรงเรียนในยุคดิจิทัล สอดคล้องกับแนวคิดของสุกัญญา แซ่ม้อย (2560) ที่กล่าวว่าผู้บริหารต้องมีความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการจัดการเรียนรู้ และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Karen (2022) ที่เน้นถึงบทบาทของผู้บริหารในการจัดการและส่งเสริมการเป็นพลเมืองดิจิทัลที่มีความรับผิดชอบ

ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล ด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพ และด้านการสื่อสารดิจิทัล ถึงแม้จะไม่สามารถพยากรณ์ประสิทธิผลของโรงเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แต่ยังคงมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ในระดับปานกลางถึงสูง ซึ่งสะท้อนว่ามีความสัมพันธ์ทางบวกกับประสิทธิผลของโรงเรียนในระดับหนึ่ง โดยเฉพาะด้านการสื่อสารดิจิทัลที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เท่ากับ 0.734 แสดงถึงความสำคัญในการส่งเสริมการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของชูติรัตน์ กาญจนชัย (2562) ด้านการมีวิสัยทัศน์ดิจิทัล แสดงให้เห็นถึงความสามารถในการกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลงองค์กรในยุคเทคโนโลยี ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์ (2564) ที่กล่าวถึงผู้นำในฐานะผู้ขับเคลื่อนองค์กรให้บรรลุเป้าหมาย และสอดคล้องกับแนวคิดของ สิรินาถ คงแก้ว (2566) ที่เสนอว่าผู้บริหารควรมีบทบาทในการติดตามและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีไปสู่การปฏิบัติด้านการปฏิบัติตนที่เป็นมืออาชีพ มีความสำคัญในเชิงการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและสอดคล้องกับแนวคิดของชูชาติ พุทธลา (2561) ที่เห็นว่าผู้บริหารควรส่งเสริมให้บุคลากรใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสมและทันสมัยโดยภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล โดยเฉพาะด้านการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้และการเป็นพลเมืองในยุคดิจิทัล มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมประสิทธิผลของโรงเรียน ดังนั้น โรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร ควรนำแนวคิดดังกล่าวไปใช้ในการกำหนดนโยบายและพัฒนาภาวะผู้นำของผู้บริหารให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อส่งเสริมการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและยั่งยืนในยุคดิจิทัลต่อไป

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลอยู่ในระดับมากทุกด้าน จึงควรประยุกต์ใช้ทั้ง 5 ด้านของภาวะผู้นำดังกล่าวในการพัฒนาการบริหารจัดการสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยส่งเสริมการสื่อสารและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการพัฒนาทักษะดิจิทัลของบุคลากรผ่านการอบรมอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งสร้างวิสัยทัศน์ดิจิทัลที่ชัดเจน และส่งเสริมการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพเพื่อเพิ่มขีดความสามารถขององค์กรให้สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัลได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน

2) ประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผู้บริหารสถานศึกษาจึงควรส่งเสริมการบริหารงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นการพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและการใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ ควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพครูและบุคลากรให้สอดคล้องกับความต้องการของสถานศึกษา และปรับปรุงระบบบริหารจัดการในด้านบุคลากร งบประมาณ และงานทั่วไปให้มีความคล่องตัว โปร่งใส และสามารถรองรับการเปลี่ยนแปลงของนโยบายทางการศึกษาได้อย่างเหมาะสม

3) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีความสัมพันธ์ในระดับสูงกับประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานคร สะท้อนถึงบทบาทสำคัญของผู้บริหารในการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในยุคดิจิทัล ดังนั้น ผู้บริหารควรพัฒนาวิสัยทัศน์ดิจิทัล เสริมสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ พัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร และส่งเสริมความเป็นพลเมืองดิจิทัลของบุคลากรอย่างรอบด้านเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของสถานศึกษาอย่างยั่งยืนและทันสมัย

4) ภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลมีผลต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตหนองจอก กรุงเทพมหานครอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผู้บริหารควรนำภาวะผู้นำดิจิทัลทั้งสองด้านมาปรับใช้ในการพัฒนาประสิทธิภาพของสถานศึกษา เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อนโยบายการศึกษาและความต้องการของผู้รับบริการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1) ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเกี่ยวกับภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อนำผลข้อมูลการวิจัยที่ได้มาประกอบการพัฒนาและแก้ไขปัญหาการบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2) ควรศึกษาความคาดหวังของครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลสำหรับใช้ในการบริหารงานเพื่อร่วมกันพัฒนาการบริหารสถานศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

3) ควรศึกษาแนวทางในการพัฒนาหรือส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัลกับประสิทธิภาพของโรงเรียนให้มีประสิทธิภาพในการบริหารงานโรงเรียนของผู้บริหารสถานศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- กมลทิพย์ บุญโพธิ์. (2561). **ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารในสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดชัยภูมิ**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. ชัยภูมิ: มหาวิทยาลัยราชภัฏชัยภูมิ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). **คู่มือการบริหารโรงเรียนในโครงการพัฒนาการบริหารรูปแบบนิติบุคคล**. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.
- กลุ่มงานนโยบายและแผนการศึกษา. (2567). **รายงานสถิติการศึกษา ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสังกัด กรุงเทพมหานคร**. กรุงเทพฯ: สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร.
- กัญญารัตน์ สุขแสน. (2563). **ศึกษาวิจัยเรื่องความเป็นผู้นำในยุคดิจิทัลการศึกษา ผลกระทบของดิจิทัลเกี่ยวกับความเป็นผู้นำของผู้บริหารระดับสูง**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. ปทุมธานี: มหาวิทยาลัย รังสิต.
- จิณณวัตร ปะโคทั้ง. (2561). **ภาวะผู้นำดิจิทัล สำหรับผู้บริหารสถานศึกษามืออาชีพ**. อุบลราชธานี: ศรีธรรมออฟเซ็ท.
- ชลนิชา ศิลาพงษ์. (2564). **ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 1**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ชาญวิทย์ อธิคม. (2564). **ภาวะผู้นำของผู้บริหารยุคใหม่**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์การศึกษาและการบริหาร.
- ชุตีรัตน์ กาญจนธนชัย. (2562). **ตัวบ่งชี้ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน**. ดุษฎีนิพนธ์ศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- ชูชาติ พุทธลา. (2561). **องค์ประกอบของภาวะผู้นำทางดิจิทัลสำหรับผู้บริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาจังหวัดหนองบัวลำภู**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธนกร จันทะนาม. (2563). **การศึกษาภาวะผู้นำในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต 2**. วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี.
- ปิยะวรรณ คัดโสตา. (2561). **ภาวะผู้นำของผู้บริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนมัธยมสำนักงานศึกษาธิการภาค 11**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พิชญ์พิมล สุนทวงค์. (2565). **แนวทางการพัฒนาภาวะผู้นำเชิงดิจิทัลของครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม**. วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- พิพัฒน์พงษ์ วิเศษ. (2560). **ภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารโรงเรียนที่ส่งผลต่อ ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 3**. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- พิมพ์ลา อานาจ. (2566). **ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการใน โรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- เพลินพิศ มั่นกระโทก. (2562). **ประสิทธิผลการจัดการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนดีเด่น อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- เมรินทกาล พัฒนทรัพย์พิศาล. (2560). **ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร เขต 23**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- โรจนศักดิ์ อินทนน. (2566). **ภาวะผู้นำของผู้บริหารในยุคดิจิทัลที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาสกลนคร**. วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราช

ภักุสกลนคร.

วราภรณ์ พวงสำเภา (2566). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนในกลุ่มกรุงเทพตะวันออกสังกัดกรุงเทพมหานคร.

วารสารสหวิทยาการและการจัดการร่วมสมัย, 2(1), 1 – 14.

ศศิวิมล มาลาพงษ์, และสุทธิพงศ์ บุญผดุง. (2565). ภาวะผู้นำกับการบริหารในยุคดิจิทัล. ในรายงานการประชุม

Graduate School Conference 2022 iHappiness: ความสุขและคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างยั่งยืนในยุคสังคมดิจิทัล กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.

ศิริพงษ์ กลั่นไพฑูรย์. (2564). รูปแบบการพัฒนาภาวะผู้นำทางวิชาการในยุคดิจิทัลของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ดุษฎี

นิพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ศุภมาส วิสัยนาม. (2560). คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาจันทบุรี วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.

สันติ บุญภิรมย์. (2560). การจัดการศึกษาในยุคดิจิทัล. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2565). แผนพัฒนาการศึกษากรุงเทพมหานคร ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2565–2569).

กรุงเทพฯ: สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร.

สำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร. (2565). แผนพัฒนาด้านการศึกษาและเทคโนโลยีของกรุงเทพมหานคร. กรุงเทพฯ: สำนัก

การศึกษา กรุงเทพมหานคร.

สำนักงานเขตหนองจอก. (2565). นโยบายและบทบาทหน้าที่ของฝ่ายการศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก. กรุงเทพฯ: ฝ่าย

การศึกษา สำนักงานเขตหนองจอก.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2560–2579. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คุรุสภา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (แก้ไขเพิ่มเติม

พ.ศ. 2562). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2563). นโยบายและแผนด้านการศึกษาแห่งชาติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภา.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–

2570). กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สิรินาถ คงแก้ว. (2566). ภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารกับคุณภาพการศึกษาของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 1 วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

สุกัญญา แซ่ม้อย. (2560). การบริหารสถานศึกษาในยุคดิจิทัล School Management in Digital Era. พิษณุโลก: สำนักพิมพ์

แห่งมหาวิทยาลัยนเรศวร.

สุชาวดี อินทร์จันทร์. (2560). โมเดลการวัดประสิทธิผลโรงเรียนระดับมัธยมศึกษา: การประยุกต์ใช้การวิเคราะห์พหุระดับ. วารสาร

นานาชาติมหาวิทยาลัยขอนแก่นสาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 7(3), 108–126.

สุรัชย์ พรหมปากดี. (2565). ปัจจัยทางการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการ บริหารงานโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษามัธยมศึกษา นครพนม. วิทยานิพนธ์ ครุศาสตรมหาบัณฑิต. สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

สุริรัตน์ รอดพัน, นเรศ ชันธีร์, และสุวิมล โพธิ์กลิ่น. (2564). การศึกษาภาวะผู้นำดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนพระราชวัง สังกัด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศรีสะเกษ เขต 1. วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 9(35), 36–45.

Karakose, T., & Tulubas, Z. (2023). Digital leadership for school improvement: The role of principals in AI

integration. Educational Process: International Journal.

Karen Riccio (2022). Becoming a Responsible Digital Citizen: Essential Skills and Knowledge from the

Pom the Perspectives and Lives and Lived Experiences of K-5

- Administrators, Students, and Teachers.** (DOCTOR OF EDUCATION). Illinois:Illinois State University.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. **Educational and Psychological Measurement**, 30(3), 607–610.
- Likert, R. (1961). **New patterns of management**. McGraw-Hill.
- Mihai, R.-L. & Cretu, A. (2019). Leadership in the Digital Era. **Valahian Journal of Economic Studies**, 10(1), 65–72.
- Saleem, F. (2012). **Determinants of school effectiveness: A study at Punjab level** (Ed.D. dissertation, University of Education Lahore).
- Wiyono, B., et al. (2023). School leadership in the digital era: A framework for sustainable school development. **Journal of Educational Leadership**, 12(1), 7–18.

หลักธรรมทางพุทธศาสนาและแนวคิดปรัชญาจีนกับภาวะความเหงาในสังคมปัจจุบัน
BUDDHISM TEACHING AND CHINESE PHILOSOPHICAL CONCEPTS (TAOISM AND CONFUCIUS)
RELATING LONELINESS IN CONTEMPORARY SOCIETY

วัชร เกษทองมา

ภาควิชาสังคมและสุขภาพ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

Watchara Ketthongma

Department of Society and Health,

Faculty of Social sciences and Humanities, Mahidol University

corresponding author: E-mail: watchara.ken@student.mahidol.edu , watchara.crmu@gmail.com

(Received : April 28, 2025; Edit : May 10, 2025; accepted : May 12, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาจีน (เต๋า,ขงจื้อ) เรื่องความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ 2) ศึกษาความต้องการแสวงหาความรู้ของมนุษย์เพื่อพัฒนาตน และ 3) ศึกษาการประยุกต์หลักธรรมในพุทธศาสนาและปรัชญาจีนกับประเด็นสุขภาพเรื่องความเหงา (Loneliness) และความเข้าใจตนเอง (Self-Awareness) ระเบียบวิธีเป็นการวิจัยด้านเอกสาร (Documentary research) โดยวิเคราะห์และสังเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง (Content Analysis) พร้อมกับอภิปรายผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จากการวิจัยพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปรัชญาจีน (เต๋าและขงจื้อ) มีวิธีคิดที่คล้ายคลึงกันในหลักของการเข้าใจธรรมชาติทั้งเข้าใจพื้นฐานธรรมชาติของตนเอง (ความเป็นมนุษย์) และพื้นฐานธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเรื่อง ทิศา 6 ได้อธิบายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคมตามชื่อได้กล่าวชัดเจนถึงที่ครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมที่เราอยู่อาศัย เริ่มต้นจากสังคมครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสถานะทางสังคม ดังนั้น ความเหงา (Loneliness) เป็นภาวะจิตใจที่รู้สึกขาดการมีปฏิสัมพันธ์ภายในสังคมซึ่งสังคมที่แวดล้อมด้วยผู้คนหรือแม้กระทั่งอยู่ท่ามกลางผู้คน การเข้าใจสังคม สิ่งแวดล้อม คนรอบข้าง และนำหลักวิธีคิดหรือหลักธรรมทางพุทธศาสนาและปรัชญาจีนไปประยุกต์ใช้จะเกิดผลลัพธ์ที่ดีและสามารถลดระดับความเหงาที่เกิดขึ้นกับตัวเองได้มากที่สุด ข้อเสนอแนะว่าด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเด็นทางปฏิบัติเพิ่มเติม อาทิ หลักการครองเรือนในปรัชญาพื้นฐานไทยรวมถึงปรัชญาจีนที่เป็นคติใหม่เกี่ยวกับเรื่องความเป็นธรรมชาติและการดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อให้ครอบคลุมในบริบทสังคม สถานะและอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับตัวเรามากยิ่งขึ้น และเพิ่มเติมการประยุกต์ประเด็นสุขภาพเรื่องความเหงา (Loneliness) และความเข้าใจตนเอง (Self-Awareness) ถึงผลกระทบในกลุ่มที่จำกัดมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่แตกต่างจากการวิจัยในเอกสารและสามารถกำหนดกลุ่มตัวอย่างได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นต่อไป

คำสำคัญ: หลักธรรมพุทธศาสนา, ปรัชญาจีน, ความเหงา, เข้าใจตน

Abstract

Research aimed to explore with 3 objectives, 1) study the main concepts on the Buddhism teaching (6 directions) and Chinese philosophical concepts (Taoism and Confucius) related human nature, 2) study how gain and develop knowledge on human ability and 3) study application on Buddhism doctrines and Chinese philosophical concepts (Taoism and Confucius) relating to Loneliness and self-awareness. Methodology, this research was descriptive text analysis research, analysis with contents and discuss applied relate to objectives. Finding, reporting that the principles of Buddhism and Chinese philosophical concepts (Taoism and Confucius) have similar ways of thinking regarding the understanding of nature, both in understanding the fundamental nature of oneself (human-being) and the fundamental nature of the environment. The principles of Buddhism regarding the Six Directions explain the interactions within society. Namely explained indicates, the directions refer to the environment we inhabit, starting from the family, community, nation, and social status. Loneliness is a state of mind that feels a lack of interaction within society, even when surrounded by people. Understanding society, the environment, and those around us, and applying the principles of Buddhist thought or Chinese philosophy can yield positive results and ultimately reduce the level of loneliness experienced.

Suggestions on to explore additional practical aspects of Buddhist principles, specifically focusing on household life within basic Thai philosophy. In similar way, to include insights from contemporary Chinese philosophy concerning human nature and ways of living, addressing social contexts and statuses that are relevant. Additionally, to incorporate the application of health issues related to loneliness and self-awareness, particularly how these factors impact specific, more limited groups. The way obtains research results that differ from existing literature and to define the sample group more clearly.

Keyword: Buddhism teaching, Chinese philosophical concepts, Loneliness, Self-Awareness

ความเป็นมาและสำคัญของปัญหา

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มุ่งเน้นสอนไปเพื่อการฝึกฝนทางจิตใจจนกระทั่งเพื่อให้หลุดพ้นจากวัฏฏะสงสาร (การเวียนว่ายตายเกิด) ซึ่งนอกจากการฝึกฝนทางด้านร่างกายตามกรอบหลักการสร้างบุญ (บุญกิริยวัตถุ 10) และเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างตัวเรากับสังคม ซึ่งในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนามีเรื่องทศ 6 กระนั้น การฝึกฝนทางกาย (Physical practice) และการฝึกฝนทางจิตใจ (Mental practice) ล้วนจะส่งผลในทางที่ดีต่อความเป็นไปของความเป็นมนุษย์คือการดำเนินชีวิตที่ปกติสุข กระนั้นเมื่อมนุษย์มีการฝึกที่ไม่สมดุล ภาวะที่ไม่ปกติก็จะเข้ามาแทรกในตัวของเราโดยเริ่มต้นจากภาวะความไม่ปกติหรือหลายคนอาจจะให้นิยามว่าเป็นโรคก็เป็นไปได้เช่นกัน ความเหงา (Loneliness) เป็นห้วงอารมณ์ของคนอีกห้วงหนึ่งที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชีวิตมนุษย์ โดยพื้นฐานแล้วจะเป็นมุมทางจิตวิทยาที่ศึกษาภาวะจิตใจของปัจเจกบุคคล กระนั้นผลกระทบเริ่มต้นจากปัจเจกนี้ก็จะส่งผลกว้างขึ้นเป็นระดับขั้นสูงขึ้นเรื่อยๆ โดยได้อธิบายถึงปฏิสัมพันธ์บนฐานความคิดของหลักสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา รวมไปถึงจิตวิทยารายบุคคลด้วย

ในบริบทแวดล้อมปัจจุบันการอุบัติขึ้นของโรคหรือภาวะทางสุขภาพได้เกิดขึ้นมากมาย ตามที่เราจะมักคุ้นได้ยินกับคำว่า โรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ โรคที่เกิดจากพันธุกรรม หรือภาวะทางสุขภาพต่างๆ มากมาย ความเหงาก็เช่นเดียวกัน คงพล แววรวิทย์ (คงพล แววรวิทย์. 2566: 01) ได้แบ่งเรื่องภาวะของความเหงาออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ความเหงาแบบชั่วคราว (Transient Loneliness) เป็นความเหงาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เป็นความเหงาที่ไม่รุนแรงมากนักและไม่ก่อผลกระทบต่องานตนเองและผู้อื่นมากเท่าที่ควร 2) ความเหงาที่เกิดจากสถานการณ์ Situational Loneliness เกี่ยวกับการเผชิญหน้ากับเหตุการณ์สำคัญของชีวิตหรือในช่วงการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีระยะเวลาแห่งความเหงาที่ยาวนานกว่าอันดับแรก และ 3) ความเหงาแบบเรื้อรัง (Chronic Loneliness) เป็นความเหงาที่ต้องได้รับการดูแลมักเกิดขึ้นกับการไม่พึงพอใจในปฏิสัมพันธ์ของตนกับผู้อื่น ถึงแม้จะอยู่กับผู้อื่นแต่ก็มีปัญหาเรื่องการปรับตัว จะเห็นได้ว่าภาวะของความเหงามีหลายรูปแบบและสามารถก่อร่างเป็นผลกระทบทั้งระดับตัวเอง บุคคล สังคม และสิ่งแวดล้อมรอบข้างได้

การประยุกต์หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและแนวคิดปรัชญาจีนกับภาวะความเหงาในปัจจุบัน จากการศึกษาข้อมูลเชิงปฐมภูมิทั้งในปรัชญาและทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ และการศึกษาจากงานวิจัย บทความ หนังสือตำราทางด้านปรัชญาต่างๆ ซึ่งเนื้อหาสาระวิชาประกอบด้วยปรัชญาสมัยโบราณ สมัยหลังคริสตกาล สมัยใหม่ และหลังสมัยใหม่ พร้อมทั้งได้ประยุกต์เข้ากับประเด็นทางด้านสุขภาพ สังคม วัฒนธรรม โดยหัวข้อที่ผู้วิจัยได้อธิบายเป็นประเด็นเกี่ยวกับความเหงา (Loneliness) มุ่งไปที่ปรัชญาในมุมมองจิตวิทยาเป็นหลักโดยมีหลักปรัชญาพื้นฐานเป็นกรอบคิดในการเขียน เนื้อหาโดยหลักจะประกอบด้วยพื้นฐานความเป็นมนุษย์ ได้อธิบายถึงความผันแปรความต้องการและความอยากรู้ในความรู้เพื่อการใช้ชีวิตให้อยู่รอดของมนุษย์ การแสวงหาความรู้ ความต้องการและการพัฒนาดน มุ่งไปที่การสร้างกรอบวิธีคิดบนฐานคิดของนักปรัชญาเปรียบเทียบระหว่างปรัชญาตะวันออกและตะวันตก รวมไปถึงระบบสังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมที่แตกต่างและความเชื่อเรื่องศาสนาที่เกี่ยวข้องที่มีอิทธิพลในการดำรงชีวิต

จากปัญหาผลเรื่องความเหงา (Loneliness) ที่แผ่ขยายกว้างซึ่งมีการวิจัยหลายประเทศ และประเทศไทยก็มีการวิจัยจากหลายกลุ่มตัวอย่าง จะเห็นได้ว่าผลกระทบที่เกิดขึ้นที่ส่งผลต่อสุขภาพองค์รวมทั้งตัวเองและผู้อื่น ผู้วิจัยเห็นว่าการศึกษาในมุมทางด้านหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและทางปรัชญาในแต่ละสมัยที่สอดคล้องกับประเด็นด้านสุขภาพจะช่วยให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาบางข้อและหลักธรรมหลักใหญ่ทางพระพุทธศาสนาและหลักปรัชญาจีน โดยมุ่งไปที่การศึกษาจากตำรา บทความ หนังสือทางปรัชญาและประยุกต์กับเรื่องความเหงา ซึ่งทำให้เห็นถึงวิธีคิดและการศึกษาการดำรงชีวิตให้อยู่รอดในสังคมของปัจเจกบุคคลและระดับสังคมสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาแนวคิดด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาจีน (เต๋า, ขงจื๊อ) เรื่องความเป็นธรรมชาติของมนุษย์
2. ศึกษาความต้องการแสวงหาความรู้ของมนุษย์เพื่อพัฒนาตน
3. ศึกษาการประยุกต์หลักธรรมในพุทธศาสนาและปรัชญาจีนกับประเด็นสุขภาพเรื่องความเหงา (Loneliness) และความเข้าใจตนเอง (Self-Awareness)

วิธีการดำเนินการวิจัย

วิธีการวิจัยนี้มี เป็นการวิจัยด้านเอกสาร (การศึกษาตำรา) โดยวิเคราะห์ สังเคราะห์ในประเด็นที่เกี่ยวข้อง (Content analysis) พร้อมกับอภิปรายผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ลำดับขั้นตอนดังนี้

การเก็บและรวบรวมข้อมูล

ศึกษาจากตำราข้อมูลปฐมภูมิที่ครอบคลุมประเด็นเรื่อง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ พระไตรปิฎก และคัมภีร์ อรรถกถาต่างๆ แนวคิดทฤษฎีโดยอ้างอิงถึงเจ้าของแนวคิดแรกเริ่ม และเอกสารทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

ศึกษาข้อมูลชั้นทุติยภูมิ งานวิจัย หรือบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง ผลงานทางวิชาการที่ถูกตีพิมพ์ในวารสาร หรือบทความวิชาการงานประชุมในประเด็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการวิจัย พร้อมกับเอกสารบทความทั่วไปที่มีการอ้างอิงตามหลักวิชาการ

ใช้โปรแกรม Microsoft office (word และ Excel) ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อเขียนวิเคราะห์ตามกรอบการวิเคราะห์เนื้อหาครอบคลุมในคำสำคัญของการวิจัย

การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลเบื้องต้นมาวิเคราะห์ตามรูปแบบการวิเคราะห์ในเนื้อหา (Content Analysis) โดยการคัดประเด็นพร้อมอ้างอิงแหล่งที่มาให้ถูกต้อง และบรรยายในหลักการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Descriptive analysis) พร้อมกับผนวกทัศนะของผู้วิจัย และนำเสนอข้อมูลที่ได้รับการวิเคราะห์นั้นเผยแผ่ต่อไป

ระยะเวลาในการวิจัย (ธันวาคม 2567 – เมษายน 2568)

ผลการวิจัย

จากการวิจัยพบว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ปรัชญาจีน (เต๋าและขงจื๊อ) มีวิธีคิดที่คล้ายคลึงกันในหลักของการเข้าใจธรรมชาติทั้งเข้าใจพื้นฐานธรรมชาติของตัวเอง (ความเป็นมนุษย์) และพื้นฐานธรรมชาติของสิ่งแวดล้อม โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและอธิบายพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ แนวคิดของนักปรัชญาที่สำคัญและแนวคิดของนักคิดเหล่านั้นที่มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จากนั้นได้อธิบายความรู้ความเข้าใจตนเอง ภาวะความเหงา (Loneliness) ซึ่งเป็นองค์ความรู้ (Concept) ที่หลายคนไม่ค่อยตระหนักถึงผลกระทบที่ตามมา กระนั้นงานวิจัยนี้ได้แผ่ขยายการประยุกต์ทั้งหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาจีน (เต๋าและขงจื๊อ) กับวิถีชีวิตการดำเนินไปของความเป็นมนุษย์โดยตามลำดับดังนี้

1. พื้นฐานความเป็นมนุษย์

ความเป็นมนุษย์มีหลากหลายแนวคิดที่จะอธิบายในแง่มุมต่างๆ แรกเริ่มของการวิวัฒนาการต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านที่อยู่อาศัย สังคม หลักคิดเพื่อการดำรงชีวิต และความเชื่อต่างๆ ล้วนมีวิวัฒนาการเรื่อยมาจนกระทั่งการพัฒนาของความเป็นมนุษย์มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น สิ่งที่สำคัญของการพัฒนาคือการแสวงหาความรู้ ซึ่งเป็นรากฐานของการสร้างให้ชีวิตมีความเป็นอยู่ที่ปลอดภัยและแสวงหาความสุขสูงสุดที่ได้เกิดมาเป็นมนุษย์ในเวลานั้นๆ ความรู้ที่เป็นแนวความคิดหรือสิ่งที่เป็นบรรทัดฐานรากแห่งการดำเนินต่อเมื่อมีการคิดและวิเคราะห์จนเป็นเหตุผลเชิงประจักษ์และเป็นที่ยอมรับได้แล้วนั้นสังคมก็เรียกสิ่งนั้นๆว่า “ปรัชญา”

เพลโต (Plato) นักปรัชญาสมัยก่อนคริสตกาลซึ่งแนวความคิดได้เป็นรากฐานในยุคต่อมา ได้กล่าวถึงนิยามเกี่ยวกับของความรู้และปรัชญาโดยการตั้งคำถามว่า “ความจริงแท้เป็นเช่นไร” โดยมีคำตอบสั้นๆ คือ “ความจริงแท้เป็นหลักสากล เป็นสภาวะ

สากล ความจริงแท้มีภาวะไม่เปลี่ยนแปลงและความจริงแท้เป็นนิรันดร์” จะเห็นได้ว่าแนวความคิดพื้นฐานของความเป็นมนุษย์กับนักปรัชญาหลายๆคนในอดีตไม่ว่าจะเป็น โสกราตีส เพลโต อริสโตเติล หรือนักปรัชญายุคหลังนั้น มีพื้นฐานแนวคิดเดียวกันคือ “ความสงสัย” “ความพิศวง” และความสนใจของมนุษย์ในธรรมชาติรอบตัวรวมถึงความคิดในใจของมนุษย์ เป็นกำหนดมาพร้อมกับความเป็นมนุษย์ โดยการแสวงหาคำตอบเหล่านั้นก็เพื่อความอยู่รอดของการดำรงชีวิตนั่นเอง

แนวคิดพื้นฐานของความเป็นมนุษย์ในยุคต่อมาในมุมมองทางด้านจิตวิทยา ซึ่งหลายๆ ศาสตร์ก็ได้ปลุกตัวเองออกมาจากหลักปรัชญาทั้งสิ้น ด้วยเหตุที่มีฐานมุมมองความคิดของตัวเองและสามารถสร้างเครื่องมือที่เฉพาะเจาะจงวัดได้ ปรัชญาพื้นฐานทางจิตวิทยาของความเป็นมนุษย์อยู่ที่ความต้องการพื้นฐานของคน Maslow (1954) ได้กล่าวถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์แบ่งออกเป็น 5 ระดับคือ (1) Physiological needs ความต้องการพื้นฐานทางร่างกาย ส่งต่อให้พยายามให้กินอิ่ม (2) Safety needs ความต้องการด้านความปลอดภัยในตัวเองมีที่อยู่อาศัย (3) Love and belonging ความต้องการความรัก ปฏิสัมพันธ์กับสังคม และความต้องการเป็นเจ้าของในสิ่งอื่นๆ (หรือคนอื่นด้วย) (4) Esteems ความต้องการเรื่องความซื่อสัตย์ ความนับถือและความเอาใจใส่จากคนอื่นฯ สังคม (5) Self-actualization ความสมบูรณ์ของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นทางทรัพย์สินภายนอกและความอิมเมมภายใน สอดคล้องกับปัจจัยพื้นฐานทางพระพุทธศาสนาที่เรียกว่า “ปัจจัย 4” ได้แบ่งออกไว้เป็นสำหรับของพระภิกษุ (ได้แก่ ไตรจีวร, อาหาร-บิณฑบาต, เสนาสนะ และยารักษาโรค) และสำหรับฆราวาส (ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค) เป็นพื้นฐานความต้องการของความเป็นมนุษย์ที่คล้ายคลึงกันด้วยเพราะต้องการดำรงชีวิตอยู่ให้อยู่รอดและปลอดภัย

แนวคิดที่ยกกล่าวข้างต้นนั้นเป็นพื้นฐานของมนุษย์ จากอดีตจนถึงปัจจุบันถึงแม้การแสดงหาความรู้มีการพัฒนาไปมากมายตามยุคสมัยที่แตกต่าง แต่กระนั้นพื้นฐานความต้องการของคนย่อมมีคล้ายกัน สิ่งเหล่านี้ความคิดของโสกราตีส นักปรัชญาสมัยกรีกคนสำคัญได้กล่าวไว้ในรูปแบบการตั้งคำถาม Dialectic เสมือนให้เราตระหนักคิดว่าสิ่งต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความต้องการหรือพื้นฐานของความเป็นมนุษย์นั้นล้วนแต่มีคุณค่าที่อยู่ในตัวเสมอ ทุกคนล้วนมีคุณค่าในตัวเอง สมัยก่อนคริสตกาล “ปัญญากับคุณธรรม” ล้วนเป็นสิ่งเดียวกัน ปัญญาเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดคุณธรรม แต่เมื่อวิทยาศาสตร์มีการพัฒนาจึงได้แยกคำสองคำนี้ต่างจากกัน คุณธรรมเป็นสิ่งที่ฝึกได้และปัญญาก็ล้วนฝึกได้เช่นเดียวกัน

2. ความรู้ ความต้องการ และการพัฒนาตน

ธรรมชาติของมนุษย์ดังที่กล่าวเบื้องต้นว่ามีความต้องการพื้นฐานตั้งแต่มนุษย์เกิดขึ้นจนกระทั่งถึงวาระลาโลกไป กระนั้นก็ยังแสวงหาเสถียรหรือความต้องการที่จะมีชีวิตที่ดีหลังความตายหรือสถานที่ที่เหมาะสมกับตัวเอง อาทิ ในความเชื่อในพระเจ้าและเมื่อตายลงก็หวังอย่างหนึ่งที่จะไปอยู่กับพระเจ้า หรือแม้กระทั่งศาสนาที่ไม่เชื่อในพระเจ้ายกก็หวังอย่างหนึ่งที่เข้าถึงสภาวะอันบริสุทธิ์ดังตามที่ศาสนานั้นๆ กำหนดไว้ ทั้งนี้การที่จะปัจเจกบุคคลนั้นจะเข้าถึงได้ก็ต้องอาศัยความรู้และการพัฒนาตนอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้เป้าหมายของตนนั้นสำเร็จในอนาคต

ความต้องการของมนุษย์นั้นปราชญ์หลายคนได้สะท้อนเป็นเสียงเดียวกันว่า “ไม่มีจำกัด” แรกเริ่มดังที่เห็นในลำดับขั้นความต้องการของ MASLOW (Maslow, 1954) ได้กล่าวไว้อย่างชัดเจน มีความสอดคล้องกับยุคปัจจุบันที่กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ โดยนักประพันธ์อเมริกันชื่อดัง (Tony Robbins, 2006) ได้กล่าวถึงความต้องการของมนุษย์ออกเป็น 6 อย่างด้วยกัน คือ (1) Certainly ความต้องการที่แน่นอน เป็นความต้องการตายตัวที่ทำให้ตัวเองมีความสุข ปลอดภัย และมีชีวิตที่ดี เช่น ต้องการเงินเดือนมากๆ เพื่อที่จะไม่ต้องยากจน (2) Uncertainty / Variety เมื่อมีชีวิตที่มั่นคงแล้ว ดูเหมือนชีวิตจะดูจืดจางเกินไป จึงต้องการแสวงหาสิ่งที่มีความตื่นเต้นในชีวิตมากยิ่งขึ้น เช่น การแสดงหารูปแบบชีวิตแบบใหม่ เพื่อผลลัพธ์ใหม่ๆ เป็นต้น (3) Significant ความต้องการที่อยากจะถูกรับรู้จากผู้อื่น สิ่งนี้สอดคล้องกับความต้องการ 5 ระดับของ MASLOW เรื่องของความรักและความเอาใจใส่รวมไปถึงความเคารพจากผู้อื่น (4) Connection and Love ความต้องการมีปฏิสัมพันธ์และความรัก สิ่งนี้มีความแตกต่างคือความเข้มแข็งภายในจิตใจของปัจเจกบุคคลนั้นว่าจะสร้างความรักและความเข้มแข็งภายในจิตใจมากน้อยแค่ไหน สิ่งนี้จะวัดระดับความจริงใจกับสิ่งรอบตัวมากกว่าเดิม (5) Growth ความต้องการที่จะพัฒนาตัวเองให้ดียิ่งขึ้น เพื่อเป้าประสงค์ในคน สังคม สิ่งแวดล้อมรอบข้างจะได้เห็นในคุณค่าของคนนั้นมากยิ่งขึ้น และ (6) Contribution สิ่งนี้เราประสบความสำเร็จในความต้องการใน 5 อันดับต้นมาแล้วนั้นสิ่งที่ต้องการต่อไปคือความอยากให้คนรอบข้างมีความสุขและประสบผลสำเร็จ เป็นความ

ต้องการภายในและเมื่อสิ่งนี้สำเร็จสิ่งที่ได้กับตัวเราจะเป็นความอิ่มเอมใจและสุขใจ

ความรู้ ควบคู่กับพัฒนาตน ในมุมความหมายของปรัชญาหากจะอธิบาย “ความรู้” หมายถึง ความเป็นจริงตามสิ่งที่ควรเป็นและความตระหนักที่จะเข้าใจสิ่งใดสิ่งหนึ่งอันเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกัน ระดับของความรู้ในทางทฤษฎีมีนักคิดชื่อ James Brian Quinn (James Brian Quinn, 1928-2012) ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 4 ระดับ คือ (1) Know-What รู้ว่าคืออะไร ความรู้ที่เกิดขึ้นจากผัสสะ เห็น และจดจำ (2) Know-How รู้ว่าเป็นอย่างไร รู้การเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง เปลี่ยนผ่าน (3) Know-Why รู้ว่าทำไม รู้ถึงเหตุและผลของสิ่งที่กำลังดำเนินอยู่ และ (4) Care-Why ใส่ใจในเหตุผล เป็นความรู้มาจากการสร้างสรรค์และเข้าใจเหตุผลมากยิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่าความรู้ที่เมื่อกาลเวลาผ่านไป สิ่งที่เราเรียนรู้เป็นสิ่งอันเดียวกันย่อมมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา แต่กระนั้นวิธีหรือระดับที่จะแสวงหาความรู้นั้นก็แบ่งออกไปได้มากมายหลายวิธี ขึ้นอยู่กับบริบทและความสามารถในการไตร่ตรองของแต่ละบุคคล

กล่าวโดยสรุปจะเห็นได้ว่า ความต้องการของมนุษย์โดยมีจุดเริ่มต้นคือความอยากรู้พร้อมกับการแสวงหาคำตอบเพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบสนองความอยากรู้นั้น และเพื่อการปรับตัวในการอยู่รอดในบริบทแวดล้อมที่อาศัยอยู่ กระนั้นการแสวงหาเพื่อตอบสนองความอยากรู้อยู่ในกระบวนการเสมอเพื่อเพิ่มการพัฒนาของตัวนั้นก้าวหน้าขึ้นเรื่อยๆ สิ่งนี้ทางวิทยาศาสตร์รากฐานของคำศัพท์ไทยจึงเรียกว่า “มนุษย์” ผู้ที่มีใจสูงมีความรู้และพัฒนาตนไปสู่เป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างเหมาะสมและดีงาม

3. ธรรมชาติ สังคมและสิ่งแวดล้อมของความเป็นมนุษย์ในมุมมองปรัชญาจีนและพุทธศาสนา

หลายทัศนะให้ความหมายและปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมุมทางความคิดไว้แตกต่างกันออกไป แง่ของสังคมก็กล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” หากมุมทางเศรษฐศาสตร์ก็จะเรียกความสัมพันธ์นี้ว่า “มนุษย์เป็นสัตว์เศรษฐกิจ” ที่ต้องดิ้นรนโดยใช้ทุนทางสังคม เศรษฐกิจ และอื่นๆ เพื่อแลกมาให้ได้ซึ่งความอยู่รอด มุมทางจิตวิทยาจะให้เหตุผลว่า “มนุษย์เป็นสัตว์ที่ตื่นรู้มีความรู้สึก” ซึ่งเป็นเรื่องปกติที่มุมทางแต่ละศาสตร์วิชาการจะให้ความหมายและความสัมพันธ์ที่ต่างกัน

ในปรัชญาจีนมีทัศนะหลายด้านให้ศึกษา ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งไปที่ศึกษาความเป็นจริงตามธรรมชาติ ที่เราคำนึงมากที่สุด 2 ปรัชญาหลักของจีนคือ ปรัชญาเต๋า (Daoism) และปรัชญาขงจื้อ (Confucius) ซึ่งทั้ง 2 ปรัชญานี้ล้วนเป็นรากฐานแห่งการสร้างชาติของจีนซึ่งอยู่ที่ผู้นำจะนำระบบความคิดและปรัชญาแง่มุมในประยุกต์เข้ากับสถานการณ์กับสภาพจริงให้ได้มากที่สุด มีข้อความหนึ่งของปรัชญาเต๋าว่า “...สรรพสิ่งมากมายล้วนกำเนิดขึ้น และดำเนินไปตามวิถี ข้าพเจ้าได้คอยเฝ้ามอง สรรพสิ่ง กลับไปสู่ต้นกำเนิดเดิม...” (พจนาน จันทรสันติ. 2556 : 9) จะเห็นได้ว่าวิถีแห่งธรรมชาตินั้นดำเนินไปอยู่ตลอดเวลา ผู้ที่พรั่มองความเป็นไปนั้นขึ้นชื่อว่าเพื่อยอดแห่งนักปรัชญา ซึ่งผู้เขียนจะขออธิบายโดยภาพรวมของบ่อเกิดแห่งเต๋าโดยคร่าว ศาสนาเต๋า (DAOISM) บ้างก็จะเรียกว่าเป็นศาสนาหรือลัทธิซึ่งหากตามความเข้าใจของนักปรัชญาหลายคนให้ความเห็นลงตรงกันว่าจะเป็นศาสนามากกว่า เหตุเพราะมีทั้งคำสอน ศาสนิกและพิธีกรรม ได้ถือกำเนิดขึ้นราวศตวรรษที่ 4 ก่อนคริสตกาล โดยมีหลักคิดพื้นฐานทางจักรวาลจากสำนักหยินหยางผนวกกับหลักคิดเรื่องธรรมชาติและปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับวัฏจักรกฎแห่งธรรมชาติ มีคัมภีร์ที่บันทึกคำสอนและปรัชญาคือ คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง (DAO DE JING) โดยผู้เขียนเป็นเล่าจื๊อและจ้วงจื๊อผู้สืบทอดต่อมา

ปรัชญาขงจื้อ (Confucius 551-479 BCE.) อารยธรรมจีนมีรากฐานแห่งความเจริญองงามทั้งด้านวัตถุและการศึกษา มาเป็นเวลายาวนาน ขงจื้อเป็นนักการศึกษา นักปรัชญา นักวัฒนธรรม นักแสวงหาความรู้ที่ไม่มีสิ้นสุด พื้นฐานปรัชญาของขงจื้อตั้งอยู่บนรากฐานคิดแห่งความเมตตา กรุณา และความกตัญญู หากเปรียบเทียบกับปรัชญาตะวันตกแล้วเรื่อง “ญาณวิทยา” (Ontology) เรื่องปัญหาของความรู้และเป็นปัญหาพื้นฐานทางปรัชญาเกี่ยวกับการดำรงอยู่และความคิด แม้ว่าขงจื้อจะกล่าวว่า “คนที่เกิดมารู้ทุกเรื่องเป็นผู้ที่มีญาณวิทยา” เขาไม่เคยคิดว่าทุกคนเกิดมาแล้วจะรู้ทุกเรื่อง และก็ไม่นิยมรับว่าตนเองเกิดมาก็รู้ทุกเรื่อง ในทางตรงกันข้ามเขายืนยันที่จะแสวงหาความรู้โดยเรียนศึกษาหาความรู้ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ปรัชญาจีนที่กล่าวข้างต้นโดยพื้นฐานแล้วจะเน้นไปที่ “ความเมตตา” และ “ความกตัญญู” โดยทั้ง 2 ปรัชญาเบื้องต้นจะเน้นไปที่เรื่องของความกตัญญูเป็นหลัก ระพีพรรณ ภูทอง (ระพีพรรณ ภูทอง. 2560 : 9) ได้ศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมด้านกตัญญูปรัชญาขงจื้อและเล่าจื๊อ พบว่า ปรัชญาทั้งสองล้วนสอนให้ทุกคนเป็นคนดี มีความกตัญญูต่อบิดามารดา ญาติพี่น้อง ครูบาอาจารย์ รวมไปถึงผู้ปกครองแผ่นดิน แต่ของเล่าจื๊อไม่เพียงแต่สร้างความกตัญญูกับบุคคลเพียงอย่างเดียว บุคคลควรมีความ

กตัญญูต่อสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติที่สร้างสรรค์สรรพสิ่งให้คนได้อยู่อาศัย เหมือนคนเกิดมานั้นล้วนมีหนี้บุญคุณต่อธรรมชาติ

พระพุทธศาสนามีหลักการคิดและศาสนิกชนได้ปฏิบัติตามเพื่อให้เข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าสูงสุดของการปฏิบัติ นั่นคือการบรรลุถึง “พระนิพพาน” มีหลักการอย่างหนึ่งในทางพระพุทธศาสนาที่ไม่หย่อนและตึงเกินไป ซึ่งหลายคนที่เคยเรียนด้านพุทธศาสนา มาจะได้ยินบ่อยครั้งคือ “มัชฌิมาปฏิปทา” หรือ อริยมรรคมีองค์ 8 ประการ และสติปัฏฐาน 4 ซึ่งหลักยึดในการปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงจุดสูงสุดที่ตั้งหวังไว้นั่นเอง ดังนั้นจะสรุปได้ว่า มนุษย์เกิดมาบนโลกนี้โดยมีจุดประสงค์หนึ่งเดียวเหมือนกันคือ “ความอยู่รอด” และทำตนให้บรรลุถึงเป้าหมายที่วางไว้โดยไม่ให้สิ่งแวดล้อม คนรอบข้าง สังคมเกิดความเดือดร้อน สิ่งนี้ทำให้ความคิดแรกเริ่มของมนุษย์ได้เกิดขึ้นไม่ว่าจะเป็นความสงสัยในธรรมชาติส่งผลให้เกิดการปรับตัวเพื่อให้อยู่รอด และเมื่อปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมได้ดี หากมีคุณธรรมในจิตใจอันเป็นรากฐานแห่งความรู้และคุณธรรมนั้นก็อยู่กับธรรมชาติโดยไม่คิดจะเอาชนะธรรมชาติ สิ่งนี้ปรัชญาจีนได้เน้นย้ำเสมอถึงการสร้างความเข้าใจให้กับบุคคลกับการปรับตัวและกตัญญูต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม เพื่อให้เกิดสันติสุขในมวลมนุษยชาติต่อไป

4. ความเหงาและปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติ

ความเหงา (Loneliness) เป็นคำที่หลายคนได้ยินบ่อยครั้งและน้อยนักที่จะตระหนักถึงความหมายและความรุนแรงที่ส่งผลกระทบต่อภาวะจิตใจทุกกลุ่มอายุคน Perlman และ Peplau (Perlman et al, 1982) ได้ให้ความหมายของความเหงาไว้ว่า “เป็นประสบการณ์ที่ไม่พึงพอใจที่เกิดขึ้นกับปัจเจกบุคคลในปฏิสัมพันธ์สังคม อีกทั้งเป็นการขาดความพึงพอใจเมื่ออยู่ในสังคมและรู้สึกขาดปฏิสัมพันธ์ทางอารมณ์ทั้งรูปแบบอัตวิสัยและวัตถุวิสัย” (Perlman et al, 1982) ทั้งนี้ความเหงาถือเป็นปัญหาทางสังคม จนกระทั่งหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตระหนักถึงปัญหาเหล่านี้ว่าจะมีการลุกลาม (Epidemic) จนกระทั่งเกิดการแพร่ระบาด (Pandemic) เป็นวงกว้างมากยิ่งขึ้น มีงานวิจัยของ Vivek Murthy (Vivek, 2017) เผยแพร่ผ่านบทความชื่อ Work and Loneliness Epidemic (Vivek, 2017) ใน Harvard Business review ได้กล่าวเปรียบเทียบสรุปความว่า “ความเหงาทำให้เราอายุสั้นลงเทียบเท่ากับการได้สูบบุหรี่วันละ 15 มวน” เพื่อเข้าถึงภาวะความเหงา University of California ได้มีการสำรวจและออกแบบสำรวจค่าความเหงา (UCLA Loneliness Scale) และอีกแบบวัดค่าความเหงาอย่างหนึ่งคือ Gierveld Loneliness scale และเพื่อสร้างความตระหนักถึงประเด็นความเหงาจนกระทั่งระบุเป็นโรคอย่างหนึ่งซึ่งมีการระบาดเรื่อยมา เมื่อยังมีการแพร่ระบาดของโควิด-19 โดยทุกประเทศได้ออกมาตรการการแพร่ระบาดโดยการเว้นระยะห่างทางสังคม (Social Distancing) จนกระทั่งมีมาตรการการ Lockdown ห้ามการเข้าออกเคสสถานหรือจำกัดเวลา ยิ่งทำให้ภาวะหรือโรคเหงานั้นเพิ่มมากยิ่งขึ้น

“ธรรมชาติ” มีหลายมุมมองได้ให้ความหมายแตกต่างกันออกไป ทางสิ่งแวดล้อมจะให้ความหมายถึงสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ สายธาร พื้นดิน อากาศ และอื่นๆ และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ในที่นี้จะขอกกล่าวถึงธรรมชาติว่าด้วยภาวะความเป็นปกติของจิตใจมนุษย์ นิสสา เขียวอ่อน ได้อธิบายไว้ว่า มนุษย์เกิดในท่ามกลางธรรมชาติ จึงต้องเรียนรู้ ปรับตัวทำความเข้าใจเพื่อที่จะดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติอยู่ภายใต้การเปลี่ยนแปลง ทั้งร่างกายและจิตใจ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสภาพจิตใจของมนุษย์หรือว่าระบบสังคมของมนุษย์เป็นเพียงกลไกหนึ่งที่หมุนเวียนไปกับการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าธรรมชาติคือสิ่งปกติที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ในปรัชญาจีนที่กล่าวข้างต้นได้เน้นย้ำถึงการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติโดยที่ขงจื้อได้ตระหนักถึงความกตัญญูต่อธรรมชาติและศาสนาเต๋าเสนอให้สร้างความตระหนักและเข้าใจในวิถีแห่งธรรมชาติ และสิ่งที่ป็นปรัชญาภายในการปรับตัวและเข้าใจธรรมชาติตามครรลองของหลักปรัชญาจีนที่สำคัญคือความกตัญญูต่อสรรพสิ่ง

ความเหงากับสภาวะจิตใจที่เป็นไปตามธรรมชาติ ความเหงาเป็นทั้งเหตุและเป็นผลลัพธ์ของปัจจัยอื่นๆ หากกล่าวถึงเหตุแห่งความเหงาหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดความเหงามีหลายอย่าง โดยปกติเราจะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนคือ ความเหงาด้านอารมณ์และความเหงาเชิงสังคม สาเหตุที่เกิดความเหงาทางอารมณ์เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลหรือบุคลิกภาพส่วนตัวที่สร้างอารมณ์ของตัวเองขึ้นมาผ่านการคิด กังวล วิตก หรือแม้กระทั่งการอารมณ์รับรู้จากสิ่งเร้าต่างๆ และเหตุความเหงาเชิงสังคมสิ่งนี้จะมีบริบทแวดล้อมจากภายนอกเป็นองค์ประกอบก่อให้เกิดปัจจัยส่งผลให้เกิดความเหงา เช่น บริบทครอบครัวที่ไม่เอื้อต่อการปฏิสัมพันธ์ วัฒนธรรมองค์กรที่ไม่เป็นมิตรภาพกับการทำงาน หรือสังคมแวดล้อมไปด้วยปัญหา อาทิ ปัญหาสุขภาพจิต ลักษณะนิสัย ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ

เป็นต้น สิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปตลอดเวลา ป.อ.ปยุตโต (ป.อ.ปยุตโต. 2527: 9) ได้อธิบายเรื่องของธรรมชาติและ ความธรรมดาไว้ว่า “ธรรมชาติ คือ สิ่งทั้งหลาย (ทุกสิ่ง) ที่เป็นไปตามธรรมดา และธรรมดา คือ ความเป็นจริงของธรรมชาติ หรือความเป็นไปของธรรมชาติ”

กล่าวโดยสรุปแล้วว่าความธรรมดา ธรรมชาติ และความเหงาม นั้นเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่จะพยายามเข้าใจตัวเองและ อธิบายจนกระทั่งมีความเข้าใจตัวเองมากยิ่งขึ้นเพื่อการปรับตัวเอาตัวรอดในสิ่งแวดล้อม สังคม และธรรมชาติให้ได้มากที่สุด ความ เหงามเป็นอีกภาวะหนึ่งของจิตใจที่ธรรมดาของมนุษย์ที่มี และความเหงามนี้ก็จะมีขึ้นคงอยู่และดับไปตามเวลาจะช้าหรือเร็วก็อยู่กับการบริหารจัดการจิตใจของแต่ละบุคคลนั้น

5. การประยุกต์ใช้ปรัชญากับประเด็น Loneliness

ปรัชญาที่ผู้วิจัยได้นำมาเป็นกรอบอธิบายเรื่องความเหงามคือ “ธรรมชาติ” ของปรัชญาเต๋าและขงจื๊อ ขงจื๊อ ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้อธิบายตีพิมพ์ในวารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา เกี่ยวกับสรุปรวมของปรัชญาขงจื๊อไว้ทั้งหมดรวมอยู่ในอักษรจีนหนึ่งตัว คือ 仁 ออกเสียง “เหริน” ตามลักษณะของตัวอักษรจีนที่แฝงด้วยความหมายจะเห็นได้ว่าประกอบด้วยอักษรคำ 2 คำ คือ 人 และคำว่า 二 คำแรกแปลว่า “คน” หรือ “มนุษย์” และที่สองแปลว่า “สอง” แต่ความหมายทางปรัชญาเพิ่มเติมอีกแปลว่า มากกว่าหนึ่งหรือพหุพจน์และอีกความหมายหนึ่งคือมากกว่าหนึ่งคนรวมกันเรียกว่าส่วนรวมหรือสังคม ดังนั้นอักษรจีนคำสรุปรวม ปรัชญาที่ว่า 仁 คือแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม และมีอีกมุมหนึ่งเชิงลึกทางปรัชญาคือ “มนุษยธรรม” (Human Heartedness) ขงจื๊อได้เน้นไปที่ความสัมพันธ์จากจุดเริ่มต้นเล็กๆ นั่นคือสถาบันครอบครัว ปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนใน ครอบครัวที่ดีมีรากฐานแบ่งออกเป็น 5 ประการคือ ความสัมพันธ์พ่อ (แม่) พี่กับน้อง สามิภรรยา เพื่อนกับเพื่อน และฐานะ ประชาชนกับพระมหากษัตริย์ (ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, 2016: 3)

ปรัชญาเต๋า (ณรงค์วรราช บุญมา, 2561:18) ได้ศึกษาธรรมชาตินิยมลองปรัชญาเต๋าและสรุปว่า แนวคิดหลักของปรัชญา เต๋าได้ให้ความสำคัญกับธรรมชาติ โดยเชื่อว่า “ธรรมชาติคือสิ่งจริงแท้” พร้อมอธิบายเพิ่มเติมในหลักคุณธรรมคือธรรมชาติที่แท้จริง คือสัจจะ และอีกแนวคิดหนึ่งคือธรรมชาติของเต๋าคือเข้าใจการปฏิเสธการสร้าง การพัฒนาวัตถุทุกรูปแบบ ปฏิเสธการกระทำทุกอย่าง เพราะการกระทำที่แท้จริงคือไม่ต้องทำอะไรเลย พนมกร คำวัง ได้สรุป เต๋า คือการดำรงชีวิตให้สอดคล้องกลมกลืนกับ ธรรมชาติ เรียบง่าย ไม่ฟุ้งเฟ้อ เลิกการศึกษาเล่าเรียน หยุดการสร้างวัฒนธรรมและอารยธรรมต่างๆ มีความสอดคล้องกับหลัก ปรัชญาทางพุทธศาสนาในแง่ของอุดมคติและอุดมการณ์ของชีวิต

ข้างต้นเป็นหลักปรัชญาจีนโดยผู้วิจัยได้ศึกษาเน้นไปที่ปรัชญาเต๋าและขงจื๊อซึ่งมีความแตกต่างเรื่องการปรับตัวให้เข้ากับ สังคมกับพระพุทธศาสนา มีหลักธรรมทางพุทธศาสนาเป็นที่รู้จักในการเข้าใจและการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคม คือ เรื่องทศ 6 ซึ่ง ประกอบด้วย

1) ทศเบื้องต้น (ปฐิมทศ) หมายถึงบิดามารดา ผู้ให้กำเนิด ทั้งสองเป็นผู้มีอุปการะก่อน เป็นผู้มาก่อน ให้ การเลี้ยงดูบุตรธิดา ให้การศึกษา ให้ที่อยู่อาศัย มาก่อน เราจึงต้องตอบแทนบุญคุณท่าน

2) ทศเบื้องขวา (ทักษิณทศ) ครูบาอาจารย์ อยู่ในฐานะปูชนียบุคคล โดยจะมีหลักการปฏิบัติระหว่างศิษย์ต่อ อาจารย์เช่น ลูกขึ้นต้อนรับ เข้าไปคอยรับใช้ เชื้อฟังคำสั่งสอน การปฏิบัติอาจารย์ต่อศิษย์ เช่น แนะนำสิ่งที่ดีมีประโยชน์ บอกศิลปะ วิทยาการโดยไม่อำพราง เป็นต้น

3) ทศเบื้องหลัง (ปัจฉิมทศ) หมายถึง ครอบครัว ภรรยา บุตร ผู้ที่เป็นหัวหน้าครอบครัวควรยกย่อง เชิดชู และ ให้เกียรติ ไม่ดูหมิ่นภรรยา เลี้ยงดูบุตรตามกำลัง อบรมบ่มนิสัย คอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

4) ทศเบื้องซ้าย (อุตตรทศ) เพื่อนและมิตรสหาย ควรเกื้อกูล ช่วยเหลือ พุดจาด้วยวาจาที่เป็นมิตร สร้าง ความสัมพันธ์อันดี ไม่ใส่ร้ายป้ายสี

5) ทศเบื้องล่าง (ເໝູອິນทศ) ผู้เป็นบริวารคอยช่วยเหลือหรือผู้ใต้บังคับบัญชาของเรา สิ่งนี้เราจะคอยช่วยเหลือ ปกป้องคุ้มครอง ให้ความเป็นธรรมและมอบค่าตอบแทนที่เป็นธรรม ไม่เอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น

6) ทิศเบื้องบน (อุปริมทิศ) สมณชีพรามณ์หรือผู้มีศีลเหนือกว่าเรา ควรให้ความเคารพนอบน้อม ช่วยเผยแผ่คำสอน และเชื้อฟุ้งในเหตุผลและนำหลักธรรมมาปฏิบัติอยู่เป็นนิจ

สรุปหลักทศ 6 ซึ่งเป็นหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ได้อธิบายถึงการมีปฏิสัมพันธ์ในสังคม ตามข้อได้กล่าวชัดเจนถึงทิศรอบตัวหมายถึงสิ่งแวดล้อมที่เราอยู่อาศัย เริ่มต้นจากสังคมครอบครัว ชุมชน ประเทศชาติ และสถานะทางสังคม สิ่งนี้หากเข้าใจในบริบทแวดล้อมแล้วจะสามารถปรับตัวและคลี่คลายภาวะความเหงาได้ในระดับหนึ่ง ดังนั้น ความเหงา ดังที่กล่าวอธิบายข้างต้นแล้วว่าเป็นภาวะจิตใจที่รู้สึกขาดการมีปฏิสัมพันธ์ภายในสังคม ซึ่งสังคมที่แวดล้อมด้วยผู้คนหรือแม้กระทั่งอยู่ท่ามกลางผู้คน คนรู้จักญาติสนิท หรือแม้กระทั่งคนใกล้ชิด แต่ก็ยังมีความรู้สึกได้ถึงภาวะเหงา หากการเข้าใจตนและรู้ถึงอารมณ์สภาพจิตใจของตนเองได้ชัด จะเข้าใจได้ว่า “ความเหงาก็เป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์” สอดคล้องกับหลักพุทธปรัชญาที่ว่าเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ไม่มีอะไรที่คงทนอยู่ มีกาลเวลาเท่านั้นที่เป็นตัวแปรหลักให้สภาพนั้นเปลี่ยนแปลงไปอยู่ตลอดเวลา

สรุปและอภิปรายผล

งานวิจัยที่ผ่านมาได้อธิบายถึงความหมาย หลักคิด สถานการณ์ การปรับตัว และความรู้สึกของคนที่มีความเหงา (Loneliness) ซึ่งมีทั้งความเหงาที่เป็นแบบชั่วคราว สถานการณ์และแบบเรื้อรัง เริ่มต้นด้วยความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ตาม Maslow (Maslow, 1954) ที่ได้อธิบายถึงความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เตาและขงจื้อกล่าวถึงการปรับตัวให้สอดคล้องกับธรรมชาติมากที่สุด ส่วนพุทธศาสนากล่าวถึงปัจจัย 4 พื้นฐานของการเป็นอยู่เพื่อให้การดำรงชีวิตดำเนินไปอย่างราบรื่นและปกติ

ธรรมชาติมีการปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลาที่เหมาะสม มนุษย์ที่สามารถอยู่รอดได้คือการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาตินั้นๆ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในงานวิจัยนี้ได้นำหลักทศ 6 มาเป็นกรอบอธิบายความเหงาที่เกิดขึ้นในปัจจุบันบุคคลเพื่อสร้างความเข้าใจในบริบทที่ตนอาศัยอยู่ ซึ่งการทำความเข้าใจสังคม สิ่งแวดล้อม คนรอบข้าง และนำหลักวิธีคิดหรือหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาและปรัชญาจีนไปประยุกต์ใช้จะเกิดผลลัพธ์ที่ดีและสามารถลดระดับความเหงาที่เกิดขึ้นกับตัวเองได้ในที่สุด

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการแนวคิดด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในประเด็นทางปฏิบัติเพิ่มเติม อาทิ หลักการครองเรือนในปรัชญาพื้นฐานไทย รวมถึงปรัชญาจีนที่เป็นคติใหม่เกี่ยวกับเรื่องความเป็นธรรมชาติและดำเนินชีวิตของมนุษย์เพื่อให้ครอบคลุมในบริบทสังคม สถานะ อื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันตัวเรามากยิ่งขึ้น

2. ศึกษาเพิ่มเติมการประยุกต์ประเด็นสุขภาพเรื่องความเหงา (Loneliness) และความเข้าใจตนเอง (Self-Awareness) ถึงผลกระทบในกลุ่มที่จำกัดมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ได้ผลการวิจัยที่แตกต่างจากการวิจัยในเอกสารและสามารถกำหนดกลุ่มตัวอย่างได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้นต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กิตติยานนท์ วรณวงศ์. และคณะ (2021). **หน้าที่พลเมืองตามแนวพุทธศาสตร์**. Journal of MCU Ubon Review, Vol.6 No.3 (September-December 2021)
- ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. (2016). **ขงจื้อ, คำสอนทางปรัชญาและศาสนา**. Thai Journal of East Asian Studies, 2(1). retrieved from <https://so02.tcithaijo.org/index.php/easttu/article/view/51419>
- ณรงค์วรราช บุญมา. (2561). **ธรรมชาตินิยมของปรัชญาเต๋า: ข้อโต้แย้งการนำแนวคิดธรรมชาตินิยมมาใช้กับมนุษย์**. วารสารปรัชญาและศาสนา 3, คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม.
- นริศรา เขียวอ่อน. (2564). **ธรรมชาติและความเป็นมาของชีวิต**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ไพศาล วิสาโล. (2555). **เป็นมิตรกับความเหงา**. ชมรมกัลยาณธรรม พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์สุภา บางพลัด กรุงเทพฯ.
- รพีพรรณ ภูทอง. และคณะ (2560). **ศึกษาเปรียบเทียบหลักจริยธรรมด้านกตัญญูในปรัชญาขงจื้อและเล่าจื้อ**. เอกสารประกอบการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 14, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน.
- สุขเกษม โจรพงษ์เกษม. พระครูสมุห์. และคณะ (2566). **วิเคราะห์ความสัมพันธ์ความเคารพกับทิศ 6 ในสังคมไทย**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์ ปีที่ 11 ฉบับที่ 12.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์. (ป.อ.ปยุตโต, 2558). **จากจิตวิทยา สู่จิตภาวนา**. เผยแพร่ออนไลน์ (เลขที่: ISBN 974-553-011-5)
- โสภณ วิจิตตธมโม. และคณะ (2560). **พุทธจิตวิทยากับการเปลี่ยนแปลงมนุษย์ตามหลักสติปัญญา 4. สาขาพุทธจิตวิทยา** มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสารพุทธจิตวิทยา ปีที่ 2 (ฉบับที่ 2).
- อุทัย สดสุข. และคณะ (2563). **ปรัชญาสุขภาพและสาธารณสุขประยุกต์ (Applied health and Public Health Philosophy)**. มูลนิธิอุทัย สดสุข และสำนักบริหารยุทธศาสตร์สุขภาพวิถีชีวิตไทย สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข, นนทบุรี.
- อัญชิษฐา หาญกิจรุ่ง. (2559). **พุทธจิตวิทยาเพื่อการพัฒนาตน**. สาขาพุทธจิตวิทยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. วารสารพุทธจิตวิทยา ปีที่ 1 (ฉบับที่ 2).
- Daniel Perlman and Letitia Anne Peplau. (1982). **Theoretical approaches to Loneliness**. Research article, researchGate, USA. (uploaded On 2016).
- Daniel W. Russell. (1996). **UCLA Loneliness Scale (Version 3): Reliability, Validity, and Factor Structure**. Department of Psychology and Department of Statistics and Center for Family Research in Rural Mental Health, Iowa State University, USA.
- Tony Robbins. (1996). **The Driving Force: The Six Human Needs** (Anthony Robbins' Personal Power II, The Driving Force, Volume 12), Robbins Research International, Inc. USA.

การศึกษาผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการจัดการศึกษาของ
สถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

STUDY OF THE RESULTS OF MONITORING INSPECTION EVALUATION AND SUPERVISION OF THE
BURIRAM PRIMARY EDUCATION SERVICE AREA OFFICE 3

บรรพต สรวนรัมย์

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

Bunpot Saruanram

Buriram Primary Education Service Area Office 3

Corresponding Author E-mail : potsar2@gmail.com

(Received : March 18, 2025; Edit : April 7, 2025; accepted : April 7, 2025)

บทคัดย่อ

การศึกษาในครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1) เพื่อศึกษาผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการจัดการศึกษาของสถานศึกษา(ก.ต.ป.น.) ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 2) เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาด้านการบริหารจัดการศึกษา ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาจำนวน 171 คน หัวหน้าวิชาการ หรือครูวิชาการ จำนวน 171 คน และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาด้านความพึงพอใจจำนวน 190 คน เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ มี 3 ฉบับ ได้แก่ แบบติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา ด้านบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน จำนวน 1 ฉบับ ด้านนโยบายของสถานศึกษา โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.62) และแบบสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 1 ฉบับ โดยวิเคราะห์เชิงเนื้อหา ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการศึกษาพบว่า

1. การประเมินผลการบริหารการศึกษา ด้านการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้านโดยภาพรวม สถานศึกษามีระดับการปฏิบัติมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.78, S.D. = 0.26) เมื่อพิจารณาเรียงลำดับการดำเนินงานรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านบริหารทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.93, S.D. = 0.18) ด้านบริหารงบประมาณ ($\bar{X}$ = 4.86, S.D. = 0.27) ด้านบริหารบุคคล

($\bar{X}$ = 4.75, S.D. = 0.20) และด้านบริหารวิชาการ อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.58, S.D. = 0.40) ตามลำดับ

2. ความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการจัดการศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบายของสถานศึกษา โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.62)

คำสำคัญ : นิเทศ, ประเมินผล, การจัดการศึกษา

Abstract

This study aimed to 1) study the results of monitoring, inspection, evaluation and supervision of educational management of educational institutions in Buriram Primary Educational Service Area Office 3, 2) study the satisfaction of educational administrators towards monitoring, inspection, evaluation and supervision of educational management of educational institutions in Buriram Primary Educational Service Area Office 3. The sample group used in the study of educational administration included 171 educational administrators, 171 academic heads or academic teachers, and 190 satisfaction samples. The instruments used in this study were 3 copies: the monitoring, inspection, evaluation and supervision form for educational administration in 4 areas, 1 copy for policy, and 1 copy for satisfaction questionnaire. The content analysis, percentage, mean and standard deviation were used.

The results of the study found that

1. Overall assessment of educational administration results in 4 educational administration areas The educational institution had the highest level of implementation ($\bar{X} = 4.78$, S.D. = 0.26) when considering the order of each aspect of operations from most to least, namely, general administration was at the highest level ($\bar{X} = 4.93$, S.D. = 0.18), budget administration ($\bar{X} = 4.86$, S.D. = 0.27), personnel administration ($\bar{X} = 4.75$, S.D. = 0.20), and academic administration was at the highest level ($\bar{X} = 4.58$, S.D. = 0.40), respectively.

2. The satisfaction of educational institution administrators, teachers, and educational personnel towards monitoring, inspection, evaluation, and supervision of education, educational administration in 4 aspects, and educational institution policies, overall and in each aspect, was at the highest level ($\bar{X} = 4.61$, S.D. = 0.62).

Keywords : Supervision, Evaluation, Educational Management

ความสำคัญและความเป็นมา

การศึกษาเป็นรากฐานของการผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพเพื่อเป็นอนาคตที่สำคัญของชาติและเป็นรากฐานของการสร้างสังคมที่เข้มแข็ง มีคุณภาพและคุณธรรม โดยเชื่อว่าการศึกษามีการสร้างสังคมที่แข็งแกร่งด้วยกับคุณธรรมและจริยธรรม หน่วยงานการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชนได้ร่วมมือกันในการพัฒนาคุณภาพคนไทยสอดคล้องกับการปฏิรูปการศึกษาที่กำหนดในมาตรา 258 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2561 : 8) ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) ได้ถูกนำมาใช้เป็นกรอบความคิดในการพัฒนาการศึกษาของชาติซึ่งเป็นการกิจหลักในการพัฒนาคนเป็นรากฐานของการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ทั้งนี้จะเห็นว่าการศึกษามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินงานตามยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์โดยกำหนดให้คนไทยในอนาคตต้องเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา สามารถเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต มีทักษะในศตวรรษที่ 21 ผู้การเป็นคนไทยที่มีทักษะสูง เป็นนวัตกรรม นวัตกรรม และผู้ประกอบการบนฐานการรู้คุณค่าความเป็นไทย มีคุณธรรมจริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ ต่อสังคม และมีสุขภาพที่ดี โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพคนตลอดช่วงชีวิต (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2561 : 15)

สภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นในโลกยุคปัจจุบันในโลกศตวรรษที่ 21 เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และส่งผลกระทบต่อทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และการเมืองทุกประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความก้าวหน้าและ พัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีการกระจายอย่างกว้างขวางและไร้ขีดจำกัด ทำให้ทุกประเทศในประชาคมโลกให้ความสำคัญและเร่งพัฒนาประเทศ เพื่อให้ก้าวทันกับสภาวะการณ์ของโลกที่เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สามารถแข่งขันกับประเทศต่าง ๆ ได้ การเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21 ซึ่งเป็นโลกแห่งเทคโนโลยีและการสื่อสาร ทำให้ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกต้องมีการวางแผนและกำหนดแนวทางในการพัฒนาคน ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอันดับแรกในการพัฒนาประเทศ เพื่อเตรียมรับการรองรับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น การศึกษาถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาคนและสังคม กล่าวคือ การศึกษาจะเป็นองค์ประกอบแรกที่มีความสำคัญต่อกระบวนการพัฒนาคนให้มีคุณลักษณะตามที่สังคมต้องการ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาประเทศที่สำคัญทำให้เกิดความก้าวหน้าทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคมทั้งนี้ เพื่อให้การพัฒนาประเทศมีความมั่นคง ยั่งยืน และมีความสามารถในการแข่งขันกับนานาประเทศได้อย่างยั่งยืนในเวทีโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. 2560 : 1)

การปฏิรูปการศึกษามีความมุ่งหมายที่จะจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนที่มีความสามารถ และอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข การดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ จำเป็นที่จะต้องมีการกระจายอำนาจให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วมสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 มาตรา 54 รัฐต้องดำเนินการให้เด็กทุกคนได้รับการศึกษาเป็นเวลาสิบสองปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนจนจบการศึกษาภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่ายตลอดจนเป็นไปตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 และ (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2553 ที่จัดให้มีการบริหารและการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยยึดเขตพื้นที่การศึกษา และมีการกระจายอำนาจสู่เขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา ตามมาตรา 39 กำหนดให้“กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและการจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารงานบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2560 : 1)

พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2546 มาตรา 20 วรรค 4 กำหนดให้มีคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินและนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาทำหน้าที่ในการกำกับ ดูแล การบริหารและจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน เกี่ยวกับการศึกษา วิเคราะห์วิจัย นิเทศ ติดตาม และประเมินผลการบริหารและดำเนินการ โดยมุ่งเน้นผลสัมฤทธิ์ของหน่วยงานและสถานศึกษาในสังกัดเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อเตรียมการรับการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลจากหน่วยงานภายนอก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานได้เริ่มประกาศสรรหาและแต่งตั้งองค์คณะบุคคล คณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา

(ก.ต.ป.น.) ทำหน้าที่เป็นเสมือนหนึ่งที่ทำหน้าที่ดูแล กำกับ ติดตามและประเมินผลในเขตพื้นที่การศึกษาให้มีความ

เข้มแข็ง และนับได้ว่าองค์คณะบุคคลเป็นกลไกสำคัญประการหนึ่งในกระบวนการจัดการในการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จึงตระหนักการมีส่วนร่วมขององค์คณะบุคคลในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา สอดคล้องตามหลักการของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติมที่ให้กระทรวงกระจายอำนาจการบริหารและจัดการศึกษาทั้งด้านวิชาการ งบประมาณ การบริหารบุคคล และการบริหารทั่วไป ไปยังคณะกรรมการและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาโดยตรง (พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : ออนไลน์) นอกจากนี้ภายใต้การบริหารจัดการของคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา (คณะกรรมการ ก.ต.ป.น.) ในระดับเขตพื้นที่ มีคณะอนุกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลการจัดการศึกษา (คณะกรรมการ อ.ก.ต.ป.น.) ซึ่งที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาให้ปฏิบัติงานตามที่ได้รับมอบหมายกับคณะกรรมการ ก.ต.ป.น. เพื่ออำนวยความสะดวกในการบริหารจัดการศึกษาให้ครอบคลุมตอบสนองความต้องการตามบริบทของสถานศึกษาในสังกัดอย่างเต็มที่ซึ่งมีอำนาจหน้าที่ในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาอย่างเต็มที่ เกี่ยวกับงานบริหารงาน 4 ด้าน และงานนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ให้สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพเป็นรูปธรรม

การบริหารของสถานศึกษาที่มีประสิทธิภาพขึ้นอยู่กับผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการศึกษา เนื่องจากผู้บริหารสถานศึกษา คือ บุคคลที่สำคัญที่จะสร้างบรรยากาศและสภาพที่เอื้อต่อการพัฒนา สร้างสรรค์คุณภาพการเรียนการสอน ส่งเสริมให้มีระบบประกันคุณภาพอย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน ต้องสามารถกระตุ้นและเสริมสร้างทั้งด้านวิชาการ ด้านขวัญกำลังใจ สร้างระบบบริหารที่โปร่งใสและตรวจสอบได้ สถานศึกษามีคุณภาพมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับสมรรถนะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลผลิตบั้นปลายของการบริหารจัดการการศึกษาถือว่าสถานศึกษาเป็นหน่วยงานปฏิบัติที่จะต้องนำนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานและสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. 2550 : 5)

คณะกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาจะปฏิบัติหน้าที่ตามบทบาทของกฎกระทรวงที่กำหนดได้สำเร็จบรรลุวัตถุประสงค์สูงสุดต่อองค์กร ต้องมีทิศทาง รูปแบบ วิธีการหรือกระบวนการต่าง ๆ ที่เหมาะสมตามบริบทสอดคล้องในการปฏิรูปการศึกษาที่มุ่งให้เกิดคุณภาพทั้งผลผลิต กระบวนการ และปัจจัยต่าง ๆ โดยมุ่งหวังให้การจัดการศึกษาของสถานศึกษาได้มาตรฐานเท่าเทียมกัน สำเร็จตามเป้าหมายกำหนด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เล็งเห็นความสำคัญในการดำเนินงานและมีการขับเคลื่อนตามกรอบภารกิจ เพื่อส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพที่ส่งผลต่อคุณภาพของผู้เรียนตามเจตนารมณ์ มาตรฐานการศึกษา และคุณลักษณะที่พึงประสงค์ คุณธรรมจริยธรรมเป็นพลเมืองที่ดีสร้างความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนแก่ประเทศชาติต่อไป

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา (ก.ต.ป.น.) ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3
2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตการศึกษาผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 โดยมีเนื้อหาครอบคลุมประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. การดำเนินงานด้านบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านบุคคล ด้านงบประมาณ และด้านบริหารทั่วไป
2. การดำเนินงาน การบริหารจัดการด้านนโยบายสู่การปฏิบัติ ดังนี้
 - 2.1 นโยบายที่ 1 การยกระดับคุณภาพการศึกษา
 - 2.2 นโยบายที่ 2 การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียน
 - 2.3 นโยบายที่ 3 การพัฒนาการจัดการศึกษาปฐมวัย
3. กลุ่มเป้าหมาย สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 จำนวน 214 โรงเรียน ผู้บริหารสถานศึกษา 214 คน

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษาที่มีประสิทธิภาพ
2. สถานศึกษาทุกโรงได้รับติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา ด้านการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน (ด้านวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบุคคล และด้านบริหารทั่วไป) มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก
3. สถานศึกษาทุกโรงนำนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 สู่การปฏิบัติอยู่ในระดับคุณภาพมาก

วิธีดำเนินการศึกษา

การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง

ด้านการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ สถานศึกษา ผู้ให้ข้อมูลผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 214 คน หัวหน้าวิชาการ หรือครูวิชาการ ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 214 คน
2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาด้านการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 171 คน หัวหน้าวิชาการ หรือครูวิชาการ จำนวน 171 คน

ด้านนโยบาย

1. ประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ สถานศึกษา ผู้ให้ข้อมูลผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 214 คน ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2567 จำนวน 214 คน

2. กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาด้านนโยบาย ผู้ให้ข้อมูล ผู้บริหารสถานศึกษา 190 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ มี 3 ฉบับ ได้แก่ แบบติดตาม ตรวจสอบประเมินผลและนิเทศการศึกษา ด้านบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน จำนวน 1 ฉบับ ด้านนโยบายจำนวน 1 ฉบับ และ แบบสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 1 ฉบับ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาในครั้งนี้ มี 3 ฉบับ ได้แก่ แบบติดตาม ตรวจสอบประเมินผลและนิเทศการศึกษา ด้านบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน จำนวน 1 ฉบับ ด้านนโยบายจำนวน 1 ฉบับ และ แบบสอบถามความพึงพอใจ จำนวน 1 ฉบับ มีขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

ตอนที่ 1 แบบติดตาม ตรวจสอบประเมินผลและนิเทศการศึกษา ด้านบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน และแบบติดตามด้านนโยบาย

1.1 ศึกษากรอบนโยบาย จุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เอกสาร ตำรา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการนิเทศศึกษามาสร้างกรอบในการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่ เป็นแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) แบ่งระดับการตอบเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด และเป็นแบบตรวจรายการ (Check List) คือ ปฏิบัติและไม่ปฏิบัติ นำแบบสอบถามมาหาค่าเฉลี่ย และหาค่าร้อยละ

1.2 จัดทำร่างเครื่องมือติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการจัดการศึกษา ทั้ง 4 ด้านและงานนโยบาย กระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

1.3 แต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำเครื่องมือ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการจัดการศึกษา ทั้ง 4 ด้านและงานนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เพื่อตรวจสอบความตรงในแต่ละด้าน

1.4 ประชุมคณะกรรมการ ก.ต.ป.น.พิจารณากลั่นกรองเครื่องมือ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการจัดการศึกษา ทั้ง 4 ด้าน และงานนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน/สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เพื่อให้เครื่องมือติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการจัดการศึกษา เพื่อให้มีความเป็นปรนัย

1.5 สร้างเครื่องมือการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการจัดการศึกษา

ด้านการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ ด้านบริหารงานบุคคล ด้านงบประมาณ และด้านบริหารทั่วไป ด้านนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน และสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 และแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยเครื่องมือเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating scale) แบ่งระดับการตอบเป็น 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด นำผลการประเมินมาหาค่าเฉลี่ยตามเกณฑ์ประเมินบุญชม ศรีสะอาด. (2545 : 100)

ค่าเฉลี่ย	ระดับการปฏิบัติ
4.51-5.00	มากที่สุด
3.51-4.50	มาก
2.51-3.50	ปานกลาง
1.51-2.50	น้อย

1.00-1.50

น้อยที่สุด

1.6 ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเครื่องมือไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรงสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) แล้วนำไปวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Item Objective Congruence Index) ของแบบสอบถามรายข้อ แล้วพิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.60 ขึ้นไป

1.7 ปรับปรุงเครื่องมือตามข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิและจัดพิมพ์และนำไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มเป้าหมาย

ตอนที่ 2 แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา ของสถานศึกษาในสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 เป็นการสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของสถานศึกษา และผู้ให้ข้อมูล คำถามมีลักษณะเป็นแบบสำรวจรายการ (Checklist) จำนวน 2 ข้อ ดังนี้

1) ขนาดสถานศึกษา

- 1.1) โรงเรียนขนาดเล็ก มีนักเรียน จำนวนนักเรียนตั้งแต่ 1-120 คน
- 1.2) โรงเรียนขนาดกลาง มีนักเรียน จำนวนนักเรียนตั้งแต่ 121-499 คน
- 1.3) โรงเรียนขนาดใหญ่ มีนักเรียน จำนวนนักเรียนตั้งแต่ 500-1,499 คน
- 1.4) โรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ จำนวนนักเรียนตั้งแต่ 1,500 คนขึ้นไป

2) ผู้ให้ข้อมูล

- 2.1) ผู้บริหารสถานศึกษา
- 2.2) หัวหน้าวิชาการ
- 2.3) ครูวิชาการ

ตอนที่ 2 เป็นการสอบถามความพึงพอใจต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา ด้านวิชาการ ด้านบริหารบุคคล ด้านงบประมาณ ด้านบริหารทั่วไป และด้านนโยบาย จำนวนข้อคำถาม 15 ข้อ โดยแต่ละข้อเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ คือ

ระดับ 5 หมายถึง มีความพึงพอใจมากที่สุด

ระดับ 4 หมายถึง มีความพึงพอใจมาก

ระดับ 3 หมายถึง มีความพึงพอใจปานกลาง

ระดับ 2 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อย

ระดับ 1 หมายถึง มีความพึงพอใจน้อยที่สุด

โดยมีขั้นตอนในการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจ ดังนี้

1. ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ

2. ศึกษาเอกสาร คู่มือการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา เพื่อทำความเข้าใจในโครงสร้างและเนื้อหาครอบคลุม สอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3. ศึกษาวิธีสร้างแบบสอบถาม มาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) (2545 : 100)

4. สร้างแบบส่วนถามความพึงพอใจแบบมาตราส่วนประมาณค่า ตามกรอบการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 จำนวน 15 ข้อ แล้วเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบเชิงเนื้อหา (Content Validity)

5. ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ โดยนำเครื่องมือไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรงสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) แล้วนำไปวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC : Item Objective Congruence Index) ของแบบสอบถามรายข้อ แล้วพิจารณาเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC มากกว่า 0.60 ขึ้นไป

5.1 นายประสิทธิ์ พิเศษ ผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

5.2 นายบรรพต สรวรัมย์ รองผู้อำนวยการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

5.3 นางสาวศศิธร ม่านทอง ผู้ทรงคุณวุฒิ ด้านการวิจัยและประเมินผล

5.4 นายจรรยา กองเงินนอก ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านหนองกึ่งประชาสามัคคี

5.5 นางสาวอรุณ ชนภัทรธิ์โชติ ศึกษาธิการ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

6. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) กับผู้บริหารสถานศึกษา และครูวิชาการ ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน แล้วนำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) มีค่า 0.91

7. นำแบบสอบถามฉบับที่สมบูรณ์แล้ว ไปดำเนินการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง 190 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ส่งหนังสือราชการจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เพื่อขอความร่วมมือจากสถานศึกษา ในการรับการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบาย และขอความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา

2. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ได้แต่งตั้งอนุกรรมการ การติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน ประจำปีงบประมาณ 2567 เพื่อ ติดตาม ตรวจสอบ ประเมิน และนิเทศการศึกษา ณ สถานศึกษาในสังกัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 171 โรง

3. คณะอนุกรรมการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินและนิเทศการศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2567 เก็บรวบรวมข้อมูลส่งผู้ ศึกษา เพื่อดำเนินการจัดกระทำและวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจัดทำหนังสือราชการส่งแบบสอบถามความพึงพอใจต่อการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา ไปยังสถานศึกษาในสังกัดที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 190 คน โดยใช้ แบบสอบถามออนไลน์ ซึ่งข้อมูลการตอบแบบสอบถามจะส่งถึงผู้ศึกษาโดยตรง

การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่รวบรวมได้จากแบบติดตาม ตรวจสอบ ประเมิน และนิเทศการศึกษา และแบบสอบถามความพึงพอใจ นำมาทำ การวิเคราะห์ โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์ ตามลำดับขั้นตอนดังนี้

1. นำข้อมูลเกี่ยวกับข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามวิเคราะห์ข้อมูลโดยการแจกแจงความถี่หาค่าร้อยละ
2. นำแบบสอบถามที่คัดเลือกแล้ว ตามขนาดโรงเรียนของผู้ตอบมาตรวจให้คะแนน
3. บันทึกคะแนนลงในตารางวิเคราะห์ เพื่อเตรียมวิเคราะห์ทางสถิติต่อไป
4. การวิเคราะห์ข้อมูลผู้ศึกษาดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลและหาค่าสถิติต่างๆ โดยใช้ โปรแกรมคอมพิวเตอร์ แล้วนำเสนอ ในรูปของตารางประกอบคำบรรยาย

5. วิเคราะห์ข้อมูลดังนี้

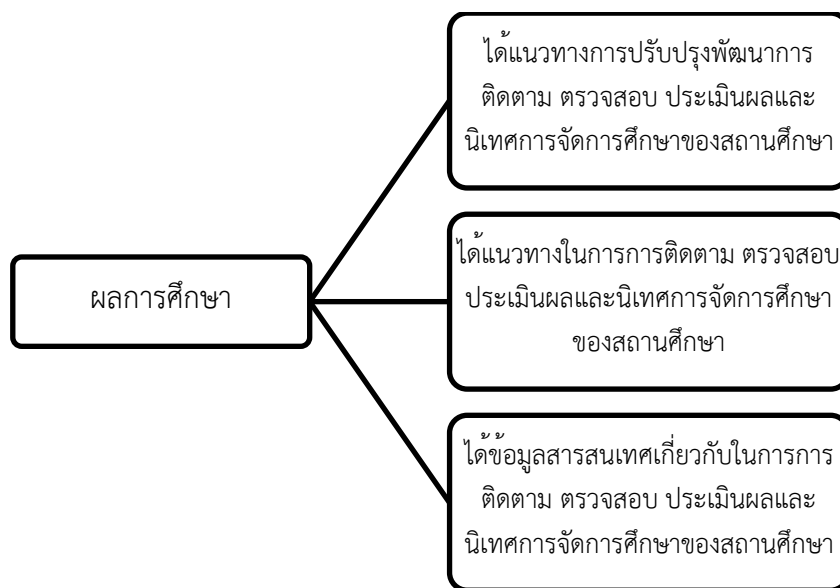
5.1 ผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน ของ สถานศึกษา โดยนำ ค่าเฉลี่ย มาแปลความหมาย เพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด. 2543, 100)

ค่าเฉลี่ย	ระดับการปฏิบัติ
4.50 – 5.00	มากที่สุด
3.50 – 4.49	มาก
2.50 – 3.49	ปานกลาง
1.50 – 2.49	น้อย
1.00 – 1.49	น้อยที่สุด

5.2 ระดับความพึงพอใจที่มีต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการ การศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบาย ของสถานศึกษา โดยนำ ค่าเฉลี่ย มาแปลความหมาย เพื่อเปรียบเทียบกับเกณฑ์ ดังนี้ (บุญชม ศรีสะอาด, 2543, 100)

ค่าเฉลี่ย	ระดับความพึงพอใจ
4.50 – 5.00	มากที่สุด
3.50 – 4.49	มาก
2.50 – 3.49	ปานกลาง
1.50 – 2.49	น้อย
1.00 – 1.49	น้อยที่สุด

องค์ความรู้ใหม่



ภาพประกอบที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

ผลการศึกษา

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัด ในด้านบริหารวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารบุคคล และด้านบริหารทั่วไป

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การดำเนินงาน การติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศของเขตพื้นที่การศึกษาด้านการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้านโดยภาพรวมและรายด้าน จำแนกตามขนาดสถานศึกษา

การบริหารวิชาการ	ระดับการปฏิบัติ								รวมรายด้าน	
	ร.ร.ขนาดเล็ก		ร.ร.ขนาดกลาง		ร.ร.ขนาดใหญ่		ร.ร.ขนาดใหญ่พิเศษ		เฉลี่ย	S.D.
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.		
ด้านวิชาการ	4.64	0.55	4.12	0.53	4.67	0.37	4.89	0.16	4.58	0.40
ด้านการบริหารงานบุคคล	4.71	0.47	4.29	0.34	5.00	0.00	5.00	0.00	4.75	0.20
ด้านงบประมาณ	4.75	0.44	4.86	0.34	4.84	0.29	5.00	0.00	4.86	0.27
ด้านบริหารทั่วไป	4.89	0.31	4.90	0.28	4.97	0.05	4.96	0.06	4.93	0.18
รวมเฉลี่ยระดับโรงเรียน	4.75	0.44	4.54	0.37	4.87	0.18	4.96	0.06	4.78	0.26

จากตารางที่ 1 พบว่า การติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศของเขตพื้นที่การศึกษา ด้านการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้านโดยภาพรวม สถานศึกษามีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.78, S.D.= 0.26) เมื่อพิจารณาเรียงลำดับการดำเนินงานรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านบริหารทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.93, S.D. = 0.18) ด้านบริหารงบประมาณ (= 4.86, S.D. = 0.27) ด้านบริหารบุคคล (= 4.75, S.D.= 0.20) และด้านบริหารวิชาการ อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.58, S.D. = 0.40) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามขนาดสถานศึกษา มีการปฏิบัติรวมทั้ง 4 ด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีระดับปฏิบัติมากที่สุด (= 4.96, S.D.= 0.06) สถานศึกษาขนาดใหญ่มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.87, S.D.= 0.18) สถานศึกษาเล็กมีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.75, S.D. = 0.44) และสถานศึกษาขนาดกลาง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.54, S.D.= 0.37) ตามลำดับ

ตอนที่ 2 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3

ตารางที่ 2 ความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบายของสถานศึกษา โดยรวมและเป็นรายด้าน

ความพึงพอใจต่อการดำเนินการ	n = 190		ระดับความพึงพอใจ
	$\bar{X}$	S.D.	
ความพึงพอใจต่อด้านวิชาการ	4.61	0.62	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อด้านงบประมาณ	4.60	0.64	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อด้านบริหารงานบุคคล	4.63	0.59	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อด้านการบริหารงานทั่วไป	4.65	0.56	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อด้านนโยบาย	4.59	0.67	มากที่สุด
ความพึงพอใจต่อด้านอื่นๆ	4.60	0.63	มากที่สุด

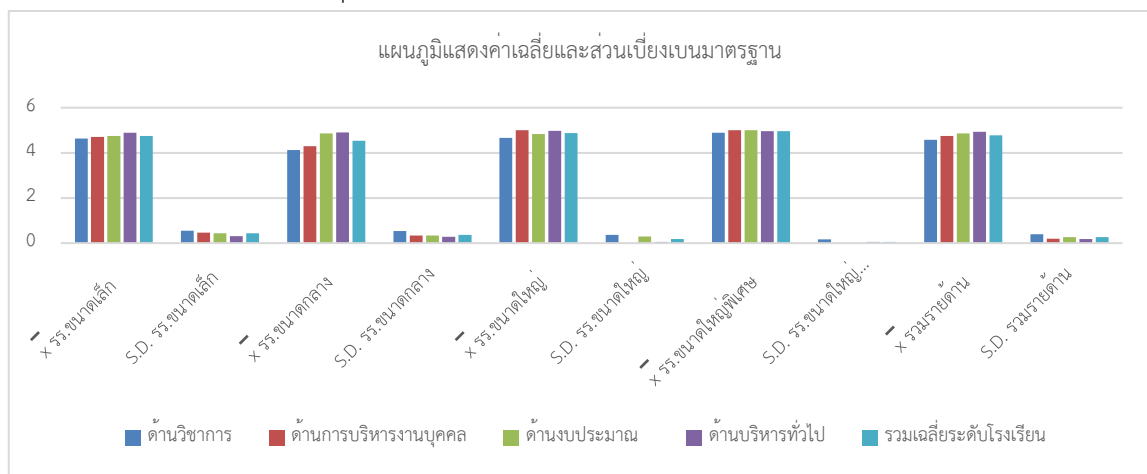
โดยรวม	4.61	0.62	มากที่สุด

จากตารางที่ 2 พบว่า ความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการจัดการจัดการศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบายของสถานศึกษา โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.61, S.D. = 0.62) โดยด้านที่ได้รับคะแนนสูงสุด คือ ความพึงพอใจต่อการจัดการบริหารงานทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.65, S.D. = 0.56) ส่วนด้านที่ได้รับคะแนนน้อยสุด คือ ความพึงพอใจต่อด้านนโยบาย อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.59, S.D. = 0.67)

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัด ในด้านบริหารวิชาการ ด้านงบประมาณ ด้านบริหารบุคคล และด้านบริหารทั่วไป



ภาพประกอบที่ 2 แผนภูมิแสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานการดำเนินงาน

ด้านการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้านโดยภาพรวม สถานศึกษามีระดับการปฏิบัติ

มากที่สุด (= 4.78, S.D.= 0.26) เมื่อพิจารณาเรียงลำดับการดำเนินงานรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือ ด้านบริหารทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.93, S.D. = 0.18) ด้านบริหารงบประมาณ (= 4.86, S.D. = 0.27) ด้านบริหารบุคคล (= 4.75, S.D. = 0.20) และด้านบริหารวิชาการ อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.58, S.D. = 0.40) ตามลำดับ เมื่อพิจารณาการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาตามขนาดสถานศึกษา มีการปฏิบัติรวมทั้ง 4 ด้าน โดยเรียงตามลำดับจากมากไปหาน้อย พบว่า สถานศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.96, S.D.= 0.06) สถานศึกษาขนาดใหญ่มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.87, S.D.= 0.18) สถานศึกษาขนาดเล็กมีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.75, S.D. = 0.44) และสถานศึกษาขนาดกลาง มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.54, S.D.= 0.37) ตามลำดับ

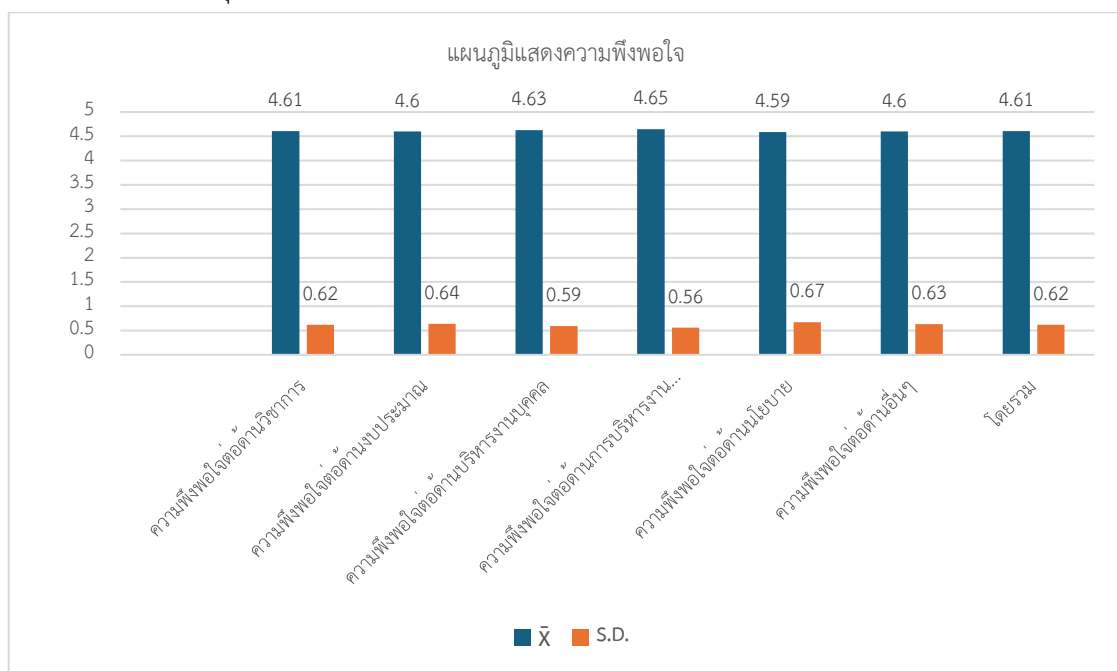
ตอนที่ 2 การขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 สู่การปฏิบัติของสถานศึกษาในสังกัด

นโยบายที่ 1 นโยบายด้านการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยรวมทั้ง 5 ด้านมีผลการปฏิบัติร้อยละ 99.41 และไม่ปฏิบัติร้อยละ 0.59 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าด้านที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ด้านการจัดการเรียนรู้ (Instruction) และด้านการสะท้อนผลการเรียนรู้ (Feedback & Reflection) มีระดับการปฏิบัติร้อยละ 99.90 และไม่ปฏิบัติร้อยละ 0.10 และด้านที่ปฏิบัติน้อยที่สุดคือ ด้านการนำผลการทดสอบ/ประเมินไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีระดับการปฏิบัติร้อยละ 98.54 และไม่ปฏิบัติร้อยละ 5.58

นโยบายที่ 2 นโยบายการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.71, S.D.= 0.50) โดยข้อที่ได้รับคะแนนในการปฏิบัติสูงสุด คือ มีการให้นักเรียนฝึกทำข้อสอบการประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับชาติ NT O-NET ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เผยแพร่หรือที่ทางสถานศึกษาจัดทำเอง) อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.83, S.D.= 0.40) และข้อที่มีคะแนนระดับการปฏิบัติน้อยสุด คือ มีการใช้นวัตกรรมส่งเสริมการอ่านเพื่อแก้ปัญหาเด็กที่อ่านไม่ได้ในชั้น ป.1-ป.3 (ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 เผยแพร่หรือที่ทางสถานศึกษาจัดทำเอง) อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.61, S.D.= 0.54)

นโยบายที่ 3 การจัดการศึกษาปฐมวัย โดยรวมมีผลการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.76, S.D.= 0.49) เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่าข้อที่มีการปฏิบัติสูงสุด คือ ห้องเรียนปฐมวัยมีภาพพยานะภาษาอังกฤษติดไว้ในห้องเรียนครบทุกห้อง และ/หรือสื่อการสอนพยานะภาษาอังกฤษอื่นๆ สำหรับใช้จัดการเรียนรู้ในห้องเรียน มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.88, S.D.= 0.34) และข้อที่มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ นักเรียนปฐมวัยมีเอกสาร 100 First English Words for Kindergarteners: Sticker Book ครบทุกคน และในเอกสารมีร่องรอยที่แสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้ มีการปฏิบัติมากที่สุด (= 4.64, S.D.= 0.62)

ตอนที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3



ภาพประกอบที่ 3 แผนภูมิแสดงความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา

ความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศ การศึกษาการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบายของสถานศึกษา โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.61, S.D. = 0.62) โดยด้านที่ได้รับคะแนนสูงสุด คือ ความพึงพอใจต่อการบริหารงานทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.65, S.D. = 0.56) ส่วนด้านที่ได้รับคะแนนน้อยสุด คือ ความพึงพอใจต่อด้านนโยบาย อยู่ในระดับมากที่สุด (= 4.59, S.D. = 0.67)

อภิปรายผลการศึกษา

จากการศึกษาผลการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา 4 ด้าน และศึกษาความพึงพอใจต่อการติดตามตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา ของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ผลการศึกษาสามารถนำมาอภิปรายดังนี้

1. ผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษา การบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านของสถานศึกษา ในสังกัด

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 พบว่าการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านของสถานศึกษา มีการดำเนินงานโดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเรียงลำดับการดำเนินงานรายด้านโดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ด้านบริหารทั่วไป อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายที่สถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ชัดเจน สถานศึกษาให้ขวัญกำลังใจ ยกย่อง เชิดชูเกียรติผู้เรียน ครูและบุคลากรทางการศึกษา ที่สร้างชื่อเสียงให้กับสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษา จัดสภาพห้องเรียนได้สะอาด เป็นระเบียบ ปลอดภัย และเกิดบรรยากาศแห่งการเรียนรู้ สถานศึกษามีการประกาศเจตนารมณ์สุจริตและนโยบาย No Gift Policy มีการขับเคลื่อนจริยธรรม และมีแผนปฏิบัติการป้องกันการทุจริต ลำดับต่อไป

ด้านบริหารบุคคล เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายที่สถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ชัดเจน สถานศึกษาส่งเสริมสนับสนุนให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาพัฒนาตนเอง อันก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน มีการส่งเสริมวินัย คุณธรรมและจริยธรรมแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษา ผู้บริหารเป็นผู้นำทางวิชาการ ผู้บริหารมีการเยี่ยมชั้นเรียน นิเทศภายในและให้คำปรึกษา แนะนำแก่ครูและบุคลากรทางการศึกษาอย่างสม่ำเสมอ และสถานศึกษามีการวางแผนอัตรากำลังสอดคล้องกับแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ลำดับต่อไป

ด้านบริหารงบประมาณ เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายที่สถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ชัดเจน สถานศึกษามีการจัดทำ แผนปฏิบัติการประจำปี มีโครงการ กิจกรรมและการใช้งบประมาณสอดคล้องกับนโยบายและจุดเน้นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 และมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา มีการจัดทำระบบบัญชีการเงินถูกต้องตามระเบียบและเป็นปัจจุบัน มีรายงานผลการตรวจสอบพัสดุประจำปีต่อผู้บริหารและหน่วยงานต้นสังกัดหรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้อง มีแผนพัฒนาคุณภาพการศึกษา ระยะ 3 - 5 ปี และสถานศึกษามีการพัฒนาระบบข้อมูลและสารสนเทศที่เป็นปัจจุบันด้านการเงิน การบัญชี และพัสดุ และลำดับสุดท้าย

ด้านบริหารวิชาการ อยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายที่สถานศึกษาสามารถปฏิบัติได้ชัดเจน สถานศึกษาจัดกิจกรรมพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามหลักสูตร มีการพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาเป็นปัจจุบัน เด็กปฐมวัยมีพัฒนาการด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ในระดับประถมศึกษา ผู้เรียนมีสัมมาคารวะ มนุษย์สัมพันธ์ สุขภาพจิตดี ผู้เรียนมีน้ำหนักส่วนสูงและดัชนีมวลกายตามเกณฑ์มาตรฐานของกระทรวงสาธารณสุข และครูพัฒนาสื่อ นวัตกรรมการสอนที่หลากหลายเอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น อุปกรณ์ รูปภาพ เทคโนโลยีดิจิทัล กิจกรรม ฯลฯ สอดคล้องกับงานวิจัย เอกลักษณ์ ขาวนวล (2551: บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรี เขต 4 พบว่า การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากาญจนบุรี เขต 4 โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยเรียงค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ดังนี้ การบริหารทั่วไป การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณ การบริหารทั่วไป และการบริหารงานบุคคล

2. การขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 สู่การปฏิบัติของสถานศึกษาในสังกัดนโยบายที่ 1 นโยบายการยกระดับคุณภาพการศึกษา สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายให้สถานศึกษาดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด พบว่าครูนำแผนยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน มาประกอบการวิเคราะห์มาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัด สาระการเรียนรู้ สมรรถนะสำคัญ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ โดยนำผลการวิเคราะห์มาใช้ในการจัดทำประมวลการสอน ครูจัดทำประมวลการสอน (คำอธิบายรายวิชา มาตรฐานและตัวชี้วัด โครงสร้างรายวิชา กำหนดการจัดการเรียนรู้/โครงการจัดการเรียนรู้ หน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้) ที่สอดคล้องกับหลักสูตร ครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะกระบวนการ เจตคติ สมรรถนะสำคัญและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ครูสร้าง/ปรับปรุงยุคเครื่องมือวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับมาตรฐานการเรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียนตามหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้ครบทุกหน่วยการเรียนรู้ ครูจัดทำ/จัดหาสื่อการจัดการเรียนรู้ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักสูตร และนำแนวทางการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หรือนวัตกรรมของ สพป.บุรีรัมย์ เขต 3 และ/หรือ

สถานศึกษาจัดหาเองไปใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนนโยบายที่ 2 การพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายให้สถานศึกษาดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด พบว่า มีการให้นักเรียนฝึกทำข้อสอบการประเมินคุณภาพผู้เรียนระดับชาติ NT O-NET ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีการใช้นวัตกรรมส่งเสริมนักเรียนให้สามารถอ่านได้ อ่านคล่อง เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเตรียมความพร้อมสู่การสอบ RT NT O-NET และ PISA ในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 -ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 และมีการวิเคราะห์ผลการประเมินความสามารถด้านการอ่านในปีการศึกษาที่ผ่านมา (2566) นโยบายที่ 3 การจัดการศึกษาปฐมวัย สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 มีนโยบายให้สถานศึกษาดำเนินการให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด พบว่า ห้องเรียนปฐมวัยมีภาพพยานะภาษาอังกฤษติดไว้ในห้องเรียนครบทุกห้อง และสื่อการสอนพยานะภาษาอังกฤษอื่นๆ สำหรับใช้จัดการเรียนรู้ในห้องเรียน มีสื่อบัตรภาพและคำศัพท์ภาษาอังกฤษจากเอกสาร 100 First English Words For Kindergarteners เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้คำศัพท์ภาษาอังกฤษของผู้เรียน นักเรียนปฐมวัยมีเอกสาร 100 First English Words for Kindergarteners: Sticker Book ครบทุกคน และในเอกสาร มีร่องรอยที่แสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้

3. ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านและด้านนโยบายของสถานศึกษา พบว่า โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่ได้รับคะแนนสูงสุด คือ ความพึงพอใจต่อการบริหารงานทั่วไป ด้านบริหารงานบุคคล ด้านบริหารวิชาการ ด้านงบประมาณ และด้านนโยบาย ตามลำดับข้อเสนอแนะที่ได้จากการศึกษา

ข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่อง การศึกษาผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการจัดการศึกษาของสถานศึกษา ในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ผู้ศึกษา มีข้อเสนอแนะ โดยแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการศึกษาไปใช้

1) ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายนำเสนอ ดังนี้

1.2) จากผลการศึกษาพบว่า การบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านของสถานศึกษา มีการดำเนินงานโดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด สามารถนำไปเป็นแนวทางในพัฒนาการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษาในสังกัดได้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ควรนำไปบูรณาการกำหนดเป็นนโยบายเพื่อให้สถานศึกษาในสังกัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติเป็นแบบองค์รวม ในการกำหนดมาตรการในการดำเนินงานตลอดจนการพัฒนาสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายหน่วยงานต้นสังกัด ตลอดจนกำกับติดตามผลการดำเนินงานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพในระดับปฏิบัติการอย่างต่อเนื่อง

1.3) จากผลการศึกษาพบว่า ความพึงพอใจของผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านของสถานศึกษา โดยรวมและเป็นรายด้านอยู่ในระดับมากที่สุด โดยด้านที่ได้รับคะแนนสูงสุด คือ ความพึงพอใจต่อการดำเนินการ อยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่ได้รับคะแนนน้อยสุด คือ ความพึงพอใจต่อการเตรียมการ อยู่ในระดับมาก สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 3 ควรนำไปบูรณาการกำหนดเป็นนโยบายในการพัฒนาให้สถานศึกษาในสังกัดหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องถือปฏิบัติด้านการเตรียมการให้สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาที่สะท้อนถึงสภาพที่มุ่งหวังกับสภาพที่เป็นอยู่จริงในปัจจุบันของสถานศึกษาในสังกัด

2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการนำเสนอมี ดังนี้

2.1) การดำเนินงานนโยบายจะสำเร็จได้อยู่ที่การนำผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาการบริหารจัดการศึกษา 4 ด้านของสถานศึกษาที่ได้ไปปฏิบัติ กำหนดเป็นนโยบายลงสู่ การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรม หน่วยงานต้น

สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา ควรกำหนดแผนงานในแต่ละปีให้สอดคล้องกับกรอบภารกิจการบริหารจัดการ การศึกษา 4 ด้าน โดยนำข้อค้นพบด้านจุดเด่นไปต่อยอดการพัฒนาสถานศึกษาเกิดความยั่งยืน และส่วนจุดควรพัฒนา กำหนดเป็น แผนงาน/โครงการ/กิจกรรมให้ครอบคลุมตามความต้องการจำเป็นในการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทการพัฒนา สถานศึกษาในสังกัดให้มีบรรลุตามกรอบคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาที่กำหนดต่อไป

2.2) การดำเนินงานตามนโยบายที่ส่งผลต่อผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาของเขต พื้นที่การศึกษาเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้าน โดยภาพรวม สถานศึกษามีระดับการปฏิบัติมากที่สุด แสดง ถึงว่า สถานศึกษาตระหนักในความสัมพันธ์เกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาได้ดำเนินงานตามนโยบายอย่างต่อเนื่องแต่มีบางส่วนที่ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ควรให้การส่งเสริม สนับสนุนให้มีคุณภาพให้สูงขึ้น คือ การบริหารด้าน วิชาการถือเป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพบรรลุเป้าหมาย เก่ง ดี มีสุข มีสมรรถนะตามหลักสูตร ตามมาตรฐาน การศึกษาชาติ ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่ ผู้บริหารสถานศึกษา ครูและบุคลากรทางการศึกษาทุกโรงเรียนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ต้องให้ความสำคัญในการพัฒนาด้านวิชาการอย่างต่อเนื่องให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

2.3) การบริหารจัดการศึกษาของสถานศึกษา 4 ด้านที่ประสบความสำเร็จในทุกด้าน ผู้บริหารต้องมีวิธีการ ปฏิบัติที่ดีเลิศ หรือมีรูปแบบการบริหารจัดการศึกษา สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นในการพัฒนาในบริบทเชิงพื้นที่ ดังนั้น สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากำหนดนโยบายที่ชัดเจนให้มีความสอดคล้องกับการพัฒนาสถานศึกษาดำเนินการได้อย่างต่อเนื่อง และมีระบบการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและนิเทศการศึกษาอย่างต่อเนื่อง

2.4) การขับเคลื่อนนโยบายกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ส่งเสริมปฏิบัติของสถานศึกษาในสังกัด

2.4.1) การยกระดับคุณภาพการศึกษา ด้านการออกแบบการจัดการเรียนรู้(Instruction Design) ครู ควรนำผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนการทดสอบทางการศึกษาระดับชาติด้านพื้นฐาน (O-NET) ของโรงเรียนตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ ย้อนหลัง 2 - 3 ปีการศึกษา มาวิเคราะห์เพื่อใช้วางแผนยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนครูควรจัดทำ จัดหาสื่อการจัดการเรียนรู้ นวัตกรรม แหล่งเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้ตามหลักสูตร และนำแนวทางการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน หรือ นวัตกรรมของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามัธยมศึกษา เขต 3 ไปใช้ประกอบการจัดการเรียนรู้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ ของการยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ครูควรสร้าง ปรับปรุงยุคเครื่องมือวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับมาตรฐานการ เรียนรู้และตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้เพื่อประเมินผลก่อนเรียน ระหว่างเรียนและหลังเรียนตามหน่วยการเรียนรู้และแผนการ จัดการเรียนรู้ที่ออกแบบไว้ครบทุกหน่วยการเรียนรู้ ด้านการจัดการเรียนรู้ (Instruction) ควรมีกิจกรรมสนับสนุนผู้เรียนสร้าง ประสบการณ์ใหม่ในการเรียนรู้ เชื่อมโยงความรู้และช่วยเหลือผู้เรียนที่ยังขาดพื้นฐานการเรียนรู้ได้อย่างเหมาะสม ด้านการวัดและ ประเมินผล (Assessment & Evaluation) ควรครบถ้วนที่ผลการวัดและประเมินผลหลังจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สอดคล้อง กับจุดประสงค์การเรียนรู้ และมีคะแนนประจำหน่วยการเรียนรู้ ตามโครงสร้างรายวิชาที่กำหนดถูกต้องเป็นปัจจุบัน และด้านการ สะท้อนผลการเรียนรู้ (Feedback & Reflection) ผู้เรียนได้รับโอกาสในการทบทวนการเรียนรู้ของตนเองว่าสิ่งที่ได้เรียนรู้คืออะไร สิ่งที่ได้ดีแล้ว สิ่งใดที่ยังจำเป็นต้องพัฒนาต่อไป เพื่อให้ผู้เรียนทราบและตระหนักถึงความก้าวหน้าของตนเอง (Reflection) สถานศึกษาควรมีวิธีการปฏิบัติที่เป็นเลิศ นวัตกรรม สื่อ ที่ใช้ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาในมาตรฐานและตัวชี้วัดที่ต้องพัฒนา อย่างเร่งด่วน มีแผนงาน โครงการ กิจกรรม เพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา ในมาตรฐานและตัวชี้วัดที่ต้องพัฒนาอย่างเร่งด่วน

2.4.2) นโยบายการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้น มัธยมศึกษาปีที่ 3 ควรมีการใช้นวัตกรรมส่งเสริมการอ่านเพื่อแก้ปัญหานักเรียนที่อ่านไม่ได้ในชั้น ป.1-ป.3 มีแผนงาน โครงการ กิจกรรมที่ส่งเสริมคุณภาพผู้เรียนในการพัฒนาความสามารถด้านการอ่านของนักเรียนทุกระดับชั้น มีการใช้นวัตกรรมส่งเสริม นักเรียนที่อ่านได้ อ่านคล่อง เพื่อส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเตรียมความพร้อมสู่การสอบ RT NT O-NET และ PISA ในชั้น ประถมศึกษาปีที่ 1 -ชั้นมัธยมศึกษาปีที่3

2.4.3) นโยบายการจัดการศึกษาปฐมวัย นักเรียนปฐมวัยควรมีเอกสาร 100 First English Words

for Kindergarteners: Sticker Book ครบทุกคน และในเอกสารมีร่องรอยที่แสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้

2. ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยรูปแบบการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและ นิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา

2.2 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและ นิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

2.3 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างขนาดโรงเรียนกับผลการติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและ นิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

2.4 ควรศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การติดตาม ตรวจสอบ ประเมินผลและ นิเทศการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- บุญชม ศรีสะอาด. (2543) การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ ฯ : สุวีริยาสาส์น.
- _____. (2545) การวิจัยเบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ ฯ : สุวีริยาสาส์น.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2550). แนวทางการนำมาตรฐานการศึกษาสู่การปฏิบัติ. กรุงเทพฯ ฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). แนวทางการดำเนินงานของคณะกรรมการ ติดตามตรวจสอบ ประเมินผล และนิเทศการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อักษรไทย (น.ส.พ. ฟ้าเมืองไทย).
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). สมรรถนะการศึกษาไทยในเวทีสากล ปี 2559 (IMD 2016). กรุงเทพฯ ฯ : บริษัท 21 เซ็นจูรี จำกัด.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2561). รายงานการศึกษาไทย พ.ศ.2561 (Education in Thailand 2018). กรุงเทพฯ ฯ : บริษัทพริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- เอกลักษณ์ ขาวนวล. (2551). การบริหารงานของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาญจนบุรีเขต 4 . นครปฐม : มหาวิทยาลัยศิลปากร.

การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

CREATING A YOUTH NETWORK TO INHERIT THAI-RAMAN CULTURE
IN THE CHET RIEW SUB-DISTRICT COMMUNITY SAMUTSAKHON PROVINCE

กฤษณ์พัชร พงศธรไพบูลย์¹

พระเจริญพงษ์ ธรรมทีโป, ผศ.ดร.², ผศ.ดร.โยตะ ชัยวรมันกุล³

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Kritnapachra Pongsatompiboon¹

Phrajaroenphong Dammatepo, Asst.Prof.Dr.², Asst. Prof. Dr.Yota Chaiworamankul³

Buddhaphanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail: mcukritna095@gmail.com

(Received : May 25, 2025; Edit : June 17, 2025; accepted : June 18, 2025)

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสำรวจ พัฒนา และสร้างเครือข่าย การมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการวิจัยเอกสารและสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มเป้าหมาย 15 คน/รูป

ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้แหล่งเรียนรู้: ตำบลเจ็ดริ้วเป็นแหล่งอาศัยของชาวมอญมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2358 โดยมี ศูนย์วัฒนธรรมไทย-รามัญ ก่อตั้งขึ้นที่โรงเรียนวัดเจ็ดริ้วในปี พ.ศ. 2540 ศูนย์ฯ นี้จัดแสดงวัตถุโบราณ เครื่องใช้มอญ และสื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการอนุรักษ์ประเพณีมอญ เช่น การปักสไบมอญ การตักบาตรน้ำผึ้ง และการเล่นสะบ้า

กิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม: ส่งเสริมให้เยาวชนแต่งกายแบบมอญโดยการปักและสวมใส่ผ้าสไบมอญ และมีส่วนร่วมในประเพณีสำคัญ เช่น สงกรานต์ อุปสมบท ตักบาตรน้ำผึ้ง และล้างเท้าพระ นอกจากนี้ยังมีการสืบสานอาหารมอญ เช่น แกงกระเจียบ แกงมะตาด และข้าวแช่ รวมถึงการส่งเสริม ผ้าสไบมอญให้เป็นสินค้าชุมชน

การสร้างเครือข่ายเยาวชน: มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนที่สนใจวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยได้รับการสนับสนุนจากผู้นำศาสนา วัด และชุมชน มีการใช้เทคโนโลยีและสื่อออนไลน์ในการเผยแพร่วัฒนธรรม และร่วมมือกับโรงเรียนและสถาบันการศึกษาเพื่อการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรม การสร้างเครือข่ายเยาวชนนี้ถือเป็น กุญแจสำคัญ ในการรักษาและเผยแพร่วัฒนธรรมไทย-รามัญในตำบลเจ็ดริ้วให้คงอยู่ต่อไป

คำสำคัญ: เครือข่ายเยาวชน, วัฒนธรรมไทย-รามัญ, ชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว

Abstract

This research primarily aims to explore, develop, and foster networks of youth participation in preserving Thai-Mon culture in Jed Riew sub-district, Samut Sakhon Province. The study employed a qualitative research approach, utilizing documentary research and in-depth interviews with 15 target individuals/groups.

Key Research Findings: Learning Resources: Jed Riew sub-district has been home to the Mon people since 1815. The Thai-Mon Cultural Center was established at Wat Jed Riew School in 1997. This center displays Mon artifacts, tools, and learning materials, playing a crucial role in preserving Mon traditions such as Mon sash embroidery, honey alms offerings, and Saba games.

Activity Development for Participation: The research promoted youth engagement through traditional Mon dress, including embroidering and wearing Mon sashes, and participating in significant ceremonies like Songkran, ordinations, honey alms offerings, and foot-washing rituals for monks. It also encouraged the continuation of Mon culinary traditions, such as Roselle curry, Matard curry, and Khao Chae (Mon-style rice in iced water), as well as promoting Mon sashes as community products.

Youth Network Creation: Youth groups interested in local culture were established with support from religious leaders, temples, and the community. Technology and online media were utilized to disseminate culture, and collaborations with schools and educational institutions facilitated cultural learning and transmission. The creation of this youth network is considered a key factor in preserving and promoting Thai-Mon culture in Jed Riew sub-district for the future.

Keyword: A Youth Network, Thai-Raman Culturein, Chet Riew Sub-District Community

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงขึ้น ในสังคม โดยเฉพาะการหลั่งไหลทางวัฒนธรรมวัฒนธรรมข้ามชาติและขนบธรรมเนียมสมัยใหม่ได้ถูกซึมซับเข้าเป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของคนยุคปัจจุบันมากขึ้น ขณะที่วัฒนธรรมท้องถิ่นดั้งเดิมของไทยได้รับความสนใจน้อยลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเยาวชนคนรุ่นใหม่ที่ได้เติบโตมาพร้อมกับกระแสเทคโนโลยีและการสื่อสารออนไลน์ โดยเฉพาะในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เป็นจังหวัดหนึ่งที่มีประวัติศาสตร์ของชาวมอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กับชาวไทยมาเป็นระยะเวลายาวนาน แต่ด้วยสภาพบ้านเมืองของอาณาจักรมอญที่ต้องตกอยู่ท่ามกลางแรงบีบคั้นทางการเมืองและสงคราม ทำให้ชาวมอญต้องพลัดถิ่นฐาน โดยชาวมอญบางกลุ่มได้อพยพเข้ามาตั้งชุมชนอยู่ในประเทศไทย และค่อยๆ ผสมกลมกลืนไปกับชาวไทย เนื่องมาจาก ชาวมอญและชาวไทยมีความคล้ายคลึงกันทั้งในด้านรูปร่างหน้าตา อาชีพ ตลอดจนสังคมและวัฒนธรรม (สุภรณ์ โอเจริญ, 2541:26) ขณะเดียวกันชาวมอญก็ยังคงดำรงรักษาวิถีปฏิบัติและความเชื่อของตนไว้จนถึงปัจจุบัน นอกจากนี้ชาวมอญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้วนิยมสร้างบ้านเรือนอยู่ติดริมคลอง มีวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อเรื่องผี มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยวัฒนธรรมประเพณี ที่สำคัญของชาวมอญเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร เช่น วัฒนธรรมการแต่งกาย ประเพณีสงกรานต์ การรำผี การบวชประเพณี และพิธีการแต่งงาน พิธีการทำศพ

ปัจจุบันชาวมอญตั้งถิ่นฐานกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ลุ่มแม่น้ำในจังหวัดต่าง ๆ เช่น จังหวัดปทุมธานี สมุทรสาคร ราชบุรี และกาญจนบุรี โดยมีวิถีการดำเนินชีวิตร่วมกับคนไทยและมีการผสมกลมกลืนกับคนไทยจนแทบจะแยกกันไม่ออก ชาวมอญมีความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาพร้อมกับมีความเชื่อและการนับถือผี เนื่องจากการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีประวัติความเป็นมาอย่างยาวนานทำให้ชาวมอญมีเอกลักษณ์ด้านวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ รวมทั้งวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิตของชาวมอญในชุมชนเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร (ปัญญา รุ่งเรือง, 2562:1502) เพื่อเป็นทางเลือกของการพัฒนาชุมชนคู่ขนานไปกับแนวทางการพัฒนากระแสหลัก (บุษบา ทองอุปการ, 2559) โดยมีอัตลักษณ์โดดเด่นด้านวัฒนธรรมการแต่งกาย ซึ่งมีความสวยงามและมีเอกลักษณ์เฉพาะไม่เหมือนของที่ไหน ทั้งนี้ชาวบ้านในพื้นที่บางส่วนได้เล็งเห็นถึงคุณค่าของวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร รวมทั้งเกิดความตระหนักถึงการสืบทอดภูมิปัญญา เนื่องจากเกรงว่า จะสูญหายไปตามกาลเวลา และให้ความสำคัญกับการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความทันสมัย มีผลให้ภูมิปัญญาที่เคยมีแต่ดั้งเดิมขาดการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคม(นภาพร หะวานนท์ และคณะ, 2540)ในท่ามกลางสังคม ที่เปลี่ยนแปลงไปเรามักพบความเปลี่ยนแปลงของสังคมไปสู่ทิศทางที่หลากหลายของคนจำนวนมาก

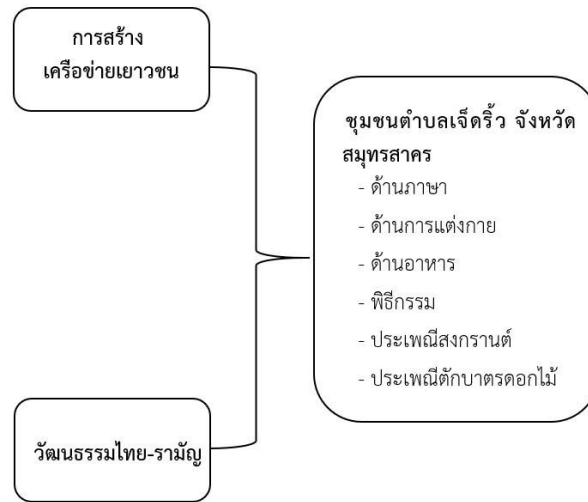
ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์ “การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” เพื่อให้เยาวชนรวมกลุ่มกันในการสำรวจแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว และพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรม ไทย-รามัญ จนกลายเป็นเครือข่ายในการขยายผล และเผยแพร่ วัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จากวิถีปฏิบัติและพิธีกรรมตามความเชื่อของชาวมอญเจ็ดริ้ว อันจะนำไปสู่ความรู้และความเข้าใจที่แตกต่างหลากหลายของผู้คนที่อาศัยอยู่ร่วมกันในสังคมไทยปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อสำรวจแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมแบบมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
3. เพื่อการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” มีกรอบแนวคิดดังนี้



ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยเรื่อง “การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” ในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประกอบด้วย วิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กับสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กลุ่มเป้าหมายทั้งในส่วนที่เป็นหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และปฏิบัติการ มีวิธีการและขั้นตอนตามลำดับต่อไปนี้

กระบวนการที่ 1 การสร้างเครื่องมือ

1. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) ในส่วนศึกษาเยาวชนที่สืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ในทางการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชน การรวบรวมการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ รวมถึงที่ได้มีกำหนดพื้นที่ศึกษา คือ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งมีการเก็บเอกสารศิลปะวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ให้เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมที่เหมาะสมแก่การส่งเสริมการเรียนรู้

2. ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) จากเอกสาร วารสารทางวิชาการ บทความ รายงานการวิจัยฐานข้อมูลออนไลน์ สิ่งพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเป็นการค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเพื่อศึกษาถึงรูปแบบการอนุรักษ์เอกสารการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

3. ศึกษาภาคสนาม (Field Study) เป็นการศึกษาโดยการเก็บข้อมูลในพื้นที่วิจัยโดยใช้แนวคำถาม เป็นเครื่องมือหลักในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ การเข้าร่วมสังเกตในกิจกรรมการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร และทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

กระบวนการที่ 2 เก็บรวบรวมข้อมูล แนวทางในการดำเนินการเก็บข้อมูลลงพื้นที่ และกระบวนการต่างๆ โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. การเก็บรวบรวมข้อมูลเอกสาร การรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากวิทยานิพนธ์ รายงานการวิจัย หนังสือทางวิชาการ เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นการเก็บข้อมูลโดยการลงพื้นที่ในการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรม

ไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยวิธีการ คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview)

กระบวนการที่ 3 การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์

1. นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยใช้วิธีคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ได้แก่ พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน หรือนักวิชาการที่มีความรู้เกี่ยวกับการสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร
2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า

1. สำรวจแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ผลการวิจัย พบว่า เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปชาวมอญเจ็ดริ้วก็รับเอาความเจริญในด้านต่างๆ เข้ามาปรับใช้ในชีวิตประจำวันด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีด้านการติดต่อสื่อสารทั้งแอปพลิเคชันและโซเชียลเน็ตเวิร์ก เช่น ไลน์ และเฟสบุ๊ก ที่เข้ามาขยายขอบข่ายทางสังคมชาวมอญเจ็ดริ้วให้กว้างขวางขึ้นประเด็นที่น่าสนใจจากการเก็บข้อมูลภาคสนาม คือ นอกจากโซเชียลเน็ตเวิร์กจะเป็นช่องทางที่ทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วติดต่อกับผู้คนที่หลากหลายแล้ว ชาวมอญเจ็ดริ้วจำนวนไม่น้อยที่นับถือผีผีมอญได้ใช้ช่องทางในโลกเสมือนจริงโพสต์แสดงออกถึงความเชื่อเรื่องผีผีมอญของตนเอง ที่มักจะโพสต์ภาพการเลี้ยงผีให้แก่ปะโน้กอยู่เสมอ ซึ่งอยากให้รู้ว่าเป็นประเพณีบ้านเรา บางคนก็ลงเฉพาะรำผี 3 คาน หมายถึง การเลี้ยงผีผีมอญประจำปี คือ ทำให้ผีแล้วก็สบายใจ นอกจากนี้ ยังมีชาวมอญเจ็ดริ้วมีอีกจำนวนไม่น้อยที่ใช้โซเชียลเน็ตเวิร์กเป็นช่องทางในการแสดงออกให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ถึงความเชื่อประจำกลุ่มของตน เมื่อมีการประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อทั้งพิธีกรรมเลี้ยงผีและพิธีกรรมรำผี ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นว่า ชาวมอญเจ็ดริ้วต้องการแสดงออกถึงตัวตนของความเป็นคนมอญที่มีความเชื่อเรื่องการนับถือผีเป็นอัตลักษณ์สำคัญ เพียงแต่รูปแบบการแสดงออกของ อัตลักษณ์เปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาจากเดิมที่สมาชิกภายในชุมชนจะรับรู้ว่าเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่สืบทอดกันมาผ่านการถ่ายทอดและการสังเกตการจับสัตว์ประจำตระกูลผีไปประกอบพิธีกรรมมาสู่การแสดงออกผ่านโซเชียลเน็ตเวิร์กนั่นเอง

ตำบลเจ็ดริ้วมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำคลองเชื่อมโยงถึงกันกระจายอยู่ทั่วพื้นที่กว่า 170 สาย ความสมบูรณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับวิถีชีวิตแบบการเกษตร เพาะปลูก ทำเรือกวสวไร่นา และการสร้างบ้านเรือนตามแนวคลองเจ็ดริ้วและคลองพาดหมอน ซึ่งเป็นศูนย์รวมหลักฐานและประจักษ์พยาน อันเข้มข้นของวิถีแบบชาวมอญจึงอยู่ที่โรงเรียนและวัด โดยเฉพาะโรงเรียนวัดเจ็ดริ้วนั้น ส่งเสริมการอนุรักษ์ประเพณี วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ของชาวมอญ โดยจัดตั้งพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นของชาวมอญเจ็ดริ้วขนาดย่อมไว้ในโรงเรียน ภายในพิพิธภัณฑ์ประกอบด้วยข้อมูล ภาพถ่ายและเครื่องมือเครื่องใช้เล็กๆ น้อยๆ ของชาวมอญ นอกจากนั้นยังมีการสอน และเป็นศูนย์กลางการส่งต่อภูมิปัญญาการปักสไบมอญ คุณภาพและความสวยงามนั้นเป็นที่ยอมรับและรู้จักกันดี และแน่นอนว่าสีสันแห่งวิถีชีวิตของที่นี่ยังคงสดใส ใช้เพียงถูกบันทึกและเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ ฉะนั้นแล้วในวันสำคัญของศาสนาเราจะได้พบชาวไทยรามัญ หรือชาวมอญ หยิบสไบมอญมาใส่ และทำบุญไหว้พระในแบบของชาวมอญที่วัดเจ็ดริ้ว เพราะสไบมอญนั้นสวยงามแปลกตา แม้ว่าคุณยายคุณย่าจะบอกว่าสไบที่เขานิยมนำใส่นั้นไม่ใช่สไบมอญที่สวยงามที่สุดที่มี แต่สำหรับผู้คนที่ชื่นชมและติดต่อกับสิ่งที่ยังมีชีวิตแล้ว ความงามของสไบมอญนั้นอยู่ที่ลมหายใจนั่นเอง โดยมีคำพูดถึงครูว่า “ครูขา หนูรักมอญขึ้นอีกเยอะเลย” ประโยคสั้นๆ ของนักเรียนตัวน้อยเมื่อเกือบสิบปีที่แล้ว เมื่อครั้งที่ครูบงอร หังเสวก พาลูกศิษย์ ไปฝึกเก็บข้อมูลการทำธงตะขาบในท้องถิ่นเจ็ดริ้วรอบโรงเรียนของตนเอง ยังคงประทับอยู่ในใจและเป็นที่ตั้งใจที่ดีสำหรับครูบงอร หังเสวก ข้าราชการครูเกษียณ โรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว ให้ทำงานสืบสานวิถีวัฒนธรรมชาวมอญเจ็ดริ้วมาจวบจนทุกวันนี้ ครูบงอร หังเสวก เป็นครูภาษาไทยของโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว ภายหลังเกษียณอายุราชการ ยังคงเข้ามาช่วยงานและดูแลศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมท้องถิ่นไทยรามัญเจ็ดริ้ว ภายในโรงเรียนวัดเจ็ดริ้ว ที่ครูเป็นผู้ริเริ่มก่อตั้งขึ้นเมื่อกว่าสิบปีที่แล้ว

2. พัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชน ตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ผลการวิจัย พบว่า ประเพณีสไบมอญและการแต่งกายในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่าเยาวชนในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว ได้ลงพื้นที่ในการทำกิจกรรม การปักสไบมอญ บ้านปลายคลองพาดหมอนตำบลเจ็ดริ้ว อำเภอบ้านแพ้ว จังหวัดสมุทรสาคร โดยมีปราชญ์ผู้ให้ความรู้ด้านการปักสไบมอญให้ความรู้กับเยาวชน ผ้าสไบมอญอัตลักษณ์ไทยรามัญหรือที่ชาวมอญทั่วไปเรียกว่า ญาคูฮะหมิมโตะ หรือ ญาคูฮะหมินโตะ ซึ่งน่าจะหมายความว่า ผ้าที่มีลวดลายพัฒนามาจากลายของดอกโดยคาดว่า ญาคู หมายถึง ผ้า ฮะหมิม หมายถึง ขอบซึ่งผ้าสไบมอญ เป็นเครื่องแต่งกายแสดงเอกลักษณ์ของชาวมอญ ซึ่งความเป็น จะเห็นได้ว่า ชาวมอญ จังหวัดสมุทรสาครบ่งบอกตัวตน บ่งบอกวิถี บ่งบอกชาติพันธุ์สะท้อนผ่านการปักผ้าสไบด้วยรูปแบบลวดลายดอกพิกุล และลายดอกจันทร์ล้อมรอบดอกพิกุล ที่ใช้หม้อมยเข้าวัดหรือในพิธีสำคัญญาคูฮะหมิมโตะ ของทางสมุทรสาครใช้ได้ทั้งชายหญิง โดยเฉพาะในวัยหนุ่มสาว ส่วนชายสูงอายุมักใช้ผ้าขาวม้ามากกว่า ขนาดของญาคูฮะหมิมโตะ กว้างประมาณ 1 ศอก ยาวประมาณ 4 ศอก ปักลายดอกไม้ตรงริมผ้าตลอดทั้งผืน ลายดอกสอดสลับสีสวยงามตัดกับสีพื้นของผืนผ้า ที่นิยมสีสดใส เช่น แดง ส้ม เขียวทองอ่อน เหลือง ขาว ฟ้า ชมพู และนับเป็นงานฝีมือของลูกผู้หญิงมอญอย่างหนึ่งที่จะต้องลงมือทำด้วยตนเองทุกคน ทุกครัวเรือน สไบใช้ได้ทุกเพศทุกวัย ใส่ไปทำบุญที่วัดตอนเช้า หรือจะแต่งตัวตามวันสำคัญๆ ด้วยความนิยมทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วนำอัตลักษณ์การทำสไบมายกระดับพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างรายได้สู่ครัวเรือน และพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดย OTOP สมุทรสาครได้มาทำเรื่องราวของสไบมอญเจ็ดริ้ว



ภาพที่ 2 ผ้าสไบมอญหรือที่ชาวมอญเจ็ดริ้วเรียกว่า ญาคูฮะหมิมโตะ

3. การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร

ผลการวิจัย พบว่า การสร้างความร่วมมือของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว เป็นกุญแจสำคัญที่จะช่วยให้วัฒนธรรมที่มีคุณค่า นี้อยู่คงอยู่ในยุคสมัยปัจจุบัน การรวมตัวและสนับสนุนจากชุมชน ผู้นำทางศาสนา วัด และสถาบันการศึกษาจะช่วยให้เยาวชนมีโอกาสในการเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นหลัง ความร่วมมือเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยรักษาวัฒนธรรม แต่ยังสร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าทางวัฒนธรรมของตนเอง นอกจากนี้ การสร้างความร่วมมือเหล่านี้จะช่วยให้เยาวชนรู้สึกผูกพันกับวัฒนธรรมของตนและเกิดความภาคภูมิใจที่จะเป็นผู้สืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ

การอภิปรายผล

โดยผู้วิจัยได้นำประเด็นสำคัญมาวิเคราะห์ดังนี้

1) สืบแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว ซึ่งตำบลเจ็ดริ้วเป็นชุมชนที่มีชาวมอญอพยพเข้ามาอาศัยอยู่กว่า 150 ปี ชาวมอญเจ็ดริ้วอพยพมาจากหมู่บ้านกะมาวก เมืองมะละแหม่ง ในช่วงปี พ.ศ. 2358หรือในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย สาเหตุของการอพยพในครั้งนี้สืบเนื่องมาจากพระเจ้าประดุขของพม่าเกณฑ์แรงงานชาวมอญไปสร้างพระธาตุที่เมืองเมงกุน ซึ่งมีชาวมอญจำนวนมากที่โดนกดขี่จึงพากันอพยพจากถิ่นฐานเดิมเข้าสู่ประเทศไทย จึงเรียกชาวมอญสมุทรสาครเรียกว่า “มอญนอกพงศาวดาร” ในระยะเวลาต่อมาเมื่อมีการขุดคลองดำเนินสะดวกในสมัยรัชกาลที่ 5 ช่วง ปี พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นช่วงเดียวกับที่มีการเลิกทาสและมีการให้กรรมสิทธิ์ที่ดินแก่ราษฎรที่จะใช้เพาะปลูกข้าว ทำให้ชาวมอญที่เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่ตำบลบ้านเกาะและตำบลท่าทรายเข้ามาบุกเบิกที่ดินรกร้างและตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณแนวคลองเจ็ดริ้ว ซึ่งเป็นพื้นที่น้ำจืดและมีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าพื้นที่เดิมที่เป็นพื้นที่น้ำเค็มและน้ำกร่อย จากหลักฐานการอพยพเข้ามาบุกเบิกที่ดินรกร้างในพื้นที่ตำบลเจ็ดริ้ว พบว่า หลานของนางเป็ก เลี้ยงเจริญ ผู้เป็นน้องสาวร่วมบิดามารดากับอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม ได้ให้ข้อมูลแก่ผู้วิจัยว่า “อ๊ะโนกเกิด (ปูทวดเกิด) กับอ๊ะโนกมี (ปูทวดมี) ย้ายมาจากทางท่าทรายแล้วก็มาทำมาหากินทางนี้ เพราะทางนั้นมันเป็นป่าจากทำอะไรกินไม่ได้ กล้วยแล้วเขาก็ทำนากัน อาจารย์หงส์เขาก็เกิดที่เจ็ดริ้ว เขาเป็นคนเจ็ดริ้ว แล้วเขาไปไหว้เจดีย์เขวดากองกับอ๊ะโนกนาย (ปู่เจดีย์ของอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม) เดินธุดงค์ไป “เมื่อผู้วิจัยสืบค้นข้อมูลเพิ่มเติมจากบันทึกประวัติของอาจารย์หงส์ ฐิตธมโม ก็พบว่า “อ๊ะโนกมี” (ปูทวดมี) หรือนายมี ชาวท่าทรายเป็นบิดาของอาจารย์หงส์ และอาจารย์หงส์เป็นบุตรคนโตของนายมีเกิดเมื่อปี พ.ศ. 2439 จึงมีแนวโน้มที่การอพยพมาตั้งถิ่นฐานที่ตำบลเจ็ดริ้วจะอยู่ในช่วง ปี พ.ศ. 2411 ซึ่งเป็นปีที่ขุดคลองดำเนินสะดวกเสร็จและก่อน ปี พ.ศ. 2439 เนื่องจากปีเกิดของอาจารย์หงส์น่าจะเป็นปีที่บิดาของอาจารย์หงส์ย้ายมาตั้งถิ่นฐานอยู่ที่ตำบลเจ็ดริ้ว ช่วงระยะเวลาหนึ่งแล้ว ตามคำบอกเล่าว่า “อาจารย์หงส์เกิดที่เจ็ดริ้ว” ซึ่งสอดคล้องมาสู่รุ่นลูกหลานที่มาของชื่อตำบล “เจ็ดริ้ว” ซึ่งเป็นที่มาของชื่อตำบล “เจ็ดริ้ว” สอดคล้องกับงานวิจัยของ **วิทยา จันทรแดง (2554)** ได้ศึกษาได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน พบว่า 1) นโยบายการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้เพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง มีการดำเนินการในด้านการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การส่งเสริมการมีส่วนร่วม การจัดการความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน 2) ชุมชนมีการประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการชุมชน การประกอบอาชีพ การจัดการทรัพยากรในชุมชน และการพัฒนาองค์กรในชุมชน 3) รูปแบบใหม่ที่ค้นพบคือ การบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งแบบบูรณาการตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยในครั้งนี้นำไปสู่ข้อค้นพบใหม่ คือ การมีส่วนร่วมที่สนับสนุนให้ชุมชนเข้มแข็งแบบไตรภาคี ได้แก่ องค์กรชุมชน องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคีสนับสนุน และ ระบบสนับสนุนชุมชนเข้มแข็ง ได้แก่ ระบบความรู้ ระบบข้อมูล ระบบความสัมพันธ์ และมีแนวทางในการนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อสร้างชุมชนเข้มแข็ง 3 แนวทางในการสร้างชุมชนเข้มแข็ง คือ แนวทางด้านการฟื้นฟูชุมชน แนวทางด้านการปรับตัวของชุมชน และแนวทางด้านการดำรงอยู่ของชุมชน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ **พระครูปลัดศิวัช ภาทรญาโณ (หน่อตุ้ย)(2563)** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนาของเยาวชนในหมู่บ้านดงป่าจั่วตำบลมะขามหวาน อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ผลวิจัยพบว่า 1) การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมล้านนาของเยาวชนหมู่บ้านดงป่า โดยการศึกษาจิตสำนึกให้กับเยาวชนได้ตระหนักถึงคุณค่าแก่นสาระและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ส่งเสริมสนับสนุนการจัดกิจกรรมตามประเพณีและวัฒนธรรมล้านนา เช่น ประเพณียี่เป็ง เพื่อเป็นการรักษาฟื้นฟู โดยการเลือกสรรภูมิปัญญาที่กำลังสูญหาย หรือที่สูญหายไปแล้ว มาทำให้มีคุณค่าและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ริเริ่มสร้างสรรค์และปรับปรุงภูมิปัญญาให้เหมาะสมกับยุคสมัยและเกิดประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน การถ่ายทอด โดยการนำภูมิปัญญาที่ผ่านมามาเลือกสรรกรองด้วยเหตุและผลอย่างรอบคอบและรอบด้าน แล้วไปถ่ายทอดให้คนในสังคมได้รับรู้ ส่งเสริมกิจกรรมโดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน การเผยแพร่แลกเปลี่ยน โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการเผยแพร่และแลกเปลี่ยนภูมิปัญญาและวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง 2) การสร้างอัตลักษณ์ทางประเพณีวัฒนธรรมของเยาวชนหมู่บ้านดงป่าจั่ว กระบวนการสร้างอัตลักษณ์เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทั้ง

ระหว่างสังคมชุมชนและตัวบุคคล โดยการร่วมกันสร้างอัตลักษณ์ของลัทธิ เช่น การสร้างโคมในประเพณีเย็บ ซึ่งแฝงไปด้วยเรื่องราวของวิถีชีวิต ความเชื่อและความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนา ในวัฒนธรรมชาวล้านนา ซึ่งเป็นมากกว่าสิ่งของที่ถูกคิดประดิษฐ์ขึ้น เพื่อใช้งานในประเพณีวัฒนธรรมเท่านั้น แต่เป็นเรื่องราวของงานหัตถศิลป์ที่เกิดขึ้น ควบคู่กับเรื่องราววิถีชีวิต ความศรัทธา ความเชื่อ จารีตประเพณีของชาวล้านนา ที่สั่งสมส่งต่ออย่างรุ่นสู่รุ่น เกิดเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีความงดงาม ซึ่งอาจจะแสดงถึงสว่างไสวรุ่งโรจน์ให้กับชีวิตของชาวล้านนาและเพื่อเป็นพุทธบูชา เทพารักษ์ ทำให้บ้านมีแสงสว่าง เป็นสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวให้อยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป 3) รูปแบบการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมชาวล้านนาของเยาวชนหมู่บ้านดงป่าจั่ว เยาวชนที่เข้าร่วมโครงการเรื่องประเพณีวัฒนธรรมชาวล้านนา คือประเพณี เย็บที่เป็นประเพณีที่โดดเด่นของคนชาวล้านนา มีการร่วมอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นเย็บ เยาวชนได้เรียนรู้วิถีชีวิตของคนโบราณที่มีชีวิตแบบเรียบง่าย และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม เรียนรู้ เรื่องการอนุรักษ์การละเล่นแบบพื้นบ้านของท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นอันทรงคุณค่าวิถีการใช้ชีวิตแบบพอเพียง ตามแนวราชดำริของพระเจ้าอยู่หัว รัชการที่ 9 โดยใช้วิถีการดำเนินชีวิตกับประเพณีวัฒนธรรม รู้ถึงคุณค่าของวัฒนธรรม และรู้จักและหวงแหนบ้านเกิดของตนเองมากยิ่งขึ้น

2) การพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า กิจกรรมประเพณีสไบมอญและการแต่งกาย ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จะเห็นได้ว่า ผ้าสไบมอญอัตลักษณ์ไทยรามัญหรือที่ชาวมอญทั่วไปเรียกว่า “ญาคูฮะหมัดโตะ หรือ ญาคูฮะหมัดโตะ” ซึ่งน่าจะหมายความถึง ผ้าที่มีลวดลายพัฒนามาจากลายของโตกโดยคาดว่า ญาคู หมายถึง ผ้า ฮะหมัด หมายถึง ขอบซึ่งผ้าสไบมอญ เป็นเครื่องแต่งกายแสดงเอกลักษณ์ของชาวมอญ ซึ่งความเป็น จะเห็นได้ว่า ชาวมอญจังหวัดสมุทรสาครบ่งบอกตัวตน บ่งบอกวิถี บ่งบอกชาติพันธุ์สะท้อนผ่านการปักผ้าสไบด้วยรูปแบบลวดลายดอกพิกุล และลายดอกจันทน์ล้อมรอบดอกพิกุล ที่ใช้หม้อมยเข้าวัดหรือในพิธีสำคัญ ญาคูฮะหมัดโตะ ของทางสมุทรสาครใช้ได้ทั้งชายหญิง โดยเฉพาะในวัยหนุ่มสาว ส่วนชายสูงอายุมักใช้ผ้าขาวม้ามากกว่า ขนาดของญาคูฮะหมัดโตะ กว้างประมาณ 1 ศอก ยาวประมาณ 4 ศอก ปักลายดอกไม้ตรงริมผ้าตลอดทั้งผืน ลายดอกสอดสลับสีสวยงามตัดกับสีพื้นของผืนผ้า ที่นิยมสีสดใส เช่น แดง ส้ม เขียวทองอ่อน เหลือง ขาว ฟ้ายา และนับเป็นงานฝีมือของลูกผู้หญิงมอญอย่างหนึ่งที่จะต้องลงมือทำด้วยตนเองทุกคน ทุกครัวเรือน สไบใช้ได้ทุกเพศทุกวัย ใส่ไปทำบุญที่วัดตอนเช้า หรือจะแต่งตัวตามวันสำคัญๆ ด้วยความนิยมทำให้ชาวมอญเจ็ดริ้วนำ อัตลักษณ์การทำสไบมายกระดับพัฒนาผลิตภัณฑ์สร้างรายได้สู่ครัวเรือน และพัฒนาเศรษฐกิจระดับชุมชนให้เกิดความยั่งยืน สอดคล้องกับงานวิจัยของ **กนกพร ฉิมพลี(2555)**ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา พบว่า 1) ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานเกี่ยวข้องกับความรู้ความสามารถและประสบการณ์ ที่บรรพบุรุษได้สร้างสรรค์และถ่ายทอดสืบต่อกันมา จนกลายเป็นองค์ความรู้ประจำท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมและการปลูกฝัง วิธีคิด การดำเนินชีวิตประจำวันให้แก่ลูกหลาน เพื่อปฏิบัติสืบต่อกันมา 2) กระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนที่สำคัญ ได้แก่ การกำหนดความรู้เกี่ยวกับการกำหนดผลิตภัณฑ์ ผ่านการคิดและตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม จากนั้นจึงนำไปสู่การแสวงหาและยึดกุมความรู้ที่มาจากภายในกลุ่มและภายนอก เพื่อให้เกิดความรู้เฉพาะของกลุ่ม และนำไปสู่การแลกเปลี่ยนความรู้อย่างไม่เป็นทางการ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความรู้ภายในกลุ่ม เพื่อให้สมาชิกมีความรู้และทักษะในการผลิตมากขึ้น และเป็นที่มาของการจัดเก็บความรู้ในตัวบุคคล และ การถ่ายทอดความรู้ มีรูปแบบการถ่ายทอดอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยกระบวนการจัดการความรู้ดังกล่าวมีลักษณะเป็นวงจรที่เมื่อถ่ายทอดความรู้แล้ว สามารถย้อนกลับ回去กำหนดความรู้ในรูปแบบอื่นๆ ได้อย่างต่อเนื่อง 3) เงื่อนไขที่ทำให้การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสานประสบความสำเร็จ มี 4 เงื่อนไขที่สำคัญ ได้แก่ (1) ความรู้ด้านการจัดการความรู้ (2) วัฒนธรรมองค์กร (3) ภาวะผู้นำและ (4) โครงสร้างพื้นฐาน รวมไปถึงข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย คือ การพึ่งตนเองของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่ผลิตเครื่องจักสาน ซึ่งจากองค์ประกอบหลักทั้ง 3 ประการนั้น นำไปสู่การพึ่งตนเองของกลุ่มองค์กรชุมชนได้อย่างเหมาะสม

3) การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า เครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีความสำคัญต่อการ

ดำรงอยู่ของชุมชน การสืบสานวัฒนธรรมนี้ เป็นภารกิจสำคัญที่ต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเยาวชน ซึ่งถือเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่จะเป็นกำลังสำคัญในการส่งต่อและอนุรักษ์วัฒนธรรมให้ยังคงอยู่ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สอดคล้องกับงานวิจัยของ เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์ (2561) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์อัตลักษณ์ทางล้านนาของชุมชนเทศบาลตำบลเวียงชัย จังหวัดเชียงราย พบว่า อัตลักษณ์ทางล้านนาที่ต้องการอนุรักษ์แบ่งเป็น (1) ประเพณีของล้านนาแต่ละเดือน (2) พิธีกรรมแบบล้านนา (3) วิถีชีวิตแบบล้านนา (4) ศิลปะการแสดงแบบล้านนา และ (5) ศิลปะหัตถกรรม

แนวทางการอนุรักษ์อัตลักษณ์ล้านนาพบว่า ผู้อาวุโสในชุมชนต้องอธิบายความหมายและความสำคัญของเอกลักษณ์ล้านนาให้คนรุ่นหลังเข้าใจให้เห็นคุณค่าของอัตลักษณ์ล้านนาที่สะสมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เปิดพื้นที่ให้มีการแสดงออกให้แก่อัตลักษณ์ล้านนา ซึ่งอาจต้องมีการประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัยในส่วนของผู้นำจะต้องเป็นบุคคลในชุมชนเชื่อถือ มีความเข้มแข็งสามารถสร้างศรัทธาในแก่สมาชิกในชุมชนหันมาร่วมมือในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ล้านนา และที่สำคัญหน่วยงานภาครัฐควรให้การสนับสนุน ส่วนแนวทางการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ล้านนาจะต้องมีองค์ประกอบ คือ (1) กลุ่มผู้สื่อสาร ได้แก่ ผู้ส่งสารและผู้รับสารที่จะต้องมีความเชื่อถือซึ่งกันและกันโดยเฉพาะกลุ่มผู้นำหรือ ผู้ส่งสารต้องสร้างความเชื่อมั่น ให้แก่กลุ่มผู้รับสาร (2) เนื้อหาการสื่อสารที่จะใช้ถ่ายทอดอัตลักษณ์ล้านนา จะต้องเป็นเนื้อหาแสดงถึงอัตลักษณ์ล้านนาที่ตกทอดมาจากอดีตสู่ปัจจุบัน แม้ว่าจะมีการประยุกต์ไปตาม ยุคสมัย แต่ก็จำเป็นต้องมีกลิ่นไอแห่งล้านนาดำรงอยู่ด้วยเสมอ และ (3) ช่องทางการสื่อสารประกอบด้วย เครื่องมือการสื่อสาร อาทิ เสียงตามสาย โทรศัพท์ การประชุมกลุ่มสื่อสารสังคม และกิจกรรมการสื่อสาร ได้แก่ กิจกรรมการสื่อสารภายในกลุ่มหรือภายในชุมชน และกิจกรรมการสื่อสารสู่สาธารณะ จะต้องเข้ามามีบทบาทในการเผยแพร่ เพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์อัตลักษณ์ล้านนาของชุมชนได้อย่างยั่งยืน และ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Alisra (1999) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “วัดหลวงในพื้นที่เมืองของไทย : วัดโพธิ์กรุงเทพมหานคร (ประเทศไทย)”, ผลการวิจัยพบว่า วัดโพธิ์ มีคุณค่าทั้งในเชิงประวัติศาสตร์วัฒนธรรม และสถาปัตยกรรมที่ทำให้วัดแห่งนี้เป็นวัดสำคัญของไทย รวมทั้งยังเป็นสถานที่จำพรรษาของพระสงฆ์และเป็นแหล่งชุมชนที่เรียกว่า ชุมชนวัด นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 และได้กลายเป็น “วัดในเมือง” (City Temple) นับตั้งแต่ยุคต้นของกรุงเทพมหานคร งานวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการของบทบาทของวัดโพธิ์ท่ามกลางบริบทของกรุงเทพมหานคร เพื่อศึกษาอำนาจหน้าที่ที่อยู่เบื้องหลังการบริหารงานของวัด เพื่อศึกษาความเปลี่ยนแปลงทั้งทางลบและทางบวก และนำเสนอข้อเสนอแนะเพื่อแก้ปัญหาจากความเปลี่ยนแปลงเชิงลบ งานวิจัยมุ่งศึกษาทั้งมิติทางกายภาพ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมือง และความเชื่อ เพื่อศึกษากระบวนการของการเปลี่ยนแปลงของวัด ข้อมูลปฐมภูมิเก็บรวบรวมได้จากการสังเกตภาคสนามและการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง ส่วนข้อมูลทุติยภูมิ เก็บรวบรวมได้จากเอกสาร แผนที่ ภาพถ่าย และรายการทางโทรทัศน์ ผลการวิจัยพบว่า วัดโพธิ์พัฒนามาจากการอุปถัมภ์โดยสถาบันกษัตริย์ และธำรงรักษาต่อมาโดยพระสงฆ์และคนในชุมชน นอกจากนี้ วัดโพธิ์ กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และได้รับการสนับสนุนจากคนไทยและชาวต่างชาติอันเนื่องมาจากวัดแห่งนี้ถือว่าเป็นมรดกของไทย ในปัจจุบัน พระสงฆ์ยังคงเป็นผู้ดูแลรักษาโดยมีหน่วยงานรัฐบาลให้ความสนับสนุน ปัญหาที่พบจากการวิจัย มี 3 ประการ คือ ประการที่ 1 ระบบทุนนิยมและการท่องเที่ยวทำให้วัดและพระสงฆ์ต้องดำเนินบทบาทในลักษณะผู้ประกอบการที่ผสมผสานระหว่างศาสนาตามประเพณีนิยม กับบทบาททางสังคมและวัฒนธรรม ประการที่ 2 ความเปลี่ยนแปลงของผู้ให้การสนับสนุนจากสถาบันกษัตริย์เปลี่ยนเป็นนักท่องเที่ยวต่างชาติทำให้เกิดผลในทางลบต่อการอนุรักษ์วัด เนื่องจากพระสงฆ์พยายามจัดการสิ่งต่างๆ ของวัดให้อยู่ในสิ่งที่สร้างความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวโดยไม่มีความรู้เรื่องการอนุรักษ์ ประการที่ 3 สถานภาพอันสง่างามของพระสงฆ์ภายในสังคมไทยนั้นทำให้หน่วยงานราชการไม่สามารถใช้อำนาจหน้าที่ในการจัดการวัดได้อย่างเต็มที่

สรุปองค์ความรู้

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย “การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร” มีรายละเอียดดังนี้

1. สำรวจแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร มีหลายแห่งที่สำคัญและมีบทบาทในการสืบทอดและส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นของชาวไทย-รามัญ ซึ่งเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ที่มีอิทธิพลทางวัฒนธรรมอย่างมากในพื้นที่ ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญในชุมชน

1.1 วัด เป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีบทบาทสำคัญในการสืบทอดประเพณีและศิลปวัฒนธรรมไทย-รามัญ เช่น งานบุญประเพณีสงกรานต์ การทำบุญตักบาตรพระสงฆ์ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแบบมอญ นอกจากนี้ วัด ยังเป็นสถานที่ที่เยาวชนในชุมชนสามารถเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาและวัฒนธรรมต่างๆ ได้

1.2 พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น หรือสถานที่เก็บรวบรวมสิ่งของและข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวมอญในพื้นที่ มีการจัดแสดงเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย และข้าวของต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนไทย-รามัญในอดีต และยังเป็นสถานที่ที่ชุมชนและเยาวชนสามารถเรียนรู้เรื่องราวของชุมชนตนเองได้

1.3 กลุ่มสืบทอดศิลปการแสดงพื้นบ้านไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว ยังมีกลุ่มที่สืบทอดการแสดงพื้นบ้าน เช่น การรำมอญ และการแสดงดนตรีพื้นบ้านมอญ กลุ่มเหล่านี้มีบทบาทในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมให้คนรุ่นใหม่

1.4 โรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เช่น โรงเรียนในสังกัดเขตตำบลเจ็ดริ้ว มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย-รามัญ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเรียนการสอนภาษา และวัฒนธรรมมอญ

1.5 โรงเรียนและศูนย์การเรียนรู้ชุมชน เช่น โรงเรียนในสังกัดเขตตำบลเจ็ดริ้ว มีบทบาทในการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไทย-รามัญ ผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การเรียนการสอนภาษา และวัฒนธรรมมอญ

2. การพัฒนากิจกรรมการมีส่วนร่วมของเยาวชนในการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น พบว่า สิ่งสำคัญในการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

2.1 การจัดเวิร์กช็อปศิลปวัฒนธรรมและกิจกรรมการเรียนรู้การแสดงพื้นบ้านที่เกี่ยวกับการทำอาหารมอญ การทอผ้า หรือการทำเครื่องจักสาน เพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้ทักษะและวิถีชีวิตของชาวมอญ โดยการเปิดโอกาสให้เยาวชนได้เรียนรู้การรำมอญและการแสดงดนตรีพื้นบ้าน โดยเชิญผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น มาสอน

2.2 การจัดกิจกรรมศิลปวัฒนธรรมสืบสานประเพณีที่มีความสำคัญเป็นการเชิญชวนเยาวชน เข้าร่วมกิจกรรมประเพณีต่าง ๆ เช่น งานสงกรานต์ การทำบุญตักบาตร เพื่อให้เห็นความสำคัญของประเพณี นอกจากนี้การจัดงานแสดงศิลปวัฒนธรรมที่เยาวชนสามารถมีส่วนร่วม เช่น การแสดงดนตรีและการรำเพื่อ สืบสานวัฒนธรรม

2.3 การสร้างกลุ่มหรือชมรมเยาวชนอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม โดยการจัดตั้งชมรมที่เน้นการสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ โดยให้เยาวชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ และการสร้างเครือข่ายระหว่างเยาวชนจากต่างชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้วัฒนธรรมร่วมกัน

2.4 การใช้เทคโนโลยีในการสื่อสาร จะเห็นได้ว่า ใช้แพลตฟอร์มโซเชียลมีเดียในการเผยแพร่วัฒนธรรมไทย-รามัญ เช่น การโพสต์ภาพหรือวิดีโอเกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และสร้างแอปพลิเคชันหรือเว็บไซต์ เพื่อให้เยาวชนสามารถเข้าถึงข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมและกิจกรรมในชุมชน

2.5 การสร้างแรงจูงใจและการสนับสนุนจากองค์กรต่าง ๆ และร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเอกชนในการสนับสนุนกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง เช่น การให้ทุนสนับสนุนการจัดกิจกรรม และการให้รางวัลหรือการรับรองให้กับเยาวชนที่มีผลงานดีเด่นในการสืบสานวัฒนธรรม เพื่อสร้างแรงจูงใจ

3. การสร้างเครือข่ายเยาวชนสืบสานวัฒนธรรมไทย-รามัญ ในชุมชนตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร พบว่า แนวทางที่สำคัญในการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นถิ่นและการเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชน เยาวชนเป็นกลุ่มสำคัญที่สามารถเป็นผู้นำใน

การสืบสานและถ่ายทอดวัฒนธรรมแก่คนรุ่นต่อไป

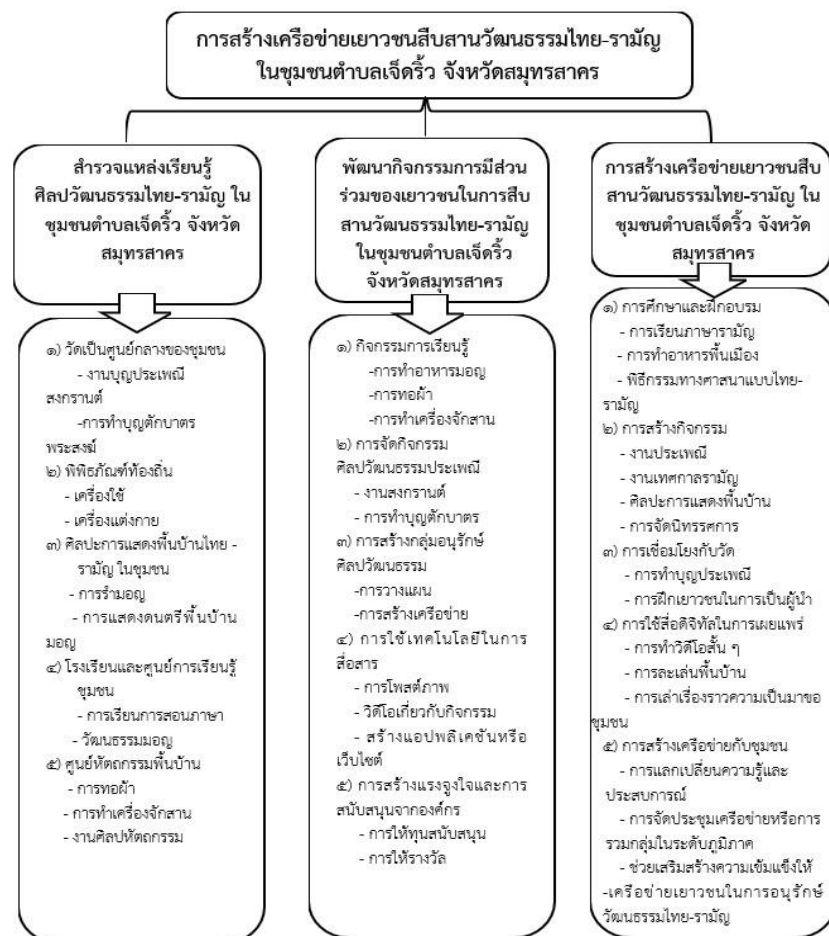
3.1 การศึกษาและฝึกอบรม ซึ่งเป็นจัดอบรมหรือกิจกรรมเชิงปฏิบัติการเพื่อให้เยาวชนได้เรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ประเพณี วัฒนธรรม ภาษา และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การเรียนภาษารามัญ การสืบทอดการแสดงทางวัฒนธรรม การทำอาหารพื้นเมือง และการปฏิบัติพิธีกรรมทางศาสนาแบบไทย-รามัญ

3.2 การสร้างกิจกรรมที่เชื่อมโยงเยาวชน ในการจัดกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่ส่งเสริมให้เยาวชนได้มีส่วนร่วม เช่น งานประเพณี งานเทศกาลรามัญ การแข่งขันด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน หรือการจัดนิทรรศการที่เยาวชนมีบทบาทเป็นผู้จัดและผู้แสดงออก

3.3 การเชื่อมโยงกับวัดในชุมชน เพราะว่าวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชนรามัญ และเป็นพื้นที่สำหรับการเรียนรู้ และปฏิบัติศาสนกิจ การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัด เช่น การทำบุญประเพณี การฝึกเยาวชนในการเป็นผู้นำทางศาสนา หรือการฝึกสมาธิ เป็นวิธีการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างเยาวชนและวัดได้ดี

3.4 การใช้สื่อดิจิทัล การเผยแพร่และประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมไทย-รามัญผ่านสื่อสังคมออนไลน์และแพลตฟอร์มต่าง ๆ เพื่อเข้าถึงเยาวชนรุ่นใหม่ การทำวิดีโอสั้น ๆ เกี่ยวกับวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ การละเล่นพื้นบ้าน และการเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชุมชน จะช่วยเพิ่มความสนใจให้กับเยาวชนที่อยู่ในยุคดิจิทัล

3.5 การสร้างเครือข่ายกับชุมชน ซึ่งเป็นชุมชนไทย-รามัญที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียงหรือจังหวัดอื่น ๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การจัดประชุมเครือข่ายหรือการรวมกลุ่มในระดับภูมิภาคจะช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่ายเยาวชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย-รามัญ



ภาพที่ 3 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบายนำไปใช้

1. ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1.1 คณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม ควรจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับการดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด โดยมีภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น

1.2 คณะสงฆ์ และหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้อง ตลอดจนองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงภาคประชาสังคม ควรจัดตั้งกองทุนให้แก่วัดที่มีโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ อันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า เพื่อใช้ในการจัดซื้อ จัดหา จัดสร้าง วัสดุอุปกรณ์สำหรับการดูแล รักษา โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ที่มีอยู่ในพื้นที่วัด โดยมีภาครัฐควรแก้ไขข้อกฎหมายที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุอันเป็นศิลปวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า จากแนวทางที่เน้นการบูรณะ ซ่อมแซม และคงสภาพ ให้เป็นไปเพื่อการป้องกันการชำรุด หักพัง เสียหาย ที่เกิดขึ้น

2. ข้อเสนอเชิงปฏิบัติ

2.1 ควรมีการจัดตั้งกองอาสาสมัครชุมชนเผ่าระวังการโครงการศิลปวัฒนธรรมอันเป็นโบราณวัตถุและศิลปวัตถุ ร่วมกับวัดและมีความร่วมมือกับกรมศิลปากรและหน่วยงานที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในการจัดอบรมถวายความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ แก่พระสงฆ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสงฆ์ในสังกัดวัดซึ่งเป็นที่ตั้งหรือเก็บรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ

2.2 ควรรณรงค์ให้ประชาชนในท้องถิ่น ตระหนักถึงความสำคัญของโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ปลูกจิตสำนึกการอนุรักษ์แก่ประชาชน และควรมุ่งกลุ่มเป้าหมายไปที่เยาวชน โดยการปลูกฝังค่านิยมการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการนำหลักธรรมทางพุทธศาสนา มาประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมของวัดและชุมชน ให้มีประสิทธิภาพในโลกยุคปัจจุบัน โดยมีกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมชุมชน การจัดกระบวนการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปศึกษา และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของชุมชน การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือต่างๆ โดยเป็นตัวตั้งอย่างต่อเนื่อง

3.2 ควรศึกษาเกี่ยวกับบทบาทพระสงฆ์ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม การอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ ในด้านการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า พระสงฆ์ในปัจจุบันมีบทบาทจริงในการดูแลรักษาโบราณสถาน โบราณวัตถุ และศิลปวัตถุที่อยู่ในวัด โดยพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญในฐานะที่เป็นผู้ครอบครอง เพื่อพระสงฆ์นำมาใช้ในการส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม และการอนุรักษ์โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ เพื่อจะได้ทราบว่า เทคนิค กลยุทธ์ หรือยุทธศาสตร์ใด ที่เหมาะสมกับการนำมาใช้ในปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ฉิมพลี. (2555). รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านหัตถกรรมเครื่องจักสาน: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชน จังหวัดนครราชสีมา. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. สาขาพัฒนาสังคมและการจัดการสิ่งแวดล้อม คณะพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- เกศกนก ชุ่มประดิษฐ์. (2550). การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมเพื่ออนุรักษ์อัตลักษณ์ทางล้านนาของชุมชนเทศบาลตำบลเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. **รายงานวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย.
- นภาพรณ ะหวานนท์ และคณะ. (2550). **ทฤษฎีฐานรากในเรื่องความเข้มแข็งของชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บุษบา ทองอุปการ. (2559). แนวทางการใช้ทุนชุมชนเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในจังหวัดกาญจนบุรี. **วิทยานิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ปัญญา รุ่งเรือง. (2562). ความเป็นมาวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวมอญตำบลเจ็ดริ้ว จังหวัดสมุทรสาคร. **งานประชุมวิชาการระดับชาติ ครั้งที่ 11 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม**. 11-12 กรกฎาคม 2562.
- วิทยา จันทรแดง. (2554). การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการชุมชนเข้มแข็งตามแนว ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในเขตจังหวัดภาคกลางตอนบน. **วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**. คณะรัฐประศาสนศาสตร์: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- สุภรณ์ โอเจริญ. (2541). **มอญในเมืองไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Alisra. Menakanisa. (1999). **A Study on A Royal Temple in the Thai Urban Landscape: Wat Pho. Bangkok Thailand**. Texas : United States of America :Texas University.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1

FACTORS AFFECTING ACADEMIC ADMINISTRATION OF EDUCATIONAL INSTITUTIONS UNDER THE
SECONDARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE BANGKOK 1

นิชรา พรสุริวงษ์¹, เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต², สมนึก การิเวท³,
สุวรรณา ยุทธภีรุต⁴, ครุศิลป์ อวนศรี⁵
อาจารย์ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ^{1,2,3},
อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ^{4,5},
Nissara Pronsurivong¹, Sowwanee Sikkhabandit², Somnuk Kareevate³,
Suwanna Yutthapirut⁴ Karusin Uwansri⁵
Faculty of Education, North Bangkok University, Thailand^{1,2,3},
Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University⁴,
North Bangkok University⁵
Corresponding Author . Email: nissara.pr@northbkk.ac.th,

(Received : June 11, 2025; Edit : June 19, 2025; accepted : June 21, 2025)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1.ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา 2.ระดับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา 3.ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา 4.ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ครูผู้สอนจำนวน 364 คน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณของยามาเน่ วิธีการสุ่มกลุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิและการสุ่มแบบง่ายโดยการจับฉลาก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยคือแบบสอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการวิเคราะห์สถิติการถดถอยพหุคูณแบบ Stepwise

ผลการวิจัย พบว่า 1.ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก 2.การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก 3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง ($r_{xy} = .797$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 4.ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านอาคารสถานที่(X_6) ($\beta = .558$) ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_7) ($\beta = .398$) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1) ($\beta = .130$) ด้านผู้บริหาร(X_2) ($\beta = .130$) ด้านครูผู้สอน (X_3) ($\beta = .173$) ด้านผู้บริหาร(X_2) ($\beta = .130$) ด้านงบประมาณ (X_5) ($\beta = .130$) โดยทั้ง 6 ปัจจัย ดังกล่าว ร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ได้ร้อยละ 86.70 ซึ่งสามารถเขียนสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ $Y = .948 + .582x_6 + .373x_7 + .156x_1 + .196x_2 + .243x_3 + .073x_5$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน $ZY = .695x_6 + .397x_7 + .192x_1 + .259x_2 + .277x_3 + .063x_5$

คำสำคัญ : ปัจจัยที่ส่งผล ,การบริหารงานวิชาการ ,สถานศึกษา

Abstract

The objectives of this study were 1. Level of Factors Affecting the Academic Administration of Educational Institutions, 2. Level of Academic Administration of Educational Institutions, 3. to examine the relationship between the factors affecting academic administration and the academic administration, and 4. to study the factors influencing academic administration. The sample group consisted of 364 teachers. The sample size was determined using Yamane's formula, and the sampling was conducted through stratified random sampling and simple random sampling by drawing lots. The research instrument was a questionnaire. The statistics used in data analysis included mean, standard deviation, Pearson's correlation coefficient, and stepwise multiple regression analysis.

The finding in this study revealed that 1. the overall factors affecting academic administration were at a high level, 2. the overall academic administration of educational institutions was at a high level, 3. There was a high-level relationship between the factors and academic administration, with a statistically significant correlation coefficient ($r_{xy} = .797$) at the .01 level, 4. The factors influencing academic administration consisted of school buildings (X_6) ($\beta = .558$), educational media and technology (X_7) ($\beta = .398$), leadership of administrators (X_1) ($\beta = .130$), administrators (X_2) ($\beta = .130$), lecturers (X_3) ($\beta = .173$), and budget (X_5) ($\beta = .130$). These six factors were predicted 86.70% of the variance in academic administration. The predictive equations were presented in both raw score and standardized score forms as follows:

Predictive Equation in Raw Scores Form

$$Y = .948 + .582x_6 + .373x_7 + .156x_1 + .196x_2 + .243x_3 + .073x_5$$

Predictive Equation in Standardized Scores Form

$$ZY = .695x_6 + .397x_7 + .192x_1 + .259x_2 + .277x_3 + .063x_5$$

Keywords : Factors Affecting, Academic Administration, Educational Institutions

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในยุคดิจิทัลการบริหารจัดการศึกษาได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมากจากการพัฒนาของเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communication Technology: ICT) ผู้บริหารสถานศึกษาจึงจำเป็นต้องมีบทบาทเชิงรุกในการขับเคลื่อนสถานศึกษาให้ก้าวทันการเปลี่ยนแปลง โดยการกำหนดวิสัยทัศน์ด้าน ICT อย่างชัดเจน สนับสนุนงบประมาณสำหรับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยีและส่งเสริมการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการบริหารจัดการและการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ยังควรพัฒนาครูให้มีทักษะด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ รวมถึงส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะด้าน ICT ซึ่งเป็นทักษะสำคัญต่อการดำรงชีวิตและการทำงานในสังคมปัจจุบัน (รุ่งชัชดาพร เวหะชาติ, 2566) แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 ได้ระบุว่า การศึกษาเป็นกลไกหลักในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในทุกช่วงวัย และเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาประเทศทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะในบริบทของโลกยุคใหม่ที่มีการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและเชื่อมโยงกันทั่วโลก ส่งผลให้ประเทศต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญกับการพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันในระดับประชาคมโลก (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การพัฒนาประเทศสู่ความสมดุลและยั่งยืนจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการเสริมสร้างทุนที่มีอยู่ในประเทศให้เข้มแข็งและมีพลังเพียงพอในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา โดยเฉพาะการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีความเข้มแข็ง พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคุณภาพของคน ทั้งในเชิงสถาบัน ระบบโครงสร้างของสังคม เพื่อเสริมสร้างภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 มาตรา 6 การจัดการศึกษาต้องมุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทั้งในด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม โดยมีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา 7 กระบวนการเรียนรู้ต้องมุ่งปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องเกี่ยวกับการเมือง การปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข รักษาและส่งเสริมสิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ ความเคารพกฎหมาย ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมทั้งส่งเสริมศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม การกีฬา ภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย รวมถึงความรู้สากลและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ การศึกษาควรเสริมสร้างความสามารถในการประกอบอาชีพ รู้จักพึ่งตนเอง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และมีความมุ่งมั่นในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมุ่งเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญและเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ การศึกษาจะช่วยเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และความคิดในการดำเนินชีวิตที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ นำมาซึ่งความเจริญก้าวหน้าในสังคมและการพัฒนาประเทศ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2562: 1)

การบริหารงานวิชาการถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จในด้านต่าง ๆ เช่น การเรียน การประกอบอาชีพ และการยอมรับในสังคม การศึกษาไม่เพียงแต่พัฒนาองค์ความรู้เท่านั้น แต่ยังช่วยสร้างจิตสำนึกทางอารยธรรมปัญญาและความงามทางจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาบุคคลและชาติบ้านเมือง การศึกษายังเสริมสร้างความรู้ ทักษะ และพื้นฐานในการแก้ไขปัญหาชีวิต โดยเฉพาะในยุคที่เทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560–2564) ยุทธศาสตร์การพัฒนามุ่งเน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นศูนย์กลาง โดยพัฒนาคุณภาพชีวิตและสุขภาวะ ส่งเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ มีความรู้ ทักษะ ความคิดสร้างสรรค์ และคุณธรรม รวมถึงสนับสนุนการพัฒนาโรงเรียนมัธยมศึกษาให้มีคุณภาพและเข้มแข็ง การจัดการศึกษาต้องสอดคล้องกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ขยายโอกาสในการเข้าถึงการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพื่อให้เด็กเรียนมีคุณภาพตามมาตรฐานสากลและมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต การพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้การเรียนการสอนมีประสิทธิภาพและตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 โดยการพัฒนาระบบบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพและมุ่งสู่การสร้างองค์กรคุณภาพ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) นอกจากนี้ การบริหารงานวิชาการมีขอบข่ายกว้างและเกี่ยวข้องกับงานบริหารด้านอื่น ๆ ของสถานศึกษา ซึ่งครอบคลุมการจัดทำแผนงานวิชาการให้สอดคล้องกับหลักสูตร แผนการศึกษาแห่งชาติ และนโยบายรัฐ รวมถึงการจัดตั้งคณะกรรมการวิชาการ การกระจายความรับผิดชอบ การริเริ่มและพัฒนางานวิชาการ การจัดโครงการพัฒนาครู การส่งเสริมสวัสดิภาพและสร้างขวัญกำลังใจ รวมทั้งการติดตามและประเมินผล เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลของ

สถานศึกษา ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อความสำเร็จของนักเรียน (วีรวิญญ์ อาริสวัสดิ์ และคันสนีย์ จะสุวรรณ, 2565)

การบริหารงานวิชาการเป็นงานสำคัญที่สุดของสถานศึกษา เนื่องจากเป็นงานที่พัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานของสถานศึกษาที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์และนโยบาย การศึกษาของชาติเป็นภารกิจหลักในการขับเคลื่อนการจัดการศึกษาของสถานศึกษา มีขอบข่ายในการประสานความร่วมมือ การส่งเสริมสนับสนุนในการพัฒนาการศึกษา การพัฒนา กระบวนการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา การวิจัยเพื่อ พัฒนาคุณภาพการศึกษา การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การวัดผล ประเมินผล และการเทียบโอนผลการเรียน ตลอดจนการจัดกิจกรรมทั้งภายในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่ เกี่ยวกับการพัฒนาการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน สถานศึกษาที่พัฒนางานวิชาการได้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเป็นไปตามคุณภาพ ตามมาตรฐานที่กำหนดและเป็นที่ยอมรับของชุมชนและสังคม คุณภาพของสถานศึกษาจึงพิจารณาได้จากประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการบริหารงานวิชาการ ผู้บริหารสถานศึกษา จึงต้องตระหนักในภารกิจการบริหารงานวิชาการ พัฒนาตนเองให้เข้าใจงานวิชาการ พัฒนางาน วิชาการให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ในยุคปัจจุบัน เพื่อให้สถานศึกษาเป็นที่ยอมรับจาก ชุมชนและสังคม (ปพนสรณ์ โทธิพิทักษ์, 2560) การบริหารงานวิชาการในปัจจุบันยังเผชิญกับปัญหาหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพของการจัดการเรียนการสอน โดยพบว่าการติดตามและประเมินผลการใช้หลักสูตรยังไม่เป็นระบบ ครูขาดการส่งเสริมในการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ นอกจากนี้ การประเมินผลผู้เรียนมักไม่สอดคล้องกับจุดประสงค์ในแผนการเรียนรู้ และยังขาดการประยุกต์ใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ในด้านการบริหารงานนิเทศยังพบการขาดระบบการบริหารที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงการกำกับติดตามกระบวนการจัดการศึกษาอย่างใกล้ชิด ขาดความร่วมมือระหว่างสถานศึกษากับหน่วยงานภายนอกในการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายใน และขาดการสำรวจข้อมูลการจัดการศึกษาของชุมชนร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่น นอกจากนี้ ยังขาดการสนับสนุนให้มัคคุเทศก์วิชาการในสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมการผลิตและให้บริการสื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีการศึกษาแก่ครู (ภัทราภรณ์ คล้ายแก้ว, 2561) ปัจจัยสนับสนุนอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ ผู้บริหารขาดศักยภาพในการพัฒนาและพึ่งพาตนเองในการทำงานวิชาการ ครูไม่เพียงพอทั้งในด้านจำนวนและสาขาวิชา รวมถึงขาดทักษะการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ไม่ให้ความสำคัญกับการประเมินสมรรถนะและการพัฒนาตนเองผ่านแผนพัฒนาตนเอง (ID Plan) นอกจากนี้ ผู้ปกครองและชุมชนยังไม่มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน ขาดอุปกรณ์และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัย ระบบอินเทอร์เน็ตไม่รองรับการสืบค้นข้อมูลของนักเรียน และขาดการประเมินผลการดำเนินงานของอาคารสถานที่อย่างสม่ำเสมอ ส่งผลให้การบริหารงานวิชาการยังไม่เป็นระบบและขาดประสิทธิภาพ (สุกัญญา นิมพันธ์, 2563)

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 ซึ่งเป็นหน่วยงานที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่รับผิดชอบในการจัดบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานตามภารกิจในการส่งเสริม สนับสนุน กำกับ ติดตามการจัดการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาให้เด็กไทยได้รับการศึกษาอย่างทั่วถึง มีคุณภาพ พัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาให้ได้ตามมาตรฐานการศึกษา เพื่อให้การปฏิรูประบบบริหารและจัดการศึกษามุ่งบรรลุผลตามเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 4) พ.ศ. 2562 โดยมีโรงเรียนมัธยมศึกษาในสังกัด จำนวน 67 โรงเรียน ผลจากการประเมิน ด้านคุณภาพของผู้เรียน จุดที่ควรพัฒนามากที่สุด คือ ผู้เรียนมีความสามารถในการสร้าง นวัตกรรม ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการ จุดที่ควรพัฒนามากที่สุด การมีระบบบริหารจัดการ คุณภาพสถานศึกษา ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ จุดที่ควรพัฒนามากที่สุด คือ การจัดการเรียนรู้ผ่านกระบวนการคิดและปฏิบัติจริง และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตได้ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1.2566:ออนไลน์)

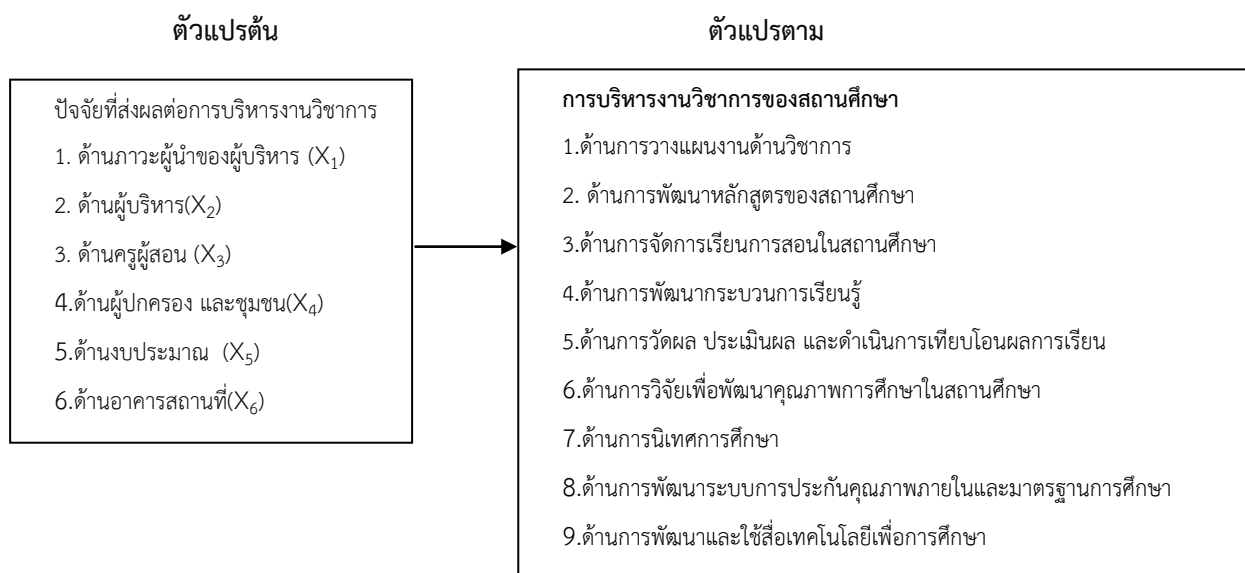
จากสภาพและปัญหาที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 เพื่อนำผลการวิจัยที่ได้เป็นแนวทางในการวางแผน พัฒนา และปรับปรุงการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้บริหารและครู

มีความรู้ ความเข้าใจในการบริหารงานวิชาการ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานด้านวิชาการได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในทุกมิติ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1
2. เพื่อศึกษาระดับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1
4. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1

กรอบแนวคิดการวิจัย



ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

สมมติฐานการวิจัย

1. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1) ด้านผู้บริหาร(X_2) ด้านครูผู้สอน (X_3) ด้านผู้ปกครอง และชุมชน(X_4) ด้านงบประมาณ (X_5) ด้านอาคารสถานที่(X_6) ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_7) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1
2. ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1) ด้านผู้บริหาร(X_2) ด้านครูผู้สอน (X_3) ด้านผู้ปกครอง และชุมชน(X_4) ด้านงบประมาณ(X_5)ด้านอาคารสถานที่(X_6) ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา(X_7) มี สามารถร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา กรุงเทพมหานคร เขต 1

วิธีดำเนินการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 จำนวน 4,002 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1. 2567)

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 จากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามหลักการคำนวณของยามานะ (Yamane: 1973) ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเท่ากับ 364 คน ทำการสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ และการสุ่มแบบง่ายโดยการจับฉลาก

ตัวแปร

ตัวแปรต้น ได้แก่ ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ประกอบด้วย ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X1)

ด้านผู้บริหาร(X2) ด้านครูผู้สอน (X3) ด้านผู้ปกครอง และชุมชน(X4) ด้านงบประมาณ (X5) ด้านอาคารสถานที่(X6)

ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X7)

ตัวแปรตาม ได้แก่ การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ด้านการนิเทศ การศึกษา ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อ การศึกษา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ตอนที่ 2 การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ลักษณะ ของแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) 5 ระดับ

การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสอบถาม สร้างขึ้นจากการทบทวน แนวคิด ทฤษฎี และ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยได้ออกแบบสอบถามให้สอดคล้องกับการวิจัย โดยมีการสร้างแบบสอบถามดังนี้

1. ศึกษาหลักการ ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา 2. นำความรู้ที่ได้จากข้อ 1 มาสร้างแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ให้ครอบคลุมเนื้อหา 3. นำแบบสอบถาม เสนอผู้เชี่ยวชาญ เพื่อหาความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำมาหาค่า IOC ได้ค่า IOC = .80-1.00 4. นำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลอง (Try-out) กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (α - Coefficient) ของครอนบาค ได้ค่า α = .979 5. นำแบบสอบถามที่ได้จากขั้นที่ 5 มาปรับปรุงแก้ไข และนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างโดยนำแบบสอบถามไปสอบถามครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 1จำนวน 364 คน เก็บรวบรวมแบบสอบถามที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม เพื่อดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

การวิเคราะห์ข้อมูล

ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์เพียร์สัน และการวิเคราะห์สถิติการถดถอยพหุคูณ แบบ Stepwise

ผลการวิจัย

ตาราง 1 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับปัจจัยที่ส่งผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน ดังนี้

ปัจจัยที่ส่งผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร	4.21	.422	มาก
2. ด้านผู้บริหาร	4.19	.481	มาก
3. ด้านครูผู้สอน	4.24	.413	มาก
4.ด้านผู้ปกครอง และชุมชน	4.25	.454	มาก
5.ด้านงบประมาณ	4.24	.310	มาก
6.ด้านอาคารสถานที่	4.19	.445	
7.ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา	4.29	.380	มาก
รวม	4.23	.347	มาก

จากตาราง 1 พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับปัจจัยที่ส่งผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.23$, S.D.= .347) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, S.D.= .380) รองลงมา คือ ด้านผู้ปกครอง และชุมชนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.25$, S.D.= 0.454) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ด้านผู้บริหารอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$, S.D.=. 481) ตามลำดับ

ตาราง 2 แสดงค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวมและรายด้าน ดังนี้

ประสิทธิผลการบริหารจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1.ด้านการวางแผนงานด้านวิชาการ	4.22	.415	มาก
2. ด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา	4.19	.451	มาก
3.ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษา	4.28	.358	มาก
4.ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้	4.27	.406	มาก
5.ด้านการวัดผล ประเมินผล และดำเนินการเทียบโอนผลการเรียน	4.18	.434	มาก
6.ด้านการวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา	4.25	.376	มาก
7.ด้านการนิเทศการศึกษา	4.26	.374	มาก
8.ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐาน	4.28	.372	มาก
9.ด้านการพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา	4.26	.395	มาก
รวม	4.24	.357	มาก

จากตาราง 2 พบว่า ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเกี่ยวกับระดับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$, S.D.= .357)เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านการจัดการเรียนการสอนในสถานศึกษาอยู่ในระดับมาก($\bar{X} = 4.28$, S.D.= .358) รองลงมา คือ ด้านการพัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายในและมาตรฐานการศึกษา อยู่ในระดับมาก($\bar{X} = 4.28$, S.D.= .372) และด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุดคือด้านการพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$, S.D.=. 451) ตามลำดับ

ตาราง 3 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1

	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄	X ₅	X ₆	X ₇	X _{Totl}	Y
X ₁	1.000								
X ₂	.676**	1.000							
X ₃	.668**	.926**	1.000						
X ₄	.289**	.419**	.461**	1.000					
X ₅	.529**	.571**	.640**	.429**	1.000				
X ₆	.619**	.914**	.926**	.439**	.604**	1.000			
X ₇	.595**	.765**	.784**	.425**	.610**	.781**	1.000		
X _{Total}	.747**	.908**	.930**	.661**	.735**	.909**	.846**	1.000	
Y	.451**	.769**	.822**	.402**	.526**	.867*	.806*	.797*	1.000

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตาราง 7 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง ($r_{xy} = .797$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยเรียงจากมากไปหาน้อย ดังนี้

1. ด้านอาคารสถานที่ (X_6) ($r = .867$) ด้านครูผู้สอน (X_3) ($r = .822$) มีด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_7) ($r = .806$) และด้านผู้บริหาร (X_2) ($r = .769$) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 อยู่ในระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2. ด้านงบประมาณ (X_5) ($r = .526$) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1) ($r = .451$) และด้านผู้ปกครอง และชุมชน (X_4) ($r = .402$) มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 อยู่ในระดับปานกลาง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตาราง 4 ผลการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ เพื่อวิเคราะห์ตัวพยากรณ์ที่ดีของการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยวิธี Stepwise

ตัวแปร	b	SEb	β	t	Sig.
(Constant)	.539	.082		6.600	.000
ด้านอาคารสถานที่ (X_6)	.447	.042	.558	10.576	.000
ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_7)	.373	.026	.398	14.151	.000
ด้านครูผู้สอน (X_3)	.150	.046	.173	3.218	.001
ด้านผู้บริหาร (X_2)	.097	.036	.130	2.671	.008
R = .932 ^d R Square = .869 Adjusted R ² = .867 SE = .130 F = 594.007** Sig = .000 ^e					

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

จากตาราง 4 พบว่า ตัวพยากรณ์ทั้ง 4 ตัวประกอบด้วย ด้านอาคารสถานที่(X_6) ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_7) ด้านครูผู้สอน (X_3) ด้านผู้บริหาร(X_2) มีความสัมพันธ์เชิงเส้นตรงกับการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ .932 แสดงว่าตัวแปรพยากรณ์ชุดนี้ร่วมกันสามารถพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ได้ร้อยละ 86.70 และมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานในการพยากรณ์เท่ากับ .130 โดยตัวแปรที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 เรียงตามลำดับดังนี้ ด้านอาคารสถานที่(X_6) ($\beta = .558$) ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_7) ($\beta = .398$) ด้านครูผู้สอน (X_3) ($\beta = .173$) ด้านผู้บริหาร(X_2) ($\beta = .130$)

ซึ่งสามารถเขียนสมการพยากรณ์ ได้ดังนี้

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนดิบ $Y = .539 + .447x_6 + .373x_7 + .150x_3 + .097x_2$

สมการพยากรณ์ในรูปคะแนนมาตรฐาน $ZY = .558x_6 + .398x_7 + .173x_3 + .130x_2$

อภิปรายผลการวิจัย

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ปัจจัยดังกล่าวเป็นองค์ประกอบสำคัญต่อการจัดการศึกษา โดยเฉพาะภาวะผู้นำของผู้บริหารที่มีวิสัยทัศน์ก้าวหน้า สามารถประยุกต์ใช้เทคนิคการบริหารที่หลากหลายเพื่อแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดสรรและบริหารงบประมาณอย่างคุ้มค่า นอกจากนี้ในด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา สถานศึกษามีการพัฒนานวัตกรรมทางการศึกษาและนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนอย่างเหมาะสม โดยมีสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่เพียงพอและสอดคล้องกับแนวทางการจัดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะของผู้เรียนทั้งในด้านการคิดวิเคราะห์ การใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง และในด้านความร่วมมือกับผู้ปกครองและชุมชน สถานศึกษาได้ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมไทยและขนบธรรมเนียมประเพณีท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา นอกจากนี้ ยังมีการจัดกิจกรรมความร่วมมือทางวิชาการร่วมกับสถาบันการศึกษาอื่น ๆ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพการศึกษาของผู้เรียนอย่างรอบด้าน สอดคล้องกับงานวิจัยของชนกานต์ เอี่ยมสะอาดและสริพร เชาวน์ชัย (2564) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงาน วิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ระดับปัจจัยส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวม อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของบงกช สิทธิบริวรงค์(2564) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 3 สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชา ตุ่มโท ;ทินกร ชอัมพวงษ์ ;และ สายทิพย์ ยะพู (2565)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชัยนาท พบว่า 1) ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของนนุช อินทรโคกสูง ;ทินกร ชอัมพวงษ์ ;และ เยาวเรศ ภักดีจิตร(2565)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติชัย อาจหาญ (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร พบว่า ปัจจัยการบริหารโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของนนุช อินทรโคกสูง (2565)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงาน พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของญาดา สุทธิ; สุเมธ งามนกนก; และประยูร อิ่มสวัสดิ์ (2566)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 พบว่า ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านครู และปัจจัยด้านชุมชนของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

ประถมศึกษาชลบุรี เขต 1 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากสอดคล้องกับงานวิจัยของทศพร ประสงค์เงิน ;ทินกร ขอัมพงษ์ ; และสายทิพย์ ยะฟู (2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใน จังหวัดพิจิตร พบว่า 1) ระดับปัจจัยการบริหารงานวิชาการ โดยมีภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์ชนรรณ วิเศษทอง; วลัยกา ฉลากบาง; และอภิสิทธิ์ สมศรีสุข(2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในจังหวัด สกลนคร พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ขยายโอกาสทางการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของศรัณญา จอกสุวรรณ ; ธีรพจน์ แนนเนียน ; และ ไกรวิชญ์ เตือน(2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การบริหารงาน วิชาการของสถาน ศึกษาใน จังหวัด อุทัยธานี สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ระดับปัจจัยการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ใน ระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือปัจจัยด้านครูอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมา คือ ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารสถานศึกษา อยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ปัจจัยด้านอาคารสถานที่อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตภาส หลวงจอก; สุพัฒนา หอมบุปผา; และ สาริ ทรัพย์รวงทอง(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของ ผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 พบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลมากที่สุด คือ ด้าน ผู้บริหาร ด้านครู ด้านงบประมาณสอดคล้องกับงานวิจัยของธวัชรัตน์ ชูปัญญาและนิรันดร์ จุลทรัพย์(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สงขลา พบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาโดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา ศรีศิริ ; นันธวัช นูนารถ ;และฐิตินันท์ ตัวงสุวรรณ (2568) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการโดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้อง กับงานวิจัยของกุลจิรา สุขะตะวิจิตร; ศุภชัย ทวีทิป ;และพิพัฒน์ สันตะวัน(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา พิจิตร พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก

2. การบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดย ภาพรวม มีความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ปัจจัยด้านการจัดการเรียนการสอนของสถานศึกษา โดยเฉพาะ กระบวนการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลการจัดการเรียนการสอนของครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการเรียนรู้ของ ผู้เรียน รวมถึงการนำผลการประเมินมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้นในด้านการประกัน คุณภาพการศึกษา สถานศึกษามีการดำเนินการพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในอย่างเป็นระบบ โดยใช้ผลการประเมินคุณภาพ ภายในเป็นแนวทางในการปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งยังมีการประสานความร่วมมือกับหน่วยงานต้นสังกัดและ หน่วยงานภายนอก เพื่อร่วมกันพัฒนาระบบการประเมินและยกระดับคุณภาพมาตรฐานการศึกษาให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สอดคล้องกับงานวิจัยของพีระพงษ์ บัวชุม ;ชาญวิทย์ หาญรินทร์ ;และไพฑูรย์ พวงยอด (2564) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยการบริหารกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของชน กานต์ เอี่ยมสะอาดและสริพร เชาวน์ชัย (2564) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการ บริหาร งาน วิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก ในภาพรวม อยู่ใน ระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของบงกช สิทธิบริวงษ์(2564) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน พระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 3 สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการของ โรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชา ตุ่มโท ;ทินกร ขอัมพงษ์ ;และ สายทิพย์ ยะฟู (2565) ได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การ บริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชัยนาท พบว่า การบริหารวิชาการของ โรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช อินทรโคกสูง ;ทินกร ขอัมพงษ์ ;และ เยาวเรศ ภักดีจิตร

(2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่ง ผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ระดับการบริหารวิชาการของโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติชัย อาจหาญ (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยการบริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษาชุมพวง พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษามุกดาหาร โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของยมลพร ศรีพลอย (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 พบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช อินทรโคกสูง (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงาน พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ระดับการบริหารวิชาการของโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของยมลพร ศรีพลอย (2565) ได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษานครสวรรค์ เขต 1 พบว่า ระดับปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยภาพรวมอยู่ในระดับ สอดคล้องกับงานวิจัยของนิธิตร์ ทังทอง; พิมพ์ประภา อมรภิภิญญ ;และรวีวรรณ กลิ่นหอม(2566) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย พบว่า การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของญาดา สุทธิ; สุเมธ งามกนก; และประยูร อิ่มสวาสดี (2566) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ ส่ง ผล ต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ชลบุรี เขต 1 พบว่า การ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรีเขต 1 โดยรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของทศพร ประสงค์เงิน ;ทินกร ขัมพงษ์ ;และสายทิพย์ ยะฟู (2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผล ต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร พบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการ โดยมีภาพ รวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์ธนรรด วิเศษทอง; วลัยกา ฉลากบาง; และอภิสิทธิ์ สมศรีสุข(2567) ได้ศึกษา เรื่องปัจจัย ที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในจังหวัด สกลนคร พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัย ของศรีธัญญา จอกสุวรรณ ; ธีรพจน์ แบนเนียน ;และไกรวิชญ์ ดีเอม(2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การบริหารงาน วิชาการ ของสถาน ศึกษาใน จังหวัด อุทัยธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ระดับการบริหาร วิชาการของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ ด้านกระบวนการประกันคุณภาพภายในของ สถานศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาด้านการแนะแนวการศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด คือ ด้าน การพัฒนาและใช้สื่อเทคโนโลยีเพื่อการศึกษาอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตภาส หลวงจอก; สุพัฒนา หอมบุปผา; และ สาร ทรัพย์รวงทอง(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยาย โอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 พบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการของ ผู้บริหารโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากสอดคล้องกับงานวิจัยของธัญวรัตน์ ชูปัญญาและนิรันดร์ จุลทรัพย์(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา สงขลา พบว่า ระดับการ บริหารงานวิชาการของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งในการพัฒนาปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการนั้น ผู้บริหารควรให้ความสำคัญกับครูผู้สอน โดยสนับสนุนงบประมาณ และอัตราค่าจ้างให้มีความเหมาะสมเพียงพอ รวมถึงส่งเสริมให้ ครูผลิตและคิดค้นสื่อ เพื่อพัฒนาคุณภาพการจัดการเรียนการสอนสอดคล้องกับงานวิจัยของกุลจิรา สุขะตะวิจิตร; ศุภชัย ทวีทิป ; และพิพัฒน์ สันตะวัน(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา พิจิตร พบว่า ระดับการบริหารวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา ศรีศิริ ; นันธวัช นุนารณ ;และจิตินันท์ ดวงสุวรรณ (2568) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงาน วิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ระดับการบริหารงานวิชาการของ สถานศึกษาอยู่ในระดับมาก

3. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1 โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์อยู่ในระดับสูง ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการบริหารจัดการ ในด้านต่าง ๆ ของสถานศึกษาได้รับการพัฒนาอย่างรอบด้าน กล่าวคือ ในด้านอาคารสถานที่ สถานศึกษาได้มีการปรับปรุง สภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน รวมทั้งจัดให้มีระบบป้องกันอุบัติเหตุและอันตรายต่าง ๆ อย่าง เหมาะสมและปลอดภัย ในด้านบุคลากรครู ครูผู้สอนมีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ หลากหลาย ตอบสนองต่อความแตกต่างระหว่างบุคคล อีกทั้งยังสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ในด้านการบริหาร ผู้บริหารสถานศึกษามีคุณธรรม จริยธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ทั้งยังมีบทบาทในการ ส่งเสริมงานวิชาการ โดยมีการจัดประชุม ปรึกษาหารือ และร่วมวางแผนพัฒนางานวิชาการร่วมกับคณะครูอย่างเป็นระบบ สำหรับ ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา สถานศึกษามีการจัดหาและพัฒนาแหล่งเรียนรู้ วัสดุ สื่อ และเทคโนโลยีทางการศึกษาให้มี ความเหมาะสม เพียงพอ และทันสมัย เพื่อสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญสอดคล้องกับงานวิจัยของพระพงษ์ บัวชุม ;ชาญวิทย์ หาญรินทร์ ;และไพฑูรย์ พวงยอด (2564) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารกับประสิทธิผลการ บริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1 พบว่า ปัจจัยการบริหาร สถานศึกษามีความสัมพันธ์กับระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์กันในทางบวก อยู่ใน ระดับสูง สอดคล้องกับงานวิจัยของชนกานต์ เอี่ยมสะอาดและสริพร เขาวนชัย (2564) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการ บริหาร งาน วิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการกับ การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก มีความสัมพันธ์ในทางบวกเป็นไปในทิศทางเดียวกันอย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าความสัมพันธ์อยู่ระหว่าง 0.291- 0.700 สอดคล้องกับงานวิจัยของบงกช สิทธิบริวงษ์ (2564) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 3 สังกัด สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน มี ความสัมพันธ์กันทางบวก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.60 - 0.86 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับ งานวิจัยของปรีชา ตุ่มโท ;ทินกร ช่อมพงษ์ ;และ สายทิพย์ ยะพู (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การ บริหารงานวิชาการของ โรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชัยนาท พบว่า ค่าความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการกับการบริหารงาน วิชาการมีความสัมพันธ์กันทางบวก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.66-0.73 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช อินทรโคกสูง ;ทินกร ช่อมพงษ์ ;และ ยาวเรศ ภัคดิจิตร(2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่ง ผลต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการมีความสัมพันธ์กันทางบวก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.61-1.00 อย่างมีนัยสำคัญ ทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติชัย อาจหาญ (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการ บริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 1 พบว่า ประสิทธิผลการบริหารโรงเรียน พบว่า ปัจจัยการบริหารโรงเรียนและประสิทธิผลการบริหารโรงเรียนมีความสัมพันธ์ทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีความสัมพันธ์ระดับสูงมาก สอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช อินทรโคกสูง (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงาน พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการมีความสัมพันธ์กันทางบวกโดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.61 - 0.70 อย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติที่ระดับ .01 โดยปัจจัยที่มีความสัมพันธ์สูงสุดคือ ผู้ปกครองและชุมชน ($r_{xy} = 0.70$ รองลงมา คือ ครูผู้สอน ($r_{xy} = 0.70$) งบประมาณ ($r_{xy} = 0.69$) ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ($r_{xy} = 0.66$) อาคารสถานที่ ($r_{xy} = 0.64$) และสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา ($r_{xy} = 0.61$) สอดคล้องกับงานวิจัยของยมลพร ศรีพลอย (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของ โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยที่ส่งผลกับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน มีความสัมพันธ์ทางบวก ($r_{xy} = 0.86$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของโชติรส จิโนรส สุพัฒนา หอมบุปผา และสาธิต ทรัพย์รวงทอง (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่ง ผลต่อการ

บริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 2 พบว่า 3) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของญาดา สุทธิ; สุเมธ งามนก; และประยูร อัมสวาสดี (2566) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ ส่ง ผล ต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ชลบุรี เขต 1 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน มีความสัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาชลบุรีเขต 1 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของพิมลพรรณ สว่างสิงขรและวรรณรี ปานศิริ (2566) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของโรงเรียน โสตศึกษา กลุ่ม ที่ 1-8 สังกัดสำนักบริหารงาน การศึกษาพิเศษ พบว่า 1. ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านครูผู้สอน ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้าน ความร่วมมือของผู้ปกครองและชุมชน และปัจจัยด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยี มีความสัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการของ โรงเรียนโสตศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของทศพร ประสงค์เงิน ;ทินกร ชอัมพงษ์ ;และสาย ทิตย์ ยะฟู (2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผล ต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด พิจิตร พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการบริหารงานวิชาการมีความสัมพันธ์กันทางบวกอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($r_{xy}=0.79$) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.62-0.79 สอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์ธนรรด วิเศษทอง; วัลนิกา ฉลากบาง; และอภิสิทธิ์ สมศรีสุข(2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในจังหวัด สกลนคร พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทาง การศึกษาโดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กันทางบวกในระดับสูงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัย ของศรัณญา จอกสุวรรณ ; ธีรพจน์ แบนเนียน ;และไกรวิชญ์ ดีเอม(2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การบริหารงาน วิชาการ ของสถาน ศึกษาใน จังหวัด อุทัยธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ค่าความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยการบริหารงานวิชาการกับการบริหารวิชาการมีความสัมพันธ์กันทางบวก โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ อารี เศรษฐสุข ; จรัส อติวิทยารณ ;และสุดาพร ทองสวัสดิ์(2567) ได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหาร งาน วิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สงขลา เขต 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ กับการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษาในภาพรวม มีความสัมพันธ์ทางบวก อยู่ในระดับสูงมากอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ ($r = .943^{**}$) สอดคล้องกับงานวิจัยของนิติธร ทั้งทอง; พิมพ์ประภา อมรกิจบุญไญ ;และรวีวรรณ กลิ่นหอม(2566) ได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย พบว่า ปัจจัยที่ ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการมีความสัมพันธ์กับการบริหารงานวิชาการ ทุกปัจจัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยมี ขนาดความสัมพันธ์.3555 ถึง .724 สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตภาส หลวงจอก; สุพัฒนา หอมบุปผา; และ สาธร ทรัพย์รวงทอง(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยกับการบริหารงานวิชาการ ของผู้บริหารมีความสัมพันธ์ทางบวก สอดคล้องกับงานวิจัยของกุลจิรา สุขะตะวิจิตร; ศุภชัย ทวีทิป ;และพิพัฒน์ สันตะวัน(2568) ได้ ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา พิจิตร พบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลมีความสัมพันธ์ทางบวกโดยมีค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.56 - 0.75 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของอัจฉราวดี จันทร์ภักดี ;ทรง ยศ แก้วมงคล ;และกุลจิรา รักชนกร(2568) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้น พื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สระแก้ว เขต 2 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรปัจจัยที่มี อิทธิพลต่อการบริหารงานวิชาการซึ่งเป็นตัวแปรต้น มีความสัมพันธ์กันเองอยู่ระหว่าง .236 ถึง .871 มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการ บริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระแก้ว เขต 2 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ปัญญา ศรีศิริ ; นันธวัช นูนารด ;และฐิตินันท์ ดวงสุวรรณ (2568)

ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ปัจจัยทั้งหมัความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารงานวิชาการอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่าง 0.66-0.74 สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธมนวรรณ พวงจิตรและสมนึก การิเวท(2568)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระยอง เขต 2 พบว่า ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านผู้บริหาร ด้านครูและด้านผู้ปกครองและชุมชนมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการบริหารวิชาการของสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญสำคัญทางสถิติที่ระดับ.01

4. ตัวแปรพยากรณ์ที่ดีของปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา ประกอบด้วย ด้านอาคารสถานที่ ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร ด้านผู้บริหารด้านครูผู้สอน ด้านงบประมาณ โดยทั้ง 6 ปัจจัยสามารถร่วมกันพยากรณ์การบริหารงานวิชาการ ได้ร้อยละ 86.70 ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากปัจจัยด้านอาคารสถานที่ สื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา ภาวะผู้นำของผู้บริหาร ผู้บริหาร ครูผู้สอน และงบประมาณ ซึ่งล้วนส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษา โดยสถานศึกษามีการบริหารจัดการในด้านต่าง ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ในด้านอาคารสถานที่ มีการปรับปรุงสภาพแวดล้อมและแหล่งเรียนรู้ให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน พร้อมทั้งมีระบบป้องกันอุบัติเหตุอย่างเหมาะสม ด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา มีการจัดหาและพัฒนาสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยีที่ทันสมัย รองรับการจัดการเรียนรู้ในยุคดิจิทัล ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหารมีการใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงงานวิชาการอย่างต่อเนื่อง โดยยึดหลักเหตุผล มีความคิดสร้างสรรค์ และแสดงบทบาทผู้นำอย่างเหมาะสม ขณะเดียวกัน ผู้บริหารยังมีคุณธรรม จริยธรรม และเป็นแบบอย่างที่ดี พร้อมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการวางแผนและพัฒนางานวิชาการร่วมกับครูด้านครูผู้สอน มีความสามารถในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่หลากหลาย และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียน ครูมีความรู้ความสามารถในการออกแบบและจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย โดยสามารถประยุกต์ใช้เทคโนโลยีในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนด้านงบประมาณ สถานศึกษามีการจัดทำแผนการใช้จ่ายงบประมาณอย่างเป็นระบบ และดำเนินการเบิกจ่ายงบประมาณด้วยความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ตามหลักธรรมาภิบาลสอดคล้องกับงานวิจัยของพิระพงษ์ บัวชุม ;ชาลววิทย์ หาญรินทร์ ;และไพฑูรย์ พวงยอด (2564) ได้ศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการบริหารกับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 พบว่าปัจจัยการบริหารสถานศึกษาร่วมกันพยากรณ์ระดับประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครพนม เขต 1 มีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 80 และมีความคลาดเคลื่อนการพยากรณ์ เท่ากับ 0.15 สอดคล้องกับงานวิจัยของชนกานต์ เอี่ยมสะอาดและสัทธิพร เขานวชัย (2564) ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก พบว่า ผลการพยากรณ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิผลการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 จำนวน 2 ตัว ได้แก่ ความเพียงพอของสื่อ นวัตกรรมเพื่อการศึกษา (X_5) และการจัดแหล่งเรียนรู้ในสถานศึกษา (X_4) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ 0.736 มีอำนาจพยากรณ์ (R^2) ได้ร้อยละ 54.10 มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐานเท่ากับ 0.413 สอดคล้องกับงานวิจัยของบงกช สิทธิบริวงษ์(2564) ได้ศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 3 สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ พบว่า ปัจจัยด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี (X_6) ด้านผู้ปกครองและชุมชน (X_3) ด้านอาคารสถานที่ (X_5) และด้านครูผู้สอน (X_2)ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สามารถพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ได้ร้อยละ 75 สอดคล้องกับงานวิจัยของปรีชา ตุ่มโท ;ทินกร ขอัมพงษ์ ;และ สายทิพย์ ยะพู (2565)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อ การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาในจังหวัดชัยนาท พบว่า ปัจจัยผู้ปกครองและชุมชน (X_3) ปัจจัยงบประมาณ (X_4) ปัจจัยวัสดุอุปกรณ์ สื่อและเทคโนโลยี (X_6) ปัจจัยผู้บริหารสถานศึกษา (X_1) และปัจจัยครูผู้สอน (X_2) ส่งผลต่อการบริหารวิชาการของโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถพยากรณ์การบริหารวิชาการของโรงเรียนได้ร้อยละ 66.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช อินทรโคกสูง ;ทินกร ขอัมพงษ์ ;และ เยาวเรศ รักดีจิตร(2565)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยด้านผู้ปกครองและชุมชน (X_3) ด้าน

ภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1) ด้านงบประมาณ (X_4) ด้านสื่อและเทคโนโลยี (X_6) และด้านครูผู้สอน (X_2) ส่งผลต่อการบริหารวิชาการของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถพยากรณ์การบริหารวิชาการของโรงเรียนได้ร้อยละ 64.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติชัย อาจหาญ (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยการบริหารที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร พบว่า ปัจจัยการบริหารโรงเรียนที่สามารถพยากรณ์ประสิทธิภาพการบริหารโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือ ด้านภาวะผู้นำ (X_1) ด้านงบประมาณ (X_2) ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (X_5) โดยอำนาจพยากรณ์ได้ร้อยละ 71.9 และมีความคลาดเคลื่อนมาตรฐานของการพยากรณ์เท่ากับ +0.20345 สอดคล้องกับงานวิจัยของนงนุช อินทรโคกสูง (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครสวรรค์ พบว่า ปัจจัยด้านผู้ปกครองและชุมชน (X_3) ด้านภาวะผู้นำของผู้บริหาร (X_1) ด้านงบประมาณ (X_4) ด้านสื่อและเทคโนโลยี (X_6) และด้านครูผู้สอน (X_2) ส่งผลต่อการบริหารวิชาการของโรงเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถพยากรณ์การบริหารวิชาการของโรงเรียนได้ร้อยละ 64.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของโชติรส จิโนรส สุพัฒนา หอมบุปผา และสาธิต ทรัพย์รวงทอง (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 2 พบว่า สมการพยากรณ์ของปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ได้แก่ ด้านงบประมาณ ด้านผู้ปกครองและชุมชน ด้านผู้บริหาร ด้านครู และด้านสภาพแวดล้อม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณเท่ากับ 0.95 สามารถพยากรณ์การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา ได้ร้อยละ 91.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของยมลพร ศรีพลอย (2565) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โดยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณแบบขั้นตอน พบว่า ปัจจัยด้านสื่อ วัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านอาคารสถานที่ และปัจจัยด้านครูผู้สอน เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณสะสมเท่ากับ 0.87 สามารถพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียน ได้ร้อยละ 75 สอดคล้องกับงานวิจัยของญาดา สุทธิ; สุเมธ งามนก; และประยูร อัมสวาสดี (2566) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ชลบุรี เขต 1 พบว่า สมการพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชลบุรีเขต 1 ได้ร้อยละ 64.30 สอดคล้องกับงานวิจัยของพิมลพรรณ สว่างสิงขรและวรรณรี ปานศิริ (2566) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โสตศึกษา กลุ่มที่ 1-8 สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ พบว่า ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านครูผู้สอน ปัจจัยด้านงบประมาณ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยด้านความร่วมมือของผู้ปกครองและชุมชน และปัจจัยด้านสื่อวัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยีส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้เป็นประโยชน์เพื่อพัฒนาการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนโสตศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และเกิดประสิทธิผล บรรลุตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียนโสตศึกษา สอดคล้องกับงานวิจัยของทศพร ประสงค์เงิน ;ทินกร ชอัมพงษ์ ;และสายทิพย์ ยะฟู (2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร พบว่า ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมและอาคารสถานที่ (X_5) ปัจจัยด้านครูผู้สอน (X_2) และปัจจัยด้านผู้บริหารสถานศึกษา (X_1) ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.05สามารถพยากรณ์การบริหารวิชาการ ได้ร้อยละ 62.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของภาคภูมิ เจริญศรีและจรัสอดิ วิทยาภรณ์ (2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 2 พบว่ามีปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการ ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้บริหาร ปัจจัยด้านครูผู้สอน และปัจจัยด้านผู้ปกครองและชุมชน ส่งผลทางบวก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ระดับ .01 สอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์ชนรรณ วิเศษทอง; วลัยกา ฉลากบาง; และอภิสิทธิ์ สมศรีสุข(2567) ได้ศึกษาเรื่องปัจจัย ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา ในจังหวัด สกลนคร พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลมีอำนาจพยากรณ์ประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการ ด้านสื่อวัสดุ อุปกรณ์และเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้าน

ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมของโรงเรียนกับชุมชน ด้านผู้บริหารโรงเรียน และด้านครูผู้สอน มีอำนาจพยากรณ์ร้อยละ 79.50 สอดคล้องกับงานวิจัยของกฤตภาส หลวงจอก; สุพัฒนา หอมบุปผา ;และสาธิต ทรัพย์รวงทอง(2568)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 2 พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร โดยการวิเคราะห์ถดถอยพหุคูณแบบ ขั้นตอน พบว่า มีปัจจัยที่ส่งผลได้แก่ ด้านครู (X_2) ด้านงบประมาณ (X_3) ด้านบรรยากาศ (X_6) ด้านผู้บริหาร (X_1) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีค่า สามารถพยากรณ์การบริหารงานวิชาการของผู้บริหาร ได้ร้อยละ 81.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของ อารี เศรษฐสุข จรัสอติวิทยารณ ;และสุดาพร ทองสวัสดิ์(2567)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหาร งาน วิชาการของผู้บริหาร สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สงขลา เขต 2 พบว่า ปัจจัยที่สามารถทำนายการบริหารงานวิชาการ ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสงขลา เขต 2 ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 โดยมีค่าสัมประสิทธิ์ในการทำนายเท่ากับ .899 คิดเป็นร้อยละ 89.9 สอดคล้องกับงานวิจัยของกุลจิรา สุขะตะวิจิตร; ศุภชัย ทวีทิป ;และพิพัฒน์ สันตะวัน(2568)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษา พิจิตร พบว่า ปัจจัยด้านสื่อและเทคโนโลยีทางการศึกษา (X_6) ปัจจัยด้านผู้ปกครองและชุมชน (X_2) และ ปัจจัยด้านครูผู้สอน (X_1) ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สามารถ พยากรณ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษาได้ร้อยละ 66.00 สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญวรัตน์ ชูปัญญาและนิ รันตร์ จุลทรัพย์(2568)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการ อาชีวศึกษา สงขลา พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา มีความสัมพันธ์ทางบวก ($R^2 = .601$) อยู่ใน ระดับสูง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยพบว่า ปัจจัยด้านการพัฒนาสื่อเทคโนโลยีนวัตกรรมเพื่อการศึกษา ส่งผลมาก ที่สุดเท่ากับ ($Beta = .498$) รองลงมา ได้แก่ ด้านการสนับสนุนงบประมาณ ($Beta = .240$) ปัจจัยด้านภาวะผู้นำทางวิชาการของ ผู้บริหาร ($Beta = .165$) และปัจจัยด้านความสามารถในการจัดการเรียนรู้ของครูผู้สอน ($Beta = .093$) ตามลำดับ สอดคล้องกับ งานวิจัยของอัจฉราวดี จันทร์ภักดี ;ทรง ยศ แก้วมงคล ;และกุลจิรา รักชนกร(2568)ได้ศึกษาเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการ บริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สระแก้ว เขต 2 พบว่า ตัวแปรพยากรณ์ที่ดีของการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ประถมศึกษาสระแก้ว เขต 2 ดังนี้ ด้านผู้บริหาร(X_1) และด้านครูผู้สอน(X_5)อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 สอดคล้องกับ งานวิจัยของ ปัญญา ศรศิริ ; นันธวัช นูนารถ ;และฐิตินันท์ ดั่งสุวรรณ (2568) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของ สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท พบว่า ปัจจัยด้านผู้บริหาร ผู้สอนงบประมาณ และ สื่อเทคโนโลยีส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และสามารถพยากรณ์ได้ร้อยละ 70

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมและสนับสนุนการดำเนินงานด้านการพัฒนาหลักสูตร การวัดและ ประเมินผล รวมถึงการเทียบโอนผลการเรียนอย่างเป็นระบบ โดยควรมีบทบาทในการกำหนดทิศทาง วางแผน และติดตามผลการ ดำเนินงานอย่างใกล้ชิด เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาและตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน สภาพแวดล้อมทางสังคม และความต้องการของท้องถิ่น ตลอดจนควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครูในการออกแบบและทบทวน หลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

1.2 ด้านการพัฒนาหลักสูตร ผู้บริหารควรเปิดโอกาสให้ครูและบุคลากรทางการศึกษาเข้ามามีส่วนร่วมในการ

ออกแบบ ทบทวน และปรับปรุงหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษาและท้องถิ่น รวมทั้งส่งเสริมการใช้ข้อมูลจากการประเมินผลการเรียนรู้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง

1.3 ด้านการวัดผลและประเมินผล ผู้บริหารควรส่งเสริมให้ครูใช้เครื่องมือและวิธีการประเมินที่หลากหลายเหมาะสมกับลักษณะของสาระการเรียนรู้และศักยภาพของผู้เรียน รวมทั้งควรจัดให้มีการพัฒนาศักยภาพครูในการวิเคราะห์และใช้ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น

1.4 ด้านการเทียบโอนผลการเรียน ผู้บริหารควรพัฒนาระบบการดำเนินงานที่ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ เพื่อให้การรับรองผลการเรียนของนักเรียนเป็นไปอย่างมีมาตรฐาน และสามารถรองรับความหลากหลายของผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรมีการศึกษาภาวะผู้นำทางวิชาการของผู้บริหารส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1

1.2 ควรมีการศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2542).พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2545 และฉบับที่ 3). กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

_____. (2562). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ 2542 แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 (2545)

ฉบับที่ 3 (2553) และฉบับที่ 4 (2562). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ครุสภาลาดพร้าว.

กฤตภาส หลวงจอก สุพัฒนา หอมบุปผา และ สาธิต ทรัพย์รวงทอง.(2568).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา โรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต

2. Education journal Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University, 8(1), 354-366.

กิตติชัย อาจหาญ .(2565).ปัจจัยการบริหารที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรปราการ.ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา:สกลนคร. บัณฑิตวิทยาลัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร

กุลจิรา สุขะตะวิจิตร ศุภชัย ทวีทิปและพิพัฒน์ สันตะวัน. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา พิจิตร. Education journal Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University, 8(1), 90-103.

ชนกานต์ เอี่ยมสะอาดและสธิพร เขาวนชัย. (2021). ปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษา จังหวัดพิษณุโลก. Journal of Roi Kaensarn Academi, 6(6), 89-103.

โชติรส จิโนรส สุพัฒนา หอมบุปผา และสาธิต ทรัพย์รวงทอง .(2565).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิจิตร เขต 2. Education journal Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University, 5(2), 87-99.

ญา ดา สุทธิ, สุเมธ งาม กนก, & ประยูร อิม สวาสดี. (2566). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ชลบุรี เขต 1. HRD JOURNAL, 14(1), 66-84.

ทศพร ประสงค์เงิน ทินกร ขอมพงษ์และสายทิพย์ ยะฟู. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดพิจิตร. Education journal Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat

University, 7(2), 197-211.

ธมนวรรณ พวงจิตรและสมนึก การิเวท.(2568).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2. **วารสารเสียงธรรมจากมหายาน**, 11(2), 306-319.

ธัญวรัตน์ ชูปัญญาและนิรันดร์ จุลทรัพย์.(2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาสงขลา. **The Journal of Institute of Trainer Monk Development**, 8(1), 102-111.

นงนุช อินทรโคกสูง.(2565).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงาน พื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์.**วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์

นงนุช อินทรโคกสูง ทินกร ชอัมพงษ์ และเยาวเรศ รักดีจิตร. (2022).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา นครสวรรค์ .**วารสารวิจัยวิชาการ**, 5(5), 235-250.

นิติธร ทั้งทอง พิมพ์ประภา อมรกิจบุญโญ และรวีวรรณ กลิ่นหอม.(2566).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองสวรรคโลก จังหวัดสุโขทัย.**The Journal of Sirindhornparithat**, 24(2), 124-137.

บงกช สิทธิบรรจง.(2564).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา กลุ่ม 3 สังกัดสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ .**วิทยานิพนธ์นี้สุตรครุศาสตรมหาบัณฑิต** สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

ปรีชา ตุ่มโท ทินกรณ ชอัมพงษ์ และสายทิพย์ ยะฟู.. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนมัธยมศึกษาใน จังหวัดชัยนาท. **วารสารวิจัยวิชาการ**, 5(5), 303-316.

ปัญญา ศรีศิริ นันธวัช นุนารณ และจิตตินันท์ ดวงสุวรรณ. (2568). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท. **Education journal Faculty of Education**, Nakhon Sawan Rajabhat University, 8(1), 284-296.

พงษ์ธนรรณ วิเศษทอง วสันิกา ฉลากบางและอภิสิทธิ์ สมศรีสุข(2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาในจังหวัดสกลนคร. **Journal of Graduate School Sakon Nakhon Rajabhat University**, 21(94), 44-59.

พิมลพรรณ สว่างสิงขรและวรรณรี ปานศิริ.(2566).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียน โสตศึกษา กลุ่ม ที่ 1-8 สังกัดสำนักบริหารงานการศึกษาพิเศษ.**วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย**, 7(1), 217-229.

พีระพงษ์ บัวชุม ชาลวิทย์ หาญรินทร์ และไพฑูรย์ พวงยอด .(2564). ความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยการบริหารกับประสิทธิภาพ บริหารงานวิชาการของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครพนม เขต 1. **Journal of Graduate School Sakon Nakhon Rajabhat University**, 18(81), 134-144.

ภัทราภรณ์ คล้ายแก้ว. (2561). **การบริหารงานวิชาการในสถานศึกษา: ปัญหาและแนวทางพัฒนา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ การศึกษา.

ภาคภูมิ เจริญศรีและจรัส อติวิทยภรณ์. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาประถมศึกษา นราธิวาส เขต 2.**วารสารเสถียรวิทยปริทัศน์**, 4(3), 152-161.

ยมลพร ศรีพลอย .(2565).ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขต พื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครสวรรค์ เขต 1. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต**. สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์.

รุ่งชัชดาพร เวทชาติ. (2566). **การบริหารงานวิชาการเพื่อการพัฒนาคุณภาพสถานศึกษาในวิถีชีวิตใหม่**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สงขลา: เหมการพิมพ์.

วีรวิชัย อารีสวัสดิ์ และศันสนีย์ จะสุวรรณ. (2565). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาเอกชน ระดับ

- ประถมศึกษาของจังหวัดเชียงใหม่ในความปกติใหม่, *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 7(4): 146-159.
- ศรัณญา จอกสุวรรณ ธีรพนธ์ แนนเบียน ไกรวิทย์ ดีเอม. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการบริหารงาน วิชาการของสถานศึกษาในจังหวัดอุทัยธานี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา อุทัยธานี ชัยนาท. *Education journal Faculty of Education, Nakhon Sawan Rajabhat University*, 7(1), 353-365.
- สำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามัธยมศึกษากรุงเทพมหานคร เขต 1.(2566).รายงานการประเมินตนเอง. <http://www.sesao2.go.th/>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579*. กรุงเทพฯ: บริษัท พรินทติ้งกราฟฟิค จำกัด.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ : สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักปลัดกระทรวงศึกษาธิการ. (2560). *แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานปลัดกระทรวง ศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุกัญญา นิยมพันธุ์. (2563).ปัจจัยที่มีผลต่อการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน. *วารสารการบริหารการศึกษา*, 12(2), 107-113.
- อัจฉราวดี จันทร์ภักดี ;ทรงยศ แก้วมงคล ;และกุลจิรา รักชนคร. (2568). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารงานวิชาการสู่ความเป็นเลิศของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สระแก้ว เขต 2. *วารสารมจร.การพัฒนาสังคม*, 9(3), 323-337.
- อารี เศรษฐสุข จรัส อติวิทยากรณ์และสุดาพร ทองสวัสดิ์. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการ บริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สงขลา เขต 2. *The Journal of Institute of Trainer Monk Development*, 7(3), 377-391.
- Cronbach, J. Lee. (1970). *Essentials of Psychological Testing*. 3rd ed., New York: Harper and Row.

แม่นางบัวคลี: การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเชื่อของชุมชนวัดบ้านถ้ำ ตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี

MAENANG BUAKLEE: A STUDY OF LOCAL HISTORY AND COMMUNITY BELIEFS AT WAT BAN
THAM, KHAO NOI SUBDISTRICT, THA MUANG DISTRICT, KANCHANABURI PROVINCE

พระครูกาญจนสุตคุณ (บุญเชิด ดวงแก้ว)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี

Phrakhrukanchanasutkhun Bunchoed Duangkaew

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Buddhapanyasridvaravadi Buddhist College

Corresponding Author's Email: kanchana.25052505@gmail.com

(Received : April 30, 2025; Edit : May 28, 2025; accepted : June 1, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในเรื่อง "แม่นางบัวคลี" และความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในชุมชนวัดบ้านถ้ำ ตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ผ่านการวิเคราะห์ความสำคัญของ "แม่นางบัวคลี" ซึ่งเป็นตัวละครในตำนานท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและจักรวาลวิทยา ดังนี้ คือ 1) ศึกษาคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาและการสะท้อนในตำนานท้องถิ่นผ่านตัวละคร "แม่นางบัวคลี" 2) วิเคราะห์บทบาทของ "แม่นางบัวคลี" ในการเชื่อมโยงกับจักรวาลวิทยาและคติกรรมในพระพุทธศาสนาในบริบทของชุมชนท้องถิ่น โดยการศึกษาเน้นการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อทางศาสนาในเรื่องกรรม และการชดใช้กรรมที่สะท้อนผ่านเรื่องราวของแม่นางบัวคลี และการปฏิบัติของชุมชน ที่เชื่อมโยงความเชื่อต่าง ๆ เหล่านี้เข้ากับพิธีกรรมและประเพณีในชุมชน ผลลัพธ์จากการศึกษานี้จะช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาในสังคมท้องถิ่น รวมถึงการสืบทอดและการปรับตัวของความเชื่อเหล่านี้ในโลกปัจจุบัน

คำสำคัญ: แม่นางบัวคลี, ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น, ความเชื่อชุมชน, กรรม, จักรวาลวิทยา

Abstract

This article aims to study the relationship between local historical beliefs regarding "Maenang Buaklee" and Buddhist beliefs within the community of Wat Ban Tham, Khao Noi Subdistrict, Tha Muang District, Kanchanaburi Province. The study analyzes the significance of "Maenang Buaklee," a character in local legends that is linked to Buddhist beliefs and cosmology, through objectives: 1) To examine Buddhist beliefs and their reflection in local legends through the character of "Maenang Buaklee." 2) To analyze the role of "Maenang Buaklee" in connecting Buddhist cosmology and karmic beliefs within the context of the local community.

This study focuses on analyzing the relationship between religious beliefs concerning karma and retribution as reflected in the narrative of Maenang Buaklee and the community's practices. It explores how these beliefs are integrated into local rituals and traditions. The findings of this research will contribute to a deeper understanding of Buddhist beliefs in local society, as well as the transmission and adaptation of these beliefs in the contemporary world.

Keywords: Maenang Buaklee, Local History, Community Beliefs, Karma, Cosmology

บทนำ

การศึกษาความเชื่อและประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในชุมชนวัดบ้านถ้ำ ตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เรื่องราวของ "แม่นางบัวคลี" จากตำนานท้องถิ่นของชุมชนวัดบ้านถ้ำ ตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นไปเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคติความเชื่อในเรื่อง "แม่นางบัวคลี" ซึ่งเป็นตัวละครที่สำคัญในตำนานท้องถิ่น กับหลักการทางพระพุทธศาสนาโดยเฉพาะในเรื่องกรรมและการชดใช้กรรม เป็นการสำรวจที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการเข้าใจความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และบทบาทของความเชื่อในชีวิตประจำวันของชาวบ้านในท้องถิ่น

ความเชื่อในท้องถิ่นไทยมักมีการผสมผสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนา ความเชื่อดั้งเดิม และวิถีชีวิตของผู้คน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมไทย (พระครูโกศลสังฆกิจ, 2561: 71-73) โดยเฉพาะการสะท้อนถึงแนวคิดทางพระพุทธศาสนา เช่น กรรมและการชดใช้กรรม รวมถึงจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาในรูปแบบที่มีความเชื่อมโยงกับงานศิลปะและพิธีกรรมต่าง ๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน การศึกษาในครั้งนี้จึงไม่ได้เน้นแค่เพียงการบรรยายถึงตำนานหรือความเชื่อท้องถิ่น แต่ยังมุ่งศึกษาเกี่ยวกับการเชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่นกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการศึกษาความเชื่อใน "แม่นางบัวคลี" จึงเป็นเพื่อวิเคราะห์ตัวละครที่สะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องของกรรมและผลของการกระทำที่มีผลต่อการดำเนินชีวิตของชุมชนไทย การศึกษานี้จะช่วยให้เราเห็นภาพรวมของความเชื่อในเรื่องกรรมและการชดใช้กรรมจากมุมมองท้องถิ่น รวมถึงการถ่ายทอดความเชื่อเหล่านี้ผ่านงานศิลปะ เช่น จิตรกรรมที่มีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่มีการสื่อสารหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาผ่านพิธีกรรมในชีวิตประจำวันของชุมชน

คติความเชื่อเรื่องกรรมเป็นหนึ่งในหลักการสำคัญของพระพุทธศาสนาที่มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อวิถีชีวิตของชาวพุทธ (พระมหาบุญไทย, 2555: 25-28) ในตำนานนางบัวคลี ขุนแผนและนางบัวคลีแสดงให้เห็นถึงผลของการกระทำที่ท้าทายธรรมชาติของกรรมในทางที่ไม่สมดุล การกระทำที่รุนแรงและความขัดแย้งระหว่างตัวละครเหล่านี้สามารถนำมาศึกษาได้ในแง่มุมของการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตจริง ผลจากการศึกษานี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างชีวิตมนุษย์และจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา ผลของการกระทำที่ดีและไม่ดีที่เกิดจากกรรม การผจญภัยของนางบัวคลีโดยขุนแผนจึงไม่ใช่แค่การกระทำในทางโลกียะเท่านั้น แต่ยังเป็นการสะท้อนถึงการไม่ปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

งานศึกษานี้จึงได้แสดงให้เห็นถึงพลังของการบูรณาการความเชื่อพื้นบ้านเข้ากับกรอบความคิดทางพระพุทธศาสนาในการสร้างความหมายและคุณค่าใหม่แก่ชุมชนที่เปิดเผยให้เห็นถึงการประยุกต์ใช้หลักพระพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตของชุมชน ผ่านพิธีกรรมและศิลปะที่สะท้อนถึงความเชื่อเหล่านี้ในรูปแบบที่เข้าใจง่ายและเข้าถึงได้อย่างแท้จริง กรณีของแม่นางบัวคลีแห่งวัดบ้านถ้ำชี้ให้เห็นว่า เรื่องเล่าหรือ **ตำนานท้องถิ่น** สามารถทำหน้าที่เสมือน "สะพานเชื่อม" ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน ระหว่างโลกแห่งจินตนาการกับโลกแห่งศรัทธาทางศาสนา ชุมชนบ้านถ้ำได้ใช้ตำนานนางบัวคลีเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์และความภูมิใจในประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของตน ในขณะเดียวกันก็ไม่หลงลืมที่จะตีความตำนานนั้นด้วยปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา ทำให้ตำนานที่อาจเคยถูกมองว่าเป็นเรื่องไสยศาสตร์ กลายเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนและวิถีทางธรรมไปโดยปริยาย

ตำนานแม่นางบัวคลี และประวัติศาสตร์ชุมชนวัดบ้านถ้ำ

วัดบ้านถ้ำ ตั้งอยู่ที่ตำบลเขาน้อย อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นชุมชนเก่าแก่ที่มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์ย้อนไปถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา จากการสำรวจของกรมศิลปากรเมื่อปี พ.ศ. 2492 พระยาอนุมานราชชนได้สันนิษฐานว่าวัดนี้น่าจะสร้างขึ้นตั้งแต่ยุคกรุงศรีอยุธยา โดยพบพระพุทธรูปหินทรายสมัยอยุธยาเป็นหลักฐานสำคัญในถ้ำของวัด (กรมศิลปากร, 2535: 42-43) วัดบ้านถ้ำได้รับการจดทะเบียนเป็นวัดในสังกัดกรมศาสนาเมื่อปี พ.ศ. 2325 (ปลายสมัยกรุงธนบุรีถึงต้นรัชกาลที่ 1) แสดงให้เห็นว่าวัดและชุมชนบ้านถ้ำมีความต่อเนื่องมายาวนานในภูมิภาคนี้

นอกจากนี้ พื้นที่บริเวณถ้ำยังปรากฏในตำนานและวรรณคดีไทยเรื่อง **ขุนช้างขุนแผน** ว่าเป็นถิ่นพำนักของ "หมื่นหาญ" หัวหน้าขุมโจรผู้เป็นบิดาของนางบัวคลี ซึ่งมีบ้านเรือนตั้งอยู่ ณ ตำบลบ้านถ้ำในอดีต (ประสิทธิ์, 2555: 117-120) เรื่องเล่าท้องถิ่นจึงผนวกเหตุการณ์ในวรรณคดีเข้ากับสถานที่จริง คือ ถ้ำใหญ่ภายในวัดบ้านถ้ำ ที่มีหินงอกหินย้อยลักษณะคล้ายรูปร่างผู้หญิง เชื่อกันว่าเป็นร่างของ **แม่นางบัวคลี** หญิงสาวในตำนานที่กลายเป็นหินภายในถ้ำดังกล่าว (อภิชาติ, 2562: 153) ชาวบ้านในพื้นที่ต่าง

รับรู้ตำนานนี้สืบต่อกันมา และถือว่าถ้าและรูปหีนดังกล่าวเป็นหลักฐานเชิงสัญลักษณ์ของเรื่องราวในอดีตที่ฝังแน่นอยู่ในความทรงจำของชุมชน

การเชื่อมโยงตำนานนางบัวคลี่เข้ากับประวัติศาสตร์ท้องถิ่นสะท้อนถึงการผสานโลกทัศน์ด้านวัฒนธรรมและสถานที่จริงชาวบ้านถ้ามองเรื่องเล่านี้เสมือนเป็นส่วนหนึ่งของประวัติชุมชนของตน แม้เรื่องขุนช้างขุนแผนจะเป็นวรรณคดีที่มีการรวบรวมเป็นลายลักษณ์อักษรในสมัยรัตนโกสินทร์ก็ตาม นักประวัติศาสตร์บางท่าน เช่น สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงเชื่อว่าเหตุการณ์ในเรื่องขุนช้างขุนแผนมีมูลความจริงทางประวัติศาสตร์ในสมัยต้นกรุงศรีอยุธยา (สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2545: 214-216) การที่ตำนานบัวคลี่เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีซึ่งเป็นหัวเมืองชายแดนในอดีต ยิ่งทำให้ชาวบ้านจำนวนมากน้อยคล้อยตามความเห็นนี้ เพราะสอดคล้องกับภูมิหลังทางภูมิศาสตร์ของถ้าที่เคยเป็นแหล่งซ่อนตัวของโจรผู้ร้ายและเป็นสมรภูมิแห่งอำนาจของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม นักวิชาการอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น สุจิตต์ วงษ์เทศ ได้ให้ความเห็นแย้งว่าเรื่องดังกล่าวเป็นเรื่องแต่งขึ้นเพื่อจุดประสงค์ทางการเมืองและการยกย่องกษัตริย์ มิใช่ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์โดยตรง (สุจิตต์, 2542: 67-69) ไม่ว่าข้อถกเถียงทางวิชาการจะเป็นอย่างไร สำหรับชุมชนวัดบ้านถ้า **แม่นางบัวคลี่** ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์ท้องถิ่น ตำนานช่วยอธิบายชื่อสถานที่และสภาพภูมิประเทศ (คือถ้าที่มีรูปหญิงหินงอก) แก่คนรุ่นหลัง และเสริมสร้างความภูมิใจในรากเหง้าประวัติศาสตร์ของชุมชน

นอกจากนี้ ตำนานแม่นางบัวคลี่ยังเชื่อมโยงกับมิติทางวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ศิลปวัฒนธรรมของไทยในวงกว้าง ในถ้ำบ้านถ้าไม่เพียงมีหินรูปร่างบัวคลี่เท่านั้น แต่ยังประดิษฐานพระพุทธรูปองค์ใหญ่ปางมารวิชัย (หลวงพ่อใหญ่ชินราช) และรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณที่ทางขึ้นปากถ้ำ (ประสิทธิ์, 2555: 123-125) แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของพุทธศาสนสถานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามคติความเชื่อพื้นบ้าน สถานที่แห่งนี้จึงมีทั้งความสำคัญทางศาสนาและความน่าสนใจทางตำนานควบคู่กันไป ก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งนักท่องเที่ยวและผู้แสวงบุญมักเดินทางมาเยี่ยมชมเพื่อทักทายพระทำบุญและสัมผัสเรื่องเล่าตำนานไปพร้อมกัน (อภิชาติ, 2562:156)

ตำนานนางบัวคลี่ในวรรณคดีขุนช้างขุนแผน

นางบัวคลี่เป็นตัวละครหนึ่งในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ซึ่งมีบทบาทโดดเด่นในตอนกำเนิดกุมารทอง เนื้อเรื่องตอนนี้สะท้อนโศกนาฏกรรมและความเชื่อทางไสยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตคนไทยสมัยก่อน ในเรื่อง เล่าถึง**หมื่นหาญ** ผู้เป็นบิดาของบัวคลี่ ซึ่งเป็นจอมโจรที่มีอิทธิพลอยู่ในย่านบ้านถ้า จังหวัดกาญจนบุรี มีติดางตามชื่อนางบัวคลี่ที่เลื่องลือไปไกลถึงชั้นเจ้าเมืองกาญจนบุรีเคยส่งคนมาสู่ขอ แต่หมื่นหาญไม่ยอมยกลูกให้ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 142-143)

เมื่อขุนแผนเดินทางมาถึงย่านนี้ ขุนแผนมีความประสงค์จะแสวงหาเครื่องรางของวิเศษตามตำราซึ่งหนึ่งในนั้นคือ "กุมารทอง" ที่จะต้องสร้างจากเด็กทารกที่ตายในครรภ์มารดา ขุนแผนได้พบเห็นนางบัวคลี่เข้าก็หลงรัก และเห็นว่านางมีลักษณะต้องตามตำราเพราะตั้งครรภ์แรกและคาดว่าบุตรในครรภ์จะเป็นผู้ชาย ขุนแผนจึงคิดจะใช้บัวคลี่เป็นแม่ของกุมารทองของตน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 145-146) ขุนแผนจึงตีสนิทฝากตัวเป็นลูกน้องของหมื่นหาญเพื่อหวังใกล้ชิดบัวคลี่ จนหมื่นหาญไว้วางใจยกลูกสาวให้เป็นภรรยา อยู่กินกันจนนางบัวคลี่ตั้งครรภ์ (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 147-148) ระหว่างนั้นหมื่นหาญเริ่มระแวงในพฤติกรรมของขุนแผนที่ไม่ยอมออกปล้นร่วมกับตน และทราบในที่สุดว่าขุนแผนมีวิชาอาคมแก่กล้าแฝงตัวมาเพื่อโค่นอำนาจ จึงวางแผนฆ่าขุนแผนเสียโดยให้บัวคลี่ลงมือวางยาพิษในอาหาร นางบัวคลี่เมื่อตกอยู่ระหว่างความตักตวงต่อบิดากับความรักสามี ก็ตัดสินใจตามคำสั่งบิดาเพราะนางรักพ่อตนมากกว่าและคิดว่าเป็นเวรกรรมของตน (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 149-150) โดยนางได้จัดสำหรับอาหารวางยาให้ขุนแผนกิน แต่ขุนแผนมี "โหงพราญ" (วิญญาณบริวาร) กระซิบเตือนภัย ขุนแผนจึงลงบันขาวโยนให้กา กากินแล้วตกตายยืนยันทันทีว่ามียาพิษจริง (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 151) เมื่อรู้ว่าบัวคลี่คิดฆ่าตน ขุนแผนโกรธแค้นแต่กลับทำไม่รู้เรื่องและบอกนางว่าตนรู้สึกไม่สบายนอนอนพัก บัวคลี่จึงเก็บสารพัดและเข้าไปปรนนิบัตินวดด้วยความเห็นห่วง

ขณะนั้นเองขุนแผนฉวยโอกาสเกลี้ยกล่อมนางบัวคลี่ ยกเรื่องลูกในท้องขึ้นมาพูด โดยเอ่ยปากอย่างมีเล่ห์เหลี่ยมขอลูกในท้องนางเป็น "กรรมสิทธิ์" ของตน เมื่อนางบัวคลี่ได้ยินก็ตอบแบบไม่ทันไตร่ตรองว่าลูกย่อมเป็นลูกของขุนแผนอยู่แล้ว จะขอไปทำไม

ขุนแผนจึงอ้างว่ายินยอมจะขอให้เป็นเรื่องเป็นราว นางบัวคลีจึงหลุดปากประชดออกไปว่า "ถ้าอยากได้นักก็เข้ามาแห้วท้องเอาไปเลย" (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 152-153) คำพูดนี้เองที่ขุนแผนถือว่าเป็นการยินยอมยกลูกให้ ขุนแผนจึงตัดสินใจลงมือทำตามแผนที่วางไว้ทันที ในยามดึกคืนนั้น ขณะที่บัวคลีนอนหลับไร้ป้องกัน ขุนแผนได้ใช้มีดเข้านางอย่างโหดเหี้ยม แล้วผ่าท้องควักเอาทารกในครรภ์ออกมา นำใส่ย่ามหนีออกจากเรือนไปยังวัดใต้ในป่า เพื่อทำพิธีปลุกเสกกุมารทองจนสำเร็จในที่สุด (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2553: 154-156)

เหตุการณ์สลดนี้ทำให้นางบัวคลีต้องเสียชีวิตทั้งที่ยังมีลูกอยู่ในครรภ์ วิญญาณของนางจึงจัดอยู่ในประเภท "ผีตายทั้งกลม" คือผีผู้หญิงตายท้องแก่พร้อมลูก ซึ่งตามความเชื่อไทยโบราณถือว่าเป็นผีที่เฮี้ยนร้ายแรงอีกชนิดหนึ่ง (เช่นเดียวกับกรณีแม่นาคพระโขนง) (ประมวล, 2560: 124-126) ตำนานนางบัวคลีในวรรณคดีจึงเป็นต้นเค้าของความเชื่อเรื่อง "กุมารทอง" ที่แพร่หลายในสังคมไทย กล่าวคือนางบัวคลีเป็นมารดาของกุมารทองคนแรกตามคติความเชื่อ โดยกุมารทองในเรื่องขุนช้างขุนแผนนั้นเกิดจากพิธีปลุกเสกวิญญาณทารกจากครรภ์ของนางบัวคลีให้มาเป็นเด็กผีเพื่อรับใช้ขุนแผน ในเวลาต่อมา ความเชื่อนี้ถูกพัฒนาจนเกิดเป็นเครื่องรางของขลังและพิธีกรรมเกี่ยวกับกุมารทองมากมาย แต่คนส่วนใหญ่กลับไม่รู้ต้นกำเนิดที่แท้จริงว่ามาจากโคกนาฏกรรมของนางบัวคลีในวรรณคดี (ชินขฐา, 2552: 134-136)

ชะตากรรมของบัวคลีได้รับการตีความในเชิงสังคมว่า นางคือเหยื่อของความขัดแย้งช่วงชิงอำนาจระหว่างผู้ชายสองคน (บิดาและสามี) ผู้ซึ่งต่างใช้นางเป็นเครื่องมือเพื่อประโยชน์ของตนเอง ในขณะที่ภาพลักษณ์ของขุนแผนซึ่งเป็นพระเอกในอุดมคติของวรรณคดีไทยกลับถูกทำลาย เมื่อผู้อ่านยุคปัจจุบันได้เห็นการกระทำอันโหดเหี้ยมของขุนแผนที่ฆ่าภรรยาและลูกในท้องตนได้อย่างเลือดเย็น ผู้ฟังที่เป็นชาวพุทธแต่โบราณกาลต่างอาจตกใจสะเทือนใจไม่ต่างกับคนในยุคนี้ที่รับรู้เรื่องดังกล่าว เพราะการผิดศีลฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเช่นนี้ถือเป็นบาปหนักตามหลักพระพุทธศาสนา (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 241-242) เนื้อความจากตอนของนางบัวคลีในวรรณคดีขุนช้างขุนแผนจึงเป็นตอนที่สะเทือนอารมณ์และสร้างข้อถกเถียงทางศีลธรรมอย่างมาก วรรณคดีเองมิได้นำเสนอนางบัวคลีเป็นผีมาหลอกหลอน แต่สำหรับชาวบ้านถ้า ผู้รับเอาตำนานนี้มาเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อท้องถิ่น ย่อมมีการเพิ่มเติมจินตนาการว่าวิญญาณของนางน่าจะสิงสถิตอยู่ในถ้ำและปรากฏเป็นหินงอกหินย้อยรูปหญิง ซึ่งกลายเป็นที่เคารพเกรงขามของคนในชุมชน

เรื่องราวของ "แม่นางบัวคลี" ปรากฏอยู่ในตำนาน "ขุนแผน" ซึ่งเป็นหนึ่งในนิทานพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมในสมัยอยุธยา โดยนางบัวคลีเป็นลูกสาวของหมื่นหาญ ผู้มีอำนาจในพื้นที่ หมื่นหาญมีบทบาทสำคัญในการควบคุมชุมชนและเป็นผู้ดูแลความสงบเรียบร้อยของพื้นที่ แต่ในขณะที่เดียวกันเขาก็เป็นผู้ที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างตัวเขากับขุนแผน ซึ่งนำไปสู่เหตุการณ์การฆ่านางบัวคลีโดยขุนแผนเอง

โดยในตำนานนี้จะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างขุนแผนและนางบัวคลีที่เต็มไปด้วยความรักและความขัดแย้งระหว่างครอบครัว ขุนแผน ซึ่งเป็นตัวละครหลักในตำนานนี้มักถูกมองว่าเป็นวีรบุรุษที่มีทั้งความสามารถในทางทหารและความรักที่ลึกซึ้งต่อบัวคลี แต่อย่างไรก็ตาม ตำนานยังเผยให้เห็นถึงการกระทำที่รุนแรงของขุนแผน ที่สะท้อนถึงการใช้อำนาจรุนแรงและการกระทำที่ผิดศีลธรรม เมื่อขุนแผนฆ่านางบัวคลีเพื่อที่จะนำลูกในท้องของนางมาทำเป็น "กุมารทอง" เครื่องมือในการเสริมพลังและอำนาจของตน ในเชิงมิติทางวิญญาณและโลกียะ การกระทำนี้ไม่เพียงแต่แสดงถึงความขัดแย้งภายในครอบครัวเท่านั้น แต่ยังสะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องกรรมและผลลัพธ์ที่เกิดจากการกระทำผิด หรือการชดใช้กรรมในวิถีชีวิตของผู้คนในสมัยนั้น

จากการศึกษาผ่านตำนานนี้พบว่า ขุนแผนทำการกระทำที่ขัดแย้งกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของการสะท้อนการกระทำผิดศีลธรรม การฆ่านางบุริสุทธีเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งตรงกับความเชื่อในเรื่องผลของกรรมที่เกิดจากการกระทำไม่ดี พระพุทธศาสนาสอนเรื่องกรรมไว้ว่า การกระทำทั้งหลายย่อมส่งผลต่อผู้กระทำไม่ว่าจะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่ว โดยเฉพาะการฆ่าถือเป็นปาณาติบาตซึ่งเป็นบาปหนัก (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 45-46) การที่ขุนแผนตัดสินใจฆ่านางบัวคลีเพื่อประโยชน์ทางไสยศาสตร์จึงเป็นการแสดงออกถึงความลุ่มหลงในอำนาจและการไม่ยึดมั่นในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

ความเชื่อของชุมชนวัดบ้านถ้ำที่มีต่อนางบัวคลี

สำหรับชุมชนวัดบ้านถ้ำและพื้นที่ใกล้เคียง ตำนานแม่นางบัวคลีมิได้เป็นเพียงวรรณกรรม หากแต่ถูกผสมผสานเข้าเป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อพื้นถิ่นและจิตวิญญาณของสถานที่ ชาวบ้านในพื้นที่มักเรียกนางบัวคลีอย่างให้ความเคารพว่า "เจ้าแม่บัวคลี" หรือ "แม่นางบัวคลี" แสดงถึงการยกย่องนางในฐานะดวงวิญญาณผู้หญิงศักดิ์สิทธิ์ที่สถิตอยู่ ณ ถ้ำแห่งนั้น ภายในถ้ำวัดบ้านถ้ำ ผู้คนพบเห็นหินงอกลักษณะคล้ายสตรีซึ่งเชื่อกันว่าเป็นตัวนางบัวคลีอยู่ใกล้พระพุทธรูป (อภิชาติ, 2562: 154-155) บ้างก็เล่าว่าวิญญาณของนางบัวคลีเฝ้าคุ้มครองดูแลสถานที่ ไม่ให้ผู้ใดประพฤติดีไม่ดีหรือบุกรุกกลบหลุม หากผู้ใดลบหลู่ก็อาจพบกับเหตุการณ์ไม่ดีหรือเจ็บไข้ได้ป่วย เป็นความเชื่อปากต่อปากที่ชาวบ้านถ่ายทอดกันเพื่อปลูกฝังความเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้

การผสมผสานความเชื่อเรื่องวิญญาณกับพระพุทธศาสนาเป็นลักษณะที่พบเห็นได้ทั่วไปในสังคมไทย โดยเฉพาะในชุมชนที่มีประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมยาวนาน (วาสนา, 2559: 89-91) ชาวพุทธไทยมักผสมผสานความเชื่อเรื่องผีสงฆ์เทวดากับหลักพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน โดยมองว่าสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของระบบจักรวาลตามคติพุทธ ซึ่งประกอบด้วยภพภูมิต่างๆ ทั้งของเทวดา มนุษย์ และสัตว์นรก (ลัดดาวัลย์, 2558: 105-107) การที่ชาวบ้านถ้ำนับถือวิญญาณแม่นางบัวคลีจึงไม่ได้ขัดกับความเป็นชาวพุทธ แต่เป็นการแสดงออกถึงความเคารพต่อวิญญาณที่เชื่อว่ายังวนเวียนอยู่ในสังสารวัฏ

ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่บัวคลีส่งผลให้เกิดพิธีกรรมและขนบปฏิบัติบางอย่างในชุมชน แม้จะไม่ได้เป็นพิธีใหญ่โตแต่ก็พบการกระทำอย่างไม่เป็นทางการ เช่น นักท่องเที่ยวหรือชาวบ้านเมื่อจะเข้าถ้ำไปชมหลวงพ่อบูและรูปหินนางบัวคลี มักจุดธูปเทียนบอกกล่าวขออนุญาตต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในถ้ำ คือบอกกล่าวต่อแม่นางบัวคลีให้เปิดทางและปกป้องรักษาระหว่างที่อยู่ในบริเวณถ้ำ คล้ายกับธรรมเนียมไหว้เจ้าที่ก่อนเข้าพื้นที่แปลกถิ่น นอกจากนี้ บางคนอาจนำเครื่องสักการะเล็กๆ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน ไปวางไว้บริเวณใกล้หินรูปร่าง เพื่อแสดงความเคารพต่อวิญญาณของนาง ความเชื่อเหล่านี้แม้ไม่ได้ถูกบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ดำรงอยู่ผ่านพิธีกรรมและการบอกเล่าของคนในชุมชน ซึ่งถือเป็น **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม** ที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น

นอกจากการเคารพในเชิงจิตวิญญาณแล้ว เรื่องเล่านางบัวคลียังแฝงอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนผ่านผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมต่าง ๆ วัดบ้านถ้ำเองได้ส่งเสริมตำนานนี้ในฐานะแหล่งท่องเที่ยวและแหล่งเรียนรู้ เช่น มีการจัดทำแผ่นป้ายหรือเอกสารแนะนำประวัติของถ้ำและตำนานนางบัวคลีไว้สำหรับผู้มาเยือน มีการนำเรื่องราวไปบรรจุในกิจกรรมทัศนศึกษาของเยาวชนท้องถิ่นเพื่อเรียนรู้ประวัติศาสตร์ชุมชน อีกทั้งยังพบการจัดสร้างวัตถุมงคลและของที่ระลึกที่เกี่ยวข้องกับนางบัวคลีและกุมารทอง เช่น รูปหล่อนางบัวคลีอุ้มกุมารทอง ขนาดบูชาที่วัดจัดสร้างให้ผู้ศรัทธานำไปบูชา (เกียรติศักดิ์, 2560: 48-50) ตลอดจนเหรียญที่ระลึกของวัดบ้านถ้ำที่แจกในโอกาสต่างๆ ซึ่งช่วยตอกย้ำการรับรู้ตำนานนี้ให้คงอยู่ในสังคมปัจจุบัน ความเชื่อเรื่องกุมารทองเองซึ่งเป็นเครื่องรางยอดนิยม ก็ได้รับการเล่าขานในชุมชนว่ามีต้นกำเนิดมาจากนางบัวคลีเป็นมารดาของกุมารทอง ทำให้ผู้ศรัทธาหลายคนรู้สึกเชื่อมโยงว่าวัดบ้านถ้ำคือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ดั้งเดิมของกุมารทอง ส่งผลให้มีผู้มาเยือนบางส่วนมุ่งหวังโชคลาภหรือประสบการณ์เร้นลับจากกุมารทองและวิญญาณนางบัวคลี นับเป็นการผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับคติความเชื่อทางไสยศาสตร์ร่วมสมัยในบริบทวัดบ้านถ้ำ

การตีความตำนานนางบัวคลีตามจักรวาลวิทยาพุทธศาสนา

แม้ว่าตำนานนางบัวคลีจะมีรากฐานจากความเชื่อพื้นบ้านและวรรณคดี แต่ชุมชนวัดบ้านถ้ำได้ตีความและทำความเข้าใจเรื่องเล่านี้ผ่านกรอบความคิดของศาสนาพุทธหรือจักรวาลวิทยาแบบพุทธควบคู่กันไป กล่าวคือ ชาวบ้านจำนวนมากมองว่าวิญญาณของแม่นางบัวคลีจัดอยู่ใน "ภูติผีปีศาจ" ประเภทหนึ่ง ซึ่งในคติพระพุทธศาสนาก็ยอมรับการมีอยู่ของเหล่าวิญญาณเหล่านี้ในฐานะหนึ่งในสังสารวัฏ 31 ภพภูมิ (เช่น เปรต อสุรกาย หรือภูมเทวดา) (พระมหาสมจินต์, 2551: 12-15) ดังนั้นการที่ชาวบ้านนับถือวิญญาณนางบัวคลี จึงไม่ถือว่าแปลกแยกจากหลักศาสนา หากแต่มองได้ว่าเป็นการนับถือ "เทพารักษ์" หรือเจ้าที่เจ้าทางผู้ปกป้องรักษาพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ดังเช่นกรณีความเชื่อดั้งเดิมของหลายชุมชนไทยที่ผีและพุทธสามารถผสมผสานร่วมกันสร้างโลกทัศน์ของคนในท้องถิ่นได้อย่างกลมกลืน (ทรงศักดิ์, 2557: 31-34)

เมื่อมองผ่านหลักกรรมและผลของกรรมในพุทธศาสนา ตำนานนางบัวคลียังถูกนำมาสอนใจแก่คนในชุมชนในแง่ของ

บาปบุญคุณโทษ เรื่องราวชีวิตของนางบัวคลี่ชี้ให้เห็นถึงโทษของความโลภและความแค้นที่นำไปสู่การฆ่าและการทรยศหักหลัง ทั้งหมิ่นหาญและขุนแผนต่างก็สร้างกรรมอันหนักจากการคิดร้ายและเข่นฆ่าชีวิตผู้อื่น ขุนแผนซึ่งเป็นชาวพุทธแต่กลับผิดศีลข้อที่หนึ่ง ย่อมได้รับผลกรรมที่ไม่ดีในบั้นปลายชีวิตเช่นกัน (ตามเรื่องขุนแผนตอนหลังต้องถูกลงโทษจำคุกและประสบทุกข์หลายครั้ง) ส่วนบัวคลี่แม้จะเป็นผู้ถูกกระทำแต่ก็อาจมองได้ว่ากรรมเก่าของนางนำไปให้ต้องมาพบจุดจบเช่นนี้เพราะความหลงเชื่อและยินยอมทำตามคำสั่งผิดศีลธรรมของบิดา ภาพรวมของโศกนาฏกรรมนี้จึงสะท้อนหลักไตรลักษณ์ของชีวิต คือ **ทุกข์** (ความทุกข์จากการพลัดพรากและการถูกรังแก), **อนิจจัง** (ความไม่แน่นอนของชีวิต จากภรรยาผู้มีความสุขกลับต้องมาตายอย่างอนาถ) และ **อนัตตา** (การไร้ตัวตนที่เที่ยงแท้ของมนุษย์ เมื่อตายไปวิญญาณก็เร่ร่อนไม่มีตัวตนเดิม) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 35)

นอกจากนี้ ชาวบ้านบางส่วนยังเชื่อว่าการที่วิญญาณนางบัวคลี่สถิตอยู่ ณ ถ้ำแห่งนี้ เป็นเพราะนางยังมีห่วงและแรงอาฆาต (ซึ่งจัดเป็นกิเลสที่ผูกมัดดวงจิตไว้กับโลก) จึงไม่สามารถไปเกิดใหม่ได้ จำเป็นที่ลูกหลานจะต้องทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้นางเพื่อให้นางไปสู่สุคติ สิ่งนี้สอดคล้องกับประเพณีนิยมไทยที่มักทำบุญให้ผีตายโหงตายทั้งกลม เพื่อปลดปล่อยวิญญาณให้พ้นทุกข์และไม่มารบกวนคนเป็น ซึ่งมีพื้นฐานมาจากความเชื่อเรื่องการอุทิศส่วนบุญกุศลตามหลักพระพุทธศาสนา โดยในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงการอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไว้ในหลายที่ โดยเฉพาะในอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539: 389-391)

ทางวัดบ้านถ้ำเองมีบทบาทในการกล่อมเกลาคความเชื่อเรื่องแม่นางบัวคลี่ให้อยู่ในวิถีทางที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนา เจ้าอาวาสและพระสงฆ์ในวัดได้เมตตาประกอบพิธีสวดอุทิศส่วนกุศลให้แม่นางบัวคลี่ในโอกาสที่มีการทำบุญใหญ่ของวัด เพื่อแสดงไมตรีและเชิญชวนวิญญาณให้ได้รับบุญกุศลจากศรัทธาญาติโยม การกระทำดังกล่าวเป็นไปตามหลักเมตตาธรรมของพระพุทธศาสนา ที่มิได้ปฏิเสธการดำรงอยู่ของวิญญาณ หากแต่ให้อภัยและช่วยเหลือด้วยการแผ่เมตตาจิตและอุทิศบุญกุศล ความเชื่อพื้นบ้านและพุทธธรรมจึงประสานกันอย่างลงตัวในบริบทของชุมชนนี้ ดังที่มีผู้ศึกษาแนวทางการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับพระพุทธศาสนา ในพิธีกรรมพื้นบ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในไทย พบว่าพุทธศาสนาเข้ามาแทรกซึมรวมอยู่ในความเชื่อพื้นบ้านทั้งในรูปแบบพิธีและความหมายเชิงสัญลักษณ์ได้อย่างแนบเนียน (ทรงศักดิ์, 2557: 35-37)

กรณีของวัดบ้านถ้ำเองก็เช่นกัน วิญญาณแม่นางบัวคลี่ได้รับการยกย่องให้เป็นเสมือน "เทวดาผู้หญิง" หรือเจ้าแม่ผู้คุ้มครองวัด ซึ่งไม่ขัดกับความเชื่อพุทธ โดยทางวัดได้ติดตั้งรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณซึ่งตามคติพุทธถือเป็นเทพผู้ปกป้องรักษาพุทธสถานและปราบภูตผีปีศาจ ไว้บริเวณทางเข้าถ้ำที่ประดิษฐานรูปหินนางบัวคลี่ เพื่อปกป้องคุ้มครองสถานที่และผู้มาเยือนให้ปลอดภัยจากอันตรายทั้งปวง (อภิชาติ, 2562: 159-160) การมีอยู่ร่วมกันของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งสายพุทธ (ท้าวเวสสุวรรณและพระพุทธรูป) และสายพื้นบ้าน (วิญญาณนางบัวคลี่) ในวัดบ้านถ้ำ แสดงให้เห็นถึงภูมิปัญญาของชุมชนในการจัดระเบียบความศรัทธาให้อยู่ร่วมกันโดยสันติ และเอื้อประโยชน์แก่กันและกัน กล่าวคือ พุทธศาสนาให้อาณาเขตอันศักดิ์สิทธิ์และแนวคิดเรื่องบุญกรรมมาอธิบายปรากฏการณ์วิญญาณ ขณะเดียวกัน ความเชื่อพื้นบ้านเรื่องเจ้าแม่บัวคลี่ก็ช่วยดึงดูดให้ผู้คนสนใจมาวัด ทำบุญและเรียนรู้หลักธรรมมากขึ้น เป็นความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยที่เกิดขึ้นจริงในวิถีของชาวบ้านถ้ำ

การเชื่อมโยงความเชื่อกับงานศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่น

งานศิลปะในชุมชนวัดบ้านถ้ำ เช่น จิตรกรรมและประติมากรรม มักสะท้อนถึงความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะในเรื่องของกรรม การเกิดและการตาย รวมถึงการชดใช้กรรมผ่านการกระทำ งานจิตรกรรมและงานประติมากรรมที่พบในวัดเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการถ่ายทอดความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ในวัดบ้านถ้ำ มีงานจิตรกรรมหลายชิ้นแสดงถึงการต่อสู้ระหว่างดีและชั่ว การแสดงภาพของพระพุทธเจ้าที่ยืนหยัดในหลักธรรมและการที่คนทำบุญเพื่อชดใช้กรรม (พิทยา, 2558: 115-117)

ศิลปกรรมในพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมและความเชื่อทางศาสนาผ่านภาพเขียนและรูปแกะสลัก โดยเฉพาะในสมัยโบราณที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่รู้หนังสือ งานศิลปะจึงเป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวทางศาสนาที่สำคัญ (สุรสวัสดิ์, 2564: 61-63) ในกรณีของตำนานแม่นางบัวคลี่ แม้จะเป็นเรื่องเล่าจากวรรณกรรมพื้นบ้าน แต่เมื่อถูกนำมาเชื่อมโยงกับสถานที่จริงในวัดบ้านถ้ำ ก็ทำให้เกิดงานศิลปะเชิงสัญลักษณ์ เช่น การตกแต่งพื้นที่บริเวณหินรูปนางบัวคลี่ให้เป็น

สักการะ มีการวางเครื่องบูชาและจัดพื้นที่ให้ผู้มาเยี่ยมชมสามารถเข้าถึงได้ รวมทั้งอาจมีป้ายบอกเล่าเรื่องราวของนางบัวคลี่ประกอบ สิ่งเหล่านี้เป็นการนำเสนอตำนานผ่านงานศิลปะเชิงพื้นที่ที่ผู้คนสามารถมีประสบการณ์ร่วมได้ นอกจากนี้ ยังมีการสร้างวัตถุมงคลรูปนางบัวคลี่และกุมารทองเพื่อเป็นที่ระลึกและเครื่องสักการะ ซึ่งถือเป็นงานศิลปะพื้นบ้านที่สื่อถึงตำนานและความเชื่อท้องถิ่น

งานศิลปะเหล่านี้มีบทบาทในการถ่ายทอดความเชื่อให้แก่ชาวบ้านและช่วยให้พวกเขาเข้าใจหลักการของพระพุทธศาสนาและจักรวาลวิทยาได้อย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะในเรื่องกรรมและการชดใช้กรรม งานศิลปะเหล่านี้มักจะสะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องจักรวาลวิทยา เช่น ภาพที่แสดงถึงการเกิด การตาย และการชดใช้กรรม นอกจากนี้ ยังมีงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวของการทำบุญที่สะท้อนให้เห็นถึงความเชื่อของชาวบ้านที่ยึดถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต ไม่เพียงแต่การเข้าใจธรรมชาติของชีวิต แต่ยังเกี่ยวข้องกับการส่งต่อความเชื่อที่ช่วยให้ชุมชนรู้สึกถึงการมีส่วนร่วมในจักรวาลวิทยา

การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างงานศิลปะและความเชื่อในชุมชนวัดบ้านถ้าช่วยให้เห็นว่า งานศิลปะไม่เพียงแต่มีคุณค่าทางสุนทรียศาสตร์ แต่ยังมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารและถ่ายทอดความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น (พิทยา, 2558: 118-120) ศิลปะกลายเป็นสะพานเชื่อมระหว่างโลกทางกายภาพกับโลกทางจิตวิญญาณ ช่วยให้ชาวบ้านเข้าถึงแนวคิดอันลึกซึ้งทางศาสนาผ่านประสบการณ์ทางศิลปะที่จับต้องได้ ในกรณีของตำนานแม่นางบัวคลี่ การที่มีหินงูรูปร่างคล้ายสตรีในถ้ำเป็นเสมือนงานศิลปะที่ธรรมชาติรังสรรค์ขึ้น แล้วชุมชนได้นำมาตีความและเชื่อมโยงกับตำนานท้องถิ่น สร้างความหมายและคุณค่าทางวัฒนธรรมให้กับสิ่งที่ดูเหมือนจะเป็นเพียงปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การเชื่อมโยงความเชื่อกับงานศิลปะและวัฒนธรรมท้องถิ่นในกรณีของตำนานแม่นางบัวคลี่ที่วัดบ้านถ้าเป็นตัวอย่างที่ดีของการผสมผสานระหว่างความเชื่อพื้นบ้าน พุทธศาสนา และงานศิลปะ ที่ช่วยสร้างอัตลักษณ์และความภาคภูมิใจให้กับชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรมที่สำคัญสำหรับคนรุ่นหลัง

บทสรุป และองค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาด้านานและความเชื่อของชุมชนวัดบ้านถ้าเกี่ยวกับแม่นางบัวคลี่ สามารถสรุปเป็น “รูปแบบการบูรณาการจักรวาลวิทยาแบบพุทธ” หรือ “Buddhist Cosmology Integration Model (BCIM)” คือ เป็นรูปแบบที่ผสานเรื่องเล่าพื้นบ้านเข้ากับกรอบความเชื่อทางพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ เพื่อก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างการรักษามรดกทางวัฒนธรรมกับการธำรงหลักธรรมทางศาสนา ซึ่งได้รับการพัฒนาเพื่อเชื่อมโยงแนวคิดทางพระพุทธศาสนาเกี่ยวกับกรรมและจักรวาลวิทยากับคติความเชื่อท้องถิ่นในพื้นที่ชุมชนวัดบ้านถ้า โมเดลนี้มีเป้าหมายในการช่วยให้การศึกษาความเชื่อท้องถิ่นสามารถเชื่อมโยงกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้อย่างลึกซึ้งและสมดุล โดยนำเสนอว่า ความเชื่อท้องถิ่นสามารถทำหน้าที่เป็นสะพานในการทำความเข้าใจถึงผลกระทบของกรรมและการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสอน โดยการศึกษาความเชื่อท้องถิ่นในแง่ของการดำเนินชีวิตจริงและการปฏิบัติธรรม

โมเดล BCIM นี้ยังสามารถช่วยเสริมสร้างความเข้าใจใน “วิธีการที่ชุมชนใช้การประยุกต์หลักธรรมในชีวิตประจำวัน” ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 4 องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

1. **กรรมและผลของการกระทำ:** การวิเคราะห์และเข้าใจการกระทำที่ดีและไม่ดีในทางพระพุทธศาสนาและผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ การกระทำจะมีผลลัพธ์ที่มีอิทธิพลต่อโลกวิญญูณและโลกมนุษย์ ในพระไตรปิฎกมีการกล่าวถึงหลักกรรมไว้ว่า “บุคคลทำกรรมใดไว้ด้วยกาย วาจา ใจ กรรมนั้นย่อมติดตามบุคคลนั้นไป เหมือนดังเงาติดตามตน” (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539:289) ซึ่งสอดคล้องกับการกระทำของตัวละครในตำนานแม่นางบัวคลี่ที่ได้รับผลจากการกระทำของตน

2. **จักรวาลวิทยา:** ระบบของการเกิด การตาย และการหมุนเวียนของชีวิต ซึ่งประกอบด้วยทั้งมิติทางกายภาพและมิติทางจิตวิญญาณ ในโมเดลนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และจักรวาลที่สะท้อนผ่านการปฏิบัติทางศาสนา จักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาประกอบด้วยภพภูมิต่างๆ ที่สิ่งมีชีวิตจะเวียนว่ายตายเกิดไปตามกรรมที่ได้กระทำ (ธนิต, 2561:118-120) ความเชื่อเรื่องวิญญูณนางบัวคลี่จัดอยู่ในภพภูมิหนึ่งตามความเชื่อนี้

3. ศิลปะและพิธีกรรม: การใช้ศิลปะและพิธีกรรมเพื่อสะท้อนคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนา งานศิลปะในพื้นที่ไม่เพียงแต่สะท้อนความงาม แต่ยังมิบทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมให้เข้าใจง่ายและสามารถเข้าถึงได้ในชีวิตประจำวัน การนำตำนานและความเชื่อมาถ่ายทอดผ่านงานศิลปะและพิธีกรรมช่วยให้หลักธรรมที่ซับซ้อนมีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น (พิทยา, 2558: 121-123)

4. การศึกษาความเชื่อในสังคมปัจจุบัน: การศึกษาวิธีการที่ชุมชนสืบทอดและปรับใช้ความเชื่อเหล่านี้ในยุคปัจจุบัน ผ่านการบูรณาการงานศิลปะ พิธีกรรม และกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้อง การปรับตัวของความเชื่อดั้งเดิมให้เข้ากับบริบทสังคมสมัยใหม่เป็นกระบวนการทางวัฒนธรรมที่น่าสนใจและสะท้อนถึงความยืดหยุ่นของความเชื่อทางศาสนา (ชัยวัฒน์, 2563: 138-140)

นอกจากนี้โมเดลนี้เน้นการพัฒนาองค์ความรู้ใหม่ที่สามารถนำไปใช้ในงานวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อของชุมชนไทยในพื้นที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่มีการสืบทอดความเชื่อจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการศึกษาโมเดลนี้ นักวิจัยสามารถเข้าใจความเชื่อของชุมชนและการใช้ศิลปะในการสะท้อนความเชื่อเหล่านี้ได้อย่างลึกซึ้ง ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า “โมเดลรูปแบบการบูรณาการจักรวาลวิทยาแบบพุทธ” หรือ “Buddhist Cosmology Integration Model (BCIM)” เป็นเครื่องมือที่สามารถใช้ในการศึกษาไม่เพียงแต่ในเรื่อง “แม่นางบัวคลี” แต่ยังสมารถ “ประยุกต์ใช้ในการวิจัยความเชื่อทางศาสนาและศิลปะในพื้นที่อื่น ๆ เพื่อสะท้อนถึงการเชื่อมโยงระหว่างความเชื่อท้องถิ่นและพระพุทธศาสนาในเชิงลึก” โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การยอมรับภูมิหลังความเชื่อดั้งเดิม (Acceptance of Local Belief Background) 2) การจัดวางความเชื่อไว้ในโครงสร้างจักรวาลพุทธ (Integration into Buddhist Cosmology) 3) การปรับเปลี่ยนเชิงพิธีกรรมและสัญลักษณ์ (Ritual and Symbolic Adaptation) และ 4) การสื่อความหมายเชิงคุณค่าและศีลธรรม (Moral and Value Communication) แต่ละองค์ประกอบล้วนทำงานประสานกัน ดังต่อไปนี้

1) การยอมรับภูมิหลังความเชื่อดั้งเดิม ชุมชนมิได้ปฏิเสธตำนานพื้นบ้านแม่นางบัวคลี หากแต่ยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของประวัติและอัตลักษณ์ของตน ในขั้นนี้มีการอนุรักษ์เรื่องเล่า โบราณสถาน (ถ้ำ) และชื่อเรียกต่างๆ ที่เกี่ยวข้องไว้ดั้งเดิม เสมือนหนึ่งเป็น **มรดกทางวัฒนธรรม** ของท้องถิ่น การยอมรับนี้เป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้สามารถนำความเชื่อมาผนวกใช้ประโยชน์ได้โดยที่ชุมชนยังคงรู้สึกเป็นเจ้าของเรื่องราว ดังตัวอย่างกรณีชุมชนบ้านถ้ำที่คงเรียกถ้ำนี้ว่า “ถ้ำนางบัวคลี” และเรียกวิญญาณนางด้วยคำยกย่องว่า “เจ้าแม่” อันบ่งบอกถึงการยอมรับนับถือ ตลอดจนมีการเล่าขานประวัติศาสตร์และตำนานนี้แก่คนรุ่นหลังอย่างต่อเนื่อง ความเคารพในภูมิหลังดังกล่าวป้องกันไม่ให้เกิดความขัดแย้งระหว่างความเชื่อพื้นบ้านกับศาสนา เพราะไม่มีฝ่ายใดถูกลบล้าง แต่กลับเป็นการสร้างฐานให้ทั้งสองอยู่ร่วมกันได้ (อัจฉรา, 2557: 175-177)

2) การจัดวางความเชื่อไว้ในโครงสร้างจักรวาลพุทธ หลังจากยอมรับตำนานพื้นบ้านแล้ว ขั้นตอนต่อมาคือการตีความความเชื่อนั้นผ่านกรอบแนวคิดของพุทธศาสนา จัดวางให้อยู่ในตำแหน่งที่เหมาะสมในระบบความเชื่อใหญ่ของพุทธ เช่น ในกรณีนางบัวคลี ชุมชนได้จัดประเภทวิญญาณของนางเป็น “เทวดาผู้หญิง/เจ้าที่” ที่ปกป้องถ้ำมากกว่าจะมองว่าเป็นผีร้ายไร้ที่พึ่ง การจำแนกเช่นนี้สอดคล้องกับโครงสร้างไตรภูมิหรือจักรวาลวิทยาพุทธที่มีที่ทางให้แก่ภูตผี (เช่น ให้อยู่ในภพภูมิของเปรตหรือสุรกายที่สามารถรับผลบุญและเปลี่ยนสถานะได้) (ศุภชัย, 2559: 87-90) อีกทั้งยังสอดคล้องกับความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ผู้คุ้มครอง (คล้ายพระภูมิเจ้าที่) นอกจากนี้ยังมีการนำหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิดมาอธิบาย เช่น เชื่อว่าวิญญาณนางบัวคลีทุกข์ทรมานเพราะผลกรรมจากการฆ่าและการผูกพยาบาท จึงต้องรอการปลดปล่อยด้วยบุญกุศล ความเชื่อพื้นบ้านจึงถูกห่อหุ้มไว้ภายในกรอบคำสอนเรื่องกรรมและไตรภูมิของพุทธศาสนาอย่างแนบเนียน (วัชรพงศ์, 2562: 130-132)

3) การปรับเปลี่ยนเชิงพิธีกรรมและสัญลักษณ์ องค์ประกอบนี้หมายถึงการปรับวิถีปฏิบัติและสัญลักษณ์ต่างๆ ให้รองรับทั้งความเชื่อพื้นบ้านและหลักพุทธควบคู่กัน ชุมชนบ้านถ้ำได้ดำเนินการหลายอย่าง เช่น การตั้งรูปปั้นท้าวเวสสุวรรณ (เทวดาผู้ปราบผี) ที่ทางเข้าถ้ำ เพื่อปกป้องสถานที่และแสดงถึงอำนาจธรรมที่คอยคุ้มครอง (อภิชาติ, 2562: 159-160) การมีพระพุทธรูปประดิษฐานเคียงข้างหินรูปนางบัวคลีในถ้ำ เป็นสัญลักษณ์ว่าพระพุทธคุณได้แผ่ชานครอบคลุมและปกป้องประโลมวิญญาณเร่ร่อนให้

สงบ นอกจากนี้ในงานบุญของวัดยังมีพิธีแม่เมตตาและอุทิศส่วนกุศลให้ดวงวิญญาณนางบัวคลี่เป็นประจำ เพื่อสื่อว่าวัดและชุมชนห่วงใยและดูแลวิญญาณนี้ตามหลักเมตตาธรรม แนวปฏิบัติเหล่านี้ทำให้ความเชื่อเรื่องเจ้าแม่บัวคลี่กลมกลืนอยู่ในกิจกรรมทางศาสนาอย่างเหมาะสม ไม่ถูกมองว่าเป็นไสยศาสตร์นอกรีต เพราะทุกอย่างถูกใส่ความหมายทางธรรมกำกับไว้ เช่น การไหว้นางบัวคลี่ถูกตีความว่าเป็นการแสดงความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณที่ปกป้องรักษาสถานที่ และการขอพรจากนางก็ถูกปรับเป็นการตั้งจิตอธิษฐานดีๆ แล้วอุทิศบุญให้ทางแทนการบนบานศาลกล่าวแบบชาดสติ (พระครูปลัดอาทิตย์, 2561:1478-1480)

4) การสื่อความหมายเชิงคุณค่าและศีลธรรม คือ ขั้นสุดท้ายของโมเดล BCIM เป็นการนำเรื่องเล่าและความเชื่อมาถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ชุมชนบ้านถ้าได้ใช้ตำนานนางบัวคลี่เป็นอุทาหรณ์สอนใจในหลายด้าน เช่น สอนเรื่องความกตัญญูกับคุณธรรม (กรณีบัวคลี่ที่รักพอจนยอมทำผิด สุดท้ายนำมาสู่ความพินาศ) สอนเรื่องโทษของความโกรธแค้นอาฆาต (กรณีขุนแผนและหมื่นหาญที่ต่างก็ก่อบาปจากความพยาบาท) และสอนเรื่องบาปบุญตามหลักศาสนา (การฆ่าเป็นบาปหนักได้รับวิบากกรรม เป็นต้น) (นันทนา, 2559: 130-133) เรื่องเล่านี้ยังตอกย้ำบทบาทของผู้หญิงในสังคมโบราณที่ถูกกดทับโดยอำนาจชายเป็นเครื่องเตือนใจให้เกิดความตระหนักรู้เรื่องความเท่าเทียมในยุคปัจจุบันอีกด้วย นอกจากนี้ ชุมชนยังภาคภูมิใจที่ได้รักษาดำเนินไว้เป็นส่วนหนึ่งของมรดกท้องถิ่น มีการส่งเสริมให้นักเรียนและเยาวชนเรียนรู้เรื่องนี้ในวิชาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและกิจกรรมวัฒนธรรมของโรงเรียน การสื่อความหมายเชิงบวกดังกล่าวทำให้ความเชื่อเรื่องแม่นางบัวคลี่ไม่หยุดอยู่ที่ความน่าสะพรึงกลัวของผี หากแต่กลับกลายเป็นเรื่องราวที่ให้อะไรคิดเตือนใจ เสริมสร้างทั้งความสามัคคี (เพราะทุกคนในชุมชนมีความเชื่อร่วมกัน) และส่งเสริมศีลธรรม (ด้วยบทเรียนจากตำนาน) นับเป็นการพลิกมิติของตำนานพื้นบ้านให้เป็นเครื่องมือพัฒนาสังคมตามหลักพุทธ (อรุณศักดิ์, 2561: 1408-1410)

รูปแบบ BCIM นี้แสดงถึงแนวทางที่ชุมชนวัดบ้านถ้าใช้ในการผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมเข้ากับพุทธศาสนาอย่างเป็นองค์รวม กล่าวคือมิได้ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม แต่ก็ได้ปล่อยให้ความเชื่อนั้นขัดแย้งกับหลักศาสนา ตรงกันข้ามกลับใช้หลักศาสนามาช่วยตีความและเสริมสร้างคุณค่าให้ความเชื่อดั้งเดิมนั้นมีบทบาทในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้น **องค์ความรู้ใหม่** ที่ได้จากกรณีศึกษานี้คือ การประยุกต์ใช้จักรวาลวิทยาพุทธ (แนวคิดเรื่องโลกและภพภูมิในพุทธศาสนา) มาเป็นกรอบในการจัดระเบียบและหลอมรวมความเชื่อต่างๆ ในสังคมพหุความเชื่อแบบไทยได้อย่างสอดคล้องลงตัว ช่วยลดความขัดแย้งและสร้างสัมมาชีพทางวัฒนธรรมร่วมกัน (ชัยวัฒน์, 2563: 141-143)

อาจกล่าวได้ว่า รูปแบบโมเดล BCIM สามารถเป็นแนวทางเชิงทฤษฎีที่สามารถประยุกต์นำไปใช้ในบริบทอื่น ๆ ได้ รูปแบบนี้ชี้ให้เห็นว่าการผสมผสานความเชื่อไม่จำเป็นต้องก่อให้เกิดความขัดแย้ง หากแต่สามารถเกื้อหนุนกันและกันได้เมื่อดำเนินการอย่างมียุทธศาสตร์ กล่าวคือ ชุมชนต้องรู้จักคุณค่าของมรดกพื้นถิ่นของตน ดังเช่น ในที่นี้คือตำนานนางบัวคลี่ พร้อมกับมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ (พุทธศาสนา) แล้วนำทั้งสองส่วนมาประกอบสร้างเรื่องราวใหม่ที่ตอบโจทย์ทั้งการรักษาวัฒนธรรมและการดำรงศีลธรรม คุณค่าขององค์ความรู้นี้จะยิ่งอยู่ต่อการชี้แนวทางให้สังคมไทยในภาพกว้างว่าสามารถ **สร้างสรรค์ความกลมกลืนในความหลากหลาย** ทางความเชื่อได้ ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อดั้งเดิม พุทธ พราหมณ์ หรือความเชื่อสมัยใหม่ (ยศ, 2551: 124-127)

บทเรียนจากชุมชนวัดบ้านถ้าแสดงให้เห็นว่า ความเชื่อเรื่องผีสงและเชื่อทางศาสนาพุทธมิได้แยกขาดจากกันอย่างสิ้นเชิง หากแต่วางซ้อนทับกันในวิถีชีวิตของคนไทยมาช้านาน ดังที่มีผู้วิจัยพบว่าพระพุทธรูปในไทยมักแทรกซึมรวมเข้ากับความเชื่อพื้นบ้านในแทบทุกระดับ ตั้งแต่พิธีกรรม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ไปจนถึงคติความหมายเบื้องหลังความเชื่อนั้นๆ (ทรงศักดิ์, 2557: 38-40) ชาวบ้านถ้าก็เช่นกัน พวกเขาสามารถสัจการทั้งพระพุทธรูปและวิญญาณเจ้าแม่บัวคลี่ในคราวเดียว โดยไม่รู้สึกรู้ว่าขัดแย้ง เพราะสำหรับพวกเขาแล้วทั้งพระและผีต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของโลกทัศน์เดียวกันที่ช่วยดูแลคุ้มครองชีวิตของพวกเขา เพียงแต่มีสถานะและบทบาทต่างกันออกไป สิ่งนี้สะท้อนถึงลักษณะเด่นของศาสนาพุทธแบบไทยๆ ที่มีความยืดหยุ่นและเปิดกว้าง รับ **การผสมผสาน (syncretism)** ของศาสนาผี พราหมณ์ พุทธ เข้าด้วยกัน จนเกิดเป็นวัฒนธรรมความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ (มณี, 2531: 75-78)

องค์ความรู้ที่ได้จากกรณีศึกษานี้จึงไม่ใช่เพียงเรื่องของชุมชนใดชุมชนหนึ่ง แต่เป็นภาพสะท้อนแนวโน้มใหญ่ของสังคมไทยที่สามารถอยู่ร่วมกับความหลากหลายทางความเชื่อได้โดยสันติ หากมีการทำความเข้าใจและจัดระบบความเชื่ออย่างเหมาะสม

สุดท้ายนี้ การศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นและความเชื่อเรื่องแม่น้ำงบัวคลีทำให้เราเห็นคุณค่าของ **มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม** ที่ส่งผ่านเรื่องเล่าและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน ตำนานนางบัวคลีไม่เพียงให้ความรู้ทางประวัติศาสตร์และวรรณคดี หากยังให้บทเรียนทางศีลธรรมและสอนถึงการอยู่ร่วมกันของความเชื่อที่แตกต่างกัน การสืบทอดและตีความตำนานโดยคนรุ่นหลังในกรอบคิดใหม่ทำให้ตำนานมีชีวิตชีวาและมีความหมายต่อชุมชนอยู่เสมอ ผลจากการบูรณาการดังกล่าวคือชุมชนเกิดความเข้มแข็งทางจิตวิญญาณ มีความสามัคคีและภูมิใจในอัตลักษณ์ของตน ขณะเดียวกันก็ยังตั้งอยู่บนวิถีคุณธรรมตามหลักศาสนาอย่างมั่นคง ดังคำกล่าวที่ว่า "ผีและพุทธร่วมกันสร้างโลกทัศน์ให้ชาวบ้าน" ซึ่งเห็นจริงได้จากกรณีแม่น้ำงบัวคลีที่ผีในตำนานได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของโลกทัศน์พุทธของชุมชนนี้อย่างแนบแน่น (ทรงศักดิ์, 2557: 41-44) ชุมชนอื่นๆ ก็อาจนำแนวทางนี้ไปปรับใช้ โดยค้นหาอัตลักษณ์หรือเรื่องเล่าท้องถิ่นของตน แล้วบูรณาการเข้ากับคุณค่าทางศาสนาและจริยธรรม เพื่อเสริมสร้างความภาคภูมิใจและความยั่งยืนทางวัฒนธรรมในยุคที่โลกเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- กรมศิลปากร. (2535). **บันทึกการสำรวจพื้นที่วัดบ้านถ้ำ จังหวัดกาญจนบุรี**. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- เกียรติศักดิ์ ชัมพหลวง. (2560). **ตำนานท้องถิ่นกับการเสริมสร้างอัตลักษณ์ชุมชน: กรณีศึกษาด้านแม่น้ำงบัวคลี**. วารสารคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 36(4), 42-56.
- ชนิษฐา จิตชินะกุล. (2552). **คติชนวิทยา**. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- ชัยวัฒน์ พูลศิริ. (2563). **การบูรณาการพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่น: กรณีศึกษาจังหวัดกาญจนบุรี**. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 20(3), 133-148.
- ณัฐฐา นากสุก. (2562). **ความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทย: มุมมองทางมานุษยวิทยา**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์, 21(1), 45-61.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า กรมพระยา. (2545). **ประวัติวรรณคดีไทย**. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ทรงศักดิ์ ปรางค์วัฒนากุล. (2557). **ความเชื่อพื้นบ้านกับพระพุทธศาสนาในล้านนา**. วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธนิธ จิตตาแก้ว. (2561). **ความเชื่อเรื่องกรรมและจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์.
- นันทนา ขุนทอง. (2559). **กรรมและการให้ผลของกรรมในพุทธปรัชญาเถรวาท**. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์.
- ประมวล พิมพ์เสน. (2560). **ความเชื่อเรื่องผีตายทั้งกลมในสังคมไทย**. วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- ประสิทธิ์ เลี้ยวศิริพงศ์. (2555). **ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นกาญจนบุรี**. กาญจนบุรี: สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกาญจนบุรี.
- พระครูโกศลสังฆกิจ (ประกอบ อาภาธโร). (2561). **การประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนากับความเชื่อท้องถิ่น**. วารสารมหาจุฬาริชาการ.
- พระครูปลัดอาทิตย์ อตถเวที. (2561). **พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษในพระพุทธศาสนาเถรวาท**. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์.
- พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2553). **เรื่องขุนช้างขุนแผน**. ในบทละครเรื่องขุนช้างขุนแผน. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พระมหาบุญไทย ปุณณมโน. (2555). **กรรมในพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- พระมหาสมจินต์ สมปาญโญ. (2551). การศึกษาวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท. วารสารพุทธศาสนศึกษา.
- พิทยา บุชรารัตน์. (2558). ศิลปะพื้นบ้านกับการสื่อสารความเชื่อทางพระพุทธศาสนา. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- มณี พยอมยงค์. (2531). ประเพณีสิบสองเดือนล้านนาไทย. เชียงใหม่: ส.ทรัพย์การพิมพ์.
- ยศ สันตสมบัติ. (2551). อำนาจพื้นที่และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์: การเมืองวัฒนธรรมของรัฐชาติในสังคมไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ลัดดาวัลย์ แก้วกิตติพงษ์. (2558). จักรวาลวิทยาในพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- วัชรพงศ์ ยศพล. (2562). ความเชื่อเรื่องผีในสังคมล้านนา: การผสมผสานระหว่างพระพุทธศาสนาและความเชื่อท้องถิ่น. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา.
- วาสนา เปรมปรีดา. (2559). อิทธิพลของความเชื่อพื้นบ้านในสังคมไทยที่มีต่อพระพุทธศาสนา. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์.
- วิจิต พุ่มทอง. (2563). การศึกษาเชิงวิเคราะห์ตำนานและประเพณีไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วิวัฒน์ เลิศวิวัฒน์วงศา. (2560). ศึกษาเปรียบเทียบแนวคิดเรื่องการทำบุญอุทิศให้ผู้ตายในพระพุทธศาสนาเถรวาท. วารสารมหาจุฬาลงกรณ.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. (2543). พัฒนาการทางสังคม-วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ศุภชัย พูลเกษ. (2559). แนวคิดเกี่ยวกับกรรมและจักรวาลวิทยาในพระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพุทธศาสนา.
- สิริยา นิตยใจภักดี. (2553). ความเชื่อเรื่องวิญญาณในสังคมไทย: มิติทางมานุษยวิทยาและจิตวิทยา. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- สุกรี ศรีจันทร์. (2560). การศึกษาความเชื่อในงานศิลปะและประเพณีท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยพระพุทธศาสนา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2542). ขุนช้างขุนแผน คนจริงหรือตัวนิยาย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์. (2564). ศิลปกรรมในพระพุทธศาสนากับการสื่อสารหลักธรรม. วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่.
- อภิชาติ พานสุวรรณ. (2562). การศึกษาความเชื่อเรื่องผีและพิธีกรรมของชาวบ้านในจังหวัดกาญจนบุรี. วารสารวิจัยราชภัฏพระนคร สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์.
- อรุณศักดิ์ กิ่งมณี. (2561). การบูรณาการความเชื่อท้องถิ่นกับหลักพุทธธรรม: กรณีศึกษาวัดในภาคกลางของไทย. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์.
- อัจฉรา ปันทรานวงศ์. (2557). ตำนานและความเชื่อท้องถิ่น: บทบาทในการสร้างอัตลักษณ์ชุมชน. วารสารสังคมศาสตร์.
- ChatGPT, ver. GPT-4o; OpenAI: San Francisco, 2024. <https://openai.com/chatgpt> (accessed 2025-03-10)

การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง ในสังคมยุคปัจจุบัน

APPLYING RIGHT SPEECH IN BUDDHISM FOR THE PUBLIC IN RESOLVING CONFLICTS IN
CONTEMPORARY SOCIETY

พระปลัดมานะ ฐิตสีโล (ประพตติธรรม)¹, พระมหาดนัยพัชร คมภิรปญโญ (ยุนิรัมย์)²,
พระธงชัย อภักวีโร (มอญัน)³, พระครูสมุทรอนันท์ อนันโท (บุญรอด)⁴, สุพัฒน์ ชัยวรรณ⁵
วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบูลย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phra Palat Mana Thitsilo (Practicing Dhamma)¹,
Phramaha Danaiphat Compeerapanyo (Yuniram)², Phra Thongchai Akkhawiro (Mobchan)³, Phrakhrū Samut
Anan Ananto (Bunrot)⁴, Supat Chaiwan⁵
Kanchanaburi Sri Phaiboon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail : manavipassana@gmail.com

(Received : April 26, 2025; Edit : May 9, 2025; accepted : May 12, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มุ่งวิเคราะห์และเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้หลัก “สัมมาวาจา” ตามพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นกลไกในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นทั้งในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยเฉพาะจากการสื่อสารที่ขาดความระมัดระวัง ทั้งวาจาอันเป็นพิษ การดูหมิ่น โพสต์โจมตีผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ตลอดจนการขาดความเข้าใจซึ่งกันและกันในสภาพสังคมที่หลากหลาย หลักสัมมาวาจาในพระพุทธศาสนา ซึ่งประกอบด้วย การละเว้นจากการพูดเท็จ พูดส่อเสียด พูดคำหยาบ และพูดเพ้อเจ้อ เป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมการสื่อสารอย่างมีคุณธรรม โดยสามารถประยุกต์ใช้ได้ผ่านแนวทาง 3 ประการ ได้แก่ 1) การฝึกเจตคติเมตตาต่อผู้ฟัง 2) การใช้วาจาที่สร้างความเข้าใจแทนการโต้เถียง และ 3) การหลีกเลี่ยงคำพูดที่บั่นทอนศักดิ์ศรีของผู้อื่น ตัวอย่างรูปธรรมของการประยุกต์ใช้ ได้แก่ การจัดเวทีสนทนาธรรมสำหรับเยาวชนและผู้นำชุมชน เพื่อฝึกการฟังอย่างตั้งใจและการพูดโดยไม่กล่าวโทษ, การอบรมเจ้าหน้าที่รัฐให้ใช้ถ้อยคำสร้างสรรค์ในการสื่อสารกับประชาชน และการใช้หลักสัมมาวาจาในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทในครอบครัวและชุมชน ผลจากการนำหลักสัมมาวาจามาใช้ในสถานการณ์ความขัดแย้งสะท้อนให้เห็นว่า ไม่เพียงช่วยลดความตึงเครียด แต่ยังส่งเสริมความไว้วางใจ ความร่วมมือ และนำไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมากขึ้น ดังนั้นการส่งเสริมให้ประชาชนตระหนักและนำสัมมาวาจาใช้ในการสื่อสารในชีวิตประจำวัน ถือเป็น การเสริมภูมิคุ้มกันทางวาจาเพื่อสันติภาพในระดับปัจเจกและสังคมโดยรวม

คำสำคัญ: การประยุกต์ใช้สัมมาวาจา, พระพุทธศาสนากับสัมมาวาจา, ความขัดแย้งกับสัมมาวาจา

Abstract

This academic article aims to analyze and propose guidelines for applying the principle of “Right Speech” according to Buddhism as a mechanism to solve conflicts among people in today’s society, which tend to become more severe at the individual, family, and social levels, especially due to careless communication, including toxic speech, insults, offensive posts via social media, and a lack of understanding among each other in diverse social conditions. The principle of Right Speech in Buddhism, which consists of refraining from lying, slandering, rude speech, and nonsense, is a moral principle that promotes virtuous communication. It can be applied through three approaches: 1) training the attitude of loving-kindness toward the listener; 2) using words that create understanding instead of arguing; and 3) avoiding words that undermine the dignity of others. Examples of its application include organizing a Dharma discussion forum for youth and community leaders to practice listening attentively and speaking without blaming; training government officials to use constructive language in communicating with the public; and using the principle of Right Speech to mediate disputes in families and communities. The results of applying the principle of Right Speech in conflict situations show that it not only reduces tension but also promotes trust, cooperation, and leads to more peaceful coexistence. Therefore, promoting public awareness and using Right Speech in daily communication is essential. It is considered as a verbal immunity booster for peace at the individual and societal level.

Keyword: Application of Right Speech, Buddhism and Right Speech, Conflict and Right Speech

บทนำ

พุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อ “ปัญญา” ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีความลึกซึ้งและควรพิจารณาในหลายแง่มุม โดยเฉพาะบทบาทของ “ความคิด” อันเป็นปัจจัยหลักในการเกิดปัญญา การคิดอย่างมีเหตุผล ย่อมนำไปสู่ความเข้าใจที่ลึกซึ้งและรอบด้าน โดยการส่งเสริมให้ประชาชนเกิดความคิดอย่างมีเหตุผล บางครั้งอาจเกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อน เช่น การมองว่าการท่องจำเป็นอุปสรรคต่อการคิด จึงพยายามแยกการคิดออกจากการจำอย่างสิ้นเชิง แนวทางเช่นนี้ควรพิจารณาอย่างรอบคอบ เพราะอาจนำไปสู่การแบ่งแยกองค์ประกอบของกระบวนการคิดอย่างไม่สมดุล และไม่สอดคล้องกับธรรมชาติของการเรียนรู้แท้จริง เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริง “ความจำ” และ “ความเข้าใจ” ต่างเป็นองค์ประกอบพื้นฐานที่สนับสนุนซึ่งกันและกันในการพัฒนาความคิด ความจำที่ดีช่วยให้การคิดมีรากฐานที่มั่นคง และสามารถนำข้อมูลที่ได้รับมาใช้ในการพิจารณาอย่างมีเหตุผลและรอบคอบ การพัฒนา “ปัญญา” จึงไม่ควรมุ่งเน้นเพียงด้านใดด้านหนึ่ง แต่ควรส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม ที่ผสมผสานทั้งความจำ ความเข้าใจ และการคิดวิเคราะห์อย่างเหมาะสม (พระพรหมคุณาภรณ์, 2554: 2-3)

ปัญหาความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน ทั้งในรูปแบบทางกาย วาจา และการใช้อารมณ์ที่รุนแรง ผ่านทั้งสื่อมวลชนและสื่อสังคมออนไลน์ กำลังกลายเป็นสิ่งที่สังคมเริ่มมองว่าเป็นเรื่องปกติ แม้ในความเป็นจริง สิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงภาวะที่น่าเป็นห่วง คือ “วิกฤตแห่งความขาดสติ” ซึ่งแตกต่างจากอัตลักษณ์ดั้งเดิมของคนไทยที่มีลักษณะอ่อนโยน มีน้ำใจ และมักใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ในการอยู่ร่วมกัน อัตลักษณ์เหล่านี้เคยเป็นที่กล่าวถึงโดยนักเดินทางชาวต่างชาติ เช่น สังฆราชปาลเลกัวซ์ ซึ่งเคยบันทึกไว้เมื่อเกือบสองศตวรรษก่อนว่า ชาวไทยมีอัธยาศัยดีงาม ไม่ค่อยมีการทะเลาะเบาะแว้งหรือการใช้ความรุนแรงอย่างร้ายแรงให้เห็นในสังคม แต่ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยกำลังเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองอย่างรวดเร็ว ซึ่งก่อให้เกิดแรงกดดัน และเร่งเร้าให้ผู้คนตอบสนองต่อสถานการณ์ด้วยอารมณ์มากกว่าสติ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ กรณีการแชร์คลิปทะเลาะวิวาทในโรงเรียนหรือสถานที่ราชการที่กลายเป็นไวรัลในโซเชียลมีเดีย หรือการโต้เถียงด้วยถ้อยคำรุนแรงในประเด็นการเมืองและศาสนา ซึ่งลุกลามกลายเป็นความเกลียดชังระหว่างกลุ่มคนอย่างชัดเจน แม้สังคมไทยจะมีมาตรการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งในระดับโครงสร้าง เช่น การออกกฎหมายควบคุมสื่อ การส่งเสริมคุณธรรมในสถานศึกษา หรือการอบรมจิตอาสา แต่ช่องว่างสำคัญที่ยังไม่ได้รับการเติมเต็ม คือ “การสร้างภูมิคุ้มกันทางวาจา” และจริยธรรมในการสื่อสารของประชาชนทั่วไป วิธีการที่ใช้อยู่จำนวนมากยังเน้นการควบคุมภายนอก มากกว่าการปลูกฝังภายในหลักสัมมาวาจา จึงเป็นคำตอบสำคัญในบริบทนี้ โดยเสนอแนวทางที่เน้นการพูดอย่างมีสติ สุภาพ ไม่กล่าวร้าย ไม่ปลุกปั่น และมีเจตนาสร้างสรรค์ ไม่ทำลาย สัมมาวาจาไม่เพียงแต่ลดความรุนแรงที่เกิดจากคำพูด แต่ยังสามารถแปรเปลี่ยนเป็นพลังในการสร้างความเข้าใจ และฟื้นฟูความสัมพันธ์ในระดับบุคคล ครอบครัว และสังคม โดยเฉพาะในโลกออนไลน์ที่คำพูดสามารถแพร่กระจายได้ไกลและเร็ว การส่งเสริมให้ประชาชนมีสติในการพูด จึงไม่ใช่แค่การควบคุมพฤติกรรม แต่คือการสร้างวัฒนธรรมแห่งการอยู่ร่วมกันอย่างมีเมตตาและเคารพความต่าง ซึ่งเป็นรากฐานของสันติภาพอย่างแท้จริงในสังคมไทยยุคใหม่ (ธนภณ สมหวัง, 2568: ออนไลน์)

ดังนั้นการบริหารความขัดแย้งด้วยหลักสัมมาวาจาในทางพระพุทธศาสนานั้น เราต้องเข้าใจว่ามนุษย์สามารถสื่อสารและสร้างความเข้าใจกันได้ก็เพราะอาศัยคำพูดเป็นเครื่องมือหลักในการถ่ายทอดความคิดและความรู้สึก คำพูดจึงมีพลังอย่างยิ่งต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล แต่ทั้งนี้ต้องพึงระวังว่า หากคำพูดที่เอ่ยออกมานั้นมีเจตนาไม่ดี หรือใช้ถ้อยคำไม่สุภาพ ย่อมก่อให้เกิดผลเสีย สร้างความขัดแย้ง ความหมางใจ และบั่นทอนมิตรจิตได้ง่าย ในทางตรงกันข้าม หากผู้พูดมีเจตนาดี พูดด้วยความสุจริตใจ ใช้ถ้อยคำสุภาพ อ่อนโยน และเหมาะสม ย่อมส่งเสริมให้คำพูดนั้นเกิดผลดี สร้างความเข้าใจอันดีต่อกัน และอาจช่วยคลี่คลายข้อขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ การบริหารความขัดแย้งในชีวิตประจำวัน จึงไม่จำเป็นต้องอาศัยอำนาจหรือการควบคุม หากแต่สามารถจัดการได้ด้วย หลักสัมมาวาจา ซึ่งหมายถึงการพูดอย่างถูกต้อง พูดแต่คำสัตย์ ไม่พูดคำหยาบ ไม่พูดเพ้อเจ้อ และไม่พูดส่อเสียด การพูดด้วยหลักธรรมข้อนี้ ช่วยให้การสื่อสารราบรื่น ลดอารมณ์โกรธหรือความเข้าใจผิด และยังเป็นแนวทางสร้างสันติภาพเล็ก ๆ ในทุกความสัมพันธ์ ไม่ว่าจะเป็นครอบครัว เพื่อนฝูง หรือสังคมนอกบ้าน โดยวาจาที่เป็นสุภาชิตนั้น คือคำพูดที่ผ่านการกลั่นกรอง ไตร่ตรอง และมีความหมายลึกซึ้ง สะท้อนภูมิปัญญาไทยซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณ เป็นสำนวนที่สะท้อนความคิดสูง งดงามด้วยถ้อยคำ และเป็นภาพแทนของความเจริญในด้านภาษาและวัฒนธรรม เช่นเดียวกับวาจาสุภาชิตในสังคมอื่น ๆ ที่มักมีรูปแบบการเรียบเรียง

คล้ายคลึงกัน เช่นคำกล่าวที่ว่า “ปลาอยู่ได้ก็เพราะปาก แต่ก็ตายเพราะปาก” แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของวาจา และอันตรายจากคำพูดที่ไม่ระวัง ผู้ใดที่สามารถใช้วาจาอย่างเหมาะสมในสถานการณ์ที่ตั้งเครียด ไม่พูดจาหยาบคาย ไม่ตอบโต้ด้วยอารมณ์ แต่สามารถใช้คำพูดเป็นสื่อกลางในการไกล่เกลี่ย บรรเทาความขัดแย้ง และโน้มน้าวให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน ย่อมเป็นผู้ที่เหมาะสมจะทำหน้าที่เป็นผู้นำ หรือแม้แต่เป็นตัวกลางในการประสานไมตรีได้อย่างมีประสิทธิภาพ คำพูดที่พอเหมาะพอดี มีน้ำหนักและเจตนาดี ย่อมเป็นคุณทั้งแก่ผู้พูดและผู้ฟัง คนเราจะประสบความสำเร็จและได้รับความเจริญก้าวหน้าในชีวิตได้ ก็ด้วยการรู้จักใช้วาจาสุภาพดี สร้างสัมพันธ์ และรักษาน้ำใจของผู้อื่น ในขณะเดียวกัน คำพูดที่ไม่เหมาะสมเพียงคำเดียว ก็อาจนำพาความเสื่อมเสียมาสู่ชีวิตได้เช่นกัน ซึ่งธรรมชาติของร่างกายมนุษย์ก็เป็นสิ่งที่สอนเราอย่างแยบคาย ดวงตา มีไว้ดู 2 ข้าง หู มีไว้ฟัง 2 ข้าง จมูก มีไว้ดมกลิ่น 2 รู แต่ปากที่ทำหน้าที่ทั้งพูดและกินนั้น ธรรมชาติกำหนดไว้เพียงหนึ่งเดียว เป็นนัยว่า มนุษย์ควรใช้ตาเพื่อสังเกต ใช้หูเพื่อรับฟังให้มาก แต่ใช้ปากพูดให้น้อยและมีสติอยู่เสมอ ทั้งในการกินและการพูด เพราะเมื่อใดก็ตามที่คำพูดของเรามีความเหมาะสม มีความระมัดระวัง และเปี่ยมด้วยเมตตาธรรม เมื่อนั้นคำพูดก็จะกลายเป็นพลังสร้างสรรค์ที่ยิ่งใหญ่ในการบริหารความสัมพันธ์และความขัดแย้งในทุกระดับของชีวิต (วคิน อินทสระ, 2527: 1)

สรุปในบริบทสังคมไทยยุคปัจจุบัน การเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและแรงกดดันจากสื่อสารสนเทศได้นำไปสู่การสื่อสารที่ขาดสติและใช้อารมณ์มากกว่าปัญญา ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งอย่างแพร่หลาย ทั้งในระดับบุคคลและสังคมโดยรวม พระพุทธศาสนาเน้นการใช้ปัญญาและเหตุผลในการสื่อสารอย่างมีเมตตา ซึ่งสอดคล้องกับหลักสัมมาวาจา คือการพูดอย่างสุภาพ จริงใจ ไม่กล่าวร้าย และไม่พูดในทางทำลายผู้อื่น หลักธรรมข้อนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งในยุคที่คำพูดสามารถสร้างทั้งความขัดแย้งและความปรองดองได้ในเวลาเดียวกัน การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาไม่เพียงช่วยลดความรุนแรงของปัญหาการสื่อสารในสังคม แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการฟื้นฟูจิตสำนึกแห่งสันติ เสริมสร้างความเข้าใจ และสร้างภูมิคุ้มกันทางจริยธรรมให้แก่ประชาชนในการดำรงชีวิตร่วมกันอย่างมีสติและรับผิดชอบในสังคมดิจิทัล

บทบาทของประชาชนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน

ในยุคดิจิทัล สื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นเครื่องมือหลักในการเชื่อมโยงผู้คนทั่วโลกอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ส่งผลให้บทบาทของประชาชนเปลี่ยนไปอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการแสดงความคิดเห็น การตรวจสอบอำนาจ และการสร้างกระแสสาธารณะ อย่างไรก็ตาม การสื่อสารที่ขาดสติ ขาดความรับผิดชอบ และปราศจากจริยธรรมทางวาจา กำลังเป็นปัญหาใหญ่ที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความเข้าใจในประเด็นสังคม และเสถียรภาพของสังคมโดยรวม บทความนี้จึงนำเสนอแนวทางการประยุกต์ใช้ “สัมมาวาจา” ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งในมรรคมีองค์ 8 ของพระพุทธศาสนา มาเป็นกรอบคุณธรรมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารที่สร้างสรรค์และลดความขัดแย้งในสังคมออนไลน์ จากการสำรวจพฤติกรรมการสื่อสารออนไลน์ของคนไทยในปี 2566 พบว่าประชาชนมีส่วนร่วมในประเด็นการเมืองและสังคมอย่างมาก แต่ก็ปรากฏพฤติกรรมการใช้ถ้อยคำรุนแรง ใส่ร้าย หรือปลุกปั่นความขัดแย้งอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วงเวลาที่สถานการณ์การเมืองตึงเครียด ขณะที่เมื่อสถานการณ์คลี่คลาย ความสนใจของสังคมก็หันไปยังประเด็นบันเทิงหรือเรื่องส่วนบุคคลแทน สะท้อนให้เห็นว่าแม้สื่อออนไลน์จะเปิดพื้นที่สำหรับการมีส่วนร่วม แต่หากขาดกรอบจริยธรรมในการสื่อสาร ก็อาจก่อให้เกิดผลเสียมากกว่าผลดี

ตัวอย่างของการขาดการคิดวิเคราะห์และวาจาสุจริต ได้แก่ การแชร์ข่าวลือโดยไม่ตรวจสอบ เช่น กรณีก๊อปปี้เกมที่มีข่าวบิดเบือนเกี่ยวกับการขาดงบประมาณ หรือการตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพในรูปแบบ Romance Scam ที่อาศัยความเชื่อใจและวาทกรรมปลอมเพื่อหลอกลวงผู้คน ปรากฏการณ์เหล่านี้ล้วนเกิดจากการขาดสติและสัมมาทิฐิในการรับและส่งสาร สัมมาวาจาในพระพุทธศาสนาเน้นการพูดความจริง พูดอย่างสุภาพ พูดอย่างสร้างสรรค์ และพูดอย่างมีประโยชน์ หากนำมาใช้ในโลกออนไลน์จะช่วยลดความตึงเครียดและสร้างสังคมที่มีคุณภาพมากขึ้น เช่น การแสดงความเห็นโดยยึดหลักเมตตา การหลีกเลี่ยงการตอบโต้ด้วยอารมณ์ และการสนับสนุนการสนทนาในเชิงสร้างสรรค์ ล้วนเป็นแนวทางที่ประชาชนสามารถนำไปปรับใช้ได้ในชีวิตประจำวัน

ในบริบทของสื่อสารสนเทศที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ประชาชนจึงควรพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์ควบคู่กับการใช้วาจาที่มีสติ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญาในการสื่อสาร การนำหลักสัมมาวาจามาใช้ในการแสดงความคิดเห็นในสื่อสังคมออนไลน์จึงไม่ใช่เพียงเรื่องของศีลธรรมส่วนบุคคล แต่เป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมประชาธิปไตยอย่างสันติและ

สร้างสรรค์ (องค์การพิพิธภัณฑ์วิทยาศาสตร์แห่งชาติ (อพวช.) สำนักงานคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ (สกมช.) และศูนย์ข่าวก่อนแชร์สำนักข่าวไทย อสมท, 2568: ออนไลน์)

สรุปได้ว่า บทบาทของประชาชนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน จะเน้นที่ สื่อสังคมออนไลน์มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงผู้คน และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นสาธารณะ โดยเฉพาะด้านการเมือง อย่างไรก็ตาม สื่อออนไลน์ก็เป็นพื้นที่ที่ข้อมูลเท็จหรือบิดเบือนแพร่กระจายได้ง่าย ทำให้ประชาชนต้องมีทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์เพื่อแยกแยะข้อมูลอย่างรอบด้าน ทั้งนี้ ความสามารถในการสื่อสารอย่างมีสติและใช้หลักสัมมาวาจาในโลกออนไลน์จะช่วยลดความขัดแย้งและสร้างการสนทนาเชิงสร้างสรรค์ ขณะเดียวกันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็เป็นดาบสองคมที่เปิดช่องให้มีฉ้อโกง ใช้เป็นเครื่องมือในการหลอกลวง จึงจำเป็นต้องพัฒนาทุนทางปัญญาของประชาชนเพื่อรับมือกับความท้าทายในสังคมข้อมูลข่าวสารปัจจุบัน

หลักการเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งทั่วไป

จากการศึกษาเกี่ยวกับหลักการเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งทั่วไปจะเห็นได้ว่า “กระบวนการความขัดแย้ง” เป็นกุญแจสำคัญในการนำไปสู่การจัดการความขัดแย้งอย่างมีประสิทธิภาพ ความขัดแย้งมักเกิดขึ้นจากความไม่ลงรอยกันในความคิดเห็น มุมมอง หรือผลประโยชน์ และสามารถพัฒนาไปสู่พฤติกรรมที่ส่งผลกระทบต่อผลลัพธ์ขององค์กรหรือสังคมโดยรวม โดยกระบวนการของความขัดแย้งสามารถแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้:

ขั้นตอนที่ 1 ความเห็นไม่ตรงกัน (Incompatibility / Disagreement) ความเห็นที่ไม่สอดคล้องกันเป็นจุดเริ่มต้นของความขัดแย้ง ซึ่งมักมีสาเหตุมาจากปัจจัยหลัก 3 ประการ ได้แก่:

การสื่อสาร การสื่อสารที่ไม่ชัดเจนหรือขาดประสิทธิภาพอาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดระหว่างผู้ส่งและผู้รับสาร รวมถึงการใช้ช่องทางสื่อสารที่ไม่เหมาะสม ซึ่งอาจนำไปสู่ความขัดแย้งในระดับองค์กร อย่างไรก็ตาม การสื่อสารที่ไม่ดีเพียงอย่างเดียวอาจไม่ใช่ต้นเหตุหลัก แต่เป็นหนึ่งในหลายองค์ประกอบร่วมด้วย

โครงสร้างองค์กร ประกอบด้วยตำแหน่งงาน ลำดับชั้น อำนาจหน้าที่ ระดับความเชี่ยวชาญ และรูปแบบการบริหาร เช่น องค์กรขนาดใหญ่ที่มีระดับความเชี่ยวชาญหลากหลาย มักมีแนวโน้มเกิดความขัดแย้งมากกว่าองค์กรขนาดเล็ก

ตัวแปรด้านบุคคล ความแตกต่างระหว่างบุคคล เช่น ค่านิยม บุคลิกภาพ หรือทัศนคติ ล้วนเป็นปัจจัยที่อาจก่อให้เกิดหรือบรรเทาความขัดแย้งได้

ขั้นตอนที่ 2 การรับรู้และบุคลิกลักษณะส่วนบุคคล (Perception and Personalization) เมื่อเกิดความไม่ลงรอยกัน บุคคลจะเริ่ม รับรู้ หรือ รู้สึก ถึงความขัดแย้ง ซึ่งอาจแสดงออกมาในระดับจิตใจหรือพฤติกรรม ทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม การรับรู้ความขัดแย้งจึงถือเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำไปสู่ปฏิกิริยาตอบโต้

ขั้นตอนที่ 3 พฤติกรรม (Behavior) เป็นช่วงที่ความขัดแย้งถูกแสดงออกอย่างชัดเจนในรูปแบบของพฤติกรรม โดยแต่ละฝ่ายจะเผยเจตนาหรือจุดยืนของตนออกมา วิธีการจัดการความขัดแย้งในขั้นนี้ เรียกว่า การบริหารความขัดแย้ง ซึ่งประกอบด้วยแนวทางหลัก 5 ประการ ได้แก่ การแข่งขันหรือมุ่งเอาชนะ (Competing) การร่วมมือ (Collaborating) การหลีกเลี่ยง (Avoiding) การยอมให้หรือการไกล่เกลี่ย (Accommodating) การประนีประนอม (Compromising)

ขั้นตอนที่ 4 ผลลัพธ์ (Outcomes) ผลลัพธ์ของความขัดแย้งจะสะท้อนคุณภาพของกระบวนการจัดการ หากสามารถบริหารจัดการได้อย่างเหมาะสม จะส่งผลให้เกิด “ผลลัพธ์เชิงสร้างสรรค์” เช่น ความเข้าใจที่ดีขึ้น การพัฒนาวิธีการทำงาน หรือความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นขึ้น แต่หากจัดการไม่ดี จะนำไปสู่ “ผลลัพธ์เชิงลบ” เช่น การบั่นทอนความร่วมมือ การลดประสิทธิภาพหรือบรรยากาศความขัดแย้งที่ต่อเนื่อง (ธ สุทธายุทธ, 2553: 138 - 140.) ซึ่งเมื่อมาพิจารณาแล้วส่วนนี้จะสอดคล้องกับ การบริหารความขัดแย้งในที่เกณฑ์ที่ว่า การบริหารความขัดแย้งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้สังคมหรือกลุ่มบุคคลสามารถดำรงความสัมพันธ์และอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข แม้ความขัดแย้งจะเป็นเรื่องธรรมดาที่เกิดขึ้นได้เมื่อมีความเห็นไม่ตรงกัน ความต้องการที่แตกต่าง หรืออารมณ์ความรู้สึกที่ไม่สอดคล้องกัน แต่หากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม ความขัดแย้งนั้นสามารถกลายเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาและความเข้าใจร่วมกันได้ การบริหารความขัดแย้งที่ดี จำเป็นต้องอาศัยทักษะเกณฑ์หลายประการ

ประกอบด้วยรายละเอียดต่อไปนี้

เกณฑ์ที่ 1 ทักษะการพูดและการฟัง ผู้ที่มีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งควรมีความสามารถในการฟังอย่างตั้งใจ รู้จักสังเกตและวิเคราะห์สถานการณ์อย่างรอบด้าน รวมถึงการตั้งคำถามอย่างเหมาะสม เพื่อให้เข้าใจปัญหาในเชิงลึก พร้อมทั้งมีศิลปะในการพูดเพื่อชักจูง โกล่เกลี่ย ชี้แจง และประนีประนอมด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง

เกณฑ์ที่ 2 การมองเห็นแก่นแท้ของความขัดแย้ง การเข้าใจความขัดแย้งอย่างลึกซึ้งเป็นสิ่งสำคัญ ต้องสามารถแยกแยะความรู้สึกภายนอกกับแรงจูงใจภายใน เช่น ความต้องการที่ซ่อนอยู่ ความอิจฉาริษยา หรือแรงผลักดันทางอารมณ์อื่น ๆ ซึ่งเป็นรากของปัญหา เพื่อให้สามารถหาทางแก้ไขได้ตรงจุด

เกณฑ์ที่ 3 ความสามารถในการตัดสินใจและเผชิญหน้าอย่างมีสติ การจัดการความขัดแย้งอาจต้องเผชิญกับการใช้อารมณ์ เช่น คำพูดประชดประชันหรือการแสดงออกเชิงลบ ผู้บริหารสถานการณ์ต้องมีความมั่นคงทางอารมณ์ มีความอดทน และสามารถควบคุมตนเองได้ เพื่อให้การแก้ปัญหาเป็นไปอย่างสร้างสรรค์

เกณฑ์ที่ 4 ความยืดหยุ่นในความคิดและการเปิดใจ การไม่ยึดติดกับกรอบความคิดของตนเองมากเกินไป และพร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นจากทุกฝ่าย ช่วยให้สามารถเข้าใจมุมมองที่แตกต่าง และค้นพบแนวทางแก้ไขที่เป็นประโยชน์ร่วมกัน

เกณฑ์ที่ 5 การมีจิตใจเป็นธรรม ความเป็นธรรมและเจตนาที่ดีในการช่วยคลี่คลายปัญหา คือหัวใจของการบริหารความขัดแย้ง ผู้ที่มีบทบาทในกระบวนการนี้ควรมีเมตตา กรุณา และมีความยุติธรรมในการตัดสินใจหรือชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อทุกฝ่าย

เกณฑ์ที่ 6 การมีข้อมูลและเครื่องมือในการแก้ไขปัญหา การบริหารความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพ ต้องมีข้อมูลรอบด้านเกี่ยวกับสถานการณ์และความต้องการของแต่ละฝ่าย รวมถึงมีแนวทางหรือเทคนิคในการเจรจา การประนีประนอม หรือการหาทางออกร่วมกันอย่างเหมาะสม (ปริยาพร วงศ์อนุตรโรจน์, 2553: 167 - 168)

สรุปได้ว่าการบริหารความขัดแย้งเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้สังคมหรือประชาชนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข โดยเริ่มจากความไม่ลงรอยในความคิดเห็น มุมมอง หรือผลประโยชน์ ซึ่งพัฒนาไปสู่พฤติกรรมและผลลัพธ์ที่ส่งผลต่อคุณภาพของความสัมพันธ์ กระบวนการความขัดแย้งแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ ความเห็นไม่ตรงกัน การรับรู้ความขัดแย้ง พฤติกรรม และผลลัพธ์ ซึ่งสามารถจัดการได้ผ่านทักษะสำคัญ เช่น การฟังและพูดอย่างสร้างสรรค์ การเข้าใจแรงจูงใจภายใน การควบคุมอารมณ์ การเปิดใจรับฟัง การมีจิตใจเป็นธรรม และการใช้ข้อมูลที่รอบด้านในการหาทางออกร่วมกัน

การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน

ก่อนเราจะมาเข้าใจเรื่องของการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน เราจะกล่าวถึงที่มาของปัญหาว่า ความรุนแรงไม่จำเป็นต้องเกิดจากการกระทำที่เป็น “กายกรรม” หรือการลงมือทำโดยตรง แม้กระทั่งการใช้ “วจีกรรม” เช่น การพูดข่มขู่ การเปิดเผยข้อมูลส่วนตัว หรือการใส่ร้ายด้วยข้อมูลเท็จ ซึ่งก่อให้เกิดความหวาดกลัว ความเครียด หรือความวิตกกังวลก็สามารถถือเป็นความรุนแรงได้เช่นกัน นอกจากนี้ การเพิกเฉยหรือไม่ใส่ใจต่อความต้องการที่จำเป็นของสมาชิกในสังคมก็สามารถเป็นรูปแบบของความรุนแรงได้ เช่น การละเลยไม่ดูแลสิทธิ หรือไม่ให้ความสำคัญกับความเป็นอยู่ของประชาชนที่มีความจำเป็น ผลกระทบจากความรุนแรงไม่ได้จำกัดแค่การทำร้ายทางร่างกายเท่านั้น แต่ยังรวมถึงผลกระทบทางจิตใจ เช่น การทำให้บุคคลรู้สึกอับอาย ถูกดูหมิ่น หรือถูกละเมิดสิทธิ จนส่งผลต่อสุขภาพจิตและสภาพจิตใจของพวกเขา หรืออาจทำให้ชีวิตของพวกเขาผิดแผกไปจากปกติ ทั้งนี้ ล้วนเป็นการแสดงออกของความรุนแรงที่อาจเกิดขึ้นในสังคม ความรุนแรงไม่ได้จำกัดอยู่เพียงแค่การใช้กำลังหรืออำนาจต่อผู้อื่นเท่านั้น แม้กระทั่งการกระทำต่อตนเอง เช่น การฆ่าตัวตาย (ไม่ว่าจะสำเร็จหรือไม่สำเร็จ) หรือการทำร้ายตัวเองให้ได้รับบาดเจ็บทางใดทางหนึ่ง ก็ถือเป็นความรุนแรงเช่นกัน นอกจากนี้ ความรุนแรงยังสามารถเกิดขึ้นได้จากการกระทำระหว่างบุคคลคนเดียวกับกลุ่มคน หรือระหว่างกลุ่มหนึ่งกับอีกกลุ่มหนึ่ง (วิชัย รูปชาติ, 2554: 93) จากที่กล่าวมาในนี้สังคมปัจจุบันสามารถแก้ปัญหาได้ถ้าเข้าใจหลักการประยุกต์ใช้สัมมาวาจา ในประเด็นเรื่องการสร้างคนให้มีคุณภาพใช้เวลายาวนาน เช่นเดียวกับการปลูกต้นไม้ใหญ่ที่ต้องใช้เวลาดูแลเอาใจใส่จนเติบโตแข็งแรง หลักคิดเพื่อการดำเนินชีวิตจึงจำเป็นต้องมีแนวทางที่ชัดเจน โดยเฉพาะการฝึกฝนวาจาและพฤติกรรมให้อยู่ในทางที่ดี เพื่อประโยชน์ต่อตนเองและสังคม โดยอาศัยหลักสัมมาวาจาเป็นเครื่องนำทางสำคัญ

ประกอบด้วย

- 1) รู้น้อยไม่เลือกงาน หากยังมีความรู้บ้าง อย่าทอดทิ้งหรือเกี่ยงงาน เพราะการทำงานคือโอกาสดีในการเรียนรู้และพัฒนาตน
- 2) ยึดความยุติธรรมและใจเย็น การพูดหรือสื่อสารอย่างตรงไปตรงมา สุภาพ และมีเหตุผล ช่วยให้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นเป็นไปด้วยดี
- 3) ขยัน อดทน และคบคนดี วาจาที่ใจกว้าง สร้างความเชื่อมั่น และไม่พูดร้ายถึงใคร เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้คนไว้วางใจและเคารพ
- 4) เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น องค์กรที่ดีควรให้โอกาสแก่คนในองค์กร เช่นเดียวกับคนที่พูดเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ ย่อมเป็นที่รักและเคารพ
- 5) รักตนเอง ครอบครัว และส่วนรวม เมื่อพูดด้วยความรักและความเข้าใจ จะช่วยเสริมพลังในชีวิตทั้งส่วนตัวและในหน้าที่การงาน
- 6) ใช้ความรู้ให้เกิดประโยชน์ การถ่ายทอดความรู้ด้วยวาจาดี สร้างแรงบันดาลใจ และเสริมคุณค่าให้ทั้งผู้พูดและผู้ฟัง
- 7) เรียนรู้จากผู้มีประสบการณ์ คำพูดของคนที่ผ่านมาชีวิตมาเยอะ คือภูมิคุ้มกันแห่งปัญญา จงฟังด้วยใจเปิดกว้าง
- 8) หลีกเลียงโทษ เพราะยิ่งพูดด้วยโกรธ ยิ่งมีแต่ความเสียหาย ผู้ที่ฝึกวาจาให้สงบ ย่อมลดความรุนแรงทั้งในตนเองและสังคม (เทียม โชควัฒนา, 2547: 11-14)
- 9) ไม่ทำร้ายคนใกล้ตัว แม้ยามลำบาก ก็ไม่ควรพูดจาทำลายใจคนรอบข้าง จงเลือกคำพูดที่สร้างพลังแทนการตำหนิ
- 10) เรียนรู้จากอดีต มองปัจจุบัน เพื่อวางแผนอนาคต การใช้คำพูดไตร่ตรองอย่างมีสติ จะช่วยให้การสื่อสารในวันนี้เป็นสะพานสู่วันพรุ่งนี้ที่มั่นคง
- 11) การร่วมมือของคนมากมาย นำมาซึ่งโอกาสใหญ่ วาจาที่รวมใจคนได้ เป็นพลังสำคัญของความสำเร็จ
- 12) ใช้ชีวิตอย่างมีคุณค่า ทุกคำพูดมีความหมาย อย่าปล่อยให้คำพูดของเรากลายเป็นสิ่งที่ทำลายเวลาอันมีค่าไปโดยเปล่าประโยชน์
- 13) รู้จังหวะงาน และการพูดให้เหมาะกับเวลา พูดให้ถูกกาลเทศะ เลือกคำที่เหมาะสม จะช่วยให้งานราบรื่นและได้รับความร่วมมือ
- 14) คนขยันพูดน้อย ทำมาก ย่อมประสบผลสำเร็จ วาจาที่เสริมแรงใจ เสริมสร้างความเพียร เป็นพลังขับเคลื่อนชีวิตที่มั่นคง
- 15) ไม่มีอะไรเกินความพยายาม หากใจมุ่งมั่น คำพูดที่ใจกว้าง คือแรงผลักดันที่สำคัญทั้งต่อตนเองและผู้อื่น
- 16) คุณภาพของงาน ขึ้นอยู่กับคุณภาพของคน คำพูดสร้างความสามัคคี คือหัวใจของการทำงานร่วมกันอย่างยั่งยืน
- 17) การชมและติต้องเป็นสติและความหวังดี คำชื่นชมไม่ควรทำให้หลงตัว คำติต้องเป็นเมตตา เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน
- 18) คนที่อึดแอ้มและพูดดี เป็นที่รักของทุกคน สัมมาวาจาจึงไม่ได้แค่พูดให้ดี แต่รวมถึงการสื่อสารที่อบอุ่นและเป็นมิตร
- 19) การทำดีแม้ลำบาก ย่อมนำชีวิตไปสู่สิ่งที่ตั้งใจ พูดดีแม้ในสถานการณ์ที่ยาก ย่อมก่อให้เกิดสิ่งดีงามในระยะยาว
- 20) มนุษย์สัมพันธ์ที่ดี เริ่มต้นจากคำพูดที่น่าฟัง การพูดให้เกียรติ ให้อภัย และเข้าใจผู้อื่น คือหัวใจของความสัมพันธที่มั่นคง
- 21) ความสามารถที่แท้จริง จะพูดแทนตัวเองเสมอ อย่าพูดโอ้อวด แต่จงให้ผลงานเป็นคำพูดที่น่าเชื่อถือที่สุด
- 22) ทุกความรู้สึกล้วนเกิดแล้วดับ อย่าให้วาจาผูกติดกับอารมณ์ การพูดด้วยใจเป็นกลาง ทำให้ปัญหาในชีวิตคลี่คลายได้ง่ายขึ้น
- 23) คุณภาพของจิต กำหนดคุณภาพของชีวิต พูดอย่างสร้างสรรค์ คือการสะท้อนจิตใจที่มีคุณภาพ
- 24) ชีวิตคือการเรียนรู้ ไม่มีวันสิ้นสุด อย่าใช้คำพูดปิดโอกาสของตนเอง จงพูดเพื่อเปิดใจ เปิดทางให้กับความรู้ใหม่
- 25) ชนะใจตนเอง คือชัยชนะที่ยิ่งใหญ่ที่สุด ควบคุมคำพูดของตนเอง คือการควบคุมชีวิตได้ดีที่สุด

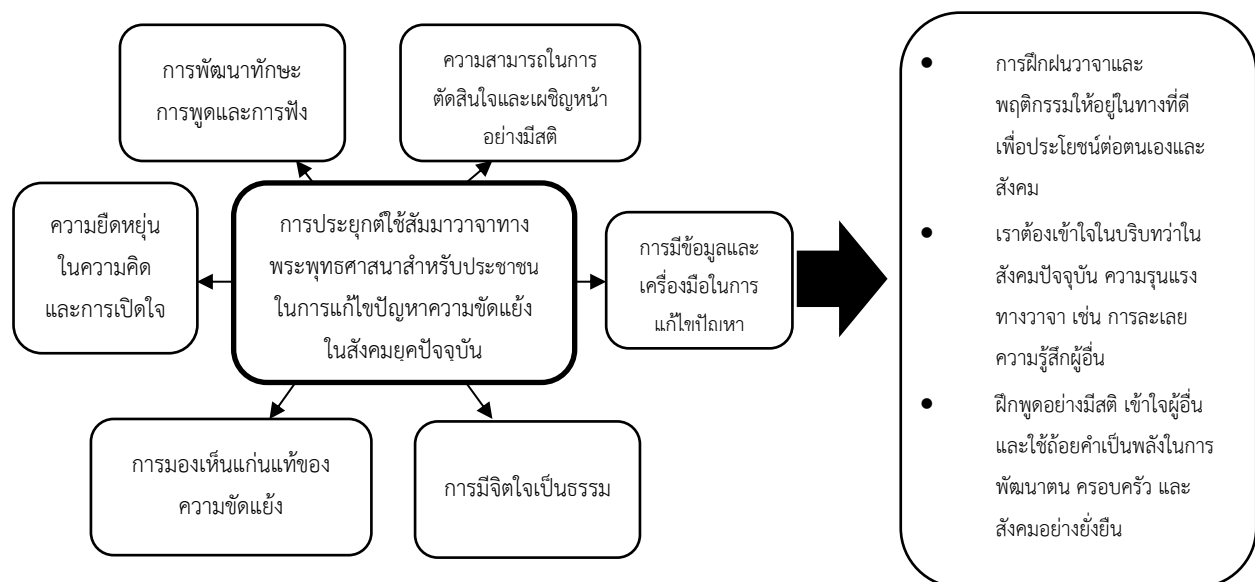
26) อย่าด่วนตัดสินใครด้วยคำพูดเพียงผิวเผิน จงมีสติ ใช้เหตุผล ไม่พูดตามกระแส แต่ไตร่ตรองก่อนพูดเสมอ

27) การทำร้ายผู้อื่น ด้วยคำพูด คือการย้อนทำร้ายตัวเอง แม้เราจะเป็นฝ่ายถูก ก็ต้องรู้จักปล่อยวาง มิฉะนั้นเวลานั้นจะกลายเป็นบ่วงรัดใจเราเอง (ฐิตินาถ ฌ พัทลุง, 2552: 13-220)

สรุปได้ว่า หัวใจหลักสำคัญในการการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน เราต้องเข้าใจในบริบทว่าในสังคมปัจจุบัน ความรุนแรงทางวาจา เช่น การพูดทำร้ายจิตใจ การใส่ร้าย หรือการละเลยความรู้สึกผู้อื่น ล้วนส่งผลเสียต่อบุคคลและสังคม การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาจึงเป็นแนวทางสำคัญในการลดความขัดแย้งและสร้างความสงบสุข โดยเน้นการพูดอย่างมีเมตตา สุภาพ ให้เกียรติ และสร้างสรรค์ หลักการสัมมาวาจาช่วยให้ประชาชนฝึกพูดอย่างมีสติ เข้าใจผู้อื่น และใช้ถ้อยคำเป็นพลังในการพัฒนาตน ครอบครัว และสังคมอย่างยั่งยืน

องค์ความรู้ใหม่

การสร้างองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชนในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมยุคปัจจุบัน นี้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้กับ บทบาทของประชาชนในสังคมไทยยุคปัจจุบัน หลักการเกี่ยวกับการบริหารความขัดแย้งทั่วไป การประยุกต์ใช้สัมมาวาจาทางพระพุทธศาสนาสำหรับประชาชน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ตามแผนภาพที่ 1 ดังนี้



แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

สรุป

การประยุกต์ใช้สัมมวาจาทางพระพุทธศาสนาในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในสังคมยุคปัจจุบัน มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมไทยที่กำลังเผชิญกับปัญหาความรุนแรงทางวาจา โดยเฉพาะในสื่อสังคมออนไลน์ซึ่งเป็นพื้นที่แสดงความคิดเห็นที่เปิดกว้างและมีอิทธิพลสูง การแพร่กระจายข้อมูลเท็จ ข่าวลือ และการโต้แย้งด้วยถ้อยคำรุนแรง ได้กลายเป็นสาเหตุสำคัญของความขัดแย้งในสังคม การประยุกต์ใช้หลักสัมมวาจา ซึ่งหมายถึงการพูดอย่างสุภาพ จริงใจ ไม่กล่าวร้าย ไม่พูดส่อเสียด และไม่พูดเพื่อจ้อ จึงเป็นแนวทางที่ช่วยส่งเสริมให้ประชาชนมีสติในการสื่อสารและเคารพผู้อื่น โดยสามารถนำไปปฏิบัติได้จริงผ่านกิจกรรม เช่น (1) การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการในชุมชน เพื่อฝึกทักษะการฟังและการพูดอย่างมีเมตตา (2) การสร้างแคมเปญออนไลน์ส่งเสริมการใช้วาจาสุภาพ ผ่านอินฟลูเอนเซอร์หรือผู้นำชุมชนออนไลน์ (3) การบูรณาการในหลักสูตรสถานศึกษา เพื่อปลูกฝังวาจาที่สร้างสรรค์ในเด็กและเยาวชน และ (4) การใช้กลไกไกล่เกลี่ยในชุมชนหรือองค์กร โดยการเจรจาด้วยถ้อยคำที่สร้างความเข้าใจ ไม่ยั่วยุอารมณ์

สาระสำคัญของบทความนี้ คือ การตระหนักว่าความขัดแย้งในปัจจุบันไม่ได้แก้ไขได้ด้วยกฎหมายหรือการควบคุมเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยการปรับทัศนคติและการสื่อสารที่มีคุณภาพ ซึ่งหลักสัมมวาจาเป็นเครื่องมือทางจริยธรรมที่สามารถสร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและยั่งยืนได้อย่างเป็นรูปธรรมในทุกระดับของสังคม

เอกสารอ้างอิง

- กองทุนพัฒนาสื่อปลอดภัยและสร้างสรรค์. (2568). “ภูมิทัศน์สื่อ” กับ “การกำหนดวาระข่าวสาร” ของสังคมไทย. สืบค้นจาก <https://www.thaimediafund.or.th/article-08112566/>
- ฐิตินาถ ญ พัทลุง. (2552). *เข็มทิศชีวิต 5 : มั่งคั่ง*. ฉะเชิงเทรา: เข็มทิศชีวิต.
- เทียม โชควัฒนา. (2547). *ปรัชญาการทำงาน และการดำเนินชีวิต*. ดร.เทียม โชควัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ตาตาพับลิเคชั่น.
- ธณณ สมหวัง. (2568). *สติของสังคมไทย*. สืบค้นจาก https://www.matichon.co.th/news-monitor/news_1541036
- ธร สุนทรายุทธ. (2553). *การบริหารจัดการเชิงจิตวิทยา: หลักการ การประยุกต์ และกรณีศึกษา*. กรุงเทพมหานคร: เนติกุลการพิมพ์.
- ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์. (2553). *จิตวิทยาการบริหารงานบุคคล*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพมหานคร.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2554). *การเสริมสร้างคุณลักษณะเด็กไทย*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- วสิน อินทสระ. (2527). *หลักคำสอนสำคัญในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.
- วิชัย รูปขำดี. (2554). *บทบาทของท้องถิ่นกับการแก้ไขความรุนแรงทางสังคม*. วารสารสถาบันพระปกเกล้า. 9(1).
- องค์การพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (อพวช.), สำนักงานคณะกรรมการการรักษาความมั่นคงปลอดภัยไซเบอร์แห่งชาติ (สกมช.), & ศูนย์ข่าวก่อนแซร์ สำนักข่าวไทย อสมท. (2568). *ข่าวลวง-ภัยออนไลน์: เทคโนโลยีทำให้ซับซ้อนขึ้น แต่ ‘อารมณ์-อคติ’ ยังเป็นตัวแปรสำคัญของการตกเป็นเหยื่อ*. สืบค้นจาก <https://blog.cofact.org/670816-2/>

ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน: การบริหารบุคลากรด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7

SUSTAINABLE LEADERSHIP: MANAGING HUMAN RESOURCES THROUGH THE SEVEN
APARIHĀNIYA PRINCIPLESพระครูกาญจนกิจโสภณ¹, พระสมุห์นพดล อตฺถยุตฺโต (สุทนต์)²,บรรพต ตันธีรวงศ์³, รัตกร แสงสุด⁴, ธนวิชญ์ กิจเดช⁵

วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบุลย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Phrakrukanchanakitsophon¹, PhrasamuNoppadol Atthayutto (Suthon)²,Banpot Thontiravong³, Rattakorn Saengsut⁴, Thanawit Kitdet⁵

Kanchanaburi Sri Phaiboon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding Author E-mail : uthai29041962@gmail.com

(Received : May 1, 2025; Edit : May 17, 2025; accepted : May 20, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ” ในพระพุทธศาสนา กับแนวคิด “ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน” ในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน โดยชี้ให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของพระพุทธศาสนาในฐานะรากฐานทางจริยธรรมของสังคมไทย ที่สามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาผู้นำให้มีคุณธรรม วิสัยทัศน์ และความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรอย่างยั่งยืน ปัจจุบันสังคมไทยเผชิญกับปัญหาด้านความเชื่อมั่นต่อผู้นำ การขาดการมีส่วนร่วมของบุคลากร และการบริหารจัดการที่ไม่ตอบสนองต่อคุณค่าทางจริยธรรม ส่งผลให้เกิดความเปราะบางในองค์กรและสังคมโดยรวม บทความนี้จึงเสนอว่าหลักอปริหานิยธรรม 7 ได้แก่ ความพร้อมเพรียง การเคารพกติกา การปรึกษาหารือ การยกย่องหลักธรรม การเคารพผู้นำคุณธรรม การเคารพสตรี และการเคารพศาสนา สามารถใช้เป็นกรอบแนวทางในการเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มั่นคงและยั่งยืน และแนวทางการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร เพื่อสังเคราะห์แนวทางการบริหารบุคลากรที่เน้นความสามัคคี การยึดมั่นในคุณธรรม และการเปิดพื้นที่ให้เกิดการมีส่วนร่วม ภาวะผู้นำที่ยั่งยืนในบริบทของไทยควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของธรรมะเป็นหลัก ไม่เพียงเพื่อความมั่นคงขององค์กร แต่ยังเพื่อเสริมสร้างศรัทธา ความไว้วางใจ และความมั่นคงทางสังคม

คำสำคัญ: ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน, อปริหานิยธรรม 7, การบริหารบุคลากร, พุทธศาสนา, คุณธรรมในการบริหาร

Abstract

This academic article aims to analyze the relationship between the Seven Principles of Non-decline (Aparihāṇiya-dhamma) in Buddhism and the concept of sustainable leadership within the context of contemporary Thai society. It highlights the essential role of Buddhism as a moral and ethical foundation deeply embedded in Thai culture, which can be applied to cultivate leaders with integrity, vision, and effective organizational management. Currently, Thai society faces challenges such as a decline in trust toward leaders, a lack of employee engagement, and governance practices that fail to reflect ethical values. These issues contribute to institutional fragility and broader social instability. This article proposes that the Aparihāṇiya-dhamma—comprising unity, respect for rules, consultation, reverence for the Dhamma, honoring virtuous leaders, respect for women, and reverence for religion—offers a practical and ethical framework for developing stable and sustainable leadership. By integrating Buddhist principles with participatory leadership approaches, this study synthesizes a model of personnel management that emphasizes harmony, moral commitment, and inclusive participation. Sustainable leadership in the Thai context, the article argues, must be grounded in Dhamma not only to ensure organizational resilience but also to foster public trust, social cohesion, and long-term societal well-being.

Keyword: Sustainable leadership, Aparihāṇiya-dhamma, Personnel management, Buddhism, Ethical administration

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในทุกด้าน ทั้งยังเป็นรากฐานในการเสริมสร้างคุณธรรมและจริยธรรม คำสอนหรือบทบัญญัติในพระพุทธศาสนาเป็นหลักธรรม หรือความจริงอันประเสริฐที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ เพื่อเป็นแนวทางควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจ ให้อยู่ในกรอบของความดีงาม โดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขและประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและสังคมโดยรวม ความสุขดังกล่าวเป็นผลจากการทำความดีและการละเว้นจากความชั่ว โดยอาศัยจริยธรรมเป็นหลักในการประพฤติปฏิบัติอย่างเหมาะสม อันจะนำไปสู่ความสงบสุขของชีวิตและความมั่นคงของสังคมโดยรวม ศาสนาจึงมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับการควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ ให้ดำเนินไปตามครรลองของความถูกต้องและเหมาะสม บทบัญญัติของศาสนาย่อมส่งผลให้เกิดระเบียบวินัยขึ้นในสังคม อย่างไรก็ตาม สังคมไทยในปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตอย่างมาก โดยได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่ที่เน้นวัตถุนิยมและความเร่งรีบจากภายนอก เช่น การปฏิรูประบบราชการ ระบบการศึกษา และกิจกรรมของรัฐ ซึ่งแม้จะมีเป้าหมายเพื่อความอยู่รอดของชาติ แต่กลับไม่ได้เติบโตจากรากฐานภายในของสังคมไทยเอง การเปลี่ยนผ่านนี้ ส่งผลให้เกิดความเปราะบางทางวัฒนธรรม ขาดความร่วมมือร่วมใจ และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นปัจจัยที่กระทบต่อโครงสร้างทางสังคม และภาวะผู้นำในระดับองค์กรและระดับประเทศ โดยเฉพาะในช่วงที่สังคมกำลังปรับตัวสู่ความทันสมัยอย่างไม่สมดุล ในบริบทนี้ “หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ” จึงสามารถทำหน้าที่เป็นแนวทางในการฟื้นฟูและพัฒนาภาวะผู้นำอย่างยั่งยืน กล่าวคือความพร้อมเพรียง (สัมคีตา) ช่วยเสริมสร้างความสามัคคีในองค์กรและสังคม ลดความแตกแยกทางความคิด การเคารพกติกา (กตญฺตาในระเบียบ) เป็นการสร้างวินัยในหมู่คณะ ทำให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เป็นไปอย่างราบรื่น การปรึกษาหารือ (สัมปัญญะในการตัดสินใจร่วม) เป็นเครื่องมือส่งเสริมประชาธิปไตยภายในองค์กร เพิ่มการมีส่วนร่วม การยกย่องหลักธรรม (ธรรมคารวตา) ช่วยตอกย้ำความสำคัญของคุณธรรมและหลักการที่มั่นคงเป็นหลักของการบริหาร การเคารพผู้นำคุณธรรม (อาจารย์คารวตา) ส่งเสริมการเคารพในผู้นำที่มีความสามารถและจริยธรรม สร้างแรงบันดาลใจให้บุคลากร การเคารพสตรี (มาหาปิตุภูมิฐานะ) ตอกย้ำคุณค่าความเท่าเทียมทางเพศในบริบทพุทธ การเคารพศาสนา (สัทธาคารวตา) เป็นการย้ำถึงรากฐานจิตวิญญาณในการดำเนินชีวิตและการบริหารอย่างมีจริยธรรม หลักธรรมทั้ง 7 ประการ สามารถประยุกต์ใช้ในกระบวนการบริหารบุคลากรและการพัฒนาภาวะผู้นำ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทั้งในระดับองค์กรและสังคมโดยรวม ทำให้ภาวะผู้นำในยุคปัจจุบันมีความมั่นคง มีคุณธรรม และสามารถรับมือกับความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ได้อย่างยั่งยืน (พระราชวรณฺี, 2527 : 64-68) โลกในศตวรรษที่ 21 เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง และเทคโนโลยี ประเทศไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี สังคม และปัญหาภูมิอากาศ ให้องค์กรต่าง ๆ ต้องปรับตัวโดยมีผู้บริหารที่สามารถนำองค์กรผ่านความเปลี่ยนแปลง (วันชัย กิ่งแก้ว, 2565 : 60)

เราจะเห็นได้ว่า ในยุคปัจจุบัน สังคมไทยเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในหลายมิติ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม ซึ่งล้วนส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะภายใต้ระบบประชาธิปไตยที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิในการปกครองตนเอง การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นจึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่เอื้อให้ประชาชนเข้าถึงข้อมูลข่าวสาร มีความตระหนักรู้ต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว และสามารถมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา รวมถึงการแก้ไขปัญหาภายในท้องถิ่นได้อย่างตรงจุด เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจต่อปัญหาและความต้องการในการดำเนินงานภายใต้บริบทเช่นนี้ จำเป็นต้องอาศัยภาวะผู้นำที่เข้มแข็งและยั่งยืน ซึ่งสามารถขับเคลื่อนองค์กรให้ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างความสมดุลระหว่างการบริหารจัดการภายในการบริหารบุคลากรในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงไม่อาจมองข้ามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และความสามารถในการบริหารงานบุคคลอย่างมีคุณภาพ เพื่อเสริมสร้างการเติบโตที่มั่นคงขององค์กรให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน (พิเชษฐ วงศ์เกียรติชวร, 2552 : 3-4)

ในยุคที่องค์กรจำนวนมากต้องเผชิญกับปัญหาความไร้เสถียรภาพ ความขัดแย้งภายใน การสื่อสารที่ไม่ทั่วถึง การขาดวินัย และเป้าหมายร่วม ตลอดจนการลดลงของศรัทธาในผู้นำ ความเหลื่อมล้ำทางเพศ และความละเลยต่อจิตวิญญาณขององค์กร ปัญหาเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการมี “ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน” ซึ่งมีไม่เพียงการมุ่งหวังผลสำเร็จระยะสั้น แต่คือการดำเนินนโยบายและการบริหารจัดการบนฐานของ คุณธรรม จริยธรรม และการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพื่อให้องค์กรสามารถเติบโต

ได้อย่างมั่นคง พระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ จึงเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารบุคลากรเพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มั่นคงและองค์กรที่ไม่เสื่อมถอย โดยมีสาระสำคัญที่สามารถแก้ปัญหาองค์กรร่วมสมัยได้ดังนี้ หนึ่ง ประชุมกันเนืองนิตย์ สร้างระบบการสื่อสารภายในที่เปิดกว้าง ช่วยลดปัญหาขาดการปรึกษาหารือในองค์กร พร้อมเพรียงกันประชุม เลิกประชุม และทำกิจที่พึงทำ ส่งเสริมวินัย ความสามัคคี และการทำงานเป็นทีมอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่บัญญัติสิ่งใหม่ที่ขัดต่อหลักการเดิม และไม่ล้มเลิกสิ่งดีงามที่บัญญัติไว้ คงไว้ซึ่งหลักการอันดีงามขององค์กร สร้างเสถียรภาพในระบบ เคารพผู้นำในองค์กร ส่งเสริมภาวะผู้นำที่น่าเชื่อถือ ยุติธรรม และได้รับการยอมรับจากสมาชิก ไม่ข่มเหงหรือล่วงเกินสตรี แสดงถึงการให้เกียรติและส่งเสริมความเท่าเทียมทางเพศในที่ทำงาน เคารพหลักการสถานที่สำคัญทางจิตวิญญาณหรือวัฒนธรรมขององค์กร ส่งเสริมความผูกพันและอัตลักษณ์ขององค์กรที่ยึดโยงกับคุณค่าทางวัฒนธรรม คุ้มครองดูแลผู้ทรงคุณธรรมและผู้ที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจของสังคม สร้างระบบสนับสนุนคุณธรรมในองค์กรผ่านการยกย่องบุคคลต้นแบบ ดังนั้น การนำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้ในการบริหารองค์กรในยุคปัจจุบัน จึงไม่เพียงช่วยรักษาเสถียรภาพภายในเท่านั้น หากยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างภาวะผู้นำที่สามารถนำองค์กรสู่ความยั่งยืน ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงและความท้าทายของสังคมสมัยใหม่ได้อย่างมั่นคงและมีคุณค่า (สามารถ มั่งสั่ง, 2568 : ออนไลน์)

ผู้จัดทำได้เห็นว่าความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในบริบทของสังคมไทยปัจจุบัน โดยชี้ให้เห็นว่าพระพุทธศาสนาในฐานะสถาบันสำคัญของสังคมไทยมีบทบาทอย่างลึกซึ้งในการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเสริมสร้างภาวะผู้นำที่มั่นคง มีคุณภาพ และยั่งยืน โดยเฉพาะในระดับท้องถิ่นที่กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงในหลากหลายมิติ ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนจึงมิใช่เพียงการบริหารเพื่อผลลัพธ์ในระยะสั้น หากเป็นการนำพาองค์กรให้สามารถปรับตัวและดำรงอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงได้อย่างมั่นคง โดยอาศัยหลักธรรมจากพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะ “อปริหานิยธรรม 7 ประการ” เป็นแนวทางสำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารงานบุคคลให้สอดคล้องกับคุณธรรม ความร่วมมือ และความยุติธรรม ซึ่งเป็นหัวใจของการนำองค์กรไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

หลักการเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบยั่งยืน

ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนคุณลักษณะของผู้นำที่ไม่เพียงแต่พาองค์กรให้ประสบความสำเร็จในช่วงเวลาหนึ่ง แต่ยังสามารถวางรากฐานที่มั่นคงสำหรับอนาคต สะท้อนถึงคุณลักษณะบางประการที่สามารถนำไปต่อยอดสู่ “ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน” ได้อย่างชัดเจน

วิสัยทัศน์กว้างไกล (Extremity Vision) ผู้นำที่ไม่เพียงมุ่งหวังให้ผลงานสำเร็จตามหน้าที่ แต่กล้าที่จะเปลี่ยนแปลงเพื่อพัฒนาองค์กร แม้จะต้องเสี่ยงกับการไม่เป็นที่ยอมรับ โดยจะมีแผนงานหรือนโยบายที่ชัดเจนให้บุคลากรได้เข้าใจและปฏิบัติตาม หากวิสัยทัศน์นั้นสามารถโน้มน้าวให้คนในองค์กรยอมรับและลงมือปฏิบัติได้ ก็จะส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีประสิทธิภาพ

กล้าเสี่ยง (High Personal Risk) ผู้นำที่มีความสามารถมักกล้าเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม พร้อมแบกรับความเสี่ยง โดยคำนึงถึงความสำเร็จร่วมกัน ไม่ใช่เพื่อตนเองเพียงฝ่ายเดียว ความเสียสละถึงขั้นยอมสูญเสียตำแหน่งหรือผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อยึดมั่นในความถูกต้อง ถือเป็นลักษณะที่สร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาจากผู้ตาม

ผู้นำแบบปรึกษาหารือ (Consultative Group) ผู้นำประเภทนี้มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้ปฏิบัติงานเป็นอย่างมาก โดยมอบหมายงานอย่างกว้างขวาง เปิดโอกาสให้ผู้ใต้บังคับบัญชาแสดงความคิดเห็นและมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วนมากกว่าการสั่งการแบบเบ็ดเสร็จ ผู้นำลักษณะ นี้มักใช้การให้รางวัลและการยอมรับมากกว่าการลงโทษ เพื่อดึงดูดผู้ปฏิบัติงาน เป็นการสร้างแรงจูงใจเชิงบวกอย่างยั่งยืน ทำให้บุคลากรรู้สึกมีคุณค่า พร้อมทั้งจะพัฒนาและร่วมมือกับองค์กร

ทฤษฎีปฏิกริยาตอบสนองความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) ภาวะผู้นำเกิดจากการตอบสนองต่อปฏิกริยาและความคาดหวังของสมาชิกในกลุ่ม ดังนั้นผู้ที่สามารถริเริ่ม และจัดการโครงสร้างของความสัมพันธ์ภายในกลุ่มได้ดีจะสามารถก้าวขึ้นมาเป็นผู้นำได้ เพราะสามารถตอบสนองความต้องการของกลุ่มได้อย่างต่อเนื่อง

ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) การพัฒนาสถาบันให้มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ส่งเสริมให้สมาชิกมีเสรีภาพ และสามารถตอบสนองทั้งความต้องการส่วนตัวและขององค์กร เป้าหมายหลักคือให้ได้ทั้งผลงานและความร่วมมือจากทีมงานในเวลาเดียวกัน

การสื่อสารอย่างมั่นใจ (Communication of Self-Confidence) ผู้นำที่สามารถสื่อสารด้วยความมั่นใจจะได้รับการยอมรับมากกว่าผู้นำที่สื่อสารอย่างไม่ชัดเจน การสื่อสารที่ชัดเจนและเปี่ยมด้วยความเชื่อมั่น จะช่วยสร้างแรงจูงใจให้ผู้ตามเชื่อว่าผู้นำสามารถพาองค์กรไปถึงเป้าหมายได้ จึงยินดีทุ่มเทแรงกายแรงใจสนับสนุนอย่างเต็มที่

การใช้อำนาจส่วนบุคคล (Use of Personal Power) ผู้นำที่มีความสามารถมักใช้อำนาจจากความเชี่ยวชาญและความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ร่วมงาน มากกว่าการใช้อำนาจตามตำแหน่ง ซึ่งช่วยให้งานสำเร็จลงได้อย่างมีประสิทธิภาพและได้รับการยอมรับมากกว่า (เศวานิต เศษานนท์, 2542 : 110 - 112) สอดคล้องกับ หลักการเกี่ยวกับภาวะผู้นำแบบยั่งยืน ที่เน้นความสำคัญอย่างยิ่งต่อการบริหารองค์กรให้ดำเนินไปด้วยความสงบสุขและราบรื่น ดังนั้น ผู้นำที่ดีจึงควรเป็นผู้ฟังที่ดีด้วย พร้อมเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างเคารพและให้เกียรติ ทั้งยังต้องรู้จักพิจารณาแยกแยะเหตุผลเมื่อได้รับฟังแล้ว ซึ่งในด้านยุทธศาสตร์และหน้าที่ของผู้นำ มีแนวทางสำคัญที่ใช้เป็นกรอบในการพิจารณาบทบาท ซึ่งสามารถสรุปเป็นคำย่อภาษาอังกฤษว่า POSDCoRB โดยมีรายละเอียดดังนี้

P = Planning (การวางแผน) การกำหนดแนวทางในการดำเนินงานในปัจจุบัน เพื่อบรรลุเป้าหมายในอนาคต ผู้นำที่ดีต้องมีวิสัยทัศน์และสามารถวางทิศทางให้กับองค์กรได้อย่างชัดเจน

O = Organizing (การจัดองค์กร) การวางแผนโครงสร้างความสัมพันธ์และสายบังคับบัญชาในองค์กรให้เป็นระบบ มีการแบ่งงานและกระจายอำนาจอย่างเหมาะสม

S = Staffing (งานบุคลากร) การครอบคลุมการสรรหา พัฒนาบุคลากร และการจัดสรรคนให้เหมาะสมกับหน้าที่ เพื่อให้การทำงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

D = Directing (การอำนวยการ) การสื่อสารให้เกิดการดำเนินการตามแผนอย่างเป็นรูปธรรม โดยผู้นำต้องมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีและแสดงออกถึงภาวะผู้นำที่เหมาะสม

Co = Controlling (การกำกับดูแล) การควบคุมคุณภาพการดำเนินงาน และการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นภายในองค์กร เพื่อให้ทุกอย่างเป็นไปตามเป้าหมาย

R = Reporting (การรายงาน) การรายงานข้อมูลต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ และประสานงานให้แต่ละส่วนของงานเชื่อมโยงกันอย่างราบรื่น

B = Budgeting (การงบประมาณ) การวางแผน ควบคุม และบริหารจัดการด้านการเงินและบัญชีขององค์กร ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (ติน ปรัชญพฤทธิ์, 2527 : 635 - 637) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับ ภาวะผู้นำตามทฤษฎีของ Rensis Likert (Rensis Likert's Styles of Leadership) ที่การศึกษาและวิจัยรูปแบบของความเป็นผู้นำ แบ่งออกเป็นลักษณะสำคัญ 4 ประการดังนี้

ประการที่ 1 ผู้นำแบบเผด็จการเพื่อผลประโยชน์ (Exploitive Authoritative) ผู้นำประเภทนี้มีลักษณะเผด็จการสูง มักตัดสินใจในเรื่องสำคัญโดยไม่ปรึกษาผู้ใต้บังคับบัญชา การจูงใจพนักงานเน้นไปที่การข่มขู่และการลงโทษเป็นหลัก

ประการที่ 2 ผู้นำเผด็จการแบบมีเมตตา (Benevolent Authoritative) มีลักษณะคล้ายพ่อที่ดูแลลูก ผู้นำประเภทนี้จะดูแลเอาใจใส่ผู้ใต้บังคับบัญชา และตอบสนองความต้องการของพนักงานภายใต้กรอบของระบบและประเพณี แม้จะมีการขอคำแนะนำจากผู้ปฏิบัติงานบ้าง แต่ยังคงเป็นผู้ตัดสินใจในเรื่องสำคัญด้วยตนเอง ใช้ทั้งรางวัลและการลงโทษเป็นเครื่องมือในการจูงใจ

ประการที่ 3 ผู้นำแบบปรึกษาหารือ (Consultative Leadership) ผู้นำประเภทนี้มีความเชื่อมั่นในศักยภาพของผู้ปฏิบัติงาน สนับสนุนให้แสดงความคิดเห็น และมอบหมายงานอย่างกว้างขวาง การจูงใจมักใช้การให้รางวัลมากกว่าการลงโทษ

ประการที่ 4 ผู้นำแบบมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง (Participative – Democratic) เป็นผู้นำที่ให้ความไว้วางใจในตัว

ผู้ได้บังคับบัญชา เปิดรับความคิดเห็นของทุกฝ่ายอย่างจริงจัง เน้นการบริหารแบบมีส่วนร่วม ตั้งเป้าหมายร่วมกัน มีระบบการประเมินผล และการติดต่อสื่อสารแบบสองทางทั้งจากบนลงล่างและล่างขึ้นบน เปิดโอกาสให้ทั้งกลุ่มผู้บริหารและพนักงานร่วมกันตัดสินใจในเรื่องสำคัญขององค์กร (Rensis Likert อ้างใน สถิตย์ กองคำ, 2544 : 160-174)

ภาวะผู้นำแบบยั่งยืนเน้นการสร้างรากฐานที่มั่นคงเพื่อความสำเร็จในระยะยาว ผู้นำควรมีวิสัยทัศน์กว้างไกล กล้าเสี่ยงเพื่อส่วนรวม และเปิดรับความคิดเห็นอย่างปรึกษาหารือ ใช้แนวคิดจากทฤษฎีมนุษยนิยมและการตอบสนองความคาดหวังของสมาชิกในองค์กร ควรสื่อสารอย่างมั่นใจ ใช้อำนาจจากความเชี่ยวชาญ มากกว่าตำแหน่ง พร้อมยึดหลักการบริหาร POSDCoRB เพื่อวางแผน บริหาร และควบคุมงานอย่างมีประสิทธิภาพ และควรยึดแนวทางผู้นำแบบมีส่วนร่วมตามทฤษฎีของ Likert เพื่อสร้างบรรยากาศการทำงานที่เปิดกว้าง โปร่งใส และสนับสนุนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

กระบวนการของภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากร

กระบวนการของภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรนั้น เน้นการประสานงานระหว่างบุคลากรที่มีทั้งความคิดเห็นที่สอดคล้องและแตกต่างกัน การสร้างภาวะผู้นำในลักษณะนี้มิใช่เพียงการแสวงหาความเห็นพ้องต้องกัน แต่คือการเปิดโอกาสให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน อันนำไปสู่แนวคิดใหม่ๆ ที่มีความสร้างสรรค์ แม้ว่าแนวทางนี้จะต้องใช้ทั้งเวลาและความพยายามในการปรับเปลี่ยนความคิดแบบเดิม แต่ผู้นำที่กล้าเผชิญความท้าทายและพร้อมเปิดรับแนวทางใหม่ จะสามารถพัฒนาศักยภาพและสมรรถนะของบุคลากรในทุกระดับขององค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ การส่งเสริมภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากร จึงมิได้หมายถึงเพียงการจัดการหรือควบคุมในรูปแบบเดิม หากแต่คือการเปิดพื้นที่ให้เกิดการริเริ่ม การทดลอง และการยอมรับในความแตกต่าง ทั้งยังเน้นภาวะผู้นำที่ปราศจากการยึดมั่นถือมั่นในวิธีการหรือแนวคิดแบบเดิม โดยธรรมชาตินั้น มักเกี่ยวข้องกับการริเริ่มพัฒนาวิธีการใหม่ๆ และการเผชิญกับความท้าทายมากกว่าการรักษาสภาพเดิมไว้ ดังนั้น ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ย่อมต้องพร้อมปรับตัว และกล้าก้าวข้ามขีดจำกัดเดิมเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดคุณค่าใหม่ในองค์กร (Harris, 2009 : 9-11) จึงเป็นเหตุที่เห็นได้ว่า ภาวะผู้นำในการบริหารองค์กรยุคใหม่มิได้จำกัดอยู่เพียงการมีความรู้เชิงบริหารเท่านั้น หากแต่ผู้นำจำเป็นต้องแสดงออกถึงความสามารถในการปรับตัว ยืดหยุ่น และรับมือกับปัญหาอย่างสร้างสรรค์ โดยเฉพาะในบริบทที่มีความซับซ้อนและเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ซึ่งผู้นำที่มีประสิทธิภาพต้องสามารถกำหนดวิสัยทัศน์หรือภาพแห่งความสำเร็จในอนาคตได้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งใช้ศักยภาพในการนำพาและจูงใจบุคลากรให้มองเห็นเป้าหมายเดียวกัน และร่วมกันขับเคลื่อนไปสู่ความสำเร็จนั้นอย่างมีพลัง โดยภาวะผู้นำที่โดดเด่นยังต้องสามารถกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ใหม่ๆ ในองค์กร โดยเน้นการเปิดพื้นที่ให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการทำงานร่วมกันอย่างเป็นทีม สร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เน้นการเรียนรู้และการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (เพ็ญญา ศรีภูธร, 2562 : 12) ในหลักภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากร ที่กล่าวถึงโดย Ash และ Persall สะท้อนถึงแนวทางที่ผู้นำในองค์กรควรยึดถือในการบริหารบุคลากร โดยสามารถสรุปเป็นกระบวนการของภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรที่สำคัญ 9 ประการ

ประการที่ 1 การส่งเสริมการเรียนรู้และการทำงานเป็นทีม ผู้นำควรสนับสนุนการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Team Learning) การคิดเชิงผลสัมฤทธิ์ (Productive Thinking) และการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม (Collaborative Problem Solving) แทนการใช้กลไกควบคุมหรือการสั่งการจากเบื้องบน

ประการที่ 2 การสร้างวัฒนธรรมการเป็นผู้นำในทุกระดับ ควรได้รับการมองว่าเป็นผู้นำ และการเป็นผู้นำของผู้นำ โดยเน้นการตั้งคำถามเชิงลึกมากกว่าการยึดตนเองเป็นผู้มีคำตอบทุกอย่าง

ประการที่ 3 การวางรากฐานความสัมพันธ์ด้วยความไว้วางใจ ผู้นำต้องเชื่อมั่นในศักยภาพ ไม่ควรมองว่าพวกเขาหลีกเลี่ยงความรับผิดชอบ แต่ควรเสริมพลังและสร้างความมั่นใจในการริเริ่มสิ่งใหม่ๆ

ประการที่ 4 การกระตุ้นและสนับสนุนความคิดสร้างสรรค์ จากแนวคิด “ทุกคนต้องทำตามคำสั่ง” ควรปรับเป็นการเปิดพื้นที่ให้ได้คิดริเริ่ม สร้างสรรค์ และพัฒนานวัตกรรมที่เหมาะสมกับบริบท

ประการที่ 5 การให้ความสำคัญกับกระบวนการและบุคลากรมากกว่างานเอกสาร การบริหารควรมุ่งเน้นกิจกรรมที่สร้างมูลค่าเพิ่ม (Value-Added Activities) มากกว่าการหมกมุ่นกับงานธุรการที่ไม่ก่อให้เกิดการพัฒนา

ประการที่ 6 การยึดหลักการบริการและมุ่งเน้นลูกค้า บุคลากรภายในองค์กรคือ “ลูกค้าโดยตรง” ของผู้บริหาร

การบริหารควรตั้งอยู่บนแนวคิดการให้บริการที่มีคุณภาพและเข้าใจในความต้องการของผู้รับบริการ

ประการที่ 7 การพัฒนาเครือข่ายการสื่อสารแบบสองทาง สร้างระบบสื่อสารที่เปิดโอกาสให้ข้อมูลและความคิดเห็นไหลเวียนทั้งจากบนลงล่างและล่างขึ้นบน เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกัน

ประการที่ 8 การบริหารด้วยการใกล้ชิดและเอาใจใส่ ผู้นำควรแสดงตนอยู่ใกล้ชิดกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งภายในและภายนอก ใช้หลัก “การบริหารด้วยการเดินเยี่ยม” (MBWA) เพื่อรับฟัง เรียนรู้ และเข้าใจความต้องการที่แท้จริงของบุคลากรและชุมชน

ประการที่ 9 กระจายอำนาจและคุ้มครองการทำงานของบุคลากร การมอบอำนาจในการตัดสินใจแก่บุคลากรที่ปฏิบัติงานโดยตรง พร้อมทั้งทำหน้าที่เป็นผู้ปกป้องเมื่อต้องเผชิญแรงกดดันหรือการแทรกแซงจากภายนอก เป็นบทบาทสำคัญของผู้นำเชิงสร้างสรรค์ (Ruth Ash and Persall อ้างใน จันจิรา น้ำขาว, 2562 : 23-24)

กระบวนการภาวะผู้นำในการบริหารบุคลากรเน้นการเปิดพื้นที่ให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ยอมรับความแตกต่าง และพัฒนาแนวคิดใหม่ ๆ อย่างสร้างสรรค์ ผู้นำยุคใหม่ต้องยืดหยุ่น ปรับตัวได้ดี และมีวิสัยทัศน์ที่ชัดเจนในการนำพาองค์กรไปสู่เป้าหมาย พร้อมกระตุ้นให้บุคลากรมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการทำงานเป็นทีม โดยเน้นการสื่อสารสองทาง ความไว้วางใจ การส่งเสริมความคิดริเริ่ม การใส่ใจต่อบุคลากร และการกระจายอำนาจในการตัดสินใจ ทั้งนี้เพื่อตอบสนองต่อความซับซ้อนของบริบทในยุคปัจจุบันและสร้างวัฒนธรรมองค์กรที่เข้มแข็งและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

การบริหารบุคลากรด้วยหลักการบริหารนิยธรรม 7

การที่จะนำไปสู่การบริหารบุคลากรในยุคปัจจุบันจึงได้นำหลักธรรมแห่ง “อปริหานิยธรรม 7 ประการ” มาใช้เป็นแนวทางหนึ่งในการบริหารจัดการ เพื่อเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ผู้บริหารสามารถนำไปปรับใช้ในองค์กรของตนได้ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างผลดีและลดปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ประกอบด้วย

1) การประชุมอย่างสม่ำเสมอ การนัดพบเพื่อหารือและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในประเด็นต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องและเป็นประจำ การประชุมบ่อยครั้งจะช่วยลดปัญหาในการสื่อสาร เพิ่มพูนความเข้าใจซึ่งกันและกัน และเปิดโอกาสให้แต่ละฝ่ายมีส่วนร่วมในการเสนอแนะแนวทางแก้ไขปัญหา ถือเป็นการระดมความคิดและศักยภาพของทุกคนมาร่วมกันพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้าไปในทิศทางที่ดีขึ้น

2) การพร้อมเพรียงในการเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งการเริ่มต้นและเลิกประชุม รวมถึงการลงมือปฏิบัติตามมติที่ประชุมร่วมกันอย่างมีระเบียบ สะท้อนถึงความรับผิดชอบร่วมกันและการให้เกียรติซึ่งกันและกัน การตรงต่อเวลาไม่เพียงเป็นเรื่องของวินัย แต่ยังแสดงถึงการเสียสละและความเอื้ออาทรต่อผู้อื่น ความพร้อมเพรียงกันนี้ยังบ่งบอกถึงความเชื่อมั่นและไว้วางใจในทีมด้วย การวางระบบ เช่น การจัดทำเอกสาร หรือกำหนดมาตรฐานการทำงาน ก็เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการเสริมสร้างความพร้อมเพรียงและประสิทธิภาพขององค์กร

3) การเคารพในระเบียบที่มีอยู่ และไม่เปลี่ยนแปลงโดยพลการ การไม่บัญญัติสิ่งใหม่ขึ้นโดยขาดการพิจารณาร่วมกันและไม่ล้มเลิกสิ่งที่เคยตกลงไว้แล้วโดยไร้เหตุผลอันสมควร ทุกคนในองค์กรควรยึดถือในกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติที่กำหนดร่วมกัน เพื่อรักษาความเสมอภาคและป้องกันปัญหาที่อาจตามมา เช่นเดียวกับที่นักเรียนต้องแต่งกายตามระเบียบของโรงเรียน องค์กรก็ต้องมีการวางเป้าหมาย วิสัยทัศน์ และแผนปฏิบัติที่ชัดเจน ซึ่งทุกคนต้องยึดถือร่วมกันอย่างเคร่งครัด

4) การให้ความเคารพต่อผู้ใหญ่หรือผู้มีประสบการณ์ ผู้มีประสบการณ์ถือเป็นแหล่งความรู้และแนวคิดที่มีคุณค่า การเคารพและรับฟังคำแนะนำของผู้ใหญ่จึงเป็นการแสดงถึงการเปิดใจเรียนรู้ และเห็นคุณค่าของประสบการณ์ที่ผ่านมา การมีผู้นำที่ได้รับการยอมรับในหมู่คณะเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำเนินงานร่วมกันอย่างราบรื่น

5) การให้เกียรติและปกป้องสตรีในองค์กรและสังคม การคุ้มครองไม่ให้หญิงสาวหรือสุภาพสตรีถูกล่วงละเมิดทางเพศหรือถูกกระทำด้วยความรุนแรง สตรีถือเป็นเพศแม่ที่ควรได้รับการเคารพและปกป้อง การล่วงละเมิดทางเพศหรือการแสดงพฤติกรรมไม่เหมาะสมต่อผู้หญิงในองค์กร เป็นสัญญาณของความเสื่อมและนำมาซึ่งความไม่ปลอดภัยในสภาพแวดล้อมการทำงาน รวมถึงการเพิกเฉยต่อความคิดเห็นของผู้หญิงก็ถือเป็นการละเมิดสิทธิอย่างหนึ่งเช่นกัน

6) การเคารพต่อสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และประเพณีของชุมชน การให้ความเคารพและปกป้องสถานที่สำคัญของชุมชน ทั้งภายในและภายนอกองค์กร เช่น เจดีย์ อนุสาวรีย์ หรือสถานที่ที่มีความหมายต่อจิตใจคนในองค์กร เพราะสิ่งเหล่านี้คือเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและเป็นศูนย์รวมแห่งศรัทธา การให้ความสำคัญต่อพิธีกรรมและการเคารพบูชาเหล่านี้สะท้อนถึงจิตใจที่สงบเย็น มีวินัย และพร้อมจะร่วมมือกันทำความดีอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจะนำไปสู่ความสามัคคีภายในองค์กรได้อย่างมั่นคง

7) การคุ้มครองและส่งเสริมผู้มีคุณธรรมในสังคม การให้การอารักขาและสนับสนุนผู้มีศีลธรรม เช่น พระอรหันต์ หรือผู้ประพฤติดี มีคุณธรรมในสังคม ด้วยเจตนาที่จะให้บุคคลเหล่านี้ได้อยู่ได้อย่างสงบสุข พร้อมทั้งส่งเสริมให้คนดีเข้ามามีบทบาทในองค์กร ไม่ขัดแย้งขัดขาน หรือบั่นทอนกันด้วยอคติ การส่งเสริมผู้มีศีลธรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่การถวายปัจจัยเท่านั้น แต่รวมถึงการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความประพฤติดีได้แสดงบทบาทอย่างเต็มที่ เป็นการสร้างพลังบวกให้แก่องค์กรในระยะยาว (พุทธธรรม อ่างใน, พระมหาพุทธพิชัย สิริขโย และ อติวุฒิ หนัณมี, 2561 : 92-95.) สอดคล้องกับ สิ่งที่เป็นการบริหารบุคลากรด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7 ในยุคก่อนดังนี้

ประการที่ 1 หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ การอยู่ร่วมกันและการทำงานร่วมกันของคนในสังคม จำเป็นต้องมีการพบปะประชุม ปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อแก้ไขปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน โดยยอมรับเหตุผลที่ถูกต้องและเป็นประโยชน์ เพื่อสร้างความเข้าใจอันดีต่อกันในสังคม ซึ่งความเจริญจะไม่เกิดขึ้นเลย หากขาดความสอดคล้องกลมเกลียว เช่น ในครอบครัว หากพ่อแม่ลูกมีโอกาสพูดคุย ปรึกษากันอยู่เสมอ ลูกก็จะอบอุ่น และปัญหาเช่น การติดยาเสพติดก็จะไม่เกิดขึ้น หรือในสถานที่ทำงาน หากหัวหน้านัดประชุมและปรึกษากับผู้ร่วมงานอยู่เสมอ งานก็จะราบรื่น และหากเกิดข้อผิดพลาด ทุกคนก็จะยอมรับร่วมกันและแก้ไขไปในทิศทางที่ถูกต้อง

ประการที่ 2 พร้อมเพรียงกันในการประชุม เลิกประชุม และกระทำการที่ควรกระทำ เพื่อให้เกิดความยุติธรรมและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหมู่คนที่อยู่ร่วมกัน ไม่เกิดความเคลือบแคลงใจซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะทำงานใดก็สามารถสำเร็จได้ เช่น ในครอบครัว หากมีเรื่องใดต้องปรึกษาหารือกัน ก็จำเป็นที่ทุกคนจะต้องอยู่พร้อมหน้า เพื่อให้สามารถยอมรับในสิ่งที่ตัดสินใจทำร่วมกันได้อย่างเต็มใจ

ประการที่ 3 ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่ได้บัญญัติ และไม่เลิกสิ่งที่ได้บัญญัติไว้แล้ว บ้านเมืองจะสงบสุขได้ ทุกคนต้องไม่บัญญัติหรือเลิกสิ่งระเบียบ กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ของคณะหรือของสังคมตามความพอใจของตนเองหรือของกลุ่ม โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้อง ตัวอย่างเช่น นักเรียนต้องแต่งเครื่องแบบตามระเบียบของโรงเรียน เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ไม่สามารถแต่งกายตามใจตนเองได้

ประการที่ 4 เคารพนับถือผู้ใหญ่ การเคารพและรับฟังคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ถือว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะผู้ใหญ่เกิดก่อน และผ่านประสบการณ์มากกว่า อีกทั้งการอยู่ร่วมกันในสังคมก็ต้องมีผู้นำ หากเราให้การเคารพและเชื่อฟังผู้นำ สังคมก็จะไม่วุ่นวาย เช่น หากลูกเชื่อฟังพ่อแม่ ก็จะเป็นคนดีได้ เพราะไม่มีพ่อแม่คนใดอยากให้ลูกตนเองเป็นคนชั่ว

ประการที่ 5 ไม่ข่มเหง ล่วงเกินสตรี สตรีถือเป็นเพศแม่ ซึ่งเป็นเพศที่อ่อนแอกว่า องค์กรควรให้เกียรติ ยกย่อง และปกป้อง ไม่ให้ใครละเมิดสิทธิหรือข่มเหงรังแก หากสังคมใดมีการล่วงละเมิดผู้หญิงหรือข่มขืนมากขึ้น ความเสื่อมก็จะเกิดขึ้นกับสังคมนั้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ประการที่ 6 สักการะเคารพเจดีย์ การให้ความเคารพและปกป้องรักษาปูชนียสถานที่สำคัญทางศาสนา เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของกลุ่มคนในหมู่คณะที่อยู่ร่วมกัน และเพื่อให้ระลึกถึงกัน เช่น การเคารพพระปฐมเจดีย์

ประการที่ 7 ให้อารักขา คุ้มครองอย่างชอบธรรมแก่พระอรหันต์ การคุ้มครองบรรพชิต ซึ่งเป็นผู้สืบทอดพระพุทธศาสนา ให้คงอยู่ตลอดไป เช่น การทำบุญถวายปัจจัย 4 (พระมหาตณัฐวณ ธัมมธโร, 2564 : 40-41)

การบริหารบุคลากรด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7 ประการ เป็นแนวทางที่ส่งเสริมการบริหารจัดการอย่างยั่งยืน โดยเน้นความสามัคคี ความเคารพในระเบียบ การเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายมีส่วนร่วม และยึดมั่นในคุณธรรมหลักของสังคม เช่น การประชุมอย่างสม่ำเสมอ การเคารพผู้นำและผู้มีประสบการณ์ การปฏิบัติตามข้อตกลงร่วมกัน รวมถึงการคุ้มครองผู้มีศีลธรรมและให้เกียรติบุคคลในองค์กร หลักธรรมเหล่านี้ช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง และสร้างสภาพแวดล้อมการทำงานที่มั่นคงและเจริญรุ่งเรืองในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “ภาวะผู้นำแบบยั่งยืน: การบริหารบุคลากรด้วยหลักอปริหานิยธรรม 7” ความสัมพันธ์ระหว่างหลักธรรมในพระพุทธศาสนากับภาวะผู้นำแบบยั่งยืนในบริบท โดยผู้จัดทำได้จัดทำเป็นองค์ความรู้ใหม่ดังนี้



ภาพที่ 1 แสดงองค์ความรู้ใหม่

สรุป

การสร้างภาวะผู้นำแบบยั่งยืนมุ่งเน้นการวางรากฐานที่มั่นคงเพื่อความสำเร็จในระยะยาว โดยผู้นำควรมีวิสัยทัศน์ กล้า ตัดสินใจเพื่อส่วนรวม เปิดรับความคิดเห็น และใช้อำนาจจากความเชี่ยวชาญมากกว่าตำแหน่ง แนวทางการบริหารควรผสมหลัก POSDCoRB กับการบริหารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างบรรยากาศที่โปร่งใสและเปิดพื้นที่ให้บุคลากรมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยเน้น การเรียนรู้ร่วมกัน การยอมรับความหลากหลาย และการกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ผ่านการสื่อสารสองทางและการกระจายอำนาจ อย่างเหมาะสม ในบริบทนี้ หลักอปริหานิยธรรม 7 ประการในพระพุทธศาสนาเป็นแนวทางสำคัญที่สามารถประยุกต์ใช้ในการ พัฒนาภาวะผู้นำและการบริหารบุคลากร ได้แก่ การหมั่นประชุมเพื่อส่งเสริมการสื่อสารและความร่วมมือ การดำเนินกิจกรรมอย่าง พร้อมเพรียงเพื่อเสริมวินัยและความสามัคคี การยึดหลักการอันดีงามเดิม การเคารพผู้นำที่มีคุณธรรม การให้เกียรติสตรี การเคารพ สถานที่ทางจิตวิญญาณ และการอุปถัมภ์ผู้ทรงคุณธรรม การประยุกต์ใช้หลักธรรมช่วยลดความขัดแย้ง เสริมสร้างคุณธรรม และ พัฒนาวัฒนธรรมองค์กรให้มั่นคงและยั่งยืนในยุคสังคมเปลี่ยนผ่านและเผชิญความหลากหลายและการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว

เอกสารอ้างอิง

- จันจิรา น้ำขาว. (2562). **ภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารกับการบริหารงานวิชาการในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 6** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- ติน ปรัชญพฤทธิ์. (2527). **ภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วม**. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ทรงศักดิ์ สามารถ. (2568). **อภิธานิยธรรม 7: หลักการปกครอง**. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9640000115674>
- พิเชษฐ์ วงศ์เกียรติขจร. (2552). **แนวคิด ยุทธศาสตร์ การบริหารการพัฒนางานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อปท ในยุคโลกาภิวัตน์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ปัญญาชน.
- พระมหาตมัฐวณ ธรรมธโร. (2564). **แนวทางการบริหารงานบุคคลตามหลักอภินิยธรรม 7 ของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จังหวัดหนองคาย** (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอุทกพิชัย สิริชโย, & อติวุฒิ หมั่นมี. (2561). **การบริหารงานตามหลักอภินิยธรรม**. วารสารสมาคมศิษย์เก่ามหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 7(2).
- พระราชวรมนี. (2527). **สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย**. กรุงเทพมหานคร: รุ่งแสงการพิมพ์.
- เพ็ญภา ศรีภูธร. (2562). **การศึกษาภาวะผู้นำเชิงสร้างสรรค์ของผู้บริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากระบี่** (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- วันชัย กิ่งแก้ว. (2565). **ภาวะผู้นำเชิงพุทธ: พระสังฆาธิการสู่แนวทางส่งเสริมการเป็นผู้นำยุคใหม่**. วารสารนวัตพุทธศาสตร์, 1(1), 52–60.
- เศวณิต เสดานนท์. (2542). **ภาวะผู้นำ**. นครราชสีมา: สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- สถิตี กองคำ. (2544). **มนุษยสัมพันธ์สำหรับผู้บริหาร** (พิมพ์ครั้งที่ 2). นครราชสีมา: สถาบันราชภัฏนครราชสีมา.
- Harris (2009) "Creative leadership". *Journal of Management*. 29(1).

ญาณวิทยากับการศึกษาพระพุทธศาสนา EPISTEMOLOGY AND THE STUDY OF BUDDHISM

พรรณภา รัตนพันธ์¹, พระสิทธิพงษ์ ธิรปัญโญ (รุ่งกลับ)², กฤตสุชิน พลเสน³

Phannapha Rattanaphan¹, Sittipong Tirapunyo (Rungklab)², Kitsuchin Ponsen³

บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Graduate School, Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author, E-mail: phanna.jeab@gmail.com¹, sitipong.rua@student.mbu.ac.th², Kitsuchin.pon@mbu.ac.th²

(Received : March 15, 2025; Edit : April 1, 2025; accepted : April 2, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้ ผู้เขียนต้องการค้นหาคำตอบที่เกี่ยวกับญาณวิทยากับการศึกษาพระพุทธศาสนา โดยใช้กรอบแนวคิดของญาณวิทยา ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับปัญหาความรู้หลัก 3 ประการ คือ ปัญหาว่า มนุษย์สามารถรู้ความจริงสูงสุดได้อย่างไร มนุษย์ได้รับความรู้มาทางใดบ้าง ความรู้ที่มนุษย์ได้รับมานั้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความจริงสูงสุดนั้นได้ตรงกับความ เป็นจริงหรือไม่ พบว่า การศึกษาพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษาเพื่อได้ความรู้เข้าใจ แม้ว่าพุทธศาสนาจะไม่ปรากฏความ เป็นระบบเช่นเดียวปรัชญาตะวันตก หรือญาณวิทยา เมื่อทำการศึกษาพระพุทธศาสนาตามระบบ ในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นหลักฐาน สำคัญทางพระพุทธศาสนา ปรากฏชัดเจนว่ามีส่วนกล่าวถึงเรื่องของการรู้ กระบวนการรู้ องค์ประกอบที่เกี่ยวข้องกับความรู้ โดย ได้วิเคราะห์ สังเคราะห์และประมวลกันเข้าจนทำให้เกิดปัญญาได้ความจริงสูงสุด สรุปเป็นแนวคิด คือ ทฤษฎีการเรียนรู้เกิดขึ้นจาก การทดลองศึกษาเรียนรู้ด้วยพระองค์เองจนสำเร็จเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แนวทางการศึกษาและพัฒนาจาก ศีล สมาธิ ปัญญา ด้วยขั้นตอนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ปรีชาญาณ ปฏิบัติ และปฏิเวธ กระบวนการเรียนรู้เพื่อให้เกิดปัญญา 3 คือ จินตามย ปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การศึกษา เล่าเรียน ตลอดถึงการรับถ่ายทอดจากผู้ที่น่าเชื่อถือ เรียกว่า ปรัตยัมมยปัญญา และ ภวามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรม เกิดจาก การพัฒนาหรือเกิดจากประสบการณ์ตรง เรียกว่าเกิดจากสัญญาบริสุทธิ์และสัญญาพิเศษ ซึ่งอาศัยพื้นฐานคือพุทธปัญญา ซึ่งมีมา โดยสัญชาตญาณ จุดมุ่งหมายการศึกษาพระพุทธศาสนาสูงสุดคือ “สัจจะหรือความจริง” อริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ คือ นิพพาน

คำสำคัญ: ญาณวิทยา, การศึกษาพระพุทธศาสนา

Abstract

This academic article, the author wants to find answers about epistemology and Buddhist Studies by using the conceptual framework of epistemology, which studies three main knowledge problems: the problem of how humans can know the ultimate truth? How do humans gain knowledge? Can the knowledge that humans gain explain the relationship between humans and the ultimate truth in accordance with reality? It was found that studying Buddhism is a matter of studying to gain knowledge and understanding. Although Buddhism does not appear to be systematic like Western philosophy or epistemology, when studying Buddhism according to the system in the Tripitaka, which is important evidence of Buddhism, it is clear that it mentions knowledge, the process of knowing, and elements related to knowledge by analyzing, synthesizing, and integrating them until wisdom and the ultimate truth are achieved. The conclusion is the concept of learning theory arising from experimenting, studying, and learning by himself until he became a Perfectly Enlightened Buddha. The approach to study and develop from morality, concentration, and wisdom through the learning steps in Buddhism, namely Pariyatti, Patipatti, and Pativedha. The learning process to gain wisdom is Cintamaya-panya, wisdom arising from thinking, analyzing, and synthesizing, which is called Yoniso Manasikara, and Sutamaya-panya, wisdom arising from listening and studying. The reliable scriptures that have been transmitted from reliable people are called Paratoghosa and Bhavanamayapanna. The wisdom that arises from training or knowledge, from development or from direct experience, from pure perception and special perception, which is based on Buddha-wisdom, which comes by instinct. The highest goal of studying Buddhism is “truth or truth”, the Noble Truth, the supreme truth, which is Nirvana.

Keywords: Epistemology, Buddhist Studies

บทนำ

คำว่าการศึกษา ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ราชกิจจานุเบกษา 2542 : 2) ได้บัญญัติความหมายการศึกษาไว้ว่า “การศึกษา หมายถึงกระบวนการเรียนรู้เพื่อความรู้ความเข้าใจของบุคคลและสังคม โดยการถ่ายทอดความรู้ การฝึก การอบรม การสืบสานทางวัฒนธรรม การสร้างสรรค์จรรโลง ความก้าวหน้าทางวิชาการ การสร้างองค์ความรู้ขึ้นเกิดจากการจัดสภาพแวดล้อม สังคม การเรียนรู้และปัจจัยเกื้อหนุนให้บุคคลเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต” สำหรับหลักการศึกษานี้ พระพุทธศาสนาถือการศึกษาถึงหลักธรรม (พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต) 2533 : 1) “คำว่า” ศึกษา เป็นคำที่มาจากสันสกฤต ถ้าเป็นบาลีก็คือ ศึกษา เรียกได้ว่าเป็นคำเดียวกัน เมื่อคำว่าศึกษา แปลเป็นบาลีว่า ศึกษา เราก็จะพบว่า ศึกษาเป็นหลักธรรมใหญ่ในพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ซึ่งเราเรียกว่าไตรสิกขา หรือ สิกขา 3 ดังนั้นจึงตอบได้เลยว่า หลักการศึกษาในพระพุทธศาสนาก็คือหลักสิกขา หรือไตรสิกขานั้นเอง จากนั้นก็ต้องหาคำตอบต่อไปว่า สิกขาคืออะไร และจะโยงไปหาอะไรต่อไปอีกบ้าง แต่ในเบื้องต้นนี้กล่าวได้ว่า สิกขาคือหลักการศึกษาในพระพุทธศาสนา และสิกขานั้นมี 3 อย่าง คือ ศีล สมาธิ ปัญญา หลักสิกขานี้ครอบคลุมข้อปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนา สิกขาเป็นหลักธรรมภาคปฏิบัติ เมื่อหลักปฏิบัติทางพระพุทธศาสนาทั้งหมดอยู่ในไตรสิกขา ก็กล่าวได้ว่าพระพุทธศาสนานั้นเป็นศาสนาแห่งการศึกษาเรื่องของพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของการศึกษาทั้งสิ้น และในทางพระพุทธศาสนา บุคคลที่ปฏิบัติถูกต้องแล้ว เข้าอยู่ในแนวทางถึงขั้นที่ยอมรับได้ ท่านเรียกชื่อว่า เสขะ แปลว่าผู้กำลังศึกษา พระเสขะ เป็นพระอริยบุคคลคือเป็นบุคคลที่เข้าสู่แนวทางที่แท้จริงของพระพุทธศาสนาแล้ว เสขะ หรือ พระเสขะ ก็คือนักศึกษา เมื่อศึกษาจบแล้วไม่ต้องศึกษาอีก ก็เรียกว่า อเสขะ ซึ่งมีประเภทเดียว ได้แก่ พระอรหันต์เท่านั้น เรื่องของพระพุทธศาสนาทั้งหมดเริ่มต้นด้วยการศึกษาและจบลงด้วยการจบการศึกษา กระบวนการทั้งหมด ก็เรียกว่า สิกขา อย่างนี้ ตัวอย่างความหมายของสิกขา ในคัมภีร์มหานิเทศ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “บุคคลย่อมศึกษาอริยศีล คือศึกษาเรื่องความประพฤติดีทางกายวาจาให้สูงขึ้นไปบ้าง ศึกษาในการฝึกอบรมจิตใจให้ดีขึ้นบ้าง ศึกษาในการอบรมปัญญาให้เจริญขึ้นไปบ้าง เมื่อหวนจิตคำนึงถึงการศึกษา 3 อย่างนี้ ก็ชื่อว่า ศึกษา เมื่อรู้จักชื่อว่าศึกษา เมื่อเห็นคือเข้าใจก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตกำหนดแน่วแน่งก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อน้อมจิตกำหนดไปก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประคองความเพียรก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อเอาสติกำหนดก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อตั้งจิตมั่นก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อรู้ทั่วชัดด้วยปัญญาก็เรียกว่าศึกษา เมื่อรู้สิ่งที่พึงรู้จำเพาะก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อกำหนดรู้สิ่งที่ควรกำหนดรู้ก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อละสิ่งที่พึงละก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อประจักษ์แจ้งสิ่งที่ควรประจักษ์แจ้งก็ชื่อว่าศึกษา เมื่อฝึกอบรมเจริญสิ่งที่ควรปฏิบัติควรฝึกอบรมก็ชื่อว่าศึกษา” (พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) 2533 : 1) จึงกล่าวว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ครั้งหนึ่ง พระพุทธเจ้าตรัสเปรียบเทียบคำสอนของพระองค์ว่า เหมือนมหาสมุทรซึ่งมีคุณสมบัติ 8 ประการ(ไตรปิฎก ฉบับหลวง 23/109/174-180) คุณสมบัติใน 8 ประการนี้ มีข้อหนึ่งกล่าวว่า มหาสมุทรนั้นค่อยๆ ลาดลึกลงไปตามลำดับ ทรงกล่าวว่า “ดูกร ปุทธาตมะ มหาสมุทรลาด ลุ่ม ลึกลงไปโดยลำดับ ไมโครกั้นเหมือนเหว ฉนฺได ในธรรมวินัยนี้ก็ฉนฺไดนั้นเหมือนกันมีการศึกษาไปตามลำดับ” เหมือนกับพระธรรมวินัยนี้ ซึ่งมีข้อปฏิบัติลุ่มลึกลงไปตามลำดับ เรียกว่า อนุพหุพสิกขา แปลว่าศึกษาไปตามลำดับ คือ ศีล สมาธิ ปัญญา คำไวพจน์ของอนุพหุพสิกขาก็คือ คำว่า อนุพหุพกิริยา แปลว่า การกระทำไปตามลำดับ และอนุพหุพปฏิบัติ แปลว่า การปฏิบัติไปตามลำดับ ผลที่ได้จากสิกขา(ศึกษา) กิริยา(กระทำ) หรือปฏิบัติ(ปฏิบัติ) นั้น ผลก็คือ ปฏิเวธ ได้แก่การประจักษ์แจ้งผลดังที่กล่าวแล้ว โดยนัยนี้ ความหมายของการศึกษาจึงคลุมไปหมด คือทั้งเรียนให้รู้ เข้าใจ คิดได้ ทำเป็น หรือ ปรัชญา ปฏิบัติ ปฏิเวธ ก็รวมอยู่ในความหมายของการศึกษาเป็นการศึกษาครบวงจร

คำว่า “ญาณ” (บาลี) หมายถึง “ความรู้ ปัญญา” ซึ่งเกิดขึ้นภายในจิตใจของบุคคล โดยอาศัยการพัฒนา ฝึกฝน อบรม หรือการศึกษาให้เกิดมีขึ้น หรือพระพุทธศาสนาเรียกว่า “ภาวนา” คำว่า “ญาณวิทยา” หรือ “ทฤษฎีความรู้” หมายถึง “ศาสตร์หรือทฤษฎีความรู้” มาจากคำว่า Episteme = Knowledge (ความรู้), Logic = Science (ศาสตร์) ด้วยเหตุนี้ทำให้ญาณวิทยาจึงศึกษาถึงกำเนิด ธรรมชาติ ขอบเขต และความสมบูรณ์แห่งความรู้ตลอดถึงปัจจัยที่ทำให้เกิดความรู้จริง และหามาตรฐานว่า อะไรเป็นความรู้จริง อะไรเป็นความรู้ไม่จริง ซึ่งปรัชญาตะวันตกให้ความสำคัญกับเรื่องของความรู้โดยพยายามที่จะอธิบายตอบปัญหาต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้มาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ มาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ญาณวิทยา คือ ปรัชญาตะวันตกสาขาหนึ่งของปรัชญาบริสุทธิ์ เป็นการศึกษาสภาพทั่ว ๆ ไปของความรู้อย่างกว้าง ๆ อันเป็นศาสตร์ที่ว่าด้วยความรู้หรือทฤษฎีว่าด้วยความรู้ ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Epistemology คือ ทฤษฎีความรู้ (Theory of

Knowledge) ที่ศึกษาว่าเรารู้ความจริงได้อย่างไร ทำหน้าที่ศึกษาปัญหาความรู้หลัก 3 ประการ คือ

1. ปัญหาว่า มนุษย์สามารถรู้ความจริงสูงสุดได้อย่างไร

2. ปัญหาว่า มนุษย์ได้รับความรู้มาทางใดบ้าง

3. ปัญหาว่า ความรู้ที่มนุษย์ได้รับมานั้นสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับความจริงสูงสุดนั้นได้ตรงกับความเป็นจริงหรือไม่ (พระครูปลัดธรรมศุภกิจ (ต๋มม่วง)) ตามหลักญาณวิทยาหรือทฤษฎีว่าความรู้ในปรัชญาตะวันตกนั้น มีทฤษฎีว่าด้วยกำเนิดแห่งความรู้ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันอยู่ 4 ทฤษฎี คือ

1. ทฤษฎีเหตุผลนิยม (Rationalism)

2. ทฤษฎีประจักษ์นิยม (Empiricism)

3. ทฤษฎีอนุมานนิยม หรือทฤษฎีความรู้เชิงวิจารณ์ (Apriorism)

4. ทฤษฎีสัญชาตญาณนิยม หรือ อัชฌัตติกญาณ (Intuitionism) หรืออาจเรียกว่า ญาณพิเศษ (Insight)

1. ทฤษฎีเหตุผลนิยม (Rationalism)

เรอเน เดการ์ต (Rene Descartes : 1569 -1650) ได้รับสมญาว่าเป็นบิดาของปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ เป็นคนแรกที่พยายามหาคำตอบและได้อธิบายว่า ความรู้ที่แท้จริงเกิดจากเหตุผล ความรู้ย่อมได้มาจากการใช้ปัญญาพิจารณาเห็นอย่างชัดเจน โดยอาศัยเหตุผลเหตุผล คำว่า “เหตุผล” ของ เดการ์ต นั้น หมายถึง เหตุผลที่เกิดจากสัญชาตญาณหรือญาณพิเศษ (Intuition) มิใช่เหตุผลที่เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และมีเหตุผลที่เกิดจากการรับรู้ทางประสาทสัมผัส และมีเหตุผลที่เกิดจากวินิจฉัย (Judgment) หรือการอนุมาน (Inference) หรือจินตนาการ (Imagination) แต่เป็นเหตุผลที่เกิดขึ้นโดยอาศัยจิตใจที่สว่างสงบแน่วแน่ เป็นเหตุผลที่ปราศจากข้อสงสัยโดยประการทั้งปวง

สัญชาตญาณเกิดขึ้นโดยตรง แจ่มชัดแจ้งในตัว ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์เพราะพระผู้เป็นเจ้าได้ประทานให้ตั้งแต่แรกเกิด ความคิดที่มีเหตุผลที่พระผู้เป็นเจ้ามอบให้ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับความเป็นเหตุและผลที่เรียกว่า เหตุการณ์ ความไม่มีที่สิ้นสุดหรืออนันตภาพ ความเป็นนิรันดร์หรือนิรันดภาพ ตลอดจนถึงความคิดเกี่ยวกับพระเจ้าจัดว่าเป็นความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด เหตุผลที่ได้รับมาจากความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดนั้นชัดเจนแจ่มแจ้งเช่นเดียวกับเหตุผลมาจากความจริงที่ไม่ต้องพิสูจน์

นักเหตุผลนิยม ถือว่าความรู้ที่มีมาก่อนเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นก่อนคือ มีอยู่ในจิตใจ นักเหตุผลทั้งหมดมีทัศนะตรงกันเกี่ยวกับปัญหาที่ว่า “ความรู้ที่แท้จริงได้มาจากไหน” โดยมีความเห็นร่วมกันว่า ความรู้ที่แท้จริงได้มาจากการใช้ความคิดอย่างมีเหตุผล ไม่ใช่ได้มาจากการสังเกตหรือประสบการณ์ภายนอก คำว่า “Rational” หมายถึงเหตุผล เหตุผลคือกิจกรรมของจิต การใช้เหตุผลเป็นกิจกรรมของจิต การคิดเป็นหน้าที่ของเหตุผล การวิ่ง การเคลื่อนไหวเป็นหน้าที่ของกาย ลัทธินี้มีความเชื่อว่า เหตุผลเป็นเครื่องให้ความจริง เป็นบ่อเกิดของความจริงและเป็นบ่อเกิดของความรู้ต่าง ๆ การศึกษาจึงไม่ใช่การแสวงหาความรู้แต่เป็นการดึงเอาความรู้ที่มีอยู่แล้วในจิตใจออกมาให้ปรากฏ

2. ทฤษฎีประจักษ์นิยม (Empiricism)

จอห์น ลอค (John Locke : 1632 – 1704) นักปรัชญาชาวอังกฤษ เป็นผู้ตั้งลัทธิประจักษ์นิยม เพื่ออธิบายให้เห็นชัดเจนความรู้ที่แท้จริงนั้นเกิดจากประสบการณ์ ประสบการณ์ในที่นี้หมายถึง ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น และกาย ซึ่งเป็นความรู้ที่ชัดเจนและแจ่มแจ้ง จอห์น ลอค ได้ปฏิวัติเหตุผลนิยมของเดส์การ์ตส์ และประกาศลัทธิประจักษ์นิยมในหนังสือเรื่อง “ความเข้าใจของมนุษย์” (Human understanding) และได้ตั้งตนเป็นปฏิปักษ์ต่อแนวคิดของเดส์การ์ตส์ โดยวิจารณ์อย่างรุนแรง เช่น

1. ถ้ามีความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดจริง ทุกคนต้องมีความคิดเช่นนั้นเหมือนกันมาแต่กำเนิดเลย ทั้งไม่รู้จักคำว่าเหตุผล อนันตภาพ นิรันดร์ภาพ พระผู้เป็นเจ้า และความคิดอื่น ๆ ที่เป็นความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ถ้าเป็นความคิดติดตัวทุกคนมา ทุกคนต้องรู้จักความคิดดังกล่าว ถ้ามีความคิดติดตัวที่เจ้าของไม่รู้ก็เป็นการขัดแย้งในตัวเอง

2. ถ้ามีความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ทุกคนต้องมีความคิดเช่นนั้นเหมือนกัน แต่สิ่งที่เรียกว่าความคิดติดตัวเกี่ยวกับพระผู้เป็น

เจ้า จริยธรรม และอื่น ๆ แตกต่างกันไปในสังคมที่ต่างกัน ในประเทศที่ต่างกัน และในยุคที่ต่างกัน นอกจากนั้นยังแตกต่างกันในแต่ละบุคคลแม้อยู่ในสมัยเดียวกัน พวกอเทวนิยม ไม่มีความคิดเรื่องพระผู้เป็นเจ้า คนที่มีความคิดเรื่องพระผู้เป็นเจ้า ก็มีความคิดแตกต่างกัน บางคนเชื่อในเรื่องมนุษย์สมบัติของพระผู้เป็นเจ้า คือ เชื่อว่าพระผู้เป็นเจ้ามีคุณสมบัติเช่นเดียวกับมนุษย์ เช่น มีอารมณ์ มีความโกรธ และกิเลสต่าง ๆ เหมือนมนุษย์ เมื่อมนุษย์มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพระผู้เป็นเจ้าแตกต่างกันอย่างนี้ ความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดจะมีได้อย่างไร?

3. สิ่งที่เราเรียกว่า หลักการที่ติดตัวมาแต่กำเนิด ที่แท้ก็คือความจริงสากลที่เกิดมาจากการคิดหาเหตุผลจากข้อเท็จจริงที่ได้ประสบมา ไม่ใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วแต่เป็นการคิดหาเหตุผลจากข้อเท็จจริงเฉพาะเรื่อง โดยอาศัยสัญชาตญาณ เช่น เด็กรู้ว่าของหวานมีรสหวาน ของหวานไม่มีรสขม ก็จัดได้ว่าเป็นสิ่งที่เกิดจากประสบการณ์ของเด็ก หลังจากนั้นเด็กก็สามารถหาเหตุผลโดยอาศัยกฎแห่งความเหมือน และกฎแห่งความขัดแย้งแล้ว เด็กก็สรุปได้ว่าของหวานย่อมมีรสหวาน ของหวานย่อมไม่มีรสขม ฉะนั้น จอห์น ลอค จึงย่ำว่า คำสอนเรื่อง ความคิดติดตัวมาแต่กำเนิด ของ เดการ์ต นั้นจึงใช้ไม่ได้ เมื่อ จอห์น ลอค ได้วิจารณ์คัดค้านเหตุผลนิยมแล้ว จึงประกาศลัทธิของตนเองขึ้นว่า “จิตแต่เดิมเป็นสภาพบริสุทธิ์ว่างเปล่า เหมือนกระดานชนวนที่ว่างเปล่า ไม่มีรอยขีดเขียนมาแต่เดิม จิตได้รับความคิดต่าง ๆ จากประสบการณ์ หากได้มีความคิดติดตัวมาแต่กำเนิดเหมือนดังเดการ์ตกล่าวไว้ไม่ ประสบการณ์มี 2 ประเภท คือ 1. ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ได้แก่ ประสาทสัมผัสทั้งห้า 2. ประสบการณ์ทางจิตใจ ได้แก่ การคิดทบทวน ลอค ยอมรับว่ามีสสาร จิต หรือวิญญาณและพระผู้เป็นเจ้า สสารรู้ได้ด้วยประสบการณ์ประสาทสัมผัส จิตรู้ได้ด้วยการคิด จิตมีความสามารถบางประการ เช่น รับรู้ จำ แยกแยะ รวม และสร้างความคิดจากประสบการณ์ ถือว่าประสบการณ์ทางประสาทสัมผัสมาก่อนประสบการณ์ทางจิต ส่วนพระผู้เป็นเจ้ารู้ได้ด้วยการสำนึกจากสิ่งที่มีอยู่

3. ทฤษฎีอนุমানนิยม หรือทฤษฎีความรู้เชิงวิจารณ์ (Apriorism)

อิมมานูเอล คานท์ (1724 – 1804) นักปรัชญาสมัยใหม่ชาวเยอรมัน ได้รวมทฤษฎีเหตุผลนิยมและทฤษฎีประจักษ์นิยมเข้าด้วยกัน โดยถือว่าความรู้ทั้งปวง “เริ่มต้น” จากประสบการณ์และการคิดหาเหตุผลรวมกัน คำว่าประสบการณ์ในที่นี้หมายถึง ประสบการณ์ทางประสาทสัมผัส ความรู้ออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. เนื้อหาของความรู้ เนื้อหาของความรู้นี้ได้มาจากการประสบการณ์ต่าง ๆ
 2. รูปแบบของความรู้ รูปแบบของความรู้นี้ได้มาจากการคิดหาเหตุผล
- การคิดหาเหตุผลมี 3 ระดับ

1. การคิดหาเหตุผลเรื่องวิญญาณ (Soul) มีนักปรัชญาหลายท่านได้มีทัศนะที่ต่างออกไปเช่นเพลโต ถือว่าวิญญาณเป็นเนื้อสารทางจิตซึ่งทำหน้าที่ 3 ประการ คือ การคิด การรู้สึก และการจงใจ การรู้สึกและจงใจเป็นระดับต่ำของวิญญาณ ส่วนการคิดเป็นระดับสูงของวิญญาณ ส่วนคานท์เชื่อในเรื่องอมฤตภาพของวิญญาณซึ่งซ่อนตัวอยู่เบื้องหลังพฤติกรรมต่าง ๆ เช่นเดียวกับเพลโต

2. การคิดหาเหตุผลเรื่องโลก โลกเป็นสภาวะที่ไม่มีขอบเขต ไม่สิ้นสุด มีสัมพันธ์ภาพเป็นอันเดียวกัน
3. การคิดหาเหตุผลเรื่องปฐมเหตุของโลกวัตถุและโลกจิต ซึ่งปฐมเหตุนี้ได้แก่พระเจ้า

การคิดหาเหตุผลเกี่ยวกับเรื่องความจริงทางอภิปรัชญา คือ วิญญาณ โลก และพระผู้เป็นเจ้าซึ่งการคิดหาเหตุผลใน 3 ระดับนี้เป็นบ่อเกิดของวิทยาการต่าง ๆ คือ

1. การคิดหาเหตุผลเรื่องวิญญาณ เป็นบ่อเกิดวิชาจิตวิทยา เรื่องวิญญาณ อัตตาและจิตในทางปรัชญา แม้จะมีชื่อเรียกแตกต่างกันแต่ก็มีลักษณะเป็นพวกเดียวกัน คือเป็นสิ่งไม่กินที่และรู้ตัวเอง

2. การคิดหาเหตุผลเรื่องโลก เป็นบ่อเกิดวิชาเอกภพวิทยา คือวิชาว่าด้วยบ่อเกิดของโลกหรือเอกภพ

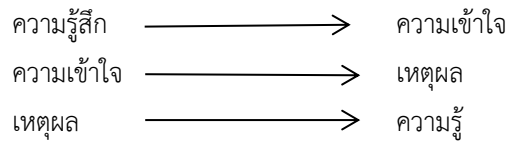
3. การคิดหาเหตุผลเรื่องปฐมเหตุ เป็นบ่อเกิดวิชาเทววิทยา

องค์ประกอบของความรู้ในทัศนะของคานท์

1. ความรู้สึกหรือประสาทสัมผัส คือ ประสาทตา หู จมูก ลิ้น และกาย ความรู้สึก แบ่งออกเป็น ชอบ-ไม่ชอบ, ดี-ไม่ดี, สุข-ทุกข์, รัก-โกรธ, หนาว-ร้อน ฯลฯ

2. ความเข้าใจ เมื่อมีความรู้สึกต่าง ๆ จะมีความเข้าใจเกิดขึ้นตามมาภายหลัง สามารถชักบอกถูกว่านี่คืออะไร

3. เหตุผล จะเป็นตัวชี้้นำให้เข้าใจอย่างชัดเจนว่า กระบวนการทั้งหมดของสิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นเพื่ออะไรและเป็นไปเพื่ออะไร



4. ทฤษฎีว่าสัญชาตญาณนิยม (Intuitionism)

ฮังรี แบร์กซอง (Henry Bergson : 1859 – 1941) นักปรัชญาชาวฝรั่งเศสที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง ได้ประกาศสอนลัทธิสัญชาตญาณนิยม ได้มีความเชื่อว่า ความรู้ที่แท้จริงนั้นเกิดจากการหยั่งรู้ภายในอย่างกระจ่างแจ้ง ความรู้ดังกล่าวนี้เรียกว่าสัญชาตญาณบ้าง ญาณพิเศษบ้าง อัชฌัตติกญาณบ้าง แต่ละคำที่กล่าวมานี้ก็แปลมาจากคำว่า “Intuition”

ฮังรี แบร์กซอง กล่าวว่า “สัญชาตญาณ หมายถึง สัญชาตญาณซึ่งอยู่เหนือการคิดหาเหตุผลมีความรู้ในตัวเอง ทั้งสามารถไตร่ตรองจุดประสงค์ของมันเอง และขยายออกไปโดยไม่มีขอบเขตจำกัด” คำว่าสัญชาตญาณนี้ ฮังรี แบร์กซองไม่ได้หมายถึงความรู้โดยตรงซึ่งอยู่เหนืออุปปัญญา แต่หมายถึง ความรู้ทางประสาทสัมผัสซึ่งใช้อุปปัญญาเข้ามาช่วยด้วยเพื่อความกระจ่างสัญชาตญาณ หรือ ญาณพิเศษนี้เป็นความรู้สึกที่เกิดขึ้นเองโดยไม่อาศัยเหตุผลและการเล่าเรียน แต่เกิดจาก “การเพ่งพินิจภายใน” คือ เพ่งดูธรรมชาติของจิต หรือ เป็นการแสดงตัวของปัญญาอันเลิศที่ติดตัวมากับจิต สัญชาตญาณ หรือ ญาณพิเศษนี้ส่งเสริมทฤษฎีที่ว่าจิตเป็นสัจนิรันดร์ และจิตนี้เป็นสิ่งที่มีอยู่ในชีวิตทั่วไป

สำหรับพระพุทธศาสนาได้รับการยอมรับโดยทั่วไปว่า เป็นศาสตร์แห่งการศึกษาอย่างแท้จริง เพราะให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ของมนุษย์และมีหลักการสำคัญที่เอื้อต่อการพัฒนาและช่วยส่งเสริมมนุษย์ทุกคนไปสู่ความสมบูรณ์แบบในชีวิตร โดยอาศัยการเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติเป็นพื้นฐานสำคัญ สิ่งนี้เรียกว่าการเรียนรู้ หรือ การศึกษา การศึกษาประกอบด้วย 3 ด้านของการพัฒนาชีวิต ได้แก่ 1) ด้านพฤติกรรม 2) ด้านจิตใจและ 3) ด้านปัญญา การศึกษา คือ ฝึกฝนหรือพัฒนาใน 3 ด้านเหล่านี้ ได้แก่ พัฒนาพฤติกรรมขึ้นไป พัฒนาจิตใจขึ้นไป และพัฒนาปัญญาขึ้นไป ถ้าครบ 3 ด้านนี้เราเรียกว่าการศึกษา ถ้าไม่ครบ การศึกษาก็ว่าแห้วบกพร่อง (สมเจตน์ ผิวทองงาม, 2566)

องค์ประกอบของการศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาท

1. ทฤษฎีการเรียนรู้เกิดขึ้นจากการทดลองศึกษาเรียนรู้ด้วยพระองค์เองจนตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และทรงวางหลักไตรสิกขา สิกขาหมายถึงการศึกษา, การสำเหนียก, ข้อที่ต้องศึกษา, ข้อปฏิบัติสำหรับการฝึกอบรมมี 3 อย่าง คือศีล สมาธิ ปัญญา (สมเจตน์ ผิวทองงาม, 2566 : 249) ศีล หมายถึงการรักษากาย วาจาและใจให้บริสุทธิ์ ไม่เบียดเบียนตนและผู้อื่น เป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ เพราะช่วยให้จิตใจสงบ ปลอดโปร่งพร้อมสำหรับการฝึกสมาธิ สมาธิ ความตั้งมั่นของจิต เป็นการฝึกจิตให้แน่วแน่ มีสติ ช่วยให้เกิดปัญญาที่ลึกซึ้งและเห็นสัจธรรมของชีวิต ปัญญา ความเข้าใจที่แท้จริง คือ การรู้แจ้งตามความเป็นจริง ปฏิบัติด้วยการไตร่ตรองและการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ด้วยเหตุและผล การพัฒนาไตรสิกขาให้สูงขึ้นด้วย อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา หมายถึงการฝึกฝนระดับที่ละเอียดและลึกซึ้งขึ้นเพื่อบ่มเพาะความหลุดพ้น อธิศีล เป็นการศึกษาศีลที่ประณีตฝึกฝนอบรมจิตใจให้เข้มแข็งมั่นคงมีคุณธรรม ข้อปฏิบัติเป็นการรักษาศีลอย่างเคร่งครัดและละเอียดลออ ไม่ใช่แค่การงดเว้นจากความชั่ว แต่หมายถึงการมีจริยธรรมที่สูงส่ง

อธิจิตการศึกษาในอธิจิตเป็นสมาธิที่ประณีต ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกสมาธิในระดับสูงสามารถควบคุมจิตให้ตั้งมั่นและพัฒนาต่อไปสู่ฌาน เป็นฐานแห่งการเจริญปัญญา อธิปัญญา ฝึกอบรมในเรื่องปัญญา, การศึกษาในอธิปัญญา, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมเพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง (ญาณ) มองเห็นสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริงของธรรมชาติ เป็นปัญญาที่ทำให้เห็นไตรลักษณ์(อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา) จนจิตใจหลุดพ้นเป็นอิสระ ปราศจากกิเลสและความทุกข์จนเข้าถึงนิพพาน

2. ขั้นตอนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ ปริยัติ ปฏิบัติ และปฏิเวธ คือสัทธรรม 3 และ ปริยัติคือเล่าเรียน ปฏิบัติคือลงมือทำ ปฏิเวธคือประจักษ์แจ้งผล สามอย่างนี้ เป็นการครบวงจรของการศึกษา คือต้องมีการเล่าเรียน การปฏิบัติ และการประจักษ์แจ้งผล ส่วนที่เรียกว่าเล่าเรียนคือ ปริยัติ และทำคือปฏิบัติ สองอย่างรวมกันเรียกว่า ศึกษา ฉะนั้น ศึกษา ก็คือปริยัติและปฏิบัตินั่นเอง เมื่อรวมกันแล้วผลก็คือ ปฏิเวธ (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต. 2533 : 105)

3. กระบวนการเรียนรู้ในพระพุทธศาสนาหมายถึง กระบวนการที่เป็นไปเพื่อความเจริญของปัญญา ดังพุทธพจน์ "ดูกร ภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการ ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ธรรม 4 ประการเป็นไฉน คือ สัมปยุตสังเสวะ การคบสัปปุรุษ 1 สัทธรรมสนทนา ฟังคำสั่งสอนของท่าน 1 โยนิโสมนสิการ ทำไว้ในใจโดยแยบคาย 1 ธรรมานุธรรมปฏิบัติ ปฏิบัติธรรมสมควรแก่ธรรม 1 ดูกรภิกษุทั้งหลาย ธรรม 4 ประการนี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อความเจริญแห่งปัญญา ฯ" (ไตรปิฎกฉบับหลวง 21/248/280) จากพุทธพจน์ข้างต้น สามารถแยกกระบวนการเรียนรู้ออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ การรับรู้ การคิด และการปฏิบัติ (พระไพศาล วิสาโล. 2552 : 1) การรับรู้ หรือ ปรัโตโฆสะ เสี่ยงจากผู้อื่น การกระตุ้นหรือชักจูงจากภายนอก คือ การรับฟังคำแนะนำสั่งสอน เสาเรียนความรู้ สนทนาซักถาม ฟังคำบอกเล่าชักจูงของผู้อื่น โดยเฉพาะการสวดสัทธรรมจากท่านผู้เป็นกัลยาณมิตร (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2537 : 11) พุทธศาสนาให้ความสำคัญอย่างมากของการรับรู้สิ่งที่ตั้งถาม ถูกต้อง (สัทธรรม) และการเรียนรู้จากบุคคลที่เป็นกัลยาณมิตร(สัทบุรุษ) ซึ่งเป็นองค์ประกอบภายนอก แต่องค์ประกอบภายในได้แก่ความสามารถในการรับรู้เข้าใจ อาจเกิดการเข้าใจคลาดเคลื่อน รับรู้ไม่ครบถ้วนสมบูรณ์ อาจมีหลายสาเหตุด้วยกัน คือ การรับรู้ไม่ตรงกับความเป็นจริง ปัจจัยสำคัญคือวิญญาน ซึ่งมีสังขารเป็นปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุปบาท สังขารได้แก่ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ โดยมีองค์ประกอบของการรับรู้คือ อายตนะภายใน (ทางรับรู้ได้แก่ จักขุทวาร โสตทวาร ฆานทวาร ชิวหาทวาร กายทวาร และมโนทวาร) กับอายตนะภายนอก (รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสและธรรมารมณ) ทำให้เกิดการรับรู้คือวิญญาน (จักขุวิญญาน โสตทวิญญาน ฆานวิญญาน ชิวหาวิญญาน และ มโนวิญญาน) (ไตรปิฎก 14/810/438-447) สัญญา คือ การจำได้หมายรู้ มี 2 อย่าง คือ สัญญาบริสุทธิ์ หมายถึง รับรู้สิ่งต่าง ๆ ด้วยจิตบริสุทธิ์ และ ปัญญาสัญญา หมายถึง สัญญาที่คิดปรุงแต่งอารมณ์ให้พิสดารด้วยแรงผลักดันของตัณหา มานะ และ ทิฏฐิ 2. การคิด เป็นการนำเอาสิ่งที่รับรู้จากข้อมูลข่าวสารหรือคำแนะนำได้อย่างถูกต้อง ตรงประเด็นและครบถ้วน มาถ้อย จัดระเบียบหรือเสริมต่อเติมเพื่อให้เกิดปัญญาเพิ่มพูนขึ้น หลักการใช้ความคิดอย่างถูกวิธีได้แก่ โยนิโสมนสิการ (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2537 : 20-38) การใช้ความคิดถูกวิธี ความรู้จักคิด คิดเป็น คือ กระทำในใจโดยแยบคาย มองสิ่งทั้งหลายด้วยความคิดพิจารณา รู้จักสืบสาวหาเหตุผลแยกแยะสิ่งนั้น ๆ หรือปัญหานั้น ๆ ออกให้เห็นตามสภาวะและตามความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัยวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการ มี 10 วิธี คือ

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย วิธีนี้เป็นวิธีคิดตามหลักปฏิจจสมุปบาท เป็นแบบพื้นฐานโดยพิจารณาปัญหา หาหนทางแก้ไขด้วยการค้นหาสาเหตุและปัจจัยต่าง ๆ ที่สัมพันธ์กันส่งผลสืบทอดกันมา
2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบหรือกระจายเนื้อหา เป็นการคิดที่มุ่งให้มองและรู้จักสิ่งทั้งหลายตามสภาวะของมันเอง เป็นวิภาษวิธี หรือวิธีคิดแบบวิเคราะห์เป็นการคิดพิจารณาที่แยกแยะโดยถือเอานามรูปเป็นหลัก คือ ไม่มองสัตว์บุคคลตามสมมุติบัญญัติ
3. วิธีคิดแบบสามัญลักษณ์ หรือ วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา หมายถึงการรู้เท่าทันความเป็นไปของสิ่งทั้งหลาย
4. วิธีคิดแบบอริยสัจ หรือ คิดแบบแก้ปัญหา เป็นวิธีคิดที่สามารถขยายให้ครอบคลุมวิธีคิดแบบอื่น ๆ ได้ทั้งหมด
5. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์ เป็นวิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย คือ พิจารณาให้เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรม (หลักการ) กับ อรรถ (ความมุ่งหมาย)
6. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก คิดโดยใช้หลักว่าจะต้องพิจารณาปัญหาให้ครบทุกด้านทั้งด้านดีและด้านเสีย
7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม คุณค่าแท้หมายถึงประโยชน์ของสิ่งทั้งหลายในแง่ที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรงหรือมนุษย์นำมาใช้แก้ปัญหาของตนเพื่อความดีงาม
8. วิธีคิดแบบอุปายปลูกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่ส่งเสริมชักนำไปในทางที่ดีงามและเป็นประโยชน์
9. วิธีคิดแบบเป็นอยู่ในขณะปัจจุบัน วิธีคิดแบบนี้มีปัจจุบันธรรมเป็นอารมณ์
10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท วิธีคิดแบบนี้สามารถจำแนกออกเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น จำแนกด้วยแง่ความจริง จำแนกแบบวิเคราะห์แยกแยะองค์ประกอบของสิ่งนั้น ๆ เป็นต้น

3. การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ หมายถึงปฏิบัติธรรมถูกหลัก คือทำให้ข้อปฏิบัติย่อยเข้ากันได้ สอดคล้องกันได้ และส่งผลแก่หลักการใหญ่ทั้งนี้เป็นไปเพื่อจุดมุ่งหมายที่ต้องการหรือปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย ด้วยการเจริญสมถกัมมัฏฐาน และการ

เจริญวิปัสสนากัมมัฏฐาน หลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมดนั้น เรียกว่า มรรค คือ หนทางนำไปสู่ความดับทุกข์

การรับรู้ การคิด และการปฏิบัติ จะเชื่อมกันเป็นวัฏจักร เมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องจะพัฒนาความคิดให้เกิดความรู้ใหม่ เกิดปัญญา ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้ที่ปรากฏในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้นสรุปได้ว่าเกิดจาก 1. จินตามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการคิด ไคร่ครวญพิจารณาหาเหตุผล วิเคราะห์ สังเคราะห์ ที่เรียกว่า โยนิโสมนสิการ 2. สุตมยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการฟัง การศึกษาเล่าเรียน การอ่านจากตำราหรือคัมภีร์ที่น่าเชื่อถือตลอดถึงการรับถ่ายทอดจากผู้ที่น่าเชื่อถือได้ที่เรียกว่า ปรโตโฆสะ 3. ภาวนามยปัญญา ปัญญาที่เกิดจากการอบรมหรือเกิดจากการพัฒนาหรือเกิดจากประสบการณ์ตรง จากภาคปฏิบัติคือ ลงมือทำ

4. หลักการตรวจสอบในปัญญาหรือทฤษฎีความรู้ในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักการตรวจสอบตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงตรัสไว้ในกาลามสูตรว่า ให้ตรวจสอบความรู้ที่มาจาก จินตามยปัญญา, สุตมยปัญญา กับภาวนามยปัญญา คือประสบการณ์ตรง ถ้าความรู้เหล่านั้นสอดคล้องกับประสบการณ์ตรงก็ให้ถือว่าเป็นความรู้ที่ถูกต้อง ดังที่พระพุทธองค์ทรงตรัสสอนพวกกาลามะชาวเกสบุตรนิคมว่า (ไตรปิฎก 20/(505)66/212-218) พระผู้มีพระภาคตรัสว่า “ดูกร กาลามชนทั้งหลาย ก็ควรแล้วที่ท่านทั้งหลายจะเคลือบแคลงสงสัย และท่านทั้งหลายเกิดความเคลือบแคลงสงสัยในฐานะที่ควรแล้ว มาเกิดท่านทั้งหลาย

1. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา
2. อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา
3. อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่าได้ยินอย่างนี้
4. อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา
5. อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง
6. อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน
7. อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ
8. อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิวาของตัว
9. อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้
10. อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา”

ข้อที่ 1-4 และข้อที่ 10 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่เกิดจากการรับถ่ายทอด ส่วนในข้อที่ 5-9 เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรู้ที่ได้จากการใช้เหตุผล และการคาดคะเน พระองค์ทรงชี้ให้เห็นว่า ความรู้ทั้งสองนั้นควรที่จะได้รับการตรวจสอบยืนยันจากประสบการณ์ตรง ดังนั้นจุดมุ่งหมายการศึกษาพระพุทธศาสนาสูงสุดคือ “สัจจะหรือความจริง” อันเป็นอริยสัจ ความจริงอันประเสริฐ คือ นิพพาน

การศึกษาพระพุทธศาสนาเถรวาทมีองค์ประกอบสำคัญคือ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) เพื่อฝึกฝนตนเองสู่ความหลุดพ้น โดยมีการพัฒนาระดับสูงขึ้นเป็น อธิศีล อธิจิต อธิปัญญา ขั้นตอนการเรียนรู้ประกอบด้วย ปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ คือการศึกษา การลงมือทำ และการประจักษ์ผล กระบวนการเรียนรู้เน้นการพัฒนาปัญญาผ่าน การรับรู้ การคิด และการปฏิบัติ ตามธรรม 4 ประการ ได้แก่ สัมปรีติสังสวะ สัทธัมมัสสวนะ โยนิโสมนสิการ และธัมมานุธัมมปฏิบัติ ปัญญาที่เกิดขึ้นมี 3 ระดับคือ จินตามยปัญญา สุตมยปัญญา และภาวนามยปัญญา หลักการตรวจสอบความรู้ใช้ กาลามสูตร ที่สอนให้ไม่เชื่อโดยง่ายจากการรับถ่ายทอดหรือเหตุผลเพียงอย่างเดียว แต่ต้องตรวจสอบด้วย ประสบการณ์ตรง เพื่อให้เข้าถึง สัจจะหรือความจริง อันเป็นอริยสัจ โดยมีจุดหมายสูงสุดคือ นิพพาน.

ดังนั้นความรู้ที่ได้จากการศึกษาในพระพุทธศาสนาเถรวาทหรือญาณวิทยาในพระพุทธศาสนา เป็นความรู้ตามความจริงสูงสุดและตัดกิเลสเครื่องเศร้าหมองอันมีอยู่ภายในจิตของตนเองให้หมดสิ้นได้ เราเรียกว่า “นิพพาน” เป็นความจริงแท้และเป็นสิ่งที่ไม่มีใครรู้ได้ด้วยสัญญาธรรมตา หรือการอนุมานด้วยหลักเหตุผล เพราะนิพพานเป็นสิ่งที่หยั่งรู้ได้ด้วยปัญญาในลักษณะที่เป็นประสบการณ์ตรงซึ่งก่อให้เกิดความรู้ในระดับอภิญญา เป็นสิ่งที่สามารถรับรู้ได้โดยไม่ขึ้นกับกาลและเทศะ ดังในพระพุทธพจน์ที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “นิพพานอันผู้บรรลุเห็นได้เอง ไม่ขึ้นกับกาล เรียกให้มาดูได้ควรน้อมเอาเข้ามาไว้อันวิญญูชนพึงรู้เฉพาะตน”

(ไตรปิฎกฉบับหลวง 20/495/179)

การเปรียบเทียบญาณวิทยาหรือทฤษฎีว่าด้วยความรู้ในปรัชญาตะวันตก กับ การศึกษาพระพุทธศาสนา

ทฤษฎีประจักษ์นิยม (Empiricism) ทฤษฎีนี้เปรียบเทียบกับสุดมยปัญญาในพระพุทธศาสนา จัดเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตรงเพราะต้องอาศัยสื่อกลางในการสร้างความรู้จริง เนื่องจากเป็นทฤษฎีที่ไม่ยอมรับความรู้ที่ติดมาแต่แรกเกิด ยอมรับความจริงแบบสังเคราะห์และวิธีการอุปนัย ยอมรับความรู้หลังประสบการณ์คือเป็นจิตที่มีความกระตือรือร้น รู้จักคิดใคร่ครวญ วิเคราะห์ สังเคราะห์และรู้จักค้นหา มองโลกตามความเป็นจริง

ทฤษฎีเหตุผลนิยม (Rationalism) และทฤษฎีอนุমানนิยม หรือทฤษฎีความรู้เชิงวิจารณ์ ทฤษฎีนี้เปรียบเทียบกับจินตมยปัญญาในพระพุทธศาสนา ทฤษฎีเหตุผลนิยม (Rationalism) มีลักษณะเช่นเดียวกับหลักการตรวจสอบในกาลามสูตรข้อ 5,6 คือ อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง, อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน จัดเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อมคือจะต้องอาศัยสื่อกลางจึงเกิดขึ้นได้ เนื่องจากเหตุผลนิยมเห็นว่า “ความรู้ที่แท้จริงจะต้องเกิดจากเหตุผล แต่ต้องเป็นเหตุผลที่เกิดจากสหชาติปัญญา” เท่านั้นเพราะพระเจ้าประทานให้แก่กำเนิดเพียงแต่ต้องพยายามคิดเพื่อให้จิตได้ทำงานโดยมีหลักเกณฑ์ว่าจะต้อง พิจารณา วิเคราะห์ แยกแยะ โดยใช้ตรรกวิทยาทั้งนิรนัยและอุปนัยเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีอนุমানนิยม หรือทฤษฎีความรู้เชิงวิจารณ์ มีลักษณะเช่นเดียวกับหลักการตรวจสอบในกาลามสูตรข้อ 5,6,7,8 และ 9 คือ อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง, อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน,อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ และ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิวของตัว จัดเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยอ้อม เพราะต้องอาศัยสื่อกลางจึงเกิดความรู้ได้ โดย อาศัยเหตุปัจจัย 2 อย่าง คือ การอนุมานจากหลักทั่วไป (ความรู้เดิม) และการอุปมานจากประสบการณ์เฉพาะเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

ทฤษฎีว่าด้วยสัญชาตญาณนิยม (Intuitionism) ทฤษฎีนี้เปรียบเทียบกับภาวานามยปัญญาในพระพุทธศาสนา จัดเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยตรงเพราะไม่ต้องอาศัยสื่อกลางในการสร้างความรู้จริง เนื่องจากเป็นความรู้ที่เกิดขึ้นภายใน คล้ายกับความรู้ที่มีปฏิภาณไหวพริบ ความฉลาดปราดเปรื่อง ความมีอัจฉริยะ คล้ายกับญาณสังขรณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่มีใครแนะนำสั่งสอน เป็นความรู้ธรรมชาติภายในของความแท้จริง เพราะสามารถนึกขึ้นเองได้ ความรู้ชนิดนี้ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “การตรัสรู้” เพราะเป็นความรู้จริงในสังขารธรรม

บทสรุป

ความรู้ทางญาณวิทยาปรัชญาตะวันตก เป็นความรู้ในระดับสูง เป็นศาสตร์ที่พยายามหาคำตอบว่า “เรารู้ความจริงได้อย่างไร” โดยมีหลายทฤษฎีที่อธิบายที่มาของความรู้ สำหรับพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาตะวันออก เป็นศาสตร์ของความเป็นจริง เป็นศาสนาแห่งการศึกษาที่น่าหลักการปฏิบัติในพระพุทธศาสนาทั้งหมด เป็นวิถีทางที่ดำเนินไปสู่ความดีงาม บุคคลที่ได้ศึกษาเรียนรู้ฝึกฝนปฏิบัติจนเกิดปัญญาญาณ จะพัฒนาตนไปสู่ศักยภาพสูงสุดของความเป็นมนุษย์ คือบรรลุพระนิพพาน ญาณวิทยากับการศึกษาพระพุทธศาสนามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกัน ทฤษฎีความรู้ทางตะวันตกสามารถนำมาใช้ในการอธิบายหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ทั้งสองแนวคิด (พระพุทธศาสนาและญาณวิทยา) ต่างมุ่งไปที่การแสวงหาความจริงและความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับมนุษย์กับความจริงสูงสุด แนวทางประยุกต์ใช้ การศึกษาพุทธศาสนาไม่ควรเป็นแค่ทฤษฎี นำมาประยุกต์กับการปฏิบัติจริงผ่านไตรสิกขา การศึกษาพุทธศาสนาเชิงปฏิบัติไม่ควรถูกจำกัดอยู่ในวัดหรือในระบบการศึกษาเท่านั้น นำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การนำหลักธรรมมาใช้ในการทำงานหรือในครอบครัว ด้านการพัฒนาศาสนา การศึกษาพุทธศาสนาในยุคปัจจุบันประยุกต์โดยเปลี่ยนจากการเรียนเชิงรับ เป็น การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เพื่อให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าถึงแก่นแท้ของธรรมะได้อย่างแท้จริง ปรับเปลี่ยนการเรียนการสอนพุทธศาสนาให้เน้น การเรียนรู้เชิงปฏิบัติ มากขึ้น และ หากพิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อการศึกษาพระพุทธศาสนา ในเชิงปฏิบัติการสอนพุทธศาสนาไม่ควรใช้เพียง “การท่องจำ” แต่ควรใช้ทั้งเหตุผลและประสบการณ์ตรง

เอกสารอ้างอิง

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ. (2542). (ราชกิจจานุเบกษา 2542)
- สำนักงานราชบัณฑิตยสภา. (2554). **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://dictionary.orst.go.th>
- พระไพศาล วิสาโล. (2552). **กระบวนการเรียนรู้แบบพุทธ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.visalo.org/article/budKrabuankarn.htm>
- พระเทพเวที(ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533). **หลักการศึกษามหาวิทยาลัยพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ รุ่งศิลป์การพิมพ์. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://www.watnyanaves.net/en/book>
- พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตโต). (2537). **ความคิดแหล่งสำคัญของการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป. อ. ปยุตโต). (2564). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. กรุงเทพมหานคร.
- ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, รศ. (2555). **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**. นครปฐม : สำนักพิมพ์ สาละพิมพ์การ.
- บุญมี แก้วแท่น, ผศ. (2543). **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรินติ้ง เฮ้าส์.
- พระครูปลัดธรรมสรค์คุณสาโร (ตุ้มม่วง). (2562). **พุทธญาณวิทยา : กระบวนการเรียนรู้**. วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 6 ฉบับที่ 3 ประจำเดือนกรกฎาคม – กันยายน.สมเจตน์ ผิวกองงาม. (2566). **การเรียนรู้ในพระพุทธศาสนา : ทฤษฎี และการนำไปประยุกต์ใช้**. วารสารสมาคมพัฒนาวิชาชีพการบริหารการศึกษาแห่งประเทศไทย. ปีที่ 5 ฉบับที่ 4 ประจำเดือนตุลาคม-ธันวาคม.

หลักสัปายะ 7 กับแนวทางจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

THE SEVEN SAPPAYA PRINCIPLES AND APPROACHES TO ENGLISH LANGUAGE LEARNING THROUGH CULTURAL TOURISM

พระครูกาญจนธรรมมารณ¹, พระครูวินัยธรนงวิทย์ สิทธิเมธี (ทองหุ่ย)²,
พระมหาณรงค์ศักดิ์ สุทนโต (สุทนต)³, พระมหาสุรศักดิ์ ธีรกุลโร (เกื้อมรัมย์)⁴,
พระพัฒนวัชร ญาณสิริ (พูลสวัสดิ์)⁵

วิทยาลัยสงฆ์กาญจนบุรี ศรีไพบูลย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Phrakrukanchanathammaron¹, Phrakhruwinaithon Narongvit Siddhimedhi (Thongyoo)²,
PhramahaNarongsak Sutanto (Suthon)³, Phramaha Surasak Therañkuro (Kuemram)⁴,
Phra Pattanawat Nāṇasiri (Poonsawat)⁵
Kanchanaburi Sri Phaiboon Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Corresponding Author E-mail : boonrawd900@gmail.com

(Received : May 1, 2025; Edit : May 17, 2025; accepted : May 20, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้นำเสนอแนวทางการบูรณาการ หลักสัปายะ 7 กับการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษของผู้เรียนในบริบทจริง ด้วยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สะท้อนคุณค่าทางวัฒนธรรมและศาสนา หลักสัปายะ 7 ประกอบด้วยสถานที่ อาวาสสัปายะ อาหาร โภชนสัปายะ บุคคล บุคคลสัปายะ การสนทนา ธรรมสัปายะ สภาพอากาศ วัตถุสัปายะ ท่าทาง อิริยาบถสัปายะ และจิตใจ จิตตสัปายะ ถูกนำมาเป็นเกณฑ์ในการออกแบบการเรียนรู้ที่เอื้อต่อสภาพแวดล้อมและประสบการณ์ที่เหมาะสม ในเชิงปฏิบัติ ผู้เรียนจะได้ลงพื้นที่วัดหรือชุมชนวัฒนธรรม เช่น ชุมชนตลาดน้ำ วัดเก่าแก่ หรือศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อฝึกทักษะภาษาอังกฤษจากสถานการณ์จริง การสัมภาษณ์พระสงฆ์หรือชาวบ้าน การเขียนบรรยายแหล่งท่องเที่ยวเป็นภาษาอังกฤษ หรือการจัดนิทรรศการวัฒนธรรมร่วมกับชาวต่างชาติ โดยกิจกรรมทั้งหมดดำเนินไปในบรรยากาศที่ผ่อนคลาย มีผู้ให้คำแนะนำที่เกื้อกูล และกระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ประโยชน์ของการประยุกต์ใช้หลักสัปายะ 7 คือ ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ที่เอื้อต่อสติ สมาธิ และความกล้าแสดงออก ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างมั่นใจในสถานการณ์ชีวิตจริง อีกทั้งยังได้ซึมซับคุณค่าทางวัฒนธรรม ส่งเสริมความเข้าใจในบริบทสังคม และพัฒนาทักษะภาษาในเชิงสื่อสาร

คำสำคัญ: หลักสัปายะ 7, การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ, การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม, การเรียนรู้เชิงประสบการณ์, บูรณาการพุทธธรรม

Abstract

This academic article presents an integrated approach to applying the Seven Conditions of Well-being (Sappāya 7) in designing English language learning through cultural tourism. The objective is to enhance learners' English proficiency in authentic contexts by engaging them in cultural and religious activities. The Sappāya 7, which includes supportive places (āvāsa-sappāya), suitable food (bhojana-sappāya), noble companionship (puggala-sappāya), meaningful conversation (dhamma-sappāya), favorable climate (utu-sappāya), comfortable posture (iriyāpatha-sappāya), and peaceful mental state (citta-sappāya), serves as a framework for creating a learning environment that fosters mindfulness, engagement, and relevance. In practice, learners participate in field-based activities at culturally rich sites such as traditional floating markets, historic temples, and local wisdom centers. These activities include interviewing monks or local residents, writing English descriptions of cultural landmarks, and organizing cross-cultural exhibitions with international participants. All activities are conducted in a relaxed and supportive atmosphere that encourages self-directed learning and interaction. The application of the Sappāya 7 principles contributes to a learning environment that promotes mindfulness, concentration, and confidence. Learners develop their communicative competence in real-life situations, while also absorbing cultural values and social context. This approach not only improves language proficiency but also cultivates intercultural understanding and sustainable communication skills grounded in cultural authenticity and Buddhist ethical principles.

Key word: Sappāya 7, English language learning, cultural tourism, experiential learning, integration of Buddhist principles

บทนำ

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยได้กำหนดยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้ควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ขนบธรรมเนียมประเพณี และวิถีชีวิตแบบไทย ขณะเดียวกัน สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวในฐานะกลไกสำคัญในการเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ โดยบทบาทของการท่องเที่ยวถูกบรรจุไว้ภายใต้ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเน้นการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และดูแลรักษาสภาพแวดล้อมของชุมชน ศิลปวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและเศรษฐกิจในระดับชุมชนในบริบทนี้ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมิใช่เพียงการรักษาอัตลักษณ์ท้องถิ่น หากยังเป็นเวทีการเรียนรู้ที่มีศักยภาพสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านสถานการณ์จริง จากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2565) พบว่านักท่องเที่ยวต่างชาติส่วนใหญ่มีความต้องการสื่อสารกับเจ้าบ้านในระดับเบื้องต้นถึงปานกลาง แต่ในหลายพื้นที่ นักเรียนหรือเยาวชนขาดโอกาสในการใช้ภาษาอังกฤษในสถานการณ์จริง ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางภาษาไม่สะท้อนถึงความสามารถในการสื่อสารได้จริง การบูรณาการหลัก สัปปายะ 7 จึงเป็นแนวทางที่ช่วยสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ภาษาอังกฤษอย่างแท้จริง โดยเชื่อมโยงพื้นที่ทางวัฒนธรรมกับกิจกรรมการเรียนรู้ที่ออกแบบให้ผู้เรียนได้มีปฏิสัมพันธ์ในบริบท ชุมชน หรือแหล่งท่องเที่ยว ผ่านกระบวนการที่เคารพในธรรมชาติของผู้เรียนและสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นแนวทางที่ตอบโจทย์ทั้งด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมและการพัฒนาศักยภาพการสื่อสารในระดับชุมชน (ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว, 2554 : 71) ซึ่งจะเห็นได้ว่า ภาษาอังกฤษในยุคปัจจุบันได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในชีวิตของคนไทยและประชากรทั่วโลก มนุษยชาติในยุคปัจจุบันใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นการติดต่อสื่อสารโดยตรง การใช้อินเทอร์เน็ต การรับชมรายการโทรทัศน์และภาพยนตร์ การเขียนโปรแกรมคอมพิวเตอร์ หรือการศึกษาคู่มีวิชาการในสาขาต่าง ๆ และในตลาดแรงงานปัจจุบันบัณฑิตที่มีทักษะภาษาอังกฤษทั้งการพูดและการเขียน จะมีโอกาสในการทำงานที่กว้างขวางมากขึ้น ไม่จำกัดเพียงในประเทศไทยเท่านั้น หากคุณสามารถสื่อสารด้วยภาษาอังกฤษได้ ก็ย่อมได้รับสิทธิประโยชน์และโอกาสที่เหนือกว่าผู้ที่ไม่สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้ด้วยเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และอินเทอร์เน็ต โลกของเรากลายเป็นโลกไร้พรมแดน การติดต่อสื่อสารและรับรู้ข่าวสารจากต่างประเทศสามารถทำได้ในเวลาเพียงเสี้ยววินาที ในการเข้าถึงโอกาสเหล่านี้ย่อมเป็นไปได้ยากหากปราศจากความรู้ด้านภาษาอังกฤษ แม้ว่าในระบบการศึกษาของไทยจะให้ความสำคัญกับการเรียนภาษาอังกฤษมาอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหายังคงอยู่ที่รูปแบบการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นเพียงด้านไวยากรณ์ คำแปล และการอ่านเพื่อการสอบ มากกว่าการพัฒนาทักษะการพูดและการฟังอย่างแท้จริง (จิตพิสุทธ์ จันตะคุต, 2568 : ออนไลน์)

ภาษาอังกฤษจึงเป็นภาษาสากลที่ผู้คนทั่วโลกใช้ในการติดต่อสื่อสาร รวมถึงประเทศในกลุ่มอาเซียน (ASEAN) ซึ่งยอมรับให้ภาษาอังกฤษเป็นภาษากลางในการสื่อสารระหว่างประเทศ ประเทศไทยแม้จะมีภาษาไทยเป็นภาษาประจำชาติ แต่ก็มีควมจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารกับนานาชาติในทุกมิติ ดังนั้น การพัฒนาทักษะการใช้ภาษาอังกฤษของคนไทยจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและหลีกเลี่ยงไม่ได้ (กรมอาเซียน, 2555 : 2) ปัจจุบัน พฤติกรรมนักท่องเที่ยวได้เปลี่ยนไปจากเดิม โดยมุ่งเน้นการมีปฏิสัมพันธ์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมร่วมกับเจ้าของวัฒนธรรมมากขึ้น นักท่องเที่ยวให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรง โดยต้องการมีส่วนร่วมในการศึกษา เรียนรู้ และใช้ชีวิตร่วมกับชุมชนเจ้าบ้าน ทั้งยังให้ความสำคัญกับความผูกพันระหว่างผู้มาเยือนกับเจ้าของพื้นที่วัฒนธรรมแนวมุ่งเน้นส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวในยุคใหม่มุ่งเน้นความเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และมุ่งสร้างประสบการณ์ที่น่าประทับใจและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่การเกิดรูปแบบการท่องเที่ยวใหม่ ที่เรียกว่าการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ (Experiential Tourism) หรือการท่องเที่ยวโดยมีส่วนร่วมกับชุมชน (Community-based Tourism) (จุฑาธิปต์จันทร์เอียด.อังสุมาลิน จ่านงชอบ และณัฐพัชร มณีโรจน์, 2561 : 156-187)

การบูรณาการหลักสัปปายะในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะเน้นที่แนวคิด “สัปปายะ” ในพระพุทธศาสนา ซึ่งหมายถึงความพอเหมาะพอดี เอื้อต่อการเรียนรู้และการเจริญภาวนาในมิติต่าง ๆ ทั้งด้านกาย จิต และปัญญา สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษร่วมกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในบริบทของยุคปัจจุบันที่ผู้เรียนมีแนวโน้มแสวงหาการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงมากขึ้นการเรียนรู้ภาษาอังกฤษควร

ออกแบบให้สอดคล้องกับหลักสัปปายะ 7 ดังนั้นการบูรณาการการเรียนรู้ภาษาอังกฤษกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมภายใต้กรอบของ “สัปปายะ” จึงไม่เพียงแต่ช่วยพัฒนาทักษะภาษาในบริบทจริง แต่ยังเสริมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทย ทำให้ผู้เรียนเกิดความสุขในการเรียนรู้ และเชื่อมโยงกับชุมชนอย่างลึกซึ้ง เป็นแนวทางที่ตอบโจทย์การศึกษาเชิงบูรณาการในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างแท้จริง (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 71)

ผู้จัดทำมีความประสงค์เพื่อเป็นแนวทางการบูรณาการหลักสัปปายะ 7 กับการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษในบริบทจริงผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางวัฒนธรรม โดยใช้หลักการของพระพุทธศาสนาเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ ผ่านการเลือกสถานที่และกิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ทั้งในด้านกาย จิต และปัญญา อีกทั้งยังส่งเสริมการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยให้เชื่อมโยงกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในยุคปัจจุบันที่มุ่งเน้นการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงและมีส่วนร่วมกับชุมชน การพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษในลักษณะนี้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและใช้ภาษาในสถานการณ์จริงได้ดีขึ้น พร้อมทั้งเสริมสร้างจิตสำนึกและความผูกพันกับท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

หลักการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ตามหลักแล้วการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเยี่ยมชมขนบธรรมเนียม ประเพณี และวิถีวัฒนธรรมของท้องถิ่น โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลหรือกิจกรรมพิเศษที่สะท้อนเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชน จุดมุ่งหมายหลักคือการอนุรักษ์และสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ต่อไป พร้อมทั้งส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการจัดการด้านการท่องเที่ยวเพื่อประโยชน์ร่วมกันของท้องถิ่น แนวทางสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

- 1) เป็นประเพณีหรือวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น วัฒนธรรมหรือประเพณีนั้นควรมีลักษณะเฉพาะตัวที่สะท้อนอัตลักษณ์ของชุมชน และมีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์และสืบสานต่อไป
- 2) เกิดจากความร่วมมือของคนในพื้นที่และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง การจัดการด้านการท่องเที่ยวควรได้รับความร่วมมือจากชุมชน เจ้าของพื้นที่ และหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน โดยเฉพาะในด้านการวางแผน การบริหารจัดการ และการอนุรักษ์วัฒนธรรม
- 3) มีวิทยากรและมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ผู้มีความรู้และประสบการณ์ในท้องถิ่นจะเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูลและเรื่องราวให้นักท่องเที่ยวอย่างถูกต้องและลึกซึ้ง ช่วยเพิ่มคุณค่าทางการเรียนรู้และสร้างความเข้าใจที่แท้จริง
- 4) เน้นการเรียนรู้ควบคู่กับความสนุกสนาน นักท่องเที่ยวควรได้รับทั้งสาระความรู้ ความเพลิดเพลิน และความประทับใจ พร้อมทั้งได้สัมผัสประสบการณ์ใหม่ในการดำเนินชีวิตตามบริบทของวัฒนธรรมที่แตกต่างจากสิ่งที่ตนคุ้นเคย (วรรณวณิช, 2539 : 65.)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นกิจกรรมที่ให้ประสบการณ์หลายด้าน ทั้งการผ่อนคลาย การเรียนรู้ และการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ซึ่งสามารถขยายขอบเขตความเข้าใจและการศึกษาของมนุษย์ได้ในหลากหลายมิติ โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เน้นการสัมผัสและเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เชื่อมโยงกับความเป็นเอกลักษณ์ของแต่ละชุมชนและวัฒนธรรมท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยให้ผู้ท่องเที่ยวเข้าใจวิถีชีวิต การแสดงออกทางวัฒนธรรม การอนุรักษ์ประเพณี และสิ่งแวดล้อมผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่หลากหลาย โดยสามารถจำแนกประเภทของการท่องเที่ยวตามประเภทประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวได้รับดังนี้

การท่องเที่ยวเพื่อหาดีพันธุ การท่องเที่ยวที่เน้นการสังเกตและสัมผัสวัฒนธรรมจากประชากรต่างเผ่าพันธุ์ ผ่านการเข้าร่วมพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น เช่น การไปเยือนหมู่บ้านท้องถิ่น การเข้าร่วมพิธีทางศาสนา และการสังเกตวิถีชีวิตที่เป็นเอกลักษณ์ของแต่ละเผ่าพันธุ์

การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การแสดงศิลปะพื้นบ้าน การจัดงานเทศกาลท้องถิ่น หรือการเรียนรู้การทำอาหารและหัตถกรรมที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตและประเพณีของชุมชน

การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ การท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ผ่านสถานที่สำคัญต่าง ๆ เช่น พิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน หรือการเยือนอนุสาวรีย์ที่บอกเล่าเรื่องราวความรุ่งเรืองในอดีต ซึ่งมักมีการจัดแสดงประวัติศาสตร์ผ่านเทคโนโลยีและสื่อหลากหลายรูปแบบ

การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวที่ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีการเน้นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเชื่อมโยงกับธรรมชาติ เช่น การเดินป่า การถ่ายภาพทิวทัศน์ หรือการสัมผัสความงามของท้องทะเลและป่าไม้ที่ยังคงความอุดมสมบูรณ์

การท่องเที่ยวเพื่อนันทนาการ การท่องเที่ยวที่มุ่งเน้นการพักผ่อนหย่อนใจ เช่น การเข้าร่วมกิจกรรมกีฬาทางน้ำ หรือการไปเยือนแหล่งท่องเที่ยวที่มีบริการต่าง ๆ เช่น ชายหาด สนามกอล์ฟ หรือการทำกิจกรรมทางสังคมที่ช่วยผ่อนคลายจิตใจ

การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ การท่องเที่ยวที่เกิดจากการเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ทางธุรกิจ เช่น การประชุม การสัมมนา หรือการพบปะกับลูกค้าหรือพันธมิตรธุรกิจ ซึ่งสามารถรวมกับการท่องเที่ยวเพื่อการศึกษาหรือการพักผ่อนร่วมกัน

การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลหรือสวัสดิการให้กับพนักงานหรือสมาชิกขององค์กรต่าง ๆ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่สนับสนุนทั้งในด้านการศึกษา การพัฒนาความรู้ และการผ่อนคลายผ่านกิจกรรมนันทนาการ (คำเกิง โถทองและคณะ, 2550 : 32) สอดคล้องกับ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมีหลักสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

การศึกษาความสำคัญและคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเริ่มต้นจากการศึกษารวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความสำคัญและประวัติศาสตร์ของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ เพื่อให้ผู้ท่องเที่ยวได้เรียนรู้และเข้าใจถึงคุณค่าของสิ่งเหล่านั้นอย่างลึกซึ้ง

การปลูกสร้างจิตสำนึกและการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนท้องถิ่นรักและหวงแหนทรัพยากรของตน รวมถึงการสร้างตระหนักรู้ถึงความสำคัญของการอนุรักษ์และการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ชุมชนสามารถมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวในหลากหลายรูปแบบ

การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต้องมุ่งเน้นการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มพูนความเข้าใจในวัฒนธรรมท้องถิ่น และสร้างความเพลิดเพลินจากประสบการณ์การท่องเที่ยว พร้อมทั้งสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมให้กับนักท่องเที่ยว

การเคารพในวัฒนธรรมของชุมชนต่าง ๆ การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมส่งเสริมให้เกิดการเคารพวัฒนธรรมของชุมชนอื่น ๆ และของเพื่อนบ้าน โดยให้ความสำคัญกับการรักษา (ชูเกียรติ นพเกตุ, 2542 : 29)

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างใกล้ชิด ผ่านกิจกรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชน จุดมุ่งหมายคือการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมและส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวทางการส่งเสริมประกอบด้วย การเน้นอัตลักษณ์ การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดกิจกรรมที่ให้อรรถรสและความเพลิดเพลิน รวมถึงการใช้เทคโนโลยีท้องถิ่นในการถ่ายทอดความรู้ การท่องเที่ยวประเภทนี้จึงสร้างทั้งความเข้าใจเชิงลึกและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือน

การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ

การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพ ผู้สอนจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนและประยุกต์วิธีการสอนให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน รวมถึงวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้น โดยต้องสามารถเลือกใช้วิธีการเรียนการสอน กิจกรรม ตลอดจนสื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุดทางการเรียนรู้ โดยใช้แนวคิดสำคัญที่ครูยุคใหม่ควรศึกษาและนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษ ประกอบด้วย 1) หลักสูตรภาษาที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Learner-Centered Language Curriculum) 2) การสอนภาษาเพื่อการสื่อสาร (Communicative Language Teaching) 3) การสอนภาษาเพื่อวัตถุประสงค์เฉพาะ (Language for Specific Purposes) 4) การจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning) 5) การจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) 6) การสอนภาษาที่เน้นเนื้อหาเป็นหลัก (Content-Based Instruction) 7) การสอนภาษาแบบองค์รวม (Whole Language Approach) 8) การเรียนรู้จากการทำโครงการ (Project-Based

Learning) 9) การเรียนรู้ที่เน้นภาระงาน (Task-Based Language Learning) 10) การสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง (Constructivism) 11) การสอนโดยการตอบสนองด้วยท่าทาง (Total Physical Response) 12) การเรียนการสอนภาษาอังกฤษแบบไพรแม็ทซิสเต็ม (4 MATs Language System) ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ภาษาอังกฤษให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ครูควรออกแบบกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาในด้านความรู้ ทักษะ กระบวนการเรียนรู้ ความสามารถในการใช้ภาษา และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ตามกรอบมาตรฐานการเรียนรู้ โดยใช้เทคนิคการสอนที่หลากหลายและเหมาะสม เช่น การเรียนรู้แบบร่วมมือ (Cooperative Learning) ซึ่งเป็นวิธีที่แบ่งผู้เรียนออกเป็นกลุ่มย่อย ส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะมีส่วนร่วม ประกอบด้วย การจัดกิจกรรมโต๊ะกลม (Round Table) เพื่อใช้ในการเรียนรู้คำศัพท์ ไวยากรณ์ และการออกเสียงอย่างถูกต้อง จนนำไปสู่ความเข้าใจในเนื้อหา และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทการสื่อสารที่หลากหลาย (กระทรวงศึกษาธิการ, 2545 : 144-145) การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษให้มีประสิทธิภาพนั้น สามารถดำเนินการผ่าน 5 ขั้นตอนหลัก ดังนี้

1) ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน (Warm-up)

มีเป้าหมายเพื่อกระตุ้นความสนใจและสร้างความพร้อมในการเรียนรู้บทเรียนใหม่ อาจเริ่มด้วยการทบทวนเนื้อหาที่เคยเรียน หรือเชื่อมโยงเข้าสู่หัวข้อใหม่ที่กำลังจะเรียน โดยกิจกรรมในขั้นนี้อาจใช้เพลง เกม นิทาน ปริศนา คำทาย การสนทนา หรือกิจกรรมการแสดง เพื่อดึงดูดความสนใจของผู้เรียน

2) ขั้นการนำเสนอเนื้อหา (Presentation)

มุ่งให้ผู้เรียนได้รับข้อมูลทางภาษาที่ถูกต้อง เช่น การออกเสียง คำศัพท์ และโครงสร้างทางไวยากรณ์ โดยครูจะทำหน้าที่เป็นผู้ให้ข้อมูล (Informant) และเลือกใช้ภาษาที่ใกล้เคียงกับการใช้จริงในชีวิตประจำวัน ผู้เรียนมีบทบาทในการรับฟัง สังเกต และทำความเข้าใจ เพื่อเป็นพื้นฐานในการพัฒนาทักษะทางภาษาในขั้นต่อไป

3) ขั้นการฝึกปฏิบัติ (Practice)

มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนฝึกใช้ภาษาที่ได้เรียนรู้อย่างหลากหลายผ่านสถานการณ์จำลอง ผู้สอนอาจใช้กิจกรรม เช่น การสนทนา การเล่นเกม การแสดงบทบาทสมมติ การทำชิ้นงาน การฝึกทำแบบฝึกหัด หรือการนำเสนอผลงาน เพื่อให้ผู้เรียนจดจำรูปแบบภาษาและเริ่มใช้ภาษาได้อย่างมั่นใจยิ่งขึ้น

4) ขั้นการนำไปใช้ (Production)

เป็นขั้นที่ผู้เรียนได้นำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความคล่องแคล่ว (fluency) และสร้างความมั่นใจในการใช้ภาษา เป็นขั้นตอนสำคัญในการประเมินความสามารถของผู้เรียนว่าสามารถถ่ายโอนความรู้ไปใช้ได้มากน้อยเพียงใด

5) ขั้นสรุป (Wrap-up)

มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนได้ทบทวนและสรุปสิ่งที่เรียนรู้ไปแล้ว กิจกรรมในขั้นนี้อาจประกอบด้วยเพลง เกม แบบฝึกหัด การนำเสนอผลงานของกลุ่ม หรือการให้รางวัล เพื่อเสริมแรงและสร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ต่อไป (สมิตรา อังวัฒนกุล, 2540 : 12.) นอกจากนี้การจัดการเรียนรู้อังกฤษยังเชื่อมโยงกับการจัดกิจกรรมการสอนภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร 5 ประการ

หลักการที่ 1 หลักการถ่ายโอนข้อมูล (The Information Transfer Principle) หลักการนี้มุ่งเน้นให้ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดข้อมูลที่ได้รับการฟังหรือการอ่านให้อยู่ในรูปแบบอื่น เช่น การพูดหรือการเขียน ซึ่งการที่ผู้เรียนสามารถถ่ายทอดข้อมูลได้อย่างถูกต้อง แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในเนื้อหานั้นอย่างแท้จริง

หลักการที่ 2 หลักการหาข้อมูลที่ขาดหายไป (The Information Gap Principle) การสื่อสารจะเกิดขึ้นได้อย่างมีความหมายต่อเมื่อผู้เรียนเผชิญกับ “ช่องว่างของข้อมูล” ซึ่งต้องพึ่งพาข้อมูลจากผู้อื่นเพื่อเติมเต็มความเข้าใจของตนเอง หลักการนี้ส่งเสริมการฝึกใช้ภาษาในสถานการณ์จริง ช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาทั้งด้านการใช้โครงสร้างภาษา และการเลือกข้อมูลที่เหมาะสมเพื่อสื่อสารให้สำเร็จ

หลักการที่ 3 หลักการเติมข้อมูลที่สมบูรณ์ (The Jigsaw Principle) เน้นให้ผู้เรียนร่วมกิจกรรมในลักษณะที่แต่ละคนมีข้อมูลบางส่วนที่แตกต่างกัน ซึ่งต้องนำมารวมกันเพื่อสร้างความเข้าใจหรือผลงานที่สมบูรณ์ เช่น การประกอบชิ้นส่วนภาพ หรือ

แลกเปลี่ยนข้อมูลเฉพาะบุคคล หลักการนี้มักใช้กับกิจกรรมกลุ่มที่เน้นภาระงาน (Task-oriented) หรือการแก้ปัญหา (Problem Solving)

ประการที่ 4 หลักการพึ่งพาอาศัยกันในการทำงาน (The Task Dependency Principle) เป็นหลักการที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนต้องทำหน้าที่ของตนเองอย่างเต็มที่ เพื่อให้เพื่อนในกลุ่มสามารถนำข้อมูลที่ตนจัดเตรียมไว้ไปใช้ต่อไปได้อย่างถูกต้องและครบถ้วน สร้างความรับผิดชอบร่วมกันในการเรียนรู้

ประการที่ 5 หลักการแก้ไขเนื้อหา (The Correction for Content Principle) เน้นการตรวจสอบและปรับปรุงความถูกต้องของการสื่อสาร โดยครูมีบทบาทในการประเมินว่าผู้เรียนสามารถสื่อสารได้อย่างถูกต้องหรือไม่ ทั้งในด้านเนื้อหาและการใช้ภาษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาและสื่อสารได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น (Savignon, S.J., 1991 : 5)

การจัดการเรียนการสอนภาษาอังกฤษอย่างมีประสิทธิภาพจำเป็นต้องออกแบบกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียน โดยอิงแนวคิดที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ครูควรเลือกใช้กิจกรรม วิธีการ และสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะภาษาในเชิงสื่อสารได้จริงในสถานการณ์ชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นแนวทางการสอนแบบ Communicative Language Teaching, การเรียนรู้จากภาระงาน (Task-Based Learning) หรือการเรียนรู้แบบบูรณาการ (Integrated Learning) ที่ผสมผสานเนื้อหาทางภาษาเข้ากับเนื้อหาทางวัฒนธรรม สังคม และสิ่งแวดล้อม

หลักสัปปายะ 7 กับแนวทางการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ในการนำหลักสัปปายะ 7 กับแนวทางการจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้จัดทำขออธิบายถึงหลักสัปปายะ 7 โดยมีรายละเอียดต่อไปนี้

อวาสาสัปปายะ การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถประยุกต์แนวคิดเรื่อง “อวาสาสัปปายะ” ได้โดยการจัดกิจกรรมในสถานที่ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น วัดหรือสถานปฏิบัติธรรมที่สงบและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม ทำให้ผู้เรียนเกิดสมาธิ เปิดใจเรียนรู้ และมีแรงจูงใจในการพัฒนาทักษะภาษาอังกฤษ ทั้งการฟัง พูด อ่าน และเขียน ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การฟังบรรยายภาษาอังกฤษ การสนทนากับมัคคุเทศก์ การแปลป้ายวัดหรือบทสวด และการทำโครงการหรือสื่อประชาสัมพันธ์ในรูปแบบภาษาอังกฤษ ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้สอดคล้องกับหลักการเรียนรู้ภาษาที่เน้นการสื่อสารในบริบทจริง ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ทางภาษาเข้ากับวัฒนธรรมท้องถิ่นและพัฒนาทักษะการถ่ายโอนข้อมูล รวมถึงส่งเสริมคุณลักษณะอันพึงประสงค์และจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมไทยผ่านการใช้ภาษาอย่างสร้างสรรค์ (พระพรหมคุณาภรณ์, 2545 : 286)

โคจรสัปปายะ การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงแนวคิดเรื่อง “โคจรสัปปายะ” ได้ โดยเลือกพื้นที่ชุมชนหรือแหล่งวัฒนธรรมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น หมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์ทางประเพณี ศิลปะ หรือวิถีชีวิตที่ชัดเจน มีสิ่งแวดล้อมปลอดภัย เดินทางสะดวก และประชาชนให้ความร่วมมือในการจัดกิจกรรมภาษาอังกฤษ เช่น การสัมภาษณ์ การฝึกสนทนา หรือการเขียนรายงานภาคสนาม ซึ่งสถานที่เช่นนี้จะกระตุ้นให้ผู้เรียนมีความสนใจ เกิดปฏิสัมพันธ์จริงกับเจ้าของวัฒนธรรม และสามารถพัฒนาทักษะทางภาษาไปพร้อมกับการเรียนรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมอย่างลึกซึ้ง (มหามกุฏราชวิทยาลัย, มปป : 102.)

ภัสสะสัปปายะ การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่อง “ภัสสะสัปปายะ” ได้ โดยส่งเสริมให้ผู้เรียนฝึกพูดคุยด้วยถ้อยคำที่เหมาะสม สอดคล้องกับบริบททางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เช่น การซักถามข้อมูลจากชาวบ้าน การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น หรือการเล่าเรื่องประสบการณ์เป็นภาษาอังกฤษ ซึ่งช่วยฝึกสมาธิในการฟัง พูด และเลือกใช้คำอย่างมีสติ ลดการพูดที่ฟุ่มเฟือยหรือเบี่ยงเบนจากเป้าหมายของการเรียนรู้ อันนำไปสู่การพัฒนาทักษะการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพในสถานการณ์จริง (พระโสภณมหาเถรฯ อัครมหาบัณฑิต 2548 : 20-21)

บุคคลสัปปายะ การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงกับหลัก “บุคคลสัปปายะ” ได้โดยให้ผู้เรียนเลือกปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีเจตนาเกื้อกูลต่อการเรียนรู้ เช่น พระภิกษุหรือชาวบ้านที่ยินดีถ่ายทอดความรู้ด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่งผลให้ผู้เรียนมีสมาธิ ฝึกทักษะการฟัง พูด และคิดอย่างมีวิจารณญาณในบริบทจริง ลดการเสียสมาธิจาก

บุคคลที่ไม่เอื้อต่อการเรียนรู้ อันนำไปสู่การสื่อสารภาษาอังกฤษอย่างมีคุณภาพและมีจริยธรรม (มหามกุฏราชวิทยาลัย, มปป : 102)

โภชนสัปปายะ การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถเชื่อมโยงกับหลัก “โภชนสัปปายะ” ได้โดยจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสและเรียนรู้เกี่ยวกับอาหารท้องถิ่นที่เกื้อกูลต่อสุขภาพและเหมาะสมกับร่างกาย เช่น การร่วมกิจกรรมทำอาหารวัดหรือชิมอาหารวิถีพุทธ พร้อมฝึกการใช้ภาษาอังกฤษในการสื่อสารเรื่องราวรสชาติ วัตถุดิบ และวัฒนธรรมอาหาร ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนมีสมาธิและเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงในบริบทที่เอื้อต่อจิตใจ (มหามกุฏราชวิทยาลัย, มปป : 103)

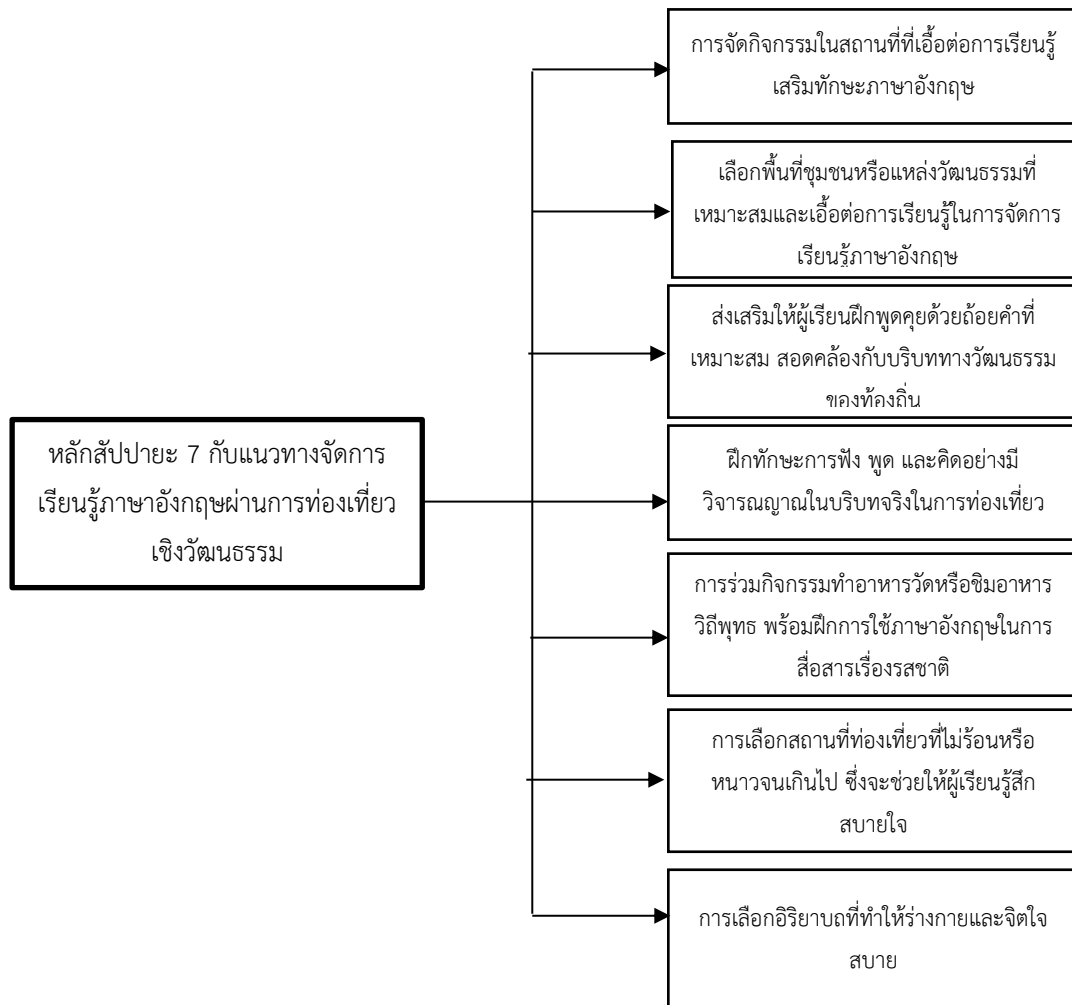
อุตุสัปปายะ ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถมองได้จากมุมมองของสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมในการเรียนรู้และการพัฒนาจิตใจเพื่อความสำเร็จในการศึกษา เช่นเดียวกับการเลือกสภาพอากาศที่เหมาะสมสำหรับการปฏิบัติธรรม การเรียนรู้ภาษาอังกฤษในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็ต้องการสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย เช่น การเลือกสถานที่ท่องเที่ยวที่ไม่ร้อนหรือหนาวจนเกินไป ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกสบายใจ มีสมาธิ และสามารถเปิดใจเรียนรู้ภาษาอังกฤษและวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ เมื่อเรียนรู้ในสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม การศึกษาภาษาอังกฤษในบริบทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก็จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจวัฒนธรรมและการใช้ภาษาในสถานการณ์จริงได้ดีขึ้น สร้างความเชื่อมโยงระหว่างทักษะภาษา กับประสบการณ์การท่องเที่ยวที่มีคุณค่า ซึ่งเสริมสร้างการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน (มหามกุฏราชวิทยาลัย, มปป : 103)

อิริยาบถสัปปายะ โดย “อิริยาบถสัปปายะ” กับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สามารถมองได้ว่าอิริยาบถที่เหมาะสมในระหว่างปฏิบัติเช่นเดียวกับการเลือกวิธีการเรียนรู้ที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ ตัวอย่างเช่น การเลือกอิริยาบถที่ทำให้ร่างกายและจิตใจสบาย เช่น การเดินในธรรมชาติหรือการนั่งในที่ที่เงียบสงบ จะช่วยให้ผู้เรียนภาษาอังกฤษรู้สึกผ่อนคลายและมุ่งมั่นกับการเรียนรู้ได้ดียิ่งขึ้น ในการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม การเลือกกิจกรรมที่ทำให้เกิดความสบายทั้งร่างกายและจิตใจ เช่น การเดินชมสถานที่สำคัญ การนั่งในสถานที่ที่สามารถฟังและเรียนรู้คำศัพท์หรือประโยคจากคนท้องถิ่นได้ จะทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยไม่ต้องกังวลเกี่ยวกับความเครียดหรือการไม่สบายใจที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมที่ไม่เหมาะสมการเลือกอิริยาบถที่เหมาะสมสำหรับการเรียนรู้ภาษาอังกฤษในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จะช่วยเสริมสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่ดีขึ้นและทำให้การเรียนรู้ภาษาเป็นไปอย่างราบรื่นและมีความสุข (มหามกุฏราชวิทยาลัย, มปป : 62)

การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสามารถบูรณาการกับหลักสัปปายะ 7 เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ โดยการเลือกสถานที่และกิจกรรมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ เช่น การเรียนในวัดหรือชุมชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะตัวช่วยให้ผู้เรียนได้ฝึกทักษะภาษาผ่านกิจกรรมจริงๆ เช่น การสัมภาษณ์หรือการแปลภาษา การเลือกปฏิสัมพันธ์กับบุคคลที่มีความรู้และมีเจตนาเกื้อกูล ส่งเสริมการใช้ภาษาในบริบทวัฒนธรรม การเรียนรู้อย่างต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อมที่เหมาะสม เช่น อากาศและอิริยาบถ เพื่อให้การเรียนรู้มีความสุขและเกิดผลสัมฤทธิ์สูงสุด

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ “หลักสัปปายะ 7 กับแนวทางการเรียนรู้ภาษาอังกฤษผ่านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม” โดยผู้จัดทำได้จัดทำเป็นองค์ความรู้ใหม่ดังนี้



ภาพที่ 1 องค์ความรู้ใหม่

บทสรุป

การบูรณาการการเรียนรู้ภาษาอังกฤษกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยใช้หลักสัปปายะ 7 ช่วยส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะด้านการพัฒนาทักษะการสื่อสารในสถานการณ์จริง ผู้เรียนมีความมั่นใจในการใช้ภาษาอังกฤษมากขึ้นเมื่อได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริง เช่น การสื่อสารกับชาวบ้าน การแปลข้อมูลท่องเที่ยว หรือการนำเสนอสถานที่ทางวัฒนธรรมต่อผู้เข้าชมชาวต่างชาติ กิจกรรมที่ออกแบบให้อยู่ในบริบทที่เหมาะสมตามหลักสัปปายะ 7 ได้แก่ การเลือกสถานที่เรียนรู้ที่สงบเป็นธรรมชาติ อากาศสัปปายะ การจัดสื่อการเรียนรู้ที่เข้าใจง่าย ธรรมสัปปายะ และการจัดกิจกรรมในช่วงเวลาที่เอื้อต่อสมาธิ อุตุสัปปายะ ล้วนส่งผลให้ผู้เรียนมีความพึงพอใจและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้มากขึ้น

ผลการศึกษาสอดคล้องกับแนวคิดของ Kolb (1984) เรื่อง Experiential Learning ซึ่งระบุว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพเมื่อผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงและนำมาสะท้อนคิด ตลอดจนสนับสนุนผลการศึกษาของ วันไชย กิ่งแก้ว (2565) ที่ชี้ว่าการเรียนรู้ภายใต้บริบทและวัฒนธรรมช่วยพัฒนาทั้งภาษาและจริยธรรมของผู้เรียนอย่างควบคู่กัน อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างจากแนวทางการเรียนแบบท่องจำที่เน้นการท่องจำและแบบฝึกหัดเป็นหลัก ซึ่งไม่สามารถสร้างการมีส่วนร่วมเชิงประสบการณ์ได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น การจัดการเรียนรู้ภาษาอังกฤษควรพิจารณาบูรณาการกับกิจกรรมทางวัฒนธรรมภายใต้กรอบของหลักสัปปายะ เพื่อให้เกิดผลสัมฤทธิ์ที่ยั่งยืนทั้งด้านภาษาและคุณค่าทางวัฒนธรรมในผู้เรียน

เอกสารอ้างอิง

- กรมอาเซียน. (2555). **ความรู้เกี่ยวกับประชาคมอาเซียน**. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการต่างประเทศ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2545). **แบบฝึกหัดประกอบการสอนตามแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้การสอน ภาษาอังกฤษ** (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- จิตพิสุทธ์ จันตะคุต. (2561). **ความสำคัญของภาษาอังกฤษ**. สืบค้น 8 มกราคม 2568, จาก <https://sites.google.com/site/krujitpisut/khwam-sakhay-khxng-phasa-xangkv>
- จุฑาธิปต์ จันทรเอียต, อังสุมาลิน จำนงขอบ, & ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2561). **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ในพื้นที่อำเภอวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว**. วารสารศิลปศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่, 10(2).
- ชาชีวัฒน์ ศรีแก้ว. (2554). **รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540**. กรุงเทพมหานคร: สมานการพิมพ์.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. (2542). **การท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐานจุดเริ่มต้นของการพัฒนาอย่างยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ดำเกิง โถทอง และคณะ. (2550). **เส้นทางการท่องเที่ยวอารยธรรมขอมในประเทศไทย กัมพูชา ลาว**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์. (2545). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม Dictionary of Buddhist** (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส อาร์ พรินติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด.
- พระโสภณมหาเถระ อัครมหาบัณฑิต. (2548). **วิปัสสนานัย เล่ม 1 (พระพรหมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม, ป.ธ. 9, Ph.D.) ตรวจชำระ; พระคันธสารภิกขุ, เรียบเรียง)**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด ซีเอไอเซ็นเตอร์.
- มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์. (ม.ป.ป.). **วิสุทธิธรรมแปล ภาค 3 ตอน 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วรรณ วทัญญู. (2539). **ภูมิศาสตร์การท่องเที่ยว**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุมิตรา อังวัฒนกุล. (2540). **วิธีสอนภาษาอังกฤษ** (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Savignon, S.J. (1991). **Communicative Language Teaching: State of the Art**. TESOL Q.

ความสมเหตุสมผลของความรู้ REASONING OF KNOWLEDGE

พระไพฑูรย์ ฉันทกาโม (ห้าวหาญ), พระสุริย นริสโร (ผึ้งผาย), กฤตสุชิน พลเสน
PhraPhaithun Chantakamo (Haohan), PhraSuriyon Narissaro (Phungphai), Kitsuchin Ponsen
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Graduate
School, Mahamakut Buddhist University
Corresponding Author, E-mail: phaithun46555@gmail.com, phungphaysuriyn@gmail.com,
Kitsuchin.pon@mbu.ac.th

(Received : March 16, 2025; Edit : April 1, 2025; accepted : April 2, 2025)

บทคัดย่อ

บทความวิชาการเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเรื่อง ความสมเหตุสมผลของความรู้ จากการศึกษาพบว่า ความสมเหตุสมผลของความรู้เกิดขึ้นโดยอาศัยหลักการทางตรรกศาสตร์ ว่าด้วยหลักการ กฎการให้เหตุผล สรุปผลแห่งความรู้ โดยอาศัยหลักการทางตรรกศาสตร์การให้เหตุผลแบบนิรนัย ตามหลักการที่เป็นที่ยอมรับแบบอริสโตเติล โดยการอ้างเหตุผลจากที่มีอยู่แล้วสรุป และการให้เหตุผลแบบอุปนัย เป็นการให้เหตุผลโดยอนุมานตามประสบการณ์ ความรู้เป็นเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้ในการทำความเข้าใจโลกและสร้างความก้าวหน้าในหลากหลายมิติของชีวิต อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่เกิดขึ้นนั้นจะทรงคุณค่าและน่าเชื่อถือได้ก็ต่อเมื่อมีความสมเหตุสมผลรองรับ ความสมเหตุสมผลของความรู้จึงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้เราสามารถแยกแยะข้อเท็จจริงออกจากความเชื่อที่คลาดเคลื่อนหรือไร้หลักฐาน การนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตจริงความสมเหตุสมผลของความรู้มิได้เป็นเพียงเกณฑ์วัดความน่าเชื่อถือ แต่ยังเป็นรากฐานที่ช่วยส่งเสริมการตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ และสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืนในทุกมิติ การพัฒนาศักยภาพและเป็นการเพิ่มคุณภาพในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ยังกล่าวถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจว่า ความรู้ใดมีเหตุผลรองรับอย่างเพียงพอ และความรู้ใดอาจขาดความน่าเชื่อถือ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับบทบาทของความรู้ในสังคมและชีวิตของเรา สรุปความสมเหตุสมผลของความรู้มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตในทุกอาชีพ เช่น ผู้พิพากษา ต้องอาศัยความรู้และความสมเหตุสมผลในการทำงาน เป็นต้น

คำสำคัญ : ความสมเหตุสมผล, ความรู้

Abstract

This academic article aims to study the validity of knowledge. From the study, it was found that the validity of knowledge should be based on logical principles, such as principles, rules of reasoning, and conclusions of knowledge based on the principles of logic, deductive reasoning, and principles accepted by Aristotle. By citing existing reasons and making conclusions, and inductive reasoning is reasoning based on experience. Knowledge is an important tool that humans use to understand and make progress in various dimensions of life. However, the knowledge that is created will be valuable and reliable only if it is supported by validity. The validity of knowledge is an important process that helps us to distinguish facts from beliefs that are inaccurate or without evidence. Applying knowledge to real life, the validity of knowledge is not only a criterion for measuring reliability, but also a foundation that helps promote critical decision-making and supports sustainable development in all dimensions. The importance of the validity of knowledge in both philosophy and application in daily life, developing potential and improving the quality of life. In addition, it also discusses the factors that affect the decision of which knowledge is sufficiently supported by reasoning and which knowledge may lack credibility, in order to create a deeper understanding of the role of knowledge in society and our lives.

Keywords : Reasonableness, Knowledge

บทนำ

ความรู้เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขับเคลื่อนการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน มนุษย์ใช้ความรู้เป็นเครื่องมือในการทำมาหากิน พัฒนาสังคม และแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตาม ความรู้ที่เราถือว่ามีคุณค่านั้นต้องได้รับการพิจารณาอย่างถี่ถ้วน มีความสมเหตุสมผล พิจารณาใคร่ครวญ ไตร่ตรองอย่างถี่ถ้วน ในชีวิตประจำวันการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมที่พัฒนาในหลายๆ ด้าน ความรู้เป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ เพื่อการมีชีวิตที่มีคุณภาพ ใช้ชีวิตอย่างราบรื่น การศึกษากระบวนการใช้เหตุผลนั้นทำให้เราเห็นความสำคัญและประโยชน์ของการใช้เหตุผลว่าเป็นวิธีการที่จะช่วยให้เข้าใจกระบวนการคิดในรูปแบบที่เรียกว่า “การหาเหตุผลและการใช้เหตุผล” เพื่อนำมาใช้เป็นข้อสนับสนุนการพิสูจน์ข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อการตัดสินใจที่ถูกต้อง ช่วยให้เข้าใจกระบวนการคิดว่า ข้อมูลใดถูกต้องมีความสมเหตุสมผลหรือข้อมูลใดขาดน้ำหนัก และสิ่งสนับสนุนให้น่าเชื่อถือ อันจะเป็นข้อมูลไม่ถูกต้องหรือไม่สมเหตุสมผล (บุญยงค์ เกศเทศ และ คณะ, 2553 : 7) ความรู้เป็นเสมือนแสงสว่างที่ช่วยให้มนุษย์มองเห็นหนทางท่ามกลางความคลุมเครือของชีวิตและธรรมชาติรอบตัว มนุษย์ในทุกยุคทุกสมัยต่างแสวงหาความรู้ เพื่อเข้าใจโลกและชีวิตในมิติต่าง ๆ ทั้งที่มองเห็นด้วยสายตาและสัมผัสได้ด้วยจิตใจ ทว่าความรู้ที่ดูเหมือนเป็นความจริงนั้น อาจแฝงไว้ด้วยข้อจำกัดหรืออคติที่ขัดขวางความสมเหตุสมผล การพิจารณาว่าความรู้ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเหตุผลที่ถูกต้องเพียงใด จึงกลายเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยคัดกรองและยกระดับคุณค่าของความรู้ ในชีวิตประจำวัน ความรู้ถือเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถทำความเข้าใจโลกและตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ได้อย่างมีเหตุผล แต่คำถามสำคัญที่ควรพิจารณาคือ ความรู้ที่เรายึดถือหรือใช้อ้างอิงนั้นมีความสมเหตุสมผลหรือไม่? แนวคิดเรื่อง “ความสมเหตุสมผลของความรู้” ไม่ได้เป็นเพียงการวิเคราะห์ความถูกต้องทางวิชาการเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการสร้างความรู้ การตรวจสอบแหล่งที่มา และการประเมินคุณค่าในบริบทต่าง ๆ การนำความรู้ไปใช้ในด้านต่าง ๆ ความสมเหตุสมผลของความรู้มิได้เป็นเพียงการตั้งคำถามถึงความถูกต้องหรือความจริงเท่านั้น หากยังเกี่ยวข้องกับวิธีการสร้างการตรวจสอบ และการเชื่อมโยงความรู้เข้ากับบริบทของมนุษย์และสังคม การประเมินความสมเหตุสมผลจึงเปรียบได้กับการสืบค้นรากฐานที่ลึกซึ้งของปัญญา เพื่อยืนยันว่าความรู้จะสามารถนำพามนุษย์ไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนและความเข้าใจที่แท้จริง ความสมเหตุสมผลของความรู้ทำหน้าที่คล้ายเข็มทิศที่นำพาเราให้ก้าวเดินไปในทิศทางที่ถูกต้อง มันช่วยส่งเสริมให้มนุษย์พัฒนาความเข้าใจอย่างรอบด้าน พร้อมทั้งป้องกันความสับสนและความผิดพลาดที่อาจเกิดจากข้อมูลที่บิดเบือน นอกจากนี้ ความสมเหตุสมผลยังสะท้อนถึงความรับผิดชอบในกระบวนการแสวงหาและเผยแพร่ความรู้ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการสร้างสังคมที่ก้าวหน้าและมีจริยธรรม มีคำกล่าวไว้ว่า ในการใช้เหตุผล ย่อมต้องอาศัยการคิด ดังนั้น จึงมีผู้ให้นิยาม “ตรรกวิทยา” ว่า “เป็นศาสตร์เกี่ยวกับกฎของความคิด” ซึ่งคำนิยามนี้ ไม่น่าจะถูกต้องนัก เนื่องจาก การคิด เป็นกระบวนการทางจิตที่เกิดขึ้น โดยอาจจะไม่มีเหตุผล หรือไม่มีเหตุผลเลยก็ได้ แน่นอนว่าเหตุผลทั้งหมดต้องอาศัยการคิด แต่ไม่ใช่ว่าการคิดทั้งหมดจะต้องมีเหตุผล ดังนั้น เราอาจจะคิดถึงเรื่องอะไรก็ได้ ที่ไม่ต้องใช้เหตุผลเลย เช่น เราอาจจะคิดถึงตัวเลข ตั้งแต่ 1-100 หรือไม่ก็คิดสร้างวิมานในอากาศ คิดเรื่องอะไรต่อมิอะไรอย่างเรื่อยเปื่อย ไร้จุดหมาย นอกจากนี้ ก็ยังมีกระบวนการคิดอีกหลายรูปแบบ ที่ไม่ใช่เหตุผล เช่น ความจำ จินตนาการ ฯลฯ เหล่านี้ น่าจะเป็นเรื่องของจิตวิทยา ไม่ใช่ตรรกวิทยา บางท่านก็ให้นิยามว่า “ตรรกวิทยาคือศาสตร์แห่งการอ้างเหตุผล” คำนิยามนี้ น่าจะเหมาะสมดี แต่ก็ยังไม่ชัดเจนนัก การคิดที่มีเหตุผล จะต้องอาศัยการอ้างเหตุผล และการสรุปผล ซึ่งประกอบไปด้วยข้ออ้าง และบทสรุปที่สัมพันธ์กับข้ออ้างนั้น ๆ ที่สำคัญก็คือ “ความถูกต้อง” ของกระบวนการอ้างเหตุผล โดยจะพิจารณาว่า บทสรุปที่ได้มานั้น มันสัมพันธ์กับข้ออ้างหรือไม่ และข้ออ้างนั้น สามารถใช้เป็นหลักฐานที่ดีสำหรับการยืนยันบทสรุปหรือไม่ ปัญหาที่สำคัญของตรรกวิทยา อยู่ที่การจำแนกระหว่าง เหตุผลที่ผิด กับเหตุผลที่ถูกต้อง ซึ่งวิธีการและเทคนิคต่าง ๆ ของนักตรรกวิทยา ก็ได้มีการพัฒนาขึ้น เพื่อวัตถุประสงค์ดังกล่าวนี้ ในเรื่องของ “ความถูกต้อง” ของการอ้างเหตุผลนั้น ควรจะต้องคำนึงถึง ทั้งรูปแบบและเนื้อหาของการอ้างเหตุผล นั่นคือ ต้องพิจารณาวิธีการอ้างเหตุผล ว่า ถูกต้องตามหลักเกณฑ์หรือไม่ และต้องพิจารณาเนื้อเรื่อง ที่กล่าวถึงนั้น ว่าเป็นไปตามข้อเท็จจริงหรือไม่ (วิโรจน์ นาคชาติ และ ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2560 : 3-4)

ความรู้เปรียบดังแสงแห่งปัญญาที่ช่วยให้มนุษย์มองเห็นหนทางและความจริงในโลกที่ซับซ้อน ในยุคสังคมปัจจุบันมีความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและการสื่อสารต่าง ๆ มากมาย การรับรู้ข่าวสาร ต้องมีความรู้ประกอบด้วย ความสมเหตุสมผล เพื่อ

จะเกิดการพิจารณาไตร่ตรอง ไม่ตกเป็นเหยื่อของมิจฉาชีพ ตัวอย่างเช่น การโดนหลอกจากพวกมิจฉาชีพ จากแก๊งคอลเซ็นเตอร์ ดังนั้นความรู้ควรตั้งอยู่บนรากฐานของความสมเหตุสมผล ในพุทธปรัชญารู้ที่ได้มา ควรใช้หลักโยนิโสมนสิการ ประเมินความสมเหตุสมผลของความรู้จึงไม่ใช่เพียงกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่เป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยกรองแยกความรู้ที่แท้จริงออกจากความเชื่อหรือข้อมูลที่ไร้หลักฐานรองรับ ความสมเหตุสมผลของความรู้ช่วยเสริมสร้างความไว้วางใจในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคม และสถาบันต่าง ๆ ในยุคที่ข้อมูลหลั่งไหลอย่างท่วมท้น ความสมเหตุสมผลจึงไม่ได้เป็นเพียงแนวคิดทางทฤษฎี แต่เป็นหัวใจของกระบวนการเรียนรู้และการสร้างสรรค์ความรู้ที่มีคุณค่าอย่างแท้จริง

ความหมายของ “ความรู้” ตามที่ใช้กันในญาณวิทยา

ในญาณวิทยาเมื่อพูดถึง “รู้” ความรู้นั้น เราหมายถึงอะไร หรืออีกนัยหนึ่งก็คือความชัดเจนของชนิดหรือประเภทของความรู้ที่เราหมายถึงในทางญาณวิทยานั้นเองโดยทั่วไป เมื่อพูดถึงความรู้ ก็จะมีรู้อยู่หลายแบบ ดันแคน พรินซาร์ด ได้แบ่งความรู้ออกเป็น 2 ชนิด คือ ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง และความรู้ที่เป็นความสามารถ

1. ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง (propositional knowledge หรือ knowledge of facts)

เป็นความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริง ความจริงบางอย่าง เช่น รู้ว่า (know that) องค์ประกอบทางเคมีของน้ำ คือ ไฮโดรเจน 2 อะตอม และออกซิเจน 1 อะตอม, รู้ว่าโลกมีรูปสัณฐานเป็นทรงกลม, รู้ว่ากรุงเทพฯ เป็นเมืองหลวงของประเทศไทย, รู้ว่า $1+1 = 2$ เป็นต้น

2. ความรู้ที่เป็นความสามารถหรือความรู้วิธีการที่จะทำบางสิ่ง (ability knowledge หรือ

procedural knowledge) เป็นการรู้ในลักษณะของการรู้ว่าจะทำอะไรเพื่อให้เป็นเช่นนั้น (know how) เป็นการรู้ในความหมายของการสามารถทำได้แสดงให้ดูได้ แต่ไม่สามารถแสดงความรู้นั้นออกมาเป็นชุดของประพจน์ได้ ในขณะที่ความรู้แบบ propositional knowledge นั้นสามารถเขียนเพื่อแสดงความรู้นั้นๆ ออกมาเป็นประพจน์หรือชุดของประพจน์ได้อย่างชัดเจน โดยตัวอย่างของความรู้ที่เป็นความสามารถก็เช่น การที่เราขับรถได้ เราว่ายน้ำเป็น

ในญาณวิทยา เมื่อมีการพูดถึง “รู้” หรือ “ความรู้” จะเป็นการหมายถึงความรู้แบบที่เป็นการรู้ข้อเท็จจริง คือ propositional knowledge หรือ “know that” และความรู้ที่ญาณวิทยาหมายถึงนั้นเป็นความรู้ชนิดที่เกี่ยวข้องกับการยืนยันความจริง (truth claims) บางอย่าง คือเป็นการยืนยันถึงความจริง (truth) หรือความเท็จ (falsity) ของบางสิ่ง เช่น ฉันรู้ว่าน้ำเดือด 100 องศาเซลเซียส, ฉันรู้ว่าทุกสิ่งต้องมีสาเหตุ, ฉันรู้ว่าวาฬทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม, ฉันรู้ว่าฉันมีอยู่ เป็นต้น (ลักษณะวัด ปาละรัตน์, 2561 : 7)

เมื่อได้ความรู้ต่างๆ มาแล้วจากแหล่งเหล่านั้น ก็ได้หมายความว่าความรู้นั้นจะอยู่กับเราตลอดไปไม่ ถ้าเราไม่หันสาธยายและทบทวนความรู้แล้ว ความรู้ก็จะไม่อยู่กับเรา เราก็ลืมความรู้นั้นเสีย ดังนั้นจึงสมจริงกับข้อความในบทประพันธ์สันสกฤตอีกบทหนึ่งว่า “มีความรู้อยู่ในหนังสือ มีเงินอยู่ในกำมือของคนอื่น เมื่อถึงเวลาจะใช้เกิดขึ้น ความรู้นั้นก็ไม่ใช่ความรู้ เงินนั้นก็ไม่ใช่เงิน” เพราะความรู้และเงินไม่ได้อยู่กับเรา จึงไม่อาจนำมาใช้สอยให้เกิดประโยชน์ได้ ความรู้ที่จะเป็นความรู้ซึ่งสามารถนำมาใช้ได้ทันทีนั้น ต้องเป็นความรู้ที่อยู่กับตัวเราสมจริง ดังคำกล่าวที่ว่า “มีความรู้อยู่กับตัวกลัวอะไร ชีวิตไม่ปลดปล่อยคงได้ดี” หรือการมีเงินต้องเป็นเงินที่อยู่ในกำมือของเราจึงสามารถนำออกมาใช้ได้ทันทีทั้งที่เมื่อมีความประสงค์สิ่งใด (ชัยวัฒน์ อัทธพัฒน์, 2555 : 18)

ความหมายของการให้เหตุผล/ กฎของการให้เหตุผล

มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล ดังนั้น การใช้เหตุผล จึงจัดว่าเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งของมนุษย์ และมนุษย์สามารถที่จะพัฒนาความสามารถทางด้านนี้ ได้สูงกว่าสัตว์ชนิดอื่น ๆ จนกระทั่ง ได้มีการสร้างศาสตร์เกี่ยวกับการใช้เหตุผลขึ้น ในศตวรรษที่ 5 ก่อนคริสกาล ในประเทศกรีก โดยมีกลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง เรียกว่า พวกโซฟิสต์ (Sophists) ซึ่งประกอบอาชีพครูและชอบเดินทางไปสอนตามที่ต่าง ๆ อาชีพของโซฟิสต์ เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบความต้องการของคนในสมัยนั้น ที่นิยมการศึกษาหาความรู้ โดยหวังว่า การศึกษาจะเป็นบันไดไปสู่ความฉลาด มีเล่ห์เหลี่ยม และมีไหวพริบ สามารถกล่าวสุนทรพจน์ที่ประทับใจ และสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังเกิด

ความเลื่อมใสศรัทธา ซึ่งในการนี้ ย่อมต้องอาศัยการอ้างเหตุผลที่มีน้ำหนักน่าเชื่อถือ และต้องสมเหตุสมผล เพราะฉะนั้น การศึกษา วิชาตรรกวิทยา จึงเป็นเรื่องที่จำเป็น และเป็นประโยชน์สำหรับสิ่งแวดล้อมในขณะนั้น

อย่างไรก็ตาม พวกโซฟิสต์ไม่ได้สร้างหรือวางรากฐาน ศาสตร์เกี่ยวกับตรรกวิทยาขึ้นโซฟิสต์เพียงแต่กระตุ้นให้คนทั้งหลาย เกิดความสนใจ และเห็นความสำคัญของตรรกวิทยามากขึ้น สำหรับผู้ที่วางรากฐาน ศาสตร์เกี่ยวกับการอ้างเหตุผล และได้รับการ ยกย่องให้เป็น “บิดาแห่งวิชาตรรกวิทยา” ก็คือ อริสโตเติล (Aristotle : 384 - 322 B.C.) อริสโตเติล ได้แสดงหลักเกณฑ์ในการ พิจารณาความถูกต้องของการใช้เหตุผลไว้ในหนังสือ ชื่อ ORGANON ซึ่งแปลว่า เครื่องมือ ที่ใช้คำว่า “เครื่องมือ” เพราะถือว่า เหตุผล เป็นเครื่องมือในการแสวงหาความรู้และเป็นเครื่องมือในการแสวงหาความจริงด้วย เนื้อหาของหนังสือเล่มนี้ จะเน้นหนักใน เรื่องของการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย หรือ ที่เรียกกันว่า ตรรกวิทยานิรนัย (Deductive Logic) ตั้งแต่นั้นมา การใช้เหตุผลตามหลัก ของนิรนัย ก็ได้เป็นที่ยอมรับกันอย่างแพร่หลาย จนกระทั่งถึง ศตวรรษที่ 16

ในศตวรรษที่ 16 ได้มีนักปราชญ์ชาวอังกฤษผู้หนึ่ง มีนามว่า ฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon : 1561 - 1626) ได้ เสนอการอ้างเหตุผลอีกแบบหนึ่ง เรียกว่า การอ้างเหตุผลแบบอุปนัย หรือ ตรรกวิทยาอุปนัย (Inductive Logic) โดยได้เขียน หนังสือ ชื่อ NOVUM ORGANUM ซึ่งแปลว่า “เครื่องมือใหม่” หมายถึง เครื่องมือในการแสวงหาความรู้ และความจริง แบบใหม่

เบคอนได้วิจารณ์ตรรกวิทยานิรนัย ของอริสโตเติล ว่า เป็นวิธีการที่ไม่ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ได้แต่วนเวียนอยู่ใน ความรู้และ ความเชื่อแบบเก่า ๆ ซึ่งทำให้วิชาการไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร ในขณะที่ตรรกวิทยาอุปนัยนั้น เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ในการ บุกเบิกไปสู่ความรู้ใหม่ ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งในยุคสมัยของเบคอนนั้น วิชาวิทยาศาสตร์ กำลังเป็นที่ สนใจ และได้รับความนิยมนมาก เบคอนจึงได้เสนอ ตรรกวิทยาอุปนัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือของวิทยาศาสตร์ ในการแสวงหาความรู้ เพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ

ตรรกวิทยาอุปนัยของเบคอนนั้น ได้รับการแก้ไข ปรับปรุง และแต่งเติม โดยนักปราชญ์ชาวอังกฤษ ซึ่งมีนามว่า จอห์น สจ๊วต มิลล์ (John Stuart Mill : 1806 - 1873) ซึ่งเรียกกันว่า “วิธีการของมิลล์” (Mill's Method) สำหรับตรรกวิทยานิรนัยของ อริสโตเติลนั้น ก็ได้รับการปรับปรุงโดย เบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell : 1872 - 1970) และ อัลเฟรด ไวท์เฮด (Alfred Whitehead : 1861 - 1947) โดยตั้งเอาคณิตศาสตร์ มาเป็นส่วนหนึ่งของตรรกวิทยา ทำให้เกิด ตรรกวิทยาสัญลักษณ์ (Symbolic Logic) ขึ้น ซึ่งทั้งรัสเซลล์ และ ไวท์เฮด ได้ร่วมกันเขียนหนังสือเรื่อง PRINCIPIA MATHEMATICA เพื่อเสนอเนื้อหาของตรรกวิทยา แบบใหม่ (วิโรจน์ นาคชาติ และ ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา, 2560 : หน้า 4-6)

ตรรกศาสตร์เป็นศาสตร์ว่าด้วยการให้เหตุผล ซึ่งเป็นการให้เหตุผลด้วยกฎการพิสูจน์หาความสมเหตุสมผล (valid) 5 กล่าวคือ

ข้อ 1 ประกอบด้วย 4 ข้อย่อย

- 1) ต้องมีญัตติอ้าง 2 ญัตติ และญัตติสรุป 1 ญัตติ
- 2) ต้องมีคำ 3 คำ ทำหน้าที่เป็นคำหลัก คำรอง และคำกลาง แต่ละคำจะต้องปรากฏ 2 ครั้งในตรรกบทนั้น (ทั้ง

3 ญัตติ)

- 3) คำกลางต้องปรากฏ 2 ครั้งในญัตติอ้างทั้ง 2
- 4) คำที่ปรากฏ 2 ครั้งจะต้องมีนัยหรือเป็นการสมมติอย่างเดียวกันด้วย

ข้อ 2 คำกลางจะต้องกระจายได้อย่างน้อย 1 ครั้ง (ในญัตติอ้างทั้ง 2)

ข้อ 3 ถ้าคำใดกระจายได้ในบทสรุป คำนั้น ต้องกระจายได้ญัตติด้วย

(ถ้าคำในบทกระจายไม่ได้ แต่กระจายได้ในญัตติอ้างก็ไม่ผิด)

ข้อ 4 ญัตติอ้างจะต้องไม่ใช่ญัตติปฏิเสธทั้ง 2 ญัตติ

(ถ้าเป็นปฏิเสธทั้ง 2 จะไม่มีบทสรุป)

ข้อ 5 ถ้าญัตติอ้างเป็นปฏิเสธ 1 ญัตติ ญัตติใดญัตติหนึ่ง ญัตติสรุปต้องเป็น ญัตติปฏิเสธด้วย ตัวอย่างเช่น

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

นายยังพองเป็นมนุษย์

ฉะนั้น นายยังพองเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

จากอดีตข้านั้น ทำให้เราทราบโดยแน่ชัดว่า มนุษย์เป็นสัตว์ชนิดหนึ่งที่จะต้องตกอยู่ในสังขารคือความตาย เป็นการนำเอาอดีตมาใช้เพื่อแสดงเหตุส่วนหนึ่ง และแสดงผลส่วนหนึ่ง การให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์นั้น สรุปออกมาว่าสมเหตุสมผล (Valid) หรือไม่สมเหตุสมผล (in-valid) โดยหลักการแล้ว มีเกณฑ์ตัดสินว่าสมเหตุสมผล 2 แบบด้วยกันคือ สมเหตุสมผลตามกฎหมายเกณฑ์ที่เรียกว่ากฎการพิสูจน์หาเหตุผลของตรรกศาสตร์ 5 ข้อ เมื่อไม่ผิดกฎข้อหนึ่งข้อใดก็ถือว่าสมเหตุสมผล แม้ว่าจะไม่จริงตามธรรมชาติ เช่น ปลาอาจเป็นสัตว์บก ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อสมมติฐาน เช่นว่า

มนุษย์ทุกคนเป็นพืช

นายเขียวเป็นมนุษย์

ฉะนั้น นายเขียวเป็นพืช

ตรรกบพนี้สมเหตุสมผล (valid) เพราะไม่ผิดกฎแห่งการพิสูจน์ 5 ข้อ

ความหมายคือ เป็นความสมเหตุสมผลตามความเป็นจริงของสิ่งที่สมมติขึ้น เช่น

ปลาทุกชนิดเป็นสัตว์น้ำ

ปลาบางชนิดเป็นฉลาม

ฉะนั้น ฉลามเป็นสัตว์น้ำ

ตรรกบพนี้สมเหตุสมผล (valid)

ตรรกบพนี้ แสดงให้เห็นตามที่เป็นว่า ปลาทุกชนิดเป็นสัตว์น้ำตามธรรมชาติ และฉลามเป็นสัตว์ชนิดหนึ่งของปลาหลาย ๆ ชนิด และข้อสรุปก็เป็นไปตามธรรมชาติ

มากไปกว่านั้น ข้อสมมติฐานบางครั้ง เหตุกับผลไม่สอดคล้องกัน แต่สรุปได้และสมเหตุสมผลโดยไม่ผิดกฎ 5 จึงสรุปด้วยคำว่า เป็นด้วยคำว่าเหตุถูก-ผลถูก เหตุถูก-ผลผิด เหตุผิด-ผลถูก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

มนุษย์ทุกคนเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

นายเขียวสวยเป็นมนุษย์

ฉะนั้น นายเขียวสวยเป็นสัตว์ที่ต้องตาย

ตรรกบพนี้ เหตุถูก ผลถูก และสมเหตุสมผล (valid)

นายขาวเป็นคน

นายดำไม่ใช่คน

ฉะนั้น นายดำไม่ใช่คน

ตรรกบพนี้ เหตุถูก ผลผิด และไม่สมเหตุสมผล

สุนัขทุกตัวเป็นพืช

ต้นไม้ทุกต้นเป็นสุนัข

ฉะนั้น ต้นไม้ทุกต้นเป็นพืช

ตรรกบพนี้ เหตุผิด ผลถูก และสมเหตุสมผล

จึงได้ข้อสรุป 2 หลักว่า คำว่าสมเหตุสมผลนั้น เป็นความสมเหตุสมผลตามความเป็นจริง เช่น นายดำเป็นคน วัวเป็นสัตว์ 4 เท้า และอีกความสมเหตุสมผลอย่างหนึ่งคือสมเหตุสมผลตามกติกากฎเกณฑ์การตัดสินความสมเหตุสมผล 5 ข้อ นั้น (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553 : 93-94)

การใช้เหตุผลถือว่าเป็นกิจกรรมที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่เอื้อให้ชีวิตประจำวันของมนุษย์มีความสมดุล ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยและเกิดประโยชน์ แม้เราจะใช้เหตุผลกันอยู่ทุกวัน แต่เหตุผลที่เราใช้อาจไม่ใช่เหตุผลที่ดี และถูกต้องเสมอไป เนื่องจากเรามักใช้เหตุผลตามความเคยชินโดยขาดหลักเกณฑ์มาพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ บางครั้งเหตุการณ์ความไม่เข้าใจหรือความ

วุ่นวายที่เกิดขึ้นในองค์กร หรือในสังคมปัจจุบันเกิดขึ้นจากการใช้เหตุผลที่ไม่ถูกต้องและเหมาะสม ซึ่งมีให้เห็นกันบ่อย ๆ ในเมื่อเหตุผลที่เราใช้นั้นอาจมีทั้งที่ดีและไม่ดีปะปนกันไป การใช้เหตุผลที่ดีและมีประโยชน์ก็มักจะพบเห็นได้เสมอ สำหรับการใช้เหตุผลที่ดีแต่ไม่มีประโยชน์ก็มีอยู่มากในการดำเนินชีวิตของเรา จึงควรต้องใช้วิจารณญาณในการแยกแยะเหตุผล เพื่อตัดสินว่าถูกต้องเหมาะสม และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อส่วนรวมหรือไม่แต่การที่จะวิเคราะห์การใช้เหตุผล หรืออ้างเหตุผลสนับสนุนนั้น ควรกระทำบนพื้นฐานของข้อเท็จจริงโดยใช้หลักเกณฑ์มาช่วยในการวินิจฉัยตัดสิน

การใช้เหตุผลเป็น “กระบวนการทางความคิด” ที่พยายามแสดงให้เห็นประจักษ์ว่าข้อสรุปควรเป็นที่ยอมรับ หรือทำให้ผู้ฟังมีความเชื่อถือ โดยปราศจากข้อขัดแย้ง เพราะแต่ละกระบวนการของการใช้เหตุผลย่อมมีหลักฐานที่มาสสนับสนุน นอกจากนี้ยังต้องอธิบายเหตุผลให้คนอื่นเข้าใจและยอมรับได้อีกด้วย เป็นต้นว่า เมื่อได้ยินได้ฟังหรือได้อ่านเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เราอาจไม่เชื่อทั้งหมดในการเลือกว่าเรื่องใดควรเชื่อเรื่องใดไม่ควรเชื่อ เราต้องใช้เหตุผลในการพิจารณาตัดสิน หากมีความคิดเห็นไม่ตรงกันหรือมีปัญหาข้อขัดแย้งนี้ได้โดยใช้เหตุผลประกอบ ปรีชา ช้างขวัญยืน กล่าวว่า การอ้างเหตุผล หมายถึง การดึงข้อความหนึ่งออกมาจากข้อความหนึ่งโดยมีจุดประสงค์ เพื่อพูดชวนให้เชื่อ หรือเพื่ออธิบายให้เข้าใจ โดยมีกฎเกณฑ์หรือปัจจัยที่ยกมาสำหรับการตัดสินว่าดึงออกมาถูกต้องหรือไม่ การอ้างเหตุผลที่ถูกต้องคือ การใช้ข้อความหนึ่งหรือใช้เรื่องหนึ่งมาอธิบายขยายความอีกเรื่องหนึ่งเพื่อให้ น่าเชื่อถือ โดยพิจารณา ข้อความที่เป็นตัวตั้งเรียกว่า “ข้ออ้าง” และข้อความที่เราดึงออกมาจากข้ออ้าง เรียกว่า “ข้อสรุป” หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่าประโยคที่เราดึงออกมาจากประโยคอื่นเป็น “ผล” ประโยคที่เป็นแหล่งที่มาของประโยคอื่นเป็น “เหตุ” โดยจะเห็นได้จากประโยคที่มียกยขึ้นมากเพื่อหาสาเหตุในการตอบคำถาม เช่น “เพราะเหตุใด” “ทำไม” เป็นต้น (บุญยงค์ เกศเทศ และคณะ, 2553 : 2-3)

ชนิดของการให้เหตุผล (Kind of Argumentation)

ชนิดของการให้เหตุผลที่จะศึกษาวิชาตรรกศาสตร์เบื้องต้นนี้ มีหลักอยู่ 2 ประเภท ซึ่งเป็นรูปแบบการให้เหตุผลของ อริสโตเติล กล่าวคือ

ตรรกศาสตร์นิรนัย (Deductive Logic)

ตรรกศาสตร์นิรนัย คือ ตรรกศาสตร์ที่ว่าด้วยการให้เหตุผลที่เริ่มจากเหตุหรือความจริงสากล มีเหตุหรือข้อเท็จจริงสากล แล้วจึงเข้าสู่เหตุหรือข้อเท็จจริงย่อย สุดท้ายจึงลงสรุป เช่น เหตุหรือข้อเท็จจริงใหญ่มีอยู่ก่อนคือ “มนุษย์ทุกคนเป็นสิ่งต้องตาย” แล้วมีเหตุหรือข้อเท็จจริงย่อยคือ “นายแดงเป็นมนุษย์” เราจึงลงสรุปได้ว่า “เพราะฉะนั้น นายแดงเป็นสิ่งต้องตาย” เป็นต้น

ตรรกศาสตร์อุปนัย

ตรรกศาสตร์อุปนัย คือ การสรุปความรู้ใหม่โดยอ้างหลักฐานจากประสบการณ์ กล่าวคือ การที่เราเชื่ออะไรสักอย่างหนึ่งว่าเป็นจริงก็เพราะว่าเราเคยพบเห็นเรื่องทำนองเดียวกันว่าเป็นอย่างนั้นมาก่อน เมื่อเรามีประสบการณ์แบบเดียวกันหลาย ๆ ครั้ง เราก็สรุปเป็นความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งนั้นได้ เช่น เรานับฟันดูของ “นายแดง นายดำ นายขาว นายเขียว นางมา นางแมว นางเหมียว” พบว่าทุกคนมีฟันอยู่คนละ 32 ซี่ และทุกคนต่างก็เป็นมนุษย์ เราจึงสรุปเป็นความรู้ทั่วไปว่า “มนุษย์เฒ่าเฒ่าไปมีฟันสามสิบสองซี่” เป็นต้น

สรุปประเภทของตรรกศาสตร์ได้ว่า ตรรกศาสตร์นิรนัย จะเน้นที่รูปแบบ (Formal Logic) เป็นการสรุปความรู้ใหม่จากความรู้เดิมที่เรามีอยู่แล้ว ซึ่งไม่เน้นประสบการณ์มากนัก แต่ตรรกศาสตร์อุปนัย จะเน้นที่เนื้อหา (Material Logic) เป็นการสรุปความรู้ใหม่โดยอ้างหลักฐานจากประสบการณ์ เช่น พยายามสังเกตหรือทดลองหาหลักฐานมาสสนับสนุนยืนยันจากแง่มุมต่าง ๆ จน น่าเชื่อถือแล้วจึงสรุปความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งนั้น จากตัวอย่างปรตธานุमान (ตรรกบท) นี้ว่า

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์เลี้ยง

โจโจเป็นสุนัข

ฉะนั้น โจโจเป็นสัตว์เลี้ยง

จะเห็นว่าประพจน์แรกหมายถึงสุนัขทุกชนิด ไม่ระบุ ชื่ออะไร แต่ หมายถึงธรรมชาติของสุนัขเป็นสัตว์เลี้ยง ประพจน์ต่อมาระบุชื่อเฉพาะสุนัขตัวที่ชื่อโจโจเท่านั้นเป็นการระบุเข้ามาหาสุนัขเฉพาะตัวที่ชื่อโจโจ ประพจน์สุดท้ายเป็นบทสรุปว่า โจโจเป็นสัตว์เลี้ยง

และมีสี่ขา ส่วนแบบอุปนัยนั้น เป็นการหาเหตุผลด้วยการอนุมานจากสิ่งเฉพาะอย่างไปหาสิ่งสากลหรือจากสิ่งเฉพาะไปหาสิ่งรวม ๆ จากตัวอย่างปรตธานุมาน นั้นว่า

ยี่ห้อซัมซุงทุกชนิดเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า

หม้อหุงข้าวบางชนิดเป็นยี่ห้อซัมซุง

ฉะนั้น หม้อหุงข้าวบางชนิดเป็นเครื่องใช้ไฟฟ้า

นั่นคือ ยี่ห้อซัมซุงเป็นสิ่งเฉพาะเมื่อเทียบกับเครื่องใช้ไฟฟ้าที่เป็นยี่ห้ออื่น ๆ เช่น ยี่ห้อโซนี่ อิตาชิ มิสซิบิชิ พานาโซนิค เป็นต้น

อริสโตเติล กำหนดรูปแบบของปรตธานุมาน (Form of syllogism) ถ้า ก เป็นภาคลักษณะของ ข ทั้งปวง และ ข เป็นภาคลักษณะของ ค ทั้งปวง ก ก็จะต้องเป็นภาคลักษณะของ ค ทั้งปวงด้วย หรือได้ว่า ข ทั้งปวงเป็น ก และ ค ทั้งปวง ข เพราะฉะนั้น ค ทั้งปวงเป็น ก ตามความเห็นนี้ ถ้าหากเราให้ทรัพย์สินเป็นภาคลักษณะของสัตว์ทุกตัว และให้สัตว์เป็นภาคลักษณะของสุนัขทุกตัว ทรัพย์สินก็ต้องเป็นภาคลักษณะของสุนัขทุกตัวด้วย เช่น

สัตว์ทุกตัวเป็นทรัพย์สิน

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์

เพราะฉะนั้น สุนัขทุกตัวเป็นทรัพย์สิน

เนื้อหาแห่งปรตธานุมานที่น่าสนใจมากเวลานี้ก็คือ ญัตติทั้ง 3 นั้นเอง กล่าวคือ ข้อเสนอทั้งสองนั้นเรียกว่า ข้อเสนอหลัก (Major premise) และ ข้อเสนอรอง (minor premise) ในข้อเสนอหลักนั้นจะมีภาคลักษณะของบทสรุปปรากฏอยู่ ในข้อเสนอรองนั้นจะมีภาคประธานของบทสรุปปรากฏอยู่ และคำที่ปรากฏในภาคลักษณะของบทสรุปเรียกว่า คำที่สุดหลัก คำปรากฏ ในภาคประธานของบทสรุปเรียกว่า คำที่สุดรอง ตัวอย่าง เช่น

สัตว์ทุกตัวเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่ง

(คำหลัก)

สุนัขทุกตัวเป็นสัตว์ชนิดหนึ่ง

(คำรอง)

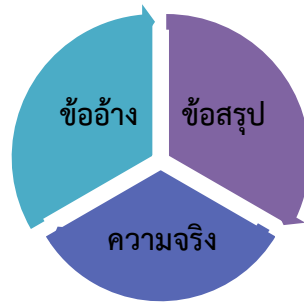
สุนัขทุกตัวเป็นทรัพย์สินชนิดหนึ่ง

(คำที่สุดรอง) (คำที่สุดหลัก)

ฉะนั้นเมื่อจะวิเคราะห์โครงสร้างแห่งปรตธานุมานเราก็ควรจะได้พิจารณาบทสรุปให้ถ่องแท้ก่อน ทั้งนี้เพื่อจะได้ตัดสินใจว่า คำใดเป็นคำหลัก (คำที่ปรากฏในลักษณะของบทสรุป) และคำใดเป็นคำรอง (คำที่ปรากฏอยู่ในภาคประธานของบทสรุป) จากตรงนี้จะทำให้เราตัดสินใจได้ว่า ข้อเสนอใดเป็นข้อเสนอหลัก และข้อเสนอใดเป็นข้อเสนอรอง (คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553 : 95-97)

วิธีนิรนัย (Deduction)

ข้ออ้างที่นำมาเป็นหลักฐานสำหรับการอนุมานเป็นความจริง (ซึ่งอาจเป็นความเข้าใจของผู้อ้างเอง) ถ้าสมเหตุสมผล จะทำให้ข้อสรุปจริงตามไปด้วยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เรียกว่า การอนุมานแบบจำเป็น (necessary inference) โดยที่ข้ออ้างและข้อสรุปแทบกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ตามแผนภูมิดังนี้



เช่น

สามเหลี่ยมทุกรูปมีมุมภายในเท่ากับ 180 องศา

หน้าบ้านพระอุโบสถเป็นรูปสามเหลี่ยม

ฉะนั้น หน้าบ้านพระอุโบสถมีมุมภายในเท่ากับ 180 องศา

จะเห็นว่าข้อสรุปจริงอย่างจำเป็น เพราะหน้าบ้านพระอุโบสถเป็นส่วนหนึ่งของรูปสามเหลี่ยม ที่ยกมาเป็นข้ออ้างแล้ว

วิธีนิรนัย (Deduction) จะให้ความสำคัญต่อรูปแบบการอ้าง เพื่อให้ความสัมพันธ์ระหว่างข้ออ้างและข้อสรุปเป็นไปอย่างสมเหตุสมผล จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ตรรกศาสตร์เชิงแบบแผน (Formal Logic) ซึ่งมีอยู่ 2 ชนิด ตามพัฒนาการอ้างเหตุผลแบบนี้ คือ

1) ตรรกศาสตร์แบบดั้งเดิม (Traditional Logic) ได้แก่ ตรรกศาสตร์ของอริสโตเติล ที่เรียกว่า การอ้างเหตุผลแบบซิลลोजิซึม (Syllogism)

2) ตรรกศาสตร์สมัยใหม่ (Modern Logic) เป็นตรรกศาสตร์ที่พัฒนาขึ้นใหม่ โดยใช้สัญลักษณ์แทนถ้อยคำ เพื่อแก้ไขความยุ่งยากของภาษา จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า “ตรรกศาสตร์สัญลักษณ์ (Symbolic Logic)” มี 2 แบบ คือ แบบคำนวณประพจน์ (Propositional Calculus) และ แบบคำนวณภาคแสดง (Predicate Calculus)

วิธีอุปนัย (Induction) ข้ออ้างที่นำมาเป็นหลักฐานสำหรับการอนุมานเป็นประสบการณ์ ซึ่งอาจเป็นประสบการณ์เพียงครั้งเดียวหรือหลายครั้งในสิ่งเดียวกัน ข้อสรุปที่ได้มาไม่ใช่ความจริงแบบจำเป็นแต่จริงเพียงบางส่วน ซึ่งอยู่ในระดับความน่าเชื่อว่าจะเป็นเช่นนั้น โดยขึ้นอยู่กับความจริงของข้ออ้างว่าจะสนับสนุนข้อสรุปมากน้อยเพียงใด แผนภูมิจะเป็นดังนี้



เช่น

แครอทที่ซื้อจากร้าน X วานนี้สีเหลือง

ฉะนั้น เป็นไปได้ว่าแครอทร้าน X ทุกวันสีเหลือง

แท็กซี่ที่นั่งวานขึ้นเป็นรถญี่ปุ่น

แท็กซี่ที่นั่งวานนี้เป็นรถญี่ปุ่น

แท็กซี่ที่นั่งวันนี้เป็นรถญี่ปุ่น

ฉะนั้น เป็นไปได้ว่าแท็กซี่ทั้งหมดเป็นรถญี่ปุ่น

ตัวอย่างที่ 1 มีประสบการณ์เพียงครั้งเดียว ตัวอย่างที่ 2 แม้จะมีประสบการณ์ 3 ครั้ง แต่ก็ไม่นับว่าน้อยนิดหากเทียบกับจำนวนรถแท็กซี่ที่ไม่ได้เรียกใช้บริการฉะนั้น ข้อสรุปจึงอยู่ในระดับความน่าเชื่อ เพราะเป็นการอนุมานแบบอาศัยความเป็นไปได้

(probable reference)

วิธีอุปนัยจะให้ความสำคัญต่อเนื้อหาการอ้าง เพื่อให้ข้อสรุปมีน้ำหนักน่าเชื่อถือ จึงเรียกอีกอย่างว่า ตรรกศาสตร์แบบเนื้อหา (Material Logic) และไม่ให้ความสำคัญต่อรูปแบบการอ้างเช่นเดียวกับวิธีนิรนัย (วิทยา ศักยาภินันท์, 2554 : 9-10)

วิธีนิรนัย : ข้ออ้างจะสนับสนุนข้อสรุปแน่นอนร้อยเปอร์เซ็นต์

- ตัวอย่าง 1 : นายกรัฐมนตรีไทยต้องถือสัญชาติไทย
คุณอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรีประเทศไทย
ดังนั้น คุณอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ต้องถือสัญชาติไทย
- ตัวอย่าง 2 : นายกรัฐมนตรีประเทศไทยต้องถือสัญชาติไทย
คุณอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ ถือสัญชาติไทย
ดังนั้น คุณอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ เป็นนายกรัฐมนตรีประเทศไทย

ลักษณะเฉพาะของการอ้างเหตุผลแบบนิรนัย

นิรนัยเป็นการดึงข้อสรุปออกมาจากข้ออ้างที่เป็นความเชื่อหลักบางอย่างที่มั่นใจ

นิรนัยที่มีวิธีการอ้างความถูกต้อง เรียกว่า นิรนัยที่ “สมเหตุสมผล (Valid)”

นิรนัยจะมีเนื้อหาข้อสรุปไม่เกินที่อ้างและเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว

นิรนัยที่สมเหตุสมผลและมีข้ออ้างจริงจะมีข้อสรุปที่จริงอย่างแน่นอนตายตัว

วิธีอุปนัย : ข้ออ้างจะสนับสนุนข้อสรุปได้ไม่แน่นอนร้อยเปอร์เซ็นต์

- ตัวอย่าง 1 : เฒ่าที่ผ่านมายังไม่มีใครตาย
ดังนั้น ทุกคนจะต้องตาย
- ตัวอย่าง 2 : ผมใช้มือถือยี่ห้อนี้มาหลายรุ่นแล้วทนทานดีมาก
ดังนั้น รุ่นที่เพิ่งจะออกใหม่นี้ก็น่าจะทนทานดีเหมือนกัน

ลักษณะเฉพาะของการอ้างเหตุผลแบบอุปนัย

อุปนัยเป็นการคาดหมายข้อสรุปโดยอาศัยประสบการณ์เท่าที่รู้

อุปนัยเป็นการสรุปเกินหลักฐานหรือประสบการณ์ที่มีอยู่

ข้อสรุปของอุปนัยจึงมีความเป็นไปได้เสมอที่จะไม่จริง

อุปนัยที่มีข้ออ้างข้อสรุปความถูกต้อง เรียกว่า อุปนัยที่ “มีความน่าเชื่อถือ”

คุณลักษณะที่สำคัญของรูปแบบการใช้เหตุผล 2 วิธี คือ

วิธีนิรนัย (Deductive Reasoning)

การให้เหตุผล ที่ดำเนินการใช้ความคิดซึ่งต้องอ้างเหตุผลจากส่วนรวมไปหาส่วนย่อย เป็น

ลักษณะการอ้างเหตุผลที่ประกอบด้วย

- ก. ข้ออ้างอาศัยหลักฐานจากความรู้เดิมที่มั่นใจแล้ว
- ข. รีดค้นจากข้ออ้างซึ่งมีลักษณะทั่วไปสู่ข้อสรุปที่ชี้เฉพาะ
- ค. ความน่าเชื่อถือของข้อสรุปจัดอยู่ในขั้นความแน่นอน
- ง. ข้อสรุปไม่ได้ให้ความรู้ใหม่เป็นเพียงการชี้ชัดลงไป

วิธีการนิรนัยเป็นรูปแบบการอ้างเหตุผล ที่เป็นการดึงเอาข้อเท็จจริงจากส่วนรวมออกมาเป็นข้อเท็จที่มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงส่วนย่อย

วิธีอุปนัย (Inductive Resoning)

การให้เหตุผลที่ดำเนินการใช้ความคิด ที่ต้องอ้างเหตุผลจากส่วนย่อย ไปหาส่วนรวมเป็นลักษณะการอ้างเหตุผลที่ประกอบไปด้วย

- ก. ข้ออ้างอาศัยหลักฐานจากประสบการณ์เท่าที่รู้ได้ระดับหนึ่ง
- ข. กระโดดจากข้อมูลที่มีลักษณะเฉพาะสู่ข้อสรุปที่กว้างทั่วไป
- ค. ความน่าเชื่อถือของข้อสรุปขึ้นอยู่กับระดับความน่าจะเป็น
- ง. ข้อสรุปได้ความรู้ใหม่เพิ่มขึ้นกว้างจากเดิมที่มีอยู่ก่อน

วิธีการอุปนัยเป็นรูปแบบการอ้างเหตุผล ที่เป็นการรวมเอาข้อเท็จจริงจากส่วนย่อยให้มาเป็นข้อเท็จจริงที่มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงส่วนรวม (โกเมนทร์ ชินวงศ์, 2556 : 70-71)

บทสรุป

ความสมเหตุสมผลของความรู้ มุ่งเน้นการสำรวจแนวคิดเกี่ยวกับความสมเหตุสมผล และเกณฑ์การพิจารณาความรู้ ว่าสิ่งใดสามารถนับเป็นความรู้ที่มีเหตุผลรองรับได้ แนวคิดหลักของบทความเกี่ยวข้องกับทฤษฎีความรู้ ซึ่งตั้งคำถามถึงเงื่อนไขที่ทำให้ข้ออ้างความรู้ เป็นการให้เหตุผลตามหลักการทางตรรกศาสตร์ กฎการให้เหตุผลทางตรรกศาสตร์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ประเภทแรก คือ การให้เหตุผลแบบนิรนัย เป็นรูปแบบการอ้างเหตุผล ที่เป็นการดึงเอาข้อเท็จจริงจากส่วนรวมออกมาเป็นข้อเท็จจริงที่มีลักษณะเป็นข้อเท็จจริงส่วนย่อย โดยมีนักปรัชญาที่มีแนวคิดทฤษฎีตรรกวิทยาแบบนิรนัย ที่เป็่นนักปรัชญารีกที่เป็นนักคิดและเป็นนักปรัชญาที่เป็นยอมรับ นั้น คือ อริสโตเติล ถือได้ว่าเป็นผู้มีความสำคัญต่อ หลักวิชาตรรกวิทยานิรนัย เป็นอย่างยิ่ง และได้มีนักปรัชญาที่ได้พัฒนาความรู้ทางด้านตรรกวิทยานิรนัยแบบอริสโตเติล 2 ท่านคือ เบอร์ทราร์ด รัสเซลล์ และ อัลเฟรด ไวท์เฮด ได้พัฒนาโดยดึงเอาคณิตศาสตร์ เกิดเป็นตรรกวิทยาสัญลักษณ์ ประเภทที่ 2 คือ การให้เหตุผลแบบอุปนัย เป็นรูปแบบการอ้างเหตุผล โดยอาศัยประสบการณ์แล้วอนุมาน ตรรกวิทยาอุปนัย มีนักปรัชญาที่มีความสำคัญ ในด้านนี้ คือ นักปรัชญาชาวอังกฤษ ชื่อ ฟรานซิส เบคอน และต่อมาได้มีนักปรัชญาได้พัฒนาแนวคิดตรรกวิทยาอุปนัย พัฒนาตรรกวิทยาอุปนัย ได้แก่ นักปรัชญาชาวอังกฤษ ที่มีชื่อว่า จอห์น สจ๊วต มิลล์ ในทางพุทธปรัชญาเถรวาท การพิจารณาไตรตรองความรู้ที่เกิดขึ้น โดยหลักโยนิโสมนสิการ การพิจารณาโดยแยบคาย เพื่อความรู้ที่ได้นั้น เหมาะสมควรค่าแก่การทำงานต่าง ๆ ความสมเหตุสมผลเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้ความรู้แตกต่างจากความเชื่อทั่วไป ความรู้นั้นต้องเป็นไปตามหลักเหตุผลและไม่ขัดแย้งกันเอง การตรวจสอบและการพิสูจน์ ความรู้ต้องได้รับการทดสอบและตรวจสอบได้ ความรู้ต้องมีหลักฐานรองรับที่สอดคล้องกับบริบทของข้ออ้าง ความถูกต้องสมบูรณ์ตามองค์ความรู้และเพื่อความรู้ได้รับการยอมรับและนำไปประยุกต์ใช้ในในสาขาอาชีพที่เกี่ยวข้องในโอกาสต่อไป การประยุกต์ความสมเหตุสมผลของความรู้ ในปัจจุบัน มีความสำคัญ ช่วยให้เราได้รับความรู้ได้อย่างถูกต้องและเพื่อสร้างความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน จากการหลงเชื่อ มิฉฉาชีพ เพราะขาดความสมเหตุสมผลของความรู้ได้

เอกสารอ้างอิง

- โกเมนทร์ ชินวงศ์. (2556). **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2553). **ตรรกศาสตร์เบื้องต้น (Introduction to Logic)**.
พระนครศรีอยุธยา : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ อัทธพันธ์. (2555). **ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)**. นครปฐม : สาสะพิมพ์ภา.
- บุญยงค์ เกศเทศ และคณะ. (2553). **มนุษย์กับการใช้เหตุผล**. มหาสารคาม : โรงพิมพ์ ที่ควีพี จำกัด.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2565). **ญาณวิทยา (EPISTEMOLOGY)**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วิทยา ศักยาภินันท์. (2554). **ตรรกศาสตร์ : ศาสตร์แห่งการใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิโรจน์ นาคชาติรี และ ชเอิญศรี อิศรางกูร ณ อยุธยา. (2560). **การใช้เหตุผล**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

ทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาตะวันออก

THEORY OF KNOWLEDGE OF EASTERN PHILOSOPHERS

พระมหานิธิ ธีรธมฺโม (พรหมขาว), พระมหาวสันต์ วสนโด (พลเสน), ไพลิน ป้องภา, กฤตสุชิน พลเสน
PhramahaNiti Thiradhammo (Phromkhaw), Phramaha Wasan (Ponsen),
WasantoPaisin Pongpa, Kitsuchin Ponsen
บัณฑิตวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย Graduate
School, Mahamakut Buddhist University
Corresponding Author, E-mail: card0034@gmail.com, Kitsuchin.pon@mbu.ac.th

(Received : March 24, 2025; Edit : April 16, 2025; accepted : April 19, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาตะวันออก โดยมุ่งเน้นการวิเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับ "ความรู้" (Epistemology) ในบริบทของปรัชญาจีน อินเดีย และพุทธศาสนา ซึ่งมีลักษณะแตกต่างจากปรัชญาตะวันตกอย่างมีนัยสำคัญ ทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาจีน เช่น ขงจื๊อและเล่าจื๊อ เน้นความรู้ที่สัมพันธ์กับคุณธรรม การรู้ที่แท้จริงไม่ใช่เพียงการรับรู้ข้อมูลภายนอก แต่คือการรู้จักตนเองและดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรม ส่วนในลัทธิเต๋า การรู้กลับอยู่ที่การวางความรู้ลง เพื่อเข้าถึง "เต๋า" อันเป็นความจริงสูงสุด ในขณะที่ปรัชญาอินเดีย เช่น อุpanishad และโยคะ เน้นการรู้เพื่อหลุดพ้นจากพันธะของอัตตา ความรู้จึงไม่ใช่เพียงปัญญาทางตรรกะ แต่รวมถึงประสบการณ์ภายในที่ลึกซึ้ง ผ่านการปฏิบัติสมาธิและการรู้แจ้ง สำหรับพุทธปรัชญา ความรู้มีความหมายลึกซึ้งในเชิงจริยศาสตร์ โดยมุ่งสู่การรู้แจ้งอริยสัจ ๔ และดับทุกข์ ความรู้ไม่ใช่การสะสมข้อมูล แต่คือปัญญาที่เกิดจากการเห็นความจริงตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) บทความนี้จะชี้ให้เห็นว่าทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาตะวันออกเน้นการรู้ที่เป็นกระบวนการภายใน เชื่อมโยงกับจริยธรรมและการพัฒนาจิต มากกว่าการรู้ในเชิงวัตถุหรือตรรกะแบบตะวันตก อันเป็นแนวทางที่ลึกซึ้งและยังคงคุณค่าต่อการพัฒนามนุษย์ในยุคปัจจุบัน

คำสำคัญ : ทฤษฎีความรู้, นักปรัชญาตะวันออก

Abstract

This article aims to study the theories of knowledge of Eastern philosophers, focusing on the analysis of the concept of "knowledge" (Epistemology) in the context of Chinese, Indian and Buddhist philosophies, which have significant differences from Western philosophies. Theories of knowledge of Chinese philosophers, such as Confucius and Laozi emphasized knowledge in relation to morality. True knowledge is not just the perception of external information, but is knowing oneself and living morally. In Taoism, knowledge is the relinquishing of knowledge in order to reach the "Tao". It is the ultimate truth, while Indian philosophies such as Upanishads and Yoga emphasize knowing in order to be free from the bonds of the ego, knowledge is not just logical wisdom but also includes deep inner experience through meditation and enlightenment. For Buddhist philosophy, Knowledge has a profound ethical meaning, aiming at realizing the Four Noble Truths and extinguishing suffering. Knowledge is not the accumulation of information, but the wisdom that arises from seeing the truth as it really is (yathabhuta-nana-dassana). This article thus points out that Eastern philosophers' theories of knowledge emphasize knowledge that is an internal process, linked to ethics and mental development, more than Western-style material or logical knowledge, which is a profound approach that is still valuable for human development in the present era.

Keywords : Theory of knowledge

บทนำ

การศึกษาในการเขียนบทความเรื่องนี้ ก็เพื่อชี้ให้เห็นถึงแนวคิดทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาฝั่งตะวันออกที่มีแตกต่างกัน กับแนวคิดของนักปรัชญาฝั่งตะวันตก นักปรัชญาในฝั่งตะวันตก-ตะวันออก ตามแนวความคิดที่ต่างกันออกไปในการ เสริมสร้างความสุขให้กับผู้คนในสังคม อีกทั้ง มุ่งวิเคราะห์เพื่อให้เกิดการพัฒนา ตัวชี้วัดความสุข ในมุมมองของนักสังคมวัฒนธรรม ด้วยหวังให้เกิดสัมมาปฏิบัติ การศึกษาทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาตะวันออก เป็นการศึกษาแนวคิดของนักปรัชญาตะวันออก เช่น ปรัชญาจีน ปรัชญาอินเดีย เป็นต้น ในการศึกษาครั้งนี้ ก็เพื่อจะทราบถึงแนวคิดของนักปราชญ์สมัยนั้นซึ่งมีอิทธิพลจนมาสู่ยุคปัจจุบันยังต้องศึกษาแนวคิดของพวกเขาก่อน และทำความเข้าใจพวกเขายังคงใช้ได้ในยุคปัจจุบัน หลักทฤษฎีที่มีความโดดเด่น ขนาดขงจื้อ นักปราชญ์ที่ยิ่งใหญ่เคยเดินทางนับพันลี้ ไปพบเล่าจื๊อ เพื่อขอความรู้จากท่าน จะเห็นได้ว่า นักปราชญ์จีนในสมัยก่อนจะมีความคิด ปัญหาที่เป็นเลิศ และในช่วงยุคนั้น นักปราชญ์จีนเกิดได้ขึ้นมาอยู่หลายท่าน อาทิ จวงจื๊อ เล่าจื๊อ เม่งจื๊อ ขงจื๊อ เป็นต้น นักปราชญ์อินเดียในสมัยพุทธกาลยุคสมัยนั้นใครมีความคิดอย่างไรก็มีการเผยแพร่คำสอน ที่มีชื่อเสียง คือ ครู 6 สำนัก (ลัทธิทั้ง 6) ได้เผยแพร่ความคิดกันอย่างกว้างขวาง เมื่อไปทำสู่ด้านความคิดหรือคำสอนกับใครแล้วได้รับชัยชนะ หรือได้รับการยอมรับมากกว่า ผู้นั้นก็นับว่าเป็นเจ้าของแห่งลัทธินั้นไป ฉะนั้นจึงทำให้เกิดลัทธิหรือสำนักต่าง ๆ ขึ้นอย่างมาก แข่งกับศาสนาพราหมณ์ หนึ่งในนั้นก็คือ ศาสนาเชน โดยมีนิครนถ์ นาฏบุตรหรือมหาวิระเป็นผู้นำ ซึ่งทางศาสนานิกของเขาก็นับถือว่าท่านเป็นศาสดาองค์ที่ 24 องค์สุดท้ายที่ได้อุบัติขึ้นในกาลปณี (ตามคัมภีร์พระเวทของศาสนาเชน ซึ่งคัมภีร์เชนโบราณ ที่มีการบันทึกไว้หลังจากนั้น โดยใช้ภาษาปรากฤตจากอินเดีย) ความเป็นมาคำว่า เชน เป็นชื่อศาสนาหนึ่งในอินเดีย ศาสดาชื่อมหาวิระ มี 2 นิกาย คือ นิกายทิคมพรหรือพวกซีเปลือย และนิกายเศวตัมพรหรือเศวตตามพรหรือพวกนุ่งผ้าขาว ใช้ภาษาปรากฤตเป็นภาษาทางศาสนา ถือนั่น (สุพรรณ ไชยอาพร , คมพล สุวรรณภู : 2550)

ความสำคัญของทฤษฎีความรู้ในปรัชญาตะวันออกมีหลากหลายแง่มุมที่สามารถสะท้อนถึงวิธีการและมุมมองของการเรียนรู้ที่มีลักษณะเฉพาะ ดังนี้

1. การมองความรู้ในเชิงจิตวิญญาณ ในปรัชญาตะวันออก ความรู้ไม่ใช่แค่สิ่งที่ได้จากการเรียนรู้ทางปัญญาหรือการศึกษาเท่านั้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับการตระหนักถึงความจริงในเชิงจิตวิญญาณ เช่น การตระหนักถึงธรรมชาติของสรรพสิ่งและการเข้าใจในตัวตนที่แท้จริงของเราเอง ตัวอย่างเช่นในพุทธศาสนา ความรู้ (หรือปัญญา) คือการตระหนักถึงสภาพความเป็นจริงของโลกและการหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิด

2. การเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติ ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาตะวันออกมักเน้นไปที่การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงและการฝึกฝน เช่น การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา หรือการฝึกฝนศีลธรรมและการเป็นคนดีในปรัชญาของขงจื๊อ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าความรู้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่ในทางทฤษฎี แต่สามารถเข้าถึงได้ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน

3. การเข้าใจในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และจักรวาล ในปรัชญาตะวันออก ความรู้เกี่ยวข้องกับการเข้าใจในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับธรรมชาติ จักรวาล และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ตัวอย่างเช่นในปรัชญาของเต๋า

ความรู้คือการเข้าใจและประสานกับ “เต๋า” หรือหลักธรรมชาติที่เป็นแรงขับเคลื่อนทุกสิ่งในจักรวาล ซึ่งการใช้ชีวิตตามธรรมชาติและหลีกเลี่ยงความพยายามมากเกินไปจะนำไปสู่ความสุขและความสมดุล

4. ความสำคัญของการเรียนรู้แบบองค์รวม ปรัชญาตะวันออกมักมองความรู้ในแง่ที่องค์รวม มากกว่าการแยกส่วน การเรียนรู้ในแบบนี้มักเน้นที่การพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ และจิตวิญญาณ รวมถึงการพิจารณาถึงผลกระทบที่มีต่อผู้อื่นและสังคม ตัวอย่าง เช่น ในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา การพัฒนาทั้งภายในและภายนอกเป็นส่วนสำคัญของการเข้าใจความรู้

5. การเน้นการเข้าถึงความจริงที่แท้จริง ความรู้ในปรัชญาตะวันออกมักมีเป้าหมายในการเข้าถึง “ความจริง” หรือ “สภาพธรรมชาติที่แท้จริง” ของสิ่งต่าง ๆ โดยมุ่งหวังที่จะตัดความหลงผิดและการเข้าใจผิด ซึ่งทำให้มีการเน้นการพัฒนาปัญญาผ่านการมองโลกอย่างลึกซึ้งและการเข้าใจธรรมชาติของทุกสิ่งในจักรวาล

ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาตะวันออกมีความสำคัญเพราะมันเสนอแนวทางการเรียนรู้ที่เน้นการปฏิบัติ การเชื่อมโยงกับธรรมชาติและจิตวิญญาณ ซึ่งนำไปสู่การเข้าใจตนเองและโลกในเชิงลึก รวมทั้งช่วยส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลและสงบสุขในสังคม

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีความรู้ในปรัชญาตะวันออก

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีความรู้ในปรัชญาตะวันออกสามารถแบ่งออกเป็นหลายแนวทางที่สะท้อนถึงการเข้าใจและการรับรู้ความรู้ในแง่มุมต่าง ๆ ซึ่งมักเน้นไปที่การรู้จักตัวตน, การเชื่อมโยงกับจักรวาล และการเข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่าง ๆ ผ่านประสบการณ์ตรงและการภาวนา แนวคิดหลัก ๆ ที่สำคัญมีดังนี้

1. ความรู้คือการตระหนักรู้ถึงธรรมชาติที่แท้จริง ในปรัชญาตะวันออก ความรู้มักไม่ถูกจำกัดเฉพาะในแง่ของการศึกษาทางปัญญาหรือข้อมูล แต่เป็นการเข้าถึงความจริงที่ลึกซึ้งและแท้จริงที่อยู่ภายใต้ผิวของปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น ในพุทธศาสนา, ความรู้ (ปัญญา) คือการตระหนักรู้ถึงสภาวะที่แท้จริงของทุกสิ่ง และการหลุดพ้นจากทุกข์โดยการเห็นสังขาร

2. การเรียนรู้ผ่านการประสบการณ์และการภาวนา การได้รับความรู้ในปรัชญาตะวันออกไม่ใช่แค่การศึกษาในรูปแบบการอ่านหนังสือหรือการใช้เหตุผลทางปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการเข้าถึงความรู้ผ่านประสบการณ์จริง และการฝึกฝนทางจิตใจ เช่น การทำสมาธิ หรือการปฏิบัติธรรมที่เน้นการรู้จักตัวเองและโลกภายนอกในมุมมองใหม่ ๆ

3. การรู้จักตัวตน (Self-Realization) ในหลาย ๆ แนวทางของปรัชญาตะวันออก เช่น ในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา แนวคิดเกี่ยวกับ “ตัวตน” หรือ “อัตตา” (Atman) และ “สัจจะ” (Brahman) มีความสำคัญในการพิจารณาความรู้ โดยมองว่าการเข้าใจตัวตนที่แท้จริง (อัตตา) คือการหลุดพ้นจากการยึดมั่นในตัวตนที่หลอกลวงและเห็นว่าทุกสิ่งในจักรวาลเป็นหนึ่งเดียวกัน

4. การเน้นความสมดุลและความกลมกลืน ในปรัชญาจีนโดยเฉพาะในเต๋า (Taoism) การเข้าถึงความรู้หมายถึงการเข้าใจและประสานกับ “เต๋า” หรือหลักธรรมชาติที่ทำให้ทุกสิ่งในจักรวาลมีความกลมกลืนและสมดุล โดยมีการเน้นการดำเนินชีวิตที่ไม่ยึดติดกับความต้องการของตนเองหรือการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัวมากเกินไป การรู้จักปล่อยวางและปล่อยให้สิ่งต่าง ๆ ดำเนินไปตามธรรมชาติ

5. การมองความรู้ในเชิงจิตวิญญาณและสังคม ความรู้ในปรัชญาตะวันออกมักไม่ได้จำกัดแค่ในแง่ของการพัฒนาส่วนบุคคลเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการเข้าใจและมีความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่นและสังคม ตัวอย่างเช่นในปรัชญาของขงจื๊อ (Confucianism) การเรียนรู้ไม่ได้เป็นแค่การศึกษาในเชิงปัญญา แต่ยังรวมถึงการฝึกฝนด้านศีลธรรมและการปฏิบัติตนในสังคมอย่างเหมาะสม

6. การเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และจักรวาล ปรัชญาตะวันออกมักมีมุมมองที่เห็นมนุษย์ไม่แยกจากธรรมชาติและจักรวาล แต่เป็นส่วนหนึ่งที่เชื่อมโยงกัน ดังนั้นความรู้ในมุมมองนี้จึงหมายถึงการตระหนักถึงการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์, ธรรมชาติ, และจักรวาล ซึ่งทำให้เข้าใจบทบาทของมนุษย์ในระบบที่ใหญ่กว่า

โดยรวมแล้ว แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีความรู้ในปรัชญาตะวันออกเน้นไปที่การพัฒนาและการเข้าใจความจริงที่ลึกซึ้งเกี่ยวกับชีวิต จักรวาล และธรรมชาติ ซึ่งมักจะไม่ได้รับการตีความด้วยการใช้เหตุผลหรือการศึกษาอย่างเดียว แต่ยังรวมถึงการปฏิบัติ การภาวนา และการพัฒนาทางจิตใจเพื่อให้เข้าถึงความรู้ที่แท้จริง

การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการภาวนา

การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการภาวนาเป็นแนวคิดสำคัญในปรัชญาตะวันออก ที่เน้นการรับรู้ความรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตและการฝึกฝนจิตใจเพื่อเข้าถึงความจริงและการหลุดพ้นจากการหลงผิด การเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่ได้มุ่งเน้นแค่การศึกษาทางปัญญาแบบทฤษฎี แต่ยังเกี่ยวข้องกับการทำงานภายในจิตใจและการประสบกับประสบการณ์ชีวิตที่มีความหมาย ซึ่งสามารถอธิบายได้ คือ

การเรียนรู้จากประสบการณ์จริง (Experiential Learning) การเรียนรู้ในปรัชญาตะวันออกมักเน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวัน เช่น ในพุทธศาสนาและศาสนาฮินดู การปฏิบัติธรรมและการฝึกจิตใจ เช่น การทำสมาธิ เป็นวิธีหนึ่งที่ใช้ในการเรียนรู้ ความรู้ที่ได้จากการฝึกภาวนาไม่ใช่แค่การรับรู้ในเชิงปัญญา แต่เป็นการสัมผัสความรู้สึกและประสบการณ์โดยตรงที่ช่วยให้ผู้ฝึกมีความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและสรรพสิ่ง

การภาวนา (Meditation) การภาวนาในปรัชญาตะวันออกมีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ ความสำคัญของการภาวนาไม่ใช่เพียงแค่การฝึกจิตใจให้สงบ แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าถึงความรู้ที่ลึกซึ้งและความจริงที่ไม่สามารถเข้าใจได้ด้วยการใช้เหตุผลเพียงอย่างเดียว การภาวนาเช่นการนั่งสมาธิในพุทธศาสนา หรือการทำโยคะในฮินดู เป็นกระบวนการที่ช่วยในการฝึกสติ และการรับรู้สภาวะภายในตนเอง การฝึกจิตในลักษณะนี้ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถเห็นความจริงและเข้าถึงปัญญาในระดับที่ลึกซึ้งมากขึ้น

การพัฒนาจิตใจ (Mental Cultivation) การเรียนรู้ในปรัชญาตะวันออกมักเน้นที่การพัฒนาจิตใจและความคิดที่ไม่ยึดติด หรือแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว ตัวอย่างเช่นในปรัชญาของขงจื๊อ การเรียนรู้ไม่ใช่แค่การศึกษาทฤษฎี แต่เป็นการพัฒนาจิตใจให้เต็มเปี่ยมด้วยความเมตตา ความยุติธรรม และการเคารพผู้อื่น ซึ่งการฝึกจิตในลักษณะนี้ช่วยให้บุคคลมีความเข้าใจและมองโลกในแง่บวกมากขึ้น

การเชื่อมโยงกับธรรมชาติและจักรวาล (Connection with Nature and the Universe)

ในปรัชญาจีนและเต๋า (Taoism) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการภาวนาเกี่ยวข้องกับการเข้าใจ “เต๋า” หรือหลักธรรมชาติ ซึ่งการฝึกฝนทางจิตช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจถึงความสมดุลของจักรวาลและการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ การเรียนรู้ในลักษณะนี้ช่วยให้เกิดการประสานกับโลกและธรรมชาติอย่างกลมกลืน

การสะท้อนและการเข้าใจในตนเอง การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการภาวนาเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลสะท้อนและเข้าใจตนเองในระดับที่ลึกซึ้งกว่าแค่การคิดหรือการรับข้อมูลจากภายนอก เมื่อมีการฝึกภาวนาและมุ่งหน้าไปสู่การรับรู้ภายใน เราจะสามารถทำความเข้าใจในธรรมชาติของความคิด อารมณ์ และความรู้สึกของตัวเองได้ดีขึ้น ซึ่งนำไปสู่การเติบโตทางจิตวิญญาณและการพัฒนาตนเอง.

การหลุดพ้นจากทุกข์ (Liberation from Suffering) การเรียนรู้ผ่านประสบการณ์และการภาวนาเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้บุคคลหลุดพ้นจากทุกข์ โดยเฉพาะในพุทธศาสนา การภาวนาและการฝึกสมาธิเป็นกระบวนการที่ช่วยให้บุคคลบรรลุถึง “นิพพาน” หรือการหลุดพ้นจากทุกข์ ด้วยการตระหนักรู้ถึงสภาพความเป็นจริงของชีวิตและการปล่อยวางจากความยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ

ปรัชญาอินเดียและทฤษฎีความรู้

มีผู้เข้าใจว่า “ปรัชญาอินเดีย” หมายถึงปรัชญาฮินดู ซึ่งเป็นความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนหรือไม่ตรงกับความเป็นจริง ความหมายที่ถูกต้องของคำว่า “ปรัชญาอินเดีย” ก็คือ หมายถึงปรัชญาทุกสำนักหรือทุกระบบที่เกิดขึ้นในอินเดีย หรือที่คิดสร้างสรรค์ขึ้นไว้โดยศาสนาและนักคิดที่เคยมีชีวิตอยู่หรือกำลังมีชีวิตอยู่ในอินเดีย เพราะฉะนั้น ปรัชญาอินเดียจึงไม่ได้หมายถึงเฉพาะแต่ปรัชญาฮินดู แต่หมายรวมถึงปรัชญาอื่นที่ไม่ใช่ปรัชญาฮินดูด้วย เช่น พุทธปรัชญา ปรัชญาเซน เป็นต้นปรัชญาอินเดียมีวิธีการเป็นแบบฉบับของตนเอง คือก่อนที่จะเสนอแนวความคิดของตนเองขึ้นมานักปรัชญาหรือนักคิดอินเดียจะเสนอแนวความคิดของนักปรัชญาคนอื่นหรือระบบอื่นเสียก่อน แนวความคิดของนักปรัชญาคนอื่นหรือระบบอื่นที่เสนอก่อนนี้เรียกว่า ปูรวปักษ เมื่อเสนอแนวความคิดของคนอื่นขึ้นมาแล้ว ต่อจากนั้นนักปรัชญาคอนนั้นก็วิพากษ์วิจารณ์โจมตีว่า แนวความคิดเช่นนั้นมันมีจุดอ่อนหรือข้อบกพร่องอย่างไร มีความหมายสมควรแก่การยอมรับเชื่อถือหรือไม่ การวิพากษ์วิจารณ์โจมตีนี้ เรียกว่า ชันทนนะ เมื่อได้ยกทรรศนะของคนอื่นขึ้นมาวิพากษ์วิจารณ์โจมตีชี้ให้เห็นข้อบกพร่องแล้วนักปรัชญาคอนนั้นก็เสนอแนวความคิดทางปรัชญาของตนพร้อมกับพยายามอธิบายให้เห็นว่า ทรรศนะของตนนั้นปราศจากข้อบกพร่องและเป็นทรรศนะที่ถูกต้องอย่างไรบ้าง ทรรศนะของตนเองที่เสนอขึ้นมาทีหลังนี้เรียกว่า อุตตรปักษ (อติศกดิ์ ทองบุญ : 2543)

ด้วยเหตุที่วิธีการแห่งปรัชญาอินเดียมีลักษณะดังกล่าวมานี้ จึงปรากฏว่าในบันทึกแนวความคิดทางปรัชญาระบบต่าง ๆ ของอินเดีย นอกจากจะมีแนวความคิดของตนเองโดยเฉพาะแล้ว ยังมีคำวิพากษ์วิจารณ์โจมตีแนวความคิดของระบบอื่น ๆ ปรากฏรวมอยู่ด้วยเสมอ

ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาของอินเดีย มีความหลากหลายและลึกซึ้ง ทั้งในด้านศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา โดยแต่ละแนวคิดเกี่ยวกับความรู้จะเน้นการเข้าใจสัจธรรมของชีวิตและจักรวาล รวมถึงการพัฒนาจิตใจและการปฏิบัติธรรมในการเข้าถึงความจริงที่แท้จริง

แนวคิดจากเวทและอุปนิษัต (Vedas & Upanishads) เวท (Vedas) เวทถือเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่สุดในศาสนาฮินดู โดยมีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับการถวายบูชา (Yajna) และการเชื่อมโยงมนุษย์กับเทพเจ้า โดยคำว่า “เวท” หมายถึง “ความรู้” หรือ “วิทยาการ” และความรู้ที่ได้จากเวทนั้นมักจะเน้นที่การบูชาและพิธีกรรม เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับจักรวาลและเทพเจ้า ในเวทนั้น การรู้จัก “การปฏิบัติ” หรือการถวายบูชาเป็นแนวทางสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลสามารถเข้าถึงความรู้ในระดับสูงขึ้น เช่นการฝึกการคำนึงถึงการกระทำที่เหมาะสมและการปฏิบัติธรรมที่เชื่อมโยงกับการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และจักรวาล

อุปนิษัต (Upanishads): อุปนิษัตเป็นคัมภีร์ที่เน้นไปที่การสะท้อนความคิดและปรัชญาของการเรียนรู้ที่มุ่งสู่การเข้าใจ “สัจธรรม” หรือ “อัตตา” (Atman) ซึ่งหมายถึง “จิตวิญญาณที่แท้จริง” ของบุคคล ที่เชื่อมโยงกับ “พระพรหม” (Brahman) หรืออำนาจสูงสุดที่เป็นฐานของจักรวาล อุปนิษัตสอนว่าความรู้ที่แท้จริงมาจากการรู้จัก “ตนเอง” หรือการเข้าใจใน “อัตตา” ที่ไม่แยกออกจากพระพรหม โดยการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างอัตตาและพระพรหมจะนำไปสู่การหลุดพ้นจากการเวียนว่ายตายเกิดและการเข้าถึง “โมกษะ” (Moksha) หรือการหลุดพ้นจากทุกข์

ทฤษฎีความรู้ของอริสโตเติล (Aristotle) และการปฏิบัติธรรมในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา ทฤษฎีความรู้ของอริสโตเติล: แม้ว่าอริสโตเติลจะเป็นนักปรัชญาตะวันตก แต่ทฤษฎีความรู้ของเขามีผลกระทบในหลายมุมมองที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาตะวันออกด้วย โดยเฉพาะการแยกแยะระหว่างความรู้ประเภทต่าง ๆ เช่น “Episteme” (ความรู้เชิงเหตุผล) และ “Techne” (ความรู้เชิงปฏิบัติ) ซึ่งในปรัชญาของอินเดียมักจะเน้นที่การปฏิบัติ (Techne) ในการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริง

อริสโตเติลเน้นการใช้เหตุผลในการเข้าถึงความรู้ แต่ในปรัชญาตะวันออก เช่น ในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมมีบทบาทสำคัญในการเข้าถึงความรู้ภายในตัวเอง โดยการฝึกสมาธิและการสังเกตจิตใจทำให้สามารถเห็นสภาวะที่แท้จริงของชีวิตและจักรวาล

การปฏิบัติธรรมในศาสนาฮินดู: ในศาสนาฮินดู การปฏิบัติธรรมมีความสำคัญมากในการพัฒนาความรู้และเข้าใจในธรรมชาติของจักรวาลและจิตวิญญาณ การฝึกโยคะ (Yoga) เป็นการปฏิบัติที่เน้นทั้งการฝึกจิตใจและร่างกายเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้นจากความทุกข์และการรู้จักตัวเอง

การปฏิบัติในศาสนาฮินดูมีหลายประเภท เช่น การฝึกโยคะภาวนา (Raja Yoga), การให้ทานและการบูชา (Karma Yoga), การแสวงหาความรู้ในเชิงปัญญา (Jnana Yoga) และการรักและเคารพเทพเจ้า (Bhakti Yoga) โดยทั้งหมดนี้มีเป้าหมายในการเข้าถึง “โมกษะ” หรือการหลุดพ้นจากวงจรแห่งการเกิดและตาย

การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนา: ในพุทธศาสนา การปฏิบัติธรรมมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาปัญญาและการเข้าถึง “นิพพาน” ซึ่งหมายถึงการหลุดพ้นจากทุกข์ การปฏิบัติธรรมในพุทธศาสนานำเน้นการฝึกสมาธิและการปฏิบัติตามอริยมรรคแปด (Eightfold Path) ซึ่งเป็นแนวทางในการหลุดพ้นจากทุกข์

การฝึกสมาธิและการเจริญวิปัสสนา (Vipassana) ช่วยให้ผู้บุคคลเห็นธรรมชาติที่แท้จริงของสรรพสิ่ง โดยการเข้าใจว่า “ทุกข์” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการยึดมั่นในสิ่งต่าง ๆ และการปล่อยวางจากการยึดมั่นนี้จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากวงจรแห่งการเกิดและตาย

บทบาทของการปฏิบัติธรรมในการเข้าใจความรู้ การปฏิบัติธรรมในทั้งศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาเป็นการเข้าใจและเข้าถึงความรู้จากภายในตัวเอง การทำสมาธิ การฝึกโยคะ หรือการปฏิบัติธรรมอื่น ๆ ไม่เพียงแต่ช่วยให้บุคคลพัฒนาอารมณ์และจิตใจ แต่ยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้สามารถเข้าใจความจริงของชีวิตและจักรวาล ซึ่งการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงที่เกิดจากการปฏิบัติธรรมจะทำให้บุคคลสามารถเข้าถึง “ปัญญา” ที่แท้จริงและหลุดพ้นจากทุกข์ในที่สุด

ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาของอินเดีย ทั้งในเวท, อุปนิษัต, ศาสนาฮินดู และพุทธศาสนา มุ่งเน้นไปที่การเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงไม่เพียงแต่จากการศึกษาทางปัญญา แต่ยังมาจากการปฏิบัติธรรมที่เชื่อมโยงกับการฝึกฝนจิตใจ การภาวนา การฝึกสมาธิ

และการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต การหลุดพ้นจากทุกข์และการเข้าใจสัจธรรมของจักรวาลจึงเป็นเป้าหมายสูงสุดในการปฏิบัติธรรมเหล่านี้ (อดิศักดิ์ ทองบุญ : 2546)

ลักษณะร่วมแห่งระบบต่างๆของปรัชญาอินเดีย

ปรัชญาอินเดียแม้จะมีมากมายหลายระบบ และบรรดาระบบต่างๆเหล่านั้น แม้จะมีหลักคำสอนสำคัญและหลักคำสอนปลีกย่อยแตกต่างกันอย่างไรก็ตาม แต่กระนั้นก็ยังมียุทธศาสตร์สำคัญบางประการซึ่งเป็นลักษณะร่วมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบ ซึ่งพอจะแยกกล่าวเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

ปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่า แนวความคิดทางปรัชญามีสาระอยู่ที่สามารถนำมาใช้ให้เกิด

ประโยชน์แก่ชีวิตประจำวัน เพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่อุดมการณ์ที่ตั้งไว้อย่างดีที่สุด ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงเป็นปรัชญาชีวิต

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเกิดขึ้นจากความรู้สึกไม่พึงพอใจต่อสภาพที่เป็นอยู่ของชีวิต โดยเห็น

ว่าชีวิตของมนุษย์นั้นเต็มไปด้วยความทุกข์นานัปการ นักคิดหรือนักปรัชญาของอินเดียจึงพยายามคิดค้นแสวงหาทางที่จะทำให้ชีวิตนี้หลุดพ้นไปจากสภาพที่ทุกข์ แล้วบรรลุถึงความสุขที่ไม่เปลี่ยนแปลงหรือความสุขนิรันดร์ ด้วยเหตุนี้ปรัชญาอินเดียทุกระบบจึงมีการเริ่มต้นที่มีลักษณะเป็นพินนิม (Pessimism) แต่พินนิมในปรัชญาอินเดียนี้ไม่ใช่พินนิมแท้จริง เพราะมีอยู่แต่ในตอนต้นเท่านั้น จุดสุดท้ายหรือจุดหมายปลายทางปรัชญาอินเดียจบลงด้วยสุนิสม (Optimism) ทุกระบบ

ปรัชญาอินเดียทุกระบบเชื่อในกฎแห่งกรรม ทั้งในลักษณะที่เป็นกฎแห่งสากลจักรวาล หรือ

กฎแห่งผล และในลักษณะที่เป็นกฎแห่งศีลธรรม ทุกระบบแห่งปรัชญาอินเดียเชื่อว่า ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว แม้ว่าแต่ละระบบจะมีความเห็นแตกต่างกันในเรื่องเกี่ยวกับการกระทำอย่างไรเป็นการกระทำที่ดีหรือชั่วก็ตาม

1. ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีทรรศนะตอกกันในเรื่องที่ว่า อวิชชาหรืออวิชชาเป็นสาเหตุแห่งความ

ติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสาร ส่วนอวิชชาหรืออวิชชาเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการติดข้องและการเวียนว่ายตายเกิดเช่นนั้น การติดข้องอยู่ในโลกและการท่องเที่ยวไปในวัฏสงสารทำให้ต้องได้รับความทุกข์ไม่มีที่สิ้นสุด ปรัชญาอินเดียจึงมุ่งการบรรลุโมกษหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงเป็นจุดหมายปลายทาง

อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับสิ่งที่เรียกว่า อวิชชา ปรัชญาอินเดียไม่ได้มีความเห็นตอกกันทุกระบบ สิ่งที่เรียกว่าอวิชชาของระบบหนึ่ง อาจจะเป็นอวิชชาของอีกระบบหนึ่ง เช่น ระหว่างปรัชญาฮินดูกับพุทธปรัชญา ปรัชญาฮินดูถือว่า การเห็นหรือรู้ชัดว่ามีสิ่งเที่ยงแท้ไม่เปลี่ยนแปลงที่เรียกว่าอาตมันเป็นอวิชชาหรืออวิชชา ส่วนพุทธปรัชญาถือว่า การเห็นว่ามีสิ่งที่เที่ยงเช่นนั้นเป็นอวิชชาเป็นต้น

2. ปรัชญาอินเดียทุกระบบถือว่า การบำเพ็ญสมาธิและวิปัสสนาโดยพิจารณาสิ่งต่างๆให้เห็น

ตามสภาพความเป็นจริง เป็นทางที่จะนำไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์ แต่เรื่องนี้ก็เป็นเช่นที่กล่าวแล้วในข้อ 4 คือ สภาพความเป็นจริงตามทรรศนะของระบบหนึ่งอาจแตกต่างจากสภาพความเป็นจริงตามทัศนะของอีกระบบหนึ่ง

3. ปรัชญาอินเดียทุกระบบเห็นว่า การควบคุมตนเองหรือการควบคุมจิตใจไม่ปล่อยให้เป็นไป

ในอำนาจของตัณหา เป็นทางที่จะจัดกิเลสหรือความเศร้าหมองแห่งจิตใจให้หมดไปได้ และเมื่อความเศร้าหมองแห่งจิตใจหมดไปแล้ว ก็จะบรรลุโมกษซึ่งเป็นความสุขนิรันดร์

4. ปรัชญาอินเดียทุกระบบมีความเชื่อตรงกันว่า ความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงหรือโมกษนั้น

เป็นสิ่งที่เป็นไปได้และสามารถบรรลุถึงได้ด้วยการปฏิบัติอย่างเข้มงวดตามวิธีที่กำหนดไว้ แต่วิธีปฏิบัติเพื่อบรรลุความหลุดพ้นจากทุกข์นั้น แต่ละระบบก็มีวิธีการเป็นของตนเอง นอกจากนั้นสถานะเช่นไรที่เรียกว่าเป็นสถานะแห่งความหลุดพ้น แต่ละระบบก็มีทรรศนะไม่เหมือนกัน ฉะนั้น จึงสรุปได้ว่า แม้ว่าทุกระบบจะมีความเห็นพ้องกันว่า โมกษะความหลุดพ้นที่เป็นไปได้แต่ในเรื่องของวิธีการและธรรมชาติของความหลุดพ้น แต่ละระบบมีทรรศนะไม่ตรงกัน

ลักษณะทั้ง 7 ประการดังกล่าวมานี้ เป็นลักษณะร่วมแห่งปรัชญาอินเดียทุกระบบยกเว้นปรัชญาจรวาจากเพียงระบบ

เดียว เพราะปรัชญาจารย์จากเป็นปรัชญาวัตถุนิยมซึ่งมีแนวความคิดไม่ตรงกับแนวความคิดของระบบอื่นๆทั้งหมดของอินเดีย (สุนทร ณ รั้งสี, 2521: บทนำ 1-8)

ปรัชญาจีนและทฤษฎีความรู้

ก่อนกล่าวถึงลักษณะปรัชญาจีน ก็ใคร่กล่าวถึงศาสนาในยุคโบราณของจีนสักเล็กน้อย ชาวจีนเชื่อว่าตามธรรมชาติต่าง ๆ ล้วนแต่มีเทพเจ้าสิ่งสถิตอยู่ ถ้ามนุษย์ทำให้เทพพอใจ ก็จะได้รับพรส่วนสิ่งที่ไม่ดี แต่ถ้าไม่ทรงโปรดก็จะทรงบันดาลให้มีภัยพิบัติต่าง ๆ ความจริงที่เชื่อแบบนี้ก็มีอยู่ทั่วไปในทุกประเทศ ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์ยังขาดความเข้าใจในเรื่องธรรมชาติ จึงพากันสร้างเทพเจ้าหรือพระเจ้าขึ้นมา จากความไม่เข้าใจของตนแล้วก็พากันบูชาสิ่งที่ตนสร้างขึ้นมานั่นเอง เทพเจ้าที่ชาวจีนเชื่อถือมีลักษณะเหมือนมนุษย์ทั้งรูปร่าง หน้าตา และอารมณ์ต่าง ๆ และในบรรดาเทพด้วยกันก็มียศหนึ่งเป็นจอมเทพ ชาวจีนเรียกจอมเทพว่า เทียน และชาวจีนก็เชื่อว่า จอมเทพองค์นั้น ตนไม่มีสิทธิ์เช่นสรวงบูชาได้ มีแต่พระมหากษัตริย์เท่านั้นที่สามารถทำการบูชาเช่นสรวงจอมเทพได้ จึงเป็นเหตุให้เกิดมีราชพิธีบูชาเช่นสรวงเทพเจ้าอย่างใหญ่โตขึ้นมา เช่น พระราชพิธีเซ่นสังเวยฟ้าดิน พระราชพิธีเซ่นสังเวยพระอาทิตย์ พระจันทร์ เป็นต้น เพราะเหตุนี้ กษัตริย์จึงเป็นศาสนาจารย์โดยปริยาย ทำให้ศาสนาตกอยู่ในอำนาจการเมือง ไม่สามารถแยกตัวเป็นสถาบันอิสระ พระจึงไม่มีอำนาจเหมือนศาสนาอื่น (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา : 2536)

สรุปแล้ว ปรัชญาจีนให้ความสำคัญต่อด้านมนุษย์ และความสำคัญของมนุษย์ก็อยู่ที่เป็นคนดี มีความรู้และบำเพ็ญประโยชน์ให้แก่สังคมตลอดทั้งโลก ความรู้ที่ปรัชญาจีนเน้นก็เฉพาะความรู้ที่สามารถทำให้คนเป็นคนดีมีคุณธรรมเท่านั้น ความรู้เรื่องอื่น ปรัชญาจีนไม่สนใจ และแม้ความรู้ที่สามารถทำให้คนเป็นคนดีก็เช่นกัน ถ้ารู้เพียงแค่ว่าทฤษฎีก็ใช้ไม่ได้ จะต้องปฏิบัติตนให้ได้ตามความรู้ด้วย เมื่อเป็นคนดีแล้วก็เรียกว่านักปราชญ์ จากนั้นก็มุ่งบำเพ็ญประโยชน์ต่อโลก เพราะฉะนั้นจุดมุ่งหมายสูงสุดของปรัชญาจีนแทบทุกสาขา ต่างก็มุ่งมั่นที่จะส่งเสริม “ความเป็นปราชญ์ภายในและกษัตริย์ภายนอก” ความเป็นปราชญ์ภายใน คือ บุคคลที่สามารถพัฒนาตัวเองให้มีคุณธรรม ส่วนเป็นกษัตริย์ภายนอก หมายถึงบุคคลผู้ได้บำเพ็ญประโยชน์อย่างมหาศาลให้แก่ชาวโลก ทุกคนจะต้องพยายามพัฒนาคุณลักษณะทั้ง 2 อย่างให้เกิดขึ้นในตน คนเป็นนักปราชญ์ได้ก็เพราะรู้คุณธรรม และปฏิบัติตามคุณธรรมเท่านั้น ส่วนจะมีความรู้หรือไม่หรือไม่เป็นประมาณ ทำนองเดียวกับคนเลว ก็ต้องเป็นคนเลวอยู่อย่างนั้น ไม่ว่าจะมีความรู้ต่าง ๆ มากมายเพียงไร นักปรัชญา หวัง หยิง หมิง (พ.ศ. 2016 – 2072) ได้เปรียบเทียบความเป็นนักปราชญ์เหมือนทองคำบริสุทธิ์ไว้ว่า คนจะเป็นนักปราชญ์ได้ก็เพราะมีคุณสมบัติที่จะเป็นนักปราชญ์เท่านั้น ไม่คำนึงว่าจะต้องมีความรู้สาขาต่าง ๆ มากหรือไม่ คุณภาพแตกต่างกับปริมาณ ทองคำหนัก 8 ปอนด์ กับ 9 ปอนด์ ย่อมมีปริมาณต่างกัน แต่คุณภาพของทองคำหาได้แตกต่างกันไม่ หากผู้ใดยังคุณสมบัติทั้ง 2 อย่าง คือ ความเป็นปราชญ์ภายใน และกษัตริย์ภายนอกให้สำเร็จได้ ผู้นั้นก็จะได้รับเกียรติว่า ปราชญ์ราชา (Sage - King) ทำนองเดียวกับปรัชญา – ราชะ (philosopher - King) ในปรัชญาของเพลโต

ปรัชญาจีนมีมากมายอย่างที่เรียกว่าปรัชญา 100 สำนัก แต่เมื่อแบ่งเป็นสำนักใหญ่ๆแล้วก็ มี 6 สำนัก คือ สำนักปรัชญาเต๋า (Tao chia) สำนักปรัชญาขงจื้อ (Ju chia) สำนักปรัชญาม่อจื๊อ (Mo chia) สำนักปรัชญานิตินิยม (Fa chia) สำนักปรัชญาหยิน – หยาง (Yin – Yang chia) และสำนักปรัชญาหมิง (Ming chia) ในบรรดา 6 สำนักนี้ 4 สำนักแรกที่ยังมีผลงานตกทอดมาถึงปัจจุบัน และมีความสำคัญต่อวิถีชีวิตของคนจีนมาก เพราะฉะนั้น จะขอกล่าวเฉพาะปรัชญาทั้ง 4 สำนักเท่านั้น วรรณคดีโดยย่อของทั้ง 4 สำนัก มีดังนี้

สำนักปรัชญาเต๋ามีความเห็นที่เห็นว่า ขึ้นชื่อว่าคนนั้นยุ่งเหยิงไม่มีที่สิ้นสุดเป็นที่ตั้งแห่งปัญหาทั้งปวง ยิ่งคิดยิ่งทำอะไรมากก็ยิ่งยุ่งยาก จะแก้ไขอย่างไรก็ไม่มีที่สิ้นสุด สู้ปล่อยไปตามธรรมชาติ สนับสนุนให้เข้าหาธรรมชาติจะดีกว่า พวกที่มีความเห็นอย่างนี้ก็มีเหลาจื๊อ จางจื๊อ เป็นต้น

สำนักปรัชญาขงจื๊อมีความเห็นว่า ขนบธรรมเนียมโบราณที่ดีงามมีอยู่มาก ควรที่จะได้ฟื้นฟูเรื่องที่ดีงามนั้นขึ้นมาใหม่ แล้วนำมาเป็นหลักประพฤติปฏิบัติ พวกที่มีความเห็นอย่างนี้มีขงจื๊อ เม่งจื๊อ เป็นต้น

สำนักปรัชญาม่อจื๊อมีความเห็นว่า เรื่องที่ล่วงมาแล้วก็เหมาะกับคนสมัยนั้น ไม่ควรรื้อฟื้นขึ้นมาอีก ควรจะหาอะไรใหม่ๆ ที่เหมาะสมมาเป็นหลักยึดเหนี่ยวจะดีกว่า พวกที่มีความเห็นอย่างนี้มี ม่อจื๊อ เป็นต้น

สำนักปรัชญาจีนนิยมมีความเห็นว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของคนมีแต่ความชั่วร้าย จึงจำเป็นต้องใช้อำนาจและกฎหมายมาเป็นเครื่องควบคุม พวกที่มีความเห็นอย่างนี้มี อัน เพียว จื้อ เป็นตัวแทน

ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาจีน เป็นแนวทางที่เน้นการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและสังคม รวมถึงการพัฒนาจิตใจและการปฏิบัติที่ช่วยให้บรรลุความสมดุลทางจิตใจและชีวิต แนวคิดสำคัญในปรัชญาจีนที่เกี่ยวข้องกับทฤษฎีความรู้ ได้แก่ แนวคิดของ ขงจื้อ และ เต๋า ซึ่งมีมุมมองที่แตกต่างกันเกี่ยวกับความรู้ แต่ทั้งสองก็มุ่งไปที่การเข้าใจความจริงและการสร้างความสมดุลในชีวิต

ความรู้ในมุมมองของขงจื้อ ขงจื้อเป็นนักปรัชญาผู้ก่อตั้งลัทธิขงจื้อ ซึ่งมุ่งเน้นที่การสร้างความสำเร็จในสังคมและการพัฒนาศีลธรรมผ่านการเรียนรู้และการปฏิบัติตามหลักศีลธรรมและความยุติธรรม

การเรียนรู้ในเชิงศีลธรรม ขงจื้อมองว่า “ความรู้” ไม่ได้หมายถึงแค่การสะสมข้อมูลหรือความรู้เชิงทฤษฎี แต่เป็นการพัฒนาศีลธรรมและความรู้ในด้านจิตใจ เช่น การเคารพผู้อื่น ความรับผิดชอบ และการแสดงความเมตตา ความรู้ในมุมมองของขงจื้อจึงเชื่อมโยงกับการฝึกฝนตนเองในการปฏิบัติตามหลัก “เจียน (Ren)” หรือ “ความเมตตากรุณา” ซึ่งถือเป็นคุณธรรมหลักในการดำเนินชีวิตที่ดี

การเรียนรู้ผ่านการสอนและการถ่ายทอด ขงจื้อเชื่อว่าความรู้ที่แท้จริงจะเกิดขึ้นจากการถ่ายทอดจากครูผู้มีปัญญาไปยังศิษย์ ผู้เรียนต้องผ่านการฝึกฝนจากครู และศึกษาจากการปฏิบัติชีวิตจริงมากกว่าการอ่านหนังสือเพียงอย่างเดียว ขงจื้อจึงมองว่าการเรียนรู้คือกระบวนการของการทำความเข้าใจธรรมชาติของมนุษย์และความสัมพันธ์ในสังคม ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาคุณธรรมในส่วนบุคคลและสังคม

การเรียนรู้ในเชิงสังคม ขงจื้อให้ความสำคัญกับการเรียนรู้ในเชิงสังคม เช่น การเคารพผู้ใหญ่ การปฏิบัติตามพิธีกรรม และการรักษาความสมดุลในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลต่าง ๆ เขามองว่า “ความรู้” คือการสามารถดำเนินชีวิตอย่างมีระเบียบและเหมาะสมตามบทบาทที่แต่ละคนมีในสังคม เช่น บทบาทของบิดา, ลูก, หรือผู้นำ (เสถียร โพธิ์นันทะ : 2522)

ความรู้ในมุมมองของเต๋า เต๋าเป็นปรัชญาที่มีรากฐานมาจากคำสอนของ ลาโซ (Laozi) ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การเข้าถึงความรู้ผ่านการเข้าใจ “เต๋า” หรือหลักธรรมชาติที่ไม่มีการแยกแยะ แต่รวมทุกสิ่งในจักรวาล

การรู้จักเต๋า ในเต๋า “เต๋า” หมายถึงทางธรรมชาติหรือทางที่เป็นหลักของจักรวาล ซึ่งไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำพูดหรือเหตุผลที่เป็นรูปธรรม การเข้าถึง “เต๋า” จึงต้องผ่านการเข้าใจลึกซึ้งในธรรมชาติของสรรพสิ่งและการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นกระบวนการที่เรียกว่า “Wu Wei” หรือการกระทำโดยไม่พยายามบังคับหรือฝืนธรรมชาติ การเรียนรู้ในมุมมองของเต๋าคือการเข้าใจและเชื่อมโยงกับธรรมชาติของโลกและจักรวาลผ่านการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับ “เต๋า”

การเรียนรู้ในลักษณะของการปล่อยวาง ในเต๋า การเรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดจากการศึกษาทางทฤษฎีหรือการพยายามใช้เหตุผลในการเข้าใจโลก แต่มาจากการปล่อยวางและยอมรับการดำเนินไปของชีวิต โดยไม่ยึดมั่นหรือพยายามควบคุมทุกสิ่งทุกอย่างตามแนวคิดของ “Wu Wei” ซึ่งแปลว่า การกระทำโดยไม่บังคับ การดำเนินชีวิตในลักษณะนี้จะนำไปสู่ความสงบสุขและความกลมกลืนกับธรรมชาติ

การเห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล เต๋ามองว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของจักรวาล และความรู้ที่แท้จริงคือการเข้าถึงความสัมพันธ์นี้ การเรียนรู้จึงไม่ใช่แค่การเข้าใจสิ่งต่าง ๆ ในแง่ของการแยกแยะ แต่เป็นการเห็นความเชื่อมโยงกันระหว่างสิ่งต่าง ๆ ทั้งหมดในจักรวาล เมื่อเข้าใจเต๋าได้ ผู้ปฏิบัติก็สามารถดำเนินชีวิตในแบบที่กลมกลืนกับจักรวาลและมีความสุข

การเรียนรู้ในรูปแบบของการแสวงหาความสมดุล การแสวงหาความสมดุลในปรัชญาจีนเป็นแนวคิดที่สำคัญทั้งในขงจื้อและเต๋า โดยทั้งสองมองว่าความรู้ไม่ได้มาจากการสะสมข้อมูลหรือความเข้าใจที่เป็นเชิงปัญญาเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการพัฒนาจิตใจให้กลมกลืนกับธรรมชาติและสังคม

ในขงจื้อ ความสมดุลในชีวิตหมายถึงการดำเนินชีวิตตามหลักศีลธรรม ความยุติธรรม และความเคารพต่อบทบาทในสังคม การเรียนรู้ในเชิงสังคมและศีลธรรมช่วยสร้างความสมดุลในชีวิตของแต่ละบุคคลและสังคมโดยรวม

ในเต๋า ความสมดุลมาจากการดำเนินชีวิตตามธรรมชาติ การปล่อยวางจากความปรารถนาส่วนตัวและการยอมรับการ

เปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติ โดยไม่ฝืนการไหลของสิ่งต่าง ๆ ในโลกและจักรวาล การเข้าใจ “เต๋า” คือการเข้าใจถึงความสมดุลในทุกสรรพสิ่ง

ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาจีนทั้งในมุมมองของขงจื้อและเต๋านั้น เน้นไปที่การพัฒนาจิตใจและการเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ความรู้ไม่เพียงแต่หมายถึงการสะสมข้อมูลหรือการเรียนรู้จากการศึกษาทางทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังหมายถึงการเรียนรู้จากการปฏิบัติ การเคารพต่อธรรมชาติ และการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล การแสวงหาความสมดุลในชีวิตเป็นการผสมผสานระหว่างการฝึกฝนตนเองทางจิตใจและการปฏิบัติที่ทำให้เราสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างกลมกลืนและมีความสุข (นวนู แซ่ตั้ง : 2561)

สรุป

บทความนี้ได้นำเสนอภาพรวมความสำคัญของทฤษฎีความรู้ในปรัชญาเต๋วันออกทฤษฎีความรู้ในปรัชญาเต๋วันออก มุ่งเน้นการเข้าถึงความรู้ที่แท้จริงจากภายในตัวบุคคล ของทฤษฎีความรู้ในแนวคิดของนักปรัชญาเต๋วันออก โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนหลัก ได้แก่ ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาจีน ปรัชญาอินเดีย และทฤษฎีความรู้ของสำนักต่าง ๆ ซึ่งแต่ละแนวคิดสะท้อนให้เห็น มุมมองเกี่ยวกับ "ความรู้" ที่ลึกซึ้งและแตกต่างจากแนวคิดแบบตะวันตก ดังนี้ 1. ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาจีนนักปรัชญาจีนมอง ความรู้ในฐานะที่สัมพันธ์กับคุณธรรมและการดำเนินชีวิต ขงจื้อเน้นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนสู่การเป็น "สุภาพชน" โดยความรู้ที่ แท้จริงต้องนำไปสู่การกระทำที่ดีงามและเป็นประโยชน์ต่อสังคม เล่าจื๊อในลัทธิเต๋าดำเนินว่าความรู้เชิงตรรกะกลับเป็นอุปสรรคต่อการ เข้าถึง "เต๋า" การรู้ที่แท้จริงจึงต้องวางความคิดลงและดำรงอยู่กับธรรมชาติอย่างเป็นหนึ่งเดียว 2. ทฤษฎีความรู้ในปรัชญาอินเดีย ปรัชญาอินเดียให้ความสำคัญกับการรู้ในฐานะหนทางสู่การหลุดพ้น โดยแบ่งออกเป็นหลายแนวทาง เช่น ระบบโยคะมองว่าความรู้ เกิดจากการควบคุมจิตและการทำสมาธิ ระบบเวทณะเชื่อว่าความรู้ตนเองว่าเป็นอาตมันเดียวกับพรหมัน คือความรู้สูงสุด ระบบไวยาณะ เน้นเหตุผลและตรรกะแต่ก็ยังยอมรับความรู้จากประสบการณ์ตรง 3. ทฤษฎีความรู้ของสำนักต่าง ๆ ในพุทธศาสนา ทฤษฎี ความรู้มีจุดมุ่งหมายเพื่อการหลุดพ้นจากทุกข์ ความรู้ไม่ใช่เพียงปริยัติ แต่หมายรวมถึงปฏิบัติและปฏิเวธ ความรู้แท้จริงคือ "ปัญญา" ที่เห็นตามความเป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) และนำไปสู่ความดับทุกข์ อาทิ สำนักเถรวาทมุ่งเน้นอริยสัจ ๔ และมรรคมีองค์ ๘ ส่วนสำนักมหายานเน้น "ปัญญาบารมี" และความว่าง (ศูนยตา) ซึ่งเป็นความรู้ในเชิงปรัชญาเชิงลึก

โดยรวมทฤษฎีความรู้ของนักปรัชญาเต๋วันออกเน้นความรู้ที่ไม่แยกจากจริยธรรมและจิตวิญญาณ ความรู้ไม่ใช่เพียงการ รับรู้ภายนอกหรือเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ แต่คือกระบวนการภายในที่มุ่งสู่การรู้แจ้ง เข้าใจตนเอง และดำรงอยู่ร่วมกับธรรมชาติ และสัจธรรมอย่างสมดุล

เอกสารอ้างอิง

- สุพรรณ ไชยอาพร , คมพล สุวรรณภูมิ. (2550). การสังเคราะห์ความสุขของมนุษย์ตามแนวคิดตะวันตกตะวันออกเพื่อการ
พัฒนาศูนย์ชีวิต วารสารพัฒนาสังคม. ปีที่ 9 ฉบับที่ 1
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2543). **ปรัชญาอินเดียร่วมสมัย**. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- อดิศักดิ์ ทองบุญ. (2546). **ปรัชญาอินเดีย**, กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2536). **ปรัชญาตะวันออก**. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- สุนทร ธีรชัย. (2521). **ปรัชญาอินเดียประวัติและลัทธิ**. กรุงเทพฯ : พิพิธวิทยา.
- เสถียร โพธิ์นันทะ. (2522). **เมธีตะวันออก**. กรุงเทพฯ. บรรณาการ.
- นวฤกษ์ แซ่ตั้ง. (2561). **มุมมองจากปรัชญาเต๋าและขงจื้อ** วารสารมหาจุฬานาครธรรม ปีที่ 5 ฉบับที่ 3

การศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์ประสันนปทา

AN ANALYTICAL STUDY OF THE COMPOSITIONAL STYLE OF THE PRASANNAPADĀ

ทิวา สุขุม¹, สมบัติ มั่งมีสุขศิริ²นักศึกษาปริญญาเอก¹, อาจารย์ที่ปรึกษา², คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรTiwa Sukhum¹, Sombat Mangmeesuksiri²PhD. Student in Sanskrit¹, Advisor², Faculty of Archaeology, Silpakorn University

Corresponding author, e-mail: sukhum.tiwa@gmail.com

(Received : May 17, 2025; Edit : June 2, 2025; accepted : June 3, 2025)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ลักษณะการประพันธ์ในคัมภีร์ประสันนปทา ซึ่งประพันธ์โดยท่านจันทรกิริติ โดยข้อมูลที่น่ามาศึกษา คือ คัมภีร์ประสันนปทา ปรัชชาที่ 1, และ 2 ซึ่งถูกตีพิมพ์ไว้ในหนังสือชื่อ *Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakārikās (Mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti* ว่า มีลักษณะการประพันธ์เป็นอย่างไร เป็นคัมภีร์ชนิดใด และอะไรคือจุดประสงค์ของการประพันธ์คัมภีร์ ผลการศึกษาพบว่า คัมภีร์ประสันนปทาใช้ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย เป็นคัมภีร์ชั้นวิวฤติของสำนักมหายมิกะ และมีจุดประสงค์เพื่อโต้แย้งคัมภีร์ปรัชญาประทีปะและสนับสนุนคัมภีร์มูลมัธยมก-วฤตติ จากการศึกษาในครั้งนี้ยังทำให้ทราบลำดับขั้นของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายของสำนักปรัชญามายมิกะ

คำสำคัญ: ประสันนปทา, วฤตติ, วิวฤติ, มายมิกะ

Abstract

This article aims to study the stylistic features of composition in the *Prasannapadā*, authored by Candrakīrti. The primary sources examined are the first and second chapters (*parīkṣā*) of the *Prasannapadā*, as published in the book “*Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakārikās (Mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti*”. The study investigates the compositional style, the classification of the text, and the authorial intention behind its composition. The findings reveal that the *Prasannapadā* employs an exegetical mode of composition and belongs to the Sanskrit Buddhist commentarial literature (*vivṛti*). Its purpose is to refute the *Prasannapadā* and to support the *Mūlamadhyamakavṛtti*. Furthermore, this study contributes to a clearer understanding of the hierarchical structure of exegetical Sanskrit texts within the Madhyamaka school of Indian philosophy.

Keywords: *Prasannapadā*, *vṛtti*, *vivṛti*, *mādhymika*

บทนำ

คัมภีร์ประสันปทาเป็นคัมภีร์ที่ประพันธ์โดยท่านจันทรกิริติ (Skt. Candrakīrti) เพื่อใช้ในการอธิบายคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา (Skt. Mūlamadhyamakakārikā) โสลกมูลฐานว่าด้วยทางสายกลาง หรือมัธยมกศาสตร์ (Skt. Madhyamakāśāstra) คำสอนเรื่องทางสายกลาง เน้นอธิบายถึงศูนย์ตา และความไม่มีสภาวะ(แก่นแท้ของตัวเอง) ของสิ่ง ที่นำไปสู่หลักคำสอนเรื่องทางสายกลาง เป็นคำภีร์หลักของสำนักปรัชญามายมิกะ (Buswell and Lopez, 2013 : 780) ประพันธ์ขึ้นโดยท่านนาครชุน (Skt. Nāgārjuna) ผู้ดำรงชีวิตอยู่ราว ค.ศ. 150-250 ซึ่งเกิดในตระกูลพราหมณ์ที่เมือง วิหารภะ (Vidārbha) ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของอินเดีย มีชีวิตอยู่ร่วมสมัยกับพระเจ้าเคามีปุระ แห่งราชวงศ์ศาคาตวาหนะ บางตำราระบุว่าท่านอยู่ในสมัยเดียวกับพระเจ้ากนิษกะ ท่านนาครชุนเป็นผู้ก่อตั้งสำนักปรัชญามายมิกะ และเป็นผู้ประพันธ์คัมภีร์มูลมัธยมกการิกาโดยได้รับอิทธิพลทางแนวคำสอนมาจากมหาปรัชญาปารมิตาหุทัยสูตร (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548: 270-275). ท่านจันทรกิริติได้รวบรวมคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาจำนวน 450 โสลก และจัดหมวดหมู่ออกเป็น 27 ปรัชญา (Skt. parīkṣā) แล้วอธิบายตามลำดับโศลกไปจนจบทุกปรัชญา โดยคำว่าปรัชญานั้น มีความหมายเท่ากับคำว่า ปริเฉท (Pali. paricheda) ในภาษาบาลี ซึ่งหมายถึง ตอน, หมวดหมู่, บท เนื้อหาในช่วงต้นของคัมภีร์ จะเน้นในการอธิบายประติยสมุตปาท (Skt. pratītyasmutpāda) หรือ ปฏิจจสมุปปาท (Pali. paticcasamuppāda) ว่าประกอบด้วยวิเศษณะทั้ง 8 กล่าวคือคุณสมบัติที่ท่านนาครชุนใช้ในการอธิบายประติยสมุตปาท, นิรวาณ และศูนย์ตา มี 8 ประการคือ อันไม่ดับ ไม่เกิด ไม่ขาดสูญ ไม่เป็นนิรันดร์(ศาสวต) ไม่ใช่เนื้อหาอย่างเดียวกัน ไม่ใช่เนื้อหาต่างอย่างกัน ไม่มา ไม่ไป(Candrakīrti, 1903: 11-12) ควบคู่ไปกับการโต้แย้งแนวคิดของท่านภาววิเวกะ (Skt. Bhāvaviveka) ซึ่งดำรงชีวิตอยู่ในช่วงประมาณ ค.ศ. 570 ที่เป็นต้นเค้าของการแบ่งสายนิกายของสำนักปรัชญามายมิกะ ผ่านการนำเสนอแนวทางใหม่ที่ชื่อว่า “สวตันตริกะ” (Skt. Svātantrika) โดยแนวทางนี้ได้เกิดขึ้นจากการที่ท่านได้ศึกษางานของท่าน พุทธปาลิตะและเกิดข้อโต้แย้ง จึงได้เขียนตำราซึ่งตีความคัมภีร์มูลมัธยมกการิกาขึ้นมาใหม่ โดยใช้ชื่อว่า “ปรัชญาประทีปะ” (Skt. Prajñāpradīpa) (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548: 278) ซึ่งสนับสนุนให้ปรัชญามายมิกะมีจุดยืนทางแนวคิด

ท่านจันทรกิริติ มีชีวิตอยู่ประมาณปี ค.ศ. 600-650 (พ.ศ. 1143-1193) ท่านเกิดที่สมันตะ เป็นชาวอินเดียใต้ที่มาศึกษาที่นาลันทา เป็นศิษย์ของท่านกมลพุทธิ(Skt. kamalabuddhi)ที่เป็นศิษย์ของท่านพุทธปาลิตะ(Skt. Buddhapālita) ตัวท่านจันทรกิริติไม่ได้เป็นศิษย์โดยตรงของท่านพุทธปาลิตะ แต่ท่านเชื่อในแนวทางของท่านพุทธ-ปาลิตะและประพันธ์คัมภีร์โดยอิงจากคำอธิบายที่ท่านพุทธปาลิตะอธิบายไว้ ท่านพุทธปาลิตะนั้นที่มีชีวิตอยู่ช่วงประมาณ ค.ศ. 470-540 เกิดที่เมืองหังสกริธา (Haṃsagrīdā) ในอินเดียใต้ ได้พำนักและศึกษาปรัชญามายมิกะจากพระสังฆรักษิตะ (Skt. Saṃgharakṣita) ผู้เป็นศิษย์ของพระนาคมิตระ (Nāgamitra) มีผลงานชิ้นสำคัญคือ มูลมัธยมกการิตติ (Skt. Mūlamadhyamakavṛtti) (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2548: 277) ท่านจันทรกิริติ ได้ศึกษาคำสอนของนิกายมายมิกะจากท่านกมลพุทธิ และจากศิษย์หลายคนของท่านภาววิเวกะ ท่านได้สนับสนุนแนวทางดั้งเดิมของนิกายมายมิกะ และปฏิเสธแนวทางของท่านภาววิเวกะที่ตีความแนวทางปรัชญาของสำนักมายมิกะขึ้นมาใหม่จนเกิดการแบ่งฝ่ายของนิกายมายมิกะออกเป็น 2 สายคือ ฝ่ายปราสังคิกะ ที่ยึดแนวทางดั้งเดิมนำโดยท่านจันทรกิริติ และฝ่ายสวตันตริกะ ที่ยึดแนวทางใหม่ตามท่านภาววิเวกะ

ปราสังคิกะ (Skt. Prāsaṅgika) เป็นหนึ่งในสองสาขาหลักของสำนักมายมิกะ เพราะใช้วิธีที่เรียกว่า ประสังคะ (Skt. Prasaṅga) การชี้ให้เห็นข้อบกพร่องทางเหตุผลที่เกิดขึ้นจากการคิด โดยนำหลักความคิดของฝ่ายตรงข้ามเข้ามาในระบบจตุชโกฏี (Skt. Catuṣkoṭi) ที่แบ่งมุมมองทางความคิดออกเป็น 4 คือ ยืนยัน, ปฏิเสธ, ทั้งยืนยันและปฏิเสธ, ไม่ใช่ทั้งยืนยันไม่ใช่ทั้งปฏิเสธ และตอบได้ด้วยมุมมองที่ตรงกันข้ามกัน มากกว่าที่จะใช้วิธีสร้างเหตุผลของตนเองขึ้นมาเพื่อโต้เถียง (สวตันตรปโยคะ) อันเป็นแนวทางของสวตันตริกะ (Skt. svātantrika) ของท่านภาววิเวกะ (Bhāvaviveka) (Buswell and Lopez, 2013: 186, and 928).

สวตันตริกะ (Skt. Svātantrika) เป็นหนึ่งในสองสาขาของสำนักมายมิกะ นำเสนอโดยท่านภาววิเวกะ เพราะใช้ สวตันตรปโยคะ (Skt. Svatantraprayoga) หมายถึง การอ้างเหตุผลอย่างอิสระ แต่ต้องประกอบด้วยส่วนประกอบสามส่วนคือ หัว

เรื่อง (ธรมิน Skt. Dharmin), สิ่งที่จะพึงต้องพิสูจน์ (สาธยธรรม Skt. Sādhya-dharma) และเหตุผล (เหตุ หรือ ลิงค Skt. and Pali. hetu or liṅga) กระบวนการดังกล่าวของสาขาปรัชญานี้ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า สวตันตรานูมาน (Skt. Svatantrānumāna) การอนุมานอิสระ อันเป็นกระบวนการทางตรรกะวิทยา (Buswell and Lopez, 2013: 1224).

คัมภีร์ประสันนปทา เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญอย่างที่สุด ต่อการตีความแนวคิดของนิกายมหายิกะ ฝ่ายปราสังคิกะ เพราะเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายที่รวบรวมและเรียบเรียงคัมภีร์มูลมัยมการิกาเข้าเป็นปริกษา รวมทั้งยังมีต้นฉบับที่ถูกบันทึกไว้ด้วยภาษาสันสกฤต ต่างจากคัมภีร์ที่อธิบายคัมภีร์มูลมัยมการิกาของอาจารย์ในสายมหายิกะท่านอื่นเช่น อุกุโตภยะ (Skt. Akutobhaya: 1992: 89), ปรัชญาประทีปะ (Skt. Prajñāpradīpa: 1993: 210-212) และมูลมัยมกาวฤตติ (Skt. Mūlamadhyamakavṛtti) (Coghlan, 2007: 22) เป็นต้น ที่หลงเหลือปรากฏแต่เพียงฉบับที่แปลเป็นภาษาที่ 2 เช่น ภาษาทิเบต และภาษาจีน ซึ่งไม่มีลักษณะทางการประพันธ์ของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย

ความเข้าใจผิดเกี่ยวกับคัมภีร์ประสันนปทา คัมภีร์ประสันนปทาถูกเข้าใจผิดว่าเป็นคัมภีร์ชั้นวฤตติซึ่งใช้ในการอธิบายคัมภีร์ชั้นการิกา เนื่องจากตัวคัมภีร์ปรากฏในชื่อว่า มัยมกาวฤตติ จึงก่อให้เกิดความสับสนในกลุ่มผู้ศึกษาคัมภีร์สายมหายิกะ รวมถึงไม่มีแหล่งเอกสารการอ้างอิงใดที่จำแนกว่า คัมภีร์ของสำนักปรัชญามหายิกะมีลำดับชั้นอย่างไร ไม่เพียงเท่านั้น การที่ตัวคัมภีร์ยังได้ยกคัมภีร์ชั้นการิกา (Siderits and Katsura, 2013 : 2) ขึ้นมาและทำการอธิบายไปตามลำดับบท ก็ยิ่งก่อให้เกิดความสับสนว่า เป็นคัมภีร์ชั้นวฤตติ แต่จากการแปลและการสืบค้นก็พบเนื้อความตอนหนึ่งของคัมภีร์ว่า “ตตการิกานำ วิวฤตติ กริษเย” (Candrakīrti, 1903: 2)” ที่แปลได้ว่า “ข้าพเจ้าจะแต่งคัมภีร์วิวฤตติของการิกานั้น” ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ประสันนปทา ทำให้เกิดข้อสันนิษฐานว่า คัมภีร์ประสันนปทาเป็นคัมภีร์วิวฤตติ โดยข้อสันนิษฐานนี้นำไปสู่การศึกษาลักษณะการประพันธ์ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการระบุความเป็นคัมภีร์ชั้นวิวฤตติของคัมภีร์ประสันนปทา

วัตถุประสงค์ในการศึกษา

เพื่อศึกษาลักษณะการประพันธ์ ชนิดของคัมภีร์ และจุดประสงค์ของการประพันธ์คัมภีร์มัยมกาวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา โดยพิจารณาจากลักษณะการประพันธ์คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย อันจะนำไปสู่การกำหนดลักษณะของคัมภีร์วิวฤตติของสำนักมหายิกะ

ขอบเขตในการศึกษา

คัมภีร์ประสันนปทา ปริกษาที่ 1, และ 2 ซึ่งมีลักษณะการประพันธ์ครบทุกองค์ประกอบของคัมภีร์ เนื่องด้วยในช่วงต้นของคัมภีร์มีการปูพื้นฐานทางปรัชญาอย่างเข้มงวด ทำให้สามารถสังเกตลักษณะการประพันธ์ โครงสร้างคัมภีร์ และไวยากรณ์ โดยจะใช้ต้นฉบับที่เป็นภาษาสันสกฤต อักษรเทวนาครี ของ Louis de la Vallée Poussin ในหนังสือชื่อ Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakāśāstra (Mādhya-mikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1903 โดย St. Pétersbourg Impr. de l'Académie impériale des sciences. และของ Dr. P.L. Vaidya ในหนังสือชื่อ Mādhya-makāśāstra or Nāgārjuna with The commentary: Prasannapadā by Candrakīrti ซึ่งตีพิมพ์ในปี ค.ศ. 1960 ของสำนักพิมพ์ The Mithila Institute

ข้อตกลงเบื้องต้น

การถ่ายทอดภาษาสันสกฤตเป็นคำอ่านภาษาไทย ไม่ก่อให้เกิดความสับสนมากนักเพราะอักษรในภาษาไทยและภาษาสันสกฤตมีจำนวนและเสียงที่คล้ายคลึงกันหลายส่วน จะมีเพียงอักษร “ร-ra-ร” ที่อาจก่อให้เกิดความสับสนเมื่อนำมาเขียนเป็นคำอ่านภาษาไทย ดังนั้น เพื่อง่ายต่อการนำคำศัพท์มาอธิบาย จึงจะกำหนดรูปแบบการถ่ายทอดเป็นคำไทยดังต่อไปนี้

1. ร ra สันสกฤต-โรมัน หรือ ร สันสกฤต-ไทย หากไม่ได้ใช้เป็นคำควบกล้ำ จะคงรูปเดิมไว้เช่น सरण saraṇa ถ่ายทอดเป็น “สธณะ” อ่านว่า สะ-ระ-ณะ

2. หากใช้ “ร” เป็นคำควบกล้ำ เช่น “प्रति – prati – ปฺรติ” จะพบว่าไม่มีสระอยู่ที่อักษร “ป” ให้ถ่ายทอดเป็น “ประติ”

อ่านว่า ประ-ติ

3. หากเป็น “รฺ-รฺ” เระพะ เช่น “ธมฺ-dharma-ธรรม” จะทำการซ้อน “ร” อักษรและลบ “.” อนุสวาระได้อักษร ร ดังนั้น ธรรม จะถ่ายทอดเป็นธรรม

การถ่ายทอดศัพท์เฉพาะและศัพท์ที่สำคัญ เป็นสิ่งจำเป็นเนื่องจากภาษาสันสกฤตหลาย ๆ คำสามารถเขียนออกมาเป็นคำอ่านแบบเดียวกับที่ใช้ในภาษาไทย บางคำมีความหมายเดียวกัน บางคำมีความหมายต่างกัน หรือบางครั้งเขียนเหมือนกันแต่อ่านไม่เหมือนกัน ดังนั้นเพื่อให้ง่ายต่อการเข้าใจ จึงบอกข้อกำหนดในการสังเกตไว้ดังนี้คือ ถ้าศัพท์เฉพาะที่ปรากฏขึ้นเป็นครั้งแรก จะมีการกำกับอักษรโรมันไว้ในวลีทุกครั้งที่มีการนำศัพท์นั้น ๆ ขึ้นมากล่าวครั้งแรก

การกำหนดเนื้อหาในคัมภีร์ประสันปทาเพื่อง่ายต่อการสืบค้น เนื่องจากคัมภีร์ประสันปทามีลักษณะการประพันธ์แบบผสมคือมีทั้งส่วนที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง การกำหนดเนื้อหาหลังจากการปริวรรตและแปลจึงทำได้ยาก ดังนั้นเพื่อให้กำหนดได้ง่ายจึงจะกำหนดจากหน้าของคัมภีร์ประสันปทาที่นำมาเป็นต้นฉบับ คือ ฉบับของ Louis de la Vallée Poussin ในหนังสือชื่อ Madhyamakavṛtti: Mūlamadhyamakāriś (Mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapadā Commentaire de Candrakīrti และทำการอ้างอิงแบบนามปี

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในพระพุทธศาสนา

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่หลักในการขยายความคัมภีร์ทางปรัชญาของพุทธศาสนา มีลักษณะการเขียนทั้งแบบโต้แย้ง, สนับสนุนแนวคิด, หรือนำเสนอมุมมองทางปรัชญาใหม่ ๆ โดยลักษณะของการประพันธ์ที่บ่งชี้ว่าเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะสังเกตได้จากส่วนประกอบ 3 ประการคือ 1. การบ่งบอกที่มาของคำศัพท์ 2. การให้นิยามความหมาย และ 3. การโต้แย้งเชิงถามตอบ

1. การบ่งบอกที่มาของคำศัพท์ นี้ จะเป็นการยกคำศัพท์ที่ต้องการที่จะอธิบายขึ้นมาในเนื้อหา จากนั้นจึงแจกแจงถึงที่มาของคำศัพท์ว่า คำศัพท์นี้มีส่วนประกอบอะไร ตัวอย่างการอธิบายคำว่า ประติตยสมุตปาท เช่น “ปรตติตยสฺส โตร ลยพฺนตฺเต ปฺราปฺตฺวา เปกฺขายํ วรฺตเต | สมฺตฺปุรฺวํ ปทิสํ ปฺราทฺรฺภาวํ วรฺตเต | อติ สมฺตฺปาทสฺส พฺราทฺรฺภาวํ วรฺตเต | ศัพท์ว่า ประติตย ซึ่งมียลพฺ เป็นที่สุด ใช้ในความหมายว่าบรรจบเข้าและอาศัย | ปท ธาตุ ที่มีอุปสรรคคือ ส และ อุต อยู่หน้า ใช้ในความหมายว่า “เกิดขึ้น” ดังนั้น ศัพท์ว่า สมุตปาทะ จึงใช้ในความหมายว่าเกิดขึ้น |” จะพบว่า ประติตย ศัพท์ ในคำว่า ประติตยสมุตปาท ประกอบขึ้นจาก ลยพฺ ปัจจัย และ ศัพท์ว่า สมุตปาท ประกอบขึ้นจาก ส และ อุต อุปสรรค + ปท ธาตุ

2. การให้นิยามความหมาย เป็นการจำกัดหรือขยายความหมายทางภาษา เพื่อให้ความหมายดำเนินไปในแนวทางที่ผู้อธิบายต้องการ ตัวอย่างเช่นเนื้อความตอนหนึ่งว่า “อิตฺยวฺยสฺส ลยพฺนตฺสย วฺยตฺตฺปตฺติรฺกฺยฺเปยา” เพราะเหตุนี้ ท่านอาจารย์จึงประสงค์เอาเพียงการอธิบายศัพท์ว่า “ปรตติตย” ที่มี ลยพฺ เป็นที่สุด ซึ่งแจกรูปไม่ได้เท่านั้น |” จากเนื้อความจะพบว่า ผู้อธิบายได้จำกัดความหมายของคำว่า ประติตย ให้อยู่ในกรอบของความหมายที่ประกอบด้วย ลพฺ ปัจจัยเท่านั้น ไม่ให้ถูกเข้าใจไปในความหมายอื่น

3. การโต้แย้งเชิงถามตอบ เป็นการอธิบายเนื้อหาโดยการตั้งคำถาม คำถามที่ใช้ในการการอธิบายอาจเป็นแนวคิดทางปรัชญาของสำนักปรัชญาพระพุทธศาสนาด้วยกัน หรือจากสำนักปรัชญาภายนอกก็ได้ หรืออย่างน้อยที่สุด อาจเป็นการตั้งคำถามและให้คำตอบโดยตัวผู้ประพันธ์เอง ซึ่งคัมภีร์สันสกฤตแนวอธิบายขยายความจะใช้ส่วนประกอบทั้ง 3 นี้ดำเนินเรื่องไปตลอดเนื้อหา โดยไม่ได้จำกัดรูปแบบของการประพันธ์ว่าจะเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองแต่อย่างใด

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในฝ่ายพระเวท

เนื่องจากสำนักมถยมิกะไม่ได้แบ่งชนิดของคัมภีร์ไว้ การหาคำตอบว่า คัมภีร์ประสันปทาเป็นคัมภีร์ชนิดใด จึงต้องใช้คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในฝ่ายพระเวทมาเทียบเคียง โดยคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะแบ่งออกเป็น 4 ประเภทตามหน้าที่ของตัวคัมภีร์ คือ 1. สูตระ, 2. ภาษยะ, 3. วารตติกะ และ 4. นิพนธ์ะ (Ganeri, 2010 : 189)

1. สุตระ (Skt. sūtra) เป็นกลุ่มคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายที่มีความชัดเจน มีประเด็นนำเสนอที่เจาะจงบางเรื่อง สั้นและกระชับกว่ากลุ่มอื่น ถูกนำมาใช้เป็นคัมภีร์หลักในการสอน มักขาดความสมบูรณ์ต่อเนื่อง คัมภีร์กลุ่มที่ใกล้เคียงกับคัมภีร์กลุ่มนี้ก็เช่น คัมภีร์การิกา (Skt. kārīkā) ซึ่งมีลักษณะการประพันธ์ในรูปแบบฉันทลักษณ์ เป็นต้น

2. ภาษยะ (Skt. bhāṣya) เป็นกลุ่มคัมภีร์สันสกฤตที่มุ่งเน้นในการอธิบายคัมภีร์กลุ่มสุตระอย่างละเอียดผ่านมุมมองของผู้ประพันธ์ ทำให้ตัวคัมภีร์มีความชัดเจน สมบูรณ์ต่อเนื่อง แต่ขาดความกระชับ หลายครั้งผู้ประพันธ์ใช้กฎเกณฑ์ของคัมภีร์สุตระและคัมภีร์ภาษยะมาผสมกันเพื่อความสมบูรณ์ของตัวคัมภีร์ เป็นที่รู้จักกันในอีกหลายชื่อได้แก่ คัมภีร์วฤตติ (Skt. vṛtti), คัมภีร์วิวรรณะ (Skt. vivarṇa) เป็นต้น

3. วารตติกะ (Skt. vārttika) เป็นคัมภีร์สันสกฤตที่มุ่งเน้นในการตีความหมาย โดยจะอธิบายคัมภีร์สองกลุ่มข้างต้นไปพร้อมกัน คำอธิบายอาจเป็นการแก้ไข ตัดสิน, และสะท้อนแนวคิดของภาษยะทั้งในส่วนที่ดีและไม่ดี อาจนำเสนอแนวคิดที่ซ่อนอยู่ภายในคัมภีร์ที่ถูกยกมาอธิบาย มีความคล้ายกับคัมภีร์สุตระ เพราะนำเสนอแนวคิดใหม่ รวมถึงสร้างจุดยืน,โต้แย้ง และหลักการสำหรับป้องกันการใช้โต้แย้ง มากกว่าที่จะยึดถือของเดิมเพียงอย่างเดียว เป็นที่รู้จักกันในอีกหลายชื่อได้แก่ คัมภีร์ฎีกา (Skt. ṭīkā), คัมภีร์ประทีปะ (Skt. pradīpa), คัมภีร์ประกาศะ (Skt. prakāśa), คัมภีร์ประกาศิกะ (Skt. prakāśika), คัมภีร์อุทโทยณะ (Skt. uddyotana), คัมภีร์ทีปะ (Skt. dīpa), คัมภีร์อาโลกะ (Skt. āloka) เป็นต้น

4. นิพนธ์ะ (Skt. nibandha) กลุ่มนี้เป็นกลุ่มสุดท้ายของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย มีในลำดับถัดลงมาจากรวม 3 กลุ่มข้างต้น โดยจะทำการอธิบายควบคู่ไปกับการคัดค้านแนวคิดที่ถูกตีความใหม่ การแก้ไข การปรับเปลี่ยนแนวคิดกลับสู่แนวทางเดิม คัมภีร์กลุ่มนี้จะถูกประพันธ์ขึ้นเรื่อยไป ๆ จนกว่าคำอธิบายจะมีข้อสรุปที่ยอมรับได้ หรือไม่มีประเด็นอะไรให้ถกเถียงกันอีก เป็นที่รู้จักกันในอีกหลายชื่อได้แก่ คัมภีร์ฎิปปณะ (Skt. ṭippaṇa), คัมภีร์ฎิปปนี (Skt. ṭīpanī), คัมภีร์วิวฤตติ (Skt. vivṛti) เป็นต้น

ลักษณะการประพันธ์ในกลุ่มของสุตระและภาษยะอาจจะเป็นการตั้งคำถามและให้คำตอบเพื่อสร้างความตระหนักถึงความคิด เป็นการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ประพันธ์คัมภีร์และผู้อ่าน ส่วนกลุ่มของวารตติกะ และนิพนธ์ะ จะเป็นการถามตอบเชิงโต้แย้งและตั้งคำถามต่อคำอธิบายของผู้ประพันธ์คัมภีร์ก่อนหน้า

คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในสำนักปรัชญามายมิกะ

เมื่อประมวลจากลักษณะของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในพระพุทธศาสนา และประเภทของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในฝ่ายพระเวท ก็สามารถแบ่งชนิดของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในสำนักมายมิกะออกเป็น 4 กลุ่ม โดยการแบ่งกลุ่มลักษณะนี้ ผู้วิจัยยังใช้การเทียบเคียงกับคัมภีร์กลุ่มอื่นร่วมด้วย เนื่องจากไม่ปรากฏเอกสารที่ระบุลำดับชั้นการประพันธ์คัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายของสำนักปรัชญามายมิกะ จึงจะเทียบเคียงกับสปันทการิกา (Skt. spandakārīkā) ซึ่งมีคัมภีร์อธิบายชื่อว่า สปันทวฤตติ (Skt. spandavṛtti), มีคัมภีร์ที่โต้แย้ง 2 คัมภีร์ข้างต้นคือ สปันทประทีปะกา (Skt. spandapradīpikā) และ มีคัมภีร์ที่สนับสนุน 2 คัมภีร์ข้างต้นคือ สปันทวิวฤตติ (Skt. Spandavivṛtti) ตามลำดับ (Jaideva Singe, 2017: xvii-xix) เพราะพบว่าลำดับชั้นการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกับคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายในสำนักปรัชญามายมิกะ ทำให้สามารถแบ่งคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายของสำนักมายมิกะได้ดังนี้คือ

คัมภีร์กลุ่ม ศาสตรา (Skt. śāstra), อวตาระ (Skt. Avtāra) และ การิกา (Skt. Kārīkā) คือกลุ่มคัมภีร์ชั้นแรกของสำนักมายมิกะ ใช้ในการอธิบายหัวข้อธรรมที่ถูกหยิบยกขึ้นมา เช่น มัชฌิมกสาสูตร ก็เป็นคัมภีร์ที่ใช้อธิบายเรื่องทางสายกลาง หรือ โพธิจรยวตาร ก็เป็นคัมภีร์ที่ใช้ในการอธิบายเรื่อง ข้อประพจน์ของโพธิสัตว์ เป็นต้น ในส่วนของการประพันธ์คัมภีร์ชนิดศาสตร์และการิกามีเนื้อความที่สั้น กระชับ ง่ายต่อการจำ แต่เข้าใจได้ยาก คล้ายกับคัมภีร์สุตระ นิยมประพันธ์ด้วยรูปแบบฉันทลักษณ์ ส่วนคัมภีร์อวตาระจะมีเนื้อหาชัดเจน ละเอียด มีรูปแบบผสมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง แต่งจดจำได้ยาก

คัมภีร์กลุ่ม วฤตติ (Skt. Vṛtti) และ ภาษยะ (Skt. Bhāṣya) คือกลุ่มคัมภีร์ที่ทำหน้าที่ในการอธิบายคัมภีร์ศาสตร์, อวตาระ, และ การิกา มักถูกประพันธ์โดยศิษย์ในสำนักมายมิกะที่ได้ศึกษาคัมภีร์กลุ่มศาสตร์และการิกา เน้นในการอธิบายและขยายความ มีแนวคิดคล้ายคลึงกันไปมาในแนวทางเดียวกันกับคัมภีร์หลักของสำนัก เช่น คัมภีร์มูลมัธยมกฤตติ ของท่านพุทธปาลิตะ เป็นต้น

คำว่า วฤตติ โดยความหมาย หมายถึง การตีความหมายของเนื้อหาคัมภีร์ คำนี้มักใช้เรียกคัมภีร์หรือเอกสารที่ใช้อธิบายเกี่ยวกับตำราโบราณ เช่น พระสูตรของมหายาน หรือแม้กระทั่งคัมภีร์ฝ่ายพระเวท โดยคัมภีร์วฤตติจะยกข้อความในเอกสารชั้นต้นมาอธิบายและตีความ น้อยครั้งที่จะมีการโต้แย้ง เว้นเสียแต่ว่าประเด็นนั้นเป็นประเด็นสำคัญหรืออาจใช้การโต้แย้งมาประกอบเพื่ออธิบายเนื้อความให้ชัดเจนมากขึ้น ภายหลังเมื่อมีการเขียนเอกสารแนวอธิบายขยายความมากขึ้นจึงมีการจำแนกออกเป็นหลายชนิดเช่น ภาษาเย (Skt. bhāṣya), วารตติกะ (Skt. vārttika), ฎีกา (Skt. ṭīkā), จูรณิ (Skt. cūṛṇi), นิรยุคติ (Skt. niryukti), ฎิปปะณิ (Skt. ṭippaṇī), ปญฺชีกา (Skt. pañjikā) และอื่น ๆ ซึ่งมีข้อกำหนดและลักษณะที่ต่างกันออกไป วฤตติจึงถูกนำมาใช้เฉพาะเพื่ออธิบายกฎทางปรัชญา ซึ่งประกอบด้วยตัวอย่างและข้อโต้แย้ง ที่นำมาใช้เพื่ออธิบายปรัชญาของคัมภีร์ที่ตนอธิบาย (Abhyankar, 1961: 340)

คัมภีร์กลุ่ม ประทีปะ (Skt. pradīpa) หรือ ประทีปิกา (Skt. Pradīpikā) กลุ่มคัมภีร์ที่สร้างมุมมองทางการตีความแบบใหม่เพื่อแสดงความเห็นที่ต่างออกไป มีเนื้อหาที่โต้แย้งการอธิบายความของคัมภีร์กลุ่มวฤตติ โดยยกเนื้อหาของคัมภีร์หลักขึ้นมาอธิบายใหม่ เช่น ปรัชญาประทีปะ (Skt. Prajñāpradīpa) ที่มีการตีความแนวคิดใหม่ซึ่งต่างออกไปจากคัมภีร์มูลมถยมกวฤตติ เป็นต้น

คัมภีร์กลุ่ม วิวฤติ (Skt. Vivṛti) และ ฎีกา (Skt. ṭīkā) กลุ่มคัมภีร์ที่มีการอธิบายอย่างละเอียด ทั้งทางไวยากรณ์และความหมาย โดยคัมภีร์กลุ่มนี้จะเน้นอธิบายเนื้อหาส่วนที่ยังไม่ชัดเจนและสนับสนุนแนวทางของคัมภีร์กลุ่มวฤตติ พร้อมโต้แย้งเนื้อหาคัมภีร์กลุ่มวฤตติหรือประทีปะที่ผู้ประพันธ์เห็นต่างเช่น คัมภีร์มถยมกวฤตติ ที่โต้แย้งคัมภีร์ปรัชญาประทีปะ เป็นต้น โดยการโต้แย้งมักจะเป็นการยกข้อความของฝ่ายที่ตนเห็นต่างมาตั้งคำถามและให้คำตอบตามแนวทางของฝ่ายที่ตนยอมรับ

ตารางที่ 1 แสดงการเทียบเคียงประเภทคัมภีร์ของสำนักมหายิมิกะกับคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย

ประเภทของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย	ลำดับชั้นคัมภีร์ของมหายิมิกะ
สูตระ	ศาสตร์, อวตาระ, การิกา
ภาษาเย	วฤตติ, ภาษาเย
วารตติกะ	ประทีปะ, ประทีปิกา
นิพนธ์ะ	วิวฤติ, ฎีกา

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่าคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายทางพระพุทธศาสนาและในฝ่ายพระเวท มีรูปแบบและจุดประสงค์ในการประพันธ์ที่คล้ายคลึงกัน โดยสูตระ และศาสตร์, อวตาระ, การิกา จะใช้ในการอธิบายเนื้อความในประเด็นประเด็นหนึ่งเพียงอย่างเดียว เช่น การบูชาพระอัครี, ทางสายกลาง เป็นต้น ในส่วนของภาษาเย และวฤตติ ก็จะทำหน้าที่ในการอธิบายสูตระ, ศาสตร์, อวตาระ, และการิกา ซึ่งเน้นการขยายความโดยมีแนวคิดไปในทางเดียวกันกับคัมภีร์ที่ยกมาอธิบาย, วารตติกะ, ประทีปะ, ประทีปิกา เน้นนำเสนอและตีความสูตระ, ศาสตร์, อวตาระ, และการิกา ในประเด็นที่แตกต่างไปจากฉบับเดิมควบคู่ไปกับการโต้แย้งภาษาเย, และวฤตติ ในลักษณะที่ว่าเป็นการตีความที่ผิด หรือในที่สุดโต้แย้งต้นฉบับที่ตัวคัมภีร์ยกมาอธิบาย ส่วนคัมภีร์นิพนธ์ะ, วิวฤติ และฎีกา ซึ่งเป็นกลุ่มสุดท้ายของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะทำหน้าที่ในการอธิบายคัมภีร์ 3 ลำดับก่อนหน้า โดยต้องดูว่าตัวผู้ประพันธ์สนับสนุนอาจารย์ฝ่ายใด แต่โดยมากจะสนับสนุนอาจารย์ผู้ประพันธ์คัมภีร์กลุ่มที่ 1, และ 2 และจะโต้แย้งอาจารย์ผู้ประพันธ์คัมภีร์กลุ่มที่ 3 ซึ่งตัวคัมภีร์ประพันธ์นพาทักจัดเข้าในกลุ่มของคัมภีร์นิพนธ์ะ, วิวฤติ และฎีกา ซึ่งเป็นกลุ่มสุดท้าย เพราะสนับสนุนคัมภีร์การิกาและคัมภีร์วฤตติซึ่งเป็นคัมภีร์กลุ่มที่ 1, และ 2 ควบคู่ไปกับโต้แย้งคัมภีร์ประทีปะและคัมภีร์ของหลักปรัชญาอื่น

ลักษณะการประพันธ์คัมภีร์วิวฤติใน คัมภีร์ประสันนปทา

ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์ประสันนปทาเมื่อพิจารณาตามหลักของคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายจะพบว่ามีลักษณะการประพันธ์ตรงตามลักษณะของคัมภีร์วิวฤติ ทั้งท่านจันทร์กิตติกระบุไว้ในตัวคัมภีร์ประสันนปทาด้วยตัวท่านเองว่า เป็นคัมภีร์วิวฤติ

ตั้งเนื้อความตอนหนึ่งว่า “นาคารชุนาย ปรณิปัตย ตสฺไม ตตการิกาณํ วิวฤติ กริชเย (Candrakīrti, 1903: 2)” ซึ่งแปลว่า “ข้าพเจ้าหลังได้นอบน้อมต่อพระรูปนั้นคือท่านนาคารชุนแล้ว จะแต่ง”วิวฤติ”ของการิกา” โดยลักษณะการประพันธ์ที่บ่งชี้ความเป็นคัมภีร์วิวฤติของคัมภีร์ประสันนปทา สามารถจำแนกออกเป็น 3 องค์ประกอบคือ

การอธิบายไวยากรณ์และนิยามศัพท์โดยละเอียด

การเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจน

การสนับสนุนคัมภีร์กลุ่มวฤตติและการโต้แย้งคัมภีร์กลุ่มประทีปะ

การอธิบายไวยากรณ์และนิยามศัพท์โดยละเอียด

จากการศึกษาคัมภีร์มัธยมวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา พบว่า เน้นอธิบายไวยากรณ์และนิยามศัพท์ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อจำกัดการตีความไม่ให้กว้างออกไป จนอาจก่อให้เกิดการตีความใหม่ ๆ เนื่องจากตัวคัมภีร์เป็นคัมภีร์ชั้นวิวฤติที่มีจุดประสงค์ในการประพันธ์เพื่อสนับสนุนคัมภีร์ชั้นวฤตติ โดยจะแบ่งออกเป็น 3 ส่วนในทุก ๆ ครั้งที่มีการอธิบายศัพท์และไวยากรณ์ คือ 1. องค์ประกอบของคำศัพท์ 2. ยกความหมายที่ถูกตีความขึ้นใหม่ 3. ระบุความหมายเดิมที่ปรากฏในคัมภีร์วฤตติ โดยวิธีการอธิบายนี้สามารถพิจารณาได้จากตัวอย่างในตารางด้านล่าง

ตารางที่ 2 แสดงตัวอย่างการจำกัดการตีความทางไวยากรณ์

หน้า	องค์ประกอบ	ความหมายใหม่	ระบุความหมายเดิม
5-6	ศัพท์ว่า ประติตยะ ซึ่งมี ลยพ เป็นที่สุด ใช้ใน ความหมายว่าบรรจบเข้า และอาศัย ปท ธาตุ ที่มี อุปสรรคคือ ส และ อุต อยู่ หน้า ใช้ในความหมายว่า “เกิดขึ้น” ดังนั้น ศัพท์ว่า สมุตปาทะ จึงใช้ใน ความหมายว่าเกิดขึ้น	ที่ชื่อว่า อิติ หมายถึง การไป และ ความพินาศ สิ่ง(ภาวะ)ทั้งหลายที่ เหมาะในการไป จึงชื่อว่า อิตยะ ศัพท์ว่า ประติ ใช้ในความหมาย เพื่อการซ้ำคำ (เมื่อรวมกับศัพท์ว่า สมุตปาทะ จึงได้ความหมายว่า) ความเกิดขึ้นพร้อมกันของสิ่ง ทั้งหลายที่ดำเนินไปและเสื่อม สลายซ้ำ ๆ	ความเกิดขึ้นของสิ่งทั้งหลายซึ่งอาศัยเหตุ และปัจจัย(ปรตตย) จึงเป็นความหมาย ของประติตยะสมุตปาทะ
72	ศัพท์ว่า ปรตยักษะ (สิ่งที่ ปรากฏเชิงประจักษ์) เพราะ ทำวิเคราะห์ว่า “เป็นที่ ๆ มองเห็นโดยตรง” (มาจาก ปรตคคฺ อกฺษ อสมิน)	ผู้ใดอธิบาย“ปรตยักษะ”ศัพท์ว่า “อกฺษมกฺษ ปรตติ วรตเต – ปรากฏตรงต่อการมองเห็นแต่ละ ครั้ง”	สิ่ง(อรถ)ไม่ไกลจากตา สิ่งที่อยู่จำเพาะ สายตา จึงเป็นสิ่งที่ปรากฏเชิงประจักษ์

การอธิบายลักษณะนี้จะพบได้น้อยกว่าอีกสองชนิด เพราะจะใช้กับศัพท์สำคัญที่มีโอกาสคลาดเคลื่อนเพราะการตีความหรือการตั้งรูปวิเคราะห์(พระมหาธิติพงศ์ อุตตมปญโญ, 2559: 168) แบบใหม่ แต่ก็ยังเป็นเครื่องบ่งชี้ความเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย เพราะไม่ปรากฏในคัมภีร์กลุ่มอื่น

การเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจน

ในส่วนนี้จะเป็นการระบุถึงความหมายโดยตรงของคำศัพท์ และขยายความคำศัพท์เหล่านั้นเพื่อให้ผู้อ่านมีความเข้าใจอย่างชัดเจน โดยไม่ยกความหมายที่ถูกตีความใหม่ขึ้นมาแสดง การเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนนี้ ให้ความสำคัญกับไวยากรณ์น้อยมาก เพราะไม่หยิบยกหลักไวยากรณ์ขึ้นมาใช้อธิบาย และยกเฉพาะศัพท์ที่ปรากฏในการิกา หรือ วฤตติขึ้นมา จากนั้นก็จะให้นิยามความหมาย พร้อมอรรถาธิบาย สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1. คำศัพท์ และ 2. นิยาม, ความหมาย, และอรรถาธิบาย โดย

พิจารณาได้จากตัวอย่างในตาราง

ตารางที่ 3 แสดงตัวอย่างการระบุความหมายของคำศัพท์

ตำแหน่ง	คำศัพท์	นิยาม, ความหมาย, และอรรถาธิบาย
บ.3	ศาสตร์	คือ สิ่งที่ช่วยกำจัดข้าศึกคือกลทั้งหลายของท่านทั้งหลายจนไม่เหลือ ป้องกันจากทุจริตและการกลับมาเกิด เพราะกำจัดข้าศึกคือกลเหล่านั้นได้และเพราะเป็นคุณเครื่องป้องกัน
บ.5	อุจเฉท	คือ การแตกสลาย มีอรรถาธิบายว่า การตัดขาดความต่อเนื่อง
บ.5	ศาสวตะ	สิ่งที่คงที่ มีอรรถาธิบายว่า มันคงในทุกเวลา
บ.5	นิรุมะ	การออกไป มีอรรถาธิบายว่า การไปสู่ที่ไกล ของพวกคนผู้อยู่ในที่ใกล้
บ.13	ชาตุ	ใช้ในอรรถของศัพท์ว่า กทาจิ (ณ เวลาไหน ๆ)
บ.13	เกจน	ใช้ระบุถึงสิ่งที่มันอาศัย
บ.92	ดาวทุ	ใช้แสดงลำดับแห่งการประติเศษ

ประเด็นที่สำคัญในการเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนของคัมภีร์ประสันนปทา ตัวคัมภีร์จะอธิบายเพิ่มเติมเฉพาะเนื้อหาที่เป็นของคัมภีร์มูลมัธยมกวดติเท่านั้น ส่วนคำอธิบายเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา ท่านจันทร์กิริติจะนำมาจากคัมภีร์มูลมัธยมกวดติทั้งหมดตัวอย่างเช่น ยกเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกการิกามาว่า น สวโต (Candrakīrti, 1903 : 12) แล้วอธิบายด้วยคัมภีร์มูลมัธยมกวดติว่า น สวต อุตฺปนฺนเต ภาวาวะ (Candrakīrti, 1903 : 14) เป็นต้น โดยตัวคัมภีร์ประสันนปทาให้เหตุผลการอธิบายลักษณะนี้ไว้ว่า “อาจารย์พุทธปาลิตะอธิบายไว้ครอบคลุมแล้ว” ดังเช่นเนื้อความตอนหนึ่งว่า “กถํ ปุณฺรยํ ยโถกฺตารถาธิธานํ วินา วยสฺตวิจาโร ลภยต อิติ เจต, ตพฺพเจต | อรฺวากยานิ กถฺตานิ, ตานิ มหารถควาหุยโถกฺตมรฺถํ สํคฤหฺย ปฺรารุทฺตานิ | ตานิ จ วฺยาขยฺยมานานิ ยโถกฺตมรฺถาตฺมานํ ปฺรสุยฺนต อิติ นาตฺร กิจฺจฺนฺปาตฺตํ สํภาวเจต || (Candrakīrti, 1903 : 23)” แปลว่า “หากมีคำถามว่า เว้นการอธิบายเนื้อความตามที่กล่าวไว้เสียแล้ว การวิจารณ์(การสะท้อน)ที่ชัดเจนเช่นนี้ ข้าพเจ้าได้มาอย่างไร ดังนี้, ข้าพเจ้าขอตอบคำถามนั้นว่า | คำอธิบายเนื้อความทั้งหลายเป็นสิ่งที่อาจารย์ประพันธ์ไว้, เนื่องจากคำอธิบาย(เนื้อความเหล่านั้น)มีอรรถที่กว้าง คำเหล่านั้นจึงประมวลเอาอรรถที่ข้าพเจ้าอธิบายไว้รวมเข้าไปด้วย | ทั้งคำที่ข้าพเจ้าอธิบายไว้เหล่านั้นก่อให้เกิดเนื้อหาที่เป็นแก่นตามที่ได้กล่าวไว้ ดังนั้น ในที่นี้ จึงไม่ต้องอธิบายคำไหนเลยที่อาจารย์(พุทธปาลิตะ)ไม่ได้อธิบายไว้ ||”

จากข้อความดังกล่าวทำให้เกิดข้อพิจารณาว่า ถ้าตัดข้อความที่ใช้ในการอธิบายคัมภีร์มูลมัธยมกการิกา และตัดการโต้แย้งระหว่างคัมภีร์อื่นออกไป ตัวคัมภีร์อาจจะเหลือเพียงส่วนของการอธิบายเนื้อหาของคัมภีร์มูลมัธยมกวดติที่ถูกโต้แย้งเท่านั้น ทั้งการเพิ่มเติมเนื้อหาที่ไม่ชัดเจนโดยวิธีดังกล่าว ยังเป็นสิ่งที่บ่งชี้ความเป็นคัมภีร์วิวฤติของคัมภีร์ประสันนปทา

การสนับสนุนคัมภีร์กลุ่มวฤติและการโต้แย้งคัมภีร์กลุ่มประทีปะ

การสนับสนุนคัมภีร์การิกาและวฤติ รวมไปถึงการโต้แย้งคัมภีร์กลุ่มประทีปะ เป็นหัวใจหลักของการเป็นคัมภีร์วิวฤติของคัมภีร์ประสันนปทา ทำให้การประพันธ์ของคัมภีร์ดำเนินไปในลักษณะดังนี้ คือ อธิบายคัมภีร์การิกาด้วยคัมภีร์ชั้นวฤติโต้แย้งด้วยคัมภีร์ชั้นประทีปะหรือคัมภีร์อื่น จากนั้นสรุปและคัดค้านด้วยคัมภีร์ชั้นวฤติ วิธีนี้ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นในคัมภีร์วฤติผ่านการถูกโต้แย้งด้วยแนวคิดหรือหลักการอื่นซึ่งได้รับความนิยมในสมัยนั้นแล้วนำเสนอหลักการของคัมภีร์วฤติเพื่อหักล้างแนวคิดดังกล่าว เพราะการประพันธ์คัมภีร์วิวฤติมีจุดมุ่งหมายเพื่อสนับสนุนคัมภีร์กลุ่มวฤติ โดยวิธีนี้มีโครงสร้างดังนี้คือ “คำอธิบายของคัมภีร์วฤติ + การโต้แย้งจากคัมภีร์ประทีปะหรือคัมภีร์อื่น + การกล่าวคัดค้าน + การสรุปด้วยหลักการในคัมภีร์วฤติ” โดยสามารถเทียบเคียงโครงสร้างกับเนื้อความในคัมภีร์ประสันนปทา ได้ดังตัวอย่างที่แสดงไว้ในตาราง

ตารางที่ 4 แสดงตัวอย่างการประพันธ์คัมภีร์วิภูติ

คำอธิบายของคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ (ท่านพุทธปาติยะ)	สิ่งทั้งหลาย ไม่เกิดขึ้นจากสิ่งอื่น เพราะต้องยอมรับผลที่ว่าสิ่งทั้งปวงสามารถเกิดขึ้นจากสิ่งทั้งปวงได้
การโต้แย้งจากคัมภีร์ปรัชญาประทีปะ (ท่านภาววิเวก)	คำกล่าวนี้นี้ว่า เพราะผลที่ตามมาที่ต้องยอมรับว่า สิ่งทั้งปวงเกิดมีจากสิ่งทั้งปวง ดังนี้ จึงมีเนื้อความไม่ชัดเจนเพราะตกไปอยู่ใน(ทั้งสอง)ฝ่ายคือฝ่ายข้อเสนอหรือข้อพิสูจน์(สาธน)และฝ่ายข้อโต้แย้ง(ทุชน)
การกล่าวคัดค้าน (ท่านจันทรกิริติ)	แม้เนื้อความของท่านอาจารย์นั้นก็มีเนื้อความไม่ชัดเจน
การสรุปด้วยหลักการในคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ (ท่านพุทธปาติยะ)	เพราะอธิบายไว้ก่อน และเพราะตกไปอยู่ในฝ่ายข้อโต้แย้ง เพราะว่าขัดแย้งเนื้อความที่ฝ่ายตรงกันข้ามเสนอ(Candrakīrti, 1903: 37)

องค์ประกอบด้านการสนับสนุนและโต้แย้ง ในคัมภีร์ประสันนปทาแตกต่างจากคัมภีร์อื่น เนื่องจากตัวคัมภีร์ไม่สนับสนุนจุดยืนทางความคิด ไม่มีการตัดสิน (Candrakīrti, 1903 : 54) เพราะโดยทั่วไปคัมภีร์ที่ใช้ในการอธิบายและโต้แย้งคัมภีร์อื่นจะต้องนำเสนอจุดยืนของตนหลังจากคัดค้านจุดยืนของฝ่ายตรงข้าม แต่คัมภีร์ประสันนปทากลับใช้การยกเนื้อความจากคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติมาตอบซึ่งแสดงถึงการสนับสนุน และใช้การตั้งคำถามและการคัดค้านคัมภีร์ปรัชญาประทีปะและคัมภีร์อื่นเพื่อแสดงการโต้แย้งและอธิบายผ่านประสังคะวิธีด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า จตุษโกฏี กล่าวได้ว่า องค์ประกอบนี้สะท้อนให้เห็นถึงจุดประสงค์หลักของคัมภีร์ที่มุ่งสนับสนุนคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ ในเรื่องการไม่มีจุดยืนทางความคิด

บทสรุปและอภิปรายผล

ลักษณะการประพันธ์ คัมภีร์ประสันนปทาเป็นคัมภีร์ที่มี 3 องค์ประกอบ คือ 1. การอธิบายด้วยระบบไวยากรณ์ โดยนำเสนอผ่านการระบุถึงองค์ประกอบของคำศัพท์ด้วยระบบไวยากรณ์ 2. การให้นิยามความหมาย โดยเน้นในด้านการจำกัดความ เพราะสำนักปรัชญาสายนี้เน้นปฏิเสธสิ่งที่ได้รับรู้ผ่านระบบความคิด 3. การโต้แย้งเชิงถามตอบ ใช้การตั้งคำถามและการโต้แย้งเพื่ออธิบายหลักปรัชญาในคัมภีร์ ซึ่งจากการที่มี 3 องค์ประกอบนี้เองทำให้ทราบว่า **คัมภีร์ประสันนปทาเป็นคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบาย**

ชนิดของคัมภีร์ คัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา เป็นไม่ได้เป็นคัมภีร์วิภูติตามชื่อของมัน เพราะเมื่อเทียบเคียงกับคัมภีร์สันสกฤตเชิงอธิบายฝ่ายพระเวท จะพบว่า คัมภีร์ประสันนปทาสันับสนุนคัมภีร์มัยมกการิกากับคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ และโต้แย้งคัมภีร์ปรัชญาประทีปะที่เป็นคัมภีร์ในสำนักเดียวกัน ซึ่งไม่ใช่ลักษณะการประพันธ์ของคัมภีร์กลุ่มภาษายะหรือวิภูติที่เน้นการอธิบายคัมภีร์กลุ่มสูตรและการิกา ทำให้ทราบว่า คัมภีร์ประสันนปทาไม่ใช่คัมภีร์วิภูติ แต่เป็น **“คัมภีร์วิภูติ”**

จุดประสงค์ของการประพันธ์ สังเกตจากการที่คัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติ ชื่อว่า ประสันนปทา นำเนื้อความของคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติมาใช้ในการอธิบายคัมภีร์มูลมัยมกการิกา รวมถึงโต้แย้งคำคัดค้านของคัมภีร์ปรัชญาประทีปะหรือคัมภีร์อื่นแสดงจุดยืนทางความคิดในปรัชญา และใช้คัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติหรือคัมภีร์มูลมัยมกการิกามาสรุปจบเนื้อความ ทำให้ทราบว่าจุดประสงค์ของการประพันธ์คัมภีร์ประสันนปทา คือ **การสนับสนุนหลักการของคัมภีร์มูลมัยมกการิกาและคัมภีร์มูลมัยมกาวฤตติในประเด็นที่ว่า ไม่จำเป็นต้องมีจุดยืนทางความคิด**

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ จำกัดขอบเขตอยู่เพียงลักษณะการประพันธ์ในปริกษาที่ 1 และ 2 ของคัมภีร์ประสันนปทา ดังนั้น การอภิปรายผลให้ละเอียดสามารถต่อยอดขยายผลโดยการศึกษาคัมภีร์ประสันนปทาทั้งฉบับ หรือสืบค้นลักษณะของคัมภีร์แต่ละกลุ่มเพื่อนำมาเปรียบเทียบ เพราะจากการสืบค้นและลงพื้นที่ก็ยังไม่พบการจัดลำดับชั้นคัมภีร์ของสำนักปรัชญาทางฝ่ายมหายาน การจำแนกลำดับชั้นคัมภีร์อาจช่วยผู้ศึกษาในภายหลังมีความสะดวกในการแยกแยะและต่อยอดคัมภีร์ทางมหายานได้อย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- พระมหาธีรพงศ์ อุตตมปญโญ. (2559). ไวยากรณ์บาลีเบื้องต้น เพื่อเป็นพื้นฐานสำหรับการศึกษาลีใหญ่. นนทบุรี: สหมิตรพร
 รินต์แอนด์พับลิชชิง จำกัด.
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2548). พระนาคราชกับคำสอนว่าด้วยทางสายกลาง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม.
- Abhyankar, K.V. (1961). *A Dictionary of Sanskrit Grammar*. Baroda: Oriental Intitute.
- Ames, W. L. (1993). *Bhāṣya's Prajñāpradīpa: A translation of chapter one: 'Examination of causal conditions' (Pratyaya)*. *Journal of Indian Philosophy*, 21(3), 209-259.
- Buswell, R. E., & Lopez, D. S. (2013). *The princeton dictionary of Buddhism*. New Jersey: Princeton University Press.
- Candrakīrti. (1903). *Madhyamakavṛttiḥ: Mālamadhyamakakarikāś (mādhymikasūtras) de Nāgārjuna avec la Prasannapada Commentaire de Candrakīrti*. Translated into French by Louis de La Vallée Poussin. Saint Petersburg: L'académie Impériale des Sciences.
- Coghlan, I. J. (2007). *Buddhapālita's Commentary on Nāgārjuna's Middle way*. USA: The American institute of buddhist studies and Wisdom publication.
- Ganeri, J., & Miri, M. (2010). *Sanskrit philosophical commentary*. *Journal of the Indian Council of Philosophical Research*, 27, 187-207
- Jaideva Singe. (2017). *Śiva sutras The yogo of supreme Identity*. Delhi: Motilal Baranasidass.
- Nariman, J.K. (1992). *Literary history of Sanskrit Buddhism*. Delhi: Motilal Banarsidass.
- Siderits, M., & Katsura, S. (2013). *Nagarjuna's middle way: Mulamadhyamakakarika*. USA: Wisdom Publication.

การพัฒนาสมรรถนะของครูสถาบันอาชีวศึกษาไทย

DEVELOPING COMPETENCIES OF VOCATIONAL EDUCATION TEACHERS IN THAILAND

XIAOLI QIN¹, ตระกูล จิตวัฒนากร², ผศ.ดร.บุษกร วัฒนบุตร³, สยาม อัจฉริยประภา⁴
 หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนารัฐกิจและทุนมนุษย์, มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ¹,
 คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ทกรุงเทพ^{2,3,4}

XIAOLI QIN¹, Trakul Chiwattanakorn², Busakorn Watthanabut³, Siam Atcharyaprapa⁴
 Doctor of Philosophy (Business and Human Capital Development, North Bangkok University¹,
 Faculty of Liberal Arts, North Bangkok University^{2,3,4}

Corresponding Author E-mail: xiaoli.qin@northbkk.ac.th¹, trakul.ch@northbkk.ac.th²,
 Busakorn.Wa@northbkk.ac.th³, Siam.at@northbkk.ac.th⁴

(Received : June 9, 2025; Edit : June 19, 2025; accepted : June 21, 2025)

บทคัดย่อ

ในยุคที่โลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมฐานความรู้และเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ระบบการศึกษาโดยเฉพาะในระดับอาชีวศึกษาได้กลายเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานอย่างมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสมรรถนะของครูผู้สอนจึงถือเป็นหัวใจหลักในการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนการสอน และส่งเสริมศักยภาพของผู้เรียนให้สามารถประกอบอาชีพได้จริงในโลกแห่งการแข่งขัน ในประเทศไทย ครูในสถาบันอาชีวศึกษามีบทบาทไม่เพียงแต่ในฐานะผู้ถ่ายทอดความรู้เชิงวิชาชีพ แต่ยังเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ การฝึกปฏิบัติ และการพัฒนาทักษะทางอาชีพของนักศึกษา ดังนั้น การเสริมสร้างและพัฒนาสมรรถนะของครูให้มีความรู้ ทักษะ และเจตคติที่เหมาะสมกับบริบทของการเรียนการสอนยุคใหม่จึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อยกระดับมาตรฐานการอาชีวศึกษาให้สามารถแข่งขันในระดับภูมิภาคและระดับโลกได้อย่างยั่งยืน การพัฒนาสมรรถนะของครูในสถาบันอาชีวศึกษาในประเทศไทย ต้องการให้อาชีวศึกษาเป็นองค์กรหลักที่ผลิตและพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพและมาตรฐานเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยเฉพาะในภาคอุตสาหกรรมที่จะปรับเปลี่ยนนำเอาเทคโนโลยีเข้ามาใช้แทนคน นำเครื่องจักรมาใช้ในการผลิต โดยคนจะทำหน้าที่ในการควบคุมเครื่องจักรกล เน้นอุตสาหกรรมการออกแบบและความคิดสร้างสรรค์ที่ให้มูลค่าสูง ใช้แรงงานน้อยต้นทุนต่ำ ปรับเปลี่ยนเป็นผลิตภัณฑ์ที่เน้นเทคโนโลยีและนวัตกรรม ผลิตสินค้าคุณภาพสูงและมีมูลค่าทางเศรษฐกิจสูง ก่อให้เกิดรายได้สูงกว่าการลงทุนในระบบอุตสาหกรรมเดิม ๆ จึงต้องผลิตคนเพื่อรองรับเทคโนโลยีขั้นสูงส่งผลต่อการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศด้วยเหตุนี้ครูผู้สอนในสถานศึกษาอาชีวศึกษาจึงมีความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาความรู้ ความเข้าใจ ทักษะการฝึกปฏิบัติและเจตคติที่ดี และทักษะความสามารถในการเรียน การสอนอย่างจริงจัง ให้เหมาะสมกับการเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้นวัตกรรม ประกอบด้วย ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี และทักษะชีวิตและอาชีพทั้งสามด้านเป็นทักษะที่จำเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงสมรรถนะและความสามารถพื้นฐานด้านเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารสามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสร้างสรรค์

คำสำคัญ : การพัฒนา , สมรรถนะของครู, สถาบันอาชีวศึกษา

Abstract

In the context of a rapidly evolving global landscape characterized by the rise of the knowledge-based economy and accelerated technological advancement, vocational education has emerged as a critical mechanism for cultivating a skilled workforce aligned with the dynamic needs of the labor market. Among the key determinants of successful vocational education is the competence of teachers, who play a pivotal role in delivering high-quality instruction and preparing students for professional careers in increasingly competitive environments. In Thailand, vocational educators are tasked not only with transmitting technical and professional knowledge but also with facilitating hands-on learning, guiding skill development, and fostering the practical competencies required in real-world occupational settings. As such, the systematic development of teacher competencies—encompassing pedagogical knowledge, technical skills, and professional attitudes—is essential for ensuring the effectiveness and relevance of vocational education. Enhancing these competencies is fundamental to improving educational outcomes and sustaining the competitiveness of Thailand's vocational education system both regionally and globally. Developing the competencies of vocational teachers in vocational institutions in Thailand aims to make vocational education the primary organization that produces and develops skilled individuals to meet quality standards and enter the labor market, especially in industries that are transitioning to technology-driven processes, replacing human labor with machinery. People will be responsible for controlling machinery, focusing on industrial design and high-value creativity. This shift aims to use fewer labor resources with low costs and transform products to focus on technology and innovation, producing high-quality goods with high economic value. This will generate higher income compared to traditional industrial systems. Therefore, it is necessary to train individuals to cope with advanced technology, which will enhance the country's competitiveness. Consequently, vocational teachers need continuous development of knowledge, understanding, practical skills, and positive attitudes, along with serious teaching skills suitable for being key figures in innovative learning. These include learning and innovation skills, information, media and technology skills, and life and career skills, as well as basic competencies and abilities in information technology and communication. These skills should be creatively applied for maximum benefit.

Keywords : Development, Teacher competencies, Vocational institutions

บทนำ

กระแสโลกาภิวัตน์ได้ส่งผลให้สภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกประเทศเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วและต่อเนื่องอันเป็นแรงผลักดันให้องค์กรทั้งภาครัฐและภาคเอกชนจำเป็นต้องเพิ่มขีดความสามารถและความยืดหยุ่นในการปรับตัว เพื่อตอบสนองต่อความต้องการและบริบทของระบบที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ภายใต้บริบทดังกล่าว ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาและปฏิรูประบบราชการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ทั้งในมิติของการแก้ไขปัญหาเชิงโครงสร้างและจุดอ่อนที่สั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ตลอดจนการยกระดับขีดสมรรถนะและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับระบบราชการ เพื่อให้สามารถปรับตัวได้อย่างทันทั่วทั้งที่ต่อการเปลี่ยนแปลง และทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาอย่างยั่งยืนของประเทศ (บุญเกียรติ การะเวกพันธุ์.2564:76) การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีในปัจจุบันส่งผลให้วิถีชีวิตและรูปแบบการแข่งขันเน้นการใช้ข้อมูลและความรู้ที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น บุคคลจึงจำเป็นต้องมีทักษะในการแสวงหาและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกลุ่มนักเรียนและนักศึกษาที่ต้องเตรียมความพร้อมสู่ตลาดแรงงานตามความต้องการของภาคอุตสาหกรรม การพัฒนาศักยภาพแรงงานตามยุทธศาสตร์ชาติและนโยบายอุตสาหกรรม 4.0 มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพแรงงานให้ได้มาตรฐานสากล เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม ภายใต้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและกลไกประชารัฐ อันจะนำไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน (ชุมพล คำเทียน และ พิชญาภา ยืนยาว.2563)

ทรัพยากรมนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและมีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จขององค์กร การบริหารทรัพยากรมนุษย์จึงเน้นการพัฒนาศักยภาพของบุคลากรให้สามารถสร้างคุณค่าและประสิทธิภาพในการทำงาน โดยยึดแนวคิดทุนมนุษย์ (Human Capital) ซึ่งมองว่ามนุษย์เป็นปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนองค์กร ผู้บริหารจึงควรส่งเสริมการใช้ศักยภาพของบุคลากรอย่างเต็มที่ สร้างแรงจูงใจและความผูกพันต่อองค์กร อันนำไปสู่การลดความขัดแย้งภายใน และส่งผลต่อความเจริญเติบโตขององค์กรและความสงบสุขของสังคมโดยรวม(วีณา พิงวิวัฒน์นิกุล.2564:1 - 3)

ในบริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจยุค Thailand 4.0 ประเทศไทยมีความต้องการกำลังคนสายอาชีพเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยคาดว่าในช่วงปี พ.ศ. 2568–2573 ความต้องการแรงงานสายอาชีพจะเพิ่มจากร้อยละ 30 เป็นร้อยละ 50–55 ของแรงงานทั้งหมด เพื่อให้การผลิตและพัฒนาากำลังคนมีประสิทธิภาพ ภาคการศึกษาจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและทิศทางการพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการเน้นสมรรถนะ (Competency) และทักษะ (Skills) ที่ตอบโจทย์ภาคอุตสาหกรรม การสร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และสถานศึกษา ทั้งในด้านการพัฒนาหลักสูตรและการสนับสนุนทรัพยากร จะเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาค่าผลิตกำลังคนไม่ตรงตามความต้องการ และส่งเสริมการเพิ่มผลิตภาพแรงงานอย่างยั่งยืน(สุรพงษ์ เอ็มอุทัย . 2564)

สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษาเป็นหน่วยงานหลักในการผลิตและพัฒนาากำลังคนด้านอาชีวศึกษาให้มีคุณภาพและมาตรฐานที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้น ครูอาชีวศึกษาจึงต้องได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งด้านความรู้ ทักษะ และเจตคติ เพื่อให้สามารถจัดการเรียนการสอนในยุค 4.0 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นทักษะสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อ และเทคโนโลยี รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ ซึ่งล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะของครูเพื่อเตรียมผู้เรียนให้พร้อมเข้าสู่ตลาดแรงงานในอนาคต(ชุมพล คำเทียน และ พิชญาภา ยืนยาว.2563) การบริหารทรัพยากรมนุษย์ภาครัฐภายใต้แนวคิดสมรรถนะ (Competency) เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาข้าราชการให้สามารถตอบสนองต่อการกิจของรัฐและการเปลี่ยนแปลงของโลกอย่างมีประสิทธิภาพ โดยสมรรถนะถูกนำมาใช้ในการคัดเลือก พัฒนา และประเมินผลการปฏิบัติงาน เพื่อยกระดับประสิทธิภาพของระบบราชการโดยรวม ทั้งนี้ แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560–2579 และแผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2560–2579 ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนากำลังคนสายอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการของประเทศ มุ่งเน้นการยกระดับคุณภาพการศึกษา การขยายโอกาสอย่างทั่วถึง การสร้างความร่วมมือ และการจัดการที่มีประสิทธิภาพ เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันและความมั่นคงของสังคมไทยในระยะยาว(สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ.2560)

จากแผนพัฒนาการอาชีวศึกษาดังกล่าว ได้มีการกำหนดการขับเคลื่อนไว้โดยมีโครงการขับเคลื่อนหลายรูปแบบ โดยเฉพาะมีโครงการร่วมมือกับเครือข่าย จากการประสานงานกับสถานประกอบการในรูปแบบทวิภาคี ทวิศึกษา ทวิวุฒิ มีการพัฒนาการจัดการศึกษาในกลุ่มอุตสาหกรรมเดิม: First S-Curve ได้แก่ การศึกษายานยนต์สมัยใหม่ อิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ การท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดี เกษตรและเทคโนโลยีชีวภาพ การแปรรูปอาหาร กลุ่มอุตสาหกรรมอนาคต: New S-Curve ได้แก่ หุ่นยนต์เพื่อการอุตสาหกรรม โลจิสติกส์และการบิน การแพทย์ครบวงจร เชื้อเพลิงชีวภาพและเคมีชีวภาพ ดิจิทัลต่างๆ นอกจากนั้นการจัดหลักสูตรอาชีวศึกษาตามศาสตร์พระราชา ได้มีการเสนอแนะให้นำศาสตร์พระราชามาใช้ในการพัฒนาหลักสูตร(สำนักกรรมการ 3 ,สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา. 2561: 11-12)การจัดการเรียนการสอนในอาชีวศึกษาจำเป็นต้องบูรณาการทักษะวิชาชีพพื้นฐานกับการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีสมรรถนะตรงตามเป้าหมายของสถานศึกษาและความต้องการของตลาดแรงงาน ครูอาชีวศึกษาจึงต้องมีความรู้ ทักษะ และสมรรถนะด้านเทคโนโลยี การสื่อสาร ภาษา การประกอบอาชีพ และคุณธรรมจริยธรรม ทั้งนี้การเรียนรู้ควรมุ่งเน้นการลงมือปฏิบัติจริง การคิดวิเคราะห์ และการสร้างนวัตกรรม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพครูอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเสริมสร้างประสบการณ์จากสถานประกอบการและพัฒนาสมรรถนะให้สอดคล้องกับมาตรฐานฝีมือแรงงานและอาชีพ การวางแผนพัฒนาบุคลากรควรมีข้อมูลพื้นฐานของผู้เรียนและครูอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในพื้นที่กรุงเทพฯ ซึ่งเป็นแหล่งรวมสถานศึกษาที่หลากหลายและมีศักยภาพในการเป็นศูนย์กลางความเป็นเลิศทางอาชีวศึกษา การพัฒนาจึงต้องมุ่งเน้นคุณภาพตามหลักการพัฒนาศักยภาพมนุษย์อย่างยั่งยืน (HR NOTE, asia.com:online) ถ้าพิจารณาความต้องการพัฒนาสมรรถนะของครูที่เป็นความต่อเนื่องไปสู่การพัฒนานักเรียนไปสู่ความสำเร็จซึ่งครูมีอาชีพการทางการศึกษาต้องการ ดังนั้นบุคลากรและครูจะมีความตระหนักในการพัฒนาความสามารถการกระทำ กิจกรรมในงานความรับผิดชอบ มีความคาดหวังต่อความสามารถในการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ทำให้เกิดแรงจูงใจของบุคคลในการพัฒนาความสามารถของตนเอง (Scissions. 1982:20) และในยุคของโลกาภิวัตน์และการแข่งขันทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ ระบบอาชีวศึกษาถูกยกระดับให้เป็นเครื่องมือสำคัญในการผลิตกำลังคนที่มีทักษะสูง เพื่อรองรับความต้องการของตลาดแรงงานที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว องค์การระดับนานาชาติ เช่น UNESCO (2020) ได้เน้นย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาอาชีวศึกษาในฐานะยุทธศาสตร์หลักในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจของประเทศ อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยยังคงประสบปัญหาในการพัฒนาสมรรถนะของครูในสถาบันอาชีวศึกษา ทั้งในด้านนโยบาย โครงสร้างพื้นฐานการพัฒนา และการสนับสนุนเชิงระบบ แม้ว่ารัฐบาลไทยจะมีแนวนโยบายในการส่งเสริมการพัฒนาครูอย่างต่อเนื่อง อาทิ โครงการพัฒนานวัตกรรมครู การอบรมทักษะด้านดิจิทัล และการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ากับการเรียนการสอน แต่ยังพบปัญหาเจอปัญหา ได้แก่ ขาดรูปแบบการพัฒนาอย่างเป็นระบบและยั่งยืน การฝึกอบรมส่วนใหญ่มักเน้นเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ และไม่สอดคล้องกับความต้องการจำเพาะของครูในแต่ละสาขาวิชา การขาดทักษะในด้านเฉพาะทางที่จำเป็นในยุคดิจิทัล เช่น ทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ (Digital Pedagogy) และทักษะการวัดและประเมินผลตามแนวทางสมรรถนะ (Competency-Based Assessment) การมีส่วนร่วมของภาคเอกชนและสถานประกอบการยังไม่ทั่วถึง ทำให้การพัฒนาไม่สะท้อนความต้องการที่แท้จริงของตลาดแรงงาน ข้อจำกัดด้านทรัพยากรและงบประมาณ โดยเฉพาะในสถาบันอาชีวศึกษาระดับภูมิภาคหรือชนบท

ด้วยเหตุนี้ การพัฒนาสมรรถนะของครูอาชีวศึกษาจึงไม่สามารถตอบสนองความท้าทายของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างเต็มที่ ปัญหาเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึก เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาครูที่มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับนโยบายรัฐและความต้องการของอุตสาหกรรม ซึ่งจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาอาชีวศึกษา และศักยภาพในการแข่งขันของประเทศในระดับสากล ดังนั้นครูผู้สอนในสถานศึกษาอาชีวศึกษาจึงถือได้ว่าเป็นกำลังสำคัญในการผลิตกำลังคนสู่ตลาดแรงงานจึงควรได้รับการพัฒนาสมรรถนะในทุกด้านโดยเฉพาะอย่างยิ่งทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรม ที่จะสามารถจัดการเรียนรู้ด้วยเทคโนโลยีทางการศึกษาที่เหมาะสมผสมผสานกับเทคนิควิธีการสอนอันจะสามารถถ่ายทอดเนื้อหาความรู้แก่ผู้เรียนส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและมีทักษะการรู้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารซึ่งจะเป็นกำลังคนที่สำคัญในการพัฒนาประเทศต่อไปในอนาคต

สถาบันอาชีวศึกษาไทย

ความหมายการบริหารอาชีวศึกษา

นักวิชาการให้ความหมายการบริหารอาชีวศึกษาไว้ว่า เป็นกระบวนการจัดการด้านการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความรู้ ความสามารถ และทักษะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงานในยุคเทคโนโลยี สามารถเข้าถึง ควบคุม และประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ ตลอดจนมีความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์นวัตกรรมใหม่ ๆ มีศักยภาพในการประกอบอาชีพ อิสระ และสามารถเป็นผู้ประกอบการที่มีความพร้อมในการแข่งขันในสังคมยุคใหม่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (นิลสุข ปริษณันท์, 2560) นอกจากนี้ การบริหารอาชีวศึกษายังมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีสมรรถนะทางวิชาชีพที่ได้รับการยอมรับจากตลาดแรงงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน มีความสามารถในการประกอบอาชีพ และมีศักยภาพในการแข่งขันในระดับประเทศและระดับนานาชาติ ทั้งยังสามารถเป็นต้นแบบในการปฏิบัติที่เป็นเลิศ และสามารถถ่ายทอดแลกเปลี่ยนองค์ความรู้หรือแนวทางการดำเนินงานที่มีประสิทธิภาพแก่หน่วยงานหรือองค์กรอื่นได้(นวลอนงค์ อุซุภาพ,2561)

ความสำคัญของสถาบันอาชีวศึกษาไทย

สถาบันอาชีวศึกษาไทยเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาและยกระดับทักษะวิชาชีพของ บุคลากรให้มีความเชี่ยวชาญและสามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพในสาขาอาชีพต่าง ๆ ทั้งนี้ ภายใต้บริบทของการรวมตัว เป็นประชาคมอาเซียน (ASEAN Community) การจัดการอาชีวศึกษาไทยมีแนวโน้มที่จะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสมรรถนะ และความสามารถของแรงงานในระดับภูมิภาค เพื่อเตรียมความพร้อมให้แก่ผู้เรียนในการเข้าสู่ตลาดแรงงานที่มีความหลากหลาย ทางวัฒนธรรมและมาตรฐานอาชีพร่วมกัน การพัฒนากำลังคนให้มีคุณภาพและทักษะวิชาชีพที่ตรงกับความต้องการของ ตลาดแรงงานอาเซียน จะช่วยเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของประเทศ อีกทั้งเอื้อให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างประเทศ สมาชิกได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความได้เปรียบในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานเลขาธิการสภา การศึกษา, 2553) จากการศึกษาความพร้อมของสถานศึกษาอาชีวศึกษาไทยในการผลิตช่างฝีมือหรือแรงงานฝีมือเพื่อรองรับการ เข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน พบว่าส่วนใหญ่ยังมีระดับความพร้อมต่ำในหลายด้าน อาทิ ความสามารถในการเคลื่อนย้าย แรงงานเข้าสู่ตลาดแรงงานอาเซียน การใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสาร และทักษะในการสืบค้นข้อมูลผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ทั้งนี้ คณาจารย์ผู้สอนในสถานศึกษาอาชีวศึกษาส่วนใหญ่ยังขาดความพร้อมในการจัดการเรียนการสอนที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง ดังกล่าว ส่งผลให้สถาบันอาชีวศึกษาไทยจำเป็นต้องมีการปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับ ความต้องการของผู้ประกอบการ และสอดคล้องกับบริบทของประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนที่มีความต้องการแรงงานฝีมือที่มีทักษะด้านภาษา และเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับสูงขึ้น (นพดล สุตินดิวิชญ์กุล, 2554)

จากรายงานการติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษาตามนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาล พบว่า การพัฒนา คุณภาพการจัดการศึกษาในระดับอาชีวศึกษายังประสบกับข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะในด้านความนิยมของผู้เรียนที่มี แนวโน้มเลือกศึกษาต่อในสายสามัญมากกว่าสายอาชีพ ส่งผลให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานระดับกลางที่มีทักษะตาม ความต้องการของตลาดแรงงาน นอกจากนี้ยังพบอัตราการลาออกกลางคันของนักเรียนระดับอาชีวศึกษาสูง ซึ่งสะท้อนถึงความท้าทาย ด้านการคงอยู่ของผู้เรียนในระบบการศึกษาอาชีว (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2562) จากแนวโน้มที่พบในระดับ การศึกษาอาชีวศึกษา นักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) มีจำนวนลดลงอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากผู้เรียนส่วนใหญ่ ให้ความสำคัญกับการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีมากกว่าการเข้าสู่ตลาดแรงงานโดยตรง ส่งผลให้เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานสาย วิชาชีพ ทั้งในด้านปริมาณและคุณภาพ ขณะเดียวกัน การขาดการบูรณาการและการวางแผนร่วมกันระหว่างภาครัฐกับสถาน ประกอบการส่งผลให้การพัฒนากำลังคนไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2562) นอกจากนี้ พฤติกรรมและทัศนคติของผู้เรียนอาชีวศึกษายังมีส่วนทำให้ผู้ปกครองและผู้เรียนขาดความมั่นใจต่อคุณภาพของการ เรียนการสอนในระบบอาชีวศึกษา

ความสำคัญของการบริหารอาชีวศึกษา

ในยุคดิจิทัลที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ การอาชีวศึกษาจำเป็นต้องมีบทบาทสำคัญในการพัฒนากำลังคนให้มี

ศักยภาพและความสามารถในการประกอบอาชีพ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้สามารถหลุดพ้นจากความยากจนอย่างยั่งยืน ระบบการเรียนการสอนในสายอาชีพจึงต้องมุ่งเน้นการสร้างคุณลักษณะที่พึงประสงค์ให้แก่ผู้เรียน อาทิ ความคิดสร้างสรรค์ที่ทันสมัย การใช้พลังงานอย่างประหยัด การคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม คุณธรรม จริยธรรม และความใฝ่รู้ด้านเทคโนโลยีอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เรียนควรได้รับการพัฒนาให้สามารถปรับตัวกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี มีทักษะในการบูรณาการความรู้ ความคิด และทักษะต่าง ๆ เพื่อสร้างสรรค์องค์ความรู้และผลงานที่มีคุณค่า รวมทั้งมีทักษะการวิเคราะห์และการตัดสินใจที่ช่วยให้สามารถวางแผนและดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ (มณโฑลย นรสิงห์, 2560)

แนวคิดการบริหารอาชีพศึกษา

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ได้กำหนดให้กระทรวง การกระจายอำนาจการบริหารจัดการศึกษาตามมาตรา 39 ได้มอบอำนาจให้สถานศึกษาอาชีพศึกษาบริหารจัดการโดยตรงใน 4 ด้าน ได้แก่ ด้านวิชาการ งบประมาณ การบุคคล และการบริหารทั่วไป ส่งผลให้ผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีสมรรถนะในการเป็นผู้นำทางวิชาการและมีความเชี่ยวชาญในการบริหารการเปลี่ยนแปลง (Change Management) การบริหารจัดการภายใต้บริบทดังกล่าวต้องอาศัยหลักธรรมาภิบาลเป็นแนวทาง พร้อมทั้งปรับระบบการจัดการบุคลากรให้สอดคล้องกับปัจจัยแวดล้อมภายนอกตามกรอบ PEST Analysis ซึ่งประกอบด้วยมิติทางการเมือง (Politics) เศรษฐกิจ (Economics) สังคม (Social) และเทคโนโลยี (Technology) เพื่อให้สามารถประเมินและจัดการกับโอกาสและความเสี่ยงได้อย่างเหมาะสม กระบวนการบริหารจัดการจึงควรมีการกำหนดวิสัยทัศน์ร่วม เน้นการพัฒนาบุคลากร การสร้างแรงจูงใจ การทำงานเป็นทีม และการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ที่เน้นการขับเคลื่อนด้วยความคิดสร้างสรรค์ การผลิตนวัตกรรม และการให้บริการที่มีคุณภาพ โดยมีการเรียนรู้จากสถานการณ์และประสบการณ์เป็นฐาน เพื่อสร้างการพัฒนาที่มั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สรวยอัยย์ อนันตวิจิตร, 256; เอกชัย กี่สุขพันธ์ และคณะ, 2553)

สมรรถนะ (Competency)

สมรรถนะ (Competency) ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมขีดความสามารถในการแข่งขันขององค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติของการบริหารทรัพยากรมนุษย์ เนื่องจากสมรรถนะมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับประสิทธิภาพและความสามารถในการดำเนินงานขององค์กร องค์กรต่าง ๆ จึงนำแนวคิดเรื่องสมรรถนะมาใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการในหลากหลายด้าน อาทิ การบริหารทรัพยากรมนุษย์ การพัฒนาหลักสูตร การยกระดับคุณภาพบริการ ตลอดจนการส่งเสริมภาวะผู้นำของผู้บริหาร เพื่อให้สามารถบริหารงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร ดังนั้น เพื่อสร้างความเข้าใจที่ชัดเจนเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสมรรถนะ จำเป็นต้องศึกษาถึงพื้นฐานแนวคิด ความหมาย องค์ประกอบ ประเภทของสมรรถนะ แนวทางการกำหนด การวัด และการประยุกต์ใช้สมรรถนะในบริบทต่าง ๆ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้ในการบริหารงานและการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ

ความเป็นมาของสมรรถนะ

แนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะมีจุดเริ่มต้นจากบทความทางวิชาการของ เดวิด ซี. แมคเคลแลนด์ (David C. McClelland) นักจิตวิทยาจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ซึ่งนำเสนอในช่วงทศวรรษ 1960 โดยเสนอว่า การประเมินศักยภาพของบุคคลผ่านการวัดเชาวน์ปัญญา (IQ) และการทดสอบบุคลิกภาพ ยังไม่เพียงพอในการทำนายความสำเร็จในการปฏิบัติงานหรือสมรรถนะที่แท้จริงของบุคคลในองค์กร แมคเคลแลนด์เห็นว่า การวัดผลแบบเดิมไม่สามารถสะท้อนคุณลักษณะเชิงลึกที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการทำงานและผลสัมฤทธิ์ได้อย่างแท้จริง เขาจึงเสนอแนวคิดเรื่อง “สมรรถนะ” (Competency) ซึ่งหมายถึงคุณลักษณะพื้นฐานของบุคคล เช่น ความรู้ ทักษะ เจตคติ แรงจูงใจ และลักษณะส่วนบุคคลอื่น ๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

ในช่วงทศวรรษ 1970 กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกา (U.S. State Department) ได้ว่าจ้างบริษัท McBer ซึ่งมี เดวิด ซี. แมคเคลแลนด์ (David C. McClelland) เป็นผู้บริหาร ให้พัฒนาเครื่องมือรูปแบบใหม่ที่สามารถทำนายผลการปฏิบัติงานของบุคลากรได้อย่างแม่นยำมากกว่าการประเมินแบบเดิม เนื่องจากพบว่าผลการสอบแบบทดสอบสติปัญญาและบุคลิกภาพไม่

สามารถสะท้อนถึงประสิทธิภาพการทำงานที่แท้จริงได้ กล่าวคือ บุคคลที่มีคะแนนสูงในการทดสอบกลับไม่ประสบความสำเร็จในการปฏิบัติงาน แมคเคลแลนด์จึงได้พัฒนาแนวทางการประเมินสมรรถนะ (Competency) และนำเสนอผ่านบทความเรื่อง "Testing for competence rather than for intelligence" ซึ่งตีพิมพ์ในวารสาร American Psychologist โดยเสนอว่าสมรรถนะเป็นคุณลักษณะภายในของบุคคลที่เชื่อมโยงกับการแสดงพฤติกรรมอย่างมีประสิทธิภาพในการทำงาน และเสนอเครื่องมือใหม่ที่เรียกว่า Behavioral Event Interview (BEI) ซึ่งเป็นเทคนิคการสัมภาษณ์เชิงลึกที่ใช้เพื่อระบุสมรรถนะของผู้ปฏิบัติงานที่ประสบความสำเร็จ โดยเน้นการสะท้อนประสบการณ์จริงของบุคคลในสถานการณ์การทำงานที่ผ่านมา เพื่อให้เห็นรูปแบบพฤติกรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จ

ในปี ค.ศ. 1982 ริชาร์ด โบยัตซิส (Richard Boyatzis) ได้เสนอกรอบแนวคิดเกี่ยวกับสมรรถนะผ่านผลงานหนังสือเรื่อง The Competent Manager: A Model of Effective Performance โดยได้ให้นิยามคำว่า "สมรรถนะ" (competencies) ว่าเป็นความสามารถที่เกี่ยวข้องกับงานหรือคุณลักษณะภายในตัวบุคคล ซึ่งมีผลต่อการปฏิบัติงานให้บรรลุเป้าหมายและมีประสิทธิภาพ

ต่อมาในปี ค.ศ. 1994 แกรี แฮมเมล (Gary Hamel) และ ซี.เค. พรฮาราด (C.K. Prahalad) ได้นำเสนอแนวคิด "สมรรถนะหลัก" (Core Competencies) ในหนังสือ Competing for The Future โดยอธิบายว่า สมรรถนะหลักเป็นความสามารถพื้นฐานและสำคัญขององค์กรธุรกิจ ซึ่งประกอบด้วยองค์ความรู้ ทักษะ และความสามารถที่มีระดับความเชี่ยวชาญสูง เพื่อให้การดำเนินงานสอดคล้องกับความต้องการขององค์กรและสามารถสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันอย่างยั่งยืน

ประเทศไทยได้มีการปฏิรูปและปรับเปลี่ยนอย่างเป็นระบบขนานใหญ่ จึงได้มีการจัดทำ การปฏิรูปและการปรับเปลี่ยนอย่างเป็นระบบของประเทศไทยในช่วงที่ผ่านมาได้นำไปสู่การกำหนดยุทธศาสตร์ชาติฉบับใหม่ ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศในระยะยาว เพื่อยกระดับคุณภาพของประเทศไทยในทุกภาคส่วนและแก้ไขปัญหาโครงสร้างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน รวมถึงการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยคุกคามและการบริหารจัดการความเสี่ยงในอนาคต ตลอดจนการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของภูมิทัศน์โลก ยุทธศาสตร์ชาติได้กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ว่า "ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง" (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2018) โดยมีกรอบระยะเวลาการพัฒนา 20 ปี ซึ่งประกอบด้วย 6 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่: 1. ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง 2. ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน 3. ยุทธศาสตร์การพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ 4. ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสความเสมอภาคและเท่าเทียมกันทางสังคม 5. ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม 6. ยุทธศาสตร์ด้านการปรับสมดุลและพัฒนาระบบการบริหารจัดการภาครัฐ แนวคิดประเทศไทย 4.0 เป็นแนวทางการปรับเปลี่ยนโครงสร้างเศรษฐกิจจากการขับเคลื่อนด้วยการพัฒนาประสิทธิภาพในการผลิตภาคอุตสาหกรรม ไปสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (Innovation-Driven Economy) (กระทรวงอุตสาหกรรม, 2017) โดยมีเป้าหมายให้ประเทศไทยกลายเป็นประเทศที่มีรายได้สูง ผ่านการขับเคลื่อนด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการขับเคลื่อนประเทศไทย 4.0 ต้องมีการเปลี่ยนแปลงใน 3 มิติสำคัญ 1.การเปลี่ยนแปลงจากสินค้าโภคภัณฑ์สู่สินค้าเชิงนวัตกรรมมีการปรับเปลี่ยนจากการผลิตสินค้าขั้นพื้นฐานไปสู่สินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มและใช้เทคโนโลยีขั้นสูง 2.การเปลี่ยนแปลงจากการขับเคลื่อนด้วยภาคอุตสาหกรรมสู่เทคโนโลยีและนวัตกรรมมีการส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์และการพัฒนานวัตกรรมเป็นแรงขับเคลื่อนหลัก 3.การเปลี่ยนแปลงจากการเน้นภาคการผลิตสู่ภาคบริการ*: การขยายบทบาทของภาคบริการที่มีมูลค่าเพิ่มสูง (คณะกรรมการนโยบายเศรษฐกิจดิจิทัล, 2016) การเปลี่ยนผ่านในองค์ประกอบสำคัญ ประกอบด้วย 1.ภาคเกษตรกรรม มีการเปลี่ยนผ่านจากการเกษตรแบบดั้งเดิม (Traditional Farming) ไปสู่การเกษตรสมัยใหม่ ที่เน้นการบริหารจัดการและเทคโนโลยี (Smart Farming) โดยมุ่งเน้นการพัฒนาเกษตรกรให้มีรายได้เพิ่มขึ้นและมีลักษณะของผู้ประกอบการ (Agricultural Entrepreneur) (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2018) 2. ภาควิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มีการปรับเปลี่ยนจากวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมแบบดั้งเดิม (Traditional SMEs) ที่ต้องอาศัยการสนับสนุนจากรัฐอย่างต่อเนื่อง ไปสู่ Smart Enterprises และ Startups ที่มีศักยภาพสูง รวมถึงวิสาหกิจที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรม (Innovation-Driven Enterprises: IDE) (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2019) 3.ภาคบริการมี

การเปลี่ยนผ่านจากการให้บริการแบบดั้งเดิม (Traditional Services) ซึ่งสร้างมูลค่าเพิ่มในระดับต่ำ ไปสู่การบริการที่สร้างมูลค่าสูง (High-Value Services) และต้องใช้ทักษะขั้นสูง และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ มีการปรับเปลี่ยนจากแรงงานที่มีทักษะต่ำไปสู่แรงงานที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และทักษะสูง เพื่อสนับสนุนการขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรม (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2017)

ความหมายของสมรรถนะ

สมรรถนะเป็นคุณลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในตัวบุคคล ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะเป็นตัวผลักดันให้บุคคลสามารถสร้างผลการปฏิบัติงานในงานที่ตนรับผิดชอบให้สูงกว่า หรือเหนือกว่าเกณฑ์ เป็นลักษณะเฉพาะ จึงมีนักวิชาการทั้งต่างประเทศและของไทยได้ให้ความหมายของสมรรถนะ (Competency) ดังนี้

แมคเคลแลนด์ (McClelland. 1973) กล่าวว่า สมรรถนะ หมายถึง บุคลิกลักษณะที่ซ่อนอยู่ภายในแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถผลักดันให้บุคคลนั้น สร้างผลการปฏิบัติงานที่ดี หรือตามเกณฑ์ที่กำหนดในงานที่ตนรับผิดชอบ

สเปนเซอร์ และ สเปนเซอร์ (Spencer; & Spencer. 1993) อธิบายว่า สมรรถนะเป็น คุณลักษณะพื้นฐาน (Underlying characteristic) ที่มีอยู่ในตัวบุคคล ได้แก่ แรงจูงใจ (Motive) อุปนิสัย (Trait) อัตมโนทัศน์ (Self-concept) ความรู้ (Knowledge) และทักษะ (Skills) ซึ่งคุณลักษณะเหล่านี้จะเป็นตัวผลักดันหรือมีความสัมพันธ์เชิงเหตุผล (Causal relationship) ให้บุคคลสามารถปฏิบัติงานตามหน้าที่ความรับผิดชอบ หรือสถานการณ์ต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและ/หรือสูงกว่าเกณฑ์อ้างอิง (Criterion reference) หรือเป้าหมายที่กำหนดไว้

ไรแรทท์ และ โลฮัน (Rylatt; & Lohan. 1995) กล่าวว่า สมรรถนะ (Competency) หมายถึง ลักษณะของทักษะ ความรู้ และเจตคติที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ ณ สถานการณ์หรือเฉพาะงาน

บลานเชโร โบโรสกี และ ไดเออร์ (Blancero; Boroski; & Dyer. 1996) กล่าวว่า สมรรถนะ (Competency) หมายถึง ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และเจตคติอื่นที่มีเพื่อให้ได้พฤติกรรมที่ต้องการในอนาคต

คลาร์ค (Clark. 1999) กล่าวว่า สมรรถนะ ประกอบด้วยองค์ประกอบที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ 1) ความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) และความสามารถ (Abilities) ซึ่งสามารถสังเกตได้หรือสามารถวัดได้ และ 2) ความรู้ ทักษะ และความสามารถ เหล่านี้ จะต้องแยกความแตกต่างระหว่างผู้ปฏิบัติงานได้สูงกว่าและผู้ปฏิบัติงานคนอื่น ๆ ออกจากกันได้

คูบัวส์ และ รอทเวลล์ (Dubois; & Rothwell. 2004) กล่าวว่า สมรรถนะ หมายถึง คุณลักษณะที่ทุกคนมีและใช้อย่างเหมาะสม เพื่อผลักดันให้ผลการปฏิบัติงานบรรลุตามเป้าหมาย ซึ่งลักษณะเหล่านี้ ได้แก่ ความรู้ ทักษะ บุคลิกภาพ แรงจูงใจทางสังคม ลักษณะนิสัยส่วนบุคคล ตลอดจนความคิดและวิธีการคิด ความรู้สึกและการกระทำ

เท็อน ทองแก้ว (2550) ได้ให้ความหมายของสมรรถนะว่า สมรรถนะ เป็นความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่จำเป็นของบุคคลในการทำงานให้ประสบความสำเร็จมีผลงานได้ตามเกณฑ์ หรือมาตรฐานที่กำหนดหรือสูงกว่า

ชูชัย สมิทธิไกร (2552) ได้ให้ความหมายของสมรรถนะว่า หมายถึง คุณลักษณะที่จำเป็นในการปฏิบัติงานของบุคคล ได้แก่ ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะอื่น ๆ เช่น อุปนิสัย เจตคติ บุคลิกภาพ

สุรศักดิ์ ปาเฮ (2556) สรุปได้ว่า สมรรถนะหมายถึง การรวมตัวของความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมการทำงาน ซึ่งส่งผลให้บุคคลสามารถสร้างผลงานที่โดดเด่นเหนือกว่าผู้อื่นและบรรลุวัตถุประสงค์ขององค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น สมรรถนะครู จึงหมายถึง ความรู้ ทักษะ ความสามารถ และคุณลักษณะที่จำเป็นของครูในการปฏิบัติงานวิชาชีพให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพตามเป้าหมายทางการศึกษา

ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร (2557) ได้สรุปว่า สมรรถนะ หมายถึง คุณลักษณะและความสามารถของบุคคลที่แสดงออกเป็นพฤติกรรมการทำงานที่มีประสิทธิภาพ โดยสะท้อนการผสมผสานระหว่างความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะส่วนบุคคลที่สามารถสังเกตและวัดได้ ซึ่งอาจเกิดจากพรสวรรค์ธรรมชาติหรือการพัฒนาผ่านการปฏิบัติงาน การฝึกอบรม และการพัฒนาตนเอง

องค์การรัฐมนตรีศึกษาแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (2558) ได้ให้ความหมายของ สมรรถนะ หมายถึง การผสมผสานของ ทักษะ ความรู้ พฤติกรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ที่จำเป็นสำหรับการปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จ

นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์ (2559) ได้สรุปว่า สมรรถนะ หมายถึง ชีตความสามารถที่เป็นการบูรณาการของความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของบุคคล (KSAs) ซึ่งแสดงออกผ่านพฤติกรรมการทำงานที่สามารถสังเกตและวัดได้ ประกอบด้วย 3 องค์ประกอบหลัก คือ ลักษณะของบุคคล (Personal characteristics) พฤติกรรม (Behavior) – การแสดงออกทั้งเชิงบวกและลบ ผลการปฏิบัติงาน (Performance) ซึ่งมีส่วนช่วยสนับสนุนการบรรลุวิสัยทัศน์ พันธกิจ และกลยุทธ์ขององค์การและยังใช้เป็นกรอบในการสร้างวัฒนธรรมองค์การ

สิทธิพงศ์ นกแอนหามาน (2559) ได้สรุปว่า สมรรถนะ หมายถึง การผสมผสานของความรู้ ความชำนาญ ความสามารถ และคุณลักษณะของผู้ดำรงตำแหน่งที่สนับสนุนการปฏิบัติงานให้ประสบความสำเร็จ ประกอบด้วย ความรู้ ทักษะ อัตมโนทัศน์นี้ แรงจูงใจในการทำงาน องค์ประกอบเหล่านี้บูรณาการกันเป็นพฤติกรรมและการกระทำที่ขับเคลื่อนการดำเนินงานให้บรรลุวิสัยทัศน์และวัตถุประสงค์ขององค์การอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

สรุปได้ว่า สมรรถนะ หมายถึง พฤติกรรมซึ่งเกิดจากการรวมความรู้ ทักษะ ความสามารถ ความชำนาญ เจตคติ แรงจูงใจ และคุณลักษณะของครูที่จำเป็นต่อการปฏิบัติงานในวิชาชีพครูให้บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ ตามความต้องการขององค์การทางการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา มีความโดดเด่นและสร้างความแตกต่างจากผู้อื่น ทำให้บุคคลนั้นปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีประสิทธิผล สามารถวัดได้สังเกตได้และพัฒนาได้

องค์ประกอบของสมรรถนะ

McClelland (1973) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบของสมรรถนะ ประกอบด้วย 1.ความรู้ หมายถึง ข้อมูลหรือสาระสำคัญเฉพาะด้านที่มีความจำเป็นต่อการประกอบอาชีพหรือการปฏิบัติงาน 2. ทักษะ หมายถึง ความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ในการปฏิบัติงานจนเกิดความชำนาญ สามารถดำเนินงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ 3.ความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง หมายถึง การรับรู้และการประเมินตนเอง ซึ่งครอบคลุมเจตคติ ค่านิยม และภาพลักษณ์ที่บุคคลมีต่อตนเอง 4. บุคลิกลักษณะประจำตัว หมายถึง ลักษณะนิสัยหรือคุณลักษณะเฉพาะตัวที่สะท้อนความเป็นบุคคล 5. แรงจูงใจ หมายถึง แรงขับภายในที่กระตุ้นให้บุคคลแสดงพฤติกรรมเพื่อบรรลุเป้าหมาย

Boyatzis (1982) ได้ให้คำนิยามของ “สมรรถนะ” (Competency) ว่าเป็นองค์ประกอบภายในบุคคลที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถคาดการณ์ความสำเร็จในการปฏิบัติงานได้ โดยแบ่งองค์ประกอบของสมรรถนะออกเป็น 5 ด้านหลัก ดังนี้ 1. แรงจูงใจ คือ พลังขับภายในที่กำหนดเป้าหมายและสะท้อนผ่านพฤติกรรมในสถานการณ์ต่าง ๆ มีอิทธิพลต่อการกระทำของบุคคลทั้งในระดับจิตสำนึกและจิตใต้สำนึก 2. ลักษณะเฉพาะ คือ คุณลักษณะประจำตัวหรืออุปนิสัยที่สะท้อนรูปแบบการตอบสนองต่อสิ่งกระตุ้นอย่างสม่ำเสมอ แม้ในสถานการณ์เดียวกัน บุคคลแต่ละคนจะแสดงลักษณะเฉพาะที่แตกต่างกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานในการกำหนดพฤติกรรมโดยรวมในระยะยาว 3. ภาพลักษณ์ตนเอง คือ การรับรู้และประเมินตนเองที่รวมถึงการสร้างอัตลักษณ์และการยอมรับตนเอง ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรม การตัดสินใจ และการพัฒนาแนวคิดเชิงบวกในการทำงาน 4. บทบาททางสังคม คือ การแสดงตนเพื่อสื่อสารบทบาทที่บุคคลต้องการให้สังคมรับรู้ เช่น การเป็นผู้นำ การปฏิบัติตามจริยธรรม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมองค์กร ซึ่งสะท้อนการปรับตัวตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรม 5. ทักษะ (Skill) คือ ความสามารถในการปฏิบัติอย่างเป็นระบบและต่อเนื่องเพื่อบรรลุเป้าหมาย ทักษะที่ได้รับการฝึกฝนและพัฒนาช่วยเสริมประสิทธิภาพในการทำงานและการตอบสนองบทบาทในองค์กรอย่างเหมาะสม

Spencer และ Spencer (1993) อธิบายว่า สมรรถนะ (Competency) คือ คุณลักษณะเฉพาะของบุคคลที่เป็นตัวกำหนดพฤติกรรมและผลงานในการทำงานที่มีประสิทธิผล โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ 1. แรงจูงใจ หมายถึง พลังขับเคลื่อนภายในที่ผลักดันพฤติกรรมของบุคคลไปสู่เป้าหมายเฉพาะ แรงจูงใจมีผลต่อการเลือกปฏิบัติและการหลีกเลี่ยงพฤติกรรมต่าง ๆ เช่น บุคคลที่มีแรงจูงใจความสำเร็จสูงมักตั้งเป้าหมายท้าทาย รับผิดชอบงาน และใช้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง 2. ลักษณะเฉพาะ หมายถึง คุณลักษณะทางกายภาพหรือแบบแผนการตอบสนองทางพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างสม่ำเสมอเมื่อต้องเผชิญกับสิ่งกระตุ้น 3. มโนทัศน์ในตน หมายถึง คุณลักษณะทางกายภาพหรือแบบแผนการตอบสนองทางพฤติกรรมที่แสดงออกอย่างสม่ำเสมอเมื่อต้องเผชิญกับสิ่งกระตุ้น หรือความสามารถใน

การควบคุมอารมณ์ภายใต้แรงกดดัน ลักษณะเฉพาะเหล่านี้มักพบในผู้ที่ประสบความสำเร็จในบทบาทผู้นำ และมีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการทำงานอย่างต่อเนื่อง แม้ปราศจากการควบคุมโดยตรงจากผู้อื่น 4.ความรู้ หมายถึง ข้อมูลหรือสารสนเทศเฉพาะด้านที่บุคคลมีและสามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์หรือแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริง โดยแตกต่างจากข้อมูลดิบที่ยังไม่ผ่านการประมวลผลและการจดจำเพียงอย่างเดียว 5. ทักษะ หมายถึง ความสามารถในการปฏิบัติทั้งเชิงกายภาพและจิตใจ ซึ่งเป็นลักษณะรูปธรรมและสามารถพัฒนาได้

สรุปได้ว่า องค์ประกอบของสมรรถนะ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1. แรงจูงใจเป็นตัวขับเคลื่อนพฤติกรรมไปสู่เป้าหมายอย่างมีจุดมุ่งหมาย บุคคลที่มีแรงจูงใจสูงจะตั้งเป้าหมายที่ท้าทาย มุ่งมั่น และรับผิดชอบในผลงาน 2. ลักษณะเฉพาะ เป็นรูปแบบพฤติกรรมหรืออุปนิสัยที่แสดงออกอย่างต่อเนื่อง เช่น ความอดทน ความคิดสร้างสรรค์ หรือการควบคุมอารมณ์ภายใต้แรงกดดัน ซึ่งมักเป็นพื้นฐานของบุคลิกภาพและเป็นปัจจัยที่ยากต่อการเปลี่ยนแปลง 3. มโนทัศน์ในตน หรือภาพลักษณ์ตนเอง สะท้อนการรับรู้และการประเมินตนเองของบุคคล ทั้งในด้านค่านิยม เจตคติ และบทบาทที่ตนเชื่อว่ามีในสังคม ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรม การตัดสินใจ และแนวโน้มในการปฏิบัติงาน 4.ความรู้ คือข้อมูลหรือสารสนเทศเฉพาะด้านที่สามารถนำไปใช้ในการวิเคราะห์หรือแก้ไขปัญหาในสถานการณ์จริง โดยต่างจากการจดจำข้อมูล ซึ่งไม่สามารถชี้วัดความสามารถในการปฏิบัติงานได้โดยตรง 5. ทักษะ ความสามารถในการนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติงานทั้งในเชิงกายภาพและจิตใจ ทักษะเป็นองค์ประกอบที่สามารถพัฒนาได้ผ่านการฝึกฝน และมีผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพในการทำงาน

ประเภทของสมรรถนะ

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้ให้ทรรศนะที่แตกต่างกันออกไปดังนี้

สเปนเซอร์ (Spencer & Spencer. 1994) ได้สรุปประเภทสมรรถนะ ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1.สมรรถนะหลัก (Essential competency) หมายถึง พื้นฐานของความรู้และทักษะที่ทุกคนในองค์กรจำเป็นต้องมีซึ่งสามารถพัฒนาขึ้นมาได้โดยการฝึกอบรม 2.สมรรถนะขั้นแยกแยะได้ (Differentiating competency) หมายถึง สมรรถนะที่สามารถแยกผู้ปฏิบัติงานที่มีความสามารถโดดเด่นออกจากผู้ปฏิบัติงานที่มีความสามารถระดับ ปานกลาง (Average performance) ได้แม้ว่าสมรรถนะด้านนี้จะยากต่อการพัฒนา แต่ก็เป็นตัวกำหนดความสำเร็จในการทำงานของบุคคลในระยะยาว 3.สมรรถนะขั้นกลยุทธ์ (Strategic competency) หมายถึง สมรรถนะหลักขององค์กรแต่มุ่งไปที่สมรรถภาพขององค์กร (Organizational capability) รวมไปถึงสมรรถนะที่จะสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ซึ่งได้แก่ ความสามารถด้านนวัตกรรม การให้บริการความรวดเร็วในการปฏิบัติงาน และเทคโนโลยี

อนุสิทธิ์ นามโยธา (2555) ได้แบ่งประเภทสมรรถนะของผู้บริหารสถานศึกษา เป็น 2 ประเภท ได้แก่ สมรรถนะหลักผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย การมุ่งผลสัมฤทธิ์ การบริการที่ดี การพัฒนาตนเอง การทำงานเป็นทีม และคุณธรรมจริยธรรม และสมรรถนะประจำสายงานผู้บริหารสถานศึกษา ประกอบด้วย การสื่อสารและการจูงใจ การมีวิสัยทัศน์ การวิเคราะห์สังเคราะห์ การพัฒนาศักยภาพบุคลากร และการมีภาวะผู้นำ

สิทธิพงศ์ นกแอนหมาน (2559) ได้สรุปประเภทของสมรรถนะ ดังนี้ 1.สมรรถนะหลัก เป็นสมรรถนะที่บุคลากรในองค์กรนั้นมียู่ทุกคน เป็นความรู้ ทักษะ ความสามารถเฉพาะของแต่ละบุคคล ซึ่งจะเป็นความสามารถที่แท้จริงของแต่ละบุคคล 2.สมรรถนะเฉพาะงาน/หน้าที่การทำงาน เป็นสมรรถนะที่บุคคลจะต้องมีตามบทบาท หน้าที่การทำงานในแต่ละตำแหน่ง เพื่อที่จะปฏิบัติงานให้ออกมามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่องค์กรได้ตั้งเป้าหมายไว้

ธนกฤต อึ้งน้อย (2563) ได้กล่าวว่า ประเภทสมรรถนะสามารถจำแนกได้ 2 ประเภท คือ สมรรถนะหลัก (Core Competency) คือ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่เกิดจากความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) ความสามารถ (Ability) และคุณลักษณะส่วนบุคคล (Personal Characteristics) ทำให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลตามที่กำหนดไว้ และสมรรถนะประจำสายงาน (Functional Competency) คือ คุณลักษณะเชิงพฤติกรรมที่กำหนดขึ้นเป็นการเฉพาะสำหรับแต่ละตำแหน่ง เพื่อสนับสนุนให้แสดงพฤติกรรมที่เหมาะสมกับหน้าที่และสามารถปฏิบัติภารกิจในหน้าที่ได้ดียิ่งขึ้น

สรุปได้ว่า ประเภทของสมรรถนะ อาจแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ 2 ประเภท คือ สมรรถนะหลัก เป็นสมรรถนะเกี่ยวกับ

ความรู้ ความสามารถ ทักษะและพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในการปฏิบัติงาน และสมรรถนะเฉพาะสำหรับสายงานนั้น ๆ เป็นความสามารถในงานเฉพาะด้านซึ่งมีความแตกต่างกันไปตามบทบาทและหน้าที่

ประโยชน์ของสมรรถนะ

นิสดารก์ เวชยานนท์ (2549) ได้เสนอว่า การประยุกต์ใช้แนวคิดสมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์มีประโยชน์อย่างรอบด้าน โดยสามารถสนับสนุนกระบวนการต่าง ๆ ภายในองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพในหลากหลายมิติ ประการแรก แนวคิดสมรรถนะช่วยปรับปรุงกระบวนการคัดสรรบุคลากรให้มีความสอดคล้องกับคุณลักษณะที่จำเป็นต่อความสำเร็จในงาน ประการที่สอง ช่วยยกระดับการประเมินศักยภาพของบุคลากรให้มีความชัดเจนและเป็นระบบมากยิ่งขึ้น ประการที่สาม เอื้อให้เกิดการพัฒนากระบวนการปรับปรุงผลการปฏิบัติงานอย่างต่อเนื่อง ในด้านการสื่อสาร สมรรถนะยังเป็นเครื่องมือที่ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับเป้าหมายการทำงาน ส่งผลให้เกิดผลงานที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น ขณะเดียวกันยังส่งเสริมให้พนักงานสามารถประเมินและพัฒนาตนเองได้อย่างเป็นระบบ อีกทั้งยังเป็นแนวทางสำคัญในการวางแผนอบรมและให้คำปรึกษาที่เหมาะสมกับศักยภาพรายบุคคล นอกจากนี้ การใช้แนวคิดสมรรถนะยังมีส่วนช่วยในการพัฒนาและเสริมสร้างวัฒนธรรมองค์การให้เข้มแข็ง สร้างทีมงานที่มีความร่วมมือและเป้าหมายร่วมกัน รวมถึงสนับสนุนการออกแบบงานให้สอดคล้องกับศักยภาพของบุคลากรแต่ละคนอย่างเหมาะสม

การพัฒนาสมรรถนะ (Competency Development)

การพัฒนาสมรรถนะเป็นกระบวนการที่มีโครงสร้างชัดเจน ซึ่งเริ่มต้นจากการกำหนดกรอบแนวคิดพื้นฐานและวัตถุประสงค์ที่สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ (Vision) พันธกิจ (Mission) ยุทธศาสตร์ (Strategy) ค่านิยมองค์กร (Values) วัฒนธรรมองค์กร (Corporate Culture) และพฤติกรรมที่องค์กรต้องการให้บุคลากรแสดงออก (Behavioral Expectations) ทั้งนี้ เพื่อนำไปสู่การกำหนด “สมรรถนะขององค์กร” (Organizational Competency) ที่สะท้อนถึงทิศทางและเป้าหมายเชิงกลยุทธ์ซึ่งสร้างความได้เปรียบทางการแข่งขันอย่างยั่งยืนต่อนั้น องค์กรจะกำหนดสมรรถนะของบุคลากร (Employee Competency) โดยแบ่งเป็น 4 ประเภทหลัก ได้แก่ สมรรถนะหลัก (Core Competency) สมรรถนะตามสายวิชาชีพ (Functional Competency) สมรรถนะร่วมในกลุ่มสายงาน (Common Functional Competency) สมรรถนะเฉพาะตำแหน่ง (Specific Functional Competency) จากการจำแนกดังกล่าว องค์กรจะสามารถวิเคราะห์และประเมินช่องว่างของสมรรถนะระหว่างสภาพจริงกับที่พึงประสงค์ เพื่อวางแผนการพัฒนาสมรรถนะอย่างเหมาะสม เมื่อระบบสมรรถนะได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบแล้ว จะสามารถนำไปใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในมิติต่าง ๆ เช่น การสรรหาและคัดเลือกบุคลากร การฝึกอบรมและพัฒนา การประเมินผลการปฏิบัติงาน การวางแผนเส้นทางอาชีพ การเตรียมความพร้อมเพื่อสืบทอดตำแหน่ง รวมถึงการบริหารค่าตอบแทนอย่างมีประสิทธิภาพ ท้ายที่สุดเมื่อบุคลากรมีสมรรถนะสูงขึ้น ย่อมส่งผลให้การปฏิบัติงานมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายขององค์กรอย่างยั่งยืน อันถือเป็นการขับเคลื่อนองค์กรไปสู่ความเป็นเลิศ (Excellence Performance)

บทสรุป

กระแสโลกาภิวัตน์และการแข่งขันทางการค้าในระดับนานาชาติ โดยเฉพาะในบริบทของเขตการค้าเสรี ส่งผลให้การพัฒนากำลังคนด้านอาชีวศึกษาเป็นภารกิจเร่งด่วนที่ทุกประเทศต้องดำเนินการ องค์กรระดับโลก เช่น UNESCO ได้เน้นย้ำบทบาทของอาชีวศึกษาในการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ หากประเทศไทยไม่เร่งพัฒนาด้านนี้ อาจสูญเสียโอกาสในการดึงดูดการลงทุนจากต่างประเทศ การยกระดับคุณภาพการเรียนรู้อาชีวศึกษาจึงจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนกระบวนการ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางปัญญาและสังคมฐานความรู้ ซึ่งครูเป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อน การพัฒนาสมรรถนะครูควรเน้นการสร้างกำลังคนที่จะรับเทคโนโลยีขั้นสูง และสอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ เพื่อลดต้นทุนเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์ และยกระดับเศรษฐกิจให้สามารถแข่งขันได้ในระดับโลก ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคมอย่างรวดเร็ว ครูอาชีวศึกษาจำเป็นต้องมีสมรรถนะที่รอบด้าน ทั้งความรู้วิชาชีพ ทักษะการสอน การใช้เทคโนโลยีดิจิทัล และเจตคติที่เอื้อต่อการเรียนรู้ การพัฒนาสมรรถนะเหล่านี้ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน โดยเฉพาะนโยบายของรัฐที่กำหนดทิศทาง กลยุทธ์ และการสนับสนุนอย่างเป็นระบบ เช่น การส่งเสริมการพัฒนาวิชาชีพอย่างต่อเนื่อง

Continuing Professional Development: CPD) และการบูรณาการเทคโนโลยีในการจัดการเรียนการสอน การฝึกอบรมครูอย่างต่อเนื่องจึงเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างสมรรถนะ โดยเฉพาะด้านทักษะดิจิทัล ซึ่งช่วยให้ครูสามารถออกแบบการเรียนรู้ได้อย่างยืดหยุ่นและตอบสนองผู้เรียนได้อย่างเหมาะสม รวมถึงทักษะการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ ซึ่งครูต้องสามารถใช้เครื่องมือและวิธีการที่เหมาะสมกับผลลัพธ์เชิงสมรรถนะของผู้เรียนในสายอาชีพได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การปฏิรูปอาชีวศึกษาจำเป็นต้องเริ่มจากการพัฒนาครูอาชีวศึกษาให้มีสมรรถนะและขีดความสามารถที่สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยียุคใหม่ โดยมุ่งเน้นครู 3 กลุ่ม ได้แก่ ครูวิชาชีพ/พื้นฐาน ครูฝึก และครูภูมิปัญญา ผ่านการสนับสนุนในทุกระดับ ทั้งนโยบาย สถานศึกษา และภาคปฏิบัติ ครูอาชีวศึกษาต้องปรับกระบวนทัศน์และพัฒนาทักษะศตวรรษที่ 21 ได้แก่ การเรียนรู้และนวัตกรรม สารสนเทศ เทคโนโลยี รวมถึงทักษะชีวิตและอาชีพ เพื่อจัดการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง พร้อมบูรณาการความรู้ร่วมสมัยและภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้ตอบสนองความต้องการชุมชน และสร้างความมั่นคงทางสังคมอย่างยั่งยืนและเพื่อให้ครูสามารถรับมือกับความท้าทายของโลกการทำงานในศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และยกระดับคุณภาพของระบบอาชีวศึกษาไทยให้ทัดเทียมในระดับสากล

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2018). **แผนยุทธศาสตร์การพัฒนภาคเกษตรสู่ Smart Farming**. สำนักงานปลัดกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.
- กระทรวงอุตสาหกรรม. (2017). **ยุทธศาสตร์การพัฒนอุตสาหกรรมไทย 4.0**. สำนักงานปลัดกระทรวงอุตสาหกรรม.
- คณะกรรมการนโยบายเศรษฐกิจดิจิทัล. (2016). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศไทย**. สำนักงานรัฐบาลอิเล็กทรอนิกส์.
- ชุมพล คำเทียน และ พิษญาภา ยืนยาว.(2563).**สมรรถนะครูผู้สอนอาชีวศึกษาด้านนวัตกรรมการเรียนรู้ในยุค 4.0.งานประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่12.มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐมมหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม | จังหวัดนครปฐม | ประเทศไทย | 9 - 10 กรกฎาคม 2563:2837-2845.**
- ชูชัย สมितिไกร. (2552). **การสรรหาการคัดเลือกและการประเมินผลการปฏิบัติงานของ บุคลากร**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นพดล สุตันดิวนิชย์กุล. (2554). **การศึกษาความพร้อมด้านเทคโนโลยีของสถานศึกษาอาชีวศึกษาไทย เพื่อรองรับการเป็นประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน**. กรุงเทพฯ :มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- เทียน ทองแก้ว. (2550). **สมรรถนะ (Competency) : หลักการและแนวปฏิบัติ**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต.
- ธนกฤต อึ้งน้อย .(2563).รูปแบบการพัฒนาสมรรถนะครูใหม่ในศตวรรษที่ 21ตามแนวคิดโรงเรียนเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้. **วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษาดุสิตบัณฑิต. มหาวิทยาลัยนเรศวร.**
- นวลอนงค์ อุสุภาพ.(2561). คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อการดำเนินงานของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. **วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี.3(2):99-118.**
- นิทัศน์ ศิริโชติรัตน์. (2559). **หลักการบริหารทรัพยากรมนุษย์ในศตวรรษที่ 21**. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ:โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิลสุข ปรัชญานันท์. (2560). **อาชีวศึกษากับประเทศไทย4.0**. วารสารอาชีวะก้าวไกล, 3(2),1/6-3/6.
- นิสสารก เวชยานนท์.(2549).**Competency Based Approach**.กรุงเทพมหานคร: กราฟิโก ซิสเต็มส์.
- มณพิไลย นรสิงห์. (2560). **การพัฒนาคนเพื่อการขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่ Thailand 4.0**. สืบค้นเมื่อ 5 เมษายน 2561. จาก <https://www.nectec.or.th/news>.
- วรกร ทรัพย์วิระปกรณ์ และพัชรี ฤงแก้ว. (2559). **ความสุขของบุคลากรสายสนับสนุน: กรณีศึกษาคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา**. **วารสารศึกษาศาสตร์**, 27(1),. 113-129.
- ศักดิ์ไทย สุรกิจบวร. (2557). **สมรรถนะสำคัญของผู้บริหารมืออาชีพ.วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร**. 6(12), 165-184.
- สรวยอัยย์ อนันทวิจักขณ์. (2561). **คุณลักษณะผู้นำองค์กรธุรกิจในยุคไทยแลนด์ 4.0**. **วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี**,29 (1), 1-18
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **แผนพัฒนาการอาชีวศึกษา พ.ศ. 2560-2579**. กรุงเทพฯ:กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา, สำนักพัฒนาครูและบุคลากรอาชีวศึกษา.(2561).**คู่มือการประเมินตนเองและการจัดทำแผนพัฒนาดตนเองรายบุคคล(Individual Development Plan : ID PLAN) ของครู สายงานการสอน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา**. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2017).**แผนอุดมศึกษาระยะยาว 15 ปี ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2560-2574)**. สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน.(2548).**การปรับใช้สมรรถนะในการบริหารทรัพยากรมนุษย์.เอกสารประกอบการสัมมนาเรื่องสมรรถนะข้าราชการ:2-3.**

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2562). **นโยบายและยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สองด้านการพัฒนาอาชีวศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2019). **แผนแม่บทการส่งเสริม SMEs ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2560-2564)**. สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2018). **ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580**. สำนักเลขาธิการสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิทธิพงศ์ นกแอนหามาน และคณะ. (2559). **สมรรถนะผู้บริการสถานศึกษา** วิทยาลัยการอาชีพสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา. **วารสารหาดใหญ่วิชาการ**, 15(1), 43-58.
- สุรพงษ์ เอ็มอุทัย. (2564). **แนวทางการพัฒนาครูและบุคลากรอาชีวศึกษาประจำปี พ.ศ. 2565** เพื่อการขับเคลื่อนนโยบายการศึกษาเพื่ออาชีพและสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ. **วารสารวิชาการสถาบันอาชีวศึกษาภาคใต้**. 6(2):1-12.
- วีณา พิงวิวัฒน์นิกุล. (2564). **เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการจัดการทรัพยากรมนุษย์ร่วมสมัย**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต.
- เอกชัย กี่สุขพันธ์ และคณะ. (2553). **การนำองค์การและเทคโนโลยีการบริหารการศึกษา : เอกสาร ประกอบการอบรมโครงการยกระดับคุณภาพครูและผู้บริหารสถานศึกษาทั้ง ระบบ ภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ปีงบประมาณ 2553-2555**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อนุสิทธิ์ นามโยธา. (2555). **การพัฒนาแบบความสัมพันธโครงสร้างเชิงเส้นของสมรรถนะผู้บริหารสถานศึกษาที่ส่งผลต่อประสิทธิผลของโรงเรียน**. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- HR NOTE. **การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์** (Human Resource Development : HRD). เข้าถึงได้ จาก Asia.com. online.
- Blancero, D., Boroski, J and Dyer, L. (1996). **Key Competency for a Transformed Human Resources Organization: Result of a Field Study**. Human Resource Management. 35(3). 383-403.
- Boyatzis, R.E. (1982). **The Competence manager: A model for effective performance**. New York: Wiley,
- Brisbane, Holly E. (1994). **The development child: Understanding children and parenting**. New York: Glencoe.
- Clarke, A. (1999). **Evaluation Research: An Introduction to Principles, Methods and Practice**. Sage Publications, London, 216. <https://doi.org/10.4135/9781849209113>
- Hamel, Gary, & Prahalad, C.K. (1994). **Competing for the Future**. Boston: Harvard Business School Press.
- McClelland, C. David. (1973). **Testing for Competence rather than for Intelligence**. New Jersey : American Psychologist.
- UNESCO. (2020). **Transforming technical and vocational education and training for sustainable development**. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. <https://unesdoc.unesco.org/>
- Spencer and Spencer. (1993). **Competence at Work : Models for Superior Performance**. (Online). Available : URL: <http://www.joe.org/> 11 December 2011.
- Scissions, Edward H. (1982). **A Typology of Needs Assessment Definitions in Adult Education**. **Adult Education**. 33(1): 20-28.
- Rylatt, A.; & Lohan, K. (1995). **Creating Training Miracles**. Sydney: Prentice Hall.

คำแนะนำผู้แต่ง
วารสาร เสี่ยงธรรมจากมหายาน

1.วารสารเสียงธรรมจากมหายาน

วัฒนธรรมปัญญาธรรมบางม้วนให้ความสำคัญกับบทความ ผู้เขียนต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความของวารสาร และต้องให้เป็นไปตามรูปแบบที่กำหนดไว้ ความคิดเห็นของผู้เขียนบทความ ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น และไม่ถือเป็นความคิดเห็นความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ

กองบรรณาธิการได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการจัดทำวารสารตั้งแต่การคัดเลือกบทความ และมี **ผู้ทรงคุณวุฒิ** พิจารณากลั่นกรองอย่างน้อย 3 ท่าน ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เป็นไปตามมาตรฐานทางวิชาการ และเปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยบทความต้องเป็นงานที่ไม่เคยถูกนำไปพิมพ์เผยแพร่ในวารสารอื่น ๆ มาก่อน

2.วัตถุประสงค์

เพื่อเป็นแหล่งเผยแพร่บทความวิจัย และบทความวิชาการแก่คณาจารย์ นักวิจัย นักวิชาการ นักศึกษา และบุคคลทั่วไป

- 1) ด้านพระพุทธศาสนา
- 2) ด้านศึกษาศาสตร์
- 3) ด้านนิติศาสตร์ ปรัชญา และรวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ

3.ขอบเขตการตีพิมพ์

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน รับตีพิมพ์ในแขนงวิชาที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ด้านพระพุทธศาสนา ศึกษาศาสตร์ นิติศาสตร์ ปรัชญา และรวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ

4.เกณฑ์การพิจารณาบทความ

1. บทความแต่ละบทความได้รับการกลั่นกรองจากผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer-review) ที่เกี่ยวกับสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง อย่างน้อย 3 ท่าน โดยที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบข้อมูลของผู้เขียน และผู้เขียนไม่ทราบข้อมูลของผู้ตรวจประเมินบทความของตน
2. ใช้ผู้ทรงคุณวุฒิกลั่นกรองบทความ (Peer-review) ที่เกี่ยวกับสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง อย่างน้อย 3 ท่าน

5.กำหนดการเผยแพร่ทุก 2 เดือน (ปีละ 6 ฉบับ)

- 5.1 ฉบับที่ 1: มกราคม – กุมภาพันธ์
- 5.2 ฉบับที่ 2: มีนาคม – เมษายน
- 5.3 ฉบับที่ 3: พฤษภาคม – มิถุนายน
- 5.4 ฉบับที่ 4: กรกฎาคม – สิงหาคม
- 5.5 ฉบับที่ 5: กันยายน – ตุลาคม
- 5.6 ฉบับที่ 6: พฤศจิกายน – ธันวาคม

การส่งต้นฉบับส่งต้นฉบับ

เอกสารพร้อมไฟล์ข้อมูลในรูปแบบ Word และ Pdf เข้าสู่ระบบเว็บ

วารสารเสียงธรรมจากมหายาน : <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/nsc>

สามารถสอบถามรายละเอียดได้ที่

วัดธรรมปัญญารามบางม่วง อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม

ติดต่อสอบถามได้ที่ ดร.สุริยา แสงอินตา โทร. 092 456 2592

เกณฑ์การตีพิมพ์/รูปแบบการตีพิมพ์

1.บทความ ที่ส่งมาเพื่อเผยแพร่ต้องเป็นบทความที่อยู่ในขอบเขตที่กำหนดเท่านั้น โดยไม่เคยตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสาร รายงานหรือสิ่งพิมพ์อื่นใดมาก่อน และไม่อยู่ระหว่างการพิจารณาของวารสารอื่น ทุกบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ในวารสารนี้จะต้องผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับบทความที่ได้รับการตีพิมพ์

2.การพิมพ์ต้นฉบับ จะเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษก็ได้มีเนื้อหาที่สมบูรณ์ จัดพิมพ์แบบหน้าเดียว กระดาษพิมพ์ขนาด A4 (8.5x11 นิ้ว) **จำนวนไม่เกิน 13 หน้า** ใช้รูปแบบ Word ตัวอักษร TH SarabunPSK 14 Point

3.การตั้งระยะขอบ ให้ตั้งเป็นประเภทระยะขอบ เพื่อการเย็บเล่มหนังสือ บน 2.54 ซม., ล่าง 2.54 ซม., ซ้าย 3.00 ซม. ขวา 3.00 ซม., หัวกระดาษและท้ายกระดาษ, จากขอบ หัวกระดาษ 1.5 ซม., ท้ายกระดาษ 1.5 ซม., การใส่เลขหน้าให้ใส่ด้านบนขวา โดยใช้ตัวอักษรขนาด 14 ตัวปกติ

4.ข้อปฏิบัติการพิมพ์แต่ละหัวข้อ บทความวิจัย ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

4.1 ชื่อเรื่อง/บทความ ชื่อเรื่องทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 18 พอยต์ ตัวหนา ไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ

4.2 ชื่อผู้เขียนบทความ ระบุชื่อผู้เขียน ผู้ร่วมวิจัย (ถ้ามี) และอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ขนาดตัวอักษร 14 พอยต์ ตัวหนา ไว้ด้านขวาหน้ากระดาษ

4.3 สังกัดผู้เขียน ระบุตำแหน่งทางวิชาการ สาขา คณะ สังกัด/หน่วยงานของผู้ร่วม (ถ้ามี) ขนาดตัวอักษร 14 พอยต์ ไว้ที่ตำแหน่งใต้ชื่อเรื่อง ไว้ด้านขวาหน้ากระดาษ พร้อมระบุอีเมลผู้เขียน ที่ติดต่อในการส่งบทความ

4.4 บทคัดย่อ (Abstract) บทคัดย่อบทความวิจัย ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 พอยต์ ตัวหนา ไว้กึ่งกลางหน้ากระดาษ ความยาวไม่เกิน 300 คำ เนื้อหาในบทคัดย่อใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 พอยต์

4.5 คำสำคัญ (Keywords) ระบุคำสำคัญ 2-4 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไว้ท้ายบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ใช้ตัวอักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 พอยต์ ตัวหนา

4.6 เนื้อหา (Content) หัวข้อจัดด้านซ้ายกระดาษและใช้อักษร TH SarabunPSK ขนาด 14 พอยต์ ตัวหนา ส่วนเนื้อหาในแต่ละหัวข้อใช้อักษร TH SarabunPSK ตัวปกติ ขนาด 14 พอยต์ มีรายละเอียดดังนี้

การเขียนบทความวิจัย

- 1) บทคัดย่อภาษาไทย อังกฤษ
- 2) ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
- 3) วัตถุประสงค์ของการวิจัย
- 4) กรอบแนวคิดการวิจัย (ถ้ามี)
- 5) สมมติฐานการวิจัย (ถ้ามี)
- 6) วิธีดำเนินการวิจัยระบุ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ตัวแปร เครื่องที่ใช้ในการวิจัย การสร้างและหาคุณภาพ การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล แต่ละขั้นตอนควรเขียนให้กระชับและเป็นขั้นตอนที่เหมาะสม
- 7) ผลการวิจัยระบุผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์อย่างกระชับ ซึ่งอาจมีตารางหรือภาพประกอบ
- 8) อภิปรายผลการวิจัยระบุประเด็นที่สำคัญของผลการวิจัยในแต่ละวัตถุประสงค์ และอภิปรายโดยมีการอ้างอิงหรือเชื่อมโยงทฤษฎีและงานวิจัยสนับสนุน
- 9) ข้อเสนอแนะ ระบุรายละเอียดข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

ตาราง, ภาพ, อ้างอิง

1. ตาราง (ถ้ามี) ใช้ตารางแบบเส้นคู่ ให้ระบุคำว่า “ตารางที่” ตามด้วยหมายเลขกำกับภาษาอังกฤษใช้คำว่า Table
2. ภาพ (ถ้ามี) รูปภาพประกอบบทความ ควรบันทึกไฟล์รูปภาพ เป็นนามสกุล JPEG. ให้ระบุคำว่า “ภาพที่” ตามด้วยหมายเลขกำกับ ภาษาอังกฤษใช้คำว่า Figure
3. การอ้างอิงในเนื้อหา ใช้ระบบ APA โดยระบุชื่อผู้เขียน ปีที่พิมพ์และเลขหน้า ดังตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา ดังปรากฏรายละเอียดด้านล่างนี้
4. เอกสารอ้างอิง ใช้ระบบ APA (American Psychological Association style) ดังตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเอกสารอ้างอิง ดังปรากฏรายละเอียดด้านล่างนี้

การเขียนบทความวิชาการ

ให้เรียงลำดับหัวข้อ ดังนี้

- 1) บทคัดย่อ (Abstract)
- 2) บทนำ (Introduction)
- 3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ
- 4) บทสรุป (Conclusion)
- 5) เอกสารอ้างอิง (References)

สำหรับการอ้างอิงเอกสารในบทความนั้นใช้ระบบ APA ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้ วงเล็บ เปิด-ปิด และระบุชื่อ-นามสกุล ของผู้เขียน ปี พ.ศ. และเลขหน้า ของเอกสารที่นำมาอ้างอิงกำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง เอกสารที่อ้างอิงในบทความจะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ และผู้เขียนบทความต้องรับผิดชอบถึงความถูกต้องของเอกสารที่นำมาอ้างอิงทั้งหมด การอ้างอิงเป็นภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ โดยรูปแบบของการอ้างอิงเอกสารมีรายละเอียดดังนี้

5.ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเนื้อหา

5.1 หนังสือ

ผู้เขียน 1 คน

(สำราญ ศรีคำมูล, 2549: 1)

(Bill, 2549: 6)

ผู้เขียน 2 คน

(สำราญ ศรีคำมูล และสนิท วงศ์ปล่อมหิรัญ, 2560 : 31)

(John and David, 1984 : 12)

ผู้เขียน 3 คน

(สนิท วงศ์ปล่อมหิรัญ และคณะ, 2559 : 22)

(John Dewey, et al., 2000 : 9)

ผู้เขียนเป็นหน่วยงาน

(มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, 2559 : 10-15)

(Ministry of Education, 2019 : 4)

การอ้างอิงในเนื้อหา (การอ้างอิงเอกสารสองทอด)

- 1) โดยวิธีหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของคอนบาท (Cronbach, 1974 อ้างใน ยุทธ ไกยวรรณ, 2543 : 9) ได้ความเชื่อมั่น...
- 2) ตามแนวคิดของเบสท์ (Best, 1978 อ้างใน ประคอง กรรณสูตร, 2538)...

5.2 งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

(สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, 2549 : บทคัดย่อ)

(อาทิตย์ ชูชัย, 2557)

(Watson, 1990)

5.3 รายงานการประชุม

(นฤมล ชุ่มเจริญสุข, 2557 : 20)

(Anan Srita, 1990 : 45)

5.4 วารสาร

(สายัณห์ วงศ์สุรินทร์, 2557 : 76-85)

5.5 หนังสือพิมพ์

(สมศรี หาญอนันตสุข, 2550 : 7)

(Krishman, 2007 : 1)

5.6 จุลสาร แผ่นพับ และแผ่นปลิว

(การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2541)

(Research and Training Center on Independent Living, 1993)

5.7 โสตทัศนวัสดุ

(กฤตสุชิน พลเสน, 2555)

5.8 ซีดีรอม

(อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร, 2543)ฯ

(Social Science Index, 1999)

5.9 การสัมภาษณ์

(ไชยยา เรื่องดี, 2560, มกราคม 14)

(Born, 1990, June 15)

5.10 เอกสารอิเล็กทรอนิกส์

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์ และวารสารอิเล็กทรอนิกส์

(สำนักงานหอสมุดมหาวิทยาลัยกรุงเทพ, 2554)

(Kenneth, 1998)

5.11 หนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

(ชุม, (นามแฝง), 25 ตุลาคม 2542)

(ศธ. ยุติการถ่ายโอนสถานศึกษาบัญชี 2, 2550)

5.12 เอกสารจากเว็บไซต์เว็บ

(ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ, ม.ป.ป.)

(Ministry of Education, 2005)

รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง

6.1 ตัวอย่างการเขียนเอกสารอ้างอิง

การเขียนเอกสารอ้างอิง เรียงลำดับตามตัวอักษรภาษาไทยก่อน ตามด้วยการอ้างอิงภาษาอังกฤษ การเคาะเว้นวรรค 1 ครั้ง ในรายการที่สองไม่ต้องพิมพ์ชื่อผู้เขียน ให้ขีดเส้นเข้าไป 0.5 นิ้ว หรือ 1.27 ซม. หรือประมาณ 7 ตัวอักษร แล้วตามด้วยเครื่องหมายมหัพภาค (.) เช่น

บุญชม ศรีสะอาด. (2546). *การวิจัยสำหรับครู*. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

_____. (2553). *การวิจัยเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.

บรรทัดแรกของเอกสารอ้างอิงแต่ละเรื่อง อักษรตัวแรกห่างจากริมกระดาษด้านซ้าย 3.00 ซม. บรรทัดที่สองและบรรทัดต่อไป ให้ย่อหน้าโดยเว้นอีก 0.5 นิ้ว หรือ 1.27 ซม. เช่น

สาธิต วงศ์สุรินทร์, บุญเรือง ศรีเหรียญ และอุษา คงทอง. (2557, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษาองค์ประกอบความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. *ราชภัฏเพชรบูรณ์วารสาร*, 16 (1), 76-85.

6.2 ตัวอย่างรูปแบบการอ้างอิงในเอกสารอ้างอิงหนังสือ

ผู้เขียน 1 คน

สมพงษ์ ชูมาก. (2548). **กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
 ยุทธ ไกยวรรณ. (2548). **วิธีวิจัยทางธุรกิจ**. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
 Wilson, K. (2007). **Smart choice**. 2nd ed. London : Oxford University Press.

ผู้เขียน 2 คน

ยุทธ ไกยวรรณ และกุสุมา ผลาพรหม. (2555). **พื้นฐานการวิจัย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ศูนย์สื่อเสริมกรุงเทพ.
 ล้วน สายยศ และอังคณา สายศ. (2542). **การวัดด้านจิตพิสัย**. กรุงเทพฯ : สุวีริยาสาส์น.
 Best, J. W. and Kahn, J. V. (1986). **Research in Education**. 5th ed. New Jersey : Prentice-Hall.

ผู้เขียน 3 คน

ศิริชัย กาญจนวาสี และคณะ. (2547). **การเลือกใช้สถิติที่เหมาะสม**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : บุญศิริการพิมพ์.
 อวยพร พานิช และคณะ. (2548). **ภาษาและหลักการเขียนเพื่อการสื่อสาร**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 Sadlack, R. G., et al. (1992). **Social Reserch : Theory and Methods**. Chestnut : Hill Enterprises.

ผู้เขียนเป็นหน่วยงาน

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2541). **การปฏิรูปการเรียนรู้ตามแนวคิด 5 ทฤษฎี**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โอเดียนสแควร์.

ราชกิจจานุเบกษา

พระราชบัญญัติฯ พ.ศ. 2547. (2547, 1 มิถุนายน). **ราชกิจจานุเบกษา**. เล่ม 121 ตอนพิเศษ 23 ก, 1-24.

งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์

สุชาติ อ่อนสร้อย. (2559). **การศึกษาฯ. วิทยานิพนธ์ศาสตรมหาบัณฑิต**. มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
 พวงเพชร พลทอง และคณะ. (2553). **การศึกษาพฤติกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองของบุคลากรสายสนับสนุน มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์**. การค้นคว้าอิสระรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
 Kasemsri, K. (2005). **Participatory Communication in City Radio FM 96.0**. Master of Science Thesis in Development Communication, Graduate Kasetsart University.

วารสาร

สายันห์ วงศ์สุรินทร์, บุญเรือง ศรีเหรียญ และอุษา คงทอง. (2557, มกราคม-มิถุนายน). การศึกษาองค์ประกอบความมีวินัยของนักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา. **วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร**, 16 (1), 76-85.

หนังสือพิมพ์

สมศรี หาญอนันตสุข. (2550, มิถุนายน 26). **รัฐธรรมนูญใหม่จะสร้างมิติใหม่ให้สังคมพุทธ**. มติชน, 7.
 Krishnan, E. (2007, June 26). **Rebuilding soft-esteem**. Bangkok Post, 1.

จุลสาร แผ่นพับ และแผ่นปลิว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2541). **ท่องเที่ยวสงขลา**. [แผ่นพับ]. สงขลา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

Research and Training Center on Independent Living. (1993). **Guidelines for reporting and writing about people with disabilities**. Lawrence: Research and Training Center on Independent Living.

โสตทัศนวัสดุ

กฤตสุชิน พลเสน (ผู้บรรยาย). **ปรัชญา**. [แถบบันทึกเสียง]. พระนครศรีอยุธยา : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุฒวิทยาลัย.

ซีดีรอม

อุทยานประวัติศาสตร์กำแพงเพชร. (2543). [CD-ROM]. **Available** : ฐานข้อมูลไปดูให้เต็มตาแล้วค่าความเป็นไทย. [2544, มิถุนายน 23].

Social Science Index. (1999). [CD-ROM]. **Available**: UMI/Social Science Index. [2005, June 26].

หนังสืออิเล็กทรอนิกส์

สำนักงานหอสมุดมหาวิทยาลัยกรุงเทพ. (2554). **รูปแบบการเขียนบรรณานุกรม**. [Online]. Available: http://library.bu.ac.th/help/libmanuals/other/write_APA_Thai.pdf. [2555, กุมภาพันธ์ 19].

Abell, S.K. (2002). **Science teacher education: An international perspective**. [Online]. Available : <http://ebook.Sprinkerlink.com/Search/Search Result.aspx>. [2005, August 20].

วารสารอิเล็กทรอนิกส์

Kenneth, I. (1998). **A Buddhist response to the nature of human rights**. Journal of Buddhist Ethics. [Online]. 2, (9). Available: <http://www.cas.psu.edu/Jbe/twocont.html>. [2006, August 12].

หนังสือพิมพ์อิเล็กทรอนิกส์

ชุม. (นามแฝง). (2542, ตุลาคม 25). **บุญของคนไทย ใน ไทยรัฐ**. [Online]. Available: <http://www.thairath.co.th>. [2542, ตุลาคม 25].

ศธ. ยุติการถ่ายโอนสถานศึกษาบัญชี 2, (2550, มิถุนายน 23). ใน ไทยรัฐ. [Online]. Available: <http://www.thairath.co.th>. [2550, ตุลาคม 30].

เอกสารจากเว็บไซต์เว็บ (www)

ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ. (ม.ป.ป.). **การจัดการศึกษาทางไกล**. [Online]. Available: <http://www.nectec.or.th/eourseware/cai/0015.htm>. [2550, สิงหาคม 1].

Ministry of Education. (2005). **The Regional Seminar on Higher Education in Southeast Asian Countries**. [Online]. Available: <http://www.nectec.or.th/eourseware/cai/0015.htm>. [2006, June 1].

การสัมภาษณ์

ไชยา เรืองดี. (2560, มกราคม 14), ผู้ช่วยอธิการบดี, มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย. สัมภาษณ์.

Born, Q. (1990, June 15). President, Standard University. Interview.